

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AFGANİSTAN'IN YENİDEN İNŞASINDA
TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK GÜÇ STRATEJİSİ

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ

HAZIRLAYAN
Cengiz ÖZEL

MALATYA- 2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AFGANİSTAN'IN YENİDEN İNŞASINDA
TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK GÜÇ STRATEJİSİ

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
Cengiz ÖZEL

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ

MALATYA- 2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

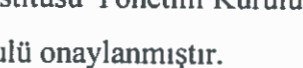
**AFGANİSTAN'IN YENİDEN
İNŞASINDA TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK GÜÇ
STRATEJİSİ**

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ

HAZIRLAYAN
Cengiz ÖZEL

Jürimiz 22 / 02 /2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu doktora tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı	İmzası
1. Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ	
2. Doç. Dr. Gökhan TUNCEL	
3. Doç. Dr. Fikret BİRDİŞLİ	
4. Yrd. Doç. Dr. Levent YİĞİTTEPE	
5. Yrd. Doç. Dr. Ender AKYOL	

İNönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .....
tarih ve .....sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ'ın danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım **“Afganistan’ın Yeniden İnşasında Türkiye’nin Yumuşak Güç Stratejisi”** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Cengiz ÖZEL

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Cengiz ÖZEL

ÖNSÖZ

Berlin Duvarının yıkılışı insanlarda yeni bir umut dalgası yaratmıştır. Ancak sonraki gelişmeler, Batı'nın güvenli adası dışında sürekli bir kaos ortamının yeşermesi veya yeşertilmesine sahne olduğundan bu coğrafyalarda yaşayanlar için yeni can sıkıcı bir dönemin de başlangıcı olmuştur.

Çoğu çevrelerce yeni dünya düzeni olarak tanımlanan bu süreçte, 11 Eylül saldırıları, yeni dünya düzeninin mimarlarının revizyonist yaklaşımında meşrulaştırıcı ve katalizör görevi üstlenerek uluslararası politikada çok özel bir yere oturmuştur. “Afganistan’ın Yeniden İnşasında Türkiye’nin Yumuşak Güç Stratejisi” başlıklı bu çalışma, Türkiye’nin uzun zamandır ihmal ettiği kadim bir dostunun harabeye dönmüş yıkık dökük çehresini kendi makyaj aletleri ile boyayıp vitrinize ederken, sınırlı imkânları ile diğer katkıda bulunan ülkelerden farklı bir kimlikle bir yandan elini uzatmasını, bir yandan da uzattığı bu elin karanlık odaklarca çarpıtılmasının engellenmesi stratejisini ele almaktadır.

Bu çalışmanın tamamlanması sürecinde desteklerini esirgemeyen başta tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ olmak üzere, Tez İzleme Komitesi üyeleri Doç. Dr. Gökhan TUNCEL ve Yrd. Doç. Dr. Ender AKYOL’a şükranlarımı sunarım. Ayrıca bu çalışmanın ortaya konulduğu dönemde, çok ağır bir görev sürecini benimle birlikte sürekli desteği ile teneffüs eden, başta eşim Güllü Özel olmak üzere aileme teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

ÖZEL, Cengiz, “Afganistan’ın Yeniden İnşasında Türkiye’nin Yumuşak Güç Stratejisi”, Doktora Tezi, Malatya 2018.

Sovyetler Birliğinin çöküşü bir yandan ABD liderliğinde Batı’nın zaferini ilan etmesini sağlarken diğer yandan NATO ve ABD liderliğinin de sorgulanmasına yol açmıştır. Ancak 90 ülkeden yaklaşık 3000 masum insanın ölmesine yol açan 11 Eylül 2001 terör saldırıları, uluslararası politikada yeni bir dönemece girilmesini sağlamıştır. Nitekim 11 Eylül’ün stratejik meydan okuması, Batı’ya hem yeni düşman tanımı yapma şansı vermiş hem de Türkiye’nin kayıtsız kalması mümkün olmadığı geniş bir coğrafyada da ulus ve devlet inşa süreçleri furyasını başlatmasına olanak sunmuştur.

Afganistan, ABD’nin 11 Eylül sonrası başlattığı ulus inşası furyasında bir ilk olması açısından çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye bu süreçte laik ve modern yapısı nedeniyle rol model ülke olarak Batı’nın vitrinize etmek istediği bir ülkeye dönüşerek önemini artırmıştır. Ancak Türkiye, yumuşak güç havzalarındaki dost ve kardeş ülkeleri yalnız bırakmak istememekle birlikte tamamen kontrolünde olmayan yeniden inşa süreçlerinde yumuşak gücünü zayıf etme riskiyle de yüzleşmek durumunda kalmaktadır.

Bu çalışmada teorik olarak güç ve yumuşak güç kavramları ele alınarak yeni bir yumuşak güç önerisi ışığında Türkiye’nin Afganistan’ın yeniden inşasında izlediği yumuşak güç stratejisi izah edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Güç, Yumuşak Güç, Devlet İnşası, Ulus İnşası, Afganistan’ın İnşası.

ABSTRACT

OZEL, Cengiz, “Turkey’s Soft Power Strategy over Rebuilding Afghanistan”, Ph.D. thesis, Malatya 2018.

The collapse of the Soviet Union, not only led the West to declare its victory under US leadership, but also led to the questioning of NATO and the US leadership. However the 9/11 terrorist attacks causing to the deaths of about 3000 innocent people from 90 countries led to a new era in international politics. As a matter of fact, the strategic challenge of 9/11 gave the West the chance to define new enemies, as well as allowing the nation and state building fury have started in a wide geographical area where it is impossible for Turkey to be oblivious.

Afghanistan has a very important place in terms of being the first in the nation-building furry launched by the USA after 9/11. Turkey has increased the importance turning into a country where Western countries need to showcase in this process as role model for its secular and modern structure. However, while Turkey does not want to leave friendly and brotherly countries in soft power basins alone, it has to face the risk of losing its soft power in the reconstruction processes that are not completely under its control.

In this study, the concepts of power and soft power will be discussed theoretically, and Turkey's soft power strategy over rebuilding of Afghanistan will try to be explained in the light of a new soft power proposal.

Key Words: Power, Soft Power, State Building, Nation Building, Rebuilding Afghanistan.

**AFGANİSTAN'IN YENİDEN İNŞASINDA TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK
GÜÇ STRATEJİSİ**

Cengiz ÖZEL

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
BİLDİRİM	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
ÇİZELGELER DİZELGESİ.....	xiv
ÇİZİMLER DİZELGESİ	xv
HARİTALAR DİZELGESİ.....	xvi
RESİMLER DİZELGESİ.....	xvii
KISALTMALAR DİZELGESİ.....	xviii
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Önemi.....	3
1.2. Konunun Amacı ve Yöntem.....	5
1.3. Hipotezler	6
1.4. Tezin Sunum Sırası.....	7
2. GÜÇ KAVRAMI.....	8
2.1. Güç Araştırmalarının Felsefi Temelleri	13
2.2. Güç İlişkisinin Özellikleri	16
3. GÜCE BAKIŞTA AYRIŞMALAR	18
3.1. Gücün Boyutları.....	18
3.2. Gücün Üç Yüzü	19
3.2.1. Gücün Tek Yüzü	20
3.2.2. Gücün İkinci Yüzü.....	21
3.2.3. Gücün Üçüncü Yüzü.....	24
3.3. Gücün Türleri	27
3.3.1. Kapasitif Güç.....	27
3.3.2. İlişkisel Güç	29

3.3.3.	Yapısal Güç	30
3.4.	Güç İlişkisinin Öğeleri.....	31
3.4.1.	Kaynak (Etken) Aktör.....	32
3.4.2.	Hedef (Edilgen) Aktör	33
3.4.3.	Etki	33
3.4.4.	Çevre	35
3.5.	Dönüşüm veya Bulunma Durumuna Göre Güç.....	36
3.5.1.	Aktif Güç	36
3.5.2.	Potansiyel Güç.....	36
3.6.	Aktörleri Yönünden Güç.....	37
3.6.1.	Bireyler	38
3.6.2.	Devletler	39
3.6.3.	Hükümet Dışı Ulusal Aktörler.....	39
3.6.4.	Uluslararası Örgütler	40
3.6.5.	Uluslararası Gruplar ve Örgütlenmeler	41
3.7.	Uluslararası İlişkiler Teorileri Yönünden Güç	43
3.7.1.	Realizm ve Realist Güç Tanımlaması	45
3.7.2.	Neorealizm ve Neorealist Güç Tanımlaması	48
3.7.3.	Liberalizm/İdealizm ve Liberal Güç Tanımlaması.....	52
3.7.4.	Neoliberalizm ve Neoliberal Güç Tanımlaması	56
3.7.5.	İnşacılık (Konsrüktivizm) ve İnşacı Güç Tanımlaması.....	60
3.8.	Kaynakları/Unsurları Yönünden Güç	63
3.8.1.	Bilimsel ve Teknolojik Güç	66
3.8.2.	Psiko-Sosyal ve Kültürel Güç	69
3.8.3.	Demografik Güç	72
3.8.4.	Coğrafi Güç	74
3.8.5.	Siyasi Güç	79
3.8.6.	Askeri güç	81
3.8.7.	Ekonomik Güç.....	84
3.9.	Kaynak/Unsur Kullanımı Yönünden Güç.....	90
3.9.1.	Sert Güç	91
3.9.2.	Yumuşak Güç.....	93

3.9.2.1. Yumuşak Güç Kavramı ve Ortaya Çıkışı	94
3.9.2.2. Yumuşak Güç Kaynakları	98
3.9.2.2.1. Kültür	100
3.9.2.2.2. Siyasi Değerler	103
3.9.2.2.3. Dış Politika	104
3.9.2.2.4. Kurumlar ve Devlet Dışı Örgütler	104
3.9.2.3. Yumuşak Güç Davranış Biçimleri	106
3.9.2.4. Yumuşak Güç Stratejileri ve Hedefleri	108
3.9.2.5. Yumuşak Gücün Ortak Nitelikleri	110
3.9.2.6. Yumuşak Sert Güç İlişkisi	110
3.9.2.7. Yumuşak Güç Kavramına Yönelik Eleştiriler	114
3.9.2.7.1. Teorileştirmedeki Yetersizliğe Yönelik Eleştiriler	115
3.9.2.7.2. Yeni Bir Kavram Olup Olmadığına Yönelik Eleştiriler	120
3.9.2.7.3. Kullanımındaki Zorluklara Yönelik Eleştiriler	124
3.9.2.8. Yumuşak Güce Bütünsel Bakış	125
3.9.3. Akıllı Güç	129
4. ULUS VE DEVLET İNŞASI BAĞLAMINDA AFGANİSTAN'IN	
YENİDEN İNŞASI	133
4.1. Ulus İnşası ve Devlet İnşası Kavramları	133
4.2. Afganistan'ın Yeniden İnşası ve Müdahaleye Giden Süreç	139
4.2.1. 11 Eylül Öncesi Afganistan	140
4.2.1.1. Usame Bin Ladin ve 11 Eylül Saldırıları	148
4.2.1.2. Uluslararası Topluluğun Saldırılarına ve Operasyona Karşı Tutumu	151
4.2.2. Afganistan'ın Yeniden İnşası	153
4.2.2.1. Barışa Zorlama, Barışın Tesis Edilmesi ve Barışın Korunması	158
4.2.2.1.1. Koalisyon Kuvvetleri	160
4.2.2.1.2. Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (UGYK)	161
4.2.2.2. Egemenlik ve Meşruiyetin Tesis Edilmesi	162
4.2.2.2.1. Egemenliğin Tesisi	163
4.2.2.2.2. Meşruiyetin Tesisi	166

4.2.2.3. Siyasal Sistemin Yeniden Yapılandırılması	167
4.2.2.3.1. Anayasa	168
4.2.2.3.2. Yasama	169
4.2.2.3.3. Yürütme	170
4.2.2.3.4. Yargı.....	171
4.2.2.4. Güvenlik Sektörünün Yapılandırılması	172
4.2.2.4.1. Afgan Milli Ordusunun Yapılandırılması	176
4.2.2.4.2. Afgan Milli Polisinin Yapılandırılması	181
4.2.2.4.3. Silahsızlandırma, Terhis Etme ve Yeniden Bütünleştirme	183
4.2.2.4.3.1. Yasal Milisleri Silahsızlandırma, Terhis Etme ve Yeniden Bütünleştirme.....	183
4.2.2.4.3.2. Yasadışı Silahlı Grupları Silahsızlandırma.....	185
4.2.2.4.4. Adli Reform	186
4.2.2.4.5. Uyuşturucu ile Mücadele.....	188
4.2.2.5. Kapasitif Yapılandırma	195
4.2.2.6. Yerele Devretme ve Güçlendirme	200
5. TÜRKİYE’NİN, AFGANİSTAN’IN YENİDEN İNŞASINDAKİ ROLÜ VE YUMUŞAK GÜÇ STRATEJİSİ	203
5.1. Türk-Afgan İlişkileri	203
5.2. Türkiye Açısından Afganistan Harekatı.....	207
5.3. Afganistan’ın Yeniden İnşa Sürecinde Türkiye’nin Rolünü Etkileyen Faktörler	210
5.3.1. Müdahalenin Hukuki Durumu ve Uluslararası Yükümlülükler	211
5.3.2. Ortak Tarihi ve Kültürel Miras ile Kadim Kardeşlik ve Dostluk Bağları	215
5.3.3. Taliban Yönetimin Getirdiği Radikal İslam Uygulaması	216
5.3.4. Ulusal ve Uluslararası Terörizme Bakış Açısı.....	217
5.3.5. Afganistan’ın Stratejik Önemi	218
5.3.6. Haçlı Seferi Söylemi ve Medeniyetler Çatışması Söyleminin Reddi	223

5.3.7.	Kamuoyunun Tepkisi	225
5.3.8.	NATO ve ABD Ekseninden Bakış	226
5.3.9.	Yumuşak Güç Olgusu.....	227
5.4.	Türkiye'nin Afganistan'ın Yeniden İnşasındaki Rolü	229
5.4.1.	TİKA'nın 11 Eylül Sonrası Afganistan'ın Yeniden İnşasındaki Rolü.....	229
5.4.1.1.	Eğitim Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler	234
5.4.1.2.	Sağlık Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler	238
5.4.1.3.	Su Temini ve Sanitasyon Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler.....	243
5.4.1.4.	İdari ve Sivil Yapıların Geliştirilmesi Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler	245
5.4.1.5.	Ekonomik Altyapıların Geliştirilmesi Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler	250
5.4.1.6.	Üretim Sektörleri Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler	252
5.4.1.7.	Acil ve İnsani Yardım Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler	252
5.4.2.	Türk İl İmar Ekiplerinin 11 Eylül Sonrası Afganistan'ın Yeniden İnşasındaki Rolü	253
5.4.2.1.	Vardak İl İmar Ekibi	257
5.4.2.1.1.	Vardak İl İmar Ekibinin Faaliyetleri.....	259
5.4.2.1.1.1.	Üretim Sektörleri Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler	260
5.4.2.1.1.2.	Sağlık Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler	262
5.4.2.1.1.3.	Eğitim Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler	262
5.4.2.1.1.4.	İnsani Yardım Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler... ..	262
5.4.2.1.1.5.	Askeri Birlik Faaliyetleri	263
5.4.2.1.1.6.	Emniyet Birimi Faaliyetleri	264
5.4.2.2.	Cevizcan İl İmar Ekibi	265
5.4.3.	TSK'nın 11 Eylül Sonrası Afganistan'ın Yeniden İnşasındaki Rolü.....	266

5.5. Türkiye'nin, 11 Eylül Sonrası Afganistan'ın Yeniden İnşa Sürecindeki Yumuşak Güç Rol Stratejisi.....	271
5.5.1. Düşman Yok Milli Kısıtlaması.....	272
5.5.2. Muharip Görevin Reddi.....	273
5.5.3. Kapasitif İnşanın Aktif Aktörü	273
SONUÇ	278
EKLER	282
KAYNAKÇA	305

ÇİZELGELER DİZELGESİ

Çizelge 3.1: Gücün Üç Yüzü ve Nye'in Güç Davranışları Etkileşimi Çizelgesi.	107
Çizelge 3.2: Power (Nye'in Güç Çizelgesi).....	112
Çizelge 3.3: Güç (Nye'in Güç Çizelgesi Çevirisi).....	113
Çizelge 3.4: Gücün Üç Türü.....	118
Çizelge 3.5: Sert ve Yumuşak Güç Davranış Çeşitleri	119
Çizelge 3.6: Hegemonya ve İmparatorluk Sınıflandırması	123
Çizelge 3.7: Güç Uygulaması Etkileşim Diyagramı	128
Çizelge 4.1: Devletin Kurumsal Kapasite Öğeleri	139
Çizelge Ek 1: UGYK ve Afganistan Türk Görev Kuvveti.....	286
Çizelge Ek 2: Geçici ve Geçiş Afgan Hükümetleri Kabinesi	289
Çizelge Ek 3: Ülkelerin UGYK Bünyesindeki Kuvvet Katkıları.....	290
Çizelge Ek 4: Ülkelerin KDM Bünyesindeki Kuvvet Katkıları.....	291
Çizelge Ek 5: Afganistan Ülke Profili.....	292
Çizelge Ek 6: Afgan Tarihi Kronolojisi	296
Çizelge Ek 7: Vardak İİE'nce Yürütülen Proje ve Faaliyetler	300

ÇİZİMLER DİZELGESİ

Çizim 4.1: Afganistan Yasama Sistemi	170
Çizim 4.2: Afganistan'da Görev Yapan UGYK ve Koalisyon Güçlerinin Verdiği Kayıplar	175
Çizim 4.3: Afganistan'da Meydana Gelen Saldırılarda Sivil Ölüm ve Yaralı Miktarı	175
Çizim 4.4: Afgan Milli Ordusu Etnik Dağılımı (%).....	181
Çizim 4.5: Afgan Milli Polisi Etnik Dağılımı (%).....	182
Çizim 4.6: 1994-2016 Yılları Afganistan'da Haşhaş Ekimi (Hektar)	190
Çizim 4.7: 1999-2016 Yılları Afganistan'da Afyon Üretimi (Ton) ve Hasat Zamanı Kuru Afyon Çiftlik Kapısı Fiyatları (Kilogram/ABD Doları)	190
Çizim 4.8: Dünyada Eroin ve Morfin Yakalama Oranları.....	194
Çizim 4.9: 2012 Yılı Dünyada En Çok Eroin Yakalama Oranına Sahip Ülkeler (Ton)	195
Çizim 4.10: Türkiye'nin Eroin Yakalama Miktarı (Kg).....	195
Çizim 4.11: Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımlarına Göre Afganistan'a Yaptığı Yardım (Milyon ABD Doları)	274
Çizim 4.12: Türkiye'nin EAGÜ'e Yaptığı Yardımlarda Afganistan'ın Yeri.....	275
Çizim 4.13: Türkiye'nin Kabul Ettiği Toplam ve Afgan Uyraklı Sığınmacı Durumu	275
Çizim 4.14: TİKA'nın Afganistan Harcamalarının Sektörel Dağılımı (%).....	276

HARİTALAR DİZELGESİ

Harita 4.1: Taliban ve İŞİD Güçlerinin Afganistan’da Kontrol Altında Tuttuğu Bölgeler	174
Harita 4.2: 2015 Yılı Afganistan’da Afyon Ekimi	192
Harita 4.3: Uyuşturucunun Afganistan’dan Avrupa’ya Sevk Güzergahları	193
Harita Ek 1: Dünya Kültür Havzaları	282
Harita Ek 2: UGYK’nın Ülke Genelinde Genişlemesi	283
Harita Ek 3: UGYK Bölge Komutanlıkları ve İl İmar Ekipleri.....	284
Harita Ek 4: Afganistan Etnik-Dilsel Yapısı	285

RESİMLER DİZELGESİ

Resim 4.1: Yetersiz Koşullarda Eğitim Gören Afgan Çocuklar.....	236
Resim 4.2: Takhar Vilayeti Talokan İlçesi Saraysangi Mahallesinde Açılan Kız Lisesinden ve Cevizcan Vilayeti Mısıabad Beldesinde Açılan Okuldan Birer Kare. ..	236
Resim 4.3: Gevher Şad Begüm Kız Lisesinden (Çerimgerhane Lisesi) Bir Kare.....	237
Resim 4.4: TİKA Tarafından Destek Verilen Sünnet Şölenlerinden ve TİKA'nın İşlettiği Talokan Çocuk ve Ana Sağlığı Kliniğinden Birer Kare.....	241
Resim 4.5: Afganistan'da Hijyenik Olmayan Su Toplama Yerlerinden ve TİKA Tarafından Açılan Su Kuyularından Birer Kare	244
Resim 4.6: Kabil'de Açılan Su Kuyularından ve Okul Bünyesinde (Üstad Vicdan Lisesi) Açılan Su Kuyularından Birer Kare.....	245
Resim 4.7: Maddi Destek Sağlanan UNIFEM'in Düzenlediği 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Etkinliklerinden Bir Kare.....	246
Resim 4.8: Polis Eğitim Merkezi'nde Verilen Eğitim Sonrası Gerçekleştirilen Mezuniyet Töreninden Bir Kare	247
Resim 4.9: TİKA Tarafından Destek Verilen Ulusal Proje ve Bilim Olimpiyatlarından Bir Kare.....	248
Resim 4.10: Mezar-I Şerif Vilayetinde İnşa Edilen Afgan-Türk Dostluk Parkından Birer Kare	250
Resim 4.11: Tahar Vilayetinde Yeniden İnşa Edilen Kökçe Nehri Köprüsü	251
Resim 4.12: Puli Sokhta-Darulaman Sarayı Yolu	251
Resim 4.13: Sarı-Pul'da Meydana Gelen Sel Felaketinden Bir Kare.....	253
Resim 4.14: Gıda ve İnsani Yardım Faaliyetlerinden Birer Kare.....	253
Resim 4.15: Tarım ve Veterinerlik Meslek Lisesinden Birer Kare	260
Resim 4.16: 500 ve 1000 Tonluk Soğuk Hava Depolarından Birer Kare	261
Resim 4.17: 2012 Yılı Kurban Bayramı Yardım Faaliyetinden Birer Kare	263
Resim 4.18: 2012 Yılı Vardak İli Yetimhanesi Çocuklarına Yapılan Giyecek Yardımından Birer Kare	263

KISALTMALAR DİZELGESİ

AA	: 2004 Tarihli Afgan Anayasası
AB	: Avrupa Birliği
AMGG (ANSF)	:Afgan Milli Güvenlik Güçleri (Afghan National Security Forces)
AMO	: Afgan Milli Ordusu
AMP	: Afgan Milli Polisi
AREU	: Afghanistan Research and Evaluation Unit
AUKS (I-ANDS)	: Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi Interim (Afghanistan National Development Strategy)
AYBP (ANBP)	:Afganistan Yeni Başlangıçlar Programı (Afghanistan New Beginning Program)
BKK	: T.C. Bakanlar Kurulu Kararı
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMAYG (UNAMA)	: Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Görevi
BMGK (UNSC)	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (United Nations Security Council)
BMGP (UNDP)	: Birleşmiş Milletler Gelişme Programı (United Nations Development Program)
BMKİB	: Birleşmiş Milletler Kamusal İletişim Daire Başkanlığı
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CİİE	: Cevizcan İl İmar Ekibi
DEİK	: Türk-Afgan İş Konseyi
DW	: Deutsche Welle
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
EMCDDA	:Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi
EoIRoA	: Embassy of the Islamic Republic of Afghanistan
IRoA	: Islamic Republic of Afghanistan
GENKUR	: Genelkurmay Başkanlığı
GF	:Global Firepower

GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GS	: Global Security
GSR	:Güvenlik Sektörü Reformu
ICG	: International Crisis Group
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
IroAMoE	: Government of the Islamic Republic of Afghanistan Ministry of Economy
ISAF	: International Security Assistance Force
ISW	: The Institute for the Study of War
İHA	: İhlas Haber Ajansı
İİE	: İl İmar Ekibi
KAEM (KMTC)	: Kabil Askeri Eğitim Merkezi (Kabul Military Training Center)
KB	: T.C. Kabil Büyükelçiliği
KBTM	: T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği
KDK	: T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü
KDM (RSM)	: Kararlı Destek Misyonu (Resolute Support Mission)
Md.	: Madde
MKİK (JCMB)	: Müşterek Koordinasyon ve İzleme Kurulu (Joint Coordination and Monitoring Board)
MoFAIRoA	: Minister of Foreign Affairs Islamic Republic of Afghanistan
MoJ	: Islamic Republic of Afghanistan Ministry of Justice
MÖ.	: Milattan önce
MS.	: Milattan sonra
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OEF	: Operation Enduring Freedom (Sonsuz Özgürlük Harekatı)
OSC-A	: Office of Security Cooperation-Afghanistan
PKO	: Program Koordinasyon Ofisi
RG	: Resmi Gazete
SAE	: Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
SAS	: Small Arms Survey
SGK	: Sahil Güvenlik Komutanlığı

Sk.	: Sayılı Kanun
SPOMEM	: Sivas Polis Meslek Eğitim Merkezi
STB (DDR)	: Silahsızlandırma, Terhis Etme ve Yeniden Bütünleştirme Programı (Disarmament, Demobilization, Reintegration)
STÖ (NGO)	: Sivil Toplum Örgütleri (Non-Governmental Organizations)
Tah.	: Tahmini
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDB	: T.C. Dışişleri Bakanlığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİKA	: Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TUBİM	: Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi
UAD (ICJ)	: Uluslararası Adalet Divanı (International Court of Justice)
UMDEK (ICISS)	: Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (International Commission On Intervention and State Sovereignty)
UNAMA	: United Nations Assistance Mission in Afghanistan
UNODC	: The United Nations Office on Drugs and Crime
UNODC/MCN	: United Nations Office on Drugs and Crime/ Islamic Republic of Afghanistan Ministry of Counter Narcotics
USTÖ (INGO)	: Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri (International Non-Governmental Organizations)
WB	: The World Bank
YdSGS (DIAG)	: Yasadışı Silahlı Grupların ¹ Silahsızlandırılması Programı

---

¹ Afgan Hükümetinin komuta ve kontrolünde olmayan silahlı grupları ifade etmektedir (ICG, 2003: 3).

1. GİRİŞ

Sovyetler Birliğinin çöküşü ile birlikte güç merkezleri, bir yandan Amerikan liderliğinde “yeni dünya düzeni” adıyla yeni bir politik vizyon oluştururken, bir yandan da dünyaya toz pembe bir tablo çizilmiştir. Ne var ki kötülükler imparatorluğunun çöküşü, herkese güzellikler sunmamış, Türkiye’nin etnik, sosyal, kültürel pek çok açıdan akraba veya tarihsel mirasa sahip olduğu insanları, bir zamanların kahramanları vasfından arındırarak yeni kötüler olarak inşa edilmesini sağlamıştır.

Nitekim kimliğin inşasında ve diri tutulmasında ötekinin yaratılması stratejisi, Batıya Türkiye’nin liderliğine soyunabileceği kolay bir hedef tanımlaması sunarken; Türkiye’yi son dönemde hep ifade edildiği üzere her zamanki gibi hazırlıksız yakalamıştır. Hazırlıksız oluşu bir yana, Türkiye müttefikleri olduğu ve çıkar hesaplarıyla hareket eden Batı ile kendi öz yumuşak güç havzaları arasında karı olmayan bir oyuna dâhil olmak zorunda bırakılmıştır.

İki kutuplu düzenin sona erdiği ve yeni dünya düzeninin inşa edildiği bu yeni süreçte, 11 Eylül saldırıları, tüm dünyanın naklen izlediği bir anda gerek şekli gerekse 90 ülkeden yaklaşık 3.000 masum insanın canına kastederek yarattığı dehşet nedeniyle (Collins, 2011: 45), uluslararası politik alanda çok önemli bir dönemecin fitilini ateşlemiştir (Örnek, 2012: 108). Zira NATO ve ABD liderliği, Sovyetler Birliğinin dağılması ile yeni bir sorgulanma sürecine girerken, dünyanın süper gücü ABD, dünya ticaretinin ve en üstün askeri gücü olarak, doğrudan kalbine kendi evinde saldırıya uğrayarak büyük bir meydan okumayla yüz yüze kalmıştır. Bu süreçte ABD, 11 Eylül öncesinde dünya nüfusunun sadece %4,5’ini barındırdığı halde dünya üretiminin %30’nu, askeri hacamalarda kendinden sonra gelen dokuz devletin toplamından daha büyük oranla dünya askeri harcamalarının %36’nı elinde tutan, internet trafiğinin %40’na ve son 25 yıllık nobel ödülleri %70’ne sahip olarak askeri, ekonomik ve kültürel devasa yenilmez görüntüsünün yanında zayıf noktaları olan bir dev tablosu çizmiştir (Demirer vd, 2004: 57-58; Nye, 2002: 1-2). Ancak 11 Eylül meydan okuması, ABD’ye kendi halkı ve müttefiklerine soru işaretlerine son verecek ve müttefiklerini yeniden kenetleyecek olan yeni düşmanın inşa edilmesini ve hızlı bir reaksiyonla

küresel ölçekli haçlı seferlerini başlatmasını da olanaklı hale getirmesi nedeniyle eşsiz bir ödül olmuştur (Günay, 2008: 583-584; Toje, 2005: 124; Meyssan, 2002: 63).

Saldırıları hiçbir örgüt üstlenmemiş olmakla birlikte, aynı gün saat 20.30 civarlarında Amerikalı bir yetkili, saldırıların arkasında Usame Bin Ladin'nin olduğunu ifade etmiştir. ABD Başkanı George Walker Bush'un da Beyaz Saray'da, İncil'den alıntılarla süslediği ulusa sesleniş konuşmasında, "ABD'ne yapılan saldırıyı gerçekleştiren teröristlerle, bu saldırıya destek veren ülkelerin ayrı tutulmayacağını" ifade etmesi ardından (Noory, 2011: 4; Akkurt, 2005: 225), ülke çapında "haçlı seferi" ifadesini kullanarak savaş hali ilan etmesi (Demirel, 2002: 138; Halatçı, 2006: 82; Bozkurt, 2003: 20; Önal, 2010: 44), uluslararası camianın olağanüstü desteğini de beraberinde getirmiştir.

Bundan kısa süre sonra, 7 Ekim 2001'de, Afganistan'a karşı ABD liderliğinde oluşan koalisyon kuvvetleri tarafından "Sonsuz Özgürlük Harekâtı" başlatılmıştır. Operasyon başladıktan toplam 43 gün sonra koalisyon kuvvetleri, başkent Kabil'i ele geçirerek, Taliban kuvvetlerinin şehirden çekilmesini sağlamışlardır. Müteakiben Taliban yönetimi devrilmiş ve Hamid Karzai başkanlığında oluşturulan Geçici Hükümet 22 Aralık 2001'de yemin ederek görevine başlamıştır.

Sonsuz Özgürlük Harekâtı sonrasında, 5 Aralık 2001'de Bonn Anlaşması imzalanmış, bu anlaşma ve BM Güvenlik Konseyi'nin 1386 sayılı kararı doğrultusunda 20 Aralık 2001'de 18 ülkenin katılımıyla, İngiltere'nin liderliğinde; Kabil ve çevresinin güvenliğini sağlanmasına yardımcı olmak, 22 Aralık 2001'de yemin ederek görevine başlayan Geçici Hükümet'e istikrarın sağlanması faaliyetlerine katkıda bulunmak üzere Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (UGYK-ISAF) tesis edilmiştir. Bundan kısa süre sonra 16 Ocak 2002 tarihinden itibaren UGYK, intikalini tamamlayarak bölgede harekât kabiliyetine ulaşmıştır. UGYK, Kabil ile sınırlı olan yetki sınırını 2003 yılından itibaren zamanla tüm Afganistan geneline genişletmiş ve 2014 yılı sonu itibarıyla misyonunu tamamlayarak güvenliği Afgan Hükümetine devretmiştir. Bundan sonra muharip bir görev niteliği taşımayan Kararlı Destek Misyonu (KDM) başlatılmıştır.

Sonsuz Özgürlük Harekâtı ile başlatılan ve genel çerçevesi Bonn antlaşması ile çizilen Afganistan'ın yeniden inşası sürecine Türkiye, BMGK kararları ve NATO'ya olan sorumlulukları çerçevesinde müdahil olmuştur. Ancak bu süreçte Türkiye, bir yandan uluslararası yükümlülüklerini yerine getirirken bir yandan da hiç hazırlıklı

olmadığı, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklarla boğuştuğu bir dönemde uzun vadede kendi yumuşak güç havzalarında başlatılan küresel dönüşüm oyunun içine girmek zorunda bırakılmıştır.

Türkiye, 11 Eylül saldırıları sonrasında oluşturulan gerek UGYK gerekse 1 Ocak 2015'te başlayan Kararlı Destek Misyonu (KDM) sürecinde destekte bulunan ülkeler içerisinde her zaman aktif rol üstlenerek uluslararası toplumun olduğu kadar Afganistan halkının da takdirini toplamıştır. Bu süreç içerisinde Kabil Bölge Komutanlığı ile UGYK II ve UGYK VII dönemine liderlik eden Türkiye, Afganistan genelinde olumlu bir imaj yarattığı gibi, Türk askeriyle Afgan halkının güvenini kıskanılacak bir boyuta taşımayı bilmiştir. Nitekim Türkiye bu süreçte Afganistan'a olan desteğini sürekli artırarak bir yandan Afganistan'ın inşasında aktif rol alırken, bir yandan da izlediği yumuşak güç stratejisi ile diğer ülkelerden farklı olarak Afgan halkı tarafından koşulsuz kabul görmeye devam etmiştir. Türkiye'nin, onlarca yıldır çatışmaların ve iç mücadelerin devam ettiği, halkının kutuplaştığı bir başka ülkede, diğer ülkelerin aksine her kesim tarafından olumlu bir tutumla karşılanarak kendini kabul ettirmesi azımsanacak bir durum değildir. Bu çalışmada Afganistan'ın yeniden inşası sürecinde, Türkiye'nin Afganistan'da genel kabul görmesine olanak sağlayan temel hususlar ile Türkiye'nin bu bağlamda izlediği strateji üzerinde durulacaktır.

Çalışma dört aşamada ele alınacak olup ilk olarak güç kavramı, genel hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır. İkinci olarak Joseph S. Nye'nin geliştirdiği yumuşak güç kavramı ve bu kavrama getirilen eleştiriler üzerinde durularak, bu eleştiriler ışığında "Yumuşak Güce Bütünsel Bakış" başlığı altında yeni bir yumuşak güç önerisi sunulacaktır. Ardından ulus inşası ve devlet inşası kavramlarına değinilerek Afganistan'ın inşası genel çerçevede ele alınacaktır. Son olarak Afganistan'ın yeniden inşası bağlamında Türkiye'nin TSK, TİKA, Vardak İl İmar Ekibi ve Cevizcan İl İmar Ekibi vasıtasıyla Afganistan'ın inşasına katkıları ve bu süreçte izlediği yumuşak güç stratejisi izah edilmeye çalışılacaktır.

1.1. Konunun Önemi

UGYK'nın komutasının, 11 Ağustos 2003 tarihinde ABD'nin girişimleri ile NATO'ya devredilmesi, Kabil ve çevresi ile sınırlı olan görev alanının da ülke çapına yayılacak biçimde genişletilmesi kararı alınması sürecinde, Afganistan'da oluşturulması

kararlaştırılan NATO Sivil Temsilciliğinin hangi ülkeye verilmesi gerektiği hususu gündem yaratmıştır. Almanya ve İngiltere'nin talip olduğu Afganistan NATO Sivil Temsilciliğine, sonradan Türkiye'den de teklif gidince, NATO yesi lkeler Türkiye'den yana oy kullanmışlar 19 Kasım 2003'te Hikmet etin, 'NATO Kıdemli Yüksek Sivil Temsilciliği' görevine getirilmiş ve etin 25 Ocak 2004'te görevine fiilen başlamıştır (Uçarol, 2013: 1209). NATO'ya ye ülkelerin Afganistan'daki Sivil Temsilcilik görevi için Türkiye'den yana tercih yapmalarının arkasında, Türkiye'nin harekttaki halkı Müslüman ve laik yapılı tek ye ülke olarak rol model olması ve Türkiye'nin Afganistan'daki yumuşak gücünün olduğu söylenebilir. Nitekim NATO, Avrupa dışındaki ilk görev alanında başarılı olmak için, Türkiye'ye daha fazla rol vermek eğiliminde olmuştur. Zira NATO Sivil Temsilcisi Hikmet etin'in görev süresinin bitmesine rağmen, ikinci defa görev süresinin uzatılması da bunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ayrıca Sonsuz zgrlk Harekâtı sonrası meydana gelen gelişmeler ve Afganistan'ın yeniden inşasını zorunlu kılan bu süreçte Türkiye'nin daha fazla rol alması hususu, uluslararası kamuoyu tarafından gördüğü destek kadar, Afganistan'ın içinden de kuvvetli bir talep görmesi dikkatlerden kaçmamıştır.

Türkiye, süreç içerisinde aktif rol alarak UGYK bünyesinde Afganistan'a sunduğu katkılarını her geçen gün artırırken, ABD dışındaki lkeler Afganistan'daki misyonlarını sorgulayarak 2014 yılı itibariyle askeri varlıklarına son verme hazırlıklarına girmişlerdir. Ancak Türkiye, Afgan halkı istediği müddetçe Afganistan'da kalmaya devam edeceği yönünde bir eğilim geliştirerek, Afganistan'a bakışını ortaya koymuştur. Türkiye'nin diğer ülkelerden farklı olarak Afgan halkı ve otoritelerinin üzerinde çok olumlu bir imaj sergilediği görülmüştür. Nitekim en olumsuz bakış açısıyla bile, muhalif gruplarca, Türkiye'nin tutumunun dostça veya düşmanca olmadığı, tarafsız bir duruşu olduğu; diğer gruplarca ise Afganistan'a yardım için gelen tek ülke olduğu, diğer ülkelerin siyasi ve ekonomik hesaplar için Afganistan'da olduğunun ifade edildiği gözlemlenmiştir. Türkiye'nin kardeş Afgan halkına kendisini bu hassas dönemlerinde bu kadar iyi ifade edebilmesi elbette azımsanacak bir husus değildir ve bunu yaratan değişik faktörler arasında şüphesiz Türkiye'nin geçmiş dönemlerde yarattığı yumuşak gücü ve UGYK bünyesinde yer alırken, yeniden inşa sürecine verdiği katkı ile geliştirdiği yumuşak güç stratejisi büyük öneme haizdir.

Başka bir pencereden bir örümcek gibi her tarafta ağlarını ören küreselleşme ile birlikte dünya artık küçük bir köye dönüşmekte, uluslar artık etrafında olup bitenlere kayıtsız kalabileceği bir durumdan uzaklaşmaktadırlar. Bu bağlamda Huntington'un (2006) inşasına vesile olduğu veya tespitinde bulunduğu "Medeniyetler Çatışması" olgusu, gerçek hüviyetine ister ulaşmış olsun, ister hiç ulaşamayacak olsun, onu temellendiren kültürel unsurlar bir yandan güç merkezlerinin çıkarlarını inşa ederken, bir yandan da çıkarların inşasında maske olarak kullanıldığı gerçeğini değiştirmemektedir. Türkiye bu süreçte, güç merkezlerinin oyun kurmak istediği büyük bir havzada yumuşak gücüne ve rol modelliğine ihtiyaç duyulan bir ülke olarak ön plana çıkarken (Egeli, 2015:198-199; Ural, 2009: xviii-xx), bir yandan da kadim güçlü bir medeniyetin mirasçısı olarak sahip olduğu yumuşak güç kaynaklarını da zayi etme riski ile yüzleşmektedir. Zira Türkiye, bu ve buna benzer dış politik yaklaşımlarında bir yandan Hristiyan Batı'nın maşası olmadığını, diğer yandan da İslam lafzı ile İslam düşmanlığını körükleyenlere karşı mücadele ettiğini ortaya koyabilmelidir.

Yapılan bu çalışmada, güç kavramı ile bu kavram içindeki yumuşak güç kavramının ortaya konularak Türkiye'nin Afganistan üzerindeki yumuşak gücünü ve bu güce kaynaklık eden stratejilerin ortaya koyulması, ivmeli bir şekilde uluslararası alanda etkin bir aktör olarak rol alan ve sosyal, kültürel, tarihi miras gibi nedenlerden kaynaklanan sorumluluk ve yakınlık nedeniyle gerilim hatlarında tarafsız veya kayıtsız kalması mümkün görünmeyen Türkiye'ye, benzer faaliyet alanlarında önemli bir yol haritası sunacağından kayda değer görülmektedir.

1.2. Konunun Amacı ve Yöntem

Bu tez çalışmasında güç kavramı ve bu kavram içinde yer alan yumuşak güç kavramı ele alınarak, Afganistan'ın yeniden inşasına katkıda bulunan Türkiye'nin, Afganistan üzerindeki yumuşak gücü ve bu gücüne kaynaklık eden Türkiye'nin Afganistan'ın yeniden inşası sürecindeki yumuşak güç stratejisi ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bu amaçla:

- a. Güç kavramı neyi ifade etmektedir?
- b. Güç kavramına bakışta ne gibi ayrımlar bulunmaktadır?
- c. Yumuşak güç ne demektir?
- d. Türkiye'nin Afganistan üzerindeki yumuşak gücünün kaynakları nelerdir?

e. Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde Türkiye'nin rolü nedir ve bu rolde ne gibi yumuşak güç stratejileri izlemiştir?

f. İzlenen stratejilerin Türkiye'nin yumuşak gücüne etkisi ne şekilde olmuştur?, sorularına cevap aranmaya çalışılacaktır.

Çalışmada öncelikle güç ve yumuşak güç kavramları teorik çerçevede ele alınmıştır. Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde Türkiye'nin Afganistan'a katkıda bulunan aktörlerinden Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı, Türk İl İmar Ekipleri ve Türk Silahlı Kuvvetleri bir örnek olay olarak ele alınarak, bunlar vasıtasıyla Türkiye'nin izlediği yumuşak güç stratejisi ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Çalışmada genel olarak belgelerden yararlanma, gözlem yöntemi ve ihtiyaç halinde gözlem yönteminin bir alt türü olan görüşme yöntemi kullanılmıştır.

1.3. Hipotezler ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada;

a. Yumuşak güç, ilişkisel gücün gerek yaratılan etki gerekse etkinin yaratılmasında uygulanan davranışın bir niteliği bağlamında bütünsel bir yaklaşımı gerektiren güç türüdür,

b. Yumuşak güç, sert güçten bağımsız olmayan bilakis sert güç unsurlarından da beslenen, kapasitif olarak güçlü nicel ve nitel unsurlara sahip olmayı, bunların hedef aktörde olumsuz bir etkiye dönüşmeyecek şekilde kullanılmasını ve nihayetinde sosyalleştirilmesini ifade eder,

c. Türkiye'nin Afganistan üzerinde önemli derecede yumuşak gücü bulunmaktadır. Türkiye'nin Afganistan üzerindeki yumuşak gücü, her iki ülkenin kültürel, sosyal ve tarihsel mirasından kaynaklandığı gibi, Türkiye'nin diğer ülkelerden farklı olarak bu yumuşak gücünü muhafaza etmek maksadıyla uyguladığı yumuşak güç stratejisinden de kaynaklanmaktadır, hipotezlerine yer verilmiştir.

Çalışmada Türkiye'nin Afganistan'ın inşasına katkıları ve bu süreçte izlediği yumuşak güç stratejisi, Afganistan'ın yeniden inşasında aktif rol alan TSK, TİKA, Vardak İl İmar Ekibi ve Cevizcan İl İmar Ekibi bağlamında ele alınacaktır. Ancak çalışmanın amacını aşacağından bahsedilen aktörlerin Afganistan'daki tüm faaliyetleri tek tek izah edilmeksizin bütüncül bir yaklaşımla ele alınacak ve özellikle ISAF dönemi üzerinde durulacaktır.

Diğer taraftan çalışmada Türkiye'nin dış politik tutumunun salt yumuşak güç stratejisi üzerine konumlandığı iddia edilmemekle birlikte, köklü tarihsel mirasından kaynaklanan sorumluluk temelinde, Türkiye'nin Afganistan'ın inşasında izlediği tutumun, eksikliklerine rağmen bir yumuşak güç politik vizyonu yarattığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

1.4. Tezin Sunumu

Çalışmamızda öncelikle yumuşak güç kavramının ortaya konulabilmesi maksadıyla güç kavramı teorik çerçevede ele alınarak, güç kavramının neyi ifade ettiği, felsefi temelleri ve gücün ele alınmasında ortaya konulan farklı bakış açıları ifade edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda gücün boyutları, gücün üç yüzü, gücün türleri, güç ilişkisinin öğeleri, gücün aktif ve potansiyel olma durumu, gücün aktörleri ve kaynakları, uluslararası ilişkiler teorilerinde güce yaklaşım konularına yer verilecektir.

Güç kavramının genel olarak ortaya konulması sonrasında “Kaynak/Unsur Kullanımı Yönünden Güç” başlığı altında Joseph Nye'nin geliştirdiği yumuşak güç kavramı ile sert güç ve akıllı güç kavramlarına yer verilerek, Türkiye'nin Afganistan'daki yumuşak güç stratejisi bağlamında yeni bir yumuşak güç önerisi sunulacaktır.

Çalışmanın son bölümünde, yeniden inşa bağlamında ulus ve devlet inşası kavramları ele alınarak Afganistan'ın yeniden inşası üzerinde durulacak, bu süreçte Türkiye'nin Afganistan'ın yeniden inşasında aldığı rol ve bu rolü gerçekleştirilirken hangi yumuşak güç stratejilerini uyguladığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. GÜÇ KAVRAMI

Bazılarının diğerlerinden daha fazla güce sahip olduğu olgusu ebeveyn-çocuk, işveren-işçi, ev sahibi-kiracı, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde olduğu gibi insanın varoluşuyla birlikte yüzleştiği temel gerçekliklerden biridir (Dahl, 1957: 201, Regoli, 1974: 157). Bu gerçeklik nedeniyledir ki güç kavramı hemen hemen her yerde karşımıza çıkan kadim bir kavram olarak uluslararası ilişkiler disiplininde de sıkça başvurulan en temel kavramlardan biri haline gelmiştir (Özdemir, 2008: 114; Doğan ve Kavak, 2014: 221).

Bu kadar görünürlüğüne rağmen ve ilk bakışta izahı mümkün tasavvur edilen “Güç nedir?” sorusu, birçok insanın sezgisel olarak anlamlandırmakla birlikte bilim insanlarının ve düşünürlerin halen üzerinde yoğunlaştığı, tartışmalı önemli temel sorulardandır (Dahl, 1957: 201; Regoli, 1974: 157; Fontana, 2008: 80; Lukes, 2005: 477).

Güç ve güce yönelik tanımlama arayışları, gücün tezahürleri ve eksen değişimi ile alakalı hususlar Thucydides’ten İbn-i Haldun’a, Clausewitz’den Morgenthau’ya siyasi tarihin seyri ve siyasi aktörlerin bu seyir içerisindeki konumları konusunda çalışmalar yapan düşünürlerin odaklandıkları temel meselerden birisi olmuştur (Davutoğlu, 2011: 15). Ayrıca güç kavramının uluslararası politika analizlerinin ve uluslararası ilişkiler teorilerinin sıklıkla başvurduğu en temel açıklayıcı kavram olması; geniş bir yelpazeye yayılan teorik yaklaşımların, açıklamaların güç kavramına merkezi bir önem atfetmesi (Özdemir, 2008: 114); uluslararası aktörlerin hayatta kalabilmesi için sahip olması gereken başlıca temel gereksinim olarak tanımlanması (Çavuş, 2012: 24), güç kavramının önemini ortaya koymaktadır. Ancak güç kavramı ile ilgili tanımlama arayışlarının, yukarıda izah edildiği üzere, henüz tam olarak aydınlığa kavuşturulduğunu veya bu anlamda ortak bir paydada buluşulabildiğini söylemek mümkün görünmemektedir (Erçandırılı, 2009: 7; Doğan ve Kavak, 2014: 221; Özdemir, 2008: 115).

Hatta güç kavramının bu kadar sık ve çeşitlilikte kullanılır olması, anlamının çeşitlenmesine ve zaman zaman da yazında güç kelimesi yerine farklı ifadelerin kullanılarak kavramın daha da muğlak bir hale gelmesine yol açmıştır. Otorite, baskı, kuvvet ve şiddet gibi kavramlar güç anlamında kullanılan kavramlardan bazılarıdır

(Doğan ve Kavak, 2014: 221, 222). Örneğin, “Güç en genel haliyle; bir sistemdeki farklı unsurların birbirleriyle dikey olarak kurdukları veya sürdürdükleri ilişkinin etki potansiyeli taşıyan biçimidir.” (Doğan ve Kavak, 2014: 222), şeklindeki bir tanımlama güç kavramından çok otorite kavramını çağrıştırmaktadır.

Güç ilk bakışta düşünüldüğünün aksine karmaşık ve çok boyutlu bir kavramdır. Güçle ilgili sorun, yerleşmiş ve üzerinde uzlaşmış bir kavram olmaması ve bir dizi karşıt kavramı da bünyesinde toplayan tartışmalı bir konu olmasından kaynaklanmaktadır (Heywood, 2011: 258; Weber, 2014: 97). Gücün değişen doğası, durum şartların da gereği olarak, onun farklı yüzlerine vurguyu da beraberinde getirmekte, bu da gücün tanımlanmasında yeni kaos alanlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Özdemir’e göre (2008: 115) güç kavramını tanımlama başarısızlığının temelinde çok karmaşık bir kavramı teorik basitlikle ifade etmeye ilişkin bir ikilem yatmaktadır. Kavram basitleştirildikçe anlamını yitirmekte, gerçeğe yakın açıklamalar ise analize imkân vermeyen bir karmaşıklık yaratmaktadır. Diğer taraftan sosyal bilimlerle karşılaştırıldığında, uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin, sıklıkla başvurdukları bu kavram üzerinde yeterince çalışma yapmamışlardır.

Bunlara rağmen her devletin kendi başının çaresine bakması ve güvenlik konularında kendi önlemlerini alması gerekliliği ile güvenliği sağlamanın en garanti yolunun güçlü olma olgusunu yaratması nedeniyle;

- a. Güç nedir?
- b. Güçlü olmak neyi ifade etmektedir?
- c. Güce sahip olmak ile güçlü olmak aynı şey midir?
- d. Uluslararası ilişkileri belirleyen, etkileyen faktör veya güçler nelerdir?
- e. Güce sahip olma gerekliliği ne anlama gelmektedir?
- f. Uluslararası alanda etkileşim içinde olan aktörler nasıl ve hangi güçleri nedeniyle diğerlerini etkilemekte veya diğer tarafı normal şartlarda yapmayacağını yaptırmaya, almayacağı kararları aldırmaya zorlayabilmektedir?
- g. Uluslararası ilişkilerde aktörlerin veya özel olarak devletlerin gücünü oluşturan faktörler nelerdir? gibi sorular önemini korumaya devam etmektedir. Zira uluslararası ilişkilerde bir aktör veya devlet, gücü oluşturan faktörlere göre uluslararası politikayı ve uluslararası sahnedeki olayları etkileyebilmekte, seyrini değiştirebilmektedir. Bu

güçlerde meydana gelen değişikliklere göre aktörlerin etkisi değişmektedir. Uluslararası ilişkiler alanındaki bu güçler, uluslararası aktör veya devletin hedeflerine ulaşmada başvurabileceği tüm unsurları kapsamaktadır (Yılmaz, 2012: 239). Bütün bunlardan yine ifade edildiği üzere güç kavramının, kendisini uluslararası ilişkilerin merkezine oturtan güncel ve halen izaha muhtaç bir kavram olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

Güç olgusu, esasen sosyal bilimlerle ilgili tüm disiplinlerde önem arz eden bir olgudur. Nitekim Laswell ve Kaplan (1950: 75), siyaseti özünde güç olan, istenen sonucu ne gerekiyorsa yaparak elde etme yeteneği olarak tanımlamakta; buradan da hareketle güç kavramını, tüm siyaset biliminin en temel kavramı olabileceği yönünde iddiada bulunmaktadır (Heywood, 2011: 258).

Peki, siyasi gerçekliğin en küçük aktörü ve işleyicisi bireyden devlete, devletten ulus üstü örgütlere kadar tüm aktör ve unsurların talep ettiği, mücadele verdiği ve elde ettiğinde değişikliğe uğradığı, sosyal ve siyasal gerçeklik olan “güç” nedir?

Güç sözlük anlamında genel hatlarıyla bir etkide bulunabilme veya bir etkiye direnebilme yeteneği; bir olaya yol açan her türlü hareket; önemi olan nitelik; iş yapabilme niteliği; bir şeyi yapabilme yeteneği; başkalarını veya olayları kontrol etme yeteneği; bir şeyi yapma kanunilik veya meşruiyetine sahip olma olarak ifade edilmektedir (Cambridge, 1998: 1105, 1106; TDK, 2015).

Nye’ a göre (1990b; 2011; 2004a: 1) güç, hava durumu gibidir yani herkesin hakkında konuştuğu, ona bağlı olduğu ancak çok az insanın işleyiş mantığını anladığı bir kavramdır. Nye’ın başka bir tanımında ise “Güç, aşk gibidir; onu yaşamak, tanımlamaktan ve ölçmekten daha kolaydır fakat bu onun gerçekliğini azaltmamaktadır.” şeklinde tanımlanmaktadır.

Benzer şekilde gücü, içeriği çok belirsiz bir kavram olarak niteleyen Weber (2014: 96-97), onu bir toplumsal ilişki içerisinde, her neye dayalı olursa olsun, dirençleri aşip kendi istencini yerine getirebilme olasılığı olarak tanımlamaktadır.

Sadece uluslararası ilişkilerin değil kendisine atfedilen anlamları itibariyle birçok disiplinin güncel ve en temel kavramlarından biri olarak güç kavramı, izahını en basit ve mümkün olarak doğa bilimlerinde bulmuştur demek, yanıltıcı olmayacaktır. Nitekim kuvvet ve enerji kavramları ile doğrudan bir ilişki ile güç, doğa bilimlerinin bir kolu olan fizikte birim zamanda yapılan iş miktarı ($P=W/t$ [joule/s=watt]) olarak ifadesini bulmuştur (Güney, 2014: 7; TDK, 2015).

Bu bağlamda güç kavramı ile aralarında illiyet bağı bulunan “kuvvet”, fiziki varlığın iş yapıcı elemanı olarak, duruşu harekete ve de hareketi duruşa çeviren bir etken ve direnç kuran veya direnç kıran bir özellik olarak tanımlanırken; “güç” ise kuvvet kullanma yeteneği ve verimliliği veya belirli bir kuvveti, belirli bir ortam, boyut ve sürede belirli bir amaçla çalıştırabilme ve verim alma yeteneği olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla buradan kuvvet ve güç arasında bir neden-sonuç ilişkisinin olduğu sonucunu çıkarmak mümkün görünmektedir (Bayat, 1986: 3).

Toparlamak gerekirse yazında güç:

- a. Diğer aktörleri etkileme yeteneğine sahip olmak veya onlar üzerinde etki yaratma anlamında bir ilişki biçimi,
- b. Aktörlerin sahip olduğu bir nitelik veya kapasite şekli,
- c. Siyasal gündemi kontrol etme ve işlerin yürütülüş biçiminin belirlemeye yönelik bir yapı özelliği,
- d. İstenilen, ulaşılması gereken bir amaç,
- e. İstenileni elde edebilmek için bir araç olarak geniş bir yelpazede tanımlanabilmektedir².

Ancak gücün bir araç veya amaç olması hususu, güç kavramını açıklamaya yönelik yeterli bir analitik bakış açısı getirmediğinden, gücün kavramsallaştırılmasında esas itibariyle üzerinde durulan etki ve kapasite yönüyle birlikte yapı yönünün ele alınmasının daha faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Gücün yapısal, etkisel ve kapasitif özelliği ile birlikte, verimselliğine etki eden bazı faktörlere de değinmekte fayda vardır. Örneğin bir banka soyguncusunun silahını görmeyen banka memuru, soyguncunun isteğini yerine getirmeyebilir. Halbuki aynı soyguncu, silahını çekerek içeri girmiş olsaydı, banka memurunun soyguncunun talimatlarına uyma ihtimali çok daha yüksek olacaktır. Buradan da görüleceği üzere her iki durumda da silahı olan soyguncu bunu kullandığı takdirde banka memuru üzerinde etki yaratabilmektedir. Bu bağlamda kapasitenin istenilen etkiyi yaratabilmesi için kullanılması veya kullanılacağıının bilinmesi gerekmektedir (Arı, 2012: 167-169). Diğer taraftan aktörlerin karşılıklı olarak birbirlerinin kapasite ve bu kapasitenin

---

² Detaylı bilgi için bkz. Özdemir, 2008: 116; Doğan ve Kavak, 2014: 124; Heywood, 2011: 258; Arı, 2012: 165-172; Holsti, 1964:179; Morgenthau, 1970: 30.

kullanılabilme durumunu nasıl algıladıkları da önem arz eden bir husustur. Bu bağlamda plastik tabancayı gerçek sanan banka memurunun soyguncuya itaat eden tutumu yerinde bir örnek olarak ifade edilebilir (Holsti, 1964: 184-86).

Ayrıca kullanılmayan veya kullanılma olasılığı bulunmayan bir kapasiteyi güç olarak değerlendirmek de bazı görüşlere göre doğru görülmemektedir. Burada gücün başka bir unsur olarak ilişki yönü ön plana çıkmaktadır. Yani aralarında ilişki bulunmayan iki aktör arasında güçten de bahsedilememektedir. Gücün temel unsurlarından ilişkinin tek yönlü olmaması gerektiği gibi, bu ilişki sonrasında oluşan etkinin de anlık olmaması ve belli bir sürekliliğinin de olması gerekmektedir (Dahl, 1957: 204-205).

Bir aktörün gücü ilişkiye girdiği aktörden aktöre değişebildiği gibi, durumdan duruma da değişiklik gösterebilir. Nitekim ABD'nin, SSCB'nin 1956'da Macaristan'ı işgalinde gösterdiği tepkiyle, 1962 Küba krizinde gösterdiği tepki ve bunun sonucunda yaratılan etki farklı olmuştur (Armaoğlu, 1995: 475-480, 602-612; Henderson, 1998: 100-101).

Bu durum “Yaratılan etki, güç kavramını açıklamaya yeterli midir?” sorusunu akla getirmektedir. Zira aktörlerin belirli durumlarda istemedikleri etkiye maruz kalmaları, onların güçsüz olduğu anlamına gelmez iken, karar alıcıların kar-zarar hesabıyla hareket ettikleri anlamına gelebilir. Başka bir bakış açısıyla etkiye maruz kalan hedef aktör, yaratılacak etkinin kendi yararına olduğu husunda ikna edilmiş olabilir. Bu durumda bir taraftan güç ile güçlülüğün farklı kavramlar olduğu ortaya çıkarken, diğer taraftan da güç ve kuvvet arasındaki ilinti yeniden ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda ifade edilebilecek diğer bir husus da, Keohane ve Nye'nin karşılıklı bağımlılık teorisi çerçevesinde ele aldığı, gücün salt kapasite ile alakalı olmadığı hususuna yönelik yaklaşımıdır. Buna göre bir devletin diğeri üzerinde etki uygulayabilme kapasitesi, her zaman nicel anlamda sahip olunan güçle orantılı olmayabilmektedir. Yani nicel olarak daha fazla kapasiteye sahip bir ülke karşılıklı bağımlılık ilişki boyutunda, diğeri göre daha bağımlı ise daha fazla etkiye açık olabilmektedir. Dolayısıyla Keohane ve Nye asimetrik karşılıklı bağımlılığı bir güç kaynağı olarak değerlendirmektedir (Keohane ve Nye, 1987: 728-741). Bu bağlamda, ABD'den farklı olarak petrole bağımlılığı nedeniyle Japonya'nın veya Avrupa'nın,

Arap tezlerine yönelik izlediği benzer politika yaklaşımı veya izlediği dengeli politika buna güzel bir örnek olmaktadır (Arı, 2012: 170).

2.1. Güç Araştırmalarının Felsefi Temelleri

Antik dönemden bugüne kadar siyaset felsefesi güç-değer ilişkisini anlamlandırmaya ve yorumlamaya çalışırken; siyasi gerçeklik ile ilgili tahliller ise gücün eksen değişimini anlamaya ve bu değişimin dinamiklerini tanımlamaya yönelmiştir. Bu çerçevede Platon'un (2006), "Devlet" adlı eserinde Sokrat ile Thrasymakhos³ arasında geçen tartışmada üzerinde durduğu güç-adalet ilişkisi siyaset felsefesinin en temel tartışmalarından birini başlattığı gibi (Davutoğlu, 2011: 15), her ne kadar güç kavramı açık bir şekilde ele alınmamış ise de bu kavramın Platon'a kadar götürülmesini de beraberinde getirmiştir.

Platon (2006: 31-57) eserinde devletin gücünü nereden aldığından ziyade güce sahip olan devletin hangi ilkeleri topluma kazandırması gerektiğinden bahsetmekte; insanların kendi kendine yaşamaya güçleri yetmediğinden devleti oluşturduğunu, devletin de topluma bilgelik, yiğitlik, ölçülülük ve doğruluk gibi değerleri kazandırması gerektiğini ifade etmektedir.

Diğer bir düşünür olan, Nye ve Welch'e göre (2015: 19-26) realizm kuramının babası Thucydides'in, Peloponez Savaşları ile ilgili ortaya koyduğu tahliller de gücün bir siyaset gerçekliği olarak taşıdığı merkezi önemi ortaya koymaya yönelmektedir.

Farabi'nin (2001) El-Medinetü'l-Fazıla arayışında ise güç, ideal siyasetin değer boyutunda yerini alırken, İbni Haldun asabiyet kavramı ile siyasi gücün eksen değişimini sağlayan dinamik unsurlarını tespitine yönelmiştir (Haldun, 2015: 293-294, 309-3011, 339-340; Davutoğlu, 2011: 15).

Güç ve değer arasında bir uyum kurma arayışı Yusuf Has Hacip'in Kutadgu Bilig adlı eserinde de güçlü olarak göze çarpmaktadır. Yusuf Has Hacip (2006: 45-62) eserinde, ideal devlet, ideal hükümdar ile ideal toplum arasındaki denge kurarak saadete ulaştıracak mutluluk veren bilgisini sunarken, güce ulaşmayı nihai amaç görmemektedir. Güç, iktidar sahiplerinin elinde hırsın bir vasıtasına dönüştüğünde,

---

³Thrasymakhos burada "adalet gücünün çıkarına olandan başka bir şey değildir" tezini ileri sürmektedir (Platon, 2006: 31).

uygulayanı da uygulananı da yok edeceğinden, iktidar sahipleri, “yoktan var olan her şeyin tekrar yok olacağı” hususunda uyarılarak; onun, gerçek saadete ulaştıracak iyilik, doğruluk, cömertlik ve adalet ile düzeni muhafazanın vasıtası olarak kullanılması yönünde tembihlenmektedir.

Kadim kültürlerin güç ve değer arasında bir uyum kurma arayışına karşılık, Makyavelli ile başladığı kabul edilen modern anlayış, reel politiği değer boyutundan bağımsız olarak ele alan yaklaşımları öne çıkarmıştır. Kadim kültürlerin kesişim alanında Pax Ottomanica’yı kuran Osmanlı’nın önemli düşünürlerinden Kınalızade’nin Ahlak-ı Alai’si ile Batı’da feodal düzenden ulus-devlet oluşumuna geçişin sembol ismi kabul edilen Makyavelli’nin Hükümdar’ı arasındaki anlayış farkı bu değişimin de çarpıcı bir göstergesidir (Davutoğlu, 2011: 15).

Makyavelli’nin (1955: 60-84) güce bakışına yön veren ışık, mutlak bir iktidar arayışına yönelmektedir. Bu nedenle mutlak iktidara yönelen güç stratejisi de kesinlikle iyi veya adil olanı aramamaktadır. Böylece Makyavel, hümanizm, iyilikseverlik, cesaret, mertlik, doğruluk, adalet gibi vasıfları, kişiyi diğerlerinin mahkûmu edebilecek büyük günahlar olarak görmektedir. Dolayısıyla iyi ve adil olan, olması gereken değil, olsa olsa iktidar arayışı içerisinde olan kişinin öyle görünmesini sağlayacak bir elbise olabilmektedir. Makyavel’in bu yaklaşımı bizi, yazında “Makyavelizm” olarak tanımlanan ünlü “amaca giden her yolun mübah olduğu” zorlama ve fırsatçılıkla diğerleri üzerinde kontrol sağlama ve güç elde etme eğiliminin temel gaye olduğu, yaklaşıma götürmektedir

Diğer taraftan Makyavelli (1955: 40-41), eserinde gücün tanımlanmasından ziyade, onu elde etmeye yönelik stratejilerin geliştirilmesi üzerinde durmuştur. Ancak bir hükümdarın gücünün ne şekilde ölçüleceği yönünde yaptığı analizde “Bir hükümdar gerektiğinde kendi kendine yetecek bir devlete malik midir?” sorusuna; insan ve para çokluğu ile ihtiyaca uygun bir ordu kurabilen ve gerektiğinde düşmana meydan muharebesi verebilen bir hükümdar kendi kendine yeterlidir, şeklinde bir cevapla esasen gücün kaynaklarına da değinmiş olmaktadır.

Makyavelli’nin katkısı, gücü dinsel ve etik yaklaşım ile değil analitik ve görgül yaklaşımla incelemesi ve gücü elde edebilme stratejileri ortaya koyması kaynaklıdır. Ayrıca gücün stratejik kavramsallaştırılması, günümüz düşünürlerinin dâhi kabul ettiği modern bir çizgide yer almaktadır (Meydan, 2010; 25-26).

Makyavel'in Prens'ine benzer şekilde, II. Charles'ı memnun edeceği varsayımıyla 1651'de yayımlanan ve siyaset alanında ilk genel teori olarak adından söz ettiren "Leviathan"⁴ başlıklı yapıtında, Thomas Hobbes (2007: 95, 97-98, 129-130) (1588-1679) da insan doğasına olumsuz yaklaşarak (Viotti ve Kauppi, 2016: 47); "İnsan insanın kurdudur" (homo homini lupus) temelli bir hareketle Hobbes, insanı kendi varlığı, çıkarı ve güvenliği çerçevesinde hareket ettiği bir doğa durumundaki varlık olarak ele almakta bu doğa durumundan ancak bir sözleşme ile güce başvurma hakkını, egemene devrederek yurttaşlık durumuna geçmesiyle kurtulduğunu ifade etmektedir (Knutsen, 1992: 88-89). Buradan hareketle Hobbes da Makyavel gibi hakkın kaynağını güç olarak görmekte olup, doğa durumundaki insanın güvenliğini ve çıkarlarını korumak için her türlü güce başvurmasını da doğal yasaya uygun bulmaktadır (Arı, 2012: 176).

Hobbes da Makyavelli gibi gücü dinden ve etikten ayırarak, analitik yaklaşımı benimsemiştir. Hobbes'un literatüre en önemli katkısı, gücün modern anlamda kavramsallaşmasını sağlayan çalışmalarıdır. Kendinden öncekilerden farklı olarak Hobbes (2007: 7), insanların iki tutkusu olduğunu ve bunların istek ve nefret olduğunu söylemekte; güç isteğini de insanın temel dürtülerden biri olarak görmektedir. Güç, mutluluk ve insanın istediğini elde etmesi için gerekli olduğundan, bir insan ne kadar güçlü olursa isteklerini elde etmesi de o kadar mümkün olabilecektir. Bu bağlamda insanın isteklerinin de sınırı olmadığından, güçlü olma isteğinin de ölene kadar devam edeceği belirtilmektedir (Hobbes, 2007: 71; Meydan, 2010; 26).

Hobbes (2007: 68) gücü ortaya koyarken tanımlamaya çalıştığı bireysel gücü; bir insanın, iyi gibi görünen gelecekteki bir şeyi elde etmeye yarayan şu anki araçları olarak tanımlayarak, doğal ve araçsal olmak üzere iki şekilde bulunduğunu ifade etmektedir. Doğal güç, biçim, sağduyu, maharet, hitabet, cömertlik, soyluluk gibi bedenin veya zihnin melekelerinin üstünlüğünü ifade ederken; araçsal güç ise, bunlar yoluyla veya talih sayesinde elde edilen ve mal, mülk, şöhret, arkadaş ve Tanrı'nın gizli işlerinden daha fazla elde edilmesine yarayan yol ve yöntemleri ifade etmektedir.

---

⁴ İncil'de geçen ve Hobbes'un kral, meclis, üstün yönetici veya devlet otoritesini anlatmak için kullandığı çirkin bir benzetme (bkz. Viotti ve Kauppi, 2016: 47).

Hobbes (2007: 68-69), cömertlikle birleşmiş servet, kudretin bizatihi kendi şöhreti, bir insanın ülkesinin şöhreti, popularitesi, insanın sevmek, korkulmak gibi niteliksel popülaritesi, başarı, basiret, hukuki imtiyaz nedeni olarak soyluluk, hitabet, fiziksel cazibe, bilimsel kapasite, makine ve diğer savaş araçları üretebilme yeteneği, gücün bizatihi kendisi olarak sıralanarak, esasen bireysel gücün kaynaklarına vurgu yaptığı ifade edilebilir.

Ayrıca Hobbes (2007: 69), insanın gücünün bir değeri ve fiyatının bulunduğunu, bunun da başkalarının ihtiyacına ve yargısına göre de değişerek, değerinin alıcı tarafından belirleneceğini ifade ederek, gerçek ve algılanan güç arasındaki farklılığa da değinmiş olmaktadır.

Güç kavramı ile ilgili olarak asıl sistematik çalışmalar Hobbes'dan sonra II. Dünya Savaşının ardından ağırlıklı bir şekilde ortaya konulmaya başlanmıştır.

2.2. Güç İlişkisinin Özellikleri

Aktörler arasında veya yaratılan bir etki ile bağlantılı olarak bir güç ilişkisi bazı özelliklere sahip bulunmaktadır. Güç ilişkisinin ortaya koyulabilmesi açısından önem arz eden özellikler en az beş farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Güç ilişkisinde gerekli şartlardan birisi, kısa da olsa güç uygulayan aktörün eyleminden güce maruz kalanın yani hedef aktörün tepkisine kadar olan süredeki zaman aralığıdır (Regoli, 1974: 161). Bu gereklilik sezgisel olarak güç uygulayanın uygulanan üzerinde gücü olduğunu ifade edilebilmesinin; hedef aktörün eyleminin önce gelmesi halinde söylenemeyeceği sebebiyledir (Dahl, 1957: 204). Diğer bir ifadeyle bir aktörün (x), diğer bir aktör (y) üzerinde gücü vardır demek, x'in belirli güç teşebbüsü, y'nin karşılığında önce gelmediği takdirde neredeyse mümkün değildir (Regoli, 1974: 162).

Birincisi gibi açık ve önemli ikinci gerekli şart bağlantıdır. Eğer kaynak (etken/güç uygulayan) aktör (x) ile hedef (edilgen/güç uygulanan) aktör (y) arasında bir bağlantı yoksa herhangi bir güç ilişkisinin varlığından söz edilemez. Nüfuz, kontrol veya gücün x'den y'e akışına bakarsak, her zaman bir bağlantı veya bağlantı olasılığı bulunması gerekmektedir. Aksi halde bir güç ilişkisinden bahsetmek mümkün değildir (Dahl, 1957: 204).

Üçüncü olarak bir güç ilişkisinin ortaya koyulabilmesi için, bir zaman aralığı içerisinde kaynak aktörün, hedef aktör üzerinde normal şartlarda elde edilmeyecek bir

etki yaratması gerekmektedir. Dahl (1957: 204), bu durumu sezgisel bakışla değerlendirerek, “A’nın başarılı teşebbüsü olarak B’ye aksi takdirde yapmayacağını yaptırabilmesidir”, şeklinde tanımlamaktadır. Örneğin bir öğrencinin tatilde bir kitap okuma şansı yüzde bir ise ve öğretmen tavsiye ettiği halde bu oran değişmemişse; öğretmenin tatilde kitap okutma gücü olmadığı ifade edilebilir. Diğer taraftan diğer çevresel şartlar değiştirilmeden, öneri eyleminin temeli değiştirilerek, kitap okunmadığı takdirde dersten bırakılacağı ifade edilirse ve bu durumda kitap okunursa, öğretmenin öğrenci üzerinde kitap okuma eylemi üzerinde güce sahip olduğundan bahsedilebilir. Bu durumun istisnası olarak, beklenen değişimin tam tersi bir değişimi talepte görülen “negatif güç” yaklaşımı olduğu da ifade edilmelidir. Buna göre negatif güç yaklaşımı, bir x aktörünün güç uygulamasına karşı her zaman y aktörünce olağan tepkinin verilmediği; ters ve/veya farklı bir davranış değişikliği ile cevap verdiği hallerde uygulanabilen diğer bir güç yaklaşımıdır. Çocuk davranışlarında sıklıkla karşılan bu durumu, uluslararası politikada Amerikan Kongresinin dış yardım ödeneklerine yönelik olarak Stalin’in negatif gücü sıklıkla kullanmasıyla da ortaya çıkardığı bilinmektedir (Dahl, 1957: 205).

Diğer bir güç ilişkisi de her zaman görünen bir caydırma veya cezbetme davranışının gerekmediği, yani hedef aktör davranışındaki değişikliğin her zaman kaynak aktörün, açıkça güç uygulamasını gerektirmemesidir. Bazı durumlarda potansiyel güç de değişikliğin bir sonucu olabilir. Bu durumda kaynak aktörün algısal boyutu ön plana çıkararak, seçilen davranışın kaynak aktörü zarardan uzaklaştırması veya faydaya yaklaştırması olasılığı, temel kriter olarak yaratılan etkiye neden olmaktadır. Nitekim kolluğun radar uygulaması yaptığı noktalara yaklaşıldığında sürücülerin hızını yavaşlatması örneğinde görüleceği üzere açıkça bir güç uygulaması bulunmamaktadır.

Son olarak güç ilişkisinin bir diğer özelliği, gücün kapsamının değişkenliği ile ilgilidir. Bu duruma göre her aktör, bir diğer aktörü aynı şekilde etkileyememektedir (Regoli, 1974: 162). Nitekim Papanın Katolikler ile Protestanlar üzerindeki etkisi aynı olmadığı gibi; Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanı’nın Türkiye’deki Müslümanlar ile Mısır’da bulunan Müslümanlar üzerinde veya İran’daki Müslümanlar üzerindeki etkisi de bir olmamaktadır.

3. GÜCE BAKIŞTA AYRIŞMALAR

Güç kavramı üzerine yapılan kapsamlı ve bütüncül çalışma yetersizliği, tündengelim metodolojisinin güç kavramı konusunda yeterince işletilememesi ve güce disiplinlerin olduğu kadar düşünürlerin de kendi penceresinden bakarak, onun farklı yönlerine farklı şekillerde vurgu yapması nedeniyle, yazında güç kavramının teorik çerçevede tam olarak oturtulamaması zaafı ile karşılaşılmasına neden olmuştur. Biz bu bölümde yazında gücün değişik şekillerde genel olarak tartışma alanı bulmuş yönlerinin ele alınmasını sağlayarak, çalışmamızın teorik temelini teşkil edecek olan yumuşak güç kavramının da bütün içerisindeki yerini belirleyerek yeniden ele alınmasına gayret edeceğiz.

3.1. Gücün Boyutları

Güç kavramı üzerindeki yapılan çalışmalarda çeşitli sınıflamalar yapılmıştır. Örneğin, Chris Brown ve Kirsten Ainley'ye göre (2007: 74-83) vasıf, ilişki ve yapı özelliği olmak üzere gücün üç boyutu vardır. Brown ve Ainley'ye göre vasıf özelliği, gücün insanlar, gruplar ya da devletlerin sahip olduğu ve/veya ulaşabildiği bir niteliği ifade ederken; ilişki özelliği, gücün, insanların, grupların ve devletlerin diğerleri üzerinde nüfuz uygulayarak istediklerini elde etme yeteneğini ifade eden bir ilişki olduğunu; yapı özelliği ise, diğer ikisinden farklı olarak uluslararası sistem üyelerine, onlara ne tarz faaliyetlerde bulunacaklarını dikte etme gücünü ifade etmektedir.

Yazında gücün boyutları ile diğer bir tasnifleme şekli de alanı, kapsamı ve yelpazesi bağlamında ele alınması hususundadır (Baldwin, 2013: 275-276).

Gücün uygulandığı alan; söz konusu siyasal gücün otoritesini kabul eden halk, bu siyasal gücün varlığının geçerli olduğu toprak, halkın yaşadığı bu topraklarda mevcut olan her türlü servet olmak üzere başlıca üç kategoriden oluşmaktadır. Gücün uygulama alanı ayrıca iç ve dış olarak da ikiye ayırmak mümkündür. İç alan o devletin kendi ülke ve halkını ifade ederken dış uygulama alanı ise ülke sınırları dışındaki etki alanlarını ifade etmektedir (Sönmezoğlu, 2014: 269).

Güç yelpazesi ise gücün uygulanması açısından muhtemel en ağır ceza ile en büyük ödül arasındaki farklılaşmayı ifade etmekte olup (Sönmezoğlu, 2014:269), güç

uygulamasıyla hedef aktörü zarardan uzaklaştırma veya faydaya yaklaştırma güdüsünü harekete geçiren araçsallara vurgu yapmaktadır (Baldwin, 2013: 275-276).

Gücün kapsamı ise kendisine tabi olan belirli türden davranış, ilişki ve olayların tümünün toplamı olarak ifade edilebilir (Baldwin, 2013: 275-276). Bu bağlamda, Papa'nın veya Diyanet İşleri Başkanı'nın dini konular ile sosyal hayatta dinden türeyen konularda etkiye sahip olması hususu, onun gücünün kapsamına yönelik bir örnek olarak sunulabilir.

3.2. Gücün Üç Yüzü⁵

20. yy. ikinci yarısında güç ile alakalı olarak yazında yapılan tartışmalarından en önemlilerinden bir tanesi de “gücün yüzleri” ile alakalı olmaktadır. Tartışmanın tetiğini Dahl'ın 1961'te yayımlanan yönetim ile ilgili çalışmasına yönelik reaksiyonlar çekmiştir. Bu bağlamda New Haven'da benimsenen güç çalışmaları ile ilgili metodolojide, siyasi parti adaylıkları, şehrin yeniden geliştirilmesi, halk eğitimi olmak üzere üç sorun alanı benimsenerek, bu üç sorun alanı ile ilgili karar alma süreçlerine yönelik tespitlerde bulunulmuştur (Bachrach ve Baratz, 1962: 950). Dahl'ın, derin köklerini özellikle Weber'in düşüncesinden alan güce bakışı ve onun çoğulcu takipçilerinin Amerikan siyaset bilimcileri arasında geniş etkiler bırakan çalışması, Peter Bachrach ve Morton S. Baratz'ın 1962'de ele aldığı etkili ve ünlü “Two Faces of Power” adlı makalesi ve 1963'te ele aldıkları ikinci makale ve 1970 yılında yeniden bunları düzenledikleri “Power and Poverty” adlı kitabında eleştirilmiştir. Bachrach ve Baratz, Dahl'ın güce yönelik yaklaşımına getirdiği eleştirilerle, güce farklı bir pencereden bakmış ve böylece gücün ikinci yüzünü ortaya koymuştur. Yaklaşık 10 yıl sonra 1974'te, Lukes, hem Dahl hem de Bachrach ve Baratz'ın çalışmalarını bir adım

---

⁵ Gücün yüzüne yönelik tanımlamalar literatürde kimilerince “gücün boyutları” (Clegg vd., 2006; Digeser, 1992; Hardy ve Leiba-O'Sullivan, 1998; Lukes, 1974; Meydan, 2010; Özdemir, 2008) olarak ele alınırken; kimilerince “gücün yüzü” (Bachrach ve Baratz, 1962; Baldwin, 2013); kimilerince de “gücün katmanları” (Lukes, 1974) şeklinde ifade edilmektedir. Burada kastedilen hususun farklı bakış açılarıyla gücün tanımlanması veya y'nin x'den etkilenmesini ortaya koyan güç konseptinin bir uyarlamasını veya alternatif bir yorum getirme gayretini sergilediği değerlendirildiğinden (Baldwin, 2013: 276), Bachrach ve Baratz (1962)'in “gücün yüzü” ifadesini kullanmanın daha yerinde olacağı değerlendirilmiştir.

ileri taşıyarak, gücün üçüncü yüzünü, kendi ifadesi ile üçüncü boyutunu da tanımlayarak literatürde geniş yer edinmiştir⁶.

3.2.1. Gücün Tek Yüzü

Gücün birinci yüzü olarak değerlendirilen Dahl'ın tek boyutlu mekanik modeli (Bayraktaroğlu, 2000:117), gücün gözlemlenebilir yönü üzerinde yoğunlaşmış birbiriyle bağlantılı davranışların neden-sonuç ilişkilerini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, gücü bir ilişki ve de insanlar arasında bir ilişki olarak ele aldığından, davranışsal ya da ilişkiyel yaklaşım olarak da nitelendirilmektedir (Dahl, 1957: 202-204; Özdemir, 2008: 119). Diğer taraftan Lukes'a göre (1974: 16), New Haven ve ABD'nin politik sisteminde Nelson Polsby, Raymond Wolfinger ve Richard Merelman ve Dahl'ın diğer takipçilerinin, güce bu yaklaşımı çoğulcu olarak göstermek ve tanımlamak istediklerinden, bu bakış açısı sıklıkla güce çoğulcu bakış/yaklaşım olarak da adlandırılmaktadır.

Robert Dahl'ın (1957: 202-204) ortaya koyduğu iddia edilen tek boyutlu yaklaşımını anlayabilmek için öncelikle hemen her çalışmada başvurulan Dahl'ın ünlü tanımını ele almakta fayda görülmektedir. Dahl 1957 yılında ele aldığı "The Concept of Power" başlıklı makalesinde, sezgisel olarak vardığı güç fikrini, "A'nın B üzerinde, B'nin aksi halde yapmayacağı şeyi B'nin yapmasını sağlaması ölçüsünde gücü vardır." şeklinde izah etmektedir. Ancak Dahl, aynı makalenin ilerleyen bölümünde ise güç ilişkisini yine sezgisel bakışla ve biraz ince bir farkla, "A'nın başarılı teşebbüsle B'ye aksi takdirde yapmayacağı bir şeyi yapmasını sağlaması." şeklinde tanımlamaktadır. Dikkat edileceği üzere ilk ifadede "...B'ye yaptırabildiği ölçüde..." tanımıyla yaratılan etkiye vurgu yapılırken, ikincide "...başarılı bir teşebbüs..." ifadesiyle gücün uygulanmasına, davranış biçimine veya yöntemine yapılan vurgu ön plana çıkmıştır. Buradan hareketle Dahl ve çoğulcular olarak adlandırılan takipçilerinin, güç tanımlamasında dikkatlerini gücün kaynaklarından ziyade uygulanmasına veya sonuçları belirleyebilme yeteneğine yönelttikleri ifade edilebilir (Özdemir, 2008: 119; Bachrach ve Baratz, 1962: 948). Nitekim Dahl'ın (1957: 203) gücü bu şekilde

---

⁶ Bkz. Baldwin, 2013: 276; Clegg vd., 2006: 217; Digeser 1992; Hardy ve Leiba-O'Sullivan, 1998; Özdemir, 2008: 119-124; Lukes, 1974: 15; Meydan, 2010: 29.

tanımlamasıyla, B'nin davranışının nedeninin A olduğu gösterilerek aslında A'nın B üzerinde güç kullandığı ifade edilmektedir.

Ayrıca Dahl'ın tanımlaması dikkatlice incelenirse, Lukes'un (1974: 18-19) da ifade ettiği üzere "...B'nin aksi halde yapmayacağı..." ifadesinin açıklanmasında çıkar kavramı iyi bir başlangıç noktası olarak ele alınabilir. Bu durumda bir güç ilişkisinden söz edebilmek için gücü kullananın, diğerinin davranışlarını kendi çıkarlarına ters düşecek şekilde yönlendirmesi gerekmektedir. Bu da ikna yöntemlerinin bir güç uygulaması olarak ele alınmaması anlamına gelmektedir.

Farz edilen güçle ilgilenmeyen Dahl ve takipçileri, karar almaya en çok hâkim olanların toplumda en güçlü olanlar olduğuna inanmakta ve güç konseptinde karar alma sürecindeki iştirake önem vererek, sadece "bir dizi somut kararın dikkatlice incelenmesi" sonrasında gücün analiz edilebileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda Dahl ve takipçilerinin güç konsepti; somut kararlara veya ona yönelik gözlemlenebilir aktivitelere atfedilmektedir. Bundan dolayı çoğulcular, gerçek veya gözlemlenebilir çatışmalar gibi anahtar veya önemli başlıklarda karar verme davranışları üzerine yoğunlaşmaktadır (Lukes, 1974: 18-19; Bachrach ve Baratz, 1962: 948).

Tüm bunlardan hareketle Dahl'ın ortaya koyduğu gücün tek yüzüne yönelik bakış açısını, önemli anahtar meseleler ve karar alma süreçlerine katılımı ön planda tutarak, kaynak aktörün (güç uygulayan aktörün) de hedef aktörün (üzerine güç uygulanan) de farkında olduğu ve sonucunda kaynak aktör ve hedef aktör arasında açık bir çatışmanın veya uzlaşmanın yaşandığı, gözlemlenebilir çıkar çatışmalarına yönelik karar alma davranışlarına odaklanan, sonuçları belirlemede aktörlerin sahip olduğu yeteneğe vurgu yapan yaklaşım olarak tanımlayabiliriz.

3.2.2. Gücün İkinci Yüzü

Peter Bachrach ve Morton Baratz (1962: 947), 1962 yılında kaleme aldığı "Two Faces of Power" başlıklı çalışmasında, Dahl'ın güce yaklaşımını, farklı bir pencereden ele alarak eleştirmiş ve gücün iki yüzünün olduğunu, bunları elitistlerin (sosyal bilimcilerin) göremediğini ancak Dahl ve takipçileri olarak ele aldığı çoğulcuların (siyaset bilimcilerin) ise tek yüzünü gördüğünü savunmuştur. Bachrach ve Baratz'ın

güç konseptine yönelik bu yaklaşımı bazı alanlarda yetersiz görülmeyle birlikte gücün ikinci bir yüzünü ortaya çıkarması anlamında genel kabul görmüştür⁷.

Dahl'ın (1957) geliştirdiği güç konsepti, gücün görünür yönüne fazlasıyla yer verdiğinden Bachrach ve Baratz tarafından eleştiriye tutulmuştur. Yapılan eleştirilerde gücün, yalnızca karar vermek suretiyle belirlenmediği, karar verilmemesi durumunda da gücün var olabileceği gerçeği yatmaktadır. Bachrach ve Baratz (1962: 948), gücün sadece somut kararlara veya ona yönelik aktivitelere atfedilemeyeceğini; x, y'yi etkileyen bir karar aldığıda güç kullanmakla birlikte ayrıca x'in enerjisini adadığı sosyal ve siyasi değer ve kurumsal uygulamaları yaratmak veya güçlendirmek suretiyle, politik süreçlerin kapsamını sınırlayarak, kıyasla kendisine zararsız olan meselelerin gündeme alınmasını sağlayarak da güç uygulanabileceğini savunmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere nasıl karar alma sürecinde güç kullanılıyorsa, karar almama durumunda da gücün uygulandığı gücün farklı bir formuna bakış getirildiği görülecektir. Diğer bir ifadeyle karar vermeme durumu bir bakıma, karar vericilerin tercihlerini tehdit eden, alternatiflerin tanımlanmasını veya gündeme gelmesini engelleyen ya da bastıran bir karar niteliğinde olabilmektedir. Bu bağlamda kararların tamamı görünür ve adil olmadığı gibi, herkesin politikaya müdahalesi de gerçekleşmemektedir. Zira bazıları gündemi tayin ederken, bazıları da bunun farkında olarak veya olmayarak başkaldırı maliyetinin yüksekliği gibi değişik nedenlerle buna itiraz edememektedir. Bu bağlamda gücün bu şekli, karar yokluğu durumundaki güç olarak da ifade edilmektedir (Lukes, 1974; 2005; Meydan, 2010: 30). Böylece karar verme sürecinin hiç gündeme gelmemesi nedeniyle karar süreçlerini gündeme getirme kapasitesi olmayan aktörlerle diğer aktörler arasında çatışma veya bir talebe yönelme de engellenmiş olmaktadır.

Dikkat edileceği üzere güç kavramının ikinci yüzüne ilişkin çalışmalarda, gücün gözlemlenmesi zor yönünü göstermeye yönelik çabalar ön plana çıkarılmakta, hedef aktörlere doğrudan etkide bulunma, karar alma süreçlerine doğrudan katılım gibi açık yöntemler yerine, değişik suretlerde gündemin belirlenmesi gibi kolaylıkla gözlemlenemeyen yöntemlere vurguda bulunmaktadır. Böylece gündem konuları,

---

⁷ Bkz. Aydoğan, 2011; Baldwin, 2013; Bayraktaroğlu, 2000; Clegg vd., 2006; Digeser 1992; Ertuğral, 2013; Hardy ve Leiba-O'Sullivan, 1998; Özdemir, 2008; Lukes, 1974; Meydan, 2010.

zamanı, yeri, içeriği gibi hususların belirli aktörler için güvenli olacak şekilde sınırlandırılması suretiyle gündemin kontrol edilmesi veya belirlenmesi, bazılarında ayrıcalıklar sunma gibi eylemsiz ya da kolayca gözlemlenemeyecek uygulamalarla da güç kullanılabilir. Bu şekilde güce sahip olan aktörlerin tercih ve çıkarlarını olumsuz etkileyebilecek konular gündeme bile gelmemektedir (Bachrach ve Baratz, 1962: 948).

Bachrach ve Baratz'ın çalışmasını önemli kılan bir husus da güç tartışmalarına önyargıların mobilizasyonu kavramını getirmiş olmasıdır (Lukes, 1974: 20). Önyargıların mobilizasyonu kavramıyla güç arayışı, daha önceden inşa edilen yapı veya sistem içerisindeki kurumsal uygulamalara yönelmektedir (Bachrach ve Baratz, 1962: 949). Böylece somut kararlardan ziyade, somut kararların alındığı kurumsal çerçeve ön plana çıkmaktadır. Bachrach ve Baratz'a göre (1962: 952) inşa edilen sistem içerisinde; hâkim değerler, inançlar, siyasal süreçler ve kurumlar, düzenli ve kesintisiz olarak bazılarında diğerleri üzerinde avantaj sağlamaktadır. Sistemin inşa edilmesiyle birlikte sistemik gücün hâkim aktörleri, gücü doğrudan kullanmaktan ziyade gündelik uygulama veya prosedürlere amaçlarına ulaşmaktadırlar. Böylece Bachrach ve Baratz'ın önyargıların mobilizasyonu olarak adlandırdığı bu süreçte güç, bir aktörün kendi öz kapasitif yeteneklerinden daha çok yapının sınır ve imkânları doğrultusunda kullanılacak bir ilişki türü olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdemir, 2008: 121). Bu da hedef aktörün farkındalık boyutunu olumsuz yönde etkilemektedir.

Bütün organizasyonların bir şekilde önyargıları mobilizasyonu olduğuna inanan Bachrach ve Baratz, gücün birinci yüzünü ortaya koyan Dahl'ı ve takipçilerini; politik sistem içerisine yerleştirilen ön yargı ve değerlerden ziyade meselelerle ilgilenmelerini eleştirmiştir. Zira Bachrach ve Baratz'a göre (1962: 949-950), önemli veya önemsiz meseleler arasındaki ayırım, hâkim değerler, politik mit ve ritüeller, diğerlerine kazanılmış haklar sunma eğiliminde olan yapıların ait olduğu toplumdaki önyargı mobilizasyonunun analizi ayrıntılı yapılmadan anlaşılacaktır. Nitekim hâkim değerler ve mevcut yapıdaki oyunun kuralları önemli bir meseleleri bizzat inşa edeceği gibi diğer her şeyi önemsiz hale getirebilecektir.

Tüm bunlardan hareketle gücün ikinci yüzü yaklaşımında, gücün kullanımın kolayca gözlemlenemediği ancak onu yaratan şartlar ve kurallar bütünü içerisinde gizlice uygulandığı veya ihlal edildiği durumların açıkça gözlemlenebileceği (Özdemir,

2008: 121); güç ilişkilerinin analizinde, oyunun kuralları ile ilişkili önyargıların mobilizasyonu, politik gündemin kontrolü ve potansiyel başlıkların, politik süreçlerin dışında tutulma sorununun dâhil edildiği ifade edilebilir (Lukes, 1974: 20). Böylece Dahl'ın geliştirdiği gücün tek yüzünü ifade eden modeli Bachrach ve Baratz'ın ortaya koyduğu modelle yeni boyuta evrilmiştir.

3.2.3. Gücün Üçüncü Yüzü

Dahl ile Bachrach ve Baratz'ın yaptığı çalışmalarla, güç konseptinde ciddi aşamalar kaydedildiğini belirten Steven Lukes, "Power: A Radical View" başlıklı 1974 yılında ele aldığı çalışmasında geliştirdiği fikirlerin, güç konseptinde üçüncü bir katman olarak sunulduğunu savunmuştur. Lukes (1974: 25), Dahl'ın geliştirdiği güce bir yönden bakan bakışını çok ileri bir noktaya taşıyan Bachrach ve Baratz'ı üç alanda yetersiz görerek literatürde geniş yer bulan, kendi ifadesiyle üç boyutlu radikal modeli ortaya koymuştur. Buna göre karar alma sürecinde kullanılan güç, bazı konuları karar alma sürecinden uzaklaştıran güç ve çatışmayı önleyen güç kavramları birbirinden ayrıştılmıştır (Bayraktaroğlu, 2000: 118). Ardından da Lukes, ortaya koyduğu yeni modelle güce bakışa yeni bir boyut kazandırarak gücün üçüncü yüzü de ortaya koyulmuştur.

Lukes'un (1974: 25-29) eleştirileri genel olarak, ilkinde Bachrach ve Baratz tarafından, Dahl'a getirilen davranışsal eleştiriyi yerinde görmekle birlikte tamamen yeterli olmadığını savunması ile ilgili iken; ikincisi, güç ilişkisindeki gerçek, gözlemlenebilen çatışmalarla ilgilidir. Üçüncü eleştiri ise ikinci ile yakından ilişkili olup, meselelerin politik süreçlere girişinin karar almama durumlarında kısıtlanmasının sadece şikâyetin var olduğu hallerde görüleceği yönündeki ısrara yöneliktir.

Lukes (1974: 25-26), güç ilişkisinde davranışsal eleştirinin tamamen yeterli görülmesi hususu ile ilgili olarak, alınan karar dizileriyle, siyasal süreçlerde potansiyel çatışma meselelerinin hariç tutulmasını benimsemenin, sonuçta aktörlerin politik süreçlerde potansiyel meselelerin hariç tutulmasında başarı elde ettikleri yönünde yanlış bir resim ortaya koyduğunu savunmaktadır. Lukes'a göre güç, ilk iki yüzünden farklı olarak yalnızca davranışsal ya da ilişkisel bir kavram olarak ele alınmamakta aynı zamanda yapısal, algısal veya geleneksel süreçlerden etkilenen sistemik, yapısal bir kavram olarak da tanımlanmaktadır. Nitekim kararlar, seçenekler arasından bireyler

tarafından bilerek ve isteyerek tercih edilse bile; sistem önyargıları mobilize edilmekte, değişik vasıtalarla yeniden yaratılmakta ve güçlendirilmektedir. Dolayısıyla gücün ikinci yüzünden farklı olarak gücün bu yüzünde aktörlerin bilinçli politikalarla perde arkasında kendilerine avantaj yaratma politikaları yoktur. Bunun yerine yerleşik düzenin ilişki türleri bazı aktörleri güç konumuna yerleştirirken, diğerlerini otomatik olarak daha dezavantajlı konuma ittiği; bu ilişkilerin devam ettirilmesi ise var olan güç ilişkilerinin de devamı anlamına geleceği hususu ön plana çıkarılmaktadır (Özdemir, 2008: 121). Böylece yapısal boyut, bir güç ilişkisinde aktör davranış ve kapasitelerine etki bağlamında kayda değer bir niteliğe bürünmektedir.

Lukes'a göre (1974: 27), güç kullanımının sadece gerçek ve gözlemlenebilir çatışma durumunda olduğunun kabul edilmesi de yeterli değildir. Zira gücün ikinci yüzü yaklaşımında, güç kullanımının sadece gerçek çatışma durumunda var olduğunun kabul edilmesi, güç uygulamalarında çok önemli bir husus olan ve daha en baştan doğacak çatışmaları önleyecek olan gücün sinsi ve etkili bir kullanımını gözden kaçırmaya neden olmuştur. Nitekim x, y üzerinde, onun istemediğini yerine getirmesi konusunda güç uygulayabildiği gibi aynı zamanda onu etkileyerek, isteklerini şekillendirerek ve belirleyerek de güç kullanabilmektedir. Ayrıca en etkili ve arzu edilen güç kullanımı, kendi isteklerimizi başkalarının da istekleri haline getirildiğinde sağlanmaktadır. Zira hedef aktörün istek ve düşüncelerini kontrol altına almak aynı zamanda onun rızasının elde edilmesine imkân vermektedir. Esasen Dahl ve modern çoğulcuların, liderlere sadece seçmenin tercihlerine karşılık vermemelerini, liderliğin aynı zamanda tercihleri şekillendirmek olduğunu öğütlemesi güç kullanımında gücün bu yüzünü ifade etmektedir.

Lukes'un eleştirisine konu olan taraflardan birinin durumundan şikâyet etmemesini, isteyerek yapılan uygulama dolayısıyla güç kullanmamaya bağlayan gücün ikinci yüzüne yönelik getirdiği öneri ise güç kullanımından söz edilebilmesi için tarafların şikâyetlerinin gerekli olmadığına yöneliktir. Nitekim sistem, şikâyet söz konusu olmadan da güç ilişkisi yaratabilmektedir. Esasen yukarıda ifade edildiği üzere gücün en uygun kullanımı şikâyetlerle karşılaşılması suretiyle olmaktadır. Diğer bir ifadeyle gücün birinci ve ikinci yüzleri direnci, güç uygulamasının temel bir unsuru olarak ele alırken; gücün üçüncü yüzü dirençsiz bir güç uygulamasının olabileceğini, hatta en makul olanı olduğunu ileri sürmektedir (Lukes, 1974: 28-29; Özdemir, 2008:

124). Bu da bizi hedef aktör üzerinde daha dolaylı yöntemlerle, şartlardan ziyade tercihlerin değiştirilmesinin ön plana çıkarıldığı bir güç ilişkisine sevk etmektedir. Ayrıca bu durum aktörler arasında çatışmanın hiç olmadığından ziyade meselelerde çatışma veya direnç görülmeyebileceği ile ilgilidir. Zira asıl çatışma meseleler hiç gündeme gelmeden önce geri planda düşünsel boyutta gerçekleşebilmektedir.

Gücün üçüncü yüzü ile getirilen bakış açısının, rızaya dayalı, hâkim, hegemonik gücü ifade ettiği söylenebilir. Bu bağlamda sadece bireylere yoğunlaşmanın doğru olmadığı, bireylerin davranışlarının farklı etkilerle şekillendiği gözden kaçırılmaması gerektiği önem kazanmaktadır. Güce tek veya iki yönlü bakış tanımlamalarında açık ya da gizli çatışma açıkça görünmektedir. Diğer taraftan güç, aktörlerin algı, düşünüş ve tercihte bulunmasını değiştirebildiğinden, mevcut durum ve roller aktörlerce kabul görebilmektedir. Bu durumda çatışma olmadan, aktör davranışları sistemin yapısından kaynaklanan bazı özellikler nedeniyle normlara, toplumsal veya kurumsal yapıya uyum göstermektedir. Bu süreçte aktörler yapının etkisinden bilinçsiz bir şekilde özgür iradeleri doğrultusunda eylemde bulduklarını düşünebilmektedirler. Bu durumda aktörler, bilişsel olarak çıkarlarının zedelendiğinin farkına varamadığından mevcut durumdan şikâyetçi de olmamaktadır. Aktörlerin kendileri için faydalı gördüğü hususlar, esasen sosyalleşme süreçleri içinde hâkim güç tarafından tasarlanmaktadır (Bayraktaroğlu, 2000: 118; Meydan, 2010: 30-31; Lukes, 1974: 22-28; Özdemir, 2008: 121). Dolayısıyla hegemonik gücün aktörlerin algısal ve düşünüş şekillerinde meydana getirdiği değişiklik, hedef aktörü arzu edilen davranış tipine yöneltirken, hedef aktörün bilinçli ve istemli görünen bu tutumları da ilk bakışta güç uygulanmadığı yanılsamasına götürmektedir.

Tüm bunlardan gücün üçüncü yüzünü tanımlayan en önemli unsurun, aktörlerin tercihlerinin şekillendirilmesi hususunun olduğunu; yapısal çerçeve ve sosyalleşme süreçleriyle açık veya örtük uygulamaları kapsadığını ifade edebiliriz.

Genel olarak ifade etmek gerekirse, Dahl'ın (1957) gücün birinci yüzüne yönelik yaklaşımı, Bachrach ve Baratz'ın (1962) ikinci yüzüne ve Lukes'un (1974) üçüncü yüzüne yönelik yaklaşımlarıyla ilgili olarak;

a. Gücün tek yüzüne (katmanına) yönelik görüş, genel olarak Weber'in de görebildiği, gücün gözlemlenebilir yönüne vurgu yapan, Dahl'ın temellendirdiği, yaptırma ve uygulama gücü olup, politik paylaşımlarla açığa çıkararak, çıkarlar

üzerindeki, gözlemlenebilen açık çatışmaları içeren konularla ilgili karar verme ve yaptırma eylemine vurgu yapmaktadır,

b. İki katmanlı görüş, Peter Bachrach and Morton Baratz'ın keşfettiği, gücün gözlemlenmesi zor yönüne vurgu yaparak, politika tercihlerinde görünen, gündem yaratma ve tartışmayı sınırlayarak diğerlerinin ne düşüneceğini manipüle etmek maksadıyla karar alma veya almama davranışına odaklanmakta; inşa edilen yapıda da hâkim değer ve normların bazı aktörlere sürekli biçimde avantaj sağladığını ön plana çıkarmaktadır,

c. Üç katmanlı görüş ise sadece gündemin değil, aktörlerin tercihlerinin şekillendirilmesini ön plana çıkararak, gücü ilişkisel/davranışsal boyutunun yanında siyasal ve geleneksel süreçlerin etkin olduğu sistemik ve hegemonik boyutuna vurguda bulunmaktadır, şeklinde özetleyebiliriz⁸.

3.3. Gücün Türleri

Keohane ve Nye'a göre (1998: 86) basitçe güç; istenilen sonuçları elde etme yeteneği olarak davranışsal güç ve istenilen sonuçları elde etme yeteneğinde kaynaklara sahip olmak ile ilişkilendirilen kaynak gücü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ancak en bilinen değerlendirmesi Susan Strange (1996: 25-27) tarafından yapılan ve gücün "yapısal" yönünü ortaya çıkaran bir diğer güç çeşidinin de bu bağlamda ele alınmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

3.3.1. Kapasitif Güç

Uluslararası politikada geleneksel güç yaklaşımı, gücü kapasite olarak ele almaktadır (Heywood, 2011: 258). Kapasite genellikle gücün kaynağı olarak anlaşılakta (Sönmezoğlu, 2014: 271), sahip olan nitelik ve değerlere vurgu yapmaktadır.

Bu tür yaklaşımda gücün öğeleri veya unsurları şeklinde listeleme yöntemine başvurulmakta (Heywood, 2011: 258; Sönmezoğlu, 2014: 271), bir dönemin

---

⁸ Ayrıca bkz. Vuying, 2009: 17; Özdemir, 2008: 119-122; Meydan, 2010: 31.

uluslararası yegane aktörü olan devletin veya ulusun, gücünün unsurları ortaya koyulmaktadır.

Gücü kabaca diğerlerinin düşünce ve eylemleri üzerindeki etkisi, politikayı da güç mücadelesi olarak ele alan Morgenthau (1970: 30, 32) her ne kadar güç kavramını açık bir şekilde ele alıp tanımlama yoluna gitmemiş ise de ulusal gücün; bir ulusun diğer uluslar karşısında kuvvete sahip kılan nispeten istikrarlı olan ve sürekli kesintisiz değişim içinde olan faktörler olduğunu ifade etmektedir. Buna göre coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, nüfus, askeri hazırlık derecesi nispeten istikrarlı, nicel; ulusal moral, ulusal karakter, diplomasinin karakteri ve hükümetin niteliği de sürekli değişim içerisinde olan istikrarsız, niteliksel unsurlar olarak ele alınmaktadır (Morgenthau, 1970: 140-193).

Bu çerçevede Arı'ya göre (2012: 166), Morgenthau'ya paralel olarak bir çok yazar gücün nitel ve nicel unsurları ayrımını benimseyerek, askeri ve ekonomik güç kaynakları gibi fiziksel kaynaklarla, fiziksel olmayan liderlik özellikleri, kültürel yakınlık, gelenek görenek, imaj, ittifak ilişkileri, tarihsel nedenler gibi kaynakların, devletlerin uluslararası politikada gücünü ve etkisini belirlemede oldukça açıklayıcı olduğunu ifade etmektedir.

Bu yaklaşımın avantajı, gücün sayısal olarak ölçülebileceğini düşünerek, soyut unsurlardan ziyade askeri ve ekonomik güç gibi gözlemlenebilir somut unsurlar temelli değerlendirilmesine olanak sağlamasıdır. Bu suretle devletler, sahip oldukları güç ve kaynaklar temelinde sınıflandırılabilen ve uluslararası sistem hiyerarşik olarak incelenebilmektedir. Buna göre devletler; süper güçler, orta büyüklükte güçler, bölgesel güçler gibi sınıflandırmalarla ele alınmaktadır (Heywood, 2011: 258). Gücün bu şekilde ölçülebildiğinin değerlendirilebilmesi aynı zamanda algılanan güç ile gerçek güç arasındaki farkı ortaya çıkarmaktadır.

Nitekim maddi kapasitenin ortaya konulması fikir vermekle birlikte her şeyi ifade etmediği bir gerçektir. Zira bir yarışmacının diğerlerine oranla üstün niteliklere sahip bir otomobili kullanması, otomobil yarışında yarışı kazanacağı yönünde bir beklenti yaratmakla birlikte bunun gerçekleşmesi bir kesinliği ifade etmemektedir. Bu bağlamda öne çıkan olgu maddi kapasitenin harekete geçirilebilme imkan ve yeteneği ile ilgili olmaktadır. Bir güç ilişkisinde aktörlerin sahip oldukları kapasite ile elde ettikleri etki düzeyleri arasındaki orantısızlıklar “güç paradoksu” olarak adlandırılmaktadır. Güç

paradoksu ile ilgili kapasitenin tam olarak ortaya konulmamış olması bir neden olabilirken diğer bir neden de simetrik olmayan yetenek ve simetrik olmayan isteklerle açıklanabilecek olan yukarıda ifade ettiğimiz maddi kapasitenin harekete geçirilebilme imkan ve kabiliyetine dayalı nedenlerdir (Sönmezoğlu, 2014: 284-85). Bu bağlamda Arap-İsrail çatışmalarında, Arapların kullanmasını bilmedikleri tanklara sahipliğini, simetrik olmayan yetenek; Amerika ve Vietnam arasındaki savaşta da ABD'nin yüksek maddi kapasitesine rağmen iradesizlikleri sonucu yenilgisini, simetrik olmayan istek kavramı ile açıklayabiliriz.

3.3.2. İlişkisel Güç

Yukarıda kapasitif anlamda izah edildiği üzere, Morgenthau ve Niebuhr mantığından hareketle gücün unsurlarını veya kaynaklarını ortaya koyarak gücü tanımlamaya çalışanların yanında; Dahl, Ward, House, K. J. Holsti, Nye gibi izlenen politikanın sonuçlarına bakarak da kavramın içeriğini doldurmaya çalışanlar da bulunmaktadır (Özdemir, 2008: 116). Bu yaklaşımda bir devletin fiziksel olan ve olmayan güç kaynaklarına sahip olmasının güç olarak tanımlanabilmesi için bu kapasitesini diğer ülke veya ülkelerin davranışları üzerinde etki yapabilecek biçimde kullanabilmesi durumunda mümkün olabildiği değerlendirilmektedir (Arı, 2012: 167).

Ancak burada ifade edilmelidir ki; gücün “etki veya sonuç” boyutuna yönelen yapısı, sahip olunan kapasiteden bağımsız ele alınabileceği yönünden yetersiz kalmaktadır. Nitekim devletler ve diğer aktörler ilişkilerini göreceli güç hesapları yani kapasitif güç imkanları üzerinden yürütmektedir. Zira güç aynı zamanda algılarla da ilgili bir boyuta da sahiptir (Heywood, 2011: 159). Diğer taraftan ilişkisel güçle ilgili olarak yine ifade edilmelidir ki; mevcut kapasitif güçle, algılanan güç aynı şeyler değildir. Mevcut yapının veya kuvvetlerin yanlış yorumlanması veya yanlış algılanması farklı sonuç ve etkiler yaratan dış politika kararlarına da dayanak teşkil edebilmektedir.

Sonuçlara bakarak gücü açıklamak, tahmin ve genelleme olanağı veren açıklamalar sunmaktan ziyade, olaylar hakkında geriye dönük mantıklı öyküler üretmeye yönelik olduğundan bahisle, analitik olarak çok kullanışlı olmadığı yönünden eleştirilmektedir (Özdemir, 2008: 116). Ancak sonuç ve etki odaklı yaklaşımların gözardı edilmesi güce yönelik yaklaşımların eksik ele alınmasını sağlayacaktır.

İlişkisel güç tanımı Dahl'ın çalışmalarında öncelikli bir yer edindiği görülmektedir. Nitekim literatürde geniş yer bulan, Dahl'ın (1957: 202-203) klasik tanımında ifade ettiği üzere “x'in, y'ye aksi takdirde yapmayacağı şeyi yaptırabildiği ölçüde gücünün olduğu” hususu, gücü ilişkisel açıdan ele almakta ve “etki” ile eşdeğer tutmaktadır. Bu bağlamda gücün kapasitif boyutu, gücü nasıl sahip olunan kuvvetle eşdeğer tutuyorsa; ilişkisel boyutun da gücü, davranışlar, sonuç veya yaratılan etkiyle eşdeğer tuttuğu ifade edilebilir (Heywood, 2011: 259).

Sonuç olarak, ilişkisel güç, yetenek odaklı bir yaklaşımla arzu edilen etkinin oluşmasını sağlayan kapasiteyi veya gücün unsurlarını kullanma becerisi, yani davranışın bir türü; sonuç odaklı bir yaklaşımla, aktörler, süreç ve sonuç bağlamında yaratılan etki olarak tanımlanabilir.

Keohane ve Nye'in (1998: 86) yukarıda zikredildiği üzere gücü; istenilen sonuçları elde etme yeteneği olarak davranışsal (ilişkisel) güç ve istenilen sonuçları elde etme yeteneğinde kaynaklara sahip olmak ile ilişkilendirilen kaynak (kapasitif) gücü olmak üzere iki şekilde ele aldığını ifade etmiştik. Bu bağlamda Keohane ve Nye davranışsal gücü de kendi içinde sert ve yumuşak güç olarak ikiye ayırmaktadırlar. Ancak yaratılan etki ile kapasitif gücü diğer bir ifade ile gücün unsurlarını kullanma biçiminin veya yeteneğin aynı şeyler demek olmadığını değerlendirmekteyiz. Bu bağlamda Keohane ve Nye'in sert ve yumuşak güç tasnifine giderken ilişkisel gücü, yetenek odaklı bir yaklaşımla, davranışın bir türü bağlamında ele aldıklarını ifade edilebilir.

Dolayısıyla ilişkisel güç, Keohane ve Nye'in yaklaşımına sadık kalınarak ve istenilen sonuçları elde etme yeteneği veya diğer bir ifadeyle kapasitif gücün uygulama şekline yapılan vurguyu ön plana alarak;

- a. Sert Güç,
- b. Yumuşak Güç,
- c. Akıllı Güç başlıkları altında ele alınması uygun değerlendirilmektedir.

3.3.3. Yapısal Güç

İlişkisel güç ve kapasite modeli açıkça, genellikle devlet olan bir aktörün varlığını temel alırken; yapısal güç, aktörlerin birbiriyle ilişki kurduğu ve karar aldığı yapı ve mekanizmalar ile bunlar üzerinde yarattığı güç dağılımına vurgu yapmaktadır.

İlişkisel güçle yakından ilişki içinde olan yapısal güç⁹ kavramı, uluslararası kurumsal mekanizmaların ve özellikle uluslararası rejimlerin etkisine vurgu yaparak, rejimlerin kendisinde meydana gelen değişikliklerin bazı ülkelerin etkileme kapasitesini de değiştirmektedir. Böylece rejimler bizatihi kendisi, zaman içerisinde birer güç ve etki kaynağı olarak yapılanmaktadır (Guzzini, 1993: 449; Arı, 2012:170-171).

Yapısal gücün en bilinen değerlendirmesi, “onun, işlerin nasıl yürüyeceğine karar verme ve devletlerin birbiriyle, halkla veya büyük şirketlerde kuracağı ilişki çerçevesini şekillendirme otoritesi”, olarak tanımlayan Susan Strange tarafından yapılmıştır (Heywood, 2011: 260-261). Buna ek olarak Susan Strange (1996) dört temel güç yapısı üzerinde durmaktadır;

- a. Aktörün düşünce ve algısını etkileyen bilgi yapısı,
- b. Kredi ve yaptırımları kontrol eden mali yapısı,
- c. Savunma ve stratejik konuları şekillendiren güvenlik yapısı,
- d. Ekonomik gelişim ve refahı etkileyen üretim yapısı.

Strange aynı devlet veya devletlerin bu yapıların her birine aynı anda hakim olması gerekmediğine, aksine devletlerin yapısal gücünün yapıdan yapıya farklılık gösterebileceğine dikkat çekmektedir. Gücün bu şekilde değerlendirilmesi devlet merkezliliğe bir alternatif sunarak rejimler ve uluslararası örgütlerin oynadığı artan önemli rolüne vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte yapısal güç, ilişkisel güçle birlikte işlemekte ve politika çıktılarının nasıl belirlendiğine dair alternatif açıklamalar sunmaktadır. Yapısal güç konusu, gücün doğasının, dünya düzeni biçimiyle ilgili tartışmalarla nasıl yakından bağlantılı olduğunu açıkça göstermektedir (Heywood, 2011: 261).

3.4. Güç İlişkisinin Öğeleri

Güç kavramı şemsiye bir kavram olması nedeniyle, analitik hale getirilebilmesi için bileşenlerine ayrılmasında fayda bulunmaktadır. Dikkatle incelendiği takdirde bir güç ilişkisinin, “kaynak (etken) aktör, hedef (edilgen) aktör, etki” olmak üzere üç temel

---

⁹ Bazı yazarlarca kurumsal güç kavramı kapsamında da ele alınmaktadır (Bkz. Arı, 2012:170-171).

ögesi¹⁰ olduğu görülmektedir (Sönmezoğlu, 2014: 270-271)¹¹. Ancak burada yine ifade edilmelidir ki güç ilişkisi bir boşlukta oluşmamakta, aktörlerin davranışlarının değişime uğradığı dolayısıyla yaratılan etkinin de farklılaştığı bir ortamda veya yapıda gerçekleşmektedir. Böylece bir güç ilişkisinde, aktörlerin güçleri ve etkileri, bulunulan ortama göre şekillenmektedir (Yılmaz, 2012: 241). Buradan hareketle bir güç ilişkisinde bir diğer dördüncü temel öge olarak, “çevre” ögesinin de bunlara eklenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

3.4.1. Kaynak (Etken) Aktör

Kabaca ifade etmek gerekirse, etken aktör ifadesi ile güç uygulayan aktör ve bu aktörün hedef aktörde etkiye neden olabilecek güç kapasitesi ve yeteneği vurgulanmaktadır. Buradan hareketle kaynak aktörün sahip olduğu maddi ve manevi olanaklar tespit edilmeye çalışılır.

Etken aktörün tanımlanarak imkan ve kabiliyetlerinin ortaya konulmasında, dikkat edileceği üzere kapasite kavramı doğrudan çağrışım yapmaktadır. Ancak kapasitenin ortaya konulması için öncelikle aktör kavramının da ortaya konulması gerekmektedir. Zira geçmişin yegane uluslararası aktörü olan devlet, bugün itibari ile karşısına farklı niteliklere sahip yeni aktörleri çıkarmıştır.

Uluslararası politika alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde, bir aktörün gücünün öğeleri olarak coğrafya, nüfus, askeri güç, ekonomik kapasite, doğal kaynaklar, siyasal sistem, liderlik gibi öğeler ardarda sıralanarak aktör olarak ulusal güç öğeleri ele alınmaktadır (Sönmezoğlu, 2014: 271). Ne var ki bu tasnifleme veya tanımlama girişimleri ele alındığında bunların yukarıda da ifade edildiği üzere daha çok ulusal güç kapasitesi ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu tanımlamalar uluslararası ilişkilerin aktörlerinin sadece devletlerden/uluslardan ibaret olduğunun varsayılması halinde yeterli görülebilecektir. Ancak günümüzde uluslararası politika aktörleri yelpazesi, özellikle küreselleşme ile birlikte oldukça genişlemiştir.

---

¹⁰ Her ne kadar Sönmezoğlu (2014: 270-271) bu öğeleri gücün öğeleri olarak belirtmiş ise de bunları güç ilişkisinin öğeleri olarak ele almanın daha uygun olacağını düşünmekteyiz.

¹¹ Sönmezoğlu (2014: 270-271), üç temel öğeyi sıralarken kaynak aktör yerine “kapasite” ifadesini kullanmışsa da kaynak aktörün sahip olduğu maddi ve manevi olanakları kastettiğinden ve de hedef aktör ifadesini “kapasite” ifadesi haricinde ayrıca ele aldığından kaynak aktör ifadesinin kullanımının daha yerinde olduğu değerlendirilmiştir.

Uluslararası ilişkilerde bir aktörü kabaca, uluslar sistem içerisinde bir başka aktöre tamamen bağlı olmayan, az veya çok otonom hareket edebilen ve diğer aktörlerle güç ilişkisine girebilen organize bir varlık olarak tanımlayabiliriz (Sönmezoğlu, 2014: 19-20; Arı, 2008: 67).

Böylece bu tanımdan ve uluslararası ortamda meydana gelen değişimden hareketle temel aktör devletin yanında, bireylerden değişik gruplara, ulusal baskı ve çıkar gruplarından uluslararası ve uluslararası örgütlere kadar bir çok yeni aktör uluslararası politik süreçte güç ilişkisinin bir aktörü olarak ele alınabilmektedir (Yılmaz, 2012: 84-85). Bu durum da doğal olarak her aktör için farklı analizlere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

3.4.2. Hedef (Edilgen) Aktör

Hedef (edilgen) aktör, güç uygulamasına maruz kalan aktörü ve bu aktörün uygulanan bu güce karşı koyma kapasite ve yeteneğini ifade etmektedir. Zira bir güç ilişkisinden bahsedebilmek için öncelikle Dahl'ın (1957) meşhur "Bir x aktörünün y aktörüne aksi takdirde yapmayacağı bir şeyi yaptırabilmesi" şeklindeki tanımlamasından anlaşılacağı üzere, güç ilişkisinde bir y aktörüne yani edilgen aktöre gereklilik kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Sönmezoğlu, 2014: 287). Bu da aynı zamanda o aktörün kapasite ve yetenekleri bir bütün olarak değerlendirildiği takdirde bir anlam ifade edecektir.

3.4.3. Etki

Etki kavramı ile de daha çok gücün ilişkisel boyutuna vurgu yapan, güç uygulaması ile elde edilen sonuç kastedilmektedir. Nitekim bir kaynak aktör, hedef aktöre amaçları doğrultusunda güç uygulamakta ve uygulanan bu güç ilişkisi sonrasında basitçe bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Burada dikkat edileceği üzere "etki" ile kastedilen, A aktörünün uyguladığı etki veya B aktörünün A aktörünün uyguladığı etkiye gösterdiği tepkiden ziyade bu karşılıklı etkileşimler sonrasında oluşan sonuç olarak ifade edilse de burada etkiyi hem sonuç hem de sonucun yaratılmasına neden olan ve her iki aktörce aktif hale getirilmiş kuvvet anlamında ele alınması kanaatimizce daha uygun değerlendirilmektedir (Bkz. Sönmezoğlu, 2014: 291-292). Zira nasıl bir aktörü tanımlayan maddi ve manevi her

türlü kapasite ve yetenekleri ise, sonucu yaratacak olan da aktif hale getirilmiş ve tepkimeye neden olmuş kuvvetlerdir. Aktif hale getirilmiş kuvvet ise gerek ifadeden doğrudan anlaşılacağı üzere doğrudan aktörlerin harekete geçirebildiği aktif kuvvet, gerekse kaynak aktör tarafından aktifleştirilmemekle birlikte, hedef aktörün yorumlaması kaynaklı güce dönüşmüş unsurunu ifade eden algılanan güç olmak üzere iki boyutlu yönü olduğu ifade edilebilir (Yılmaz, 2012: 241).

Etki ile ilgili olarak eklenebilecek diğer önemli bir husus da her ne kadar kullanılabilir güç kaynakları önem arz etmekte ve bu diğer aktör tarafından dikkate alınmıyor ise de bunları kullanma becerisi ve iradesi önemli rol oynamaktadır (Yılmaz, 2012: 241). Zira tek başına algılanan güç durumunda bile bu durumun etkiye olan katkısı yadsınmamaktadır.

Güç ilişkisinde arzu edilen sonuca ulaşmak için bazı etki araçları uygulanmaktadır. Bunların başlıcaları daha çok yumuşak güç ilişkisini yansıtan pozitif, ikna, ödüllendirme, cezbetme gibi araçlarla; zorlayıcı nitelikli negatif etki araçlarını işaret eden tehdit ve cezalandırma gibi yöntemlerdir.

İkna, x aktörünün y aktörüne, istediği yönde davranmasının kendi çıkarına da uygun olduğunu, başka bir açıdan, uluslararası politikanın sıfır toplamlı bir oyundan ibaret olmadığını gösterebilmesidir (Sönmezoğlu, 2014: 298). Ödüllendirme ise hedef aktörün arzu edildiği şekilde davranması halinde kendisine faydalı olacağına inandığı imkan ve olanakların sunulmasıdır. Cezbetme ise, diğer iki araçtan farklı olarak, kaynak aktörün kendi kuvvetlerini aktif hale getirme zorunluluğu bulunmadan, hedef aktörde arzu edilen değişikliği yaratabilme imkan ve kapasitesidir.

Negatif yöntemler olarak ifade edebileceğimiz tehdit, cezalandırma, baskı, zorlama gibi kavramlar ise sıklıkla birbirlerinin yerlerine kullanılabilirlerdir. Bu bağlamda tehdit, hedef aktöre arzu edildiği şekilde davranmadığı takdirde yüklenmek zorunda kalabileceği maliyetlerin gündeme getirilmesi iken, cezalandırma ise hedef aktörün aktif bir zorlama ile karşı karşıya bırakılmasıdır (Sönmezoğlu, 2014: 299). Aktörlerin kullanabilecekleri cezalandırma şekilleri çeşitli siyasi, ekonomik ve askeri vasıtalar içerebilmektedir (Yılmaz, 2014: 13-14). Bu vasıtalar diplomatik baskılardan mevcut veya muhtemel bir yardımın iptaline, küçük çaplı askeri bir harekattan topyekun savaşa kadar geniş bir yelpazede uygulama çeşitliliğine dönüşebilmektedir.

3.4.4. Çevre

Güç ilişkisine giren aktörler ve bunların yarattığı etki boşlukta oluşmamakta, aktörlerin davranışlarının değişikliğe uğradığı ve dolayısıyla yaratılan etkinin de doğrudan etkilenecek şekilde şekillendiği ortam ve şartlarda gerçekleşmektedir (Yılmaz, 2012: 241). Nitekim uluslararası normlar, ulusal ve uluslararası örgüt ve yapılanmalar, ulusal ve uluslararası toplumun genel kanısı gibi pek çok faktör, aktörlerin davranışlarında sınırsız bir özgürlük içerisinde olmadıkları gibi yaratılan etkide de tek etken olmadıklarını ortaya koymaktadır (Viotti ve Kauppi, 2016: 239-240). Dolayısıyla aktörleri ve yaratılan bu etkiyi bir bütün olarak kapsayan ve şekillendiren bu ortam ve şartları çevre olarak ifade edebiliriz.

Çevre ögesi, diğer öğelerden farklı olarak daha karmaşık ve her hal ve şartta mutlak bir tanımı verilebilecek bir olgu olarak görünmemektedir. Zira her güç ilişkisinin gerçekleştiği mekan, zaman, ilişkiye etki eden diğer aktörler ile bu aktörlerin ittifak içerisinde veya diğer blok içerisinde olup olmaması, kamuoyunun algısal ve bu algıyı eyleme dönüştürme durumu, yapısal koşullar gibi çok geniş yelpazedeki güç ilişkisini etkileyen faktörler, çevresel faktör ögesi altında tanımlanabilmektedir. Ancak burada ifade edilmelidir ki; çevre ögesi, aktörleri etkilemek anlamında sınırsız olmadığı gibi, her aktöre etkisi açısından da aynı özelliklere sahip değildir. Örneğin ABD gibi, çevreyi de etkileyebilecek kadar güçlü bir aktörseniz, uluslararası hukuka rağmen, uluslararası ortamı şekillendirerek, 11 Eylül saldırıları örneğinde olduğu gibi yeterli bir kanıt olmaması veya BM kararı olmadan, önleyici vuruş adı altında geliştirdiğiniz bir doktrinle, Afganistan'a fiili müdahalede bulunabilir ve hukuki meşruiyetin temellendirmesini sonradan sağlayabilirsiniz. Ancak diğer taraftan yine güçlü bir aktör olarak Afganistan ve Irak'a fiili müdahalede bulunmakta zorlanmaz iken, müdahale sonrası süreçte fiili güç kullanım zaafına düşerek diğer taşeron yapıların kullanılması ve bu arada yumuşak güç unsurlarının yükseltilmesi zarureti duyabilirsiniz. Nitekim seçtiğiniz her yöntem ve bu yöntemlerin tahdit veya destekleyici yönleri, güç ilişkisinin aktörlerini olduğu kadar etkiyi de doğrudan etkileyen bir husustur. Tüm bunlar çevresel faktör ögesi ile açıklanabilecek durumlardır.

3.5. Dönüşüm veya Bulunma Durumuna Göre Güç

Güç ile ilgili teorileştirme kapsamına alınabilecek diğer bir husus, onun bulunduğu hal yani kullanılabilirliği ile işlerlik durumu ile ilgilidir. Bu bağlamda gücün, genelde potansiyel ve aktif (işler/gerçek) olmak üzere iki durumda bulunduğu ifade edilebilir. Yani bir aktörün henüz kullanmadığı veya kullanamadığı ancak ileride kullanabileceği unsurları ile hali hazırda kullandığı unsurları arasında gücün tanımlanmasına yönelik bir çerçeve çizilebilir.

3.5.1. Aktif Güç

Aktif (gerçek) güç, canlı, hali hazırda etkin, işbaşında olan ve verim veren güç türüdür (Bayat, 1986: 4). Bu bağlamda ayrıca bir dönüşüm sürecine girmesi gerekmemektedir. Örnek vermek gerekirse yeraltında bulunan bir değerli maden, yeryüzüne çıkarılmış ve başka bir değerle mübadele konusu haline gelebilmişse aktif ekonomik bir güç olarak ifade edilebilir.

Ancak bir güç kaynağının hâlihazırda aktif olarak kullanılmaması onun aktif güç kaynağı olmadığı anlamına gelmemelidir. Zira hâlihazırda kullanılmamakla birlikte caydırıcılık boyutu kazanmış bir güç kaynağı, bu bağlamda bir aktif güç unsuru olabilir. Dolayısıyla burada dikkat edilmesi gereken, bir aktörün sahip olduğu kapasiteyi diğer aktörün nasıl anlamlandırdığı, kaynakların kullanım şekli, bunu hedef aktör üzerinde kullanabilmek için gereken zaman dilimi ile tüm bunların hedef aktör için ne anlama geldiği hususu, gücün aktif ve potansiyel boyutunun ele alınmasında önem arz eden hususlardır.

3.5.2. Potansiyel Güç

Potansiyel güç, hali hazırda bir güç ifade etmemekle birlikte gerektiğinde mevcut kuvvet, yetenek, madde veya olguların bir dönüşüm süreci sonrasında güç olarak ifade edilebileceği üzerine yapılan vurguya işaret etmektedir. Potansiyel güç bu bağlamda tam ve yarı potansiyel olarak da ifade edilebilmektedir (Bayat,1986: 4-5). Yukarıdaki örnekten hareketle değerli bir maden hali hazırda bir mübadele konusu haline gelmemiş ve işlenmesi veya belirli bir süreçten geçirilmesi gerekiyor ise potansiyel bir ekonomik güç olarak ifade edilmesi daha uygun olacaktır.

3.6. Aktörleri Yönünden Güç

Güç kavramı bir yetenek veya kapasite olarak ele alındığında doğrudan bir sahipliği çağrıştırmaktadır. Bu durumda doğrudan sorulabilecek olan; “Ona sahip olan kimdir?”, “Kimler onu kullanmaktadır?”, “Sahiplik sıfatını taşıyanlar hangi ölçüde kapasite sahibidirler?” soruları hemen ilk akla gelenlerdir.

Konunun sınırlanması açısından, esasen sosyal bilimlerde birey ve bireye ait her yapılanma bir güç ilişkisinin aktörü olarak ifade edilebilir. Uluslararası ilişkiler alanında ise durum biraz farklı bir pencereden ele alınmıştır.

Güvenlik ve istikrarı sağlayabilecek merkezi bir otoritenin olmadığı ve anarşik bir yapının varlığının esas alındığı, savaşın ve güç mücadelesinin olağan görüldüğü, klasik yaklaşımı veya diğer bir ifadeyle realist bakış açısını savunanlar, anarşik yapılı bu uluslararası sistemde, devletleri veya hükümetleri iç politikalarının mutlak hakimi olarak gördüklerinden dış politikada da bağımsız olarak hareket eden egemen devleti, uluslararası politikanın temel aktörü olarak kabul etmektedirler (Yılmaz, 2012: 84; Arı, 2008: 66).

Realist görüşe rağmen özellikle XX’nci yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve sonlarında iyice hızlanan yeni gelişmeler neticesinde uluslararası politikada devleti veya hükümeti temsil etmeyen kişi veya yapıların, kişisel temaslardan spora, turizmden eğitim faaliyetlerine, ticaretten sendikal faaliyetlere çok geniş bir yelpazede, uluslararası politik süreci etkilediği görüldüğünden, çoğulcu ya da liberal görüşe sahip kişilerce devlet merkezli aktör anlayışının sorgulanmasına yol açmıştır. Zira özellikle çok boyutlu etkiler yaratan küreselleşme ulus devletin mutlak egemenlik anlayışını da yıpratmış, demokratikleşme ile birlikte de çoğulcu toplum yapısı veya sistemler bir nevi olağanlaşmış veya meşruiyet kazanmıştır (Arı, 2008: 66-67). Böylece temel aktör devletin yanında, bireylerden değişik gruplara, ulusal baskı ve çıkar gruplarından uluslararası ve uluslararası örgütlere bir çok yeni aktör uluslararası politik süreçte güç ilişkisinin bir aktörü olarak varlığını görünür hale getirmiştir (Yılmaz, 2012: 84-85). Bu durum aynı zamanda yegane aktör olan ulus devletin egemenliğinin aşındırılarak uluslararası sistemin aktörleri yönünden çoğulcu bir yapıya evrilmesini de beraberinde getirmiştir.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası hızla artan uluslararası örgütler ve küresel nitelikli ekonomik faaliyetler ile ekonomik bütünleşme süreçleri, ulus devletin ulusal

ekonomiyi düzenleme gücünü sınırlandırmıştır. Yine ulusal, uluslararası veya uluslararası akım ve örgütlenmeler de bu bağlamda ulus devletin egemenlik alanına girerek onun mutlak egemenliğini sınırlandırmaktadır. Böylece bütünleşme süreçleri ve egemenlik alanlarında yaşanan kırılmalar bir yandan bütünleşme istikametinde tekamül ederken bir yandan da parçalanmayı beraberinde getirebilmektedir.

Günümüzde uluslararası aktör, dünya sistemi içerisinde yer alan ve en azından dolaylı olarak insanların oluşturduğu, bir başka aktöre tamamen tabi olmayan ve diğer aktörlerle güç ilişkisine girebilen uluslararası arenada az ya da çok bağımsız eylemler geliştirebilme yeteneği olan organize bir varlık olarak tanımlanmaktadır (Sönmezoğlu, 2014: 19-20; Arı, 2008: 67; Yılmaz, 2012: 84).

Buradan hareketle bir aktörün uluslararası politik süreçte güç ilişkisinin bir aktörü olarak tanımlanabilmesi için diğer aktörlerden bağımsız hareket edebilmesi ve güç ilişkisinde etki yaratabilme yeteneğine sahip olması şeklinde iki temel koşula sahip olması gerektiği ifade edilebilir.

Bu bağlamda uluslararası ilişkilerin aktörlerin Arı'ya göre (2008: 66-96);

- a. Bireyler,
- b. Devletler,
- c. Hükümet dışı ulusal aktörler
- d. Uluslararası örgütler,
- e. Uluslararası gruplar ve örgütlenmeler, başlıkları altında genel olarak beş grupta toplanabilmektedir.

3.6.1. Bireyler

Özellikle geleneksel yaklaşımın savunucuları ve uluslararası hukukçular tarafından bireyler uluslararası bir aktör görülmemekle birlikte diğer aktörlere olan yaklaşımlarında olduğu gibi liberal/çoğulcu yaklaşımı savunanlar çok aktörlü bir yapı olarak gördükleri uluslararası sistem içerisinde bireyi de bir aktör olarak ele almaktadırlar (Arı, 2008: 73-74). Diğer taraftan başka bir açıdan konuya yaklaşıldığında, her hangi bir organize yapı aktör olarak ele alındığında, bu yapı adına karar alma süreçlerine veya bunların desteklenmesi yoluyla güç uygulamasını sağlayanlar bireyler olmakta, yapılar bireylerin aslında amaçları doğrultusunda bir araç vazifesi görmektedirler (Sönmezoğlu, 2014: 40). Nitekim hangi sıfatla olursa olsun,

uluslararası alanda kararları alan ve uygulayanlar bireylerdir. Bireyler, otonom davranabildiği durumlarda elbette resmi sıfatlarından sıyrılarak diğer aktör davranışlarına da etkide bulunabilmektedir (Arı, 2008: 74).

Burada esas olan yukarıda aktör tanımında da ifade edildiği üzere bireyin uluslararası sistemde bir başka aktöre tamamen bağlı olup olmadığı, az veya çok otonom hareket edip edemediği ile diğer aktörlerle güç ilişkisine girip giremediği hususudur. Bu temel kriterleri karşıladığı takdirde bireyin uluslararası bir aktör olarak ifade edilmesinde bir beis bulunmamaktadır.

3.6.2. Devletler

Bilindiği üzere egemen devletler sisteminin belirgin bir şekilde çıkışı sembolize olarak Avrupa'da 1648 tarihli Vestfalya Barış Antlaşması ile gösterilirken, I. Dünya Savaşı ile çok uluslu imparatorluklar yıkılmış, ardından II. Dünya Savaşı sonrasında da sömürgeler bir bir bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Günümüzde sayısı 200 civarına ulaşmış olan devletlerin, uluslararası sistemin önemli bir aktörü olduğu yönündeki tartışmalar, esasen geçmişteki tartışmasız yegane varlık olması nedeniyle son 40-50 yılın olgusudur (Sönmezoğlu, 2014: 30).

Devletlerin, uluslararası arenada daha önemsiz bir aktöre dönüştüğünü, sınırlarının aşındığını savunan yazarlar, ulaşım ve haberleşme alanındaki gelişmeleri vurgulayarak, bu durumun bilgi alışverişini devletin mutlak kontrolünden çıkardığını, hızlandırdığını ve kolaylaştırdığını böylece gayri resmi ilişkilerin önemini artırarak devletin siyasi sınırlarını aşındırdığını ifade etmektedirler (Arı, 2008: 72).

Her ne kadar yaşanan gelişmeler literatürde, devlete farklı anlamlar yüklese de yegane olmamakla birlikte devletin, uluslararası ilişkilerin temel aktörü olup olmadığını yine devletin gücünün belirleyeceği ifade edilebilir. Ayrıca meşruiyet olgusuna atfedilen önem, devletin egemenliği ne kadar aşındırılırsa aşındırılsın, onun uluslararası sistemin temel aktörü olarak kalmasını sağlayacağını da garantisidir.

3.6.3. Hükümet Dışı Ulusal Aktörler

Hükümeti temsil etmeyen ulusal nitelikli aktörler veya alt ulusal gruplar olarak da ifade edebileceğimiz hükümet dışı ulusal aktörler, genel olarak sivil toplum örgütleri veya örgütlü çıkar grupları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların doğrudan lobi

faaliyeti yürüttüğü veya kamuoyu oluşturmak suretiyle dış politikayı etkilemeye çalıştıkları görülmektedir (Arı, 2008: 75). Bu grupların diğer aktörlerde olduğu gibi bağımsız hareket etme ve etkide bulunma yeteneğine kavuşmaları nispetinde aktör olarak vasıflandırılmalarında bir beis bulunmamaktadır.

Demokratik sistemlerde vazgeçilmez öneme sahip baskı grubu, çıkar grubu, sivil toplum örgütü veya lobiler olarak ifade edilen bu yapılanmalar, kabaca baskı grupları başlığı altında da ele alınabilmektedir. Baskı grupları bu bağlamda genellikle ekonomik, siyasal, dini ve etnik temelli olarak ortaya çıkmaktadırlar (Sönmezoğlu, 2014: 41; Arı, 2008: 76-77). Bu gruplar içerisinde en dikkat çekici olanları etnik temelli olan gruplardır. Örneğin etnik temelli Ermeni baskı gruplarının, son dönemde Amerika, Almanya, Fransa gibi ülkelerde güçlü lobi yapılanmaları vasıtasıyla Türkiye aleyhine tarihsel gerçeklikten uzak olmakla birlikte siyasi kararlar alılabilmektedir (Bkz. Cnntürk, 2016; Habertürk, 2011; Hurriyet, 2015).

Türkiye’de bulunan baskı gruplarına, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK gibi sendikalar, TOBB, TÜSİAD, İSO, İTO gibi sanayi ve ticaret odaları, Koç Holding, Doğan Holding gibi büyük şirket ve holdingler ile etnik gruplar ve insan hakları dernekleri örnek olarak gösterilebilir (Arı, 2008: 78). Bu tür baskı gruplarının gerek ulusal gerek uluslararası sistemde zaman zaman faaliyetleri gözlemlendiğinde kolaylıkla birer aktör niteliğine büründükleri ifade edilebilir.

3.6.4. Uluslararası Örgütler

Gerek modern toplumun gereksinimlerinin artarak uluslararası bir işbirliğini gerekli kılması gerekse devletlerin uluslararası işbirliğine ihtiyaç duyması, zamanla kendilerinden değişik seviyelerde bağımsız hareket edebilen kendilerinin de temsil edildiği uluslararası aktörlerin doğmasına neden olmuştur.

Devletlerin dolaysız olarak temsil edildiği bu uluslararası örgütlere, hükümetlerarası örgütler de denilmektedir. Bu örgütler coğrafi ve fonksiyonel yönleri bağlamında iki şekilde tasniflemeye tabi tutulabilmektedir (Arı, 2008: 82-83). Coğrafi kriter bağlamında yapılacak bir tasniflemeye bu örgütler, evrensel, küresel ve bölgesel olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Evrensel örgütler üyeliğin bütün herkese açık olduğu

dünyanın her bölgesinden üyesi olabilen örgütlerdir. Her ne kadar istisnai durumları görülse de bunlara en iyi örnek olarak Birleşmiş Milletler'i¹² gösterebiliriz. Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO), Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) gibi örgütler uluslararası örgütlere örnek olarak verilebilir (Sönmezoğlu, 2014: 59). Küresel örgütler de evrensel örgütler gibi dünyanın her bölgesinden üyesi olabilen ancak üyeliğin herkese açık olmadığı örgütlerdir. Bunlara örnek olarak İslam Konferansı, Petrol ihraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), İngiliz Uluslar Topluluğu, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) verilebilir (Arı, 2008: 83-84). Bölgesel örgütler ise dünyanın sadece belirli bölgelerindeki devletlerce temsil edilen örgütlerdir. Bunlara da örnek olarak Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü (NATO), Varşova Paktı, Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO), Avrupa Birliği (AB), Arap Birliği, Afrika Posta Birliği gibi örgütler gösterilebilir (Arı, 2008: 84).

Diğer taraftan devletlerin temsil edildiği uluslararası örgütler yukarıda ifade edildiği gibi fonksiyonel yani amaçları veya fonksiyonları bağlamında da tasniflemeye tabi tutulabilirler. WHO, ICAO, UNESCO gibi örgütler sosyal amaçlı; IMF, ECO, KEİP, OPEC ekonomik amaçlı; NATO, BAB, VP askeri amaçlı örgütler kapsamında ele alınabilirken; AB, BM, İKÖ, Arap Birliği gibi örgütleri birden fazla amaca yönelik teşkil edilmiş örgütler olarak örneklendirebiliriz.

3.6.5. Uluslararası Gruplar ve Örgütlenmeler

Devletleri temsil etmeyen uluslararası örgütlenmeler veya hükümetlerdışı grup ve örgütlenmeler gibi adlarla da ifade edilen uluslararası veya hükümetlerarası grup ve örgütlenmeler, ulusal düzeyde faaliyet yürüten baskı gruplarına benzer şekilde örgütlenmekle birlikte onlardan farklı olarak üyelerinin teşkilinde bir ulusallıktan bahsedilememekte ve faaliyet alanı olarak da ülke sınırları içerisinde sınırlı kalmamaktadırlar (Arı, 2008: 89). Her hangi bir örgütlenmenin uluslararası veya hükümetlerarası özelliğe sahip olabilmesi için en az iki koşulu sağlaması gerekmektedir.

---

¹² Birleşmiş Milletler'in genellikle evrenselliği kabul görmeye birlikte 1971 yılına kadar Çin Halk Cumhuriyeti'ni, 2002 yılına kadar İsviçre'yi kapsamaması gibi örneklerle sahip olduğundan küresel örgütler içerisinde olması gerektiği yönünde görüşler de bulunmaktadır (Sönmezoğlu, 2014: 59).

Bu bağlamda örgütlenme en az iki ülkeyi temsil etmeli; temsil edilen bu ülkelerden en az birisi de ülkesinin yönetiminin temsilcisi durumunda olmamalıdır (Sönmezoğlu, 2014: 46).

Uluslararası örgütlenmeler, uluslararası uzmanlık kuruluşları, çok uluslu veya uluslararası şirketler, siyasal nitelikli hükümetlerarası kuruluşlar, hükümetlerdışı uluslararası kuruluşlar başlıkları altında dört grupta ele alınabileceği gibi; siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel amaçla kurulmuş olan dernek veya üst dernekler ile birden fazla ülkede üretim ve yatırım faaliyetinde bulunan çok uluslu şirketler olmak üzere iki grupta da ele alınabilirler (Arı, 2008: 90). Bunlardan ilk gruba, Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (IATA), Dünya Siyonist Teşkilatı (WZO), Dünya Kiliseler Birliği (WCC), Uluslararası Af Örgütü (AI), Dünya Sendikalar Federasyonu (WFTU), Uluslararası Lions Klüpleri, sosyalist ve sosyal demokrat partilerin oluşturduğu Sosyalist Enternasyonal, Avrupa'daki muhafazakar partilerin oluşturduğu Avrupa Demokratlar Birliği (EDU), Greenpeace, İnsan Hakları İzleme Örgütü, Uluslararası Şeffaflık Örgütü, Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü örnek olarak gösterilebilir (Arı, 2008: 91-92; Sönmezoğlu, 2014: 46-58).

Birden çok ülkede faaliyet gösteren çok uluslu şirketlere ise, General Motors, Shell, BP, Ford Motor, gibi şirketler örnek olarak verilebilir. Özellikle bu şirketlerden petrol piyasasında faaliyet yürütenlerin, görünüşteki ekonomik faaliyetlerinin aksine yürüttükleri güç mücadelesi ele alındığında çok daha karmaşık faaliyet alanlarına sahip oldukları görülmektedir. Nitekim yakın dünya tarihinde, İran Başbakanı Musaddık'ın, 1951'de İran'da İngiliz-İran Petrol Şirketini millileştirme gayretleri sonrası 1953'te bir darbeye devrilmesi (Arı, 2008: 93-94), yakın zamanda CIA'nin açıklamaları ile darbenin geri plandaki aktörleri üzerindeki soru işaretlerini de kaldırmıştır.

Özellikle iki kutuplu sistemin ortadan kalkması ile birlikte, küreselleşme ekonomik anlamda da sermayeye uluslararası alanda fevkalade hareket yeteneği kazandırarak çok uluslu şirketlerin de önündeki engellerin kalkmasını sağlamıştır. Esasen ekonomik temelli olan bu yapılar, her ne kadar politikaya ilgileri zayıfmış gibi görünseler de Carr'ın (2010:126-130) ifade ettiği gibi iktisat belirli bir siyasal düzen öngörmekte ve politikadan bağımsız incelenememektedir.

Çok-uluslu şirketlerin karlarını maksimize etmek gibi salt ekonomik nitelikli faaliyetler yürüttüğünü varsaysak bile, bu temel amacın gerçekleşmesi belirli oranda

siyasal aktiviteleri de doğal olarak zorunlu kılmaktadır. Genellikle çok uluslu şirketler diğer ülkelerdeki yan kuruluşlarının tüm mülkiyet ve denetimini ellerinde tutmaya gayret göstermektedir. Diğer taraftan faaliyette bulunduğu ülkelerde kendisi için uygun ortamın da devamlılığını sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda merkez ülke olarak adlandırabileceğimiz anavatan ülkesinin, faaliyet yürütülen ülkede etkiye bulunmasını veya faaliyet yürütülen ülkedeki baskı grupları vasıtası ile arzu edilen koşulların sağlanması yönünde etki yaratılmasını sağlamaya çalışmaktadırlar (Sönmezoğlu, 2014: 51). Esasen petrol şirketleri ile geçerlilik kazanan yasanın, “General Motors için iyi olan ABD için de iyidir” (Arı, 2008: 94), ifadesinde görüleceği üzere uluslararası şirketlerin ve anavatanlarının birbirine olan bakışının anlaşılmasını ortaya koyması açısından önem kazanmaktadır.

3.7. Uluslararası İlişkiler Teorileri Yönünden Güç

Uluslararası ilişkiler disiplini siyaset ve tarih bilimi olmak üzere iki temel kaynağın bir alt dalı olarak 20. yüzyılda özerk bir bilim dalı ve disiplin olarak yer bulmaya başlamış, her ne kadar 1648 Vestfalya Anlaşması gibi değişik dönemlere kadar götürülse de modern şekliyle I. Dünya Savaşı ve onun getirdiği katliam ile öne çıkan bir süreç sonrası doğmuştur (Brown ve Ainley, 2007: 31). Nitekim ilk kürsüler I. Dünya Savaşı sürecinde İngiltere’de kurulmuş ve II. Dünya savaşı sonrası ilk sistematik uluslararası ilişkiler eseri Hans Morgenthau tarafından kaleme alınmıştır (Yılmaz, 2012: 135).

II. Dünya Savaşından sonraki dönemde yapılan verimli çalışmalar ile uluslararası ilişkiler teorileri de geniş bir yelpazeye oturmuştur. Yapılan çalışmalarda uluslararası ilişkiler teorileri ile birlikte güç kavramı da önem kazanmaya başlamıştır. Güç kavramı her ne kadar zamanla realist ekolle özdeşleştirilmiş ise de kavrama diğer teoriler de merkezi bir önem atfetmektedir. Ancak uluslararası ilişkiler çerçevesinde mütalaa edilen her bir teorik akımın güç kavramını kendi penceresinden ele alarak farklı şekillerde kurguladığını da belirtmekte fayda bulunmaktadır. Nitekim realizme özgü olan varsayım, gücün kaba uygulamalarına yönelik iken (Özdemir, 2008: 114; Wendt, 1999: 96-97), diğer yaklaşımlarda kaba kuvvet yerine yapı, kültür, fikirler, kurumlar gibi gücün diğer kaba olmayan yumuşak güç unsurlarına vurgu yapması onların sadece gücün farklı bir yönüne yaptığı vurgu ile açıklanabilir.

Bütün yaklaşımların güç kavramı kapsamında ele alınması bu çalışmanın amacını aşacağından, uluslararası ilişkiler çalışmalarının genellikle realizm ve liberalizm (idealizm) tartışmaları çerçevesinde şekillenmesi ayrıca son dönemde eleştirel paradigmanın içinde yer alan konstrüktivist yaklaşımın güç analizlerinin de dikkat çekmesi nedeniyle, bu bölümde gücün tanımlaması realizm, liberalizm ve konstrüktivizm (inşacılık) teorileri ışığında ele alınmaya çalışılacaktır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Thucydides'ten Makyavelli'ye kadar giden realist düşünce ve mevcut güçlü realist gelenek I. Dünya Savaşı sonrasında yerini yaygın bir şekilde kabul gören idealizme bırakmıştır. Bu dönemde 1919'da kurulan Milletler Cemiyeti dünyada barış ve güvenliğin tesis edilmesinde ümit kaynağı olmuştur (Arıboğan, 1998: 195; Yılmaz, 2012: 137). Ancak çok geçmeden, Versay Antlaşması'nın getirdiği sorunlar ile İtalya ve Almanya'nın taleplerinin yanısıra oluşan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar barışın tesisinde ve sürdürülmesinde, umut bağlanan Milletler Cemiyeti gibi uluslararası örgütler ile uluslararası hukukun beklenilene karşılamamasına ve nihayetinde güç ve çatışmanın yeniden belirleyici faktörler olmasına neden olmuştur. Böylece idealizmin getirdiği iki savaş arası dönemdeki liberal iyimser hava bir ütopya olarak II. Dünya Savaşının yıkıntılarında yok olmuş ve realist akım uluslararası ilişkilerde yeniden hâkim hale gelmiştir (Yılmaz, 2012: 137-139; Arıboğan, 1998: 166).

Bu dönemde realist düşüncenin öne çıkması ile birlikte Morgenthau'nun düşünceleri de yaygınlık göstermiştir. Bu bağlamda realistler uluslararası ilişkilerin ana aktörünün devlet olduğunu, devletin de ana amacının güç elde etmek ve güç dengesi sağlamak olduğunu, düzenin de güç dengesi ile sağlanabileceği savunmuşlardır. İdealistler ise realistlerin uluslararası ilişkilerin temelini güç arayışı olduğu fikrine karşı, işbirliği, uluslararası kurumlar, hukuk ve etik standartların uluslararası ilişkilerin temeli olması gerektiğini, güce yoğunlaşmanın hiç bitmeyecek yıkıcı, kısır bir çatışma döngüsü yaratacağını ileri sürerek realistleri eleştirmişlerdir (Yılmaz, 2012: 139-140; Arıboğan, 1998: 173). Ancak her iki Dünya Savaşı'nın gerçekliği ve iki kutuplu düzenin getirdiği güvensizlik realist akımın uzun süre hâkim teori olarak varlığını sürdürmesini olanaklı kılmıştır.

1970 sonrası dönemde ise değişen uluslararası ortam ve küreselleşmenin etkisiyle birlikte ulus devlet sisteminin aşınması, uluslararası ilişkilere yeni boyutlar

kazandırarak uluslararası ilişkiler teorilerinin de yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Böylece realizm ve liberalizm, neorealizm ve neoliberalizm olarak yeniden formüle edilirken, bu arada düşünsel faktörlerin kimlik, çıkar ve tercihlerde maddi etkenlerden daha önemli olduğunu, dünyayı kendi yaptığımız bir şey ve sosyal inşa olarak gören konstruktivist (inşacı) yaklaşım ve diğer yaklaşımlar, uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde önem arz etmeye başlamışlardır (Yılmaz, 2012: 140; Kaya, 2008: 87, 108-109).

3.7.1. Realizm ve Realist Güç Tanımlaması

Siyasal gerçekçilik olarak da ifade edilen özellikle II. Dünya Savaşından 1970'lere kadar uluslararası politika alanında merkezi bir yer işgal eden realizm (Arıboğan, 1998: 166), Birinci Dünya Savaşı sonrasında başarısız idealist düzenlemelerine tepki olarak doğmuş bir paradigmadır. Nitekim Milletler Cemiyeti'nin uluslararası düzeni korumaktan aciz kalması iki savaş arası dönemde liberal idealizmin getirdiği iyimser havayı dağıtmış, böylece idealist düzenlemelerin iflas etmesi liberal ütopyacılığın da iflasını yaratarak, gerçeğin acı yüzü olan realizmin uluslararası ilişkilerde hâkim akım olmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2012: 138-139; Arı, 2012: 159). Bu dönemde Edward H. Carr ve Hans Morgenthau'nun çalışmaları ön plana çıkarken, bunlarla birlikte Nicholas Spykman, Reinhard Niebuhr, Arnold Wolfers, Walter Lippmann, John Herz, Hedley Bull, Raymond Aron, Martin Wight da realizme katkıda bulunan bazı diğer yazarlar olmuşlardır (Knutsen, 1992: 223-224).

Realist akımının genel itibarıyla üç ana varsayımı olduğunu ifade edilebilir. Bunlardan ilki, devletlerin uluslararası politikayı anlamada en önemli ve de en temel aktörleri olduğu şeklindeki varsayımdır. Realist akımda her ne kadar devlet dışı aktörler tamamen göz ardı edilmemekle birlikte; NATO, BM gibi uluslararası örgütler, siyasi liderler, kamuoyu, çok uluslu şirketler, insan hakları örgütleri gibi diğer dinamikler sistemi etkileme ya da değiştirme gücüne sahiplik veya rasyonalitesi bağlamında ihmal edilerek, uluslararası politikayı yekpare aktör olan devletlerin mücadele alanı olarak tanımlanmaktadır (Viotti ve Kauppi, 1993: 35; Viotti ve Kauppi, 2016: 39). Viotti ve Kauppi (2016: 39-40) ayrı varsayımlar altında ele almakla birlikte temel aktör olan devleti hem tek parça yani içsel politik farklılıklarına değinmeyi gerekli görmeden hem de rasyonel hareket eden bir aktör olarak ele almaktadır. İkinci

varsayım, uluslararası politikayla iç politikanın birbirlerinden keskin bir şekilde ayrıştığını ele almaktadır. Buna göre Hobbes'un ifade ettiği "herkesin birbiriyle çatışma halinde olduğu" doğa durumunda olduğu gibi uluslararası sistemde de üstün bir erk olmadığından devletlerin de kendi içyapılarının aksine doğa durumunda olduğu varsayılmaktadır. Son varsayım ise, uluslararası ilişkilerin bir güç mücadelesi olduğudur (Vasquez, 1996: 24). Nitekim mahkûmun ikilemi modelindeki mahkûmlar gibi her bir devlet dış dünyadan izole bir şekilde, niyetlerinden emin olmadıkları diğer devletlere karşı kuşku ve şüphe duymaktadırlar. Böylece üstün otoritenin olmadığı, üstün kötülüğün olduğu anarşik bir ortamda devletler açısından tek dayanak ancak güç sahibi olabilmekten geçmektedir (Arı, 2012: 164, 177; Erçandırılı, 2009: 38-39; Doğan ve Kavak, 2014: 232-233; Sönmezoğlu, 2014: 124; Knutsen, 1992: 88-90; Vasquez, 1998: 35-38). Viotti ve Kauppi (2016: 39-41), devletlerin güç arayışı ve güvenlik meselesine yaklaşımlarında görülen bu tutumlarını "yüksek politika", sosyal veya ekonomik meselelerde ise "düşük politika" olarak tanımlamasında görülebileceğini ifade etmektedir.

Uluslararası politika alanında özellikle II. Dünya Savaşından 1970'lere kadar olan dönemde realist yaklaşım ve onun ortaya koyduğu güç kavramıyla ilişkilendirilen ulusal güç ile insanın ele alınış biçimi merkezi bir yer işgal etmiştir. Bu bağlamda gerek uluslararası çatışmaların sonucunun belirlenmesi gerekse diğer devletlerin davranışlarının şekillenmesinde, devletlerin sahip oldukları güç, kapasitif anlamda değer kazanmıştır. Zira realist yaklaşımda, devletlerin uluslararası politik alanda anlaşmazlıkların çözümlenmesini ve güvenliklerinin sağlanmasını güç kullanarak gerçekleştireceğini öngörmesi (Arı, 2012: 159-160; Knutsen, 1992: 235), realist yaklaşımın, ekonomide paranın anlamı ne ise uluslararası politikada da gücün aynı anlama geldiği bir anlayışa sahip olmasını da beraberinde getirmiştir (Yılmaz, 2012: 143; Morgenthau, 1970: xxxiii-xxxv, 30-31). Böylece realist akımla birlikte uluslararası politikada, aktörlerin güç arayışı ve askeri kapasite artırımına yönelme temel eğilim haline gelmiştir.

Realistler için güç ve güvenlik kavramları, uluslararası ilişkileri anlamada en önemli kavram olarak ortaya konulması nedeniyle, uluslararası ilişkileri klasik realistlerin algıladıkları biçimlerde ele alabilmek için güç kavramının tasvirinin nasıl yapıldığının anlaşılması faydalı görülmektedir. Ancak burada izah edilmelidir ki;

uluslararası ilişkileri anlama ve yorumlamada en önemli kavramlardan biri olmasına rağmen güç, bir yandan uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde gerçek mahiyetine en yakın şekilde realist yaklaşımda tasvir edildiği kabul görürken (Doğan ve Kavak, 2014: 232); diğer yandan içeriği hususunda tam bir uzlaşıdan bahsetmek mümkün görünmemektedir (Erçandırılı, 2009: 41; Arı, 2012: 165-172). Bu durumun yazarların gücü araç veya amaç biçiminde ele almasının yanında kapasitif unsurlara değişen derecelerde önem vermesi kaynaklı olduğu görülmektedir.

Güç kavramını uluslararası ilişkilerin temeline yerleştirerek politikayı güç mücadelesi olarak ele alan Morgenthau (1970: 30-36), güç kavramını ayrıca tanımlama yoluna gitmemekle birlikte bazen politikanın temel amacı, bazen politik davranışın temel güdüsü, bazen de bir ilişki biçimi veya politik amacın gerçekleştirilmesinde bir araç olarak ifade etmektedir. Morgenthau'ya göre (1970: 130-194), bir devleti diğer devletler karşısında kuvvetli olmasını sağlayan ulusal kapasite, bir devletin politikasının belirlenmesinde çok önemli bir faktör olarak ele alınmakta ve diğer realistlerle benzer şekilde ulusal gücün öğelerini niceliksel ve niteliksel olmak üzere iki başlıkta toplamaktadır. Bunlardan coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi ve nüfus niceliksel öğeler olarak sıralanırken; ulusal karakter, ulusal moral, diplomasinin ve hükümetin niteliği ise niteliksel öğeler olarak sıralanmaktadır.

Güç, K. J. Holsti, F. Hartmann ve J. Frankel gibi bazı yazarlarca kapasite olarak tanımlanmaktadır (Arı, 2012: 169; Frankel, 1973: 102-106, 118; Erçandırılı, 2009: 44; Hartmann, 1978: 43-44, Holsti, 1964). Bu bağlamda Frankel (1973: 102-106, 118), gücü, bir devletin planlanmış sonuçlara ulaşması için gerekli olan kapasite toplamı olarak tanımlayarak diğer aktörlerle kıyaslandığı takdirde bir anlam ifade edeceğini belirtmektedir. Reinhold Niebuhr ise siyasal gücü, sadece askeri ve ekonomik gücün bir bileşeni olan fiziksel güçten meydana gelmekte ve Niebuhr gücü, askeri ve ekonomik güç başta olmak üzere kapasite toplamı olarak ele almaktadır (Arı, 2012:187; Knutsen, 1992: 225; Erçandırılı, 2009: 42). Raymond Aron (2003) ise gücün fiziksel yönünden çok etki yönüne dikkat çekerek, bir diğer devletin davranışlarını değişikliğe uğratabilme ve isteklerini kabul ettirebilme yeteneği olarak ele almaktadır.

Sonuç olarak, uluslararası politikayı devletler arasında bir güç mücadelesi olarak gören realist yaklaşımda, realistlerin geliştirdikleri teorinin merkezine güç kavramını yerleştirmeleri nedeniyle güç kavramının uluslararası ilişkilerde kendileri ile

özdeşleşmesini sağlamışlardır (Erçandırılı, 2009: 44). Ancak güç kavramının ortaya koyulmasında fikir birliği tesis edilememiştir. Bu bağlamda realist düşünürlerin gücün kapasitif yönünü ön plana çıkarmakla birlikte, bazen ilişki bazen de etki boyutuna vurgu yaptıkları ve daha çok gücün birinci boyutuna yönelik kullanımını ön plana çıkardıkları ifade edilebilir (Özdemir, 2008: 12). Diğer taraftan realistlerin genel anlamda Soğuk Savaş döneminde gücün unsurları bağlamında askeri gücü ön plana çıkardıkları ifade edilebilecek bir diğer husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.7.2. Neorealizm ve Neorealist Güç Tanımlaması

1960'lı yıllardan itibaren gerek uluslararası politika alanında meydana gelen gelişmeler gerekse bu gelişmelerin de etkisiyle önem kazanan diğer politik yaklaşımlar, klasik realist yaklaşımın daha fazla eleştiriye uğramasına sebebiyet vermiştir (Sönmezoğlu, 2014: 133). Nitekim 1962 yılında politik gündeme oturan füze krizinde ABD ve Sovyetler Birliğinin güce başvurmak yerine müzakere yoluna gitmesi; silahlanma sonrasında hiçbir şeyin nükleer bir yıkıma değmeyeceği kanaatinin yaygınlaşması; nükleer savaştan, konvansiyonel savaş ve vekâlet savaşlarına doğru evrilme; ABD'nin kapasitif olarak Vietnam'dan çok daha güçlü olmasına rağmen başarısızlığa uğraması gibi nedenler realist yaklaşıma olan güveni sarsmıştır (Yılmaz, 2012: 144-145; Brown ve Ainley, 2007: 28-29). Realist yaklaşımın bu ve benzer olaylarda verdiği başarısız sınav örnekleri, 1970'li yılların başında görülen petrol kaynaklı krizlerle akımın kendini yenilemesi zarureti de beraberinde getirmiştir.

Özellikle kendilerini bilimsel olarak niteleyen davranışçı okulun, gelenekselci olarak niteledikleri realistlere yönelttikleri eleştirilerle ortaya çıkan büyük tartışma, realist okula mensup kişilerin bundan ders çıkararak bir cevap ve tepki niteliğinde ileri sürdüğü fikirlerle yeni-gerçekçilik ya da diğer bir ifadeyle neorealizm akımı oluşmuştur (Sönmezoğlu, 2014: 133). Neorealizm akımı içerisinde özellikle yapısalcı-sistemci yorumuyla Kenneth Waltz, 1980-2006 dönemine damgasını vurarak akımın en önemli temsilcisi olmuş, 1979'da yayınladığı "Uluslararası Politika Teorisi" eseri ile neo-realist akıma bir nevi yön vermiştir (Arı, 2012:187). Yine bu akım içerisinde Barry Buzan tarihselci yorumuyla (Sönmezoğlu, 2014:139-140), Robert Gilpin ile R. Keohane ve J. S. Nye çoğulcu uluslararası ilişkiler kuramıyla katkıda bulunan diğer düşünürler olmuşlardır (Eralp, 2000: 83; Yılmaz, 2012: 145).

Waltz (1982: 19-32) yapı kavramı üzerinde durarak, farklı siyasal sistem ve ideolojilere sahip devletlerin benzer politikalar izlemesi üzerinde durmuştur. Waltz, uluslararası ilişkilerin birey, devlet ve sistem olmak üzere üçlü bir yapısının olduğunu, karar alıcılar bağlamında insanın doğasına dayanan analiz düzeyi ile devleti temel alan analiz düzeyinin faydasız olduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda Waltz, sistemin (yapının) dış politikadaki sınırlandırıcı ve koşullandırıcı etkisinin göz ardı edilmesini eleştirmiştir.

Waltz (1979: 87-89), uluslararası siyasal yapının üç temel karakteristik özelliğinin olduğuna vurgu yapmaktadır. Waltz ilk olarak, iç politik sistemi, anayasal ve hukuksal örgütlenmeler ve emir, itaat ilişkisine dayalı bir yapının mevcudiyeti nedeniyle hiyerarşik; uluslararası sistemi ise bu tarz düzenleyici ilke ve yapıların mevcut olmaması nedeniyle anarşik olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda merkezi otorite yoksunluğu ve düzenleyici ilkelerin bulunmayışı, uluslararası anarşik sistemik yapının, yine kendisine benzeyen birimler üretmesine veya bu ilke çerçevesinde mevcut birimlerin ortak davranış kalıpları sergilemesine neden olmaktadır. İkinci karakteristik özellik olarak Waltz, işlev ve fonksiyonları bağlamında devletleri benzer işlevleri yerine getiren ve farklılaşmamış aktörler olarak görmektedir. Zira Waltz'a göre anarşik sistem içerisinde işbölümü olmadığından öncelikli amaçları hayatta kalmak ve güvenliği sürdürmek olan devletlerin yerine getirdikleri fonksiyonlar da birbirine benzemektedir. Üçüncü ve son olarak ise Waltz, uluslararası sistemi oluşturan birimleri yani devletleri kapasite dağılımı açısından birbirinden farklı bulmakta bu durum düzenin oluşumunu sağlayan faktörlerin başında gelmektedir. Kapasitif farklılık görecelik önem kazanırken, bu yapıda meydana gelecek değişiklikler de belirleyici bir niteliğe bürünerek, bu sistemik yapının kendisini oluşturan devletlerin de dış politikalarının en önemli referans noktaları haline gelmektedir (Erçandırılı, 2009: 40; Sönmezoğlu, 2014: 136-137). Böylece aktörler algılan gücün de etkisiyle oluşturulan yapı/sistem içerisinde kendi rollerini belirlemekte veya biçilen rolün aktörlerine dönüşmektedirler.

Buradan hareketle K. Waltz ve öncülüğünü yaptığı neorealizm, Morgenthau ve diğer realistlerin anlayışlarındaki, uluslararası ilişkilerdeki anarşik yapıyı, merkezi otorite yoksunluğunu, aktörlerin kendi başlarının çaresine bakmaları gerekliliğini ve bunların işlevsel benzerliğini, uluslararası sistemin onları oluşturan devletlerin bir yan ürünü olarak ortaya çıktığını kabul etmekle birlikte; sistemin bir kez oluştuktan sonra alt

birimlerce belirlenmediğini aksine onları hareket ve eylemleri bağlamında şekillendirdiğini ifade etmekte, uluslararası bu yapının da ancak düzenleyici ilkelerinde değişiklik yaratıldığında ya da birimlerin kapasitelerinde ciddi bir değişiklik olduğunda değiştiğini savunmaktadır (Yılmaz, 2012:146; Brown ve Ainley, 2007: 37). Nitekim Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte gelen sistemik ve kapasitif değişim sonrası devletlerin mevcut yapıyı yeniden şekillendirmeye yönelik artan orandaki müdahaleci tutumları neorealist yaklaşımın savlarını doğrular niteliktedir.

Neorealizmin uluslararası politikada realist akımın birim (devlet) düzeyindeki açıklamalarına yapı unsurunun etkisini ekleyerek yapısalcı-sistemci bir yorum geliştirmesi, neorealizmin realizme olan katkısını ortaya koyması anlamında son derece önemlidir (Arı, 2012:189). Ancak neorealizmin realizme yapmış olduğu tek katkı da bu değildir. Neorealizmin realizme katkılarında biri de Robert Keohane ve Stephen Krasner gibi bazı yönlerden yeni-liberal olarak tanımlanan yazarlarca hegemonya ve rejim olmak üzere iki temel kavramın önem kazandığı, sosyo-ekonomik konuların analizinin de dâhil edilmesidir (Sönmezoğlu, 2014: 136-137).

Güç kavramı neorealistler tarafından, realistlerin amaç olarak ele almasının aksine araç olarak ele alınmaktadır (Yılmaz, 2012:147). Nitekim realistlerin önemli temsilcilerinden Morgenthau sürekli güç peşinde koşan devlet adamının rasyonel davrandığını iddia ederken gücü de doğal olarak ulaşılması gereken bir amaç olarak ele aldığı ifade edilebilir. Oysaki neorealistlerin temsilcisi Waltz'a göre (1982: 172-176) güç mümkün olduğunda ve gerektiğinde kullanılması gereken bir araç olarak tasavvur edilmektedir. Zira güç aynı zamanda zayıf olduğunda diğerlerinin saldırısına davetiye çıkaran bir kavram iken; ona sahip olduğunda da diğerlerinin silahlanma veya ittifak arayışına girmesine neden olan bir kavramdır. Ayrıca Waltz, klasiklerin "insan doğasının kötü olduğu" varsayımından hareketle oluşturulan, "uluslararası ilişkiler güç mücadelesidir" hipotezine, "devletlerin güç elde etme isteği insanın doğasından değil sistemin anarşik yapısından kaynaklanmaktadır", hipoteziyle karşı çıkarak, devletlerin güç için güç peşinde koşmadığını, yaşamlarını devam ettirebilmek için buna bir araç olarak başvurduğunu ifade etmektedir (Erçandırılı, 2009: 48-49). Bu bağlamda neorealistlerce, devletlerin nihai endişesinin güçten ziyade güvenlik olması gerektiği, devletin güvenliğini ve varlığının sağlanması hususunun öncellendiği ifade edilebilir.

Güce neorealistlerin araçsal yaklaşımı, onların güç kavramını temel dayanak noktası olarak almadığı anlamına da gelmemelidir (Arı, 2012: 192). Zira klasiklerden farklı olarak neorealistlerin dış politikada gücün önemini vurgulamak yerine gücü, devlet davranışlarını belirlediğine inandıkları sistem kavramıyla ilişkilendirmeleri (Erçandırılı, 2009: 49), güçlü aktörlerin sistemi değiştirirken, kapasitif yönden zayıf devletlerin sisteme bağlı kalmak zorunda oldukları gerçeğini de ortaya koymaktadır (Yılmaz, 2012:148). Nitekim uluslararası politik gündem sistemin hegemonik gücü tarafından ortaya atılmasıyla birlikte sistem/yapı tarafından diğer aktörlere rolleri verilmekte ve aktörler kendilerine biçilen rollere uygun hareketlerini yapı zayıflayana dek sürdürmektedir.

Neorealistlerin bu yaklaşımından hareketle bir aktörün gücünü, diğerleri üzerinde kontrolden ziyade sistemik kısıtlamalar ve diğer aktörlerin yetenekleri karşısında sahip olunan hareket serbestisi şeklinde ele aldıkları ifade edilebilir (Özdemir, 2008: 128,130; Waltz, 1979: 192). Diğer bir ifade ile neorealistlere göre güç, bir aktöre hareket serbestisi sağlayan ilişki, kurum, önyargı ve uygulamalar gibi faktörlere diğer aktörler bağlamında göreceli sahiplik ve kullanım yeteneğini olarak tanımlanmaktadır (Waltz, 1979: 192; Tanrıseven, 2004: 64; Erçandırılı, 2009: 48). Nitekim ABD'nin gücünü sadece kendi öz yetenek ve kapasitesiyle değerlendirmek, onun II. Dünya Savaşı sonrasında inşa ettiği ekonomik alanda IMF, Dünya Bankası ve Bretton Woods sistemi; siyasal alanda BM; askeri alanda NATO'nun gözden kaçırılmasına sebebiyet verecektir (Özdemir, 2008: 129-130). Bu bağlamda diğer devletler zarardan kaçınmak için güç dağılım dengesini gözeterek yapıyı izlemek durumunda kalmaktadır (Yılmaz, 2012: 147; Brown ve Ainley, 2007: 38). Ya da aksi tutumun getireceği bedelle yüzleşmeyi göze almaktadır.

Waltz (1979: 192), uluslararası sistemde mutlak kontrolün imkânsız olması nedeniyle gücü kaynaklar, aktörler veya olaylar üzerinde kontrol olarak ele almamakta bunun da gerekli olmadığını değerlendirmektedir. Zira süper güçlere bu konumunu veren, onların diğerleri üzerindeki kontrol veya davranışlarını değiştirmek yeteneğinden ziyade sistem içerisindeki hareket serbestiyetleri olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca Waltz, güç kavramı ile ilgili olarak sonuçlar ve süreçlerin birbiri ile karıştırılmaması gerektiği üzerinde durmakta; gücün sonuçlardan ziyade süreçlere etki edebilme yeteneği olduğunu vurgulamaktadır.

Bunun dışında güç uygulaması neticesinde arzu edilen sonuçlar sistemik süzgeçten geçerek, aktörlerin algı sürecine girmekte ve böylece algılama şekline göre yeni politikalar üretilmektedir. Bu da her zaman güçlü aktörün niyetiyle sonuç arasındaki farkı yaratan sistemin ara değişken boyutunu öne çıkarmaktadır (Waltz, 1979: 74-75). Bu bağlamda Waltz'ın tanımının, Özdemir'in (2008: 129-130) de ifade ettiği üzere Bachrach ve Baratz (1962) ile Lukes'un (1974) ortaya koyduğu gücün ikinci ve üçüncü yüzüyle örtüştüğü ifade edilebilir.

Neorealistler, anarşinin hâkim olduğu uluslararası sistemde devletlerin, güvenliklerini sağlamak maksadıyla iç ve dış dengeleme olmak üzere iki yola başvurduğunu ifade etmektedirler. İç dengeleme devletin ekonomik kapasitesi ve askeri gücünü arttırmaya yönelik politikalar üzerine yoğunlaşırken; dış dengeleme ise devletlerin içinde buldukları ittifakları geliştirmek ya da karşıt ittifakları zayıflatmak ve diplomasinin geliştirilmesine yönelik çabaları ele almaktadır (Erçandırılı, 2009: 50).

Bu bağlamda neorealist yaklaşımda askeri güç önemini kaybeden bir güç unsuru olmak bir yana güvenliğin inşasında olmazsa olmaz bir unsur olarak varlığını devam ettirmektedir. Ancak neorealistler uluslararası ilişkilerin ekonomi politiğe dönüştüğü bir ortamda askeri güçle birlikte politik güç ve ekonomik güce de büyük önem vermeyi gerekli görmüşlerdir (Eralp, 2000: 83-87; Yalvaç, 2000: 135; Waltz, 1979: 170-172). Böylece neorealistlerin, klasikler gibi ekonomik kapasiteyi askeri kapasiteye hizmet eden bir unsur olarak görmeyip, ekonomik kapasiteyi başlı başına bir güç unsuru olarak ele aldıkları ifade edilebilir. Ancak neorealistler, ekonomik sorunları neoliberaler gibi de analizlerin merkezine yerleştirmemişlerdir (Erçandırılı, 2009: 51). Ancak her iki akımın da güce yaklaşımlarında birbirlerine yaklaşımları göze çarpar hale gelmiştir.

3.7.3. Liberalizm/İdealizm ve Liberal Güç Tanımlaması

Liberal ve idealist yaklaşım esasen birbirinden farklı teoriler olmakla birlikte uluslararası ilişkilerdeki uygulama alanı ve teorik temellerinin oluşturulmasında aynı düşünürlerin fikirlerinden beslenmesi nedeniyle uluslararası teorileri çalışmalarında sıklıkla aynı anlamda kullanılmaktadır (Gözen, 2016: 72,74-75; Roskin ve Berry, 2014: 53). Uluslararası ilişkilerin ilk ideolojik çerçevesi olan idealizmin, felsefi bir düşünce sistemi ortaya koymak veya uluslararası sistemi incelemekten ziyade temelde güncel sorunlara ışık tutarak savaşların neden olduğu yıkıcı etkileri azaltmak için gerekli

uluslararası düzenlemeler vasıtasıyla uluslararası sistemi şekillendirmeyi amaçladığı ifade edilebilir (Uğrasız, 2003: 141-142). Nitekim dönemin düşünürleri uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler düşüncesinden etkilenmiş olmakla birlikte bu düşüncelerini herhangi bir teorik ifadeye dayandırmamışlar, bu da idealizmin teorik temelden uzak kalmasına neden olmuştur. Bu bağlamda idealizmin doğuşunda kuramsal bir çaba olmamasına rağmen uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde değerlendirilmesinin nedeni, realistlerin teorilerini idealist düşünürlerin tezlerine antitez olarak yerleştirmelerinden, idealizmi kendisi için “öteki” olarak tanımlamak suretiyle kendi teorilerini inşa etmesinden kaynaklanmıştır (Erçandırılı, 2009: 52-53). Böylece idealist yaklaşım, realist yaklaşım için iyi bir çıkış noktası olmuştur.

İdealizmin, uluslararası politika ve dış politikayı açıklamaya yönelik bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak görülmesi, I. Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası barış ve güvenliğin egemen kılınması ve çatışmaların önlenmesine ilişkin çabaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Arı, 2012: 354; Roskin ve Berry, 2014: 53; Serdar, 2015: 20). Uluslararası liberal teori olarak da ele alabileceğimiz idealizmin temel özelliğinin, klasik liberal teorinin bireye yaklaşımını esas alarak işbirliği ve uzlaşma ile barışı öncelmesi olduğu ifade edilebilir (Arı, 2012: 354-355; Yılmaz, 2012: 149). Böylece idealizm; Jeremy Bentham, John Lock, Adam Smith, Hugo Grotius, Immanuel Kant ve Thomas Paine gibi düşünürlerin fikirlerinden beslenerek ortaya çıkmış ve Woodrow Wilson 14 maddelik ilkeleri ile de uluslararası ilişkilerde politik bir vizyona dönüşmüştür.

İdealizmde önemli yer işgal eden barış arayışları, genellikle yıkıcı etkisiyle insanlığı kuşatan savaş riskinin görülmesi veya savaşla birlikte ortaya çıktığı görülmektedir. Nitekim bazılarınca liberal uluslararası ilişkiler teorisinin kurucularından görünen Emeric Cruce ve Grotius Otuz Yıl Savaşlarının nefret ortamında yetişmiş; Immanuel Kant, Fransız İhtilali savaşlarında “daimi barış ittifakı” önermiştir. Immanuel Kant “sürekli barış tasarısı”yla barışın, bilinçli bireylerin yaşadığı, özgürlük ve adalet temelli kurumsallaşmış cumhuriyetlerin sorunları savaşa başvurmadan çözecekleri federal sözleşmeyle kurulmuş bir federatif birliktelikle sağlanabileceğini tasavvur etmiştir (Sandıklı ve Kaya, 2012: 136-137; Sönmezoğlu, 2014: 1101-11; Yılmaz, 2012: 150).

XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarında da uluslararası örgütlenmeler ve hukuk temelli barışın tesisine yönelik fikirler, düşünce düzeyinden uygulama düzeyine doğru evrilmeye başlamıştır (Sönmezoğlu, 2014: 111). Nitekim bu yıllarda Woodrow Wilson, I. Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına öncülük etmiş (Erçandırılı, 2009: 52), Franklin D. Roosevelt de II. Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletlerin kuruculuğuna ön ayak olmuştur (Roskin ve Berry, 2014: 53). Böylece uluslararası ilişkilerde liberal/idealist teori, savaş sonrasında iktisadi ve siyasi iş birliğinin kurulması için ön ayak olan ABD Başkanı Woodrow Wilson ismi ile beraber anılır olmuştur. Wilson savaşın insanların refahına zarar verdiğini, bu durumda refaha yöneltecek işbirliği süreçleriyle savaşların önlenebileceği fikrinin savunucusu olmuştur. Bu bağlamda iş birliğinin sağlanmasında aktör olarak sadece devletler yeterli görülmemekte, aktörleri de bir araya getiren devletlerarası kuruluşlar uluslararası ilişkilerin önemli bir aktörü olarak devreye sokulmaktadır (Gözen, 2016: 73-74; Yılmaz, 2008b: 10-11; Çamır, 2009: 3-14).

İdealist düşünceyi besleyen klasik liberal düşünürler tarafından yapılmış net bir güç tanımlaması bulunmamaktadır. Ancak bu durum, liberal düşünürlerin güç ile hiç ilgilenmedikleri anlamında bir yargıda bulunmayı da hatalı kılacağı söylenebilir. Esasen klasik liberal düşünürler güç kavramının ne olduğunu anlama çabası içerisinde bulunmaktan ziyade güç arayışının getireceği maliyetler ile ilgilenmişlerdir. Nitekim liberal düşüncenin oluşumunda önemli bir yer teşkil eden Jean Jacques Rousseau (2015: 13), diğerleri kendilerinden daha güçlü olduğu sürece aktörlerin kendilerini zayıf hissederek güvenlik ve korunma içgüdüsüyle sürekli olarak diğerlerinden daha güçlü hale gelmeye çalışacağını belirtmektedir (Erçandırılı, 2009: 56-57; Lijphart, 1974: 53). Böylece bitmeyen bu güç arayışı mücadelesi aynı zamanda bir nevi yok olma sürecini de beraberine getirmektedir.

Uluslararası hukuk düşüncesinin inşacısı kabul edilen Hugo Grotius ise Rousseau'dan farklı olarak uluslararası ilişkileri anarşik bir ortam veya savaş hali olarak açıklamamakta, kuralların olduğu bir toplumsallıktan bahsederek güçten ziyade gelenekler ve geçerli hukuk sisteminin etken olduğu bir uluslararası toplum düşüncesi ortaya koymaktadır. Nitekim Grotius, uluslararası ilişkilerde uluslararası hukukun önemini, gününbirlik avantajlar için ülkesinin yasalarını ihlal eden bir yurttaşın gelecekteki avantajlarını kaybetmesi gibi uluslararası hukuku ve doğal hukuku hiçe

sayan bir devletin de gelecekteki huzurunu koruyacak duvarları kaybedeceği savı ile ele almaktadır (Grotius'dan aktaran Yurdusev, 2003: 47-49). Dolayısıyla Grotius'un bu görüşünden, devletlerin varlıklarının devamını realistler gibi maddi kapasite ile değil uluslararası hukuk kurallarına uygun politik davranış ve bu surette meşruiyet elde edilmesini bir güç unsuru gördüğü söylenebilir.

Kant (1992: 107), devletlerin varlıklarını devam ettirebilmesini ve barışın sürekliliğini realistlerin açıkladığı gibi salt maddi güçle değil, birbirleriyle ilişki içerisinde içte “demokrasi ve cumhuriyet”, dışta ise “kurumsallaşma” ile açıklamaktadır (Özpek, 2016: 133-134). Kant gibi uluslararası toplum düşüncesine mensup liberaller de bir anlamda devletin gücünü ülkenin yönetim biçimi ile de değerlendirmekte; demokratik barış teorisi ile demokratik devletlerin birbirleriyle savaşmayacaklarını, güçlerini işbirliği yoluyla maksimize edeceklerini düşünmektedirler. Nitekim savaşın yıkıcı sonuçlarını ve uluslararası toplum düşüncesini ön plana çıkaran liberaller, askeri gücü, uluslararası güvenliğin tesisinde yeterli bulmamaktadır. Nitekim Kant, normal koşullarda barışçıl gördüğü uluslararası ilişkiler düzenini, sürekli savaşa hazır olan daimi orduların diğer devletleri tehdit etmesi ve de savaşa gidişatı kolaylaştırması nedeniyle askeri gücün azaltılmasını ve sürekli orduların yok edilmesini, işbirliği ve oluşturulacak hukuksal bir düzenle de barışın kalıcı hale getirilebileceğini ileri sürmektedir.

Liberal düşünürler, geçmişte savaşların ekonomik amaçlar için yapılmakla birlikte savaşların tarafların gücünü geriletmediği hatta bu durumun üçüncü bir ülkeye yaradığı üzerinde durarak, gücü maksimize etmenin en önemli yolunun ise serbest piyasa ekonomisinin işletilmesiyle sağlanabileceğini ifade etmektedirler (Çalış ve Özlük, 2007: 231; Erçandırlı, 2009: 58-59).

Diğer taraftan serbest piyasa ekonomisinin liberalizm temelinde önceleme ve bu bağlamda ekonomilerin ulusal sınırlarla kısıtlanmaması gerektiği yönünde geliştirilen bakış açısı, sistemi kontrol edebilen güçler için ekonomik gücü askeri güçten daha öncelikli hale getirmiştir (Arı, 2012: 362). Ayrıca devletlerin politikalarının uluslararası hukuk kurallarına uygun olduğu sürece uluslararası toplumun o devlet için harekete geçeceği öngörüsü, devletin askeri güç kapasitesini artırmaya yönelik gayretlerinde kuvvet tasarrufuna gidebileceği böylece dikkatini diğer güç unsurlarına kaydırabileceği savunusunu da beraberinde getirmektedir. Buradan hareketle aktörlerin politik

tavırlarının meşruiyeti ve uluslararası örgütlere üyelikleri liberaller için önemli bir güç unsuru olarak ele alındığı ifade edilebilir.

Sonuç olarak, liberal/idealist yaklaşım temelde gücü tanımlama arayışında olmadığı gibi esasen gücün görünür yüzüne vurguda bulunan realist yaklaşımın tersine bir gayretle güç arayışından, özellikle de askeri güç arayışından kaçınan bir tutum sergilemektedir. Ancak uluslararası örgüt üyeliklerinin ve ekonomik gücün liberaller için önemli bir güç unsuru olduğu; gücün aktörleri bağlamında ise devlet merkezli yaklaşıma güvensizlikle baktıkları, daha çok kurum ve bireyin güçlendirilmesi yönünde gayret göstererek güvenlik arayışından çok refah arayışına yöneldikleri ifade edilebilir.

3.7.4. Neoliberalizm ve Neoliberal Güç Tanımlaması

Liberal bakış açısının, 1900'lü yılların sanayi toplumu ve ekonomik gelişmesi temelinde oluşacak olan ekonomik işbirliği sayesinde savaşın imkânsız hale geleceği yönündeki savunusu, ne kadar inandırıcı veya mantıklı görünürse görünsün her iki dünya savaşı ile birlikte doğruluk testinden geçememiş ve değer yitirmesine neden olmuştur (Yılmaz, 2012: 152). Ancak realist yaklaşım, bir yandan bu süreçte zaferini elde ederken diğer yandan gerek uluslararası politika zemini ve öğelerindeki meydana gelen gelişmeler gerekse davranışçılarla (gelenekselci ve bilimselci) arasındaki büyük tartışmada değer yitirmeye başlamış, böylece kökleri 1970'lerdeki ekonomik krize dayanan ve yeni bir dünya düzen arayışı ile ortaya çıkan neoliberal yaklaşım (Güzelsarı, 2003: 17), demokratikleşme, ekonomik entegrasyon, uluslararası hukuk ve yapılar ile işbirliği ve küreselleşme temelinde Sovyetlerin dağılımıyla zaferini ilan ederek realizm karşısında artan derecede güç kazanmıştır (Yılmaz, 2012: 153-154).

Öncüleri Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye'in yaptığı, çoğulcu yaklaşım olarak da ifade edebileceğimiz neoliberal yaklaşımı savunanların üzerinde durduğu önemli kavram ve olgulardan birisi karşılıklı bağımlılık yaklaşımı üzerinedir (Serdar, 2015: 21-22). Karşılıklı bağımlılık iki veya daha fazla tarafın karşılıklı fakat eşit olmamakla birlikte bağımlılığını ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Sönmezoğlu, 2014:114-115). Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, bu bağlamda ele alınacak ilişkilerin asgari seviyede bir karşılılık içermesi gerektiğidir. Zira aksi halde karşılıklı bağımlılıktan ziyade bir bağımlılık ilişkisinden söz edilebilir. Bununla birlikte Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye'a göre (1998: 83), küreselleşme ve bilgi

iletişim teknolojilerinde yaşanan dönüşüm, kaçınılmaz bir biçimde toplumları artık çok daha karmaşık ve farklı alanlarda birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı hale getirdiği ifade edilmektedir.

Uluslararası ilişkiler temelinde çoğulcu liberal yaklaşımın üzerinde durduğu hususlardan bir tanesi de aktörlere yapılan vurgu üzerinedir. Çoğulcular kendisine tepki olarak doğduğu realizmden farklı olarak, neorealizm gibi devleti en önemli aktör olarak ele almakla birlikte bireyi, uluslararası örgütleri ve baskı grupları gibi diğer grupları da uluslararası ilişkilerin aktörleri olarak ele almaktadırlar (Serdar, 2015: 21). Nitekim son yıllara ulaşım, iletişim ve bilgi teknolojileri gibi alanlarda meydana gelen gelişmeler, devlet merkezli yaklaşımların ötesinde bireylerin, uluslararası ve ulus aşırı örgütlenme ve yapıların da geliştirdikleri otonom ilişkiler çatışma eğilimlerini azaltarak işbirliği ve uzlaşma temelli barış ortamının tesisi ve dünya toplumuna geçişte önemli roller oynamaktadırlar. Bu bakış açısı çerçevesinde mikro birliklerin makro birliklere dönüşerek güvenlik topluluklarının önünün açılacağını savunan Karl Deutsch ve World Society adlı çalışması ile dünya toplumuna vurgu yapan John Burton'un çalışmaları kayda değerdir (Sandıklı ve Emekler, 2012: 16-18).

Güç kavramı realizmde olduğu gibi neoliberalizmde de merkezi bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Erçandırlı, 2009: 60). Ancak her ne kadar bazı alanlarda paralellikler gösterebilir de gücün doğasının ve askeri güç unsurlarının ön plana çıkarıldığı realistlerin yaklaşımları ile kıyaslandığında gücün ekonomik unsurları ve gücün görünürlüğünün maskelendiği diğer ikinci ve üçüncü boyutlarına daha çok eğilim gösterdikleri görülmektedir.

Keohane (1984: 19-22), refah ve gücü uluslararası politikada iki temel hedef olarak ele alıp bu kavramları, "isteklerin tatmini" şeklinde tanımlayarak bunlar arasında bir ilişki kurmaktadır. Kurulan bu ilişkiye göre uluslararası politikada aktörler ekonomik mesele ve amaçlara yönelik politika izledikçe izlenen bu politikalar refah arayışı; ekonomik politikalardan uzaklaştıkça da izlenen politikalar güç arayışı olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Buna rağmen gerek refah arayışı gerek güç arayışı politikaları, birbirini tamamlar nitelikteki politikalardır.

Keohane ve neoliberallerin gücün ölçümü ve kaynakların kontrolüne yönelik saptamaları esasen neoliberalizmin güç yaklaşımının anlaşılmasında önemli ipuçları vermektedir. Bu bağlamda sisteme egemen hegemonik bir gücün, bir diğer ülkenin tüm

kaynaklarını ve güç unsurlarını kontrol etmesinin gerekmediği zira inşa edilen karar mekanizmaları ve kurumlar ile ortak ilke ve kurallardan müteşekkil rıza temelli rejimler vasıtasıyla diğerleri üzerinde hegemonya yaratılabilmektedir (Özdemir, 2008: 131). Bu bağlamda oluşturulacak hegemonyanın inşası veya muhafazası için askeri güç önem arz etmekle birlikte tek başına da yeterli bir anlam ifade etmemektedir.

Nitekim Keohane ve Nye'a göre (1987: 82-86) teknolojik gelişmeler ve artan siyasi-ekonomik karşılıklı bağımlılık, uluslararası politikada askeri güç dışındaki güç unsurlarına geçmişe oranla daha fazla önem verilmesini gerektirmektedir. Zira sistem üzerindeki asimetrik ve/veya karmaşık karşılıklı bağımlılık olgusu devletlerin askeri güçlerini birbirlerine karşı kullanma isteğini engellemektedir. Ancak, yine de ifade edilmelidir ki Keohane ve Nye askeri güç uygulamaları, ekonomik ya da siyasi faaliyetlere göre daima daha yüksek maliyetli olmasına rağmen, son çare aracı olması açısından, merkezi önemini korumaktadır.

Neorealistler gibi neoliberaler de sistemik etkenlere vurguda bulduklarından güce bakışlarında benzerlikler bulunmaktadır. Keohane ve diğer neoliberal yandaşları gücü temelde karşılıklı bağımlılık ile iç içe kabul etmektedir. Zira uluslararası politikada hiçbir aktör diğerinden bağımsız hareket edemediği gibi mutlak olarak da kaynakları kontrol gücüne sahip olamamaktadır (Keohane ve Nye, 2001). Bu bağlamda aktörlerin birbirlerine değişen oranlarda bağımlı oldukları, bağımlılık derecesi az olanların daha fazla siyasal etkiye sahip olduğu veya neorealistlerin ifadesiyle daha fazla hareket serbestisine sahip olduğu söylenebilir (Özdemir, 2008: 131-132). Bu bağlamda neoliberaler açısından güç kavramının, uluslararası ilişkiler analizleri açısından açıklanması aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılığın asimetrik olarak artması da gözönüne alındığında belirsiz bir olgudur. Ancak Keohane ve Nye'a göre güç "kaynaklar üzerinde kontrol" ya da "sonuç üzerinde potansiyel etki" olarak görüldüğünde asimetrik karşılıklı bağımlılık gücün önemli bir unsuru olarak ele alınabilir. Bu bakımdan aktör ilişkilerinde daha az bağımlılığın söz konusu olduğu durumlarda kontrol ya da etki ilişki içerisinde bulunan aktör ve onların rakipleri açısından daha az maliyete neden olacaktır (Erçandırılı, 2009: 60). Dolayısıyla karşılıklı bağımlılık düşüncesinden hareketle her iki yaklaşımda da farklı vurguları olmakla birlikte hareket serbestisinin önemli gücün önemli bir göstergesi olduğunu ifade edebiliriz.

Keohane ve Nye (1989: 19; 2001: 10-14), asimetrik karşılıklı bağımlılık ortamında gücün tanımlanmasında duyarlılık ve savunmasızlık olmak üzere bağımlılığın iki boyutunu ele almaktadırlar. Duyarlılık, bir politik süreç içerisinde diğer aktörlerin politikalarına tepki verebilme derecesini ifade etmekte olup bir nevi maliyetlere katlanabilme ve/veya alternatif yol haritalarına sahiplik durumunu ifade etmektedir. Savunmasızlık ise maliyetlerden kaçınamamayı ifade etmekte olup, esasen maliyetleri bertaraf edecek veya etkisini azaltacak politik cevap yoksunluğunu ifade etmektedir.

Gücün yüzüne yapılan vurgu ele alındığında neoliberal teorisyenlerin daha ziyade gözlemlenmesi zor olan gücün ikinci ve üçüncü yüzüne vurguda bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda Keohane ve Nye'nin (2001: 196) kompleks karşılıklı bağımlılık şeklinde ifade ettiği durum, aktörlerin siyasal, sosyal, ve ekonomik bağlarla birbirine bağlandığı, güvenlik arayışının, dolayısıyla kaba güce yönelmenin geri plana itildiği bir boyuta işaret etmektedir. Bu durumda da güce yönelme sorunlararası bağlantı kurma ve gündemin inşasına yönelik strateji oluşturma, uluslararası ve uluslararası grup örgütlenmelerin kullanımı, meseleler arasındaki bağıntıların karşılıklı etkileşimin analizine yönelik gayretler öncellenmektedir (Özdemir, 2008: 132-133).

Nye'ye göre (2005: 5-8) güç, ekonomik ya da askeri tehdit ve zorlama yöntemleri yerine işbirliği ve cazibe temelli gücün dolaylı kullanım yöntemlerini de içermektedir. Nitekim gücünü dolaylı kullanan ülke uluslararası arenadaki prestijini, diğer ülkelerin onun değerlerine ya da gelişmişliğine olan hayranlıklarını devreye sokarak meşruiyet zemininde uzun vadeli sonuçları olan yumuşak gücünü kullanmaktadır. Nye'ye göre (2003: 219; 2005: 17, 20; 2008b: 97; 2011: 84-85) bir ülkenin kültürünün evrenselliği, uluslararası faaliyet alanlarını yöneten uygun kural ve kurumları oluşturma kabiliyeti ve siyasi değerleri gücün bir biçimi olarak yumuşak gücün en önemli unsurlarından görülmektedir.

Askeri gücün uluslararası politikada öneminin azaldığına dikkat çeken bir diğer neoliberal Organski'ye göre (1968: 354), devletlerarası ilişkiler sosyo-ekonomik ve politik değişkenlere bağlı olup, sisteme egemen olan başat güç, küçük devletlerle ilişkisinin istikrar kazanması için yeni bir düzen oluşturmaktadır. Bu düzen içerisinde zamanla tüm devletler birbirlerinin davranışını öğrenmekte böylece alışkanlıklar ve modeller oluşmaktadır (Arıboğan, 2007: 17).

Sonuç olarak neorealistlerden biraz daha ince bir farkla neoliberallerin; sistemik yapı, karşılıklı bağımlılık, kültür, cazibe, kurumlar ve değerler gibi daha çok gücün ikinci ve üçüncü yüzüne yapılan vurgu bağlamında gücü ele alan bir yaklaşım sergilediklerini ifade edebiliriz.

3.7.5. İnşacılık (Konstrüktivizm) ve İnşacı Güç Tanımlaması

Sonsuza dek sürecek gibi görünen Soğuk Savaş döneminin ve onun belirleyici olan düşman tanımının, uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin öngöremediği şekilde Sovyetler Birliğinin barışçıl bir şekilde çöküşü neticesinde son bulması, inşacı yaklaşımın ön plana çıkmasını sağlamıştır (Viotti ve Kauppi, 2016: 277). Böylece inşacı yaklaşım, Soğuk Savaş yılları sonrasında realist ve liberal akımın aktör davranışlarını açıklamakta yetersiz kalması ve uluslararası politikada etkisini kaybetmesi üzerine ortaya çıkarak 11 Eylül sonrasında dünyanın anlaşılmasında son derece kullanışlı bir teori olarak uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde önemli bir yer edinmiştir (Synder, 2005: 48; Erçandırılı, 2009: 64). İnşacılığın uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde önemsenmesi bağlamında Nicholas Onuf, Friedrich Kratochwil ve Alexander Wendt katkısı yadsınamayan düşünürler olmuşlardır (Küçük, 2016: 333-334). Bu bağlamda inşacılığın, realizm ve liberalizmin yanında üç önemli uluslararası yaklaşımdan biri olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz.

Konstrüktivizm ve sosyal inşacılık olarak da ifade edilen inşacılık, Berry ve Roskin (2014: 57) tarafından uluslararası ilişkiler teorilerinin en yenisi ve en popülerleri olarak adlandırılmakta, temelde siyaseti etkileyen faktörlerin objektif gerçeklerden ziyade sübjektif yaklaşımların olduğu şeklinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda insanların gerçeklerden anlamlar çıkardığını zannettiği şeyin, aslında çatışma ve ikna yoluyla eski fikirlerini terk ederek yeni fikirlere dönüştürdüğü zihinsel kurgular olduğu vurgulanmaktadır.

Bir kurgu olarak fikirlerin etkisi üzerine yoğunlaşan inşacılar, realistlerin güç, liberallerin ekonomik unsurlar gibi maddi öğeleri öncelemesi hususunda temelde onlardan ayrılarak (Yılmaz, 2012: 164), çıkarları, kategorik ya da hazır veriler olarak ele almamakta, çıkar kavramının siyasi ve sosyokültürel inşa sürecinden sonra oluştuğunu ileri sürmektedirler (Küçük, 2016: 325-326; Synder, 2005: 48).

İnşacılar, uluslararası olguların açıklanmasında insan davranışlarını, karşılıklı etkileşimleri, bunların yarattığı normları, kuralları ve yorumları ön plana çıkartırken (Kardaş, 2007: 133), uluslararası aktörlerin davranışlarının anlaşılması için çıkarların kaynağı olan “kimlik” kavramının üzerinde durmaktadırlar (Erçandırılı, 2009: 64-65; Küçük, 2016: 325; Özdemir, 2008: 134; Wendt, 1999: 103-109). Bu bağlamda inşacılar kültür ve kimliğin uluslararası ilişkilerin ve güvenliğin merkezinde yer aldığını savunmakta, böylece uluslararası ilişkiler de ihmal edilen fikir, norm ve değerlere öncelikli bir yer vermektedirler. Nitekim kültürel yakınlık, kardeşlik ve dayanışma bağları yaratılarak, ittifaklar oluşturulabilmekte ve böylece uluslararası ilişkiler alanında farklı etkileşim alanları yaratılabilmektedir.

Sosyal inşacılığın uluslararası politikada aktör davranışlarını realizmin güvenlik ve çıkar gibi somut materyallerle açıklamasının tersine, kimlik kavramı ile açıklaması, askeri veya ekonomik güç merkezli güç tanımlamalarını reddettiği gerçeğini de beraberinde getirmektedir. Zira güç kavramı bizatihi zaman ve mekâna göre değişebilmekte olup, nasıl dünya savaşlarında askeri güç ön plana çıkmış ise savaş sonrası dönemde de BM gibi uluslararası örgüt veya normlar vasıtasıyla geri plana itilerek, ekonomik ve enformasyona dayalı güç unsurları ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda uluslararası arenayı güç mücadelesi olarak görmekle birlikte kullanılmayan güç unsurlarının değersiz olmaktan ziyade değişen şartlar nedeniyle geri plana atıldığını değerlendiren inşacı yaklaşım, gerçekçi varsayımların yetersiz olduğunu ileri sürmektedir (Özdemir, 2008: 134). Nitekim Wendt’e göre (1999: 103-105, 113-116) devlet güvenliğini sağlayan şey, sadece askeri kapasite ile değil, karşılıklı etkileşim sonucu oluşan kültür ve kolektif kimlik ile bunların değerlendirilmesine yönelik etkiye bulunan değerler, normlar ve beklentileridir.

Nitekim nükleer dev ABD, Kuzey Kore ve İran’ın nükleer silahlara sahip olmasını çıkarları için tehdit olarak algılarken nükleer silahlara sahip İsrail’i veya Fransa’yı tehdit olarak algılamamaktadır (Kardaş, 2007: 135). Benzer şekilde ABD’nin askeri varlığı Kanada için farklı Küba için farklı anlamlar içermektedir (Kaya, 2008: 102). Zira bu durumda ABD’nin varlığı Kanada’ya bir güvence iken, Küba’ya tehdittir. Böylelikle aktörlerin birbirlerine yönelik algısı bir taraftan müttefikleri bağlamında kuvvet tasarrufuna imkân sağlarken tehdit algıladığı ülkelere yönelik ise başta askeri güç olmak üzere sıklet merkezi oluşturmasına imkân sağlayabilmektedir.

Fikirleri inanılan kurgular olarak ele alan inşacılara göre güce yönelme, gücü her şeyin merkezine alma düşüncesi yine bir fikir olarak aşılabilir. Nitekim güç merkezli yaklaşımların Batıyı tamamen etkisi altına alması, yıkıcı I. Dünya Savaşı sonrasında insanlarda, ticaret, uzlaşma gibi liberal temelli fikirleri hâkim kılmışken bu seferde II. Dünya Savaşı, cüzzamlı görülen güç merkezli realist yaklaşımın güç anlayışını yeniden canlandırmıştır. 1970'lere doğru Vietnam ve Küba örneğinde olduğu gibi bu sefer yine her şeyin güç olmadığı fikri realizmi eritme potasına alırken, "tarih tekerrürden ibarettir" düsturuyla dünya kamuoyu 2001'de neo-muhafazakârların, "teröristlere Amerikan gücünü göstereceğiz" çılgınlıklarıyla yankılanır olmuştur. Ancak yine ardından bu seferde Afganistan'da öldürülen her Talibanın yeni Talibanlar yarattığı gerçeği, güç fikrinin aldatıcı ve ters etki yaratan bir olgu olduğu gerçeğini göz önüne sermiştir (Berry ve Roskin, 2014: 58).

İnşacılar gücü açıklamak maksadıyla güç dağılımından ziyade çıkar dağılımına bakılmasını daha faydalı görürken, uluslararası sistemin güç dağılımı veya güç dengesinin bir sonucu olarak şekillendiği fikrinin aksine aktörlerin fikir ve algılarıyla şekillendiğini savunmaktadır. Zira tarihsel olarak edinilen deneyim, diğer aktörler hakkında edinilmiş kanaatler ve kimlik kıyaslamaları, bazı aktörlerin düşman bazılarının da dost olarak algılanmasına sebebiyet verdiği için bu durum güç kullanacak aktörün çatışma veya işbirliği gibi yöntemlerden hangisine yöneleceği hususunda belirleyici olmaktadır (Özdemir, 2008: 134; Wendt, 1999: 116-119).

İnşacılar, güç kavramı ile ilgili olarak, fikirler ile ilgili tartışmaları uluslararası ilişkilerin temel yapı taşı olarak görmekte; aktörlerin kendi fikir ve düşüncelerini diğer aktörlere benimsettiği veya onları ikna edebildikleri sürece güçlü olduklarını ileri sürmektedirler. Özellikle son dönem Amerikan dış politikası olan Amerikan kültür ve değerlerini dünyaya yayma isteği ve sonuçları göz önünde tutulduğunda bu varsayımın güç politikaları açısından işlevsellik yarattığı söylenebilir. Bu işlevselliğin yaratılmasında ana etkenin nihayetinde inşacıların da ön plana çıkardıkları "bilgi" olduğu söylenebilir. Uluslararası sistemin sadece maddi güç unsurlarından değil aynı zamanda sosyal faktörlerden oluştuğunu kabul eden inşacılara göre, bilgiye sahip olma, devletlerarası etkileşimi artırarak devletlerin işbirliği ya da uzlaşma çerçevesinde güç unsurları yaratmasını sağlamakta böylece bilgi en önemli güç unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak inşacılık yaklaşımında bilgi, realistlerin öngördüğü gibi diğer

devletlerin askeri-teknolojik yapılanmalarından haberdar olma ve bu çerçevede tedbir almanın ötesinde, devletlerarası etkileşim süreçleri ile aktör algılarında şekillenen ve böylece biz-öteki, dost-düşman ayrımları yaratarak işbirliği, uzlaşma ya da çatışma temelli politikaların oluşturulmasına etkide bulunan bir olguya işaret etmektedir (Erçandırılı, 2009: 66).

3.8. Kaynakları/Unsurları Yönünden Güç

Gücün analiz edilmesi maksadıyla yapılabilecek bir diğer tasnifleme şekli de gücü oluşturan unsur veya kaynakların belirlenmesi suretiyle yapılabilmektedir. Bu bağlamda öncelikle gücün aktörlerinin ortaya koyulması, ardından da her bir aktörün güç kaynakları/unsurlarının belirlenmesi gerekmektedir. Gücün aktörlerine bir önceki bölümde yer verilmişti. Diğer taraftan aktör tiplerinin sahip oldukları kapasiteye göre güç unsurları veya kaynakları benzerlikler göstermekle birlikte farklılık arz etmektedirler. Her bir aktör tipinin sahip olduğu güç kaynakları veya unsurlarının neler olduğu hususunda esasen her ne kadar ulusal güç kaynakları/unsurları üzerinde çalışmalar yapılmış ise de diğer aktör tipleri için de kapasite analizine ihtiyaç bulunmaktadır. Ne var ki çalışma alanımızda bu konuya detaylı yer vermek ihtiyacı hasıl olmadığından ve gerek diğer aktörlerle ilgili fikir verebilmesi gerekse uluslararası güç ilişkisinin temel aktörü olması hasebiyle genel olarak ulusal güç kaynakları/unsurları üzerinde durulacaktır.

Esasen ulusal (milli) güç unsurları saptanırken neyin güç, neyin kuvvet (etken nitelik) olduğu milli güç unsurlarını tespit ederken göz önünde tutulması gereken hususlardır. Unsurun (öge), birleşik bir şeyi oluşturan temel bölümlerden her biri olduğu göz önüne alındığında, ele alınan birleşik şeyi oluşturan unsurların bizatihi kendilerinin de güç taşımaları gerekmektedir. Bu bağlamda milli güç unsuru olarak ifade edilenlerin birer etken veya kuvvet değil, kuvvetlerin işlevleri ile verimi veya gücü temsil etmeleri gerektiği ifade edilebilir (Bayat, 1986: 95-96). Diğer taraftan kaynak ifadesi bir şeyi besleyen memba tanımına daha yakın olduğundan milli güç unsurları ile milli güç kaynaklarının aynı şeyi ifade etmediğini (TDK, 2015), bu bağlamda milli güç unsurları ifadesinin kullanılmasının daha yerinde olacağını belirtmekte fayda bulunduğunu değerlendirmekteyiz.

Milli güç unsurları incelenirken araştırmacılar değişik yöntemler izlemişler, bu da farklı sıralama veya gruplamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gücün kapasitif yönünün incelenmesinde çok önemli bir yere sahip olan Hans J. Morgenthau (1970: 140-195), ulusal gücün öğelerini, “Uluslararası Politika” isimli yapıtında:

1. Nispeten istikrarlı unsurlar (nicel),
  - a. Coğrafya,
  - b. Doğal kaynaklar,
  - c. Endüstri kapasitesi,
  - d. Askeri hazırlık kapasitesi,
  - e. Nüfus,
2. Sürekli ve kesintisiz değişim içinde olan unsurlar (nitel),
  - a. Ulusal karakter,
  - b. Ulusal moral (ahlak ve manevi kuvvet),
  - c. Diplomasinin kalitesi,
  - d. Hükümetin kalitesi, başlıkları altında ele almaktadır.

Diğer taraftan milli güç unsurlarını bu şekilde siyasi, ekonomik, askeri, sosyo-kültürel, coğrafi, beşeri, bilimsel ve teknolojik güç unsurları gibi sıralayanlar olduğu gibi (Eslen, 2005: 177; Yavuz, 2013: 146-149); gücün doğal ve sosyal bileşenleri (Organski, 1968: 125); maddi olan, maddi olmayan (Bayat, 1986: 90-91; Said ve Lerche, 1970: 68-76; Sönmezoğlu, 2014: 271); içsel beşeri, içsel beşeri olmayan ve dışsal gibi (Puchala, 1977: 300-302) farklı şekillerde gruplara ayırarak sıralayanlar da bulunmaktadır.

Milli gücün unsurlara ayrılarak ifade edilmesinde önemli bir husus, her ne kadar bazı yazarlarca milli güç unsurlarının bazılarının diğerlerinden daha önemli olduğu yönünde saptamalar mevcut ise de (Bkz. Sönmezoğlu, 2014:273; Yılmaz, 2012: 243-244), bu unsurlar arasında bir öncelik ve önem sırası olmadığı hususudur (Bayat, 1986: 89). Unsurlar arasında önem ve öncelik olmadığı hususu, onların değişik şart ve durumlarda, bazılarının öncelikli kullanımının ön plana çıkabileceği gerçeğini yadsımamaktadır. Nitekim güç unsurları zamansal ve mekânsal veya fonksiyonel faktörler açısından farklı anlam veya öneme sahip olabilmektedir (Yılmaz, 2012: 240). Nitekim tarım toplumlarında coğrafya, nüfus gibi doğal unsurlar daha öncelikli bir yere sahipken; sanayi toplumuna geçişle birlikte, teknolojik ve ekonomik güç unsuru çok

daha önemli bir hale gelmiş; bilgi toplumuna geçişle birlikte bilginin kontrolü ve yayılımı ön plana çıkmış, güç sermaye zenginlerinden bilgi enfarmasyon zenginlerine doğru kayma göstermiştir (Yılmaz, 2012: 246, 240-241; Özdemir, 2008: 136).

Ulusal güç unsurları dış politikayı etkileyen ve belirleyen unsurlar olup aynı zamanda bir devletin dış politikasının yürütülmesinde önemli araçlar olduğu görülmektedir (Eslen, 2005: 177). Zira sahip olunan unsurlar gerek dış politika hedeflerinin tespitinde gerekse bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde belirleyici olmakta, dış politika yapıcılarının bu unsurları analiz etmesini ve dikkate almasını zaruri hale getirmektedir (Yılmaz, 2012: 241-242). Ulusal güç, devletin icra organı hükümet tarafından, iç ve dış kaynakların olumlu olarak işletilmesiyle güçlenmekte; bu süreçte millet bilincine sahip olan uluslar yaptıkları fedakârlıklar neticesinde de elde edilen maddi ve manevi nimetlerden faydalanmayı hak olarak görmektedirler. Nitekim elde edilen milli menfaatler, hakkaniyetli olarak millete intikal ettirildiği takdirde gerçek anlamda milli güce dönüşmekte; aksi takdirde güç birikimi milletin üzerinde onu güçsüz kılan bir yüke dönüşmektedir (Bayat, 1986: 82-83).

Milli güç unsurları ile ilgili olarak;

a. Savaş durumunda, diğer güç unsurları askeri güç unsurunu destekleyecek şekilde yönetilmesi,

b. Barışta, diğer güç unsurları dış politik unsurunu destekleyecek şekilde yönetilmesi,

c. Hayati önem taşıyan denge unsurunun sağlanması için az gelişmiş unsurlara belli bir seviyeye kadar öncelik verilebileceği,

d. Psiko-sosyal ve kültürel güç unsurundan diğer güç unsurları uğruna asla fedakârlık edilmemesi hususu üzerinde dikkat edilmesi gereken esaslar olarak sıralanabilir (Bayat, 1986: 89).

Diğer taraftan banka ve para ilişkisi ile bağdaştırabileceğimiz güç unsurları ve siyasetçi ilişkisine göre, banka parayı kullanırken siyasetçi de gücü kullanmaktadır. Aşırı taahhütte bulunarak güç unsurlarını gereğinden fazla tüketen siyasetçi bir yandan kendi gücünü de tüketmektedir. Dolayısıyla gücün kullanımında her zaman kar zarar hesabı güdülerek ve hangi unsurların maksimum verim vereceğinin analiz edilerek kullanılması önemlidir. Bu durum gücün unsurlarının tercihinde olduğu gibi benzer bir şekilde yumuşak ve sert güç kullanımının tercihi de önem kazanmaktadır. Zira

yumuşak güç kullanmanın hedefe ulaşmada yeterli olabileceği durumlarda sert güç kullanımının tercih edilmesi bazen uzun vadede elde edilecek karı zarara dönüştürebilmektedir (Yılmaz, 2012: 242). Böylece sahip olunan güç bir yerde güçsüzlüğe de neden olmaktadır.

Ancak bir devletin güçlü veya zayıf olması genellikle, silahlı kuvvetlerinin kuvveti ile değerlendirme yanılmasına düşülmekte ve askeri güç unsurunu ön plana çıkarmaktadır. Ancak hiç bir güç unsuru diğer güç unsurlarından bağımsız değerlendirilemeyeceği gibi tek başına yeterli de görülmemelidir. Nitekim bir savaşta çarpışan silahlı kuvvetler, harbi sürdüren kuvvetlerin sadece silahlı uygulama bölümünü oluşturmakta; muharebedeki başarı ise tüm güç unsurlarının verimliliği oranında gerçekleşmektedir (Bayat, 1986: 84-85). Bu durumu Atatürk, 30 Ağustos 1924'te Dumlupınar'da yaptığı konuşmada, "Harp, muharebe, nihayet meydan muharebesi, yalnız karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması değildir. Meydan muharebesi, milletlerin bütün varlıkları ile bilim ve teknik alanlardaki düzeyleriyle, ahlaklarıyla, kültürleriyle, özetle bütün maddi ve manevi güç ve erdemleriyle çarpıştığı bir sınav alanıdır" şeklindeki ifadesi ile özetlemektedir. Buradan hareketle milli güçle ilgili olarak, milli menfaatlerin elde edilmesinde toplam verimliliğe işaret eden bir kavram olduğu (Yavuz, 2013: 146), onu oluşturan unsurların geliştirilirken daima topyekünlük ilkesinin göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilebilir.

Gücün unsurları ile ilgili ifade edilebilecek diğer bir husus da kaynaklara sahip olmak ve bunları güce dönüştürme yeteneğinin yanında, uluslararası sistemde alınan konum ile birlikte diğer aktörlerin bunu algılama şekli ve vereceği tepkinin de önemli olduğudur. Zira diğer aktörlerin kaynak aktör ile ilgili algısı bazen gücün kullanımını gerekli kılmayabileceği gibi (Yılmaz, 2012: 246), gereğinden daha fazla güç kullanımını gerektirebilmektedir. Bu neden gücün ikinci ve üçüncü yüzüne yapılan vurgu çok daha önemli hale gelmektedir.

3.8.1. Bilimsel ve Teknolojik Güç

Bilim; olaylar ve varlıklar ile bunların oluşum nedenleri, yapı, gelişim, yaşam ve işlem biçimleri ile ilgili bilgi ve teorileri, gözlem, deney ve analiz yöntemleri ile ortaya koyan, sistematik olarak toplayan ve bunları belirli kanun veya kurallara bağlanmasını

sağlayan çaba veya bu şekilde oluşturulmuş bilgi kümesi olarak tanımlanabilir. Teknoloji ise bir sanayi dalı ile ilgili yapım yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri, bunların kullanım biçimlerini kapsayan uygulama bilgisi, diğer bir ifadeyle uygulayım bilimi olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2015). Buradan hareketle bilim ve teknoloji arasındaki bağı, bilimsel yollarla elde edilen bulguların, sanatsal bir pratiğe veya uygulamasına dönüşümü olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Örneğin fotosentez ile bitkilerin yapraklarının, su, güneş ışığı ve karbon dioksit gazını alarak, yeşil renk pigmentleri olan klorofillerde sentezleyip şekere çevirdiğini keşfetmek bir bilim; bu işlemin içerisine insan faktörünü katıp, yaratılacak yapay yapraklarla şekerin elde edilmesi işlemi teknoloji ile ilgilidir (Çengel, 2012: 53).

Bu bağlamda bilim ve teknolojiyi bir bütün halinde alan bilimsel ve teknolojik güç de diğer milli güç unsurlarını doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen, sanayi toplumuna geçişle birlikte ayrıcalıklı yer edinen bir milli güç unsurudur (Yılmaz, 2012: 246, Bayat, 1986: 244). Zira tarım toplumunda nüfus, toprak ve doğal kaynaklara atfedilen önem; sanayi devrimiyle birlikte yeni bir anlayış getirmiştir. Bu bağlamda imal edilen sanayi ürünleri, ekonomik gücün temellerini atarken, 20. yüzyılın ikinci yarısında bilimsel araştırmalara ağırlık verilmesiyle birlikte bilgi üretimi ön plana geçmiş ve bilgi en değerli meta olmuştur. Artık refaha, güce ve itibara sahip olmanın yolu, bilim ve teknolojiye sahip olmaktan geçmekte ve ülkelerin gelişmişlik seviyesi de ulaştıkları bilim ve teknoloji seviyesi ile ölçülmektedir (Çengel, 2012: 50). Böylece bugünün uluslararası sisteminde artan bilimsel ve teknolojik gelişmeler ekonomik gücün de temel etkeni haline gelmiş, bu da gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler tasnifinde bilgi ve teknolojiyi temel unsur haline getirmiştir (Yılmaz, 2012: 246). Nitekim hayatın her alanını etkileyen teknolojik ve gelişmişlik seviyesi nedeniyle devletler bir yandan kendi halkına güvenli ve konforlu bir çevre sunarken diğer taraftan da diğer uluslar açısından, gelişmişlik seviyesi yüksek uluslar ve onların temsil ettiği değerler bir cazibe merkezi haline gelmektedir.

Bilim ve teknolojinin gelişimi genel olarak belirli evre ve süreçlerden geçmektedir. Bayat'a göre (1986: 247) ilk evre, esasen her hangi bir ürün veya yöntemin ihtiyaç hissedilip ondan yararlanmaya başlanması yani tüketiciliğe başlanması teşkil etmektedir. Tüketicilik aşamasına geçilmesi ve kullanımın benimsenmesi doğal olarak o şeyin üretilmesi sürecini de beraberinde getirmekte,

böylece üreticilik ile ikinci bir aşamaya geçilmiş olmaktadır. Bundan sonraki aşama ise verimlilik açısından teşkilatlanma ve gayretlerin sevk ve idaresini gerekli kıldığından, yönetim sistemini beraberinde getirmektedir. Yönetim aşaması da hazır alınan teknolojinin, dışa bağımlılıktan kurtarılması için gereken araştırma safhasını beraberinde getirmektedir. Bundan sonraki evre, geliştirme evresi olup bu aşamada araştırmalarla elde edilen yeni bulgularla; ileri sevide yeni teknolojik ürünler elde edilmekte veya yeni uygulama alanları yaratılmaktadır. Bundan sonraki ve son evre ise kâşif, mucit ve filozoflar evresi olup, toplumdaki ziyade bireylerin faaliyetleri ön plana çıkmakta, bu sayede varlığın ve bilginin bilimsel olarak araştırılması, yorumlanması ile yasa ve doktrinlerin ortaya koyularak ileri seviye gelişim süreci yaratılmaktadır.

Gelişim seviyesinin önemli bir göstergesi olan bilimsel ve teknolojik güç, içinde bulunduğumuz çağa önemli bir boyut kazandırarak, adını bilgi çağına dönüştürmüştü; toplumlar bilgi toplumuna doğru evrilirken, ekonomiler de bilgi ve teknoloji tabanlı hale gelmişlerdir. Bilişim ve iletişim teknolojilerinin bir ağla bütün dünyayı sarmalaması, dünyayı küçük bir köye dönüştürürken, bilim artan bir hızda teknolojiyi tetiklemekte, teknoloji de değişimin motorluğunu yapmaktadır (Çengel, 2012: 50).

Teknolojiye sahip ülkelerin büyük bir ekonomi-politik haline gelmesi nedeniyle, bu alandaki rekabet Soğuk Savaş sonrası dönemin perde arkasındaki en önemli gerilim hatlarından birini oluşturmuştur. Zira teknolojik savaşın sonuçları, sıcak savaşın sonuçlarından daha belirleyici bir hal almakta, bu da sıcak savaşlarda geçici ittifak oluşturan güçlerin, teknolojik savaşta karşı karşıya gelmelerine ve birbirlerini karşılıklı markaja almalarına neden olmaktadır. Böylece askeri ittifakların geçici, teknolojik üstünlüğün ise kalıcı olduğu bir olgu ortaya çıkmaktadır (Davutoğlu, 2011: 26). Bu nedenle güç dengesini korumak veya kendi lehine bozmak isteyen ülkeler de bu durumda yapım teknolojilerini çok pahalı olarak da olsa satın almaya çalışmakta veya endüstri casusluğuna başvurmaktadır.

Bu bağlamda bilimsel gelişmişlik ölçütü olarak günümüzde genellikle yayın sayısı, bu yayınların aldığı atıf ve etki faktörü ön plana çıkarken; teknolojik gelişmişlikte patent sayısı ve bunların ticarileşme oranı dikkate alındığından “bilimde bilinenlerin aktarılması ile; teknolojiye ise bilinenleri başkalarının bilmesini engelleyerek güç kazanıldığını ifade etmek yanlış olmayacaktır (Çengel, 2012: 51-52). Nitekim son zamanlarda gerçekleştirilen ekonomik zirvelerdeki sürekli gündem

maddeleri arasında yer bulan telif hakları ve lisans uygulamaları da esasen bilimsel ve teknolojik gelişmelerin denetim gücünün elde tutulması gayretini ortaya koymaktadır. Örneğin uluslararası hegemonik güç konumunu elde tutmak isteyen ABD, bu gücünün kaynağı olan teknolojik güç üstünlüğünü ve kontrolünü kaybetmemek için bir taraftan uluslararası hukuk düzenlemeleriyle yerini sağlama almak isterken diğer taraftan rakip olarak gördüğü Çin, Japonya, AB gibi diğer teknolojik gücü yüksek ülkelerle rekabetini kızıştırılmaktadır. Bu bağlamda Japonya ile iletişim teknolojileri ve multimedya teknolojileri üzerinde; Çin ile telif hakları ve uluslararası patent antlaşmaları; Fransa ile teknoloji casusluğu konularında karşı karşıya gelmektedir (Davutoğlu, 2011: 25-26).

Sonuç olarak bilimsel ve teknolojik güç, esasen realistlerin ön plana çıkardığı askeri güç ve liberallerin ön plana çıkardığı ekonomik güç devletlerin güvenlik ve refah arayışında politik vizyonlarını şekillendirirken, günümüzde her iki güç türünün de beslendiği veya kaçınılmaz olarak lokomotif haline geldiği bir güç türü haline gelmiştir. Zira geçmişe oranla arenada bilek güreşine tutuşanlar insanlardan ziyade teknolojilerdir. Benzer şekilde ekonomik güç artık kaynağını hammadelerden ziyade bilim ve teknolojiden elde etmektedir.

3.8.2. Psiko-Sosyal ve Kültürel Güç

Bireylerin toplum ve nihayetinde millet olarak bütünleşebilmesine ve organize edilebilmesine işaret eden, milli gücün gözardı edilemez bir unsuru da psiko-sosyal ve kültürel güçtür. Psiko-sosyal ve kültürel güç, Yılmaz'ın (2012: 249) da ifade ettiği üzere Morgenthau'nun (1970: 163, 172-176) ulusal moral ve ulusal karakter olarak ele aldığı, toplumun ruh halini ve dayanma gücünü etkileyen, bir ulusun değer ve inanç yapısı olarak da ortaya çıkan faktörler olarak ifade edilmektedir.

Bu bağlamda ulusal karakter, bir ulusun yapısındaki entellektüel ve karakteristik özelliklerine vurgu yaparken; ulusal moral ise, bazı yazarlar tarafından siyasal kültür olarak da tanımlanmakta, bir ulusun kendi hükümet politikalarını, savaşta ve barışta destekleme kararlılık ve derecesine vurgu yapan özellikler olarak ifade edilmektedir (Arı, 2008: 149-150). Diğer bir ifadeyle bir ulusun değer ve inanç sistemi ile siyasi kararlara desteğini kapsayan psiko-sosyal kültürel güç, bir yandan ulusal gücü artırma yönünde pozitif etkilerde bulunurken diğer yandan da yarattığı cazibe ve çekim ile diğer dünya halkları üzerinde etkilerde bulunmakta ve milli hedeflere erişilmesinde hedef

devletlerin desteğinin alınmasında veya direncinin kırılmasında önemli rol üstlenmektedir (Yılmaz, 2012: 249-250). Bütün bu açıklamalar ışığında yapacağımız genel bir tanımla psiko-sosyal ve kültürel gücü; bireyleri ulusal birlik ve bütünlük içerisinde bir arada tutan, ulusal karakter ve ulusal moral ile ulusal iradenin birleşimi ve bunların ulusal güce etki ve katkı verimi olarak ifade edebiliriz (Bayat, 1986: 255; Eslen, 2005: 183).

Psiko-sosyal ve kültürel güce, tarihi birikim, kültür, eğitim, dil, din, etnisite, hukuki yapı gibi pek çok faktör etkide bulunmaktadır. Bu faktörler içerisinde kültür ve uygarlık bir ulusun psiko-sosyal kültürel gücünü etkileyen en temel faktörlerdendir. Her ne kadar bu iki kavram aynı şeyleri ifade ediyor gibi gözükse de farklı anlamlar içermektedir. Gökalp'e göre (1997: 307-3018) dinden kök salan kültür, özellikle milletin manevi değerleri yönünden, milli nitelikteki tarihi birikimine vurgu yaparken; sihirden kök salan uygarlık, daha ziyade kaynağını bilim ve teknolojiye alan, evrensel nitelikteki milli birikimlere vurgu yapmaktadır.

Yumuşak güç kavramı içerisinde geniş yer verildiğinden kültür kavramına burada geniş yer verilmesine ihtiyaç olmamakla birlikte; bir milletin kültürel özelliklerinin, onun ekonomik gelişiminden, sert ve yumuşak güç kullanabilme veya bunlara maruz kaldığında direnebilme niteliklerine kadar her alanda etkisini hissettirdiğini ve hedef aktörü fiili güç kullanmadan istediğimizi de ister hale getirdiğinden çok önemli bir güç kaynağı olduğunu ifade edebiliriz. Ancak karşı taraf açısından çok önemli bir güç zaafının da kaynağı olan bu durum, aktörlerin kültür transferine yönelik güç uygulamalarında doğrudan kültür emperyalizmi kavramını da beraberinde getirdiğinden önem arz etmektedir. Nitekim bu vasıta ile kültürel saldırılara direnemeyen bireyler, ulusal değerlerinin yozlaşmasına katkıda bulunarak milli gücü yıpratmakta, böylece devletin savunma mekanizmalarını çökerterek, düşmana büyük bir zafer tattırmaktadır. Bu zaferin diğer askeri veya ekonomik zaferlerden farkı ve değeri ise sürekliliğinde yatmaktadır. Zira diğer yenilgilerden, yeni organize atılımlarla kurtulabilmek mümkün iken, psiko-sosyal ve kültürel güç unsurlarının kaybedilmesi, devletin temel unsurlarından olan milletin özünün boşaltılarak şekilsel hale getirilmesi nedeniyle telafisi mümkün olmamaktadır.

Psiko-sosyal kültürel güç faktörleri içerisinde önem arz eden kavramlardan biri de milleti oluşturan fertlerin milleti millet yapan konularda fikir ve pratik birlikteliğini

ifade eden milli bütünlük kavramıdır (Bayat, 1986: 260-261). Milli bütünlük kavramının anlaşılmasında; II. Dünya Savaşında Fransız halkının, Mareşal Petain'in başında bulunduğu Vichy Hükümetine desteğinde görülen tutum ile I. Dünya Savaşı sonrasında milli mücadelesinde Türk milletinin Mustafa Kemal liderliğindeki hükümete gösterdiği tutum farkının ortaya koyulması iyi bir örnek olacaktır.

Kültürün yaygınlık derecesine göre yapılan genel kültür ve alt kültür ayırımında görüleceği üzere, milli bütünlüğün muhafazası ve yaratılmasında değişik alt kültürlerle de vurgu yapan ülkedeki etnik, siyasi, kültürel ve gelişim mesafeleri (Silah, 2005: 253), alt kültürün genel kültürden uzaklaşması oranında hassasiyet yaratmaktadır. Bu bağlamda bu mesafelerin daraltılması veya uygun yöntemlerle olumsuz etkilerinin sınırlı bir boyuta indirgenmesi önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bunun gerçekleştirilmesi de hiç bir şekilde insani ve evrensel değerlerin yok sayılması veya gözardı edilmesi anlamına da gelmemelidir.

Psiko-sosyal kültürel güç unsuru içerisinde, önemli faktörlerden birisi de dindir. Dinin getirdiği inanç ve pratik sistemi ile bunların yorumlanış biçimleri o dinin mensuplarının bulunduğu milletin, ulusal gücünü olumlu veya olumsuz olarak etkilediği görülmektedir. Örneğin feodal bir yapıda ve ilkel bir putperestlik inancına bağlı olarak yaşayan Arap kavimlerine İslamiyet, güçlü etkilerde bulunarak, onları bir anda bir ucu Çin, bir ucu İspanya olan geniş bir coğrafyanın hakimi haline getirirken; konumuz olan Afganistan'da hükümleri değişmeyen İslamın yorumlanışı ve pratiği diğer nedenlerle birlikte çağdaş dünyanın en geri örneğini ortaya çıkarmıştır. Din, milli bütünlüğün tesisinde önemli harçlardan birini oluştururken diğer yandan da son dönemde hortlatılmaya çalışılan medeniyetler çatışmasının temeli olması bakımından hassasiyet yaratan bir olgudur (Huntington, 2006: 26-43).

İnsanların en yaygın ve önemli iletişim vasıtası olan dil ve yazı da bir toplumun müşterek kültürünün en önemli ayağı ve milli bütünlüğü yaratabilecek önemli bir vasıtası olarak, psiko-sosyal kültürel gücün diğer önemli etkenlerindedir. Kuşaklar arasında geçmişten geleceğe önemli bir köprü vazifesi gören dil ve yazı (Meydan ve Polat, 2010: 127), diğer bir açıdan da kültür emperyalizminin bir aracı olarak önem arz etmektedir. Nitekim Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde önemli bir yer işgal eden Türki Cumhuriyetlerin gerek birbirleri arasında gerek Türkiye ile aralarında oluşturacakları psiko-sosyal kültürel gücü kırmak için bu Türk toplumlarının her birinde

biri Kiril (Slav) diğeri Türk alfabesinden farklı, latin olmak üzere ikişerden 21 ayrı alfabe benimsetilmiştir. Aynı durumun benzerinin Türk ve Türk kökenli toplumlar için Çin'de uygulamaya koyulmuş olması kayda değer bir durumdur (Bayat, 1986: 265, 267-268).

Psiko-sosyal gücün önemli etkenlerinden biri de psiko-sosyal kültürel gücü doğrudan etkileyen, düşman devletlerin de işbirlikçiler ve medya gibi vasıtalar kullanarak önemli hedefleri arasında bulundurduğu kamuoyudur. Kamuoyu kısaca halkın belirli bir konu üzerindeki genel kanısı olarak tanımlanabilir. Kamuoyu tek başına dış politikada köklü devrimler yapabilecek nitelikte olmamakla birlikte Arap Baharı sürecinde görüleceği üzere azımsanacak bir faktör de değildir. Bir nevi politikanın sınırlarının çizilmesinde önemli bir faktör olan kamuoyunun oluşumunda, haberalma ve ulaştırma imkân ve kapasitelerinin kimlerin elinde olduğu önemli bir husustur (Gönlübol, 1993: 242-243).

3.8.3. Demografik Güç

Demografik kelimesi, demos (halk) ve grafein (yazı, resimle tasvir etmek) kelimelerinin birleşmesiyle oluşmakta olup bir devletin, nüfusunun veya insan topluluğunun nicelik ve nitelik yönünden anatomisini ifade etmektedir (Bayat, 1986: 192-193). Bu bağlamda devletin temel unsuru milleti, nicel ve nitel yönlerden ele alınmasını sağladığından beşeri veya demografik güç unsuru olarak ele aldığımız bu güç unsuru, yazında sıkça aynı anlamda kullanılan nüfus gücünden daha fazlasını ifade etmektedir.

Demografik güç unsuru, bireyi ve milleti bir bütün olarak nicelik ve nitelikleri bağlamında ele aldığından, birçok faktörden etkilenen bir güç unsurudur. En önemli etkenleri olarak ülkenin toplam nüfusu, nüfusun sayısal değişimi, yoğunluğu ve dağılımı, aşırı ve eksik nüfus durumu, yaş grupları, cinsiyet dengesi, etnik yapı, üretim sistemi ve askerliğe katılma payı, iç, dış göç ve genel nitelikler sayılabilir (Erguvan, 2010: 19; Eslen, 2005: 179; Çakır, 2004: 41-42, 50-51).

Nüfus, bir ülkede yaşayan insanların sayısını ifade eden bir kavram olarak esasen tek başına avantaj veya dezavantajı belirlememektedir. Zira nüfus bazı ülkelerde avantaj olabildiği gibi bazı ülkelerde dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz, 2012: 245). Bu nedenle bunun ortaya koyulabilmesi için diğer etkenlerle birlikte ele alınması

gerekmektedir. Ancak her ne kadar nüfus ile ulusal güç arasında doğrudan bir bağlantı kurulamasa da nüfus büyük bir devlet olmanın gerekliliği, tamamlayıcı bir unsur olarak da değerlendirilmektedir (Arı, 2008: 147; Bilge, 1966: 134-135; Gönlübol, 1993: 106).

Nüfusun aşırı fazlalığı, eğitim, beslenme ve istihdam gibi alanlarda yetersizliği nedeniyle iç çatışma ve siyasi istikrarsızlığa neden olabildiğinden olumsuz bir etken olarak karşımıza çıkmakta (Yılmaz, 2012: 245); nüfusu az olan devletler de yeterli işgücünden yoksunluk nedeniyle endüstrilerini ancak belirli bir noktaya kadar geliştirebilmektedir (Bayat, 1986: 195).

Demografik güçle ilgili olarak potansiyel önem arz eden konulardan bir tanesi de nüfusun sayısal olarak değişimindeki niteliktir. Sürekli bir değişim içerisinde olan nüfustaki bu değişime, sağlık koşulları, refah seviyesi, eğitim durumu, gelenek, aile yapısı, dini etkenler, iklim ve çevresel koşullar, doğum ve ölüm oranı, savaşlar veya barış ortamı, göç alma veya verme durumu gibi birçok etken değişik katkılarda bulunmaktadır (Jablonsky, 1997: 149). Bu değişimin yönü ve hızı da bu bağlamda farklı anlamlar ihtiva etmektedir. Nitekim düşük doğum oranları nedeniyle azalan veya yaşlanan nüfusa sahip gelişmiş ülkelerde bu durum önemli bir dezavantaj olarak ele alınmaktadır (Yılmaz, 2012: 246). Son dönemde yapılan araştırmalar gelişmişlik arttıkça nüfus artış oranının da azaldığını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan geri kalmışlığı veya gelişmişliği, nüfus artış oranının etkilediğini ortaya koyan ispatlanmış bir durum da söz konusu değildir (Çakır, 2004: 48). Zira bu durumun sosyol, ekonomik ve siyasi pek çok etkenden etkilendiği bir vakiydir.

Milli güç unsuruna etkileri bakımından, yaş gruplarının yapısı, cinsiyet, etnik yapı gibi demografik yapıyı ortaya koyan temel değerler arasındaki dengenin sağlanması da demografik güç unsuru bağlamında önem arz eden bir husustur.

İş yapma yeteneğinden yoksun, çocuk ve gençler; iş yeteneğine sahip yetişkinler; iş yeteneğini yitirmiş yaşlılar olmak üzere yaş grupları, üç grupta ele alınmaktadır. Bu yaş grupları içerisinde 18-45 yaş aralığı genellikle en üretken grup olarak kabul görmektedir (Jablonsky, 1997: 149).

Doğumda meydana gelen erkek, kız doğum oranlarının dünya genelinde, mucizevi olarak hemen hemen eşit olduğu tespit edilmiştir. Ne var ki bu oran diğer etkenler bir kenara bırakılırsa ortalama yaşam süreleri baz alındığında orta yaşlardan

itibaren kadın lehine bozulmaya başlamaktadır (Bayat, 1986: 211-212). Pratikte bu durum özellikle kadın veya erkek yoğun istihdam alanları ile ilgili olarak milli güce tesiri bulunmaktadır.

Demografik güç unsurunun en önemli bir diğer etkeni de her devletin içinde barındırılan etnik grupların, soy, din, kültür gibi hususlar yönünden farklı demografik yapılara sahip bulunması ve kendini toplumun genelinden ayırışmış hissetmesi ile ilgilidir. Bu bağlamda bu yapıların ülkenin genel demografik yapısı ile gösterdiği uyum ve uygunluk derecesi ile ulusal değerler etrafında kenetlenebilmeleri milli güce doğrudan önemli etkilerde bulunmaktadır (Eslen, 2005: 179). Bu nedenle devletin bekasının doğrudan etkileyicisi olarak evrensel hukuk ilkeleri ve insanlık değerleri temelinde etnik mesafelerin giderilmesi veya uyumlulaştırması önem arz etmektedir (Bayat, 1986: 214-215). Ancak tarih etnik mesafenin giderilmesi için alınan olumsuz önlem örnekleriyle dolu olup Suriye iç çatışması örneğinde olduğu gibi şiddet içeren olumsuz politikalara halen de rastlanılmaya devam edilmektedir. Ne var ki bu tür şiddet politikaların ekeceği nefret tohumlarının sonraki kuşaklara aktarılacağı hususu ile evrensel hukuki ve insani değerleri ötelemesi nedeniyle tercih edilebilecek bir yöntem olmadığı aşikârdır.

3.8.4. Coğrafi Güç

Coğrafya, uzun yıllar dağlar, ovalar, nehirler, hayvan ve bitki oluşumları gibi yeryüzünün fiziki yönlerini inceleyen bir bilim dalı olagelmiştir. Bugün itibariyle coğrafya fiziki ve beşeri coğrafya olmak üzere iki büyük alt disiplini içermektedir. Fiziksel coğrafyacılar iklim, bitkiler, jeomorfoloji ve ekoloji gibi dünyanın fiziksel boyutunun yer, dağılım ve özellikleri hususuna yönelirken; beşeri coğrafya ile ilgilenenler insan toplulukları ve kültürleri arasındaki ilişkiler üzerine odaklanmaktadır (Karabulut, 2013: 108).

Nicholas J. Spykman coğrafyayı, diktatörlerin bile ölüp giderken, onu değişmeyen, uluslararası ilişkilerin en temel faktörü olarak ele almakta (Karabulut, 2013: 112); İbni Haldun ise kader olarak tanımlamaktadır (Tezkan ve Taşar, 2013: 13).

Diğer taraftan Fernard Braudel “Medeniyetler Tarihi” adlı eserinde haritaların gerçek öyküyü tanımladığına işaret etmekte; Davutoğlu (2011: 67) da medeniyetlerin

ben idrakini oluşturan varlık bilinci ile uyumlu olarak geliştirilen zaman ve mekân algılaması olduğuna vurguda bulunmaktadır (Karabulut, 2013: 115).

Dağ denildiğinde basit bir hayat, sertlik, geri hayat, dağınık nüfus yapısı, özgürlük akla gelirken; ova denildiğinde bolluk, kolaylık, zenginlik, yaşam tatlılığı, kökleri toprak soyluluğuna dayalı güç yapısı gelmektedir (Tezkan ve Taşar, 2013: 13). Buradan hareketle insan ve insana dayalı yapıların oluşturduğu sistemlerin coğrafyadan kaçınılmaz olarak etkilendiğini ifade edebiliriz. Zira bir devletin inşasında en temel faktörlerden birisi olarak ülke (toprak) kavramı ön plan çıkarken, yine devletin inşasında diğer en temel unsur olan milletin, en temel güdülerinden biri olarak o toprağın korunması ve bu maksatla güç elde edilmesi hususu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda ulusal gücün coğrafyadan bağımsız olarak var olabildiğini söylemek neredeyse imkânsızdır.

Coğrafya, taşıdığı değerler itibarıyla özellikle, askeri, ekonomik, siyasi ve demografik güç unsurlarına yön veren, onların verimini etkileyen bir güç unsurudur. Diğer güç unsurları da onu yanına almak, onun niteliklerini kullanma yeteneğini elde etmek suretiyle, etkin bir verim elde edebilmektedir (Bayat, 1986: 224).

Coğrafi güç unsuru, genellikle bir devletin coğrafyasına ait, doğal ve yapay değerlerinin milli güce yansıyan kısmı ile ilgili gücü olarak ifade edilmekte (Bayat, 1986: 223); ülkenin büyüklüğü, dünya üzerindeki konumu ve nisbi konumu, deniz, kara bölgesi veya bozkır, çöl veya dağlık, ormanlık olması gibi unsurlarla, doğal kaynakları, iklimi ve topoğrafik yapısı gibi faktörleri içermektedir (Yılmaz, 2012: 244; Arı, 2008: 141; Eslen, 2005: 178; Gönlübol, 1993: 105).

Coğrafi mevki veya konumu bir ülkenin dünya coğrafyası üzerindeki yerini ifade eden bir kavram olup, genellikle enlem ve boylamlar vasıtasıyla izah edilmektedir. Bunlardan enlemler, genel iklim ve doğal koşullarla ilgili temel etkenlere sahip olduğundan en önemli ölçütlerdendir. Her iki yarımkürede 20 ile 60 derece enlemleri arası en uygun yaşam alanlarına sahip mevkiler olarak ifade edilmektedir.

Bir ülkenin coğrafi olarak konumu, jeopolitiğin gelişmesinde olduğu kadar ülkelerin dış politikasının belirlenmesinde de önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Bilge, 1966: 81). Nitekim bir ada devleti olan İngiltere, bunun avantajlarını kullanarak güçlü bir deniz gücü kurmuş ve onun himayesinde deniz aşırı ticaret ve sömürgecilik siyaseti izlemiştir. Diğer taraftan Polonya coğrafi konumu

nedeniyle doğunun ve batının güçlerinin seyrüsefer güzergâhında bir işgal bölgesi olagelmıştır (Eslen, 2005: 178). Diğer taraftan devletlerin elde ettiği coğrafi konum onların değişik jeopolitik teoriler doğrultusunda siyaset gütmelerine de neden olmuştur. Bu bağlamda, teknoloji ve ulaşım alanındaki gelişmelere bağlı olarak olarak Alfred Thayer Mahan'ın geliştirdiği “Deniz Hâkimiyet Teorisi” İngilizlerin ve II. Dünya savaşı onrasında ABD ile SSCB'nin; Halford Mackinder'in geliştirdiği “Kara Hâkimiyet Teorisi” Almanların ve Rusların dış politikasına önemli derecede etkilerde bulunmuştur. Bunların ardından karşıt teori olarak Nicholas Spykman'ın geliştirdiği “Kenar Kuşak Teorisi” ve Alexander P. Seversky'nin kaleme aldığı “Hava Hâkimiyet Teorisi” de devletlerin dış politikalarına yön veren teoriler olarak yazında geniş yer bulmuştur.

Nitekim ABD'nin II. Dünya Savaşında zafer kazanmasında ve dünyanın süper gücü haline gelmesinde Alfred Thayer Mahan (1840-1914)'ın, “Deniz Gücünün Tarihe Olan Etkisi, adlı eserinde ortaya koyduğu, Deniz Hâkimiyet Teorisinin amil olduğu kabul edilmektedir (Karabulut, 2013: 50; Taşar ve Tezkan, 2013: 32). Mahan'a göre kurulacak güçlü bir deniz kuvveti, uluslararası ticaretin önünü açması ve yeni egemenlik alanları yaratılması bağlamında önemli görülmüştür. Buradan hareketle stratejik öneme sahip su yollarının kontrolüne, büyük bir güç olmak için hayati önem verilmiştir. Nitekim İngiliz İmparatorluğunun yükselişini sağlayan, onun gerek güçlü bir deniz kuvvetine dönüşmesi, gerekse büyük deniz rotalarının İngilizler'in iç iletişim bağlantıları haline gelmesi ile aynı döneme rastlamaktadır (Karabulut, 2013: 47-49). Ayrıca Mahan'ın fikirlerinin, Soğuk Savaş döneminde de gündemdeki yerini koruyarak ABD ve SSCB'nin denizlerde hakimiyet kurma yarışında önemli yer işgal ettiği görülmüştür.

Derin etkiler bırakan diğer bir jeopolitik teori Kara Hakimiyet Teorisi ise Sir Halford Mackinder (1861-1947) 'in 1904 yılında “Tarihin Coğrafi Ekseni “ adlı çalışma ile temelleri atılmış ve 1919 yılında “Demokratik İdealler ve Gerçek ” adlı eserinde geliştirilmiştir. Mahan'ın teorisindeki gibi coğrafyanın teknolojik gelişmeler temelli etkileri doğrultusunda Mackinder da demiryollarının, denizyolu gibi karasal bölgeleri iç hat şeklinde canlandırdığı bir döneme rastlaması nedeniyle dünya adasının kalpgahına hâkim olan gücün avantajlarını ortaya çıkarmıştır (Karabulut, 2013: 53-54; Taşar ve Tezkan, 2013: 87-97). Mackinder dünyayı, Asya, Avrupa ve Afrika'dan oluşan dünya adası; bunların dışında kalan Amerika, Avustralya ve Antarktika kıtalarını ise

dünya adasının uyduları olarak tasniflemektedir. Dünya adası içerisinde kalan Doğu Avrupa ve Sibirya dünyanın kalpgahını oluşturmakta; kalpgahın çevresindeki Balkanlardan Çin'e kadar uzanan saha ise iç kenar hilal kuşağı; bunun dışında kalan Amerika-Afrika-Avustralya-Japonya hattı ise dış kenar hilal ya da dünya adasının peykleri olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamadan hareketle dünya hâkimiyeti, “Doğu Avrupa'ya hükmeden Kalpgaha hükmeder; Kalpgaha hükmeden Dünya Adasına hükmeder, Dünya Adasına hükmeden ise dünyaya hükmeder” şeklinde formülize edilmiştir (Karabulut, 2013: 55; Taşar ve Tezkan, 2013: 87-95).

Mackinder'in kara hâkimiyet teorisine karşı bir görüş olarak Nicholas J. Spykman (1893-1943) da “Barışın Coğrafyası” adlı eserinde Kenar Kuşak Teorisini geliştirmiş ve Mackinder'in kalpgah vurgusuna karşı kenar kuşağa vurguda bulunmuştur. Spykman teorisinde, “Eski Dünyanın güç mücadelesi için, Kenar Kuşağa hükmeden Avrasya'ya hükmeder, Avrasya'ya hükmeden dünyaya hükmeder” tezini savunmuştur (Tezkan ve Taşar, 2013: 138).

Alexander P. De Seversky de 1942'de, “Victory Through Air Power” ve 1950'de yayımlanan “Air Power: Key to Survival” adlı eserlerinde hava hâkimiyet teorisini ortaya atmıştır. Seversky teorisinde ABD ve SSCB'nin sanayi kalplerini merkez alan iki büyük hava gücüne bölmüş, yine her iki ülkenin birbirine ne kadar yakın olduğunu güney açılı ve eşit mesafe projeksiyonla çizilmiş bir haritada göstermiştir. Buradan hareketle ABD, SSCB'nin Kuzey Kutbu üzerinden bir saldırısının önüne geçmek amacıyla büyük masraflarla üç radar istasyonu ve hava üsleri kurmuştur (Karabulut, 2013: 56). Böylece deniz ve kara güçlerinin yanında hava güçlerinin de dünya hakimiyetindeki önemi ortaya koyulmuştur.

Coğrafyanın bir diğer önemli etkeni nispi konum ile ilgilidir. Coğrafi mevki, bir devletin ihtiyaç duyduğu kaynaklara, bunların işletilme imkân ve kapasiteleri ile pazarlanma imkân ve kapasitelerine olan mesafe ve durumlarına vurguda bulunurken; nisbi konum ise coğrafi mevkiin zaman ve diğer etkenler vasıtasıyla değişim içinde olan, özellikle de siyasi, ekonomik, stratejik, kültürel, ideolojik alanlardaki mesafesi ile ilgili yönüne vurgu yapmaktadır (Bayat, 1986: 227-228). Bir devletin dış politik tutumunun belirlenmesinde etkin rol üstlenen nisbi konum, yarattığı etki itibarıyla gerçek konumdan daha önemli bir yer işgal ettiği rahatlıkla ifade edilebilir. Nitekim coğrafi sınırlarımızın değişmediği, Suriye'nin Arap Baharının etkilerinin görülmeden

hemen önceki, nisbi konumuzla, Arap baharının etkisinin hissedildiği ve ABD ve SSCB'nin de dâhil olarak vekâlet savaşlarının kızıştırdığı bugünün terör örgütlerinin yer yer hâkimiyet elde ettiği parçalı Suriye ile nisbi sınırlarımız arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır.

Bir başka faktör olan ülkenin büyüklüğü de coğrafi gücü etkileyen etkenlerden birisi olarak devletten devlete, gerek büyüklük olarak gerek diğer güç unsurlarının etkileşimi vasıtasıyla farklılık gösteren bir değer olarak ele alınmaktadır.

Devletlerin karasal alan büyüklüğüne göre yapılan sıralamasında Rusya, 16.377.742 km² ile en büyük devlet ünvanını korurken, en küçük devlet olarak Vatikan 0,44 km² olan yüzölçümüyle hariç tutulduğu takdirde, Monako 2 km² yüzölçümüyle BM'in en küçük ülkesi vasfına sahiptir. Dünyanın, %98'i buzla kaplı Antarktika bölgesi çıkarıldığında, karasal alanının yaklaşık % 60'ını 6 büyük devlet; Rusya, Çin, ABD, Kanada, Brezilya, Avustralya tarafından, geriye kalan alanın ise diğer devletler arasında paylaşıldığı görülmektedir (CIA, 2017b). Coğrafi büyüklük, diğer etkide bulunan faktörler bir kenara bırakılırsa, tek başına bile devletler açısından önemli bir değerdir. Zira II. Dünya Savaşında, Almanların Rus topraklarında hızlı ilerleyişlerine rağmen düşman topraklarının devasa büyüklüğü, Almanların ikmal kanallarından uzaklaşmasına, değişik coğrafi koşullarla yüzleşmesine, koordinasyonda ve bu geniş alanın derinliğine kontrolde zaafiyete uğramasına neden olmuştur. Bu bağlamda geniş karasal hâkimiyetin, o devlete stratejik üstünlük sağladığı ifade edilebilir (Bayat, 1986: 231). Nitekim Rusya'nın geniş coğrafya ve değişken iklimi, derinlikte Hitler'e olduğu kadar, Napolyon'un güçlü ordularına karşı da durabilmesine imkânı sağlamıştır (Yılmaz, 2012: 244). Ancak düşük nüfus yoğunluğu, ulaşım, iletişim, ikmal ve ticaret kanallarının yetersizliği nedeniyle büyük coğrafi alanlarının ulusal kapasiteye negatif etkilerde bulunduğu da ifade edilmelidir.

Doğal yapı ve iklim, coğrafi faktörler içerisinde ele alabileceğimiz diğer faktörledendir. Doğal yapı; savunmadan ekonomiye, ulaşımdan iskâna, milli karakter yapısından, kültürel ve teknolojik gelişim durumuna kadar hemen her alanda doğrudan veya dolaylı etkileri olan bir coğrafi güç etkeni iken (Bayat, 1986: 233, 235); iklim, her şeyden önce doğanın en önemli değişken ve aktif bir ögesi olarak, insanoğlunu beslenmesinden, yaşamsal tutum davranışlarına siyasi ve sosyal yapıyı etkileyen tartışmasız önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Bilge, 1966: 85-86; Haldun,

2015: 201-203; Yılmaz, 2012: 244). İklimin göz ardı edilerek girişilecek askeri harekâtın başarı şansının düşüklüğüne Sarıkamış harekâtı bedeli çok ağır ödenen bir tecrübe olarak tarihi kayıtlara geçmiştir. Yine iklimin askeri harekâta etkileri bağlamında Rusların, Alman ve Fransızların başarısızlıklarındaki ana etken olarak kışı, “general kış” deyiimi ile ele almaları güzel bir örnektir.

Bunlar haricinde suni ve uluslararası coğrafya da milli güce katkıda bulunan diğer önemli faktörlerdendir. Uluslararası coğrafya, bir devletin ülkesinin kendi kara, deniz ve bunların üzerindeki hava bölümlerinden oluştuğu, kıta sahanlıkları ve ekonomik münhasır gibi bölgelerde ise bir kısım ekonomik haklardan faydalandığı gözönüne alındığında; bu alanların dışında kalan alanları ifade etmektedir (Pazarıcı, 2017: 133, 263). Bu nedenle uluslararası coğrafya, deniz ve deniz yatakları ile uzay aktif bir güce dönüştürülmesi durumunda devletlerin milli gücüne büyük değerler sunacak coğrafi bir güç unsurudur. Diğer taraftan Bayat2ın (1986: 242-243) da ifade ettiği gibi bir ülkenin coğrafi gücü doğal değerlerinin yanında, sonradan tesis edilen yol, köprü, liman, iç suyolları, kanal, hava alanı, barajlar, sulama tesisleri gibi coğrafi unsur ve ekonomik unsur arasında yer değiştirebilen yapay coğrafi unsurlarının gelişim, yeterlilik hızına göre de değer kazandığı ve bu oranda da milli gücüne etkide bulunduğu ifade edilebilir.

3.8.5. Siyasi Güç

Politika kelimesi ile eş anlamlı olarak da kullanılan siyaseti, toplumun tümünü ilgilendiren veya toplumu oluşturan birimler arasındaki ilişkileri son tahlilde meşru zora dayalı olarak düzenleyen eylemler bütünü (Çam, 2011: 345) veya devlet işlerini yürütme ve düzenleme sanatı olarak ifade edebiliriz (Bayat, 1986: 100).

Siyasi güç ise genel olarak; bir devletin iç politikasının, kendi bünyesine, milli niteliklerine ve çağın isteklerine uygunluğu temelinde, dış siyasi faaliyet ve ilişkilerini, üyesi bulunduğu uluslararası ortamdaki aktörler ile yaptığı uluslararası antlaşma, ittifak ve buradaki konumu, diplomatik hareket serbesti yeteneği, itibarı, hükümetin, siyasi ve diplomatik aktörlerinin nitelikleri, halkın bu aktörlere desteği, hukuki düzenlemelerinin, yönetim biçiminin milli güce kattığı değer veya verim olarak ifade edebileceğimiz gibi (Bayat, 1986: 100-101; Eslen, 2005: 182); daha kısa bir ifadeyle, bu meşru zora dayalı düzenlemelerinin, iç ve dış çevrelerle karşılıklı etkileşiminin, milli gücüne etkisi olarak da ifade edebiliriz.

Politik güç, diğer güç unsurlarını milli hedef ve menfaatlere yöneltme ve yönlendirme imkan ve kapasitesini içerdiğinden ayrı bir önem taşımaktadır (Eslen, 2005: 182-183). Milli hedeflere dolayısıyla milli menfaatlere ulaşmak maksadıyla yönetilen, yönlendirilen ve geliştirilen milli güç, bu maksatla bağımsız devletlerde içerde iç siyasi güç ile gerçekleştirilirken dışarda dış siyasi güç temelli olarak hareket alanına kavuşmaktadır.

İç siyasi gücü etkileyen en büyük faktörler, devletin özellikle anayasası ve yasaları olmak üzere yürürlükteki hukuki düzenlemeleri ve siyasi iktidarınıdır. Anayasa ve yasalar; devletin yönetim biçimi, yasama, yürütme, yargı organlarının birbiri ile olan ilişkilerini, iktidarın oluşum ve değişimi, müeyyideler gibi milletin karakter, istek ve emel ile çağdaş toplum değerleri ile uyumunu doğrudan etkilemekte ve iç politik gücün temelini oluşturmaktadır (Bayat, 1986: 101-102). Bu bağlamda, anayasa ve yasalar başta olmak üzere devletin hukuki düzenlemeleri, bir yandan kendi toplumunun ve uluslararası toplumun değerleriyle olan uyumu ile toplumun vicdanını temsil oranında, diğer yandan da uluslararası toplumu cezbetme yeteneği oranında siyasi güce etki etmektedir.

Siyasi iktidar ise, bir bakıma milli vicdan, milli karakter, milli onur ve soyluluğun temsilciliğini üstlenmekte; aynı zamanda tarihi mirasın, bugünün ve geleceğinin sorumlusu olarak, içte ve dışta tutarlılık ve birliğin tesisinde en önemli bir etken olarak bulunmaktadır. Diğer taraftan milli gücü sevk ve idare ile gelişimini sağlayan siyasi iktidar, milli güç unsurlarının milli menfaatlere yöneltmesinde temel aktör olduğundan çok önemli bir yere sahiptir (Organski, 1968: 173-174). Ayrıca siyasi iktidarın bir yandan milli gücü milli menfaatlere yöneltmesi önem kazanırken; diğer yandan iş ve işlemleri ile tutum ve görüntüsünde varoluş gereklerinin dışına çıkmaması; iç barışın tesisi ile siyasi, ekonomik, etnik, kültürel gelişim mesafelerini, yasal, insani, gerçekçi ve yapıcı uygulamalarla gidermesi yönünde gayret göstermesi önem arz etmektedir (Bayat, 1986: 103-104). Bu bağlamda diğer rejimlerde siyasi iktidarın keyfî uygulamaları önemli bir handikapa dönüşürken demokratik rejimlerde de yönetimin yozlaşması ve ulusal çıkarlar yerine parti ve kişisel çıkarlarının peşinden koşması önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Eslen, 2005: 183).

Siyasi gücün diğer temel unsuru dış siyasi güçtür. Devletin milli hedeflerine ulaşmak maksadıyla uluslararası ortamda verdiği mücadele yurtiçindeki ve

yurtdışındaki kuvvetlerini kullanmak suretiyle oluşturulmaktadır. Bu bağlamda devletin yurt içindeki kuvvetleri, iç siyasi güç tarafından oluşturulan ortamda devletin kendi idare ve esasları içerisinde faaliyet yürütürken, yurt dışındaki kuvvetleri ise dış siyasi ortamda diplomatik faaliyetler yürütmektedir.

Devletler hukukuna göre milletlerarası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bilimi; uygulamada ise diğer ülkelerle olan ilişkilerde devleti temsil eylem ve sanatı olarak ifade edebileceğimiz diplomasi, dış siyasi gücün uygulanma yöntemlerinden birii olarak karşımıza çıkmaktadır (Gönlübol, 1993: 115-116) . Buradan hareketle diplomasi, milli hedefleri gerçekleştirerek, milli menfaat sağlamak maksadıyla uluslararası ortamda müzakereler yoluyla iradesini kabul ettirme sanatı olarak tanımlanabilir (Bayat, 1986: 106). Ülkeler ulusal çıkarları gözetken, deneyimli ve bilgili diplomatları ile diplomatik faaliyetlerinde başarı elde ederek ulusal gücünü artırmaktadırlar (Eslen, 2005: 183).

Diplomasi savaşla benzerlikler göstermektedir. Savaşta strateji ve taktik, barış zamanı fiiliyatta yerini diplomasiye bırakmaktadır. Savaşta milli güç unsurları askeri güç unsurlarını desteklerken, dış barış ortamının tesisinde de diğer milli güç unsurlarıyla birlikte askeri güç de diplomasiye destek vermektedir (Bayat, 1986: 108-109). Ancak diğer güç unsurlarının diplomasiye olan etkisi yadsınamaz ise de bir o kadar önemli faktör de diğer milli güç unsurlarını etkin bir şekilde belirlenen milli hedefler doğrultusunda yönelticisi olan lider faktörünün olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

3.8.6. Askeri güç

Çok basit olarak, bir ülkenin savaş gücü olarak ifade edebileceğimiz askeri güç (Yılmaz, 2012: 247), zaman zaman önemi hususunda yapılan vurguda önceliğini yitirmiş olsa bile her zaman ulusal gücün önemli bir göstergesi olagelmıştır (Eslen, 2005: 181). Askeri gücü diğer güç unsurları yanında vazgeçilmez kılan husus; milli hedeflere ulaşmada onun bir dış politika aracı olarak son çare olması ve devlete yönelen veya yönelecek tehditlerin savuşturulmasında önemli bir işleve sahip olması nedeniyledir. Zira bir devlet askeri güç unsuru vasıtasıyla; caydırıcılık vasfı kazanabilmekte, doğrudan veya dolaylı olarak bir tehdit vasıtası olabilmekte (Yılmaz, 2012: 248), doğrudan veya dolaylı olarak fiili güç uygulaması yeteneğine kavuşarak belirlenen hedeflere ulaşabilmektedir (Clausewitz,1999: 20-21, 41). Bu bağlamda realist

gelenekten gelenler, askeri gücü en belirleyici en önemli güç unsuru olarak görmekte (Yılmaz, 2012: 247-248), hatta ulusal güçle özdeşleştirmektedir. Bu nedenle temel amacı güce ulaşmak veya güvenliği sağlamak olan bir devletin bu amacını sağlayabileceği yegâne gücü olarak askeri güç görülmektedir (Arı, 2008:146). Diğer taraftan ekonomik güç, demografik güç, coğrafi güç gibi diğer güç unsurlarına önem kazandıran husus yine askeri hazırlık durumuna katkıları nedeniyle ele alınmaktadır (Arı, 2008:145). Böylece hangi açıdan bakılırsa bakılsın askeri güç, ulusal güç unsurları içerisinde değeri yadsınamayacak bir güç unsuru olarak varlığını ön plana çıkarmaktadır.

Kısaca savaş gücü olarak ele alabileceğimiz askeri güç, savaşın hattan, satıha yayılması nedeniyle onun çağdaş anlamda topyekün bir hale evrilmesinde bir gösterge olarak ele alınabilir. Nitekim çağdaş harp topyekün harptir ve bir ulusun maddi, manevi tüm güçlerinin mücadelesi olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle savaş gücü olarak ele alabileceğimiz askeri gücü; milli savunma ve milli güvenliğe ilişkin beşeri, bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyo-kültürel tüm nitel ve nicel etkenleri kapsayan ulusların milli hedeflerine ulaşmasında başvurduğu fiziki kuvvet veya silahlı kuvvetleri ifade eden güç olarak tanımlayabiliriz.

Harbin kazanılmasında stratejik amaç olarak; düşmanın, harbi sürdürme imkan, azim ve iradesinin kırılması esas alındığından, öncelikle düşman silahlı kuvvetlerinin hareketini ve milletin yaşam ve verimliliğini sürdürmesini sağlayan, altyapı ile ekonomik ve endüstriyel kaynak ve tesislerinin imhası, ulaşım ve iletişim hatlarının imhası ön plana çıkmaktadır (Clausewitz, 1999: 38-39; Bayat, 1986: 124-125). Böylece düşman azim ve iradesi kırılacak belki de muharebe kuvvetleri daha kesin sonuçlu bir harbe girmeden sonuç elde edilebilecektir. Düşmanın azim ve iradesinin kırılmasının en önemli vasıtası olan askeri gücün muharebe gücü, diğer bütün milli güç unsurlarından doğrudan etkilenmektedir. Bu nedenle silahlı kuvvetler ve diğer güç unsurlarının askeri güç ile etkileşimine kabaca değinmekte fayda vardır.

Askeri güç içerisinde, harp gücünün muharebe unsurunu oluşturan silahlı kuvvetler, üç temel doğal coğrafya olan kara, hava ve denizde imkân ve kabiliyetlerini sergilediği kara, hava ve deniz kuvvetlerinden meydana gelmektedir. Silahlı kuvvetler savaşta bizzat kullanılırken, barışta ise aynı amaç doğrultusunda caydırma ve yıldırma vazifesi icra etmektedir (Bayat, 1986: 130, 134).

Silahlı kuvvetleri, destekleyen ve onun verimliliğini büyük ölçüde etkileyerek askeri güce katkıda bulunan en önemli etkenlerden biri şüphesiz çağdaş harp silah araç ve gereçleri ile onların verim ve etkinliği ile bakım, onarım ve idamelerini sağlayacak yeterli teknoloji ve bilimsel yeterliliğe sahip olmaktır (Bayat, 1986: 125). Nitekim harp prensipleri içerisinde önemli bir yere sahip olan baskın prensibi doğrultusunda düşmana teknik baskın imkânı sunan bilimsel ve teknolojik nitelikte üstün silahlara sahip olmak ona sahip olan tarafa büyük avantajlar sağlamaktadır (Topçu ve Almaç, 2014: 4-7). Nitekim II. Dünya Harbinin nihayete ermesinde ABD'nin Ağustos 1945'te atom bombasında edindiği bilimsel ve teknolojik üstünlüğün son derece önemli etkisi olmuştur (Armaoğlu, 1995: 406). Ayrıca savaş sonrası politikaların askeri kapasiteye göre dizayn edilmesinde sahip olunan stratejik harp silah ve araçlarının etkisi büyük olmuştur.

Askeri gücü etkileyen bir diğer faktör, ülkelerin ekonomik güç ve kaynakları ile ilgilidir. Ekonomik güç ve kapasite olmadan üstün nitelikli bir harp gücüne sahip olunamayacağı açıktır. Nitekim ABD'nin gücünün çekirdeğini nasıl ekonomik kapasitesi teşkil ediyorsa, askeri gücünün de temelinde de yine ekonomik kapasitesi yatmaktadır (Yılmaz, 2012: 307).

Askeri gücü etkileyen bir diğer faktör ulaştırma ve haberleşme imkân ve kabiliyetleridir. Barış döneminden itibaren harekâta uygun hale getirilmiş ulaştırma imkân ve kabiliyetleri silahlı kuvvetlere yine harp prensipleri içerisinde önemli bir yeri olan sürat ve elastikiyete imkân sağlamakta, bu durum bunlara sahip olan devletler açısından büyük bir avantaja dönüşmektedir (Topçu ve Almaç, 2014: 4-7). Nitekim kara ve deniz hâkimiyet teorilerinin oluşumuna da kara ve deniz ulaşım vasıtalarında ilerleme etkili olmuştur.

Coğrafya da taşıdığı değerler itibariyle özellikle ekonomik, siyasi ve demografik güç unsurları ile birlikte askeri güce yön veren, onların verimini doğrudan etkileyen bir faktördür. Nitekim bir devletin coğrafyasının büyüklüğü, dünya üzerindeki konumu ve nisbi konumu, deniz, kara bölgesi veya bozkır, çöl veya dağlık, ormanlık olması gibi unsurlarla doğal kaynakları, iklimi ve topoğrafik yapısı askeri gücün önemli bir etkenidir (Yılmaz, 2012: 244; Arı, 2008: 141; Gönülbol, 1993: 105). Özellikle barış döneminden itibaren askeri harekâta uygun olarak değerlendirilmiş ve buna uygun altyapısı oluşturulmuş bir askeri güç yapısı avantajlarını da beraberinde getirmektedir.

Milli güç unsurlarının olduğu gibi askeri gücün de milli hedef ve menfaatlere yöneltme ve yönlendirme imkân ve kapasitesini içerdiğinden siyasi güç unsuru, askeri gücü etkileyen faktörler içerisinde ayrıcalıklı bir yer edinmektedir (Eslen, 2005: 182-183). Bu bağlamda siyasi iktidarın silahlı kuvvetleri kullanma yöntem ve becerisi ile ona olan yaklaşımı, liderlerin aldığı kararlar ile ulusal ve uluslararası düzeyde elde edilen hareket serbestisi askeri güce etkileri bağlamında önem kazanmaktadır.

Diğer kapasitif yeterlilikler ne olursa olsun, herşeyin asli unsurunun insan olması gerçeği bizi askeri gücün etkisi bağlamında demoğrafik ve psiko-sosyal güç unsurunun önemine yöneltmektedir. Bu bağlamda demoğrafik yapı askeri güce, nüfus, eğitim ve beceri seviyesi, bütün nüfusa oranı, yaş dağılımı, beslenme ve ekonomik durumu, yedeklik durumu, seferberlik durumu gibi hususlarda etkide bulunurken; psiko-sosyal güç unsuru bir ulusun kendi hükümet politikalarını, savaşta ve barışta destekleme kararlılık, azim ve iradesine vurgu yaptığından önem arz etmektedir (Arı, 2008: 149-150).

3.8.7. Ekonomik Güç

Ekonomik güç gerek diğer milli güç unsurlarına gelişmeleri açısından finansal destek sağlaması (Bayat, 1986: 150), gerekse yarattığı ulusal itibar ve cazibe vasıtasıyla, milli hedeflere erişilmesinde milli gücün önemli bir unsuru hatta bazı yazarlarca (Bkz. Yılmaz, 2012: 307, Sönmesozlu, 2014; Nye, 2011: 51) en önemli unsuru olarak ifade edilmektedir.

Nitekim iki kutuplu düzenin sonlanarak küreselleşmenin tüm boyutları ile ülkeleri etkisi altına aldığı bu dönemde, uluslararası arenanın en güçlü ülkesi diyebileceğimiz ABD'nin gücünün çekirdeğinin ekonomi olduğu, askeri gücünün de bu ekonomisinin arkasında durarak ve diğer ülkelerin piyasaya dayalı ekonomik sistemi yıkmalarını önleyerek ve deniz ulaşım yollarını kontrol altına alarak bu gücünü muhafaza etmektedir (Yılmaz, 2012; 307).

Diğer taraftan ABD'nin elde ettiği ekonomik güç, yeni rakiplerle de yeni bir mücadeleye girmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında ABD, gücünü paylaşarak Atlantik bölgesini ekonomik olarak egemen güç merkezi haline getirmiş ancak kuzey-batı ekseninin temsil ettiği kapitalist sistem, 1973 yılında önemli bir kriz ile karşılaşmıştır. 6 yıl süren durgunluk ve bu durgunluğun ardından 1979 yılında Reagan ve Thatcher'in

ABD ve İngiltere’de temsil ettiği yeni sağ siyasetin uygulamaya başladığı arz yanlısı iktisat politikaları ile kapitalist sistem küreselleşme adıyla yeni bir sürece girmiştir. Piyasa ekonomisini, özelleştirmelerle devletin ekonomiden çekilmesini, serbest ticareti ve deregülasyonları benimseyen küreselleşme, SSCB’nin dağılması ile birlikte Washington Konsensusu adıyla ekonomik uzlaşmanın yayılımını hızlandırmıştır. Malların, sermayenin, bilginin ve hatta işgücünün dolanımının hızla serbestleşmesi sonucu doğu bloğunda ülkelerle birlikte gelişen ülkelerin dünya ekonomisine katılımı da genişlemiştir. Bu durum 21. yüzyılda ekonomik güç kaymasının Atlantikten Asya-Pasifik bölgesine doğru gerçekleşeceği sinyallerinin verildiği bir duruma işaret etmiştir (SAE, 2009: 2-6).

Bir devletin ekonomik gücü genel itibariyle; gayri safi milli hasılası ile kişi başına düşen milli geliri, o devletin yararlandığı iç ve dış kaynakların yeterliliği ve sürekliliği ile bunları işleme endüstriyel kapasitesini (Arı, 2008:144-145), endüstrisinin askeri ihtiyaçlarını karşılama yeterliliğini (Eslen, 2005: 180), bu kaynakların ve mamüllerinin ulaştırma imkân ve kabiliyetini, üretici insan gücü, dış ticaret dengesi, ekonomik sistem ve siyaseti ile ekonomik kurumlarının işlevselliğini kapsamaktadır (Bayat, 1986: 150).

Ancak daha geniş bir ifade ile uluslararası ilişkiler literatüründe ekonomik güç, bir ülke halkının refahı, mutluluğu ile diğer güç unsurlarının gelişmesi için kullanılan bütün kaynakların toplamı ve güvenliği için üretilen kapasite olarak anlaşılmaktadır (Tezkan, 2005: 181).

Bir ülkenin zengin ve önemli miktarda doğal kaynaklara¹³ sahip olması onun ekonomik gücünün önemli bir kaynağı olarak dikkate alınmaktadır (Arı, 2008:143). Hatta çoğu zaman zengin doğal kaynaklara sahip olmak, büyük ekonomik güce sahip olmakla eş anlamlı olduğu düşünülmektedir (Nye, 2011: 62; Arı, 2008: 143). Ancak her ne kadar doğal kaynaklar ekonomik gücün önemli bir etkeni ise de bu ikisi arasında mutlak bir sebep-sonuç ilişkisi görmek mümkün değildir (Bayat, 1986: 152). Zira bu ona sahip olmak kadar ekonomik güçle bağıntısının ortaya konulmasında, onu nitelikli olarak işleyebilme ve değerlendirebilme fonksiyonlarına da doğrudan bağlı bir durumdur.

---

¹³ Esasen doğal kaynaklar konusu coğrafi güç unsurunun bir faktörü olmakla birlikte (bkz. Yılmaz, 2012: 252), sahiplik faktörü dışında bunların denetim ve kontrolünün önemi ve de ekonomik güce doğrudan etkisi nedeniyle ekonomik güç unsurunun önemli bir faktörü olarak ele almakta beis görülmemektedir.

Örneğin doğal kaynak yönünden yetersiz olan Japonya, aynı yönden zengin bir görünüm veren Çin'e göre çok daha büyük bir ekonomik güç elde edebilmiştir (Nye, 2011: 62). Benzer şekilde Afrika ülkeleri zengin doğal kaynaklarına rağmen çok kısıtlı bir ekonomik güç elde edebilmişken, aksine doğal kaynaklar yönünden zayıf Batı ve Kuzey Avrupa devletlerinin çok büyük ekonomik güç elde ettikleri görülmektedir.

Diğer yandan hammadde kaynaklarına sahiplik ve onu değerlendirebilme yeteneği ile birlikte bunların kontrolü de son derece önem taşımaktadır (Arı, 2008: 144). Gerekli doğal kaynaklara sahip olamama sorununun giderilmesinde genellikle ikame madde üretimi veya stoklama yöntemlerine başvurulduğu görülmektedir. Bu bağlamda hammadde ile ilgili olarak meselenin önemi, ilgili hammaddenin ülkeyi savunmasız bırakıp bırakmadığı ile doğal kaynak konusu ürünün alternatifi olup olmadığına, tedarik kaynaklarında çeşitliliğin sağlanabilip sağlanamadığına göre değişim gösterdiği ifade edilebilir (Nye, 2011: 62).

Ekonomik gücün diğer önemli bir kaynağı da enerjidir. Endüstriyel üretim ve sanayileşme ekonomik gücün zorunlu ve hayati öneme haiz bir etkeni olarak enerjiyi, günümüzün en önemli mücadele alanlarından biri olarak ortaya çıkarmıştır. Bir taraftan dünya nüfusundaki geometrik artış ve sanayileşme, diğer taraftan ile modern yaşamın gerekleri doğrultusunda artan tüketim ve arz oranları enerjiye olan ihtiyacı her geçen gün artırmaktadır.

Başlıca enerji kaynakları olarak petrol, kömür, doğalgaz sayılmakla birlikte bunlara nükleer reaktörlerde kullanılan radyoaktif maddeler, roket motorlarında kullanılan sıvı hidrojenler, rüzgâr, güneş, deniz gel-gitleri, yine deniz derinliklerindeki ısı farkları, yer altı ısı kaynakları, nehirler ile diğer katı yakıtlar da enerji kaynakları olarak sıralanabilir (Bayat, 1986: 154). Günümüzde yaygın kullanımı bağlamında enerji kaynakları arasında ilk sırada ham petrol ve doğalgaz yer almakta olup, bunlar kullanılan enerjinin yaklaşık % 60'na tekabül etmektedir (Ayhan, 2006: 99). Diğer enerji kaynaklarından nükleer enerji, İran ve Kuzey Kore'ye yapılan uluslararası baskıdan da görüleceği üzere nükleer silaha dönüştürülebilme imkânı nedeniyle stratejik olarak önemli bir güç unsuru niteliğine haizdir (Yılmaz, 2012: 216-317).

Enerji kaynakları içerisinde petrolün I. Dünya Savaşından itibaren önemini artırması ve petrol rezervlerinin %66'sının Ortadoğu'da olması, küresel güç mücadelesinin burada cereyan etmesinin nedenlerine de işaret etmesi açısından

önemlidir (Nye, 2011: 64; Arı, 2008: 144; Yılmaz, 2012: 316-317). Zira geniş bir kesimin kabul ettiği şekilde, 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin terörle mücadele gerekçesi ile Afganistan ve Irak'ta giriştiği harekât, esasen enerji kaynaklarının kontrolüne yönelik olması (Yılmaz, 2012: 252, 320), ekonomik güç unsuru içerisinde enerji kaynaklarının denetim ve kontrolünün kritik önemine işaret etmektedir.

Ekonomik güç kaynakları içerisinde diğer önemli bir unsur de insan gücüdür. İnsan gücü, milli ekonomik sistem ve bu sistemin çalışma alanlarında organize olmuş, üretken ve verimli insanları ifade etmektedir. Bu bağlamda devletin; olması gereken çalışma alanlarını tespiti, bu alanların gerektirdiği niteliğe uygun ve yeter sayıda eğitim ve öğretim faaliyetlerini düzenlenmesi ile eğitim ve öğretim faaliyetine uygun istihdam alanı yaratması veya teşviki yönünde politikaya sahip olması, ekonomik açıdan olduğu kadar sosyo-kültürel açıdan da büyük önem arz etmektedir. (Bayat, 1986: 155-157).

Ekonomik gücün diğer önemli bir unsuru da endüstridir. Endüstri, anlam itibariyle ham maddeleri işlemek ve enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların bütünü ve bunların zenginlik yaratmasını ifade etmekte olup (TDK, 2015); günümüzdeki anlamını Avrupa'da 18. yy. ikinci yarısında toplu imalat yapabilen makinelerin ortaya çıkması ve hızlı bir gelişim sürecine girerek gerek ekonomik gerek sosyal köklü değişiklikler yaratması ile elde etmiştir.

Günümüzde hiçbir devlet ham maddelerin çıkarılıp doğrudan veya yarı mamul haline getirerek ihraç etmesiyle ekonomisini güçlendirememektedir. Zira elde edilecek gelirin çok daha fazlası, alınacak mamuller vasıtasıyla ülkeden çıkmasına neden olmaktadır. Nitekim 1973'te Arapların petrol üzerinden geliştirdiği tek taraflı politika buna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Zira endüstriyel olarak gelişmiş olan ABD, dünyanın genelinin krizle boğuştuğu bu dönemde, Araplara oranla daha az bağımlı bir pozisyon sergileyebilmiştir (Armaoğlu, 1995: 725-728).

Uluslararası ekonomik ilişkiler de ekonomik gücün ortaya konulmasında ele alınabilecek milli güce katkı sunan önemli bir faktördür. Nitekim uluslararası ticaret, tarih boyunca insanoğlunun yaşadığı dünyayı tanımaya ve tekâmülüne katkıda bulunan en temel araçlardan biri olagelmıştır. Günümüzde de uluslararası karşılıklı ekonomik temaslar, askeri, siyasi ve diğer temasların toplamından daha fazla yekün oluşturur hale gelmiştir. Bu bağlamda pahalı ve/veya stratejik endüstriyel ürünlerin

pazarlanması siyasi ilişkilerin seyrini belirlediği gibi ülkelerin yumuşak gücüne önemli bir vasıta olmaktadır.

Uluslararası ekonomik ilişkiler bağlamında üzerinde durulması gereken önemli bir husus da çağımızın önemli oluşumlarından birisi olan çok uluslu ortaklıklardır. Nitekim çok uluslu şirketler bugün anavatanı olduğu ülkenin gücünü artırırken, özellikle konuşlandığı ülkelerin egemenliklerini aşındırmaktadırlar (Yılmaz, 2012: 312). Dolayısıyla istihdam yaratılması, ekonomik yapının çeşitlendirilmesi gibi gerekçelerle teşvik edilen bu şirketlerin ulusal ekonomi içerisinde edindiği ayrıcalıklı konumun amaçlananın ötesine geçmemesine özen gösterilmelidir.

Ekonomik ilişkilerde çok önemli bir takas aracı olan para ve para sistemi de ekonomik güç içerisinde ele alınabilecek bir faktördür. Paranın değerinin düşmesi veya yükselmesi dış ekonomik ilişkileri ve iç piyasayı etkilediği bir gerçektir. Zira paranın yabancı para birimlerine göre değerinin artması, ithal ve ihraç ürünlerinin talep ve arzındaki dengeyi de doğrudan etkilemektedir. Bu durum dış ticaret dengesini olumsuz etkileyerek, döviz girişini azaltmakta ve gelişim hızını düşürebilmektedir. Ayrıca dış krediler veya yabancı para cinsinden borçlanmalar iflasları beraberinde getirmekte, yine dış alım veya krediye dayalı yatırımları kısıtlamakta böylece gelişim oranı gerilemektedir (Bayat, 1986: 171-172). Diğer taraftan para piyasalarındaki simetri bozukluğu ticarî hayatta derin etkiler yaratmaktadır. Nitekim döviz piyasalarının manipülasyonundan önemli bir finansal güç yaratılabilmektedir. Ayrıca ülke parasının, uluslararası döviz rezervi olarak kullanılması o ülkeye önemli bir güç katmakta; dünya rezervlerinin büyük bölümünü oluşturan para biriminin ait olduğu ülke aynı zamanda büyük bir dayatma gücüne de sahip olmaktadır (Nye, 2011: 57-58).

Ekonomik güce etki eden faktörler içerisinde önemli bir etken de ulaşım ve haberleşme olanakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ham maddelerin işleneceği merkezlere, oradan da ulusal ve uluslararası karlı pazarlara ekonomik ve güvenli olarak taşınması imkân ve kabiliyeti günümüzde ekonomik gücün önemli bir etkenidir. Bu durum savaşta düşman ulaşım imkân ve kabiliyetlerinin öncelikli hedef olarak seçilmesini de anlaşılır kılmaktadır (Bayat, 1986: 152, 173, 176). Haberleşme ise bilgi ve haberlerin yazınsal, işitsel, görsel çeşitli vasıtalarla aktarılmasını sağlayan milli gücün tüm unsurlarına sirayet eden önemli ve önemi her geçen gün daha da hissedilir bir etkene dönüşmüştür.

Güçlü bir ekonomiye sahip olmanın önemli etkenlerinden biri de nasıl bir ekonomik sisteme bağlı olduğumuzla doğrudan alakalıdır. İlkel toplumlarda bile; üretim ve tüketim dengesinin tesisi, üretim araç ve alanların mülkiyeti, mübadele usul ve esasları, savaş ganimetlerinin taksimatı gibi hususları düzenleyen bir tür ekonomik düzen oluşturulmuştur. Bu tür etkenler içerisinde Bayat'a göre (1986:181-188);

a. Mülkiyet hakkı,

b. Üretim fazlası mal ve gelirlerin dağıtımı,

c. İç ve dış ticaret ile teşebbüste devletin üstlendiği rol ve işlev olmak üzere üç etken diğer etkenlere nazaran ayrıcalıklı bir yer edinmiş ve ekonomik sistemin yapısını oluşturmuştur. Ülkelerin hangi ekonomik sistemi benimsediği ekonomik güce ulusal ve uluslararası sistemde bulunduğu yer itibariyle önemli etkilerde bulunduğu gerçeği bir yana bundan daha fazla olarak büyük ve başarılı bir ekonomik politikanın en önemli boyutu, uluslararası sistemde başkalarını kendine, onlara duyulan ihtiyaçtan daha fazla muhtaç hale getirilebilmesi hususudur. Zira karşılıklı bağımlılık kavramı içerisinde bir tarafın diğer tarafa olan "hassasiyeti" ile "savunmasız" kalma durumu ekonomik gücü doğrudan etkilemektedir (Nye, 2011: 54-55).

Büyük ekonomik bir güce dönüşme arzusu devletleri, ekonomik güç başlığı altında incelenebilecek olan ekonomik emperyalizme sevk etmektedir. Uygulama şekli olarak askeri ve sonuçları bakımından siyasi olarak bir devletin, gelişim ve güçlenmesi için sınırlarını genişletmeye çalışması olarak tanımlayabileceğimiz, klasik emperyalizm günümüzde anlamını genişleterek, askeri boyutunun yanında kültürel ve ekonomik boyutlarını ön plana çıkaran bir olguya dönüşmüştür (Yılmaz, 2012: 271; Morgenthau, 1970: 61).

Marksist yazarlar bir ülkenin dış politikasına tesir eden en önemli etkenin ekonomik faktörler olduğunun altını çizmekte, ekonomik gelişmişliğinin barışçıl veya emperyalist bir tutum sergilemesine neden olduğunu savunmaktadırlar (Arı, 2008: 145). Morgenthau'nun (1970: 47, 54-57), statüko ve prestijin yanında bir devletin diğer dış politik eğilimi olarak tanımlanan emperyalizm, temelde statükoyu yıkmak, güç ilişkisini değiştirerek yeniden inşa etmek maksatlı revizyonist politikalar izlemesi olarak tanımlamaktadır (Yılmaz, 2012: 270-271; Arı, 2008: 301-302).

Nükleer caydırıcılık şemsiyesi, her ne kadar stratejik hareket serbestliği sınırlarını daraltarak, süper güçleri klasik emperyalizmin askeri uygulamalarını sınırlamış olsa da

gelişmiş ülkelerin ham madde ve pazara olan ihtiyaçları artan oranda devam etmektedir. Bu da gelişmiş devletleri askeri emperyalizm yerine ekonomik emperyalizmi daha tercih eder hale getirmektedir. Bu bağlamda devlet yöneticileri, kamu ve özel sektör üst düzey yöneticileri ile milletin bir bütün olarak tüketim ölçü ve alışkanlıkların değiştirilmesi ekonomik emperyalizmin öncelikli hedefi haline gelmektedir (Bayat, 1986: 188-189). Ancak günümüzde her ekonomik ilişkinin emperyalizm bağlamında değerlendirilerek karşıt politikalar geliştirilmesi yersiz olmakla birlikte karşılıklı bağımlılık ilkesinin seyrine odaklanılması güçlü ekonomik bir güç için de kaçınılmaz olduğu değerlendirilmektedir (Nye, 2011: 54-55).

3.9. Kaynak/Unsur Kullanımı Yönünden Güç

Güç kavramının tanımlanması maksadıyla, yapılabilecek bir diğer tasnifleme türü de gücün kaynaklarının veya unsurlarının kullanım şekli ile ilgilidir. Kullanılan başlıktan da anlaşılacağı üzere gücün kullanım şekli, ilişkisel güç ile doğrudan bir bağlantıyı kendiliğinden çağrıştırmaktadır. Bu bağlamda hatırlanacağı üzere gücün türleri bölümünde değinilen ilişkisel gücü, “yetenek odaklı bir yaklaşımla arzu edilen etkinin oluşmasını sağlayan kapasite veya gücün unsurlarını kullanma becerisi, yani davranışın bir türü; sonuç odaklı bir yaklaşımla, aktörler, süreç ve sonuç bağlamında yaratılan etki” olarak tanımlayabileceğimizi ifade etmiştik.

Keohane ve Nye’in (1998: 86) gücü; istenilen sonuçları elde etme yeteneği olarak davranışsal (ilişkisel) güç ve istenilen sonuçları elde etme yeteneğinde kaynaklara sahip olmak ile ilişkilendirilen kaynak (kapasitif) gücü olmak üzere iki şekilde ele almışlardır. Bu bağlamda Keohane ve Nye davranışsal gücü de kendi içinde sert ve yumuşak güç olarak ikiye ayırmaktadırlar.

Bu bölümdeki çalışmamızda Keohane ve Nye’in ilişkisel gücü, istenilen sonuçları elde etme yeteneği veya diğer bir ifadeyle kapasitif gücün uygulama şekline yapılan vurguyu ön plana alarak yaptığı tasnifleme şekline sadık kalarak;

a. Sert güç,

b. Yumuşak güç, başlıkları altında gücün ilişkisel boyutuna değineceğiz. Ancak her ne kadar her iki güç türünün bir harmanlaması olan “akıllı güç” bu tasnifleme içerisinde yer almamış olsa da son dönemde yazında ve söylemde yaygın kullanımı nedeniyle bir üçüncü başlıkta ele alınması uygun olacaktır.

3.9.1. Sert Güç

Yumuşak güç tanımlamaları doğrultusunda gücün ilk yüzüne vurgu ile yumuşak güç tanımlamalarından ayrılan, yazında bazen kaba güç olarak da ifade edilen sert güç, genellikle x aktörünün y aktörüne aksi halde yapmacağı şeyleri tehdit ve ödüllendirme vasıtasıyla yaptırabilmesi yeteneği olarak ele alınmaktadır (Bollier, 2003: 16). Uluslararası sistemde meşruiyet algısına atfedilen önem, kullanımını nedeniyle yüksek maliyetlere neden olma gibi nedenlerle her ne kadar tercih edilirliğinde eskiye oranla daha ihtiyatlı yaklaşılsa da sert güç, istenilen etkiyi hızlı yaratması, diğer güç uygulama şekillerine göre daha somut kaynaklara yönelmesi gibi nedenlerle bugüne kadar sıklıkla başvurulmuş bir güç şeklidir. Sert güç genel olarak bir aktörün istediği sonuçları elde etmek için diğer aktörlere yönelik, zorlama, tehdit, caydırma gibi yöntemleri kullanarak, diğer aktörlerin rızası dışında onları kendi istediği çizgiye çekme şeklinde uygulama alanı bulmaktadır (Ertuğral, 2013: 12-13; Yılmaz, 2008a: 47-48).

Yakın zamana kadar bir ülkenin ulusal gücü denilince doğrudan akla gelen askeri gücü, uluslararası ilişkiler literatüründe sert (kaba) güç olarak kabul görmüştür. Günümüzde de özellikle yakın dönem uluslararası gelişmeler gözönüne alındığında devlet güvenliğinde temel dayanak olarak askeri güç görülmektedir. Askeri güç, barış sürecinde devletin çıkar ve güvenliğinin garantörü olarak diğer devletler üzerinde caydırıcılık sağlamaktadır. Caydırma, tehdit ve sınırlı bir harpten topyekûn bir harbe kadar geniş bir yelpazede askeri güç vasıtasıyla rakip ülkenin iradesi kırılmaya çalışılmaktadır. Bu yönü itibariyle tarihin acı hikâyeleri, barıştan itibaren güçlü ve esnek bir askeri güce sahip olmayı ülke yöneticilerine görev olarak vermektedir. Bir devletin ulusal güvenlik çıkarlarının zorunlu kıldığı hallerde kuvvete başvurmadan çekinmeyeceğini inandırıcı biçimde ortaya koyması çoğu zaman etkili olmaktadır. Ancak bundan daha önemlisi, o ülkenin yeterli güce ve bu gücü kullanacak siyasi idareye de sahip olmasını gerektirmesidir. Dolayısıyla askeri gücün rolü gerektiğinde savaşmak kadar “caydırıcılık” kapsamında da düşünülmelidir (Yılmaz, 2011: 33-34).

Nye’a göre (2011: 41), askeri güç kaynakları, askeri güç değeri veya yöntemini ifade eden 4 çeşit eylemin uygulanmasına imkân vermektedir. Bunlar fiziksel olarak çatışma veya tahrip; zorlayıcı diplomaside tehdit; barışı sürdürmeyi de içeren, koruma güvencesi verme; muhtelif şekillerde yardım sağlama başlıkları altında ele alınmaktadır.

Sert güç tanımları yapılırken uluslararası ilişkilerde doğrudan akla gelen askeri gücün yanında diğer bir güç türü de ekonomik güçtür. Güç kavramının tanımlanmasında genel olarak görülen sıklık veya muğlaklık ekonomik ve askeri güç unsurlarının konulduğu yerde de görülmektedir. Nitekim askeri güç kaynakları ile ekonomik güç kaynaklarının kullanımı, Nye (2005: 14-15, 37) dâhil bir çok yazar tarafından salt sert güç ile ilişkilendirilmektedir. Nitekim askeri güç kullanımının zor kullanma ve müdahale etmek olduğu ve bu nedenle tümüyle katı olduğu gerekçesiyle uluslararası literatürde sert güç denildiği; ekonomik gücün ise dışardan bakıldığında katı yapısı görünmez ise de yapısında sopa olduğu, tek farkının sopanın ucunda havuç olduğu şeklindeki genelgeçer tanımlamaları her iki güç türünü sert gücün iki temel unsuru olarak ele alınmasını sağlamaktadır (Yılmaz, 2007; Yılmaz, 2011: 34).

Askeri gücün ana unsurunun nasıl, fizikî çatışma tehdidi ve eylemi olduğu düşünülüyorsa, Nye (2011: 70-71) tarafından ekonomik gücün kabul edilen yaygın en görünür enstrümanının da yaptırımlar olduğu ifade edilmektedir. “Yaptırım” bir kararın uygulanmasını veya bir politikanın yürürlüğe konulmasını sağlamak amacı ile oluşturulmuş teşvik veya ceza biçimindeki önlemlerdir. Bu bağlamda negatif veya pozitif olabilmektedirler. Ambargo, varlıkların dondurulması, ayırıcı vergilendirme, yardımların kesilmesi negatif yaptırım kapsamında ele alınabilirken; gümrük duvarlarının indirilmesi, yardım sağlanması, yatırım vaatleri gibi yöntemler ise pozitif yaptırım örnekleri kapsamında ele alınabilir. Ancak teşvik ile cezanın, referans çizgisini nereden çektiğimiz de farklı anlamlara gelebilmektedir. Nitekim ebeveynin çocuğuna, yatağını toplaması gibi belli bazı günlük işleri yapması karşılığında verdiği harçlığın, bir uygulama alışkanlığı haline gelmesi, verilen görevin yerine getirilmemesi nedeniyle harçlığın kesilmesinin çocuk tarafından bir ceza olarak algılanmasına neden olabilmektedir. Diğer taraftan bir çocuğa verilen çok fazla şeker ile alkol bağımlısına istediğinin verilmesi alıcıda ödül algısı yaratırken gerçek mahiyeti tartışmalıdır (Baldwin, 1979: 183-85). Bu bağlamda yaptırımların nasıl algılandığının deneyimlere göre değiştiği ifade edilebilir.

Joseph S. Nye tarafından geliştirilen yumuşak güç tanımlaması uluslararası ilişkiler literatüründe kabul görmesi ve kullanılır hale gelmesi, bu kavramın tanımlanmasında kullanılan sert güç kavramının da genel kabul görür hale gelmesini de beraberinde getirmiştir. Nye’ın, istenilen sonuçları para veya sopa kullanmadan elde

etmek, diğerk bir deyişle kandırmaca (havuç) ve tehdit (sopa) kullanılmadan istenilene elde etmenin dolaylı yolunu gücün ikici yüzü yani yumuşak güç olarak tanımlaması (Nye, 2005: 14), tanımın içeriğı itibariyle de sert güç tanımlamasını genel hatları ile ortaya koymaktadır.

Clausewitz'e göre (1999: 40), barış yapmaya veya diğerk bir ifade ile karşı tarafın arzu edilen hususa yaklaşmasına, direnme yeteneksizliğinden başka nedenler de olabilir; başarının ihtimal dâhilinde görülmemesi ve başarı için ödenmesi gereken bedelin çok ağır olması. Nye bu durumu yumuşak güç açısından Hitler ve Stalin'in durumunu örnek göstererek, yenilmezlik ve engellenemezlik efsaneleri yayılmasının diğerk ülkelerde yanaşmaya neden olacağından bahisle açıklamaktadır (Nye, 2005: 18). Ancak bu durum bir cezbetme olgusundan ziyade caydırıcılık vasfının daha ön plana çıktığı bir olguya işaret ettiği, dolayısıyla kaynak aktörün eyleminin zorlayıcı boyutu, hedef aktördeki gönülsüz yaklaşma boyutu bütün olarak ele alındığında sert güç kavramıyla izahının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

3.9.2. Yumuşak Güç

Bazı durumlarda askeri güç, ekonomik güce hükmetmekte ancak askeri güç kullanım maliyetleri de her geçen gün yükselmektedir (Keohane ve Nye, 1987: 733). Ancak bu durum her zaman ekonomik güç kullanımının askeri güç kullanımından daha az maliyetli olduğu veya tek seçenek olduğu anlamına da gelmemektedir. Nitekim her alanda etkisini artıran ve bilgi devrimini de bünyesinde barındıran küreselleşme, Nye'a göre (2005: 37), şimdiki ekonomik ve sosyal eğilimlerin devam etmesi halinde askeri ve ekonomik güç unsurlarından ziyade fikirler üzerindeki gücü vurgulayan yumuşak gücü, çok daha önemli hale getirmektedir (Yılmaz, 2011: 1).

Esasen Jingoaların "Gemilerimiz var, adamlarımız var, paramız da var" şeklinde şarkılarında da ortaya koyduğu; askeri, ekonomik ve insan gücü içerisinde, sonuncusunun (insan gücü) nicel vasfı bir yana, eski çağlardan beri kralların uysal tebasını vahşi hayvanlar gibi yönlendirilmesini sağlayan kanaat biçimlerini etkileme gücü gözönüne alındığında, Nye'ın ifadesi ile öneminin sadece bilgi devrimiyle arttığı/artacağını varsaymak eksik veya yanlış olacaktır. Ancak bu saptama hiçbir zaman bilgi devrimiyle; etkilen kişi sayısı, etkileme hızındaki artış, siyasetin genişleyen tabanı gibi hususların inkâr edildiğı anlamına gelmemelidir (Carr, 2010: 173). Zira bilgi

devrimiyle yaşadığımız küreselleşme sürecinde olduğu kadar geçmişte de Russel'in (1994: 140) da ifadesi ile düşünce, kadir-i mutlak olup bütün iktidar biçimlerini derinden beslemiştir. Nitekim askerler uğrunda dövüştükleri davaya veya komutanlarının kendilerini utkuya ulaştırabilme gücüne inanmadıkça, Jingoların ifade ettiği gemilerin de paranın da anlamı kalmamaktadır.

Diğer taraftan Carr'ın (2010: 173) gücün üçüncü biçiminde ele aldığı "kanaat"ler ile Nye'in yumuşak güç kavramı ile üzerinde durduğu, "Cezbetme olgusunu yaratan nedir?", sorusunun sorulması ise bu sefer de cazibe veya fikirlerin de tek başına askeri veya ekonomik güç unsurlarından bağımsız düşünülemeyeceği yargısını karşımıza çıkarmaktadır. Nitekim bugün Avrupa'nın hemen hemen her ülkesinde hangi inancın hakim olduğu, 16. yy. ikinci yarısından itibaren o günün hükümetinin hangi inancı benimsediği ile yakından ilgilidir (Russell, 1994: 140-141). Bu da bizi yumuşak gücün sert güç ile ilişkisinde en olumsuz etkileşimiyle, sert güçle kontrol altına alınan bir düşüncenin sonradan cazibe merkezine veya diğer bir ifade ile kanaatler üzerindeki güce dönüşebileceği fikrine götürmektedir.

Bu bölümde 1990'lardan itibaren akademik alanda olduğu kadar medya ve siyasetçiler üzerinde de popülerite elde eden, gücün kaba kullanımının tersine inşacı/neo-liberal yaklaşım temelinde yaklaşan (Gallarotti, 2011: 2; Gallarotti ve Al Filali, 2014: 2), yukarıda kısaca ifade ettiğimiz gücün üçüncü bir biçimine vurguda bulunan "yumuşak güç" kavramının teorik çerçevesi ortaya koyularak yeni bir yumuşak güç önerisi sunulacaktır.

3.9.2.1. Yumuşak Güç Kavramı ve Ortaya Çıkışı

Yumuşak güç kavramı, Joseph S. Nye'in kendi ifadesi ile ilk defa, yine kendisi tarafından 1990 yılında yayımlanan "Liderliğe Zorunluluk: Amerikan Gücünün Değişen Doğası" adlı kitabında ve de bu kitabından derleyerek aynı yıl kaleme aldığı "Yumuşak Güç" adlı makalesinde ele alınmıştır. Nye, Amerikan gücünün çağdaşlarınca düşüşte olduğu tartışmalarına (Alpaydın, 2010: 8), ABD'nin sadece askeri ve ekonomik anlamda değil yumuşak gücünü ifade eden üçüncü bir boyutta da güçlü olduğunu kanıtlamak amacıyla ortaya attığı bu kavramı (Nye, 1990b: 155), 1991 yılında "Amerikan Gücünün Paradoksu" adlı eserinde ve de 2004 yılında yayımlanan "Yumuşak Güç Dünya Siyasetinde Başarının Yolu" adlı çalışmasında ayrıntılı olarak ele

almıştır (Nye, 2004a: 7). Yumuşak güç kavramının literatürde geniş yer edinmesiyle birlikte, yazarın bu kavrama çalışmalarında sıkça yer verdiği, zaman zaman eleştirileri de göz önüne alarak eklemelerde bulunduğu, nitekim yine “Gücün Geleceği” adlı eserinde detaylı olarak ele aldığı görülmüştür.

Yumuşak güç kavramı her ne kadar ABD’nin sadece askeri ve ekonomik anlamda değil yumuşak gücünü ifade eden üçüncü bir boyutta da güçlü olduğunu kanıtlamayı amaçladığı ifade edilmiş ise de, bundan çok daha fazla olarak ABD’nin hegemonik güç kurgusuna hizmet ettiği görülmektedir. Nitekim Soğuk Savaş’ın sonunda 2 + 3 (ABD-Sovyetler Birliği+Çin-Japonya-AB) güç dengesinin yerini Rusya’nın bir alt kademeye düşmesi ile 1+4 (ABD+Rusya-AB-Japonya-Çin) almış, ABD bu yeni konumunda her istediği bölgede tehditkâr, garantör, müttefik veya müdahaleci bir yapıya evrilirken uluslararası toplumu kendi yanına çekecek yumuşak güç yapısına da ihtiyaç duymaktadır (Yılmaz, 2016: 4; Yılmaz, 2008b: 61). Zira Amerika siyasi olarak ‘demokrasi’, ekonomik olarak serbest piyasa (ticaret) temeline dayalı ‘kalkınma’ ve sosyokültürel olarak ‘iletişim’ (diyalog) projeleri ile hegemonyasını kurgularken; küresel olarak dayattığı askeri, siyasi ve ekonomik liderliğini yumuşak gücünü temsil eden kültürel hegemonya sistemi ile tamamladığı görülmektedir (Yılmaz, 2016: 1, 4; Yılmaz, 2008b: 55-56, 68).

Peki, yumuşak güç nedir? Nye’in ilk kez “Bound to Lead” adlı eserinde ortaya koyduğu “yumuşak güç” kavramı, ilk orijinal tanımına göre; başkalarının kendi istediklerimizi istemelerini sağlayan anlamına gelen, “co-optive power” olarak ele alınmıştır (Lee, 2009: 1; Nye, 1990a: 188). Yani diğer bir ifade ile Nye’in yumuşak güç veya yanına çekme gücü olarak tanımladığı bu güç şekli, yapılan bu ilk tanımında; diğerlerine, aksi takdirde yapılmayacak olan bir hususun yapılması gerektiğini dikte eden, emretme veya sert gücün aksine, gücün bu geleneksel tanımının dışında daha cazip bir ikinci güç kullanımını gerekli kılan, bir ülkenin diğerlerinin kendi istediği şeyleri istemelerini sağlama gücüne vurgu olarak inşa edilmiştir (Nye, 1990b: 166).

Co-optive kelimesi sözlük anlamına bakıldığında Latince “cooptare” kelimesi orjinli olduğu, co- (birlikte) ve optare (seçmek) sözcüklerinin birleşmesiyle türetildiği görülmektedir. Bu bağlamda “co-optive” kelimesi bir fikir veya politikanın kaynak aktörün kendi amaçları hedef aktöre doğrultusunda benimsetilmesi, kendine çekme

(Nye, 2005), işbirliği, tercihte müştereklik yaratma veya meylettirme anlamında kullanılmaktadır (Oxford, 2015).

Bu bağlamda Nye (2004a: 5) tarafından sert güç; başkalarının pozisyonu değiştirebilmek için askeri veya ekonomik güç kullanarak, rüşvet (havuç) veya tehdide (sopa) başvuran bir güç türü olarak ele alınırken; yumuşak güç, bir ülkenin sahip olduğu değerler, refah seviyesi, fırsatlar gibi hususlar nedeniyle ona hayranlık duyan ülkelerin, o ülkeyi takip etmesi ve izlemesine vurgu bağlamında ele alınmaktadır.

Nye'a göre (2005: 14-15), bir ülkenin değerlerine hayran olan, refah seviyesi ve sunduğu fırsatlara özenen diğer ülkeler, o ülkeyi örnek almakta ve onu izlemek istemektedirler. Bu hayranlık ve özenti de takip edilen ülkenin bir cazibe merkezi haline gelmesine neden olmakta böylece cazibe merkezi olan ülke istediği sonuçlara para veya sopa kullanmadan da gücün bir ikinci yüzünü kullanarak dolaylı olarak ulaşabilmektedir. Buradan yola çıkılarak yumuşak güç, herhangi açık bir tehdit veya değiş tokuş olmadan başkalarının davranışını ikna veya cazibe ile belirleme gücü olarak tanımlanmaktadır. Bunu yaparken aktörler, para ya da baskı araçlarını kullanmamakta; ortak değerlere çekme ve bu değerlere ulaşmaya katkıda bulunmanın doğruluğu ve sorumluluğunun benimsetilerek idrak ettirilmesi yegâne yol olarak sunulmaktadır.

Nye (2005: 15), yumuşak gücü basitçe, davranışsal açıdan cezbedici güç; kaynaklar açısından ise, böylesine bir cazibeyi oluşturan değerler olarak tanımlamaktadır. Belli bir değerın yumuşak güç kaynağı olup olmadığı, anketler veya fokus grupları vasıtasıyla öğrenilmektedir.

Cezbetme yeteneği olarak da ifade edebileceğimiz yumuşak güçte cezbetme, sıklıkla kabullenmeyle olmaktadır. Ancak ikna veya tartışma yoluyla insanları harekete geçirme yeteneği yumuşak gücün önemli bir parçası olmakla birlikte yumuşak güç bunlardan daha fazlasını ifade etmektedir (Nye, 2004a: 6).

Nye (2004a: 6) cazibenin her zaman başkalarının tercihlerini belirlemede yeterli olmayabileceğini kabul etmekte ancak kaynak olarak ölçülen güçle, davranışın sonucu olarak değerlendirilen güç arasındaki bu boşluğun sadece yumuşak güce özgü olmadığı, gücün bütün şekillerinde mevcut olduğunu savunmaktadır. Nitekim 1940'ta Fransa'nın işgalinden önce, İngiltere ve Fransa'nın Almanya'dan daha fazla tankı bulunmasına rağmen askeri güç kaynaklarındaki bu avantajın savaşın sonucunu önceden değiştirmeye yetmediği gerçeği bu durumun bir örneği olarak ele alınmaktadır.

Kaynaklar bağlamında ise, yumuşak gücün kaynağını; bir ülkenin kültürü, siyasi idealleri ve politikasının cazibesi ile belirli bir çerçevede gündem yaratma yeteneği ve hedef aktörün tercihlerine yön veren kurumlardan aldığı ifade edilmektedir (Nye, 1990b: 166; Nye, 2005: 5,18; Keohane ve Nye,1998: 86).

Bu bağlamda Franklin Roosevelt'in dört özgürlüğünün II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'daki etkisi, Demir Perde ülkelerinde Amerikan müziği dinleyen gençler, 2001 yılında Bill of Rights'ın örnek alınmasını isteyen Afganlar iyi bir yumuşak güç örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Nye'a göre (2005: 6), başkalarını, ideallerinize hayran olmasını ve istediklerinizi istemelerini sağladığımızda, onları kontrol altına almak için havuç veya sopa kullanılmasına ihtiyaç bulunmamakta; demokrasi, insan hakları ve bireysel fırsatlar gibi değerler bireyler üzerinde baştan çıkarıcı etkiler yaratmaktadır.

Yumuşak güç konseptinin inşasıyla ilgili söylenebilecek diğer önemli bir husus, onun bir nevi diğerlerinin gözünde yaratılacak meşruiyet ile kaynak aktörün kendi çıkarlarına uygun olarak diğerlerinin de çıkarlarını tanımlayacak uluslararası kurumların tesisi vasıtasıyla, yüksek maliyetli geleneksel ekonomik ve askeri güç unsurlarının kullanım gereksinimini kaldırmayı veya minimum düzeye indirmeyi amaçladığı ile ilgilidir (Keohane ve Nye, 1998: 86). Nitekim Türkiye'de 1800'lü yıllardan itibaren "Batılılaşma" akımı ile getirilen mecburi kültür değişimi, 8 Haziran 1959 yılında AET'ye ortaklık başvurusu ile birlikte serbest kültür değişimine evrilmiştir. Bu süreçte Türkiye'nin dış politikada karşılıklı ödün olarak alıp verebileceği meselelerin de Avrupa Birliği kavramı içerisinde Türkiye'nin, birliğe bir katılım şartı olarak isteyerek Birlik lehine çözdüğü meseleler haline geldiği görülmüştür (Bozkurt, 1997: 271-280)

Bu bağlamda Nye (2002: 6), bilgi çağında yumuşak güce sahip olacak aktörlerin aşağıdaki özelliklere sahip bulunmasını gerekli görmektedir;

- a. Evrensel normlara (liberalizm, çoğulculuk, otonomi gibi) hâkim olmaya yakın kültür ve fikirlere sahiplik,
- b. Etkide bulunma ve gündemi belirleyecek çok sayıda küresel iletişim kanallarına erişim,
- c. Saygınlık uyandıran yurtiçi ve uluslararası performans (Yılmaz, 2011: 34-35).

Yılmaz'a göre (2011: 35) yumuşak güce sahip önemli aktörlerden olan ABD ve AB'nin geliştirdiği uygulamalar, yumuşak gücün pasif bir kavram olmaktan çıkarılarak

ülkenin siyasi, askeri, ekonomik ve sosyo-kültürel gücü başta olmak üzere tüm güç unsurlarının sistematik bir şekilde kurgulandığı ve ülke politikasını destekleyecek işlevler edindiği bir mekanizmaya dönüştürülmüştür. Nitekim son 25 yıldır, sivil toplum örgütlerinden siyasi partilere; eğitim, medya ve dini kurumlardan ticari yapı ve askeri yardım programlarına kadar pek çok uygulama, yumuşak güç kurgusuna hizmet etmektedir. Böylece yumuşak güç, ekonomik ve askeri güç başta olmak üzere diğer güç unsurları ile bütünleşmiş bir şekilde kullanılmaktadır.

Bütün bu açıklamalar ışığında, Nye'in yumuşak güç tanımı ile ilgili geliştirdiği teoriye sadık kalınarak yumuşak gücü yeniden bir bütün olarak tekrar ifade etmek gerekirse, "yumuşak güç, bir ülkenin elde etmek istediği sonuçları, sert güç yani askeri veya ekonomik güç kaynaklarını kullanmadan; temel olarak kendi kültürü, politika ve değerleri ile sert güç kaynaklarının da dâhil olduğu diğer güç kaynaklarının o ülkeye sağladığı cazibe, meşruiyet ile ikna ve gündem yaratmak yoluyla dolaylı olarak elde etme yeteneğidir" şeklinde ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Ancak ileriki bölümlerde de görüleceği üzere belirli kaynakları kullanmak veya o kaynakların kullanım şekli tek başına yumuşak gücü tanımlamada yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla yumuşak gücü, "Bir aktörün diğer aktör üzerinde, uyguladığı davranış stratejisi sayesinde veya nitel ve nicel değerleri nedeniyle, kendisine yönelik olumsuz algı yaratmadan, kendi istediklerini de istenilir hale getirilmesi ve kendi amaçları doğrultusunda diğer aktörün uygun davranış şekline yöneltilmesi kapasite ve yeteneğidir", şeklinde tanımlamanın daha doğru bir ifade tarzı olacağı kanaatindeyiz.

3.9.2.2. Yumuşak Güç Kaynakları

Önceki bölümlerde değinildiği üzere ulusal güç gibi yumuşak güç de belirli kaynaklardan beslenmektedir. Nye, uluslararası politikada yumuşak gücü oluşturan kaynakları; çoğunlukla bir kuruluşun ya da ülkenin kendi kültüründe ifade ettiği değerlerinden, kendi içindeki uygulamaları ve politikalarıyla oluşturduğu örneklerden ve başkalarıyla ilişkilerini sürdürme şeklinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Bunlar haricinde Nye'in sıklıkla kurumların da bir ülkenin yumuşak gücüne katkıda bulunduğunu ifade ettiği görülmektedir. Dolayısıyla Nye'in esas aldığı, bir ülkenin yumuşak gücünün temel kaynaklarını:

- a. Başkalarına çekici geldiği takdirde kültürü,

b. Yurtiçi ve yurtdışında uyumlu hareket ederek sadık kaldığı siyasi değerleri,
c. Meşru ve ahlaki olarak otoriter görülen dış politikaları (Nye, 2005: 17, 20; Nye, 2004a: 11; Nye, 2004b: 256; Nye, 2008b: 97; Nye, 2011: 84-85; Akhundova, 2015: 13-14),

d. Gündem yarattığı ve gündemin çerçevesini belirlediği, kendine meylettirdiği hallerde kurumlar veya devlet dışı örgütler, olmak üzere dört başlık altında sıralayabiliriz (Nye, 2005: 5,18; Nye, 1990b: 166; Keohane ve Nye, 1998: 86).

Ne var ki yumuşak güç ve sert güç tanımlamalarında keskin bir ayrıma giden ve bu ayrımında kaynakları temel unsur olarak kullanan Nye (2004a: 5; 2011: 85-86; 2008b: 97), nitelikli ekonomik ve askeri yapı, diktatörlerin yaydığı yenilmezlik miti, insanların kuvvete meyletmesi, askeri işbirliği ve eğitim programları örneklerinde olduğu gibi bazı durumlarda kültür, değerler ve politikalar dışında sert güç kaynaklarının da cezbedici bir niteliğe bürünerek yumuşak güç yarattığını kabul etmektedir.

Yumuşak güç kaynaklarının ortaya koyulması ile ilgili olarak Alexander Vuving (2009: 5-7) “Yumuşak gücü ne yaratır?” şeklinde bir soru sorarak bunu cevaplandırmaya çalışmaktadır. Buna göre ilki yumuşak güç ve diğer güç kaynakları arasındaki farkın ortaya koyulması; ikincisi ise, yumuşak gücü meydana getiren mekanizmaların birbirinden ayrılması olmak üzere öncelikle iki hususun arasındaki farkın ortaya koyulması gerektiğini ifade etmektedir. Bunun için Vuving, Nye’ın yaptığı yumuşak güç tanımındaki “istediğimiz şeylerin başkalarınca da istenmesini sağlama yeteneği” tanımlamasını irdeleyerek öncelikle bu tanıma “istediğimiz şeylerin başkalarınca istenmesini veya kabul edilmesini sağlama yeteneği” olarak yeniden tanımlamaktadır. Bundan sonra da birbirinin zıttı olarak ele aldığı yumuşak ve sert güç kavramlarını ele alarak Lukes’un (2005: 485-486) da tanımına sadık kalarak; yumuşak gücün tercihleri değiştirme, sert gücün ise şartları değiştirerek istenilen davranış değişikliğinin yaratılması yeteneği olarak ifade edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Nye’dan farklı olarak Vuving burada ekonomik gücü her iki gücün de kaynağı olarak tanımlamış ve yumuşak gücün bünyesindeki etkisinin daha kuvvetli ve maliyetinin daha az olduğunu ileri sürmüştür.

Vuving’e göre (2009: 6-20), yumuşak gücü, cazibe yarattığına göre, nelerin cazibeyi yarattığının ortaya koyulması, yumuşak gücün kaynaklarının ortaya

koyulmasında faydalı görünmektedir. Bu bağlamda Vuving her iki güç türünden de çekilebilecek cazibe yaratan güç değerlerini:

- a. Uluslararası ilişkilerde ortak değer ve hedefleri ifade eden, güzellik;
- b. Başarı ve kapasitedeki parlaklığı ifade eden, ihtişam;
- c. Davranış ve tutumlardaki nezaketi ifade eden, sevecenlik olmak üzere en az üç başlıkta toplanabileceğini savunmaktadır.

Diğer taraftan insani yardım faaliyetleri, diplomatik destek, normatif ilkeler üzerinde iç ve dış politikanın yürütülmesi, uluslararası kurum ve kuruluşlar aracılığıyla dış politikasının yürütülmesi, ekonomik yardım, barışın desteklenmesi, başkalarına da kulak veren çok taraflılık, kültürel aktiviteler, değişim programları, yayıncılık, dil eğitimi, öğrenci, gençler ve yabancılar için geliştirilen teşvik projeleri ve buna benzer yapı ve faaliyetler ise Vuving'e göre (2009: 12-16), yumuşak güç araçları olarak ele alınmaktadır.

Nye'in sert ve yumuşak güç adı altında yaptığı ikili tanımlamayı Walter Russell Mead (2004: 47-49) ise geleneksel askeri gücü ifade eden keskin güç, ekonomik kurum ve politikaları kapsayan bağlayıcı güç ve değerler, fikirler, alışkanlıklar ve politikayı ifade eden yumuşak güç başlıkları altında üçlü bir ayrımında ele almaktadır. Walter Russell Mead Bretton Woods ve serbest ticaret sistemini bağlayıcı güç kapsamında örnekleyerek, ekonomik kurum ve yapılanmaları yumuşak güç kaynaklarından farklı olarak bağlayıcı güç kaynağı bağlamında ele alması nedeniyle Nye'in yumuşak güç kaynaklarına göre daha dar bir çerçeveye çizdiği ifade edilebilir.

Geun Lee (2009: 8) ise yumuşak güç ile yumuşak kaynaklar arasındaki vurguya önem vererek; semboller, kültür, eğitim, kuram ve söylemler ile uzmanlık, uluslararası şöhretlerin yumuşak güç üretebilecek yumuşak güç kaynakları olduğunu ifade etmektedir. Ancak yumuşak güç kaynaklarının sadece varlığı yumuşak güce sahip olmak anlamına gelmemekte, bunun için bu kaynakların diğerlerinin davranışını etkileme anlamında kullanılması gerekmektedir. Diğer bir deyişle Geun Lee, yumuşak olmak yumuşak güç demek değildir, şeklinde ifade etmektedir.

3.9.2.2.1. Kültür

İlk bakışta bir toplumun yaşam tarzını oluşturan değerler bütünü olarak ele alabileceğimiz kültür (Akhundova, 2015: 14), tanımlanması güç bir kavram olmakla birlikte sosyal bilimciler tarafından "öğrenilmiş davranış kalıpları" olarak ele

alınmaktadır (Bozkurt, 2005: 90). Ziya Gökalp'e göre (1997: 297-318), kültür bir cemiyetin fertlerini birbirine bağlayan, duygu birliğine götüren, dayanışma yaratan tüm müesseselerin birlikteliği olarak ele alınmakta ve medeniyet kavramından ulusal boyutu nedeniyle ayrılmaktadır. Gökalp (1997: 301-302) kültürün bu ulusal niteliği nedeniyle milletleri diğerlerinden ayırttığını, diğer kültürlerle olan etkileşimde kendi kültüründen ayrışanların kendi kültürüne yabancılaşarak milli bütünlüğü parçalayıcı etkide bulunduğunu, bu bağlamda da Türkler'in İslamiyet öncesinde Çin, İslamiyet sonrasında İran ve Tanzimatla birlikte Batı kültürü etkisinde zayıfladığını savunmaktadır.

Ziya Gökalp (1997:307-3018) kültür ve medeniyet arasında farkı ortaya koyarken kültürün ilk olarak dinden, medeniyetin ise sihirden kök saldığını; ilk cemiyetlerin dini diğerlerinden gizlediği kendine has imtiyaz sayarken; sihrin herkesin erişebildiği bir ortak miras olduğunu; kültürün cemiyetin kendi içinde dayanışma yarattığını, medeniyetin ise ferdiyetçiliği ön plana alarak bencilleştirdiğini savunmakta, her ikisinin etkileşiminden de aşağıdaki sosyal kanunların vücuda geldiğini iddia etmektedir:

- a. Kültürün gelişmesi medeniyetin gelişmesini de beraberinde getirmektedir,
- b. Eski toplumlarda uygarlığın fazla ilerlemesi, kültürün çözülmesini sağlamıştır,
- c. Uygarlığı zayıf, kültürü yüksek bir cemiyet, uygarlığı yüksek ancak kültürü çözülmüş bir cemiyete galip gelmektedir,
- d. Emperyalist bir idarede seçkin kültürünü kaybetmiş ancak popüler kültürünü muhafaza etmiş bir cemiyet yeniden diriliş elde edebilir,
- e. Popüler kültürünü kaybeden bir cemiyet yeniden dirilişe erişmekten ebediyen mahrum kalır.

Bir yaşam tasarımı ve insan davranışlarını koordine eden ortak anlayış olarak da ele alabileceğimiz kültür (Bozkurt, 2005: 90), toplumun bir ürünü olmakla birlikte aynı zamanda onun inşa edicisi vasfına da sahiptir (Bahar, 2005: 65).

Bireylerin düşünce tarzlarının olayları, fayda ve zararı yorumlamadaki etkisi ile kültürün gerek öğrenilen yapısı ve gerekse inşa edici yapısı birlikte değerlendirildiğinde, kültürün "uygulanan aktöre cazip gelmesi kaydıyla en temel yumuşak güç kaynaklarından bir tanesi" olarak tanımlanmasını basit bir şekilde açıklamaktadır.

Kültür ev, araba gibi teknoloji ile imal edilen nesnelere kapsamında maddi ve inanç, değerler, örf, adet gibi unsurlar kapsamında maddi olmayan kültür olarak ifade edilmekte (Bahar, 2005: 66); değişim bağlamında maddi olmayan kültür daha hızlı olarak cereyan etmektedir (Bozkurt, 2005: 108).

Kültürün sosyal psikologlar tarafından değişik şekillerde ayrımı yapıldığı görülmektedir. Kültürün yaygınlık derecesine göre yapılan genel kültür ve alt kültür ayrımı bunlardan biridir (Silah, 2005: 253). Diğer taraftan kültür yaygın olarak popüler kültür ve seçkin kültür olarak da ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Eğlence, müzik, spor ve televizyon programları gibi günlük hayatın bir parçası olan, daha yaygın olan ve kitle (halk) kültürünü yansıtan kültür popüler kültür olarak ifade edilirken; güzel sanatlar, edebiyat gibi alanlarda aydınlarının oluşturduğu kültür ise seçkin veya yüksek kültür olarak adlandırılmaktadır (Bahar, 2005: 72, Bozkurt, 2005: 106).

Kültür bazı yönlerden evrensel, bazı yönlerden milli ve bazen de sosyal sınıf veya gruplara ait bir nitelik sergileyebilir (Nye, 2011: 84). Ancak bir ülkenin kültürü evrensel değerlere sahip olduğunda ve politikaları başkalarının da paylaştığı değer ve çıkarlara hizmet ettiğinde, yarattığı sorumluluk ve çekiciliği sebebiyle istediği sonuçları alma olasılığını artırır. Dolayısıyla dar görüşlü değer ve sınırlı kültürlerin yumuşak güç yaratması mümkün görünmemektedir (Nye, 2005: 20).

Kültürel kaynakların yarattığı etki kapsamında ele alınabilecek diğer bir husus da kaynak aktörün hedef aktörde yaratacağı etki için bir ünlü aktörü kullanmasının bazı durumlarda faydalı olacağı hususudur. Böylece üçüncü bir aktörün aracılığında etki daha pozitif karşılanabilecektir. Nitekim Çin’de, Güney Kore vasıtasıyla yayılan Amerikan ve Japon kültürel öğeleri daha çekici bir etki yaratmakta, bunda kültürel yakınlığın önemi ortaya çıkmaktadır (Nye, 2011: 85).

Kültürün kaynak bazında ele alınması kadar önemli diğer bir husus da bunun transfer edilebilmesi hususudur. Kültürün iletim yolları olarak ticaret, turizm, eğitim ve medyanın önemli vasıtalar olduğu ifade edilebilir. Nitekim öğrenci değişim programları vasıtasıyla ihraç edilen fikir ve değerler, devletlerin karar mekanizmalarında veya bu mekanizmalara yakın bir yere gelen kişilerde derin etkiler bırakarak, bu kişilerin etkisinde kalınan kültüre pozitif hizmetlerde bulunduğu görülmektedir.

Sonuç olarak yumuşak güç kaynağı olarak kültür, her bir hedef aktörde farklı bir etki yaratabildiği gibi; her kaynak aktör aynı hedef üzerinde aynı kültürel unsuru

kullanarak aynı etkiyi yaratamamaktadır. Ayrıca farklı koşul ve zamanlarda kültürün farklı etkileri görülebilmektedir. Burada önem arz eden husus yumuşak güç kaynağının hedef aktör üzerinde olumlu, çekici ve cezbedici bir etki yaratıp yaratamayacağı hususudur.

3.9.2.2.2. Siyasi Değerler

Bir hükümetin yurt içindeki yapısı, uluslararası kuruluşlardaki fonksiyonu, dış politikada barış ve insan hakları gibi konulara yaklaşımı, savunduğu değerler diğerlerinin algı ve tercihleri üzerinde etkili olmaktadır (Demir, 2012: 63; Nye, 2005: 23). Eğer bir ülke, uluslararası normları ve değerleri çıkarlarına uygun şekilde biçimlendirebilirse, eylemlerinin başkalarının gözünde meşru görünme olasılığı artacaktır (Nye, 2005: 19). Diğer taraftan devletler yerel değerlerini söylemleri kadar eylemleri ile de tutarlı hale getirmeleri önem arz etmektedir. Zira yumuşak güç yaklaşımlarıyla ilgili en çok eleştirilen husus, yine devletlerin algılanan tutarsız ve çifte standart yaklaşımları üzerine olmaktadır (Nye, 2005: 60).

Nitekim Amerikalı karar alıcıların, 11 Eylül ile birlikte İslama, komünizm ve Sovyetler Birliği'nin oynadığı rolü vererek ve toptan güvenlikçi, ikiyüzlü bir yaklaşımla Amerikan demokrasisinin birçok özelliğini aşındırarak çağdışı uygulamalar geliştirmesi, yumuşak güç olarak kurguladığı temel değerlerin tehlikeye atılabileceği noktanın çok ötesine geçmesine neden olmuştur. Bu durumun Amerikan siyasi değerlerinin diğerleri gözünde meşrulaştırılması, yüceltilmesi maksadıyla ele alındığı değerlendirildiğinde, İslam dünyasının dışında, kısmen yumuşak güce dönüştüğü ifade edilebilirse de beraberinde diğer olumsuzlukları da getirdiği aşikârdır. Bu bağlamda birçok ülke özgürlük ile güvenlik arasındaki dengeyi sağlama yoluna giderken; Uluslararası Af Örgütü, ABD'nin Guantanamo Körfezin'deki çağdışı uygulamalarını insan hakları açısından bir skandal olarak ele almış, İnsan Hakları İzleme Örgütü de ABD'ni kendi politikalarını baltalayan bir ikiyüzlülükle suçlamıştır (Nye, 2005: 64).

Diğer taraftan bazı değerlerin beğenilmesi, o değerlerin kendi ülkesinde tercih edileceği anlamı taşımamaktadır. Diğer bir ifade ile bazı değerlerin beğenilmiş olması, her zaman diğerlerinin o ülkenin uydusu olma ihtiyacını duyduğu veya bunu istediği anlamı taşımamaktadır. Nitekim Afganistan'da Türkiye'ye duyulan hayranlık, her ne kadar Türkler tarafından gündeme getirilen konuların içtenlikle ele alınmasını sağlıyor ise de bu Afganların Türkiye'nin bir uydusu olmak istediği anlamına gelmemektedir.

3.9.2.2.3. Dış Politika

Nye (2004a: 13) tarafından yurt dışı hükümet politikaları ve bu bağlamda dış politik değerlerini ilgilendiren yurt içi politikaları da bir ülkenin yumuşak gücünün temel kaynakları olarak ele alınmaktadır. Ancak belirtmelidir ki; hükümet politikaları bir ülkenin yumuşak gücünü artırabildiği gibi çarçur da edebilmektedir. Örneğin, 1950'lerde Amerika'nın ırk ayrımcılığına yönelik politikaları, Afrika'da; silah kontrol yasalarının yetersizliği ve idam cezalarının halen yürürlükte olması, Avrupa'da yumuşak gücünü baltalarken; 1970'lerde askeri yönetimlerin reddettiği insan hakları politikaları, 1990'larda Amerikan'ın yumuşak gücüne dönüşmüştür. Benzer şekilde Amerika'nın Vietnam'da giriştiği savaş, yumuşak gücüne darbe indirirken, savaş sonunda değişen hükümet politikalarıyla savaşın kötü anıları soğumaya başlamış ve Amerikan yumuşak gücü toparlanma eğilimi göstermiştir. Ancak bu sefer de ABD'nin elde edilen kazanımlar, 2003 Irak Savaşı ile çöpe atılmıştır (Nye, 2005: 23). Durumun farkındalığını yaratan Amerikalı uzmanlar, Obama yönetimi ile yeni bir onarım süreci başlatırken, bunda nispeten başarılı da olmuşlar ancak Trump yönetimi bu çabaları sadece zaman kaybı olarak ele alarak daha sert ve doğrudan politikaları devreye sokmuştur.

Bunun yanında dış politikada onay görmeden atılan adımların, sonuçları ile uzun vadede meşrulaşabildiği de ifade edilmelidir. Nitekim bu geriye dönük meşrulaştırma eylemi, tek yanlılıkla kaybedilenleri telafi edebilmektedir.

Sonuç itibariyle hükümet politikalarının içte ve dışta tutarlı olması, ikiye bölünmüş bir yapıdan uzak, uluslararası sorunlara duyarlılık, yumuşak gücün yaratılmasında önem arz etmektedir. Bütün ülkeler dış politikada ulusal çıkarlarını gözetmektedir. Fakat ulusal çıkarların ne kadar geniş veya dar anlamda tanımlanacağı yine o ülkenin elindedir. Dolayısıyla yumuşak güç, ekonomik ödüllendirme veya zor kullanmayı dışlayıp işbirliğini esas aldığından, hedeflerin nasıl ifade edildiği önem kazanmaktadır.

3.9.2.2.4. Kurumlar ve Devlet Dışı Örgütler

Kültür, değerler ve politikanın dışında Nye (2005: 19), kurumları da bir ülkenin yumuşak gücüne katkıda bulunan yumuşak güç kaynağı olarak görmektedir. Örneğin 19. yüzyılda İngiltere ve 20. yüzyılda ABD, İngiliz ve Amerikan ekonomilerinin liberal ve demokratik yapısına uygun uluslararası normlar ve kurumlar yaratarak değerlerini

artırmışlardır. Nitekim İngiltere ve ABD, serbest pazar ve altın standardına uygun olarak Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Birleşmiş Milletler (UN) gibi kurumlar vasıtasıyla değerlerini diğerlerinin gözünde meşrulaştırmakta; istekleri karşısında diğer devletler tarafından daha az dirençle karşılaşmaktadırlar. Bu ve buna benzer kurumların diğer devletlerin davranışının belirlenmesinde kullanılması, havuç ya da sopa kullanılması ihtiyacını da ortadan kaldırmaktadır.

Bu bağlamda ele almak gerekirse; BM dünya siyasetinde tek başına meşruluk kaynağı olmamakla birlikte; evrenselliği, yasal çerçevesi ve nisbi çekiciliği, devletlerin dış politik tercihlerine ve resmi kararlarına önemli ölçüde meşruluk kazandırmaktadır. Devletler gibi BM'in itibarı ve yumuşak gücü de değişen siyasi olaylardan etkilenmektedir. Mesela Amerika'nın ikinci bir Güvenlik Konseyi kararı olmadan Irak Savaşını başlatması, Amerika kadar BM'in de yumuşak gücü ve itibarına darbe indirmiştir. Nitekim araştırma yapılan 21 ülkeden 19'u, BM'i uluslararası çatışmalarda eskisi kadar önemli olmadığı yönünde kanaat bildirmiştir (Nye, 2005: 97). Ayrıca Türkiye Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan'ın sık sık "Dünya beşten büyüktür" söylemi BM'in eskiye oranla meşruiyetinin dolayısıyla yumuşak gücünün de sorgulanması anlamına geldiği ifade edilebilir. Ancak her şeye rağmen ülkeden ülkeye değişmekle birlikte; devletler bedel ödemediği BM'i gözardı edecek durumda değildir.

Diğer taraftan BM'den NATO'ya çok yanlı kuruluşlar ağına üyelikler, anayasal bağlayıcılıkları olan anlaşmalarla oluşturulmakta; bu nedenle bu kuruluşların karar alma mekanizmalarında önemli yer edinen devletlere de büyük fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca bu kuruluşlar aynı zamanda, diğer devletlerin karşı ittifak arayışına da engel olmaktadır.

Ayrıca modern dönemde gerçekleşen bilgi devrimi devletleri daha geçirgen hale getirmiştir. Bu durum devletlerin, yumuşak güç kapasitelerini yükseltmek ve kamuoyunu etkilemek suretiyle baskı grubuna niteliğine dönüşen aktörlerle işbirliği yapmak zorunda hissetmesine neden olmuştur. Nitekim genellikle sivil toplum örgütleri, kamu vicdanını temsil ettiklerini ve genel yarara hizmet ettiklerini ifade ederek hareket etmektedirler. Buradan hareketle devletlere ve güçlü finans sektörü liderlerine, politikalarını değiştirmeleri için baskı yapmakta veya doğrudan devletlerin ve şirketlerin ne yapması gerektiği konusunda kamuoyunun görüşlerini değiştirerek yeni normlar yaratılmasına neden olmaktadır. Gittikçe etkinleşen STÖ'leri daha fazla

ulusal sınırların ötesine taşarken, aynı zamanda sayılarında da dramatik artışlar meydana gelmektedir.

3.9.2.3. Yumuşak Güç Davranış Biçimleri

Devletlerin dış politika amaçlarına, herhangi bir maddi destek sunmadan veya baskı uygulamadan veya diplomatik müzakerelere gerek kalmadan ulaşması; diğer bir ifadeyle ödül veya desteğe ve de baskıya gerek kalmadan diğer devletlerin, belirlenen hedefe kendiliğinden uymasının sağlanması esastır (Cooper, 2004: 6-7). Bu da zikredildiği üzere günümüzde sert güç yerine yumuşak güçle sonuca ulaşmak ve bu güce sahip olmak hususunu öne çıkarmaktadır (Yılmaz, 2012: 278).

Yumuşak güç kullanılarak hedeflere ulaşılması, bazı davranış biçimlerini de gerekli kılmaktadır. Nye'a göre (2011: 90-91), yumuşak güç davranış biçimleri; gündem belirleme, cezbetme ve ikna olmak üzere üç başlıkta toplanmaktadır. Bunlar ilişkisel güç kapsamındaki gücün üç ayrı yüzü ile yakın ilişki içerisindedir. Nye bunu, öğrencisini sigara alışkanlığından vaz geçirmeye çalışan okul müdürünün yaklaşımları örneği ile ele almaktadır:

a. Gücün birinci yüzü bağlamında; okul müdürü, çocuğun sigaraya yönelik tercihinde değişiklik için ödül ve ceza yöntemlerini kullanabilir (sert güç) ya da ikna için gayret gösterebilir (yumuşak güç),

b. Gücün ikinci yüzü bağlamında; sigara satış noktalarını kaldırır (gündem belirlemenin sert tarzı) veya sigara alışkanlığını göden düşüren afişler astırır (yumuşak güç),

c. Gücün üçüncü yüzü bağlamında ise; bir açık oturum düzenleterek öğrencileri sigaranın zararları üzerine tartıştırır (yumuşak güç) veya daha ileri gider ve sigara içen azınlığı dışlamakla tehdit eder (sert güç).

Yukarıdaki örnekten hareketle gücün üç yüzü ve Nye'in (2011: 91) ortaya koyduğu sert ve yumuşak güç davranış biçimleri aşağıdaki çizelgede ele alınmıştır:

Çizelge 3.1: Gücün Üç Yüzü ve Nye'in Güç Davranışları Etkileşimi Çizelgesi

GÜCÜN ÜÇ YÜZÜ DAVRANIŞ BİÇİMİ	AMAÇ	SERT GÜÇ	YUMUŞAK GÜÇ
AKSİ TAKDİRDE YAPILMAYACAĞIN YAPTIRILMASI	Hedef Aktörün Mevcut Tercihinin Değiştirilmesi	Zorlama Ödeme	Cezbetme İkna
GÜNDEM YARATMA GÜNDEMİN ÇERÇEVESİNİ ÇİZME	Hedef Aktörün Belirli Bir Tercihde veya Tercihde Bulunmasının Sağlanması	Zorlama Ödeme	Cezbetme Kurumların Kullanımı
TERCİHLERİN ŞEKİLLENDİRİLMESİ	Hedef Aktörün İlk Tercihlerini Şekillendirme	Zorlama Ödeme	Cezbetme Kurumların Kullanımı

Burada ifade edilen davranış şekli olan ikna, diğerlerinin düşünce ve eylemlerini tehdit, zorlama veya para vaadinde bulunmadan tartışma yoluyla etkileme anlamında kullanılmaktadır. İkna her zaman bir derecede bazı olumlu hususların vurgulandığı, olumsuz bazı hususların ise gözardı edildiği manipülasyon içerebilmektedir.

Cazibe yaratma yoluyla isteklerin benimsetilmesi ise devletler düzeyinde karmaşık bir boyut taşımaktadır. Eğer cazibe asimetric ve 19'ncü yy.'da Hindistan'ın İngiliz koloni boyunduruğuna girdiği gibi, sert güç kullanımına da yol açıyorsa, güçten ziyade hassasiyet üretmektedir. Bazen de zayıf ve küçük olan, ABD-Kanada, Çin-Vietnam örneğinde olduğu gibi güçlü ve büyük olanda cazibe yaratabilmektedir. Fakat bu Nye'a göre (2011: 92- 93), yumuşak güç değildir. Yumuşak güç albeni duygusundaki pozitif cazibeye dayanmaktadır. Diğer taraftan cazibe yaratarak güç üretimi hem aktörün niteliğine hem de hedef aktör tarafından nasıl algılandığına göre değişebilmektedir. Aktör veya eylem habisi, manipülatif veya yetersiz algılandığında ters tepki de yaratabilmektedir. Örneğin Hollywood filmlerindeki özgür kadın modeli; Rio'da başka, Riyad'da başka algılanmaktadır.

Gücün ikinci yüzünü ifade eden gündem yaratma ve gündemin çerçevesini belirleme ile gücün üçüncü yüzünü ifade eden tercihlerin şekillendirilmesi hususunda önem kazanan diğer bir davranış türü olan kurumların işleyiş ve etkinliklerinin kullanılması önem kazanırken; bir yandan da, çerçevenin mantıklı ve dengeli bir şekilde ortaya konulması, pozitif meşruiyet algısını dolayısıyla amacın gerçekleştirilmesi şansını artıracaktır.

3.9.2.4. Yumuşak Güç Stratejileri ve Hedefleri

Geun Lee'ye göre (2009: 9-10), her ülkenin kendine göre yumuşak güç stratejisi olmakla birlikte, teorik çerçevesi kapsamında; küresel veya bölgesel standartların yayılması, ünlüler veya kahramanlar yoluyla mesajların taşınması, çekim, aciliyet veya korku hissi yaratan küresel sloganlar gibi birçok yumuşak güç stratejisi üretilebilir. Ancak alıcıda, tercih, düşünme şekli veya davranışlarında değişiklik yaratmak için spesifik hedeflere yönelik strateji geliştirilmelidir. Aksi takdirde bunlar sadece birer çekicilik unsuru olmaktan öteye gidemeyecektir.

Diğer birçok yumuşak güç stratejisi içerisinde Lee (2009: 9-11), pratikliğini mümkün gördüğü stratejileri aşağıda sunulan beş başlıkta ele almıştır.

a. Güvenli bir çevre yaratmak için devletlerin kendi imajlarını yaratması veya manipüle etmesi. Örneğin Japonya ve Almanya'nın II. Dünya Savaşı sonrası yayılcı imajlarını düzeltmek için barışçıl politikalar sergilemeleri bu kapsamda ele alınabilir. Nitekim Almanya diğer Avrupa ülkeleriyle bütünleşmiş; Japonya, Asya bölgesinde tehdit algısı oluşturmamak için askeri harcamalarını azaltmıştır.

b. Diğerlerinin kollektif desteğini temin için başkalarının imajının manüpile edilmesi. Örneğin ABD, Sovyet Birliği'ni kötülükler imparatorluğu; İran, Irak ve Kuzey Kore'yi ise şer ekseni olarak adlandırmaktadır (Çevik, 2005: 218).

c. Belirli standartların, davranış kodlarının ve ortak referans noktalarının yayılmasını temel öge gören, ağ etkisi stratejisi. Örneğin, ABD'nin İngilizceyi evrenselleştirmesi, devletlerin demokrasi, serbest piyasa gibi liberal unsurları benimsemesini sağlaması bu bağlamda ele alabileceğimiz örneklerdir.

d. Kahraman ve ünlülerin kullanılması stratejisi. Bu stratejide dünyaca tanınmış ünlü simalar kullanılarak kendi politikalarına uygun modeller oluşturulmaktadır.

e. Durumsal değişimin hızlandırılması stratejisi (Çavuş, 2012: 25, 27). Seçilecek stratejilerle ilgili olarak küreselleşme ile birlikte kendi dinamizim ve değerlerini cazibe merkezine dönüştürme hussunda önemli araç ve imkânlar elde eden ülkelerin, uluslararası alanda yumuşak güçlerini kullanma konusunda daha aktif roller alacağı ifade edilebilir.

Yumuşak güç stratejilerini uygulayacak ülkelerin öncelikli hedef olarak; medya, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, finans ve iş dünyasını seçtikleri görülmektedir. İletişim vasıtalarının yaygınlaşması ve küreselleşmesi sonucu, günümüzde medya

yoluyla yapılan savaşlar önem ve öncelik kazanmıştır (Yılmaz, 2011: 36). Bu bir nevi zihin harbiyle gerçekleştirilen bir savaş halini almaktadır. Pentagon'da geliştiren “zihin harbi” kavramına göre, zihin harbi dost ve düşman tüm halklara karşı verilen stratejik, psikolojik harbin sürekli hali niteliğindedir. Bu bağlamda görsel medya zihin harbinin önemli bir vasıtası olarak ön plan çıkmaktadır. Zira yabancı kültürlerin, bir devletin kendi kültür ve ahlak yapısıyla yönlendirilememesi durumunda, o kültürün aktörleri ile şiddetli bir savaş verileceğine inanıldığından medya milletlerin şekillendirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Nitekim Hollywood, dünyada bir numaralı tanıtımcı ve simge ihracatçısı durumunda görev icra etmektedir. Böylece zihin harbinin Hollywood gibi vasıtaları ile hedeflenen ulusların davranışları, düşünüş biçimi ve duygu boyutları şekillendirilmektedir (Sabuncu, 2013: 20).

Ticaret de kültürün aktarıldığı önemli vasıtalarından biridir. Bu aktarım, kişisel temaslar, ziyaretler gibi değişik yollarla da olabilmektedir. Bunlar içerisinde spor müsabakaları iyi bir örnek olarak sunulabilir. Nitekim ABD'deki basketbol maçları (NBA), dünyada 42 dilde ve 212 ülkedeki 750 milyon kişi tarafından izlenmektedir (Yılmaz, 2011: 36).

Lee'ye göre (2009: 8), semboller, kültür, eğitim, kuram ve söylemler, uzmanlık, uluslararası şöhretler yumuşak güç üretebilecek yumuşak güç kaynakları olmakla birlikte; yumuşak güç kaynaklarının tek başına varlığı yumuşak güce sahip olmak anlamına gelmemektedir. Bunun için bu kaynakların diğerlerinin davranışını etkileme anlamında kullanılması gerekmektedir. Diğer bir deyişle yumuşak olmak yumuşak güç demek değildir.

Lee'ye göre (2009: 8-9), yumuşak kaynaklardan yaratılan yumuşak güç teorisi üç aşama içermektedir;

- a. Yumuşak kaynakların uygulanması,
- b. Alıcıların bilişsel (idrak) süreci,
- c. Yumuşak gücün üretilmesi sürecidir.

Bu süreçlerde yumuşak kaynakların alıcıya uygulanmasıyla; alıcının tercihlerinin, hesaplamalarının, yorumlama biçimi ve duygularının değiştirilmesi öngörülmekte; bunun sonucunda da yumuşak kaynakların uygulanmasının saygı, cezbetme, güven hedef aktörün olumlu tepkileri beklenmektedir.

3.9.2.5. Yumuşak Gücün Ortak Nitelikleri

Bütün bu açıklamalar doğrultusunda Nye'in geliştirmeye çalıştığı yumuşak güç konseptine sadık kalınarak, yumuşak gücün bazı temel ortak nitelikleri ortaya koyulabilir. Bu bağlamda yumuşak gücün temel niteliklerini;

- a. Amacına ulaşmak için havuç veya sopaya başvurmaz,
- b. Sert güç ile tezat teşkil eder, ancak ondan bağımsız değildir,
- c. İşbirliği, cezbetme ve ikna yeteneği kullandığı temel vasıtalarıdır,
- d. Kurumlar, değerler, kültür ve politikalar temel yumuşak güç kaynaklarıdır,
- e. Sert güç kullanımında oluşan meşruiyet sorununa çözüm vadeder,
- f. Sert gücün bir alternatifi değildir ancak gözardı edilebilecek kadar önemsiz değildir,
- g. Yumuşak olan kaynakları değildir; kullanım şeklidir,¹⁴
- h. Yumuşak güç ve sert gücün birbirlerinin alternatifi değil, bir nevi tamamlayıcılarıdır,
- i. İsteklerimizin hedef aktörde de istenilmesini sağlama yeteneği olarak, güç kullanım maliyetlerini minimize etme odaklıdır,
- j. Hedef aktörün birincil yani kendi öz tercihlerini şekillendirme yeteneğine odaklıdır,
- k. Benimsenme yeteneğidir,
- l. Amaca yönelik doğrudan güç kullanımından ziyade, dolaylı güç kullanımını öngörür,
- m. Uzun vadede ortak değerleri paylaşan yandaş edinme sürecidir,
- n. Güç kullanımını meşrulaştırma sürecidir, şeklinde sıralayabiliriz.

3.9.2.6. Yumuşak Sert Güç İlişkisi

Sert ve yumuşak güç bazen birbirlerine güç verirken bazen de çatışan bir yapıya bürünebilmektedir. Zira pozitif popülerliğe önem veren bir ülke gereklilik duymasına rağmen sert gücünü kullanmak istemeyebilir. Diğer taraftan yumuşak gücünü önemsemeden etrafına hükmeden bir ülke, bu güce karşı koyan diğer güçlerle karşı

---

¹⁴ Esasen Nye bu durumu istisna olarak ele almış, kaynak niteliğini ön planda tutmuştur (Bkz. Nye, 2005: 16-17).

karşıya gelebilir. Ayrıca hiçbir ülke yumuşak güçle bile olsa yönlendirilmekten hoşlanmamaktadır (Nye, 2004a: 25).

Yumuşak güç ve sert gücün nihayetinde her ikisinin de başkalarının davranışını etkileyerek kendi amacına ulaşması becerisinin her iki kolunu oluşturması nedeniyle ilişkili gören Nye (2005: 16-17), ikisi arasındaki farkı; hem davranışın doğasından hem de kaynaklarının somutluğundan kaynaklandığını ifade etmektedir. Emir gücü diğer bir ifade ile başkalarının yaptığını değiştirebilme gücü, zorlama ve razı etmeye dayanabileceğini; kendi yanına çekme yani başkalarının ne istediğini şekillendirebilme gücünün ise, kaynak aktörün kültürünün ve değerlerinin çekiciliğine, bu değerlere ulaşmaya katkıda bulunmanın doğruluğu ve sorumluluğuna yöneltmeye ya da siyasi tercihler gündemini diğerlerinin tercihlerini aşırı veya gerçek dışı görünecekleri nedeniyle ifade edememelerini sağlayacak şekilde manipüle etme (hile, oynama) becerisine dayanacağını ifade etmektedir. Nasıl Adam Smith, “İnsanların serbest bir pazarda kararlarını verirken görünmez bir el tarafından yönetildiğini” ifade etmişse; Nye da düşünceler pazarındaki kararlarımızın çoğu zaman, yumuşak güç tarafından şekillendirildiğini” belirterek, herhangi bir açık tehdit ya da değiş tokuş olmadan bizi diğerlerinin amaçları doğrultusunda ilerlemeye görünmez el, cazibenin sevkettiğini ifade etmektedir. Sonuç olarak, Nye yumuşak gücün varlığını; işbirliğini sağlamak maksadıyla; herhangi açık bir tehdit, baskı veya değiş tokuş olmadan hedef aktörün, kaynak aktörün amaçları doğrultusunda ilerlemek hususunda ikna olmasına, başka bir deyişle hedef aktörün davranışının, gözlemlenebilir; fakat soyut bir cazibe ile belirlenmesine bağlamaktadır.

Usame Ladin’in bir videosunda, “insanlar bir güçlü bir de güçsüz at gördüklerinde, yaradılışları itibariyle güçlü atı severler” şeklindeki beyanına atıfla insanların ezilenlerin üzerine oynamayacağını ancak acıyacaklarını belirten Nye, sert gücün de bazen yumuşak bir yanı olabileceğini kabul etmektedir (Nye, 2004a: 25). Benzer şekilde güçlü bir ekonominin de yaptırım ve para yardımı kaynağı sağlamak dışında yumuşak gücün bir kaynağı olarak cazibe yaratabileceğini de belirtmektedir (Nye, 2005: 17)

Ancak Nye (2004a: 9), her ne kadar yumuşak güç ve sert gücün birbiri ile ilişkisini kabul etse de yumuşak gücün sert güce bağlı olduğunu ifade etmenin doğru olmayacağını iddia etmektedir. Bu bağlamda Stalin’in alaycı bir biçimde, “Papanın kaç

tümeni var?” şeklindeki sorusunda yatan sert güç vurgusuna, Sovyetler Birliği’nin aksine Vatikan’ın varlığının ve yumuşak gücünün devam ettiğini belirterek cevap vermektedir. Ayrıca bu durumu ciddi derecede yumuşak güce sahip olan Sovyetler’in, Macaristan ve Çekoslovakya’yı kaba bir politika ile işgal etmesiyle birlikte askeri ve ekonomik gücünün artmasına rağmen yumuşak gücünün büyük oranda yitirmesi örneği ile desteklemektedir.

Bazen aynı güç kaynakları zorlamadan cezbetmeye bütün davranış spektrumunu etkileyebilmektedir. Ekonomik ve askeri alanda gerileme yaşayan bir ülke, sadece sert güç kaynaklarını değil, aynı zamanda uluslararası gündem oluşturma becerisini ve çekiciliğini de kısmen kaybedebilir. Diğer taraftan sert güç, küçük devletler için gündem oluşturan kuruluşlar ve imparatorluklar kurmak için de kullanılabilir (Nye, 2005: 18)

Nye’a göre (2004a: 7), yumuşak ve sert güçte “emir” ve “kendine çekme” arasındaki davranış çeşitleri; zor kullanma, ekonomik baskı, gündem oluşturma, salt cazibe arasında geniş bir spektrumda sıralanmaktadır. Yumuşak güç kaynakları, davranış spektrumunun “kendine çekme” ucuyla birleşirken; sert güç kaynakları genellikle “emir” davranışı ile birleşmektedir. Fakat ülkelerin bazen emir gücünden kaynaklanan yenilmezlik şöhretinin etkisiyle diğer ülkeye meydebileceğini, bazen de emir gücünün ileride meşru görülecek kurumlar yaratabileceğinden bahisle bu ilişkinin kusursuz olmayacağı belirtilmektedir.

Bu bağlamda Nye’in (2004a: 8) davranış çeşitleri ve belirli kaynaklar arasındaki kurduğu genel bağlantı, yine Nye tarafından aşağıda çizelge ile ortaya koyulmuştur:

Çizelge 3.2: Power (Nye'in Güç Çizelgesi)

	Hard	Soft
Spectrum of Behaviour	<p>Command ← coercion inducement</p>	<p>agenda setting attraction → Co-opt</p>
Most Likely Resources	<p>force sanction payments bribes</p>	<p>institutions values culture policies</p>

Kaynak: Nye, 2004a: 8

Nye tarafından ortaya koyulan bu çizelge, esasen ileride eleştirilerle ilgili kısımda da görüleceği üzere yumuşak güç kavramının kaynaklar ve davranış spektrumunun teorik boyutunda görülen karmaşayı, Türkçe kaynaklarda aşağıdaki çizelge ile ele alınmasıyla birlikte yeni karmaşaların ortaya çıkarak mevcut teorik çerçeveyi daha da bulanıklaştırdığı görülmektedir. Nitekim bir yumuşak güç davranışı olması gereken “ikna” yazında sert güç davranış spektrumunda ele alınmıştır (Bkz. Şener, 2014: 3; Güven, 2012: 3; Arpacıoğlu, 2012, 9; Nye, 2005: 17). Bu karmaşanın önüne geçmek maksadıyla Nye’in konseptine temelde sadık kalınarak, mevcut teorik çerçeveyi daha belirgin esaslara bağlanması açısından, Nye’in “Sert ve Yumuşak Güç Davranış Spektrumu”na alternatif, “Sert ve Yumuşak Güç Davranış Spektrumu”nun Çizelge 3.5’te ifade edildiği şekilde ele alınmasının daha uygun olacağını değerlendirmekteyiz.

Çizelge 3.3: Güç (Nye'in Güç Çizelgesi Çevirisi)

	Sert	Yumuşak
Davranış Spektrumu	zorlama ikna etme	gündemi yaratma cazibe
En Uygun Kaynaklar	baskı yaptırımlar ödemeler rüşvet	kurumlar değerler kültür politikalar

Emir ← ● ————— ● ————— ● ————— ● → Yanına çekme

Kaynak: Nye, 2005: 17

Çizelge 3.5’te gösterilen alternatif “Sert ve Yumuşak Güç Davranış Çeşitleri” incelendiği takdirde; emir ve yanına çekme davranışı arasında orjinal tablodan farklı olarak ikna davranışının kaynak aktörün emredici bir özelliği, hedef aktörde de itici nitelik arz etmediğinden yumuşak gücün bir unsuru olduğu değerlendirilmektedir. Ancak ikna davranışının hemen öncesinde ise sert güç kaynaklarının kullanılması suretiyle, hedef aktörün istemeden de olsa kabullenmek zorunda olduğu bir tutum değişikliğini ifade eden “razı etme” davranışının gelmesi gerektiğinin uygun olacağı görülmüştür. Diğer taraftan yumuşak ve sert gücün varlığını sadece hedef aktörün davranışı değil, bu davranışı uygulama biçimi ve kaynak aktörde algılanış biçimi de

önem kazanmaktadır. Bu bağlamda kaynak aktörün davranışı sert güçte, emredici, baskıcı ve caydırıcı bir nitelikte iken; yumuşak güçte ikna edici, işbirlikçi ve cezbedici bir niteliktedir. Hedef aktörde ise, sert güç uygulaması gönülsüzlük ve reddedici, itici bir tutum yaratmakta; yumuşak güçte ise kaynak aktöre yaklaşıtııcı, gönüllü ve benimseyici bir tutum yaratmaktadır. Güç uygulama biçimi, sert güçte genellikle doğrudan nitelikli iken, caydırıcılık fonksiyonunun işletilmesi gibi durumlarda dolaylı bir karaktere bürünebildiği; yumuşak güçte ise genellikle dolaylı bir karaktere sahipken, ikna ve gündem yaratma gibi durumlarda doğrudan nitelikli bir hale bürünebilmektedir.

3.9.2.7. Yumuşak Güç Kavramına Yönelik Eleştiriler

Yumuşak güç kavramı, Nye tarafından ortaya atılması ve kendisince popülerleştirilmesi ile birlikte (Baldwin, 2013: 288), akademik alanda olduğu kadar politika alanında sık kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Ancak yazında ve uluslararası politikada çok yaygın bir kullanım alanı elde etmesine rağmen yumuşak güç kavramı üzerinde halen akademik bir uzlaşa elde edilememiştir (Akhundova, 2015: 18; Vuving, 2009: 2-3; Fan, 2008: 1; Alpaydın, 2010: 8; Çavuş, 2012: 26).

Nye'a göre (2006: 1), popüleritesinin yanında bu kavram bazen değişikliğe uğrayarak, bazen yanlış yorumlamalarla bazen de yanlış kullanımları nedeniyle eleştirilere de maruz kaldığı ifade edilmektedir. Ancak bu eleştirilerin önemli bir kısmının temelinde, Nye'in kavramın teorik temelini netliğe kavuşturmamış olması önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vuving (2009: 3), kavram ile ilgili olarak yanlış kullanım ve uzlaşa yetersizliğindeki nedenleri; Lee'nin (2009: 2) de belirttiği üzere kavramın teorileştirilememiş olmasına, kavram ile ilgili akademik arıtma eksikliği ve analitik bulanıklıklığın varlığına bağlamaktadır.

Bu bağlamda Nye'in geliştirdiği yumuşak güç kavramında ortaya çıkan kargaşa ve eleştirileri;

- a. Kavramın teorileştirilmesindeki yetersizliğe yönelik eleştiriler,
- b. Yeni bir kavram olup olmadığına yönelik eleştiriler,
- c. Kullanım zorluğuna yönelik eleştiriler olmak üzere üç grupta toplamak mümkün görünmektedir.

3.9.2.7.1. Teorileştirmedeki Yetersizliğe Yönelik Eleştiriler

Eleştiriler içerisindeki en önemli hususlardan bir tanesi kavramın yetersiz teorileştirilmesi üzerinedir. Joseph S. Nye'in bu kavramı tam olarak teorileştirmemiş olması ve yaptığı açıklamaları muğlak ve esnek olarak değişik şekillerde yapmış olması, yumuşak güç kavramındaki bulanıklığın ana nedeni görülebilir (Akhundova, 2015: 18; Alpaydın, 2010: 8; Çavuş, 2012: 26; Fan, 2008: 2). Joseph S. Nye'in geliştirdiği yumuşak güç konseptine yönelik eleştiriler, yapılan yumuşak güç tanımından; yumuşak güç kaynaklarına, davranışlarına ve araçlarına; kavram ve ifadelerin yeterince analitik süzgeçten geçirilmemesine veya birbiri ile karıştırılmasına; bunların ortaya konulmasında kullanılan terminolojik kaosa kadar geniş bir yelpazede yer aldığı görülmektedir.

Nye'in konseptindeki kafa karışıklığına neden hususlardan ilki Nye'in yumuşak gücü basit bir şekilde tanımlamaması; esnek, farklı şekillerde tanımlaması kaynaklıdır (Fan, 2008: 2). Nitekim Nye'in yumuşak güç tanımlamalarını basitçe aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

a. Yumuşak güç başkalarının tercihlerini şekillendirebilme becerisidir (Nye, 2005: 15),

b. Yumuşak güç, havuç ya da sopa kullanan sert gücün aksine, istediğimiz sonuçlara somut para ya da tehdit kullanmadan, dolaylı yoldan yani gücün ikinci yüzünü kullanarak erişebilme yeteneğidir (Nye, 2005: 14-15),

c. Yumuşak güç, ikna etmekten ibaret olmayıp aynı zamanda cezbetme yeteneğidir (Nye, 2005: 15),

d. Basitçe yumuşak güç davranışsal açıdan çekici güçtür, kaynaklar açısından ise böyle bir cazibeyi oluşturan değerlerdir (Nye, 2005: 15),

e. Yumuşak güç ortak değerlere çekme ve bu değerlere katkıda bulunma doğruluğu ve sorumluluğunu hissettirme yeteneğidir (Nye, 2005: 16),

f. Yumuşak güç ve sert güç başkalarının davranışlarını etkileyerek amaca erişmenin her iki kolunu oluşturur. Aralarındaki fark hem davranışın türünde hem kaynakların somutluğundadır. Emir gücü (başkalarının davranışlarını değiştirebilme) zorlama veya ödemeye dayanabilirken yanına çekme gücü (başkalarının tercihlerini şekillendirebilme) o kişinin kültür ve değerlerinin çekiciliğine veya abartılı veya gerçek

dışı görünmelerini sağlayarak siyasi tercih gündemini kendi amacına göre kullanabilme yeteneğine dayanabilir (Nye, 2005: 16-17).

Dikkat edileceği üzere tanımlamalar “cezbetme” çıkışlı bir yaklaşımla bir yandan Dahl’ın (1957) ortaya koyduğu gücün birinci yüzüne yapılan vurgunun karşısına oturtulurken, diğer yandan coğrafya, doğal kaynaklar, endüstri kapasitesi, nüfus, bilim ve teknoloji gibi diğer somut güç kaynakları ihmal edilerek (Yılmaz, 2011: 35), sert güç ve sert güç kaynak ve davranışlarının karşısına oturtulmaktadır. Ancak bu şekilde farklı ve geniş tanımlama gayreti ile birlikte istisnai durumların getirilmesi tanımsal muğlaklığı da beraberinde getirdiği görülmektedir.

Nitekim Nye’in (2004a: 6-7, 19, 25) istisna tutmakla birlikte, sert güç kaynaklarının (ekonomik, askeri) bazı durumlarda yumuşak güce de kaynaklık edebileceğini; yumuşak kaynakların (politika, siyasi değerler, kültür-tarih) da sert güce kaynak teşkil edebileceğini belirtir açıklamaları, genelgeçer bir teori geliştirilmesini zora sokmaktadır. Zira her iki güç arasındaki en önemli farklardan biri olarak gördüğü kaynakların somutluğu hususu yumuşak güç konseptinin temellendirmesinde son derece önemli yer edinmektedir.

Kaynaklarla ilgili diğer bir eleştiri konusu ise kaynaklarının güç değeri ve davranışlarla karıştırılması ile ilgilidir. Vuving (2009: 4-6), bu sorunu çözmek için gücün kaynakları ile değeri arasındaki ince fark üzerinde durmak gerekir demektedir. Nitekim güç, kuvvetlerin işlevleri ile elde edilen verimi ifade ederken (Bayat, 1986: 95-96); kaynak ifadesi kuvvetini beslediği memba tanımına daha yakın bir anlamdadır (TDK, 2015). Diğer taraftan aynı güç kaynakları hem yumuşak hem de sert güç üretebilmektedir. Nitekim sert güç kaynağı olarak algılanan silahlı kuvvetler, zaferini elde ederken bazılarını zorlayıcı gelirken bazıları için cezbedici olabilmektedir.

Geun Lee (2008: 4-8) ise Nye’in konseptinde görülen bu tanımlama problemini ortadan kaldırmak maksadıyla yumuşak güce, kaynak tabanlı bir bakış getirmiştir. Lee, “Kaynak Tabanlı Yumuşak Güç Teorisi” olarak ele aldığı teorisinde yumuşak güç ile yumuşak kaynaklar arasındaki vurguya önem vererek; semboller, kültür, eğitim, kuram ve söylemler ile uzmanlık, uluslararası şöhretlerin yumuşak güç üretebilecek yumuşak güç kaynakları olduğunu ifade etmektedir. Ancak yumuşak güç kaynaklarının sadece varlığı yumuşak güce sahip olmak anlamına gelmediğini, bunun için bu kaynakların diğerlerinin davranışını etkileme anlamında kullanılması gerektiğini savunmaktadır.

Yumuşak güç kavramının teorileştirilmesindeki yetersizliğe yönelik yapılabilecek eleştirilerin bir kısmı da genel olarak davranış spektrumunda ele alınan güç uygulamasındaki davranış biçimleri ile ilgili olup bunları kabaca üç farklı biçimde ele alabiliriz.

İlk olarak Nye'in ileri sürdüğü davranış spektrumu cezbetme davranışı ile emretme davranışı arasındaki davranış şekilleri yarı yumuşak güç ve yarı sert gücü ifade eden bir durumu ifade etmekte böylece bizatihi kendisi beraberinde bir muğlaklık yaratmaktadır. Aynı durum kaynaklar açısından da geçerlilik arz etmektedir (Vuving, 2009: 5-7).

İkinci olarak güç davranışları ve yelpaze içerisinde işgal ettiği yer teorik çerçevenin oturtulmasında önemli bir yer işgal etmesine rağmen, bu maksatla oluşturulan çizelge bizatihi kendisi muğlak bir görüntüye sebebiyet vermektedir (Bkz. Çizelge 3.3). Nitekim Nye, 2004 yılındaki çalışmasında, yumuşak güç davranış biçimlerini gündem yaratma ve cazibeye dayandığını, sert güç davranış şeklinin ise zorlama ve ikna yöntemlerine dayanabildiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda zorlama davranışı kaynak olarak baskı ve yaptırım vasıtalarına başvurmakta, ikna davranışı ise kaynak olarak rüşvet ve ödeme vasıtalarına yönelmektedir. Burada sert güç davranış spektrumunda gösterilen ikna davranışı, irdelenmesi gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Nye'in güç kaynakları kuramı doğru kabul edildiği takdirde kişilerin ikna süreci ekonomik güç kaynaklarını kullanmak suretiyle olabileceği gibi, tercihlerin mantıksal boyutunun değiştirilmesi suretiyle de olabilmektedir. Eğer ikna süreci Nye'in ifade ettiği gibi ekonomik kaynaklar kullanılarak gerçekleştirilmişse, bu durumda hedef aktörün davranışındaki şartlar değiştirildiğinden sert güç tanımlamasına uygun olarak, "razı etme veya rıza göstertme" kavramlarının kullanılmasının daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Eğer ikna sürecinde kullanılan kaynaklarla, hedef aktörün davranış şekli kendisinin de arzu ettiği ve mantıksal/fikirsal uyumun sağlanabildiği bir noktaya taşınabilmişse, ikna etme kavramının kullanılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir. Bu durumda da "ikna etme" davranışının yanına çekme davranış spektrumuna kaydığını, dolayısıyla sert değil bir yumuşak güç davranış şekli olduğunun ifade edilmesinin daha uygun olacağını ifade edebiliriz (Bkz. Nye, 2005: 16-17). Nitekim Nye (2011: 20-21), yapılan eleştiriler doğrultusunda davranış spektrumundaki emir davranışını, yaptırım, ödeme, tehdit ve en uçta zorlama ile

birleştiren; kendine çekme davranışını ise gündem yaratma, ikna ve en uçta cezbetme davranışı ile birleşecek şekilde geliştirmiştir.

Üçüncü bir eleştiri olarak ifade edilmesi gereken diğer bir husus da Nye'in Çizelge 3.3'de genel hatları ile ortaya koyduğu yumuşak ve sert güç tanımlamasında ifade edilen kaynak türleri de esasen uygun bir ifade türü değildir. Zira en uygun kaynak olarak ifade edilen baskı ve yaptırım ifadesinin, çizelge esas alındığında bir davranış türü olarak ifade edilmesinin daha uygun bir yaklaşım olacağını düşünmekteyiz.

Bu açıklamalar bağlamında Nye'in, sert güç (askeri, ekonomik) ve yumuşak güç arasındaki temel farkları; davranış, kullanılan temel araçlar ve hükümet politikaları açısından ele alarak izahta kullandığı aşağıdaki çizelgenin de incelenmesinde fayda bulunmaktadır.

Çizelge 3.4: Gücün Üç Türü

	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Askeri Güç	zorlama caydırma koruma	tehdit kuvvet	zorlayıcı diplomasi savaş ittifak
Ekonomik Güç	teşvik zorlama	para verme yatırım*	yardım rüşvet yardım*
Yumuşak Güç	hayranlık uyandırma gündem yaratma	değerler kültür politikalar kurumlar	kamu diplomasisi iki taraflı ve çok taraflı diplomasi

Kaynak: Nye, 2005: 37

Nye'in ortaya koyduğu çizelge detaylı olarak incelendiği takdirde, Nye'in belirlediği yumuşak güç davranışları içerisinde, yukarıda da ifade edildiği gibi sonraki çalışmalarında ağırlıklı yer verdiği ikna davranışının çizelgede yer bulmadığı görülmektedir. Bunun dışında "temel araçlar" olarak belirlediği kavramlar incelendiğinde sert güç (ekonomik ve askeri güç) temel araçları "tehdit, kuvvet, para verme, yaptırım" olarak ifade edilirken; yumuşak güç temel araçları "değerler, kültür, politikalar, kurumlar" olarak ifade edilmektedir. Buradan da görüleceği üzere davranış, araç ve kaynakların ifadesinde kafa karışıklığına neden olacak ifadelerin tercih edildiği görülmektedir.

3.9.2.7.2. Yeni Bir Kavram Olup Olmadığına Yönelik Eleştiriler

Yumuşak güç kavramı ile ilgili diğer bir tartışma konusu da kavramın yeni olup olmadığı hususundadır (Fan, 2008: 3). Zira 2500 yıl önce askeri stratejist Sun Tzu'nun (İÖ. 544-496) “savaşmadan, kazanmak” şeklinde ifade ettiği felsefede köklerini bulan, gücün görünür olmayan yüzüne vurgu yapan yumuşak güç kavramının, benzer şekilde diğer disiplinlerde de ortaya koyulduğu görülmektedir (Lee, 2009: 1).

Nitekim fiziksel güç (kaba güç) kullanma tekeline sahip siyasal girişim olan devlet aygıtının meşru olan gücünü ele alan Weber'in (2014: 98-99, 326) otorite kavramı, yumuşak güç kavramı ile benzerlikler taşımaktadır (Eşki, 2010: 191). Ayrıca hem her yerde olma hem de görünmek istememeye yaptığı vurgu ile gücün öteki yüzüne değinen, inancın üretildiği ve bir gerçeklik inşa etme gücü olarak tanımlanabilen Bourdieu'nun (1977: 1, 5, 8) ortaya koyduğu sembolik güç kavramı (Swartz, 2009: 182-183), French ve Raven'in (1959) güç temellerini ele alışı yumuşak güçle benzerliği kapsamında verilebilecek örneklerdendir.

Bağımlı bilinç biçimlerinin şiddet ya da zora başvurmadan inşa edildiği, rızanın örgütlenmesi olarak tanımlayabileceğimiz (Barret, 1996: 65), Gramscinin (1986: 73-74, 186) hegemonya kavramı, yumuşak güç kavramı ile benzerliği görülen diğer kavramdır.

Bunlardan yazında işgal ettiği yer nedeniyle hegemonya kavramı üzerinde durmakta fayda vardır. Hegemonya Antik Yunan'da bir devletin üstün askeri gücü sayesinde otoriteyi elinde bulundurmasının bir sonucu olarak diğerlerinin isteyerek dâhil olduğu askeri veya politik anlamda liderlik ya da tahakkümünü ifade etmekte iken günümüzde iktisadi, toplumsal, ahlaki ve kültürel unsurlar ile zor ve rıza unsurlarını içererek tanımını genişletmiştir (Gökten, 2013: 19-20; Fontana, 2008: 81; Gramsci, 1986: 73-74).

Hegemonya kavramını geliştirerek günümüze uyarlayan Antonio Gramsci olmuş bu da kavramın ona atfedilmesine neden olmuştur (Çoban, 2013: 50). Gramsci kavramı bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde ideolojik ve siyasi olarak hükümranlık kurmasını ifade etmek üzere kullanılmıştır (Rojek, 1999: 21). Gramsci (1986), “Hapishane Defterleri”nde üstyapı kuramı üzerinde durmuş ve buradan hareketle hegemonya kavramını geliştirmiştir (Çoban, 2013: 60). Gramsci'ye göre (1986: 186, 318), üstyapılarda, halk dilinde özel denilen örgütler bütünlüğü katı sivil toplum ile politik toplum yani devlet katı olmak üzere iki büyük kat kurulabilir. Bu katlar egemen grubun

tüm toplum üzerinde hegemonya işleviyle kendini devlette ya da hukuksal hükümette dışavurduğu doğrudan egemenlik veya buyurma işlevine karşılık düşmektedir (Çoban, 2013: 60-61; Fontana, 2013:276-277).

Gramsci hegemonya kavramını geliştirirken Lenin'den oldukça etkilendiği söylenebilir. Lenin'in hegemonya anlayışında daha çok işçi sınıfının ezilen sınıflara liderliği ön plana çıkarken; Gramsci kavramı genişleterek buna kültürel liderlik boyutunu da eklenmiştir. Lenin ve Gramsci'nin hegemonyaya bakışlarındaki fark, Lenin kültürü siyasi amaçlara erişimde yardımcı görürken, Gramsci kültürü iktidarı elde etmek için temel olarak görmekte ve öncelikli olarak kültürel egemenliğin elde edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Yani egemen olmak isteyen sınıf öncelikle kendi dar ekonomik çıkarlarının ötesinde davranarak değişik güçlerle ittifak ve uzlaşma sağlayarak tarihi bloğu oluşturmalı, entelektüel ve ahlaki (kültürel) önderliği ele almalıdır. Zira bu blok belirli bir sosyal düzen içerisinde uyuşma temeli yaratmakta; baskın sınıf, kurumlar, sosyal ilişkiler ve düşünceler bağı yoluyla hegemonyasını yeniden ve yeniden üretmektedir (Çoban, 2013: 62).

Rıza ve zoru devletin ortak iki boyutu olarak ele aldığımızda, siyasal iktidarın sürekliliğinin sağlanmasında, zor kullanma tekeline sahip olan devletin, yeri geldiğinde bunu kullanacağını bildirmesi veya bunun bilinmesi madalyonun bir yüzünü oluşturur iken; rızanın sağlanması suretiyle meşruiyetin tesis edilmesi madalyonun diğer yüzünü oluşturmaktadır (Gramsci, 1986: 186; Çoban, 2013: 64-65, 69). Buradan da madalyonun ikinci yüzüne vurgu ile Gramsci hegemonyayı temel ögesi rıza ve ikna olan entelektüel ve ahlaki (kültürel) bir liderlik olarak tanımlamaktadır (Fontana, 2013: 272; Gramsci, 1986: 73-74).

Gramsci'ye göre (1986: 186), modern toplumlarda iktidarın doğası hegemonik olup, hegemonya, iktisadi ve siyasi olduğu kadar ahlaki (kültürel) bir görünüm de arz etmektedir. Yani mücadele sadece üretim araçlarının mülkiyeti üzerinde değil aynı zamanda bilinç, zihniyet, değerler ve normlar üzerinde de cereyan ettiği savunulmaktadır (Çoban, 2013: 69).

Bu bağlamda hegemonya, bağımlı bilinç biçimlerinin şiddet ya da zora başvurmadan inşa edildiği süreç yani rızanın örgütlenmesi olarak tanımlanabilir. Nitekim kapitalist iktidar biçiminin toplumun geneli üzerinde baskı olarak gerçekleştiği düşünüldüğünde, egemenler toplumu kontrol altında tutmak için iktidar araçları ile

hegemonyasını, toplumsal alan üzerinde gerçekleştirmektedir. Bunun için iktidar tüm olanakları ile toplumu biçimlendirmeye ve denetlemeye ve de toplumun iktidarı içselleştirmesine odaklanmaktadır (Barret, 1996: 65; Cox, 1993: 50-51). Egemenler bu süreçte hegemonik yapısını ideolojik aygıtları kullanarak toplumda yaygınlaştırmaktadır (Çoban, 2013: 63). Dolayısıyla hâkim ekonomik güç sürekliliğini sağlamak için aynı zamanda ideolojik hegemonyasını beraberinde getirmektedir (Rojek, 1999: 21-22). Sonuç itibariyle toplumsal denetimin sağlanmasında güç ve rıza kullanılmakta; güç ve açık baskı kullanmadan rızanın elde edilmesinde ise ideoloji devreye girmektedir.

Hegemonya gerçekte rızanın üretilmesi anlamına da gelmektedir. Ancak bu hegemonyanın durağan olmayıp, sürekli olarak kazanılması ve sağlamlaştırılması gereken, alternatif ideolojilerle mücadeleyi, her gün kendini ve bağımlıların rızasını yeniden inşaı zaruri kılan bir süreci de içerdiğini ifade edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda kültürel hegemonya düşünme ve bakış biçimlerinin üretimi ile alternatif bakış ve söylemlerin dışlanmasını kapsarken; siyasal hegemonya insanların sadece geçici itaatlerini ya da desteğini kazanma değil uzun vadede kalplerini ve zihinlerini kazanma mücadelesini de beraberinde getirmektedir. Bu hegemonya kurma çabası içerisinde, egemen sınıfın çıkarlarını bağımlı sınıflar tarafından kendi çıkarlarıymış gibi kabul edilmesi hegemonyanın da kurulması başarısını yansıtmaktadır. Bu süreçte egemen sınıf diğerleri üzerindeki iktidarını aile, işyeri, gündelik yaşam, arkadaşlık ilişkileri ya da boş zaman deneyimlerinde yeniden ve yeniden üretmekte, toplumun örgütleyicileri ve eğitmenleri olan aydınlar da egemen sınıf ile ast sınıfı organik uzlaştırarak birbirine bağlamaktadır (Fontana, 2013: 272-273; Çoban, 2013: 69-71).

Dolayısıyla hegemonyanın toplumun tüm kılcal damarlarına kadar nüfuz ederek her yerde kendine yer edindiğini ifade edebiliriz. Bu bağlamda hegemonya ortak duyunun içerisine yerleşerek değerler üzerinde bir uzlaşıya dönüşmekte ancak sonuç itibariyle egemene hizmet etmektedir.

Tüm bu açıklamalardan kolaylıkla Gramsci'nin geliştirdiği hegemonya kavramı ile Nye'nin yumuşak güç kavramı arasında çok büyük benzerlikler olduğu ifade edilebilir. Diğer taraftan hegemonya ve imparatorluk arasında gücün kullanımındaki farkları izahta kullanırken Agnew'in ele aldığı aşağıdaki çizelge incelendiğinde hegemonya ile yumuşak güç arasındaki kavramsal ilişkinin yakınlığı kolaylıkla anlaşılabilir.

Çizelge 3.6: Hegemonya ve İmparatorluk Sınıflandırması

Gücün Bölgesel Yoğunlaşması	Güç Tipleri	
	Sert	Yumuşak
Güçlü	Klasik İmparatorluk	Hegemonya
Zayıf	Neo-İmparatorluk	Liderlik

Kaynak: Agnew, 2005: 22

Yukarıda ifade edilenlerin haricinde Nye’in geliştirdiği yumuşak güç kavramına benzer kavramların da uluslararası ilişkiler disiplininde ele alındığı görülmektedir. İbna gücünü siyasi bir liderin en temel gerekli parçası olarak tanımlayan 1939 yılında kaleme aldığı “Yirmi Yıl Krizleri” adlı çalışmasında E. H. Carr (2010: 152) uluslararası alanda vücut bulan siyasi gücü, askeri, ekonomik ve kanaat oluşturma gücü başlıklarıyla üç kategoride toplayarak ele almıştır. Ayrıca Carr’ın kanaatler üzerindeki güç ile ilgili olarak; liderlerin uysal tebasını, vahşi hayvanlar gibi yönlendirmesi, dinin kitleler üzerindeki cazibesi, özgürlük, komünizm ve demokrasi gibi evrensel değerlere sahip ideolojilerin kitleler üzerinde yarattığı etkiye yaptığı vurgu kaydedeğer niteliktedir (Carr, 2010: 173-180). Diğer taraftan Nye’in gücün somut olmayan kaynakları bağlamında yumuşak güç kaynakları olarak ifade ettiği hususların, Morgenthau’nun çok daha önceden ulusal gücün unsurları içerisinde ulusal karakter, ulusal moral (ahlak ve manevi kuvvet), diplomasinin kalitesi ve hükümetin kalitesini aynı şekilde sürekli ve kesintisiz değişim içerisinde olan somut olmayan (nitel) unsurlar başlıkları altında ele aldığı görülmektedir (Bayat, 1986: 91-92; Yılmaz, 2012: 243; Morgenthau, 1970: 140-195; Arı, 2008:139). Gerek Carr’ın (2010) gücü tasnifleme şekli gerek Morgenthau’nun (1970) gücün kaynaklarına yönelik tanımlamaları birlikte değerlendirildiğinde, Nye’in; sert (askeri, ekonomik), yumuşak güç kategorileştirmesi bağlamında kendisinin ortaya attığını iddia ettiği yumuşak güç ve yumuşak güç kaynakları tasnifinin benzerliği dikkat çekicidir (Fan, 2008: 3). Ayrıca Morgenthau’nun (1970: 32-34) siyasal güç ayrımında aktörler arası psikolojik ilişkiye yaptığı vurgu ile hedef aktörün düşüncesi üzerinde elde edilen nüfuz ve bu nüfuzun kaynakları olarak sıraladığı emir, tehdit, otorite, karizma ve sevgi kavramları Nye’in geliştirdiği yumuşak güç kavramındaki benzerlikler bağlamında kolayca ifade edilebilecek hususlardandır.

Bunların haricinde Peter Bachrach ve Morton Baratz'ın (1962) gücün ikinci yüzünü ele alan çalışması ile Steven Lukes'un (1974), gücün üçüncü yüzünü ele alan çalışması, Nye'in yumuşak güç kavramı ile benzerliğinde üzerinde durmayı gerektirecek nitelikte olan çalışmalardır. Hatırlanacağı üzere gücün birinci yüzü, Dahl'ın (1957) temellendirdiği, gücün gözlemlenebilir yönüne vurgu yapan, yaptırma ve uygulama gücünü ifade etmektedir. Gücün ikinci yüzü ise gücün gözlemlenmesi zor yönünü, yaratılan sistem içerisinde, hakim değerler, siyasal inançlar, süreçler ve kurumların sürekli ve tutarlı bir şekilde bazı aktörlere diğerleri karşısında çıkar sağladığı, gündem yaratma ve tartışmayı sınırlama, diğerlerinin ne düşüneceğini manipüle etme hususlarını ele almaktadır (Bachrach ve Baratz, 1962: 949-952). Gücün üçüncü yüzünde ise Lukes (2005: 485-486), gücün görünmeyen diğer yüzü olarak yalnızca gündemin değil, aktörlerin tercihlerinin şekillendirilmesinin de önemine vurguda bulunmuştur. Bu bağlamda Lukes, Nye'in ifade ettiği yumuşak güç kavramının kendi çalışmasına benzerliği nedeniyle "ikizi" vurgulamasında da bulunmaktadır. Diğer taraftan Nye (2008: 29, 156) yumuşak güç çalışmasında Bachrach ve Baratz 'ın etkisini kabul etmekle birlikte; yumuşak gücün, gücün bu ikinci yüzünde temellendiği ancak ondan ayrıştığını ifade etmektedir. Esasen dikkatlice incelendiğinde yumuşak güç, gücün hem ikinci yüzünde hem de üçüncü yüzünde ele alınan; gücün bu iki yüzünü de içeren bir konsept olarak geliştirildiği görülmektedir.

3.9.2.7.3. Kullanımındaki Zorluklara Yönelik Eleştiriler

Yumuşak güce yönelik yukarıdaki ifade edilen hususların dışında yumuşak gücün kullanımında karşılaşılan güçlüklerle ilgili de eleştiriler bulunmaktadır. Yılmaz'a göre (2011), bu güçlüklerin ilki, ülkelerin yumuşak güç kaynaklarının büyük bir kısmının devletlerin kontrolü dışında olması kaynaklıdır (Sabuncu, 2013: 22). Nitekim yumuşak güç hükümetlerden daha ziyade olarak toplum ile ilişkili olarak değerlendirilmekte (Noya, 2005: 4; Yılmaz, 2008a: 55), hükümetler de giderek yaygınlaşan ve birer yumuşak güç aktörü olan sivil toplum örgütleri ve bireyler üzerinde, iletişim teknolojilerinin de başlı başına bir güce (siber güç) dönüşmesi gerçeği gözönüne alındığında, daha az tasarruf imkânı bulmakta, bu da analiz düzeyi devletler kabul edildiği takdirde yumuşak güç kullanımını zorlaştırmaktadır (Akhundova, 2015: 27). Nye (2005: 25), yumuşak gücün çoğunlukla sivil toplum kaynaklı olması dolayısıyla hükümet kontrolünde olmadığından bahisle dış politikada kullanılamayacağı

üzerine yapılan bu eleştirileri; hükümet politikalarının kontrol edemediği bir yumuşak güç kaynağı olgusu da bazen yumuşak gücün kaynağı olabilir, şeklinde savunmaktadır.

Yumuşak gücün kullanılmasında eleştirilere konu olan ikinci güçlük, yumuşak güç kaynaklarının dolaylı yoldan işlemesi ve bazen istenilen sonuçların elde edilmesinin uzun yıllar alabilmesidir. Ayrıca yumuşak güç uygulamalarının etkisi büyük ölçüde hedef aktörün algısı ile ilgili olmakta, arzu edilen gayenin tahakkuku için her bir hedef aktör üzerinde ayrıntılı analizlere ve kaynakların koordineli kullanılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin Latin Amerika'da hayranlık yaratan Hollywood filmleri, Suudi Arabistan'da ve Pakistan'da ters etkiye neden olabilmektedir (Yılmaz, 2011: 36; Sabuncu, 2013: 22). Bazı hallerde ise her ülkenin ayrı ayrı ele alınmasının bile yeterli olmayacağı, hedef ülkenin kendi içinde de verilen mesaja farklı tepkiler üretebileceği görülmektedir. Nitekim aynı örnekten hareketle, Hollywood filmleri, İran'da genç kuşaklara çekici gelmekte iken, muhafazakâr gruplara tam ters bir etkiyle itici bir boyut kazanabilmektedir.

Yumuşak gücün kullanımı ile ilgili eleştiriler kapsamında ele alınabilecek bir husus da çekiciliğin her zaman bir eylem değişikliğine gitmeyebileceğidir. Nitekim Amerika'nın Irak'ı işgalinde kabul oranı %10-15'i ancak bulmasına rağmen bu onun Irak'ı işgal ettiği gerçeğini değiştirmemiştir (Womack, 2010: 67). Diğer taraftan iki asırdan daha fazla bir süredir Batının cezbeden yüzüne dönerek, “batılılaşma” siyaseti bağlamında reformlar gerçekleştiren ve bu bağlamda NATO'nun ayrılmaz bir parçası, AB üyeliğinde sınırsız sabırlı üyesi olan Türkiye'nin, 2003 yılında ABD'nin cazibesine rağmen Irak Savaşında Amerikan askerlerinin topraklarından geçmesine müsaade etmemesi cezbedici gücün kullanımına yönelik soru işaretlerini artırmaktadır.

3.9.2.8. Yumuşak Güce Bütünsel Bakış

Yumuşak güce yapılan eleştirilerin kapsamı ve derinliği onun yeniden ele alınması zaruretini de beraberinde getirmektedir. Nitekim Nye'nin ifade ettiği muğlak yumuşak güç kavramının genel esaslarına sadık kalınarak yapılan kısmi eleştiriler onun teorik boyutunu bütünsel anlamda yeniden ele almadığından yazında yeni muğlak alanların da oluşmasına neden olmaktadır. Buradan hareketle “yumuşak güce bütünsel bakış” başlığı ile yumuşak gücü yeniden ele almamızın nedeni, ilişkiel gücün gerek yaratılan etki gerekse etkinin yaratılmasında kullanılan davranışın bir niteliği

bağlamında kapasitif ve ilişkisel yönüne eleştirileri de kapsayacak şekilde bir bütün olarak ele almamızdan kaynaklanmaktadır.

Öncelikle yumuşak gücün teorileştirilmesinde yatan muğlaklığın gücün kapasitif yönünün bir kısmının ihmal edilerek ve gücün ilişkisel boyutunda davranışın türü içerisine hapsedilerek ele alınması nedeniyle oluştuğunu değerlendirmekteyiz. Zira bu kabul nedeniyle güç, ilişkisel bağlamda önce sert ve yumuşak güç olarak ikiye ayrılmakta, sonra da “yumuşak” başlığına atfedilen önem nedeniyle diğer güç kaynakları gözardı edilerek siyasi güç, psiko-sosyal ve kültürel güç kaynakları olarak ele alabileceğimiz kaynaklar, “kültür, siyasi değerler, politika” başlıklarıyla yeni güç kaynakları olarak yumuşak gücün kaynakları olarak ifade edilmektedir. Bundan sonra da yine diğer güç kaynakları gözardı edilerek ekonomik ve askeri güç kaynakları sert güç içerisine yerleştirilmektedir.

Nye’in yumuşak gücü ele alırken yakaladığı çıkış noktası olan “cezbetme gücü” ifadesi, yumuşak güç kavramı ile özdeşleştiğinden ve de kavramın uluslararası politikada geniş kabul görmesinden, kavramın ele alınmasında yeniden başlangıç noktası olarak ele alınması isabetli görünmektedir. Bu bağlamda ele alınması gereken öncelikli husus “Cezbetme gücü nedir?” sorusunun cevabı iken; ikinci cevap bekleyen husus “Cezbetme gücünü yaratan nedir?” sorusunun sorulmasıdır. Bundan sonraki aşama, gücün genel bir kavram olarak ele alınmasında çıkarılan sonuçlar içerisinde, yumuşak gücün işgal ettiği yerin belirlenmesi hususu analitik bir çerçevenin çizilmesinde ve kavramın bütüncül bir yaklaşımla anlaşılabilmesinde önemli bir rol oynayabilecektir.

Güç, önceki bölümlerde ifade edilgi üzere bir bütün olarak nitel ve nicel kaynaklardan beslenmekte aynı şekilde nicel ve nitel unsurlarla bir bütünü oluşturmaktadır. Bu durum onun hiçbir zaman bazı kaynakları gözardı ettiği ve bazı güç unsurlarını da ihmal ettiği anlamına gelmemektedir. Esasen aynı durumun yumuşak güç için de sert güç için de geçerli olduğunu ifade etmekte bir beis bulunmadığını değerlendirmekteyiz. Nitekim güç, bütün kaynaklardan beslenmekte, durum ve şartlara göre bazı güç unsurları, yarattığı verim açısından ön plana çıkabilmektedir. Dolayısıyla her iki güç türü arasındaki fark beslenen kaynaklardan ziyade temelde davranışın niteliği ön plana çıkararak hedef aktörde yaratılan etki ile ilgilidir.

Diğer taraftan ekonomik ve askeri güç kaynakları yüksek olmayan ancak yüksek evrensel değerlere sahip ilkel toplulukların, nasıl cezbedici yumuşak gücü olduğunu iddia edemezsek; zayıf nitelikte, kuşatıcı değerlere sahip olmayan ancak yüksek ekonomik ve askeri gücü olan toplulukların da yumuşak gücünün olduğunu iddia edemeyiz. Bu durumda cezbetme gücünün, sadece yumuşak kaynak veya unsur tabanlı olmadığını ancak ekonomik ve askeri güç başta olmak üzere yüksek nicel unsurları ile temellendirilmiş bir gücün, kuşatıcı ve kucaklayıcı nitel güç unsurlarının devinim kazanmış durumu olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla yumuşak güç, Nye’ın ifade ettiği sert güçten bağımsız olmayan bilakis sert güç unsurlarından da beslenen, güçlü nitel ve nicel unsurlara sahip güç türüdür.

Böylece yumuşak gücü yaratan olgunun; ilk olarak yüksek değerli nitel ve nicel güç unsurlarına sahiplik yani yüksek kapasitif güce sahip olmak ve bu gücü meşruiyet ve kabulü mümkün bir tarzda kullanılması yeteneği ile hedef aktör üzerinde kazanılan bu cazibenin sosyalleştirilmesi olduğu ifade edilebilir. Buradan hareketle gerek nitelikli kapasitif güce sahip olmanın gerekse bu sahip olduğumuz kapasitif gücün kullanılma şeklinin yumuşak gücün yaratılmasında yeterli olmayacağı da ifade edilebilir. Yumuşak gücün yaratılmasında en az bunlar kadar tüm bunların hedef aktör üzerinde yarattığı etkinin veya bunların algılanış biçiminin de irdelenmesi gerekmektedir. Zira yaratılan pozitif etkinin yani cazibenin hedef aktör tarafından sosyalleştirilip sosyalleştirilmediği, amacın tahakkukunda elde edilecek “verim” bağlamında önem arz etmektedir. Zira güç uygulaması sonrasında sosyal bir davranış formu olarak sosyalleştirilmemiş bir etki olgusu, sadece hedef aktör üzerinde güce dönüşmemiş bir cazibe olarak da kalabilecektir. Bu bağlamda güç uygulaması etkileşimi ile hedef aktörde algılanacak yumuşak güç ve sert güç uygulaması ve bunun etkilerini aşağıda oluşturduğumuz diyagram ile kabaca açıklayabiliriz:

Çizelge 3.7: Güç Uygulaması Etkileşim Diyagramı

GÜÇ UYGULAMA ŞEKLİ	AKIŞ	HEDEF AKTÖRDE YARATTIĞI ETKİ		AKIŞ	ALGILANAN GÜÇ TÜRÜ
Yumuşak/Sert Güç	⇒	İtici		⇒	Zorlayıcı güç
	⇒	Çekici		⇒	Tercihle ortaklık gücü
Yumuşak/Sert Güç (Siyasal, psiko-sosyal ve kültürel tabanlı)	⇒	Yeni düşünme ve davranış şekli	Kaynak aktöre paralel	⇒	Tercihle ortaklık gücü
			Kaynak aktöre zıt	⇒	Zorlayıcı güç
Yumuşak/Sert Güç (Algılanan güç türünü pekiştirici düzenli güç uygulaması)	⇒	Hedef aktörde yaratılan güç etkisinin sosyal bir alışkanlık formuna dönüşümü		⇒	Yumuşak/Sert güç (uzun vadeli)

Yumuşak güç bağlamında amaç, hiçbir zaman hedef aktörü ötekileştirmek, yok etmek değil; hedef aktörün algı ve düşünce boyutuna odaklanarak en az arzu edilen sonuç kadar hedefin cezbedilmesidir. Bu maksatla hedef aktörün duygu ve mantık mekanizmaları, kaynak aktör ile fikirde müşterekliğe gidecek ve onun ideal ve amaçlarına ulaşmak yönünde sevkedilecek şekilde içsel ve dışsal dengesi olan değerler ve politikalar yürütülür. Burada esas olan, kaynak aktörün yüksek kapasitif gücü, hedef aktörde somut değerlere yönelik hayranlık uyandırırken; kaynak aktörün kuşatıcı ve kapsayıcı yüksek siyasi ve kültürel değerlerinin de hedef aktörde cazibe yaratması ve hedef aktörü cazibe yaratan bu değerlerin elde edilmesi yönünde arzu edilen istikamete yöneltilmesidir.

Dolayısıyla burada tanımlamaya çalıştığımız yumuşak güç, Nye'in sadece yumuşak güç kaynaklarını ele almasından farklı olarak, hem soyut hem de somut güç unsurlarının yüksek bir felsefe ile harekete geçirilerek kaynak aktöre yönelik olumsuz bir algı yaratmadan, fikirde müşterekliğe gidecek şekilde hedef aktörde tutum değişikliği yaratma ve nihayetinde sosyal alışkanlık formuna dönüştürme kapasite ve yeteneğidir. Dolayısıyla yumuşak güç ne sadece yumuşak kaynaklarla ifade edilebilir ne de ne de sadece yumuşak kaynakların kullanım şekli ile. Sonuç olarak yumuşak gücü, tüm güç kaynaklarının gerek kullanım yeteneği gerekse hedef aktörde yarattığı etki bağlamında hedef aktörde cazibe veya fikirde müştereklik tesis ederek sonuç elde etme yetenek ve kapasitesi olarak ele almanın daha uygun olacağını değerlendirmekteyiz.

3.9.3. Akıllı Güç

İstedığımız şeyleri elde edebilmek için başkalarının davranışlarını etkileyebilme yeteneği ve kapasitesi olarak tanımlayabileceğimiz güç; istenilen davranışları yaratmaya yönelmediği takdirde doğal olarak potansiyel olarak var olması bir anlam ifade etmeyecektir. Ayrıca istenilen etkinin yaratılmasında hangi kaynakların kullanılacağı veya öncelleneceği ayrı bir karar verme sürecidir ki; bu süreçte esas olan, amacın tesisininin minimum maliyetle gerçekleştirilmesi hususudur (Çamır, 2009: 3-8; Ertuğral, 2013: 14). Bunların harcinde önemli olan diğer bir husus da belirlenen amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen beklentilerin sürekliliğine yönelik olmalıdır. Örneğin sert güç kullanmak suretiyle bir ülkeyi hizaya getirmek mümkündür. Ancak bu o ülkenin iradesinin tamamen kırıldığı anlamına gelmemektedir. Onuru kırılan ancak direnci kırılmayan bir devlet toparlanarak uzun vadede yeni bir güç savaşının başlatıcısı olabilecektir.

Bu bağlamda yumuşak güç kavramıyla ortaya çıkan kavramlardan birisi de sert güç kavramının yanında, akıllı güç kavramıdır. Güç kaynaklarını, sert ve yumuşak güç kaynakları olarak ayıran Nye'in, yumuşak güce yaptığı vurgu kendisinin de kabullendiği üzere arzu edilen değişikliklerin yaratılmasında tek başına yeterli değildir. Yumuşak gücün yetersiz kaldığı alanlarda sert güce mutlaka ihtiyaç duyulacaktır. Diğer bir ifadeyle sert güç kullanımını olmazsa olmaz gerektirebilecek durumlar da vardır. Bunların dışında yumuşak güç kaynaklarının kontrolünde sivil aktörlerin yeri değerlendirildiğinde veya diğer bir ifade ile bu yumuşak güç kaynaklarının hükümetlerin tekelinde olmadığı düşünüldüğünde, uygulamada yaşanacak zorluklar hesaba katılması gereken önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır (Nye, 2006: 3-4).

Dış politikada yumuşak güç önem arz ederken, yetersiz kaldığı durumlar görülebilmektedir. Nitekim 2003 baharındaki ABD'nin Irak'a uyguladığı 4 haftalık savaş Amerikan sert gücünün iyi bir göstergesi olmuş olsa da; ilişkilerinde genel olarak Rumların Kıbrıs'ta giriştiği tedhiş hareketleri sonrasındaki gelişmeler haricinde sorun yaşamadığı Türkiye, Amerikan askerlerinin Türkiye topraklarından geçmesini öneren tezkereye 1 Mart 2003'te onay vermemiştir (Ceylan ve Uslu, 2012).

Oysa terörle mücadele, silah ve kara para akışının kontrolü gibi hususlarda uzun vadede Amerika'nın Türkiye gibi ülkelere ihtiyacı devam etmektedir. Dolayısıyla

yumuşak güç, savaşı kazanmanın dışında barışı ve yeniden inşayı tesiste sert güç kadar yetenekli olmayı gerektirmektedir (Nye, 2005: 7).

Askerler savaşmak için nitelikli bir araç olmakla birlikte, fikirlerle savaşmakta yetersiz bir araç olarak gören Nye ve Armitage'a göre (2007: 6-7), ABD'nin zafere ulaşması, yabancı halkları kendi tarafına cezbederek ve yüksek kapasitede demokratik devletler kurulmasına yardımcı olarak mümkün olabilecektir. Bu bağlamda yumuşak güç, barışın tesisinde önemli görülerek; insanları demokrasiye cezbetmenin, demokrasiye zorlamaktan daha kolay olduğu savunulmaktadır.

Yumuşak güç, zorlama olmadan diğer insanları kendi yanımıza çekme yeteneği olup meşruiyeti merkezine almaktadır. Nitekim insanlar veya milletler bir devletin amaçlarının yasallığına veya meşruiyetine inandıkları takdirde, o devletin rehberliği altında ilerlemeleri için iknaya, tehdide veya rüşvet vermeye gerek kalmayacaktır. Ayrıca meşruiyet şartlar gerektirdiğinde sert güç kullanmanın maliyetini azaltmaktadır (Nye ve Armitage, 2007: 6)

Tüm bunlardan hareketle sert ve yumuşak her iki gücün şartlara ve aktörlere göre kullanım tercih ve şeklinde yapılacak harmanlamayla akıllı güç elde edilmektedir. Diğer bir deyişle akıllı güç, zorlama ve ödeme temelli sert güç ile ikna ve cezbetmeye temelli yumuşak gücün bir kombinasyonunu olarak ele alınabilir.

Nye'in (2005: 8) kendi ifadesiyle ise akıllı güç, ne sert ne de yumuşak güç olup her ikisini ifade etmektedir. Dolayısıyla her ikisinden oluştuğu gibi her ikisinin kullanımını gerekli kılmaktadır.

Sert ve yumuşak güç arasında kurulması gereken bu denge; sadece dış politikada atılacak adımlarda değil, iç siyaset ile de bütünlük taşıması halinde ve de ikna edici özelliğini sağladığı takdirde daha sağlıklı bir sonuç verecektir (Aydoğan, 2011: 9; Ertuğral, 2013: 14).

Nye ve Armitage'a göre (2007: 6), geçmişte güç; nüfus, toprak, doğal kaynaklar, ekonomik güç, askeri güç ve sosyal homojenlik ile ölçülmesine rağmen, hangi kaynakların ne kadar iş görme kapasitesine sahip olduğu zamana ve mekâna ve onu kullanan irade ile hedef aktörün niteliğine göre kabuk değiştiren bir olgu olduğu kabul edilmektedir. Nitekim Çin'den Avrupa içlerine kadar nüfuz eden Türk atlıları, hafif teçhizatı ve süratini önemli bir güç kaynağına dönüştürmüşken; Avrupa, sanayi devrimiyle ekonomik güç kaynağını diğer güç kaynaklarından görece daha iyi bir

seviyeye çıkarmıştır. Benzer şekilde Sovyetler Birliği de ideolojisini, önemli bir güç kaynağı olarak bir dönem ön planda tutabilmiştir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi yüzyıl önce savaş veya ekonomik yaptırımlar iyi bir politik araç olabilirken bugünün değişen koşullarında yumuşak güç kavramı tek başına yeterli olmamakla birlikte önemsenmeyi gerektirdiğinden, sert güçle birlikte eş güdüm halinde tutulabilmesini zorunlu hale getirmiştir.

ABD’de oluşturulan Akıllı Güç Komisyonu’nda görev alan Joseph S. Nye ile Richard L. Armitage gibi uluslararası ilişkiler uzmanlarının geliştirdiği akıllı güç konseptine göre; akıllı güç, sert ve yumuşak gücün uygun bir kombinezyonumu ve hedef aktörün güç uygulamasına karşı vereceği kontrollü bir tepki öngören güç türü olarak formüleştirmektedir. Komisyonun yayımladığı rapora göre, sert gücün önemi vurgulanmakla birlikte tek başına bir ülkenin çıkarlarını garantiye almaya yeterli olmadığını, bunun için “korku” stratejisi bir yana “iyimserliğin” ihracı ile ittifak ve işbirliğinin önemini kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır.

Yumuşak güç kavramının teorileştirilmesinde ve sonrasında onun yorumlanmasıyla yaşanan sorunlar, doğal olarak akıllı güç kavramına da yoneltilebilir. Nitekim Nye’in çalışmalarında akıllı güç ile ilgili teorik çerçeve, net bir şekilde ortaya koyulmamıştır. 2006 yılında Amerikan Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi (CSIS) tarafından ortaya koyulan raporda, Amerika’nın küresel değişiklikler de göz önüne alınarak akıllı güç kavramı çerçevesinde odaklanması gerektiğini ifade ettikleri beş alan esasen Nye ve Armitage’in akıllı güç hedeflerinin ne olması gerektiği yönünde düşündüklerinin ipuçlarını vermektedir. Buna göre teşkil edilen beş alan:

- a. İttifaklar, ortaklıklar ve kurumlar,
- b. Küresel gelişme,
- c. Kamu diplomasisi,
- d. Ekonomik bütünleşme,
- e. Yenilik ve teknoloji, başlıklarından oluşmaktadır (Armitage ve Nye, 2007: 1-5).

Sonuç olarak Nye ve Armitage’in tanımladığı sert gücün, ülkelerin havuç veya sopa kullanmalarını sağlayarak amaçlarına ulaşma yeteneği olduğunu tekrar hatırlarsak; akıllı gücün, ne sadece sert ne de sadece yumuşak güç olduğu, her ikisinin de ustaca bir kombinezyonu olduğu ifade edilebilir. Onlara göre akıllı güç, bütünleşik bir strateji,

kaynak tabanı ve araçları geliştirerek, hem sert hem de yumuşak gücü kullanarak hedefe ulaşma anlamına gelmektedir. Böylece akıllı güç kavramı ile güçlü bir ordu yanında her seviyede güçlü ittifaklar, ortaklıklar ve kurumların gerekliliği temelinde; ülkenin faaliyetlerinin meşruiyetinin tesisi ve nüfuzunun yayılması için yeni yaklaşımların üretilmesi ön plana çıkarılmaktadır (Nye ve Armitage, 2007: 6-7).

Dikkat edileceği üzere Nye ve takipçilerince sıkça kullanılan akıllı güç kavramının da yukarıda izah edildiği gibi eksik teorileştirilmiş özelliğinin yanında yanlış kullanımı da bizzat kendilerince yaygınlaştırılmıştır. Zira görüleceği üzere her ne kadar sert ve yumuşak güç türlerinin yanında kitlelerce ve akademik çevrelerce kullanıldığı gibi burada da yer verilmiş olsa da; akıllı gücü üçüncü bir güç türü olarak ele almanın güce analitik bir yaklaşımla yaklaşıldığında doğru olmayacağı değerlendirilmektedir. Çünkü akıllı güç, yukarıdaki yapılan açıklamalar ışığında ele alındığı takdirde, bir güç uygulama biçimi veya bir güç kullanım stratejisi hüviyetinde ele alınmaktan öteye gidemeyeceği görülmektedir.

4. ULUS VE DEVLET İNŞASI BAĞLAMINDA AFGANİSTAN'IN YENİDEN İNŞASI

Zayıf ve başarısız devletler kapsamında değerlendirilen Afganistan, 11 Eylül saldırıları ile bir anda dünya gündemine otururken, onlarca yıldır devam eden şiddet sarmalının da yeniden içine düşmesine neden olmuştur. 11 Eylül başka bir pencereden, iki kutuplu düzen sonrası ABD'nin başlattığı küresel savaşın ilk adımı olması bağlamında önem arz ederken, II. Dünya Savaşı sonrası girişilen ulus inşa süreçlerinin bir nevi yeniden hortlatılmasının da bir bağlamda meşru gerekçesi olmuştur. Bu bölümde genel olarak ulus inşası ve devlet inşası kavramlarına yer verilerek ardından Afganistan'ın yeniden inşası üzerinde durulacaktır.

4.1. Ulus İnşası ve Devlet İnşası Kavramları

Klasik olarak 10.000 yıl önce Mezopotamya'da ortaya çıkan eski bir beşeri kurum olarak devlet, tekelinde bulundurduğu meşru güç sayesinde Hobbes'un (2007: 96-98) ifade ettiği "herkesin herkesle olan savaşı"na engel olduğu gibi uluslararası alanda çatışmanın bir parçası veya nedeni de olabilmektedir.

Max Weber devleti belirli bir toprak parçasında, yönetsel görevlilerinin meşru fiziksel güç kullanma tekeline sahip olduğu kurumsallaşmış nitelikteki siyasal girişim olarak tanımlamakta ve bir nevi devletin esasının zorlama olduğunu belirtmektedir (Weber, 2014: 98). Bu bağlamda politikacıların görevinin daha uygun bir bakışla Gramsci'nin devlet tanımında değindiği "zorlama ile birlikte rızanın elde edilerek meşruiyetin tesis edilmesi (Gramsci, 1986: 186; Çoban, 2013: 64-65, 69), yani daha başka bir ifade ile devlet gücünün kullanımının kabulü mümkün tarzda ehlileştirilmesini sağlamak olduğu ifade edilebilir.

SSCB'nin dağılması sonrası erezyona uğrayan iki kutuplu güç dengesi Balkanlar'dan Kafkaslar'a, Orta Asya'dan Orta Doğu ve Güney Afrika'ya uzanan bölgede zayıf devletlerin çıkmasına neden olmuştur. Zayıf devletlerin de bir nevi herkesin herkesle olan savaşında yetersiz kalarak 90'lı yıllar boyunca Bosna, Kosova, Somali, Ruanda, Haiti, Liberya, Kamboçya, Kongo ve Doğu Timor'da insan hakları ve insanlık dramlarını beraberinde getirdiği ve hatta yoksulluktan, AİDS'e, uyuşturucudan terörizme kadar önemli pek çok sorunun kaynağında da zayıf veya başarısız devletlerin

olduğu ve bunların küresel bir tehdide dönüştükleri hususu değişik çevrelerce dile getirilen bir olguya dönüşmüştür (Fukuyama, 2008: 7-9, 112). Bu yönde geliştirilen bakış açısı doğrultusunda Batı dünyasının Üçüncü Dünya ya da daha yaygın terimle küresel Güney'deki güvenlik sorunlarına yönelik olarak gerçekleştirdiği uluslararası müdahaleler ve bunları izleyen devlet inşası uygulamaları soğuk savaş sonrasında esasen temel politikaları haline gelmiştir (Kaygusuz, 2014: 27-28, 31; Smith, 2010: 98; Rotberg, 2004: 5-9)

Bu bağlamda Westphalia sonrası uluslararası düzenin üzerine kurulan egemenlik ilkesi soğuk savaş sonrasında siyasal meşruiyet, insan hakları gibi konularla aşındırılarak, birçok uluslararası güvenlik meselesinin kaynağı olarak görülen iç çatışmalarla zayıflamış olan devletlere öncelikle askeri müdahalede bulunulması ardından da yeniden inşa edilmeleri hususu uluslararası politikada yerleşmeye başlamıştır (Ertuğrul, 2016: 442; ICISS, 2001: 29; Fukuyama, 2008: 112,115-116; Kaygusuz, 2014: 28-29)

Egemenlik veya devlet olma unsurlarının, uluslararası sistemde çeşitli nedenlerden saldırıya uğraması, bunların aşınmasına imkân verirken, böylece aşınan egemenliğin aşınan yönlerini fiilen çok uluslu şirketler, STÖ, uluslararası örgütler, suç kartelleri, terörist gruplar gibi yapılanmalar doldurmuştur. Ancak devletin egemenliğinin aşınan kısımlarının ne ile dolduracağı sorunun ortaya konulamaması durumunda yine en önemli seçeneğin devletin tekrar güçlü kılınması hususu olduğu kabulü en mümkün seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Batılılar için rejim değişikliğinin de gündeme getirildiği ve Sovyetlerin dağılması ile birlikte müdahalelerin yaygınlaştığı bu durum, 11 Eylül'le birlikte ABD'nin uluslararası politika mantığında zayıf devletlerin yönetimini devralmak ve sonrasındaki inşa sürecini uluslararası topluma yamamak şeklinde oluşturulmuştur (Fukuyama, 2008: 112-114). Müdahaleler genellikle Amerikan askeri gücü ile başlamış, müdahale sonrası devlet inşası da Avrupalı devletlerin öncülük ettiği; Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada ve Japonya'nın da dâhil olduğu geniş bir koalisyonla sürdürülmüştür (Fukuyama, 2008: 117).

Esasen devlet inşa süreci ilk olarak 1990'lar sonrasında ortaya çıkan bir kavram olmayıp II. Dünya Savaşı sonrası dönem devlet inşa süreci furyası da gözönüne alındığında, mevcut güç dengesinin kırıldığı ve yeni güç dengelerinin yaratıldığı

dönemlerde ağırlıklı olarak gündeme geldiği ifade edilebilir. Nitekim II. Dünya savaşı sonrası dönem de Sovyetler Birliği sonrası dönem de yeni güç dengesi arayışlarının olduğu veya güç dengelerindeki kırılmanın olduğu bir döneme işaret etmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası Doğu ve Batı bloklarının güç dengesi yaratma mücadelesi sürecinde görülen, 1950 ve 1960'lı yılları kapsayan dönemdeki devlet inşası furyası Batı tarafından Üçüncü Dünya ülkelerinde sosyalizmin yayılmasına engel olabilecek bir politika olarak yürürlüğe konulmuştur (Bingöl, 2012: 41).

II. Dünya Savaşı sonrasındaki devlet inşa süreçleri genel olarak başarısız olarak kabul edilmekle birlikte, bürokratik temelinin güçlülüğü ile de ilgili olarak Almanya ve Japonya'nın otoriter yapıdan demokratik yapıya dönüştürülme sürecinin başarılı olarak kabul edildiği görülmektedir. Ancak başarılı örnekler olarak kabul edilen bu devletlerdeki inşa süreci esasen ülkenin savaş öncesi durumuna dönüştürülmesini sağlayan yeniden yapılandırma faaliyetinden başka bir şey olmayıp, demokratik anayasanın hazırlanması ve yeni yönetimlerin meşrulaştırılmasını içermektedir (Fukuyama, 2008: 53; Fukuyama, 2012b: 7, 13, 15-16). Diğer taraftan Çin ve Hindistan kısmen de olsa başarılı örnekler içerisinde ele alınacak olsa bile Asya, Ortadoğu, Afrika'da ve hatta daha genel bir ifade ile tüm diğer devlet inşası örnekleri iflas ile sonuçlanmıştır (Fukuyama, 2008: 14; Kaygusuz, 2014: 49).

Diğer taraftan yoğun olarak 11 Eylül sonrası görülen devlet inşası örnekleri daha çok Batıyı yeniden kenetleyecek terörizmle mücadele ve uluslararası güvenlik vurgulamalarıyla, Müslüman ülkelerin yaşadığı bir coğrafyada, iki kutuplu düzenin kırılmasıyla Sovyet nüfuz alanlarının ABD liderliğinde yeniden inşasına işaret etmektedir. Bu dönemdeki devlet inşa furyasında başarısız devlet durumuna düşebilecek hassas ve kırılğan devletlere yönelik kalıcı ve dönüştürücü müdahalelerde bulunulması politikasının benimsendiği görülmektedir. Bir güvenlik politikası olarak, devlet inşasından ilk kez, 1997'de Dünya Bankası'nın yayınladığı "Dünya Kalkınma Raporu: Değişen Dünyada Devlet" başlıklı raporunda söz edilmiştir (WB, 1997b). Rapora göre, güvenlik ve kalkınmanın gerçekleşmesi, güçlü devletin, özerk ve meşru yönetim kurumlarının oluşturulması sayesinde sağlanmaktadır (Kaygusuz, 2014: 31; Chandler, 2006: 2-3; WB; 1997a: 2000).

Uluslararası politikada 11 Eylül'ü diğer olaylardan ayıran özellik, Batı dünyasının zayıf devletlere bakışında bir dönüm noktası yaratmış olması kaynaklıdır. Bu tarihten

itibaren, zayıf veya başarısız olarak belirlenen devletler, küresel güvenliğe tehdit yarattığı gerekçesiyle, Batılı merkezli uluslararası güvenlik söyleminin öncelikli gündemi haline gelmiştir. Nitekim 2002 tarihli Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi ve 2003'te Avrupa Güvenlik Strateji belgesi gibi belgelerde Batı dünyasının tehdit anlayışını somutlaştıran belgelerde, bu anlayış açıkça görülmektedir (Bush, 2002, Kaygusuz, 2014: 32; Toje, 2005: 124-127).

Ayrıca 11 Eylül oluşturulan güvenlik stratejileriyle devlet inşası sürecini hem hızlandıran hem de hızla kurumsallaştıran bir bir nirengi de oluşturmuştur. Nitekim ABD, 2004 yılında tamamen devlet inşası ile ilgili “Yeniden İnşa ve İstikrarlılaştırma Koordinasyon Bürosu”¹⁵ adıyla yeni bir birim oluşturmuştur. İngiltere, 2005 yılında yayınladığı bir raporla küresel istikrarın doğrudan devlet inşasının başarısına bağlı olduğunu vurgulamıştır. Yine bu dönemde OECD'nin Paris'te gerçekleşen yüksek düzeyli toplantısında, başarısız devletlerle ilgili devlet inşasının bazı ilkeleri benimsemiş (OECD, 2005a; OECD, 2005b); 2005 yılının Eylül ayında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Zirvesi'nde de devlet inşasına yönelik gayretlerin koordine edileceği Barış İnşası Komisyonu kurulmuştur (Chandler, 2006: 3).

Dolayısıyla II. Dünya Savaşı sonrası dönemde olduğu gibi 2000'li yıllardan itibaren başta ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) olmak üzere hükümetlerarası ve ulusal kalkınma ajansları, AB, OECD ve UNDP, Dünya Bankası¹⁶; Carnegie, Ford ve Rockefeller Vakfı benzeri uluslararası sivil toplum örgütleri; Michigan State University (MSU) gibi üniversiteler; Kiliseler Birliğine bağlı misyoner gruplar, Kalkınma ve Kaynaklar (D&R) gibi şirketler (Fukuyama, 2012b: 7; Fukuyama, 2008: 40-53), devlet inşası projelerinin en büyük finansörü ve hazırladıkları raporlarla yol göstericisi olarak uluslararası politikada boy göstermişlerdir (Krause ve Milliken, 2002: 763). Diğer taraftan bu süreçte 70'in üzerinde devlet, devlet inşası sürecinden nasibini alırken esasen dönüştürülen devletlerden ziyade uluslararası düzenden başkasını ifade etmediği görülmektedir. Nitekim ABD ve İngiltere liderliğindeki Batılı ülkeler, küresel terörizmle savaş adı altında devlet inşasını, liberalizmin dış sınırlarını güvenlik altına alacak, tekil bir politikaya dönüştürmüş

---

¹⁵ The Office of the Coordinator for Reconstruction and Stabilization (USO CRS)

¹⁶ Dünya Bankasının resmi adı Uluslararası İmar (Yeniden Yapılanma) ve Kalkınma Bankası olup ilk faaliyetlerinin büyük kısmı yeniden yapılandırma ile ilgilidir (Fukuyama, 2012b: 16).

(Kaygusuz, 2014: 33), 11 Eylül de bu dönüştürme sürecinin meşruiyetini sağlamıştır (Chandler, 2006: 11-18).

Terminolojik olarak ulus inşası, kültürel ve tarihi kimliklerin anayasacılık ve demokrasi gibi siyasal kurumlarca şekillendirildiği ulusal deneyime işaret ederken (Fukuyama, 2008: 119); devlet inşası yeni idari kurumların yaratılması ve var olanların ise güçlendirilmesine işaret etmektedir (Fukuyama, 2008: 7). Ancak birbirinden bağımsız olarak da değerlendiremeyeceğimiz ulus ve devlet inşası hususunda, inşa süreçlerinin doğrudan veya dolaylı önemli aktörlerinin tam bir fikir birliği içerisinde oldukları söylenemez. Nitekim ABD ve kurumları genellikle ulus inşası kavramını kullanmayı tercih ederken, Avrupa ülkeleri ile BM, OECD ve Dünya Bankası devlet inşasını tercih etmekte veya devletin alt sistemlerinin ismini kullanmaktadırlar (Bingöl, 2012: 41).

Nitekim Avrupalılar devlet ve ulus inşası arasındaki farkı terminolojik anlamına yakın bir çizgide ele alarak; ortak değerler ve gelenekler ile tarihsel belleğe sahip ulusların asla inşa edilemeyeceklerini, ulusların planmamış bir tarihsel evrim süreci içerisinde doğduklarını; Amerikalılar'ın siyasi yeniden yapılandırma ve yeniden meşrulaştırma ile ekonomik kalkınmayı destekleme faaliyetleri altında ulus inşası olarak ifade ettikleri şeyin esasen devlet inşası olduğunu değerlendirmektedirler (Fukuyama, 2012b: 14-15; Fukuyama, 2008: 119). Amerikalılar ise ulus inşasını, daha çok kendileri açısından tehdit olarak algıladıkları merkezlerin yok edilmesi ile ekonomik ve sosyal kalkınma bağlamında ele almaktadır (Fukuyama, 2008: 37-38).

Terminolojik anlamına yakın olarak yeniden ifade etmek istediğimizde ulus inşasını, genellikle ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal uzun bir süreçte başlangıçta birbirine gevşek bağlarla bağlanmış toplulukları, ulus devlet paydasında bütün bir toplum haline getirmeye yol açan dönüşüm süreci olarak ele alabiliriz (Hipler, 2007: 11). Ulus inşa süreçleri birbirinden farklı örneklerde birbirinden farklı aşamalar kaydettiği ifade edilebilirse de genellikle bazen iç içe geçen:

- a. Barışa zorlama veya barış yapma
- b. Barışın tesisi
- c. Yeniden yapılandırma,
- d. Yerele devretme

e. Güçlendirme aşamalarından oluştuğu ifade edilebilir (Odman, 2002: 214-216, 221-22; NATO, 2001; GENKUR, 2010a: 2-8-15; GENKUR, 2010b: 4-1-5; Fukuyama, 2012b: 353; Fukuyama, 2008: 120).

Barişa zorlama sürecinde güvenlik esaslı askeri faaliyetleri kapsayan etkinlikler ön plana çıkarken bunların başarıya ulaşması durumunda barış yapma süreciyle sivilin ve bunların kontrol ettiği teşkilatların faaliyetleri ön plana çıkmaya başlamaktadır. Barişa zorlama ve barış yapma süreci sonrasında barışın tesisi ile yeniden yapılandırma ve yerele devretme süreçlerinin içiçe geçtiği bir dönem başlamakta aynı zamanda güçlendirme süreciyle bir yandan da savaşta kusurlu olduğu düşünülen tarafa karşı yürütülen operasyonları da içeren bir döneme girilmektedir (NATO, 2001; GENKUR, 2010a: 2-8-15; Fukuyama, 2012a: 353-354; Odman, 2002: 214-216, 221-22). Bu süreçte oluşturulan siyasi ve ekonomik yapıların, yabancı güçlerin ülkeden ayrılması sonrasında varlığını devam ettirebilmesi için meşrulaştırma süreçleri vasıtasıyla yerele benimsetilmesi faaliyetleri devlet/ulus inşa sürecinin de başarısını ortaya koymaktadır.

Savaş sonrası yeniden yapılandırma süreci esasen literatürde yeniden yapılandırma ve kalkınma adı altında iki farklı başlık altında ele alınmaktadır. Yeniden yapılanma, savaşın yıktığı veya büyük zarara uğrattığı toplumları savaş öncesi durumuna getirilmesi faaliyetlerini içerirken; kalkınma, toplumu daha önce olmadığı bir şeye dönüştüren faaliyetleri ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda yeniden yapılanma, sosyal, siyasi ve ekonomik altyapı savaştan sağlam çıkması durumunda mümkün olmakta; gıda, yol, inşaat, altyapı ve benzeri hizmetlerin sunumunu içeren kapasitif artırıma işaret etmektedir (Fukuyama, 2008: 120; Fukuyama, 2012b: 16-17; Fukuyama, 2012a: 352-353, 355).

II. Dünya Savaşı sonrası komünistlerin sosyal adaletsizliklerine karşı koyacak bir silah görülen “kalkınma” ise ekonomik ve sosyal kalkınmayı içine alan, hem kavramsal hem de pragmatik bir politika olarak içerisine demokrasi, federalizm, adem-i merkeziyetçilik, katılım, sosyal sermaye, kültür, cinsiyet, etnisite gibi kavramları da katarak (Fukuyama, 2008: 36, 40-53) yeni sosyal, siyasi, ekonomik kurumların yaratılmasına vurgu yapmakta ve toplumu daha önce olmadığı bir şeye dönüştüren faaliyetleri ifade etmektedir. Bu bağlamda yeniden yapılandırma faaliyetlerinden farklı

olarak yerli güçlerin süreci benimsemesini ve iştirakini de zaruri kılmaktadır (Fukuyama, 2012b: 16; Fukuyama, 2012a: 355).

Fukuyama'ya göre (2008: 36-50), yeniden yapılanma içerisinde ele alabileceğimiz ve devlet inşasının ele alınmasında faydalı olacağı değerlendirilen kurumsal kapasite bağlamında aşağıdaki çizelgede gösterildiği üzere devlette dört önemli sütun bulunmaktadır. Bunlardan diğer ülkelere transfer edilebilirliği en düşük olan “sosyal ve kültürel unsurların” olduğu dördüncü sütun, normlar, değerler ve ulus kültürüne ilişkin olup; bir takım kurumsal ihtiyaçlar veya fobiler yaratarak talebe etki etmekte ayrıca bazı resmi kurum tiplerini mümkün veya zorunlu kılarak kurumların arz yönüne de etki etmektedir. Kurum ve kurumsal reformlara yönelik talep yetersizliği, inşanın önündeki en temel engel olup talep iki şekilde dışarıdan yaratılabilmektedir: Bağışçı veya dış yardım finansörlerinin şartlı öne sürdüğü programlar; örtük egemenlik iddia eden yabancı otoritelerin doğrudan uyguladıkları siyasal nüfuz.

Çizelge 4.1: Devletin Kurumsal Kapasite Öğeleri

Devletin Kapasitif Bileşenleri	İlgili Disiplin	Diğer Ükelere Aktarılabirlik
Örgütsel Yapı ve Yönetim	İşletme, Kamu İdaresi, İktisat	Yüksek
Siyasal Sistem Yapısı	Siyasal Bilimler, İktisat, Hukuk	Orta
Meşruiyet Temelleri	Siyasal Bilimler	Orta-Düşük
Sosyal ve Kültürel Unsurlar	Sosyoloji, Antropoloji, Siyaset Bilimi	Düşük

Kaynak: Fukuyama, 2008: 45

4.2. Afganistan'ın Yeniden İnşası ve Müdahaleye Giden Süreç

Onlarca yıldır devam eden çatışmalar bir yandan Afganistan'ı harabeye çevirirken bir yandan da halkın canından usanmış hale gelmesi dış müdahaleye uygun şartları da beraberinde getirmiştir. Afganistan'ın enkaza dönmüş bu yapısı, ulus inşası yönünden tam bir boş levha görünümü verirken, bu durum hiç bir ülkenin de tek başına altından kalkacağı bir senaryoyu mümkün kılmamıştır. Dolayısıyla ABD, Afganistan'da ulus

inşasında önemli sektör ve süreçlerin liderliğini üstlenirken diğer tali alanlarda uluslararası toplumla geniş bir mutabakat içerisinde olduğu görülmektedir. Bu bölümde Afganistan'ın yeniden inşa süreci genel hatları ile ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

4.2.1. 11 Eylül Öncesi Afganistan

Ünlü şair Muhammed İkbâl'in ifadesi ile "Asya'nın kalbi" olarak adlandırılan bugünkü Afganistan toprakları (Yılmaz, 2005: 1), eski bir Türk yurdu olarak Türk tarihinde anlamlı bir yere sahiptir. Diğer taraftan Afganistan coğrafyasının eski çağlardan itibaren önemli ticaret ve geçiş güzergâhında olması nedeniyle pek çok kavmin istilasına uğrayarak, kavimlerin birbirine karışıp eridiği bir alan haline geldiği de bir vakıa olarak karşımıza çıkmaktadır (Fevzi ve Cankurt, 2013: 494).

Tarihsel ve kültürel gelişimi 5 bin yıl öncesine dayanan Afganistan coğrafyası, İlk Çağda Aryana, Orta Çağda Horasan ve Modern Çağda Afganistan olarak adlandırılarak değişikliklere uğramıştır (GENKUR, 2006: 35; Samur, 2005; Yahya, 2017: 3; Kazu ve Güleçen, 2008: 25).

Türkistan'ın güneyinde, dağlık ve içine girilmesi zor olmasından dolayı Asya'nın İsviçre'si olarak anılan Afganistan; batısında İran (936 km), kuzeyinde Türkmenistan (744 km), Özbekistan (137 km) ve Tacikistan (1206 km), kuzeydoğusunda Çin (76), doğu ve güneyinde Pakistan (2430 km) ile sınırdadır. Afganistan'ın komşuları ile olan bu sınırlarından İngilizlerle birlikte 1893 yılında çizilen Durand Hattı boyunca uzanan Pakistan ile olan sınırı siyasi olarak halen tartışmalıdır (Collins, 2011: 5). Sert coğrafyası ile labirent hükmünde değerli bir köprü vazifesi gören Afgan toprakları, bu labirent içerisinde Büyük İskender'den Cengiz Han'a, Zahiraddin Babür Şah'tan Nadir Şah'a kadar Hindistan'ın cazip büyümesine kapılan orduların liderleri için Hint ovalarına geçişte hep bir güzergaha dönüşmüştür. Bu köprü özelliği aynı zamanda Pers-Turan mücadelesinin hafızasına da beşiklik etmesine neden olmuştur (Albayrak 2002: 49; Fevzi ve Cankurt, 2013: 494).

Sert, dağlık ve etnik çeşitliliği olan bir coğrafyaya sahip Afganistan, bu özellikleri temelli olarak, tarih boyunca siyasi açıdan organize olamamış çeşitli kabilelerden mürekkep, feodal bir yapıya sahip olmuştur (GENKUR, 2006: 35).

MÖ. 500'lü yıllarda Perslerin istilasına uğrayan Afganistan coğrafyası, daha sonra Büyük İskender'in işgaline uğramış ve ardından Baktriana adıyla Helen devletine ev

sahipliği etmiştir. Helen devletinin batıdan gelen istilacıların hâkimiyeti, kuzeyden gelen Türk akınlarının da etkisi ile Hindistan'da kurulan Çanragupta Devleti tarafından MS. 50 yılında yıkılması sonrası bölgede Türk asıllı olan İskitlerin (Sakalar) hükümlerliliği başlamıştır. İskitlerin bu hâkimiyeti MS.125 yılına kadar devam etmiştir. İskitlerden sonra bölgeye yine Türk asıllı Kuşanlar hâkim olmuş ve Kuşanların da hâkimiyetleri MS. 125-480 yılları arasında devam etmiştir (Aysultan, 2007: 7; Diakov, 1987: 253-255). Miladın başlarından itibaren bölgede boy gösteren Türkler bu hâkimiyetlerini Kuşanlardan sonra Akhunlar ve Akhunlara bağlı Halaçlar ile devam ettirmiştir (Akkurt, 2005: 91; Büyükbaş, 2006: 26; Fevzi ve Cankurt, 2013: 494-495; Şeyhhanlıoğlu, 2004: 11; Selim, 2004: 36).

İlk antik dinlerden olan Zerdüştlük, Afganistan topraklarında doğarak (Fevzi ve Cankurt, 2013: 494), Budizm ile birlikte yine Afganistan topraklarında gelişmiş; Halife Hz. Osman devrinde Basra Valisi Abdurrahman B. Semure'nin bölgeye gönderilmesi ile birlikte İslam, Afganistan coğrafyasında yayılmaya başlayarak 654¹⁷ yılında Arap ordularının bölgeyi istilasını sonrası yaygın din haline gelmiştir (Raşid, 2007: 12; Akkurt, 2005: 91; GENKUR: 2006: 35).

Arap istilaları sonrasında bölge parçalı kabile liderlerinin hüküm sürdüğü bir coğrafya haline gelmiş ve bu durum, İran'da kurulan Müslüman Türk Samanilerin (874-999) bölgenin büyük bir kısmını ele geçirmesine kadar devam etmiştir. Samani hükümdarı Abdülmelik'in Herat valiliğini yapan Türk beyi Alp Tigin, Abdülmelik'in ölümüyle Gazne'yi işgal ederek 962'de burada bağımsızlığını ilan ederek Gazneliler Hanedanının kurucusu Gazneli Mahmut ile birlikte Müslüman Türkler Afganistan'ı iyice hâkimiyetleri altına almışlardır. Gaznelilerin (963-1186) hâkimiyeti Selçuklularla yapılan Dandanakan Savaşı (1040) ile son bularak, bölgede Büyük Selçuklu (1037-1157) hâkimiyeti başlamıştır. Selçuklu Sultanı Sencer'in ölümü ile birlikte bölgede Gurlar hakimiyet kurmuşlar, 12. yy.ın sonlarından itibaren de bölgeyi Harzemşahlar kontrolleri altına almışlardır. 1199'dan 1219'a Cengiz Han ve onun Moğol akıncılarının Belh ve Herat ile birlikte tüm Afganistan'ı harabeye çevirmesine kadar geçen sürede, Afganistan topraklarının kuzey bölgelerinde Harzemşahlar, batısında Selçuklular ve güneyinde Gurlar hâkimiyet kurmuştur. Moğolların bu

---

¹⁷ GENKUR'a (2006: 35) göre MS. 663.

hâkimiyetleri 1370 yılında Cengiz Han'ın torunlarından Timur'un (Timurlenk) bölgeye girmesi ile son bulmuş ve bölgede Türk hâkimiyeti devam etmiştir (Akkurt, 2005: 91-92; Genkur, 2006: 35; Fevzi ve Cankurt, 2013: 495; Şeyhhanlıoğlu, 2004: 11-12; Raşid, 2007: 12-13)

Timur İmparatorluğunun (1370-1507) sona ermesi ile birlikte bir Türk devleti olan Timur'un torunlarından Muhammed Babür'ün kurduğu Babürlüler (1526-1858), uzun süre bölgede hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Babürlülerin zayıflaması ile birlikte Avşar Türkmenlerinden olan Nadir Şah (Nadir Avşar) komutasındaki Türkmen ordusu Afganistan ve İran bölgesinde hâkimiyet kurarak Babür devletini vergiye bağlamıştır. 1747'de Nadir Şah'ın suikasta uğraması ile birlikte soydaşı Abdali kabilelerin (Dürrani¹⁸) de desteği ile idareyi ele alan, İran ordusunda komutan olan Afgan Ahmed Şah Dürrani bölgedeki diğer etnik gruplar ile Afgan kabilelerini birleştirerek tarihteki ilk milli Afgan devleti olan Dürrani devletini (1747-1826) kurmuştur (Fevzi ve Cankurt, 2013: 495; Şeyhhanlı, 2004: 11-12). Yaklaşık yarım asırlık bir süre sonunda, 1800 yılından itibaren iç karışıklıklarla Dürraniler parçalanmış, 1826'da¹⁹ Barakzay hanedanından Dost Muhammed Han'ın iktidarı ele geçirmesi ile birlikte yeniden Afganistan'ın birliği sağlanmıştır (Akkurt, 2005: 95-96).

Afganistan için tarihte önemli yer edecek olayların bir diğer dönüm noktası da 19. yy.da Rusların, İran, Afganistan ve Tibet bölgesine sızması nedeniyle Hindistan'ı sömürgesi haline getiren İngiltere'yi endişelendirmesiyle başlamıştır. İngiltere, komşusu olduğu Afganistan'ı 1839-1842, 1878-1880, 1919 yıllarında üç kez işgale uğratmış ancak 1881 yılında Rusların Türkmenistan'ı işgal ederek Afganistan'a komşu olmasıyla birlikte, bundan iyice rahatsız olan İngiltere ile sıcak denizlere inme siyaseti güden Ruslar arasında, Afganistan üzerinde "Büyük Oyun" başlamıştır (Collins, 2011: 15-18; Armaoğlu, 1995: 33-35; Şeyhhanlıoğlu, 2004: 13-15).

1885 yılında Ruslar'ın Herat'ın kuzeyini ele geçirmesiyle karşı müdahaleye geçerek Herat'ın işgaline karşılık Kandahar'ı işgal niyetlerini ortaya koyan İngilizlerin müdahaleleri sonrasında 13 Eylül 1866 ve 22 Temmuz 1887 yılında yapılan İngiliz-Rus Antlaşması ile bugün de geçerli olan, Afgan-Rus sınırı ortaya konulmuş; 12 Kasım

---

¹⁸ Peştun kabileleri birbiri ile savaş halinde iki büyük hizbe ayrılmışlardır: Dürraniler (Abdaliler) ve Gılzaylar (Raşid, 2007: 13-14).

¹⁹ Akkurt'a (2005: 96) göre 1834.

1893 yılında Afganların İngilizlerle imzaladıkları Durand Hattı antlaşması ile de bugün Pakistan ile arasında geçerli ancak sorunlu olan sınır ortaya koyularak, Peştunların bölünmesi resmileştirilmiştir (Akkurt, 2005: 97-98; Şeyhhanlıoğlu, 2004: 19-20; Collins, 2011: 5; Çelikkanat, 2008: 3-51,52; Raşid, 2007: 16).

Afganistan'ı işgal eden ancak burada tutunamayacağını anlayarak geri çekilen İngilizler gibi Orta Asya hanlıklarını teker teker işgal ederek Afganistan'a ilerleyen Ruslar da Afganistan üzerindeki çıkar çatışmalarında buranın işgalinden ziyade tampon bölge olarak tutulmasının daha uygun olacağını değerlendirerek 1907'de Afganlarla anlaşmaya varmışlardır. Ancak yapılan antlaşma 1917 Bolşevik Devrimi ile geçerliliğini yitirmiştir. Nitekim Lenin, devrimi güçlendirmesinin ardından Rusya'ya olası bir saldırıda güzergâh olarak kullanılacağını değerlendirdiği Afganistan ile ilgilenmeye başlamıştır. Diğer taraftan 1907'de yapılan ve İran, Afganistan ve Tibet hususunda nüfuz bölgelerini belirleyen Rus-İngiliz Antlaşması ile Afganistan tamamen İngiliz nüfuz bölgesi haline getirilmiştir (Armaoğlu, 1995: 34-36).

1901'de tahta geçerek 1919'da öldürülen kardeşi Habibullah Han'dan sonra tahta geçerek bağımsız siyaset güden ve Ruslar ile iyi münasebetler geliştiren Emanullah Han'ın (GENKUR, 2006: 35), İngilizler ile arası açılması sonrasında 3 Mayıs-3 Haziran 1919 tarihleri arasında yapılan savaş ardından Revalpindi Antlaşması imzalanmıştır. Böylece İngilizler, Hindistan'da da durumun istedikleri gibi gitmemesi üzerine 19 Ağustos 1919'da Afganistan'ın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmışlardır (Akkurt, 2005: 100; GENKUR, 2006: 35; Şeyhhanlıoğlu, 2004: 19-20; Çelikkanat, 2008: 3-52).

Afganistan'ın bağımsızlığını ilanı sonrasında 28 Şubat 1921'de Sovyetlerin tanıdığı bir ülke haline gelen Afganistan, bir gün sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi ile de 1 Mart 1921 tarihli Türk-Afgan Dostluk Antlaşması imzalayarak gerek Afganistan gerekse Türk Milli Mücadelesinin uluslararası camiada yer edinmesini sağlamıştır. Bu antlaşma ile Türkiye, sınırlı imkânlarına rağmen Afganistan'a uzman öğretmen ve subay gönderme taahhüdünde bulunmuştur (Akkurt, 2005: 101; Çelikkanat, 2008: 3-52).

Bağımsız, gelişmiş ve Batılı tarzda bir Afganistan hayali kuran Emanullah Han, iktidarı boyunca (1919-1929), Atatürk ve onun reformlarından çok etkilenecek benzer reformları ülkesinde uygulamaya koymaya gayret göstermiştir. Ne var ki halk

tarafından benimsenmeyen bu reformlar onun da iktidarına mal olmuş ve çıkan ayaklanma İngilizlerin yardımı ile bastırılabilmiştir (Şeyhhanlıoğlu, 2004: 23-24).

Batılı devletlerle iyi ilişkiler kuran Emanullah Han, Ruslar ile de iyi ilişkiler kurmuş ancak Rusların Orta Asya Müslüman devletlerine yönelik işgalci politikası nedeniyle ilişkiler gerilmiştir. Nitekim Türkmenistan ve Özbekistan'da Ruslara karşı verilen mücadelede “Basmacı” olarak bilinenlerden sağ kurtulanlar Afganistan'ın kuzeyine yerleşmişler, bunların torunları da Rusların 1979'da Afganistan'a girmesi sonrasında silahlarını kuşanarak verilen mücadelede etkin rol oynamışlardır (Akkurt, 2005: 102).

Ancak verilen mücadelelere rağmen 1917 Bolşevik ihtilali sonrası, İngiliz siyasetinden de ders alarak Propaganda ve Ajitasyon Bakanlığı kuran Ruslar, kısaca “sblijeniye (yakınlaşma)” ve “istripleniye (yok etme)” politikasıyla, Türkistan ve Güney Asya Müslüman coğrafyasında erperyalistlere karşı öne sürdüğü işçi kardeşliği ideolojisinde bir nevi başarılı olmuştur. Nitekim Ruslar bu başarısını Afganistan'ın işgaline neden olan 1978'de Babrak Karmal'ın Rus ordusunu daveti ile taçlandırmıştır (Şeyhhanlıoğlu, 2004: 23).

Emanullah Han sonrasında tahta geçen Muhammed Nadir Şah, din adamlarının da görüşlerini alarak İslami esaslara dayalı bir yönetim kurmuş, böylece ülkedeki Rus etkisini azaltmıştır. Şah'ın 1933 yılında öldürülmesi sonrasında yerine oğlu Muhammed Zahir Şah geçmiş, onun döneminde ise ülke, iç meselelerle boğuşarak 40 yıllık bir duraklama evresine girmiştir. Adı yolsuzluklara karışan Muhammed Zahir Şah, kendi kuzeni ve aynı zamanda kayınbiraderi olan Serdar Muhammed Davud tarafından 19 Temmuz 1973'te tahttan indirilerek, Roma'ya sürgüne gönderilmiş ve ardından Cumhuriyet ilan edilmiştir. Bağımsız ve pragmatist bir Afganistan siyaseti güderek son dönemlerinde Ruslardan uzaklaşmaya başlayan Muhammed Davut, KGB ajanları ve Afgan solcu subaylarının işbirliği ile 27 Nisan 1978'de darbeyle tahtından indirilerek ailesi ile birlikte katledilmiştir (Akkurt, 2005: 105; GENKUR, 2006: 36; Şeyhhanlıoğlu, 2004: 26-27).

Bu bağlamda Zahir Şah'ın artan Sovyet etkisine karşı giriştiği tedbirler nasıl kendisini tahtından etmişse, benzer şekilde zamanla Sovyet etkisinden kurtulmaya çalışan Davud Han'ın da benzer bir sürece kurban gittiği ifade edilebilir. Devrim sonrası Nur Muhammed Taraki Cumhurbaşkanı olurken, Hafızullah Emin de Başbakan

olarak göreve başlamışlardır. Bu yeni süreçte ülkenin adı Afganistan Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirilerek Sovyet etkisinin tüm ülkeye yayılması sağlanmıştır. Ancak Hafızullah Emin'in keyfi hareketleri Cumhurbaşkanı ve Sovyetleri rahatsız edince kendisine karşı girişilen devrime, karşı bir devrimle cevap vererek Cumhurbaşkanı Nur Muhammed Tarakiyi tutuklatmış ve Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştur. Ne var ki artan karışıklıklar sonrasında Sovyetler, 24 Aralık 1979'da, 85.000 kişilik kuvvetle ülkeye girerek, Hafızullah Emin öldürmüştü ve 1 Ocak 1980'de Babrak Karmal'ı yönetimin başına getirmişlerdir. Böylece 10 yıl sürecek olan Sovyet işgali de başlamıştır (Akkurt, 2005: 112-115; Şeyhhanlıoğlu, 2004: 26-27; Raşid, 2007: 18).

Babrak Karmal yönetiminde Afganistan'ı Sovyetleştirme programı kapsamında bir yandan kilit mevkiler Ruslara verilirken diğer taraftan kurumlar da Sovyet sistemiyle yeniden dizayn edilmiştir. Ayrıca 7-15 yaşındaki çocuklar SSCB'ye gönderilerek ideolojik eğitimden geçirilmesi sağlanmış; KGB modeli KHAD (Khedemati İttıla'ati Devleti) adıyla resmi ve gayri resmi yapılı gizli haber alma örgütü kurularak başına da Dr. Muhammed Necibullah getirilmiştir (Akkurt, 2005: 115-116).

Sovyet işgali ile birlikte Sovyetler, esasen beklediği desteği görememiş, 100.000 kişilik Afgan ordusundan 70.000'i silahları ile birlikte mücahitlerin yanında saf tutarak büyük bir dayanışma örneği sergilemiştir. Bu süreçte uluslararası kamuoyu da mücahitlerin yanında yer alarak eşine az rastlanır bir kenetlenmeye gitmiştir. Ancak Sovyetler bu süreçte döşediği 7-10 milyon mayınla insanların sakat kalmasını sağlayan yıldırma politikasını benimsemiş (Özerdem, 2013: 15), ABD de Afganistan'a ve Pakistan'a desteğini artırarak dünyanın her yerinden cihat yanlısı Müslümanların Afganistan ve Pakistan'a yerleştirilmesini sağlamıştır (Raşid, 2007: 212). Ayrıca ABD, bu dönemde SSCB'ne karşı "Yeşil Kuşak" politikasını geliştirerek hem SSCB'ni hem de İran'ın radikal İslam yayılmacılığını engellemeye çalışmıştır. Sovyetlerin 150.000'e çıkan asker takviyesine rağmen mücahitler ülkenin %80'ni kontrol altında bulundurmaya başarmışlardır. Artan mali yük ve siyasi yük nedeniyle Sovyetler, 8 Şubat 1988'de Afganistan'dan 10 aylık bir süre zarfında çekileceğini deklare etmiştir. Yapılan açıklamanın ardından ABD, SSCB, Pakistan ve Afganistan arasında Cenevre'de Sovyet işgalini sonlandıran dört antlaşma imzalanmış ve bu çerçevede Afganistan ve Pakistan'ın birbirlerinin içişlerine karışmayacağı, SSCB ve ABD'nin garantör ülke

olacakları hükme bağlanmıştır (Odman, 2002: 184-187). Her ne kadar bu antlaşmalar içerisinde SSCB'nin prestijinin korunması maksadıyla ülkeden çekilme ile ilgili olarak her hangi bir ifade bulunmamış olsa da Afganistan hezimetini SSCB'nin prestijini sarsarak SSCB'nin parçalanmasında önemli rol oynamıştır (Armaoğlu, 1995: 900-902; Akkurt, 2005: 116-121; Şeyhhanlıoğlu, 2004: 28-34). Ne var ki savaşın faturası her zamanki gibi yine sivillere çıkmış, 6 milyon insan göçmen durumuna düşerken, 2 milyon Afgan ölmüş, 6 milyon kişi ise mülteci durumuna düşmüştür (Büyükbaş, 2006: 58).

Sovyetler bu süreçte, Afganistan'dan çekilmenin başlayacağı 15 Mayıs 1988'den işgalin son bulacağı 15 Şubat 1989 tarihine kadar dört perspektifli bir planı yürürlüğe koymuştur. Bu plana göre:

- a. Dr. Necibullah rejimi askeri ve siyasi açıdan olabildiğince takviye edilecek,
- b. Pakistan sabotaj ve suikastlerle iktidarsızlığa sürüklenecek,
- c. Pakistan ve ABD'nin antlaşmalara uymadıkları yönünde propaganda yapılarak uluslararası kamuoyundan destek alınacak,
- d. Mücahidler arasındaki iç çekişmeleri körüklenecekti (Oğuz, 2001: 261-262; Akkurt, 2005: 121).

Halka rağmen Sovyet destekli hükümetin görevine devam etmesi planının Sovyetlerce kusursuz uygulandığını göstermekle birlikte, yukarıda ifade edildiği üzere geri çekilme Sovyetlerin prestijine ağır bir darbe indirmiş (Armaoğlu, 1995: 902), 15.000 askerini kaybetmesiyle birlikte her yıl yaklaşık 5 milyar dolar üzerinde maliyet yüklenmesine neden olmuştur (Akkurt, 2005: 102,122; Şeyhhanlıoğlu, 2004: 33-35).

Sovyet işgali ile birlikte İslami direniş karşısında yetersiz kalan Babrak Karmal, Sovyetler tarafından görevden alınarak yerine 1987'de Dr. Muhammed Necibullah getirilmiştir. Ancak işgalin sona ermesi ile birlikte tutunamayacağını anlayan Dr. Muhammed Necibullah, mücahitlerle görüşme yaparak bir yönetim oluşturup çareyi kaçmakta bulmuştur. Böylece mücahitler Kabil'e girerek 28 Nisan 1992'de Sıbgatullah Müceddidi'nin başkanlığındaki Geçici Konsey ile yönetimi devralmıştır. Ne var ki Afganistan'da İslami bir yönetimin işbaşına gelmesinden rahatsız olan Batılı güçler, bu sefer de geçmişte vuku bulmuş ihtilafları yeniden canlandırmışlardır (Akkurt, 2005: 123). Böylece Kabil civarında Burhaneddin Rabbani ve onun askeri komutanı Ahmed Şah Mesud'un organize Tacik birlikleri; General Raşid Dostum komutasındaki Özbek

birlikleri; Hikmetyar'ın biraraya getirmeye çalıştığı Peşaver'de üstlenmiş Peştun grupları arasında, Hikmetyar'ın Kabil'i kuşatıp gülle yağdırmasıyla kıyasıya bir iç savaş başlamıştır (Raşid, 2007: 26-27).

Silahlı gruplar zaten harebeye dönmüş ülkede, zar zor ayakta kalmış her türlü yapıyı da paraya çevirmek gayesiyle talan etmiş; Kabil yönetiminin kime geçeceği yönündeki iç çatışmalar halkı canından usandırarak Kabil'i yaşanmaz hale getirmiştir. Kabil ile birlikte bütün ülkenin iktidar çatışmaları ile iyice yıprandığı bu dönemde halk, bir yandan da Kuetta ve Kandahar'da üstlenen kamyoncular mafyasının Türkmenistan ve İran arasındaki ticaret yollarını kontrol altına alması ve en temel gıda maddelerinin bile fahiş fiyattan sevk edilmesiyle perişan hale gelmiştir. Bu ortamda 1994 sonbaharında ortaya çıkan Taliban hareketi, dünya kamuoyu, Pakistan, ABD, İngiltere, Suudi Arabistan ve onların gizli servislerinin desteği ile üç yıl gibi şaşırtıcı bir sürede bütün Afganistan'ın %90'na hâkim olmuştur (Akkurt, 2005: 124-126; Şeyhhanlıoğlu, 2004: 40-42).

1993'te Benazir Butto Başbakanlığa geldiğinde Peşaver-Kabil-Mezar-ı Şerif-Tirmiz-Taşkent hattındaki Orta Asya yolunu açmaya çalışmış ancak mümkün olmayınca Kuetta-Kandahar-Herat hattından Aşkabad'a uzanan yolun açılmasına karar vermiştir. Bu maksatla da Pakistan, ABD, İngiltere, İspanya, Çin ve Güney Kore Büyükelçilerini Herat ve Kandahar'da bir araya getirmiştir. Türkmenistan'a uzanan ticaret yolu, Kuetta ve Kandahar merkezli üstlenen kamyoncular mafyası açısından da önem arz ettiğinden Hikmetyar'ın adamlarınca kontrol altında tutulan bu bölgede Taliban'a denemek maksatlı kazanç teklif edilmiştir. Buradan çıkış noktası yakalayan Taliban, 12 Ekim 1994'te 200 kişiyle, Pakistan medreselerinden hareketle Afganistan ve Pakistan hududundaki küçük bir Afgan sınır karakolu olan Spin Buldak'a gelmiştir. Taliban, iki gün sonra 29 Ekim 1994'te, ISI himayesinde ilerleyen bir Pakistan konvoyununun bir eşkiya grubu tarafından Kandahar çevresinde yağmalanması sonrasında konvoyu ve personelini kurtarmıştır. Ardından da iki gün süren çatışma ile Afganistan'ın ikinci büyük kenti Kandahar'ı ele geçirerek dünya gündemine oturmuştur. Kandahar'ı ele geçirmeyi müteakip ilerlemeye devam eden Taliban, 14 Şubat 1995'te Gulbettin Hikmetyar'ın hâkim olduğu Çarasyab'ı da ele geçirmiş ve Hikmetyar'ın Afgan politikasından silinmesine neden olmuştur (Raşid, 2007: 34-38; Demirel, 2002: 43-49).

Tüm bunlar Pakistan tarafından sevinçle karşılanarak Taliban, Başbakan Benazir Butto tarafından resmen tanınmıştır. Pakistan'ın ardından da kısa bir süre sonra Taliban, İran'ın bölgedeki etkisini kırmak ve petrol kaynaklarının ve ulaşım yollarının denetimini elinde tutmak isteyen ABD'nin desteğini almaya başlamıştır. Gücünü gittikçe artıran Taliban, 27 Eylül 1996'da, Şah Mesud'dun hâkimiyeti altındaki Kabil'e ilerlemiş, Şah Mesud'un Kabil'den geri çekilmesiyle direniş görmeden şehri ele geçirerek Şah Mesud'un prestijine ağır bir darbe vurmuştur. Kabil'e girilmesiyle birlikte BM'e sığınan komünist rejimin Cumhurbaşkanı Dr. Muhammed Necibullah'ı öldüren Taliban, böylece Afganistan'ın iktidarına iyice yerleşmiştir. Taliban, 27 Eylül 1996 yılında iktidarı ele geçirmesi ile birlikte saf ve şeriata dayalı İslami bir düzen kuracağı bahanesiyle sürekli yasak ve kurallarla iktidarını genişletmiş ancak yürürlüğe koyduğu İslamiyet ile bağdaşmayan yasak ve kaideler halkı canından bezdirmiştir (Akkurt, 2005: 125-128; Şeyhhanlıoğlu, 2004: 43-46; Demirel, 2002: 46-49). Böylece çatışmalardan bunalarak bir kurtarıcı bekleyen Afgan halkı artık bir başka kurtarıcıyı gözler olmuştur.

4.2.1.1. Usame Bin Ladin ve 11 Eylül Saldırıları

11 Eylül 2001 tarihinde Türkiye saati ile 16.02'de Boston'dan kalkan 11 sefer sayılı Boeing tipi uçak kaçırılarak yaklaşık 50.000 kişinin çalıştığı Dünya Ticaret Merkezinin kuzey kulesine intihar saldırısı gerçekleştirmiş, basın yayın organlarının çekim yaptığı esnada insanlar henüz ne olduğunu anlamamış iken 18 dakika sonra ikinci bir uçak da güney kuleye kamikaze dalışı gerçekleştirmiştir. Bunların hemen ardından Washington Dulles Havaalanından kalkan Boeing 757 tipi bir yolcu uçağı da ABD Savunma Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığının ünlü Pentagon binasına intihar dalışı yapmış ve binanın kısmen çökmesine neden olmuştur. Yine kaçırıldığı ve Beyaz Saray'a yöneldiği tespit edilen 93 sefer sayılı başka bir yolcu uçağı da savaş uçakları ile (resmi açıklamalara göre yolcular tarafından) Pensylvania eyaleti Pittsburgh kenti yakınlarında düşürülmüştür (Demirel, 2002: 7; Akkurt, 2005: 224; Halatçı, 2006: 81; Örnek, 2012: 108). Saat 17:02'yi gösterdiğinde ise ikiz kulelerdeki yangın patlamaya dönüşerek, kulelerin çökmesine neden olmuştur (Demirel, 2002: 131-133).

Saldırıları sonrasında 90 ülkeden yaklaşık 3.000 masum insan ölürek ABD'de önemli oranda can ve mal kaybı meydana gelmiştir (Collins, 2011: 45). Saldırının sonuçlarından ABD'nin olduğu kadar ve hatta ondan çok daha fazla olarak Afganistan

etkilenmiş ve bu şok edici terör saldırılar uluslararası politikada bir dönüm noktasını oluşturmuştur (Örnek, 2012: 108).

Saldırıları hiçbir örgüt üstlenmemiş olmakla birlikte aynı gün saat 21:00'a doğru Amerikalı bir yetkili saldırının arkasında Usame Bin Ladin'in olduğuna dair izlerin olduğunu beyan etmiştir. İntihar saldırıları sonrasında aynı akşam ABD Başkanı George Walker Bush, Beyaz Sarayda, İncil'den alıntılarla süslediği ulusa sesleniş konuşmasında "ABD'ye yapılan saldırıyı gerçekleştiren teröristlerle, bu saldırıya destek veren ülkelerin ayrı tutulmayacağını" ifade etmiştir (Noory, 2011: 4; Akkurt, 2005: 225). Ardından da ülke genelinde "Haçlı Seferi" ifadesini kullanma gafletinde bulunarak savaş hali ilan etmiştir (Halatçı, 2006: 82; Bozkurt, 2003: 20). Bu açıklamaların ardından 13 Eylül 2001'de de 3'ncü Dünya Savaşının çıkabileceği işaretini vermiştir (Demirel, 2002: 138; Akkurt, 2005: 226).

Başkan Bush, 20 Eylül 2001 tarihinde yaptığı konuşmada ise; ABD hedeflerine yönelik daha önce Tanzanya, Kenya ve Yemen'deki terörist saldırılarla ilişkilendirilen El Kaide Örgütünün 11 Eylül saldırılarında da parmağı olduğu yönünde yeterli kanıt bulunduğunu deklare etmiştir. Bush'un bu yaklaşımına İngiltere Başbakanı Tony Blair de destek vererek saldırıların failinin, El Kaide Örgütü olduğu yönünde yeterli kanıt olduğuna şüphe bulunmadığı kamuoyuna açıklamıştır. Ancak Usame Bin Ladin saldırılarla herhangi bir ilişkisi olmadığını ifade ederek suçlamaları reddetmiştir (CNN, 2001; Halatçı, 2006: 82; Noory, 2011: 4).

ABD, Usame Bin Ladin'i saldırılardan sorumlu olduğunu deklare etmesi sonrasında, Taliban Yönetiminden El Kaide Örgütü üyelerinin ABD'ye teslimini, terör kamplarının kapatılarak Amerikalı ve yabancıların korunmasını istemiş aksi takdirde Ladin ile aynı kefeye koyulacağını bildirmiştir. Buna karşılık Taliban Yönetimi, saldırıları kınamış ancak Ladin'in hem bu saldırıları gerçekleştirebilecek kapasitesinin bulunmadığını hem de bunları gerçekleştirdiğine yönelik yeterli delilin olmadığını iddia etmiştir (Topal, 2004: 233; Halatçı, 2006: 82). Ancak bundan kısa süre sonra Afganistan'a karşı Sonsuz Özgürlük Harekâtı başlatılmıştır.

11 Eylül ve ardından Afganistan'a yapılan müdahaleden sonra yaklaşık 16 yıl geçmesine rağmen halen 11 Eylül kadar, uluslararası arenada olayların geri planı güncelliğini korumakta ve farklı yorumlar yapılmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2017: 32). Nitekim 11 Eylül, kimilerince El Kaide lideri Usame Bin Ladin tarafından ABD'ye

karşı yapılmış tarihinin en ağır saldırılarından biri (Örnek, 2012: 108; Sasaoğlu, 2014: 1), kimilerince de ABD'nin içinden veya dışarıdan bazı karanlık gruplarca yapıldığı ve ABD'nin, henüz Rusya krizini aşamamış, AB ordusunu oluşturmamış ve muhalefet büyümemişken Afganistan ve Irak gibi ülkelerde operasyonlar yapabilmesinin meşruiyeti için hazırladığı bir komplo ya da senaryonun bir parçası (Noory, 2011: 4; Büyükbaş, 2006: 75). Nitekim ABD'nin Sovyetlerin dağılması ile birlikte kurmak istediği tek kutuplu düzen, yeni dünya düzeninin, icat ettiği yeni ve yegâne düşman "İslam ve onun kaynakları" sonraki yıllarda gerçekleştirilen operasyon alanları bağlamında anlamlı bir bütün oluşturmuştur (Esen, 1994: 16-17; Demirel, 2002: 166-168; Toje, 2005: 124). Birbirine zıt bu iki durumun da ispatı mümkün olmamakla birlikte, El Kaide ve Usame Bin Ladin'in 11 Eylül ve sonrası gelişmelerde dünya gündemine oturduğu bir gerçektir. Ayrıca 11 Eylül, tehditsizliğin yarattığı boşluğu kapatmak için Soğuk Savaş sonrası ikame edilen "Yeni Dünya Düzeni" projesinde yer alan "Haydut Devlet" kavramının inandırıcılığında görülen meşruiyet yetersizliğinin giderilmesinde son derece önemli bir rol oynamıştır (UHİM, 2011: 24-2; Yaraşır, 2008: 105-106). Böylece 11 Eylül, Sovyetler Birliğinin dağılması sonrası ABD'nin devasa askeri ve siyasi gücünü sürdürmek ve yükseltmenin yanında çoğunluğu müslüman bir coğrafyanın şekillendirilmesinin gerekçesini kolaylıkla ve kendiliğinden inşa etmiştir.

1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ile birlikte CIA, Pakistan istihbaratı ile el ele vererek, 40 kadar İslam ülkesinden 100.000 savaşçıyı para yardımı ve cihat ideolojisi ile kendisine bağlamış ve bir nevi, bir tek askerini bile cepheye sürmeden bu savaşı başkaları ile kendi adına kazanmıştır. Bu savaşçılar içerisinde 11 Eylül'ün faillerinden olduğu ileri sürülen ve sonradan adından sıkça söz ettiren kişilerden birisi de CIA'den eğitim alan Usame Bin Ladin olup Suudi Arabistan'dan 4000 mücahidin Afganistan'a gelmesine öncülük etmiştir. Arabistan'lı zengin bir mühendis ve işadamı olan Usame Bin Ladin, kendisinin Suudi Arabistan'ı temsilen gönderildiğini, bu cihatta paranın Suudilerden, silahların da Amerikalılardan geldiğini ifade etmiştir (Şeyhhanlıoğlu, 2004: 47-50).

Usame Bin Ladin, Suudi Arabistan'da Afgan davasının en hararetle destekçilerinden biri olarak Afganistan'a yardım parası da toplamış ve 1984'te eski hocası Abdullah Azzam ile Peşaver'deki ilk Arap Cihatçılar Misafirhanesini açmıştır. 1986'dan itibaren Afganistan'da kendi kamplarını kuran Usame Bin Ladin, 1988'de

Abdullah Azzam ile yollarını ayırmış ve El-Kaide terör örgütünü kurarak mücahitlerle birlikte Sovyetlere karşı mücadeleye girerek Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesi ile birlikte Suudi Arabistan'a geri dönmüştür. 1991'de Suudi Arabistan'dan sürgün edilen Usame Bin Ladin, Pakistan, Afganistan ve Sudan'a geçmiş ve 1993'ten itibaren örgütlenmesini Yemen'e genişletmiştir. 1996'da ABD'nin baskıları ile Sudan'dan da çıkarılan Usame Bin Ladin, Afganistan'a yerleşerek, terör uzmanlarınca yapılanması en iyi örgüt olarak tanımlanan, gevşek ilişkili sistemiyle birbirini tanımayan insanlardan oluşan bir ağ yapısına sahip El-Kaide'yi iyice kuvvetlendirmiştir (Akkurt, 2005: 129-131).

Ladin, 1996'da 19 Amerikan askerinin öldüğü Suudi Arabistan'daki Habur patlamasından sonra Taliban lideri Molla Muhammed Ömer'den gördüğü misafirperverlik nedeni ile o güne kadar tarafsız kaldığı Afganistan'daki iç çatışmalarda Taliban'ın mücadelesini cihat olarak fetvalaştırarak sessizliğini bozmuştur. Esasen Usame Bin Ladin, Ronald Reagan'ın Başkan olması ile birlikte yolu açılmış ve Sovyet işgali süresince ABD'den eğitim ve destek almıştır. Usame Bin Ladin'in ayrıca Amerikan eski Başkanı George Bush ile birlikte savunma ve havacılık şirketleri ile ciddi bağlantıları olan Washington merkezli bir banka olan Carlyle Grubu ile ortak ticari bağlantılar içerisinde oldukları ortaya çıkmıştır (Şeyhhanlıoğlu, 2004: 48). Ancak Usame Bin Ladin Sovyet işgalinin son bulması sonrasında ve 1992'de Yemen'de Amerikan askerlerinin hedef alındığı otel bombalanması eylemi ile birlikte de Amerika'nın hedefi haline geldiği ifade edilebilir (Akkurt, 2005: 129-132).

4.2.1.2. Uluslararası Topluluğun Saldırlara ve Operasyona Karşı Tutumu

11 Eylül saldırılarından yaklaşık 1 ay sonra 7 Ekim 2001'de koalisyon oluşturan Amerikan ve İngiliz askeri güçleri (Doğan, 2012), Kabil, Celalabad ve Kandahar şehirleri üzerinde hava bombardımanı ile Sonsuz Özgürlük Operasyonunu başlatmıştır. Hava bombardımanı ile birlikte Kuzey ittifakına bağlı askerler de karadan saldırıya geçmişlerdir. Kuzey İttifakı ilerleyişini sürdürürken, bir yandan da Amerikan, İngiliz ve Kanadalı askerlerce, neredeyse Taliban'a karşı silah alacak herkesin silahlandırılarak çok uzun sürecek yeni bir şiddet sarmalının da fitili ateşlenmiştir. Yapılan müdahale ile 13 Kasım 2001'de Kabil ve 7 Aralık 2001'de de Taliban Yönetiminin güneyde bulunan kalesi Kandahar ele geçirilmiş böylece yönetim pratik olarak Kuzey İttifakı ve ABD kontrolüne geçmiştir. Müdahaleyi uluslararası topluluk, zımnen ve açıktan onaylamıştır.

Nitekim Rusya, operasyonu desteklemiş; Almanya, Çek Cumhuriyeti, Filipinler, Gürcistan, Hollanda, İtalya, Katar, Kanada, Tacikistan, Özbekistan, Umman, Suudi Arabistan ve Yeni Zelanda dâhil 80 kadar devlet her ne kadar koalisyonun ilk safhasına katılmasa da askeri yardım teklifinde bulunmuşlardır (Sasaoğlu, 2014: 1-2). Ayrıca BM tarafından müdahale kınanmamıştır. Böylece BM'in bu tavrı, müdahaleyi zımnen onayladığı şeklinde sonradan çeşitli görüşlere dayanak teşkil etmiştir (Halatçı, 2006: 86; Örnek, 2012: 109).

Saldırıların hemen ertesinde 12 Eylül 2001'de BM Güvenlik Konseyi, aldığı 1368 sayılı karar ile 11 Eylül saldırılarını kınayarak, saldırıların dünya barışı ve güvenliği için tehdit oluşturduğunu ifade etmiştir. 29 Eylül'de ise 1373 sayılı kararını alarak tüm devletlerden terörist eylemlere yönelik finansmanın engellenmesini ve terörizm ile mücadelede işbirliğine gidilmesini istemiştir. BM bu kararlarında her ne kadar kınama, işbirliğinde bulunma ve finansmanın engellemesi gibi kararlar almış ise de askeri güç kullanımına dair izin vermemiştir (UNSC, 2001c).

NATO, 11 Eylül saldırılarına sert tepki göstermiş ve 24 saat içerisinde saldırıların Antlaşma'nın 5. maddesi doğrultusunda tüm ittifak üyelerine yapıldığı ifade edilmiştir (Yiğittepe, 2017: 348). 21 Eylül 2001 tarihinde Avrupa Birliği üye devletlerinin gerçekleştirdiği olağanüstü Brüksel Zirvesi'nde de saldırılar değerlendirilerek ABD'yi destek kararı alınmıştır (Topal, 2004: 236). Aynı şekilde saldırı sonrasında İslam Konferansı Teşkilatı ve Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi de olağanüstü toplanarak saldırıları kınamış uluslararası terörizmle mücadele konusunda destekte bulunulacağı açıklanmıştır (Topal, 2004: 236–237; Halatçı, 2006: 86).

Bu süreç içerisinde Irak, 11 Eylül'den üzüntü duyduğunu belirtmeyen tek ülke olarak kayıtlara geçmiştir. Yapılacak olan operasyon ile alakalı olarak Irak'ta “hain saldırı”, Filistin'de “tavır alalım” şeklinde ifadeler kullanırken; İran, bunu kabul edilemez olarak nitelendirmekle birlikte, Şiiilerin nefret ettiği Taliban yönetiminin devrilmesine çok da olumsuz yaklaşmamıştır. Çin ise her ne kadar terörizmi kınasa da operasyonun terörizme yönelik olması, kesin bir delile dayanması ve BM sözleşmeleri esas alınması yönünde üç şart altında operasyona destek vereceğini ifade etmiştir (Akkurt, 2005: 239-241).

4.2.2. Afganistan'ın Yeniden İnşası

Afganistan, tarihsel olarak incelendiğinde zayıf bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkezi yönetimin otoritesinin kapsam ve derinliği, tıpkı vatandaşlarının temel güvenlik ihtiyacının karşılanmasında olduğu gibi zayıf kalmıştır (Weinbaum, 2012: 195)²⁰.

Afganistan'da modern bir devlet deneyiminin eksikliği, 1970'lerden beri var olan siyasi karmaşa, onu monarşinin hâkim olduğu Kabil dışında devlet erişiminin zayıf olduğu geniş ölçüde bir kabileler konfederasyonu olarak kalmasına neden olmuştur (Fukuyama, 2008: 121). Afganistan'ın bu durumuna komşularından her birinin dönemselsel olarak bazı Afgan kabile gruplarını destekleyerek Afganistan'ın iç siyasetine müdahalede bulunmalarının katkıda bulunduğu ifade edilebilir. Her ne kadar Taliban sonrası istikrarın sağlanması komşularının yararına olmakla birlikte komşu devletler kendine yakın gruplara halen desteklerini sürdürmektedir (Weinbaum, 2012: 208-209). Afganistan'ın 2001 öncesi siyasi durumu ele alındığında:

- a. 1979-1988 dönemi soğuk savaş ortamında Sovyetlere karşı verilen cihat,
- b. 1989-1992 dönemi Sovyet destekli hükümet ile mücahit gruplar arasındaki çatışma,
- c. 1992-1996 dönemi mücahit gruplar arasındaki çatışma,
- d. 1996-2001 dönemi Taliban ve Kuzey İttifakı arasında bölgesel vekâlet savaşı şeklinde cereyan eden 23 yıllık iç çatışma ile boğuştuğu, 2001 ve sonrası dönemde de uluslararası savaş içerisinde olduğu ele alındığında bile devlet inşası bağlamında kat edilmesi gereken yolun büyüklüğünü kendisini göstermektedir (Bhatia vd., 2009: 287; Barakat ve Wardell, 2001; Özerdem, 2002: 963).

Nitekim Afganistan 11 Eylül arifesinde altyapısının büyük kısmı tamamen yıkılmış, neredeyse bir yönetimi olmayan, ekonomisi iflas etmiş, halkı savaş ve kargaşa içinde kalmış, dünyanın en fakir ülkelerinden biri görünümündeydi. Göze çarpan husus ülkenin tüm siyasi ve ekonomik yapısının yeniden inşa edilmesinin gerekliliğiydi

---

²⁰ Afganistan'ın tarihsel olarak zayıf olduğu görüşü, başka bir açıdan 11 Eylül sonrası ABD ve diğer Batılı güçlerin Afganistan'daki varlığını meşrulaştırmak maksadıyla literatüre özellikle sokulmuş bir mit olduğu yönündedir (Bkz. Yaren ve saraçoğlu, 2008: 242).

(Goodson, 2012: 225). Bu bağlamda Taliban yönetimi devrildiğinde ülke ulus inşacıları açısından neredeyse tam bir boş levha görünümü vermiştir (Starr, 2012: 167).

Afganistan'ın onlarca yıl süren iç çatışmalar sonrasında ciddi derecede zayıf kalması, onun ironik bir şekilde devlet harici bir aktör olan, Batı tarafından finanse edilen, eğitim verilen ve Batı Avrupa'da radikalleşen (Fukuyama, 2008: 14), terör örgütü El-Kaide'nin kitle imha silahlarına sahip olması endişesi, yine ABD'nin öncülük ettiği Batı ülkelerince alevlendirilmiştir (Fukuyama, 2008: 112). Zira kısıtlamalar ve caydırıcılığın geleneksel şekillerinin bu tür devlet dışı aktörlerdeki sınırlı etkisi, 11 Eylül saldırılarının stratejik meydan okuması ile birleşince ve bu durumun tüm dünyada yaşarcasına naklen görüntülenmesi uluslararası kamuoyunda eşine az rastlanır bir konsensus yaratmasına da zemin hazırlamıştır. 11 Eylül saldırıların trajik sonuçları, insan felaketleri ve insan hakları ihlalleri ile birlikte uluslararası güvenlik boyutunun da ortaya çıkması gibi hususlar Batılılar için Afganistan'a yapılacak dış müdahale ihtiyacını gerekli kılmaktan öte kamuoyu açısından da kabulü mümkün bir şekilde meşru hale de getirmiştir.

Alınan bu olağanüstü uluslararası destekle Aralık 2001 itibariyle 5 yıllık Taliban Hükümetinin devrilerek başkent Kabil ve stratejik öneme haiz Mezar-ı Şerif, Kunduz, Kandahar gibi şehirlerin ele geçirilmesi üzerine Batılı devletler hızla hareket edip Afgan Geçiş Hükümetini kurmuş, barış inşası ve devlet inşası süreçlerini planlamaya başlamışlardır (Bhatia vd., 2009: 285) Bu bağlamda Bonn Anlaşması, Afgan devletinin inşa sürecinin gerçek anlamda bir başlangıç ve temel yol haritası olması yönünden önem arz etmiştir (Aras ve Toktaş, 2008: 50). Bonn Antlaşması ile birlikte BMGK 1386 sayılı kararı, Tokyo Konferansı, BMGK 1401 sayılı kararı Afganistan'daki devlet inşa sürecinin ilk aşamalarında katkıda bulunan önemli kilometre taşları olmuştur (Bingöl, 2012: 167). BMGK 1386 sayılı kararı ile ISAF teşkil edilirken, BMGK 1401 sayılı kararı ile 28 Mart 2002 tarihinde Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA) kurulmuş; Tokyo Konferansında finansman ve kalkınma için önemli adımlar atılmış ve Güvenlik Sektörü Reformunun esasları ortaya koyulmuştur.

Bunların haricinde Londra Konferansında imzalanan Afganistan Sözleşmesi; Afgan Ulusal Kalkınma Stratejisi (ANDS); 2004 İstanbul, 2006 Riga, 2008 Bükreş ve 2010 Lizbon NATO Zirve Toplantıları ve "Kapasitif Yapılandırma" başlığında

değindiğimiz diğer bağış konferanslar ile Kabil Süreci Afganistan'ın yeniden inşasında ele alınması gereken kayda değer diğer kilometre taşları olarak ifade edilebilir. Bunlardan 31 Ocak-1 Şubat 2006 tarihlerinde BM ve Afganistan Hükümeti'nin eş başkanlığında gerçekleşen Londra Konferansı'nda imzalanan Afganistan Sözleşmesi, Bonn sürecinde ortaya koyulan yeniden inşa ve kalkınma yol haritasının ilk aşamasını nihayete erdirerek, ikinci aşama için uluslararası toplum ve Afgan Hükümeti arasında uzlaşa sağlaması bağlamında önem arz etmiştir.

2006 yılında geçici olarak kabul edilen ve 2008 yılında Karzai tarafından onaylanarak Paris Konferansı'nda uluslararası topluma sunulan Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi (AUKS) ise BM'nin Milenyum Kalkınma Hedeflerini de içerecek şekilde yeni bir yol haritası çizmiştir.

Obama'nın 2009 seçimleri ile Başkan seçilmesi ile birlikte hazırlanan Afganistan-Pakistan (Af-Pak) stratejisi, Afganistan'ın inşasında güvenliğin Afgan Hükümetine devrini, devir sonrası ABD-Afganistan ile olan ilişkinin şeklini ve Taliban ile müzakerelere girilmesini de içeren Kabil Süreci'ni başlatmıştır (Bingöl, 2012: 180-182; AREU, 2015: 57-58). 2010 Londra Konferansı, 2010 NATO Lizbon Zirvesi ve 2010 Kabil Konferansı içeren Kabil Süreci Afganistan'ın inşasında gerek yeni bir süreç olması gerekse yeniden inşanın Afganistan tarafından içselleştirilmesi de diyebileceğimiz bir süreç olması bağlamında önem arz etmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Soğuk Savaş sonrası dönemde hâkim güçlerin dünya politikasındaki eğilimi, devletin küçültülmesi yönünde cereyan ederken (Fukuyama, 2008: 140), Afganistan'a müdahale sonrası mesele, Afganistan'ın nasıl küçültüleceğinden ziyade nasıl yapılandırılacağına kaydığı görülmüştür. Bu bağlamda 11 Eylül sonrası Afganistan'a müdahale ile birlikte ABD uluslararası politika mantığını, yönetimin devralınması ve ardından uluslararası topluma yamanması şeklinde oluşturmuştur. Nitekim Afganistan'da da müdahale sonrası egemenlik aşındırılarak yönetim işlevleri BM, NATO ve diğer uluslararası örgütlere ve yardım kuruluşlarına devredilmiştir (Fukuyama, 2008: 124). Bunda Afganistan'a müdahale sonrası cereyan eden gelişmelerden ABD'nin, Irak'ta Baas rejimini devirmekten başka Orta Asya ve Orta Doğu'da da geniş bir coğrafyada çoğulculuğun benimsetilmesi gibi birçok gündeminin olduğu (Fukuyama, 2008: 114), ABD'nin tek başına her ülkeye doğrudan müdahalesinin imkânsız olması nedeniyle öncelikle müdahalede yerel aktörlerle

işbirliğine gittiği ardından da devraldığı yönetimin işlevselleşmesinde uluslararası topluma yer vermesi ihtiyacının etken olduğu görülmektedir. Nitekim Amerika'nın, küresel anlamda başlattığı savaşın ilk adımı olan Afganistan'daki savaşta vakit kaybetmeden silahlı kuvvetlerin, güvenliği mümkün olan en kısa sürede sağlayarak, ülkenin yeniden inşasının büyük kısmını da uluslararası toplumun sorumluluğuna devretmesi daha uygun bir politika olarak görülmüştür. Nitekim Tokyo ve Berlin'de gerçekleştirilen bağışçılar konferanslarının amacı yeniden inşa da uluslararası desteği sağlamak olmuştur (Weinbaum, 2012: 209-212).

Halen gerek ekonomik koşullar ve gerek teknik yetersizlikler nedeniyle çok yönlü bir yardıma ihtiyaç duyan Afganistan'da, yeniden yapılandırma sürecinde uluslararası girişimler dikkate alındığında, yardımların büyük ölçüde BM şemsiyesinde ya da dolaylı etkisiyle gerçekleştiği söylenebilir. Bu bağlamda Bonn sürecinin başlaması ile birlikte son derece kombine çalışmalar başlatan BM, ülkenin yeniden yapılandırılması maksadıyla; BM Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA), BM Kalkındırma Programı (UNDP), BM Tanzim Komisyonu (UNCC), BM Çölleşmeyle Mücadele Konvansiyonu (UNCCD), BM Genel Tedarik Veritabanı (UNCSD), BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), BM Çevre Programı (UNEP), BM Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO), BM İklim Değişikliği ve Çerçeve Konvansiyonu (UNFCCC), BM Afganistan Nüfus Fonu (UNFPA), BM İskân Merkezi (UNHABITAT), BM Mülteciler Yüksek Komisyonu (UNHCR), BM Çocuk Fonu (UNICEF), BM Bilişim ve İletişim Teknolojileri Görev Gücü (UNICT), BM Endüstriyel Gelişim Organizasyonu (UNIDO), BM Kadın Gelişim Fonu (UNIFEM), BM Ortak Lojistik Merkezi (UNJLC), BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC), BM Proje Hizmetler Ofisi (UNOPS) başta olmak üzere 31 civarında alt birimle çalışmalar yürütmüştür. Kalkınmadan, çevreye, insan haklarından eğitime kadar çok geniş bir yelpazede işlev yürüten bu kuruluşlardan UNAMA, Afganistan'ın yeniden yapılandırılması sürecinde ön plana çıkmaktadır. UNAMA, Afganistan'daki BM şemsiyesi altındaki bütün sivil kuruluşların ve faaliyetlerin liderliğiyle uluslararası toplumun Afganistan'a yaptığı yardım ve destekleri koordine etmekte ve Afganistan'da Ortak İzleme Kurulu Koordinasyonu'nun da eş başkanlığını yapmaktadır (AREU, 2015: 64; Akçay, 2012: 104-105; Bingöl, 2012: 186-188).

Diğer taraftan NATO, Koalisyon Kuvvetleri, Dünya Bankası, Avrupa Birliği (AB), sivil toplum kuruluşları (STK) ve devletler öncül aktör olarak, Afganistan’da güven ortamının tesisi, insani koşulların iyileştirilmesi, ekonomik kalkınma, altyapı çalışmaları ve benzeri teknik hizmetler yönünden görevler üstlenmektedirler. Yardım ve işbirliği faaliyetleri, devlet bazında veya Türkiye’nin resmi kuruluşu TİKA, ABD’nin resmi yardım kuruluşu Amerikan Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) örneğinde olduğu gibi doğrudan o ülkenin resmi yardım kuruluşları vasıtasıyla ya da ulusal sivil toplum kuruluşlarının girişimleriyle sürdürülebilmektedir (DEİK, 2003: 15Akçay, 2012: 103-104).

Afganistan’ın inşasının temel aktörlerinden olan ABD’nin inşa sürecini ele alışı, Afganistan’daki genel seyri de belirlemiştir. Bu bağlamda Japonya’da yürüttüğü çalışmalardan sonra ABD, bütün ulus inşa faaliyetlerini birisi sahra komutanının olduğu askeri kanat diğeri büyükelçi ve dışişleri bakanlığı tarafından yönetilen sivil kanat olmak üzere iki yetki makamı tarafından yönetmiştir (Fukuyama, 2012b: 22). Afganistan’daki inşa süreci bu iki yetki makamı ve Başkan’ın Afganistan özel temsilcisi ve aynı anda büyükelçilik görevini yürütecek kişinin başkanlığında, geleneksel yöntemle yürütülmüştür. Ancak genellikle Afganistan’ın yeniden inşasında Savunma Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığına bağlı USAID arasında fikir çatışması olduğu görülmüş (Weinbaum, 2012: 212) Pentagon, Dışişleri Bakanlığı ve USAID oluşan aksaklıklarla ilgili olarak sıklıkla birbirlerini suçlamışlardır (Fukuyama, 2012b: 22, 24-25; Starr, 2012: 185, 187)

Ancak sorun iki yetki makamı olmasından ziyade bunların yapıları ile ilgili olduğu görülmüştür. Nitekim bu sorunlar 2003 yılında çözülerek, ileride değinilecek olan sivil-asker işbirliği, güvenlik ve yeniden inşa personelini tek çatı altında toplayan “İl İmar Timleri” oluşturulmasını gündeme getirerek, bunların hem büyükelçilik hem askeri düzeyde iyi sonuçlar vermesi sağlanmıştır (Fukuyama, 2012b: 25).

Afganistan’ın inşası, genel anlamda ABD açısından, büyük ayak izleri taşımayan, bir işgal modeli yaratmıştır (Weinbaum, 2012: 209-210). Afganistan’da egemenlik Bonn Antlaşması sonrası kısa sürede Karzai yönetimine devredilirken, BM temsilcisi Lakhdar Brahimi geçiş sürecinin yönetimi ve meşrulaştırılmasında önemli roller üstlenmiş, NATO müttefiklerine belirli rol ve görevler verilmiş, ABD de başlangıçta Kabil dışında hiçbir yerde düzen sağlama işine girişmemiştir. Ayrıca ABD Afganistan

için bir demokrasi inşası planlamamış ve terörle mücadele kapsamlı bir harekate girişmiştir. Oysa ABD, Irak'ta derin izler bırakmak isteyen bir hedef planı ortaya koymuştur. Nitekim savaş öncesinde Bush, Irak'ın demokratik bir ülke haline getirileceğini, savaşın Ortadoğu'nun tamamındaki siyasi yapının dönüştürülmesinde bir başlangıç olarak tasarlandığını açıklamıştır (Fukuyama, 2012b: 27-28).

Afganistan'ın inşası sürecinde karşılaşılan temel sorunlardan bir tanesinin de Afganistan'ın harabeye dönmüş durumunun halk tarafından uluslararası güçleri memnuniyetle karşıladığı bir yer değil de, orduların mezarlarına döndüğü bir yer olarak ele almaları kaynaklı olduğu görülmektedir (Goodson, 2012: 228). Ancak yine de ifade edilmelidir ki her şeye rağmen Afganistan'ı diğer ulus inşa örneklerinden ayıran husus, ülkelerindeki sürekli yabancı varlığını onaylayan çok sayıda Afgan'ın olmasıdır (Weinbaum, 2012: 220).

Afganistan'da ulus inşa stratejisinin birbiri ile iç içe geçmiş devlet inşası, güvenlik ve yeniden yapılandırma olmak üzere üç temel sütun üzerine oturtulduğu görülmektedir. Bu bağlamda değerlendirilecek olursa, Afganistan'ın yeniden inşasını:

- a. Barışa zorlama, barışın tesis edilmesi ve barışın korunması,
- b. Egemenliğin ve meşruiyetin tesis edilmesi,
- c. Siyasal sistemin yapılandırılması
- d. Güvenlik sektörünün yapılandırılması
- e. Kapasitif yapılandırma
- f. Yerele devretme ve güçlendirme başlıkları altında inceleyebiliriz.

4.2.2.1. Barışa Zorlama, Barışın Tesis Edilmesi ve Barışın Korunması

Barışı Destekleme Harekâtının birer çeşidi olan “Barışa Zorlama, Barışın Tesis Edilmesi ve Barışın Korunması”²¹ faaliyetleri yeniden inşa sürecinin en önemli aşamalarındandır. Literatürde barışa zorlama, çatışan tarafların rızasının olmaması veya belirsiz olması durumunda, barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla BM Antlaşmasının VII. Bölümü çerçevesinde girişilen askeri harekâtı; barışın tesis edilmesi, uzun vadeli barışın inşası için çatışma ortamının engellenmesi ve ateşkesin imzalanması ile birlikte gerek çatışmaya neden olan hususların giderilmesi gerekse tahrip olan idari

---

²¹ Barışı Destekleme Harekâtı, “çatışmaların önlenmesi, barışın yapılandırılması ve güçlendirilmesi ile insani yardım” çeşitlerini de kapsamaktadır (Odman, 2002: 203).

altyapı ve kurumları güçlendirici ekonomik, sosyal, siyasi ve askeri tedbirleri kolaylaştıran faaliyetleri; barışı koruma harekâtı ise barış antlaşmasının imzalanmasından sonra taraflar arası düşmanlığın minimize edilmesi maksadıyla antlaşmanın uygulanmasını takip etmek, kolaylaştırmak ve diplomatik çabaları desteklemek maksadıyla çatışan tarafların rızasının sağlanarak girişilen, tarafsız ve çok yönlü diplomatik girişimlerden askeri faaliyetlere kadar geniş yelpazedeki icra edilen faaliyetleri ifade etmektedir (GENKUR, 2010a: 2-8-18; Odman, 2002: 214-216)

11 Eylül saldırıları sonrasında gerçekleştirilen Sonsuz Özgürlük Harekâtı ile operasyon başladıktan 43 gün sonra Koalisyon Kuvvetleri, 13 Kasım 2001’de başkent Kabil’i ele geçirerek, Taliban Kuvvetlerinin şehirden çekilmesini sağlamışlardır. Bundan kısa süre sonra da 7 Aralık 2001’de Kandahar ele geçirilmiş böylece ülke yönetimi fiilen Kuzey İttifakı ve ABD’nin eline geçmiştir. Müteakiben Taliban Yönetimi devrilerek Hamid Karzai başkanlığında oluşturulan Geçici Hükümet 22 Aralık 2001’de yemin ederek görevine başlamıştır (Halatçı, 2006: 85). Bu arada 5 Aralık 2001’de Bonn Antlaşması imzalanmış (Annan, 2001: 1), bu anlaşma ve BM Güvenlik Konseyi’nin 1386 sayılı kararı doğrultusunda 20 Aralık 2001’de Kabil ve çevresinin güvenliğini sağlanmasına yardımcı olmak, oluşturulan Geçici Hükümete katkıda bulunmak üzere Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (UGYK) tesis edilmiştir. Tahsis edilen kuvvetlerin Afganistan’a intikali ile 16 Ocak 2002 tarihinden itibaren UGYK, bölgede harekât kabiliyetine ulaşmıştır (Akkurt, 2005: 256; UNSC, 2001d; GENKUR, 2006: 41; Akçay, 2012: 106; Halatçı, 2006: 86; Örnek, 2012: 109).

Kabil ve çevresinde kısa sürede güvenliği sağlaması sonrasında, 9 gün süren bir toplantıyla 5 Aralık 2001’de (UNSC, 2001: 1) önde gelen Afgan ve dünya liderlerinin, Almanya’nın Bonn kentinde, Birleşmiş Milletler himayesinde, ülkenin tamamını temsil edecek bir yönetimin kurulmasına da rehberlik edecek bir program geliştirmek maksadıyla bir araya gelerek kaleme aldıkları (Annan, 2001: 1; Aras ve Toktaş, 2008: 50) genellikle Bonn Antlaşması olarak bilinen “Kalıcı Yönetim Kurumları Yeniden Kuruluncaya Kadar Afganistan’da Geçici Düzenlemelere Dair Antlaşması, Afganistan’ın devlet inşana yönelik antlaşma serilerinin ilki olması ve Afganistan’da inşa edilen siyasi ve sivil kurumların temelini oluşturması daha da önemlisi, Afganistan’ın yeniden inşasında izlenecek yol haritasını belirlemesi itibarıyla özel öneme haizdir (Aras ve Toktaş, 2008: 50; EoIRoA, 2016). Ancak Afganistan’da

özellikle meşruiyet ve egemenlik temellerinin tesisi ile siyasi ve sivil kurumların temelini oluşturulmasında Bonn Antlaşmasının kuvvetli bir nirengi olması yadsınamaz bir gerçek olmakla birlikte, devlet inşası sürecinin gerçek anlamda, Sonsuz Özgürlük Harekâtı ile başladığını da belirtmekte fayda vardır.

Afganistan'da Taliban yönetimine karşı girişilen ve tüm ülke genelinde sürdürülen harekât, Karzai Hükümetinin ülkenin tek meşru yönetimi olarak kabul edilmesini sağlamayı amaçlamıştır. Bu bağlamda Taliban yönetimine karşı icra edilen harekât; Sonsuz Özgürlük Harekâtı adıyla operasyon icra eden Koalisyon Kuvvetleri ve Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (UGYK) olmak üzere birbirinden farklı iki uluslararası kuvvet tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kuvvetler muhalif milis kuvvetleri olarak faaliyet gösteren başta Hizb-i İslami Gulbeddin (HİG)²², El Kaide²³ ve Taliban olmak üzere başlıca üç gruba yönelik olarak operasyonlarını sürdürmektedir (GENKUR, 2006: 52-53).

4.2.2.1.1. Koalisyon Kuvvetleri

ABD liderliğinde icra edilen Sonsuz Özgürlük Harekâtı, daha çok riskli olarak bilinen ülkenin Güney ve Güneydoğu bölgesinde Taliban, El Kaide ve Hizb-i İslami Gulbeddin (HİG) kuvvetlerine yönelik olarak sürdürülmüştür (GENKUR, 2006: 51, 53).

11 Eylül saldırıları ile birlikte ilk olarak harekete geçen Koalisyon Güçleri, 11 Eylül'den hemen 3 hafta sonra Usame Bin Ladin'in eğitim kampları ile Taliban Yönetimi'nin komuta kontrol merkezlerini hedef almıştır. Koalisyon güçlerinden ABD ve İngiltere operasyona hava desteği sağlarken, Kuzey İttifak-ı Güçleri de karadan ilerleyerek yukarıda ifade edildiği üzere 43 gün sonra 13 Kasım 2001 tarihinde Kabil'i ele geçirmiş ve Taliban Kuvvetlerinin şehirden çekilmesini sağlamışlardır (GENKUR, 2006: 40-41). Bundan sonraki aşamada Koalisyon Güçlerinin, kontrolü sağladığı bölge ve alanlarda ileride ifade edileceği sorumluluğu uluslararası topluma ve nihayetinde

---

²² Hizb-i İslami Gulbeddin (HİG), 1990'lı yılların başlarında Başbakanlık yapmış olan Gulbeddin Hikmetyar'ın liderliğini yaptığı, mücahit hareketin bir kolu olup, istikrarsız ve güvensiz bir ortamın tesisine yönelik faaliyetleri nedeniyle operasyonun bir parçası haline gelmiştir (GENKUR, 2006: 51; Demirel, 2002: 36-37).

²³ El Kaide, 1980'li yılların sonlarına doğru Afganistan'da Sovyetlere karşı savaşan Müslümanları birleştirmek maksadıyla Usame Bin Ladin tarafından kurulan örgüt, Arabistan, Mısır, Yemen, Kuzey Afrika ve Körfez bölgesinde olmak üzere çok iyi bir şekilde teşkilatlanmaya sahiptir (GENKUR, 2006: 51).

yeni yönetime aşamalı olarak devrettiği ve geri planda stratejik olarak faaliyet görülmüştür.

4.2.2.1.2. Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (UGYK)

Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (UGYK), 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin liderliğinde yürütülen Sonsuz Özgürlük Harekâtının Taliban'ı devirmesiyle birlikte, gerek Afgan önde gelen liderlerinin gerekse uluslararası müdahaleye destekte bulunan devletlerin temsilcilerinin mutabakata vardığı Bonn Antlaşması (Annan, 2001: 1) uyarınca, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1386 sayılı kararı doğrultusunda (Akçay, 2012: 106), Kabil ve çevresinin güvenliği ile Geçici Hükümete destekte bulunmak maksadıyla 20 Aralık 2001 tarihinde 6 aylık süre için İngiltere'nin liderliğinde, başlangıçta 18 ülkenin katılımı ile oluşturulmuştur (UNSC, 2001d; GENKUR, 2006: 41; ISAF, 2012). UGYK, tahsis edilen kuvvetlerin Kabil'e intikali ile birlikte 16 Ocak 2002 tarihinden itibaren hareket kabiliyetine kavuşmuştur (Akkurt, 2005: 256; GENKUR, 2017).

Afgan Yönetiminin ülke genelinde mutlak egemenliği tesis etmesinde yardımcı olmak maksadıyla hareket eden UGYK, komutasını 11 Ağustos 2003'te NATO'ya devrederek, UGYK'nın ülke genelinde yayılmaya başladığı bir süreci de başlatmıştır. Nitekim 11 Ağustos 2003'te NATO, UGYK operasyonunun liderliğini üstlenerek, altı aylık ulusal rotasyonlara son verilmiştir. Ardından da Birleşmiş Milletlerin başlangıçta Kabil ve çevresinde güvenlik sağlamakla sınırlı olan UGYK'nın görevi, Ekim 2003'te, Afganistan'ın tamamını kapsayacak şekilde genişletilmesi (UGYK'nın Afganistan genelinde genişlemesini gösteren harita için bkz. Harita Ek 2) karara bağlanmıştır (UNSC, 2003). Bu bağlamda Aralık 2003'te UGYK'nın ülke genelinde genişleme çalışmaları kuzey sektöründen olmak üzere başlatılmış, bu maksatla ilk olarak, diğer sekiz İl İmar Ekibi Sonsuz Özgürlük Harekâtı komutası altında işlev görürken, 31 Aralık 2003'te Kunduz'da bulunan İl İmar Ekibinin askeri bileşeni UGYK'nın komutası altına alınmıştır. Müteakiben 28 Haziran 2004'te İstanbul'da yapılan NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde NATO'nun, Kuzey Afganistan'daki Mezar-ı Şerif, Meymana, Feyzabad ve Bağlan'da İİE kurma kararı alması sonrası, belirtilen bölgelerde planlanan İİE'lerinin 1 Ekim 2004 tarihinde açılması ile UGYK'nın genişleme sürecinin ilk aşaması da tamamlanmıştır. UGYK'nın ikinci aşama genişlemesi 10 Şubat 2005'te yapılan açıklama sonrasında 31 Mayıs 2006 itibari başlamış ve Herat, Farah, Ghor,

Baghdis vilayetlerinde 4 İİE'nin de UGYK emir komutasına alınması sonrasında toplam dokuz İİE ile ülkenin %50'ine genişleme tamamlanmıştır. NATO'nun 8 Aralık 2005'te Brüksel'de yapılan Dışişleri Bakanları Zirvesinde alınan karar doğrultusunda 31 Temmuz 2006'da UGYK'nın güneyde 3. aşama olarak, ABD'nin liderliğindeki Koalisyon güçlerinden Day Kundi, Helmand, Kandahar, Nimroz, Uruzgan ve Zabul olmak üzere altı vilayet ve dört İİE'nin komutasını alması ile genişleme büyümüştür. Son olarak 5 Ekim 2006'da UGYK, ABD'nin liderliğindeki koalisyondan Doğu Afganistan'daki uluslararası askeri güçlerin komutasını da alarak genişlemenin son aşamasını gerçekleştirmiştir (NATO, 2017; ISAF, 2007a). Ancak UGYK doğuya ve güneye doğru genişledikçe birlikler, 2007'de ve 2008'de artan bir direnişle karşılaşmıştır ve bu durum 2009'da 40.000 kişilik yeni birlik görevlendirilmesine de neden olmuştur (NATO, 2015e).

2011'den itibaren Afganistan'ın güvenlik sorumluluğu kademeli olarak Afgan Güvenlik Kuvvetlerine devredilmeye başlanmış ve 2014 sonu itibariyle UGYK'nın da görevi tamamlanarak, Afganistan'ın güvenliği tamamen Afgan Güvenlik Kuvvetlerine devredilmiştir. UGYK görevi bundan sonra 1 Ocak 2015'te muharip bir görev olmayan ve Afgan güvenlik güçlerine ve kurumlarına öncelikli olarak eğitim, danışmanlık ve yardım sağlamak maksatlı "Kararlı Destek Misyonu" başlatılmıştır (NATO, 2015e). Ancak her ne kadar UGYK'nın ve nihayetinde Afgan merkezi yönetiminin otoritesinin Afganistan geneline teşmili süreci bu şekilde işlemiş ise de Afganistan genelinde barışın tesis edilmesi geçen onca zamana rağmen mümkün olmamıştır. Bu kapsamda ekte sunulan kontrol alanlarını gösterir harita bize bu konuda derin ipuçları vermektedir.

4.2.2.2. Egemenlik ve Meşruiyetin Tesis Edilmesi

Ulus inşa süreçlerinde güvenliğin sağlanması sonrasındaki en önemli faaliyet meşru siyasi otoritenin tesis edilmesi aşamasıdır (Fukuyama, 2012a: 359). Bu bağlamda da Afganistan'da ulus inşası projesi içerisinde yer alan uluslararası güçlerin neredeyse tamamı, açık ve öncelikli hedefin ülkenin toprak bütünlüğü ve egemenliğinin yeniden sağlanarak güvence altına alınması gerekliliğinde hem fikir olmuşlardır. Ayrıca Afganistan'da egemenliğin sağlanması meselesi uluslararası güçlerce, inşa edilecek ekonomik, sosyal, siyasi yapıların temeli olarak da ele alınmıştır (Starr, 2012: 167-168).

Bu bağlamda 2001-2003 yılları arasındaki dönemde, Amerika, Avrupa ve Birleşmiş Milletler, Afganistan'a bu gerçeklik temelinde yaklaşarak, öncelikle

egemenliğin meselesinin inşasını, ardından ulus kimlik inşası ve müteakiben meşruiyet meselesine odaklanmışlardır. Bu strateji uygulamada kara sınırlarının yeniden ele alınarak merkezi hükümetin bu sınırlar içerisinde genişletilmesini gerekli kılmıştır (Starr, 2012: 169-170). Ancak her ne kadar uluslararası güçler egemenlik meselesini önceleyip inşa edilecek binanın temeli olarak ele alsalar da Afganlar temel mesele olarak egemenlikten ziyade meşruiyeti en önemli mesele olarak ele almışlardır. Nitekim 11 Eylül'den sonraki geçen uzun zaman dilimine rağmen halen ülke genelinde egemenliğin ve istikrarın sağlanamamış olması Afganların yaklaşımını haklı çıkarmıştır.

Bu bağlamda Amerikalıların başını çektiği uluslararası güçlerin, egemenliğin tesisi ve ardından yapılacak seçimler ile de meşruiyetin sağlanmasını ana yol haritası olarak belirlemesi meselesi de Afganlar açısından değerli görülmemiştir. Zira Afganlara göre seçimler meşruiyetin bir kaynağı olmaktan ziyade meşruiyeti onaylamaya hizmet eden bir araç olarak ele alınmıştır.

4.2.2.2.1. Egemenliğin Tesisi

Afganistan'ın yeniden inşasında izlenecek yol haritasını ortaya koyan Bonn Antlaşması, Birleşmiş Milletlerin yeni egemenlik oluşturma yetkisini ve Karzai Hükümetinin de yöneteceği egemenliği oluşturmuştur. Nitekim uluslararası toplumun egemenliğe yönelik verdiği öncelik 27 Kasım-5 Aralık 2001 tarihleri arasında yapılan Bonn Konferansı'nın sonuç bildirgesinde ortaya konulmuştur. Konferansta ortaya koyulan yeni yönetim "Geçici Yönetim" olarak tanımlanmış ve bunun zamanla "Geçiş Yönetimi"ne ve Loya Cirga'nın onaylamasının ardından "Geçici Afganistan İslam Cumhuriyeti"ne dönüşeceği ifade edilmiştir. Böylece bildirge ile Afganistan'ın gerçek bir yönetime seçimlerle kavuşabileceği, 22 Aralık 2001 tarihinden itibaren Geçici Hükümet'in kurularak 6 ay sonra toplanacak Loya Cirga ile de Geçiş Hükümeti'nin oluşturulması ve bu yönetim altında 18 ay içerisinde kalıcı yönetimi oluşturacak siyasi yapıya geçilmesi karara bağlanmıştır (Annan, 2001: 1; Akkurt, 2005: 286; EoIRoA, 2016; GENKUR, 2006: 41; Starr, 2012: 171-172).

9 gün süren Bonn Konferansı'na, Taliban'a karşı yürütülen Sonsuz Özgürlük Operasyonu içerisinde yer alan Kuzey İttifakı ve diğer gruplar arasında imzalanmış ve Taliban Yönetimi muhatap alınmadığı gibi Taliban'a ılımlı olan grupları da davet gayreti içerisinde olunmamıştır (Aras ve Toktaş, 2008: 50). Nitekim ülkenin ekonomik,

sosyal ve siyasal yapısının şekillendirilmesinde önemli bir kilometre taşı ve ilk çaba olan, ABD'nin teklifi ile düzenlenen ve başkanlığını BM temsilcisi Lakhdar Brahimi'nin üstlendiği Bonn Müzakerelerine (27 Kasım-5 Aralık 2001) liderliğini General Fehim Han'ın yaptığı Kuzey İttifakı “Şuray-ı Nezar”; liderliğini Kerim Halili ve Üstad Muhammed Muhakkik'in yaptığı Kuzey İttifakı “Hizb-i Vahdet”; liderliğini Kral Muhammed Zahir Şah'ın yaptığı Roma Grubu; Gulbettin Hikmetyar'ın liderlik ettiği Kıbrıs grubu; Seyyid Ahmed Geylani'nin liderlik ettiği Peşaver Grubu temsilcileri ile diğer ılımlı iç ve dış aktörlerin katıldıkları görülmektedir (Akkurt, 2005: 286-290; Yegin, 2015: 32; Erol ve Burget, 2002: 51-52; Aras ve Toktaş, 2008: 50).

Bonn'da planlandığı gibi Geçici Hükümet 22 Aralık 2001'de kurularak Hamid Karzai liderliğinde görevine başlamıştır. Hamid Karzai ortaya koyduğu 13 maddelik geçiş hükümeti planında; toprak bütünlüğü; İslami kurallara riayet; terörle mücadele hususları planın temelini teşkil etmiştir (Akkurt, 2005: 286).

Hamid Karzai'nin başkanlığındaki, kabinede önemli bakanlıklar Peştun ve Tacikler tarafından bölüşülmüştür (EoIRoA, 2016)). Yaklaşık 6 ay sonra da 10-19 Haziran 2002 tarihleri arasında gerçekleştirilen Loya Cirga toplantısında devrik lider Kral Zahir Şah'ın da desteği ile 13 Haziran 2002'de Hamit Karzai Devlet Başkanı seçilmiş ve 24 Haziran 2002'de Geçiş Yönetimi görevine başlamıştır (GENKUR, 2006: 41).

Karzai'nin şekillendirdiği bu ara dönemde, Peştunlar önemli sayıda koltuk elde etmekle birlikte üç etkili bakanlık; Savunma (Yunus Kanuni), İçişleri (General Muhammed Fehim) ve Dışişleri (Dr. Abdullah Abdullah) Taciklere ayrılmıştır. 30 üyeli geçici kabine; 11 Peştun, 8 Tacik, 5 Şii Hazara, 3 Özbek ve diğer etnik gruplardan tesis edilmiştir (Aras ve Toktaş, 2008: 52; Akkurt, 2005: 292-293, 296-298; Bingöl, 2012: 194). Ancak yine de ifade edilmelidir ki Bonn sürecinin amacı temsili mümkün olduğunca genişletmek olduğundan ve bu amaçla kurulan Loya Cirga'nın, Karzai'yi Devlet Başkanlığına getirmesi tesadüfi değildir. Kral Zahir Şah'ın Hükümetinde yer alan bir senatörün oğlu olan Karzai her ne kadar yurtdışında yaşasa da Kandahar asıllı bir Peştun olup, babasının Pakistan'da Taliban tarafından suikastla öldürülmesinden sonra Polpolzai-Durrani Peştunlarının lideri olması etkili olmuştur. Bu konumu itibarıyla Amerika'nın yardımıyla Taliban rejimine karşı ülkeyi birleştirecek bir lider

olarak görülmüş ve Afganistan'a geri dönüşü sağlanmıştır (Aras ve Toktaş, 2008: 52; Rubin, 2007).

Plan her ne kadar geniş tabanlı hükümeti benimsemiş olsa da etnik ve bölgesel farklılıklar yaşayan Afganistan'da, federalizm bir kenara itilerek, zaman içerisinde bir grubun giderek güçleneceği endişesi hâkim olmuştur. Nitekim Peştunlar Loya Cirga'da, Karzai'den destekle ağırlıklarını hissettirmeye başlamışlar ve bu durum 2004 seçimleri boyunca doruğa çıkmıştır (Goodson, 2012: 245-246)

04 Ocak 2004 tarihinde kabul edilen Anayasa hükümleri doğrultusunda, 9 Ekim 2004'te 34 Afgan eyaletinin tamamında kurulan 22000 sandıklı ve yaklaşık 4900 oy merkezi ve bunlara ek olarak İran ve Pakistan'daki Afgan mülteciler için kurulan 2800 sandıkta 8.128.940 seçmen oy kullanarak %70'lik bir katılımı Karzai, 18 aday arasından oyların %55,4'nü alarak ilk devlet başkanı olarak seçimi kazanmış, 23 Aralık 2004 tarihinde de yeni hükümet görevine başlamıştır (GENKUR, 2006: 41-42). Seçim etnik çizgileri son derece çarpıcı bir şekilde yansıtmış, seçimden ikinci sırada çıkan Tacik Kanuni, ülkenin özellikle kuzeydoğusunda yedi eyalette; üçüncü sırada çıkan Hazara Hacı Muhammed Muhakkik, Hazaraların yoğun olduğu iki eyalette; dördüncü sırada çıkan Özbek lider Abdul Raşit Dostum, ülkenin kuzey-orta bölümünde 4 eyalette önemli bir başarı elde etmiştir (Goodson, 2012: 247).

Ardından 18 Eylül 2005'te parlamento seçimleri yapılarak 30 yıllık aradan sonra ilk kez 19 Aralık 2005'te yeni parlamento üyeleri görevine başlamıştır. Parlamentonun göreve başlaması sonrasında 22 Mart 2006'da Hamid Karzai yeni kabineyi onaylanmak üzere meclise sunmuş ancak 25 bakandan beşi (Ulaştırma ve Havacılık, Kadın İşleri, Sanayi ve Ticaret, Çalışma ve Ekonomi, Kültür, Turizm, Enformasyon ve Gençlik Bakanlıkları) güvenoyu alamamıştır (GENKUR, 2006: 41-42)

1973 yılında Muhammed Davud Han'ın bir darbeye Muhammed Zahir Han'ı devirmesinden sonra cumhuriyet yönetimini benimseyen Afganistan'da, 2004 seçimleri bu süreçte ilk seçim olması nedeniyle önemli görülmüştür. İlki 2004'de olan seçimde olduğu gibi, 2009'da yapılan ikinci seçimden de Hamid Karzai zaferle çıkmıştır (Yılmaz, 2009). Ancak 2014 seçimlerinde Hamid Karzai iki dönem kuralına takıldığından aday olamayacak olması iktidarın seçimlerle el değiştirilmesine de yol açacak olması nedeniyle önemsenen diğer bir husus olmuştur (Yegin, 2015: 8-9; Yalçınkaya, 2014). 5 Nisan 2014 ve 14 Haziran 2014'te iki tur yapılan seçimden, ilk

turda en çok oyu alan iki aday Abdullah Abdullah ile Eşref Gani Ahmedzai yarışmış ve ilk turda oyların yüzde 37,6 alarak ikinci sırada yer alan Eşref Gani Ahmedzai seçimin ikinci turunda oyların yüzde 56.44'ünü alarak seçimin kazananı olmuştur (TRT, 2014).

4.2.2.2.2. Meşruiyetin Tesisi

Egemenliğin tesis edilmesi kadar önemli bir husus da şüphesiz meşruiyetin tesis edilmesidir. Nitekim egemenliği temsil eden güçlerin kalıcı olabilmesi, meşruiyetleri ile doğrudan orantılı bir husustur. Seçimlerin ne zaman nasıl ve hangi düzeyde yapılacağı önemli bir husus olmakla birlikte siyasi otoritenin meşruiyetinin elde edilmesindeki modern dünyadaki en önemli araç demokratik bir seçim olduğu görünmektedir. Ancak Afganistan'da bu durum gerek Bonn sürecinin onaylanması ve ABD'nin yoğun baskısı ile Karzai'nin Geçici Devlet Başkanı olarak atanmasında, gerek Ocak 2004'te anayasa taslağının onaylanması ve Ekim'deki Devlet Başkanlığı seçimine zemin hazırlanmasında da görüleceği üzere Loya Cirga²⁴ meşruiyetin tesisinde Afganistan'daki en önemli kurumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Afganistan'da yukarıda ifade edildiği üzere demokratik seçimlerin 2004 ve 2009'da yapılarak Hamid Karzai'nin yeni hükümetine seçimle meşruiyet kazandırıldığı ifade edilebilir (Fukuyama, 2012a: 361). Ardından 2014 yılında yapılan seçimlerde Karzai'nin yönetimi anayasal hükümlere bağlı kalarak yine seçimle Eşref Gani Ahmedzai'ye devretmesi meşruiyetin tesisinde önemli bir adım olmuştur.

Ulus inşa sürecinin en önemli başarısı olacağına inanılan seçimlerin, 2003 Eylül tarihli Siyasi Partiler Yasası'nda hiç bir partinin bir milis teşkilatına sahip olamaması, İslam karşıtlığı güden amaçlara sahip olmaması gibi kısıtlayıcı hükümler bulunmasına rağmen, siyasi partilerin kurulması ve bunların seçimlerde aktif rol alması faydalı olmuştur. Nitekim 2005 seçimleri için 50'den fazla seçim için kayıt yaptıran siyasi parti olmuş, bu da katılım anlamında önem arz etmiştir (Goodson, 2012: 248-249).

Ancak Afganlar açısından tek sorun yönetimin seçimle iş başına gelip gelmediği değildir. Nitekim Afganlar geçici yönetimin meşruiyetini iki temel ölçüte göre değerlendirmektedir; bölgelerine ve gruplarına idari hizmet sağlayıp sağlamadığı ve

---

²⁴ Loya Cirga, ülke genelini ilgilendiren çok önemli konuların görüşüldüğü, cirkalar ve diğer yerel grupların temsilcilerinden oluşan, geniş temsil yeteneği olan ulusal çapta bir meclistir. Daha geniş bilgi için yasama bölümüne bakınız.

ülkenin en büyük işvereni olarak, iş, imkân ve kaynaklar ile otoritesini adil ve tarafsız olarak kullanıp kullanmadığı. Ne var ki Afganlar için, yönetime destekte bulunup bulunmayacaklarını belirleyecek temel ölçüt bunlar iken, Bonn Konferansı'nda bunlara değinilmemiş olması dikkate değer bir eksiklik olmuştur (Starr, 2012: 171-172).

Her ne kadar uluslararası toplum milis liderlerini ve onların geldikleri bölgelere kadar yayılan nüfuzunu göz ardı ederek, milis liderlerini ulus inşasının birinci safhasında kullanmayı, ikinci safhada birer vatandaşa dönüştürmeyi planlamışlarsa da göz ardı edilen bu durum sayesinde, dışlanan veya merkezden uzaklaşan grupların yerel milis liderlerinin nüfuzu altında varlıklarını sürdürmeleri mümkün olmuştur. Ayrıca STK'nın çalışanlarının prestijli konumları ile finansmanı, sefalet içerisindeki ortamın gerçekliğinden uzak, daha çok kendi yararlarına harcanmış olmaları yerel yöneticilerin prestijini kırdığı gibi güvenilirliklerini de yitirmelerine neden olmuştur (Starr, 2012: 176-183).

Özetle Loya Cirga sonrası dönemde uluslararası güçlerin, Afganların merkezi yönetimde göz önüne aldığı, bölgesel ve etnik temsil ve yerel hizmetleri karşılayabilme yeteneği gibi göstergeler ile meşruiyet meselesini doğru ele almada başarısızlık gösterdiği ifade edilebilir.

4.2.2.3. Siyasal Sistemin Yeniden Yapılandırılması

Afganistan'ın siyasi kalkınması diğer adıyla devlet inşası olarak da ifade edebileceğimiz süreç, diğer sütunlardan daha az sorunlu olmuştur. Devlet inşa sürecinin çerçevesi 2001 Aralık ayında Taliban karşıtı Afgan grupların ABD ve BM aracılığı ile bir araya geldiği Bonn Antlaşmaları ile çizildiğini yukarıda ifade etmiştik. Tekrar etmek gerekirse Bonn Antlaşmaları tam egemenliğe kademelı geçişi öngören yaklaşık 2,5 yıllık bir süreç tasarlamış, buna göre Hamit Karzai başkanlığında 2002 Ocak ve Haziran ayları arasında işbaşında olacak şekilde Geçici Afgan Yönetimi kurulması, Haziran 2002'de de Karzai'nin başkanlığında Loya Cirga toplanması ve burada yasalara uygun seçimler yapılana kadar Geçiş Yönetiminin oluşturulması sağlanmıştır (Bingöl, 2012: 166-167). Diğer taraftan yeni Afgan anayasasının da Loya Cirga'nın toplanmasından itibaren 18 ay içerisinde hazırlanıp kabul edilmesi öngörülmüştür. Loya Cirga planlandığı gibi Aralık 2003 ve Ocak 2004'te toplanarak Afgan anayasasını onaylamıştır. Bonn çizelgesindeki son adım ise Loya Cirga'nın toplanmasından sonraki iki yıl içerisinde yani Haziran 2004'e kadar özgür ve adil seçimlerin yapılmasıydı ki

teknik ve siyasi gerekçeler nedeniyle seçim zamanında yapılamamış, Devlet Başkanı ve iki Devlet Başkanı Yardımcısı seçimi, Ekim 2004'te yapılarak Karzai, bu süreçte Afganistan'ın özgür bir seçimle işbaşına gelen ilk Devlet Başkanı olmuştur (Goodson, 2012: 244).

4.2.2.3.1. Anayasa

Loya Cirga temsilcileri Kabil'de toplanarak 3 Ocak 2004 tarihinde Afganistan Anayasasını kabul etmişler ve yeni anayasa Emanullah Han'ın 1923 yılında hazırladığı ilk anayasadan bugüne Afganistan'ın altıncı anayasası olarak 26 Ocak 2004'te yürürlüğe girmiştir (Aras ve Toktaş, 2008: 54). Yeni anayasanın önsözünde kutsal İslam dinine bağlılık ile birlikte; halkların iradesine ve demokrasisine dayalı; zulüm, şiddetin ve ayrımcılığın ortadan kalktığı, insanların özgürlük ve temel haklarına kavuştuğu, insan hakları, sosyal adalet ve bütünlüğü koruyan hukukun üstünlüğüne dayalı, bir sivil toplum oluşturulmasını amaçlayan; Birleşmiş Milletler Şartını ve Evrensel İnsan Hakları Beyannamesini gözetilen ilkelere yer verilmiştir (MoJ, 2016).

Afgan ulus inşasının laik temelli arayışları bağlamında, İslami ilkelere yapılan vurgunun ileriki dönemde gündeme gelecek olan meselelerde anayasa yapımcılarının İslamın ilkelerini ihlal etme korkusunu yaşayacakları hususu, laik görüşlere sahip çevrelerce endişe ile karşılandığı ifade edilebilir (Weinbaum, 2012: 198). Zira Taliban sonrası ılımlı ve uluslararası toplum ile daha entegre bir yönetim yapısı ve siyasi sistem oluşturulmuş olmakla birlikte mevcut anayasal hükümlere göre, kutsal İslam dininin temel prensiplerine ve İslam Cumhuriyeti rejimine bağlılık hükümleri değiştirilemez maddeler olarak anayasada yer edinmiştir (AA, md.149). Diğer taraftan Afganistan anayasasında demokrasi ve insan hakları gibi hususlara yapılan vurgu Batılı ulus inşacıların felsefesi ile uyumluluk göstermektedir.

Ulus inşasında önemli bir koşul olan kimlik inşasındaki etnik grupların (Weinbaum, 2012: 198), toplumsal bölünmelere yol açan siyasi ve anayasal sorunların çözümlenmesi amacıyla yeni anayasada isimleri zikredilmiş, yeni Afgan milleti tanımlamasında dışlanmadığı görülmüştür. Ancak bu durumun ironik bir şekilde sürekli komşularının işlerine müdahalede bulunduğu zayıf Afganistan açısından yaratacağı sorunlar ileriki dönemlerde tecrübe edilebilecektir.

4.2.2.3.2. Yasama

Yasama organı, yeni anayasaya göre Loya Cirga ve Milli Meclis'ten müteşekkil kılınmıştır. Loya Cirga, 2004 Anayasasına göre, Afganistan halkının iradesinin en yüksek tezahürü olarak (AA, md.110); bağımsızlık, ulusal egemenlik, toprak bütünlüğü ve ülkenin yüksek ulusal çıkarları hususu ile ilgili konularda karar vermek; Anayasa'nın hükümlerini değiştirmek; Devlet Başkanını, Anayasanın 69. maddesi hükümlerine uygun olarak yargılamak görevi olan üstün bir meclis olarak ifadesini bulmuştur (AA, md.111; GENKUR, 2006: 45).

Milli Meclis (Ulusal Meclis) ise, anayasaya göre Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin en yüksek yasama organı olarak, halkın iradesinin tezahürü olarak bütün ulusu temsil ettiği hükmü amir kılınmıştır (AA, md.81). Millet meclisi:

- a. Kanunların onayı, iptali ve düzenlenmesi,
- b. Sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişim programlarının onaylanması,
- c. Hükümet bütçesinin ve borç alışverişinin onaylanması,
- d. İdari kurumların teşekkülü ve lağvı.
- e. Uluslararası anlaşmaların onayı ve feshi yetkilerine sahiptir (AA, md.90; GENKUR, 2006: 46; Yegin, 2015: 48).

Ulusal Meclis aynı anda iki meclisin de üyesi olunamayan Volesi Cirga ve Meshrano Cirga olmak üzere iki meclisli bir yasama organı olarak tasarlanmıştır (AA, md.82).

Volesi Cirga tamamı serbest, genel, gizli ve doğrudan devredilemez tek oy sistemine göre halk tarafından nüfusla orantılı olarak 5 yıllığına seçilecek 250'den fazla olmayacak ve her vilayetten en az 2 kadın üyeye (64 kişi) yer verecek şekilde belirlenmektedir (AA, md.83; Goodson, 2012: 253-254).

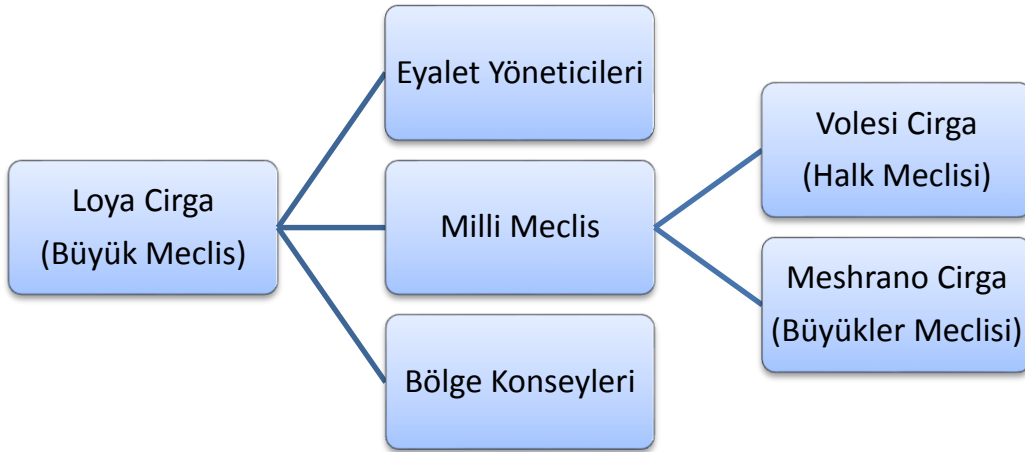
Meshrano Cirga ise, 102 üyeden oluşmakta ve üyelerinin seçimi ise çok daha zorlu bir süreci kapsamaktadır. Seçimler üç farklı süreçten geçmektedir. Sandalyelerin üçte biri, bütün Eyalet Konseylerinin (İl Genel Meclisi) ulusal üst mecliste dört yıl süre ile görev yapmak üzere seçecekleri birer üyeden oluşacak; aynı şekilde diğer üçte biri her eyaletin bölge konseyi toplam üyelerinin içerisinde Kabil'de 3 yıl süre ile görev yapacak birer kişiden oluşacak; son olarak Devlet Başkanı, kalan üçte bir üyeyi yarısı bayan olmak üzere 5 yıllığına uzman ve tecrübeli kişilerin oluşturduğu ve 2 temsilci

Koçiler'den (göçebe gruplar), 2 temsilci özürü ve engelliler gibi yeterince temsil imkânı bulunmayan grupları temsil imkânı gözeterek şekilde belirlenmektedir (AA, md.84; Goodson, 2012: 254; Yegin, 2015: 48).

Anayasada aksi belirtilmedikçe yasaların çıkarılması her iki meclisin ve Devlet Başkanının onaylaması suretiyle gerçekleşmektedir (AA, md.94). Önerilen kanun tasarısı, Volesi Cirga tarafından onaylandıktan sonra Meshrano Cirga'ya sunulmakta ve Meshrano Cirga taslak üzerinde on beş gün içinde kararını vermektedir (AA, md.97; GENKUR, 2006: 45).

Devletin geliştirme programı ve bütçesi hususunda her iki meclis arasında görüş farklılığı olması durumunda Volesi Cirga'nın kararı, Meshrano Cirga'nın rızasına bakılmaksızın, Başkan tarafından imzalandıktan sonra uygulanabilmektedir (AA, md.97; GENKUR, 2006: 45)

Çizim 4.1: Afganistan Yasama Sistemi

Kaynak: GENKUR, 2009b: 2-18.

4.2.2.3.3. Yürütme

Afganistan siyasi yapısının başında Devlet Başkanı yer almaktadır. Devlet Başkanı en fazla iki dönemliğine, halkın doğrudan oylarıyla iki yardımcısıyla birlikte 5 yıllığına, yüzde 50'nin üstünde oy alarak seçilmektedir (AA, md.60-62). Anayasa'nın 64. maddesinde Devlet Başkanı: Anayasanın uygulanmasını denetlemek; meclisin onayını da alarak ülkenin genel politikasını tayin etmek; silahlı kuvvetlere komuta etmek; millet meclisi oturumunu açmak; Bakanları atamak, Başsavcı, Merkez Bankası Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı'nı tayin etmek; Temsilciler Meclisi'nin de

onayıyla Yüksek Mahkeme Başkanı'nı ve üyelerini atamak; yasa ve kanunları onaylamak; senato üyelerinin üçte birini seçmek; Ulusal Meclisin onayı ile savaş ve ateşkes ilan etmek; Loya Cirga'nın Anayasanın altmış sekizinci maddesinde belirtilen durum hariç olmak üzere toplanmasını sağlamak; olağanüstü halin ilan edilmesi; yasa ve kanun hükmünde kararnamelerin onaylanması gibi geniş yetkilerle donatılmıştır (AA, md.64).

Ancak Devlet Başkanı görev süresince dil, etnik, dini, siyasi ve bölgesel konularda hareket edemeyeceği de hükme bağlanmıştır (AA, md.66).

Hükümet, Devlet Başkanı tarafından atanan ve onun altında çalışan bakanlardan oluşmaktadır (AA, md.71). Bakanlar, idari birimlerin başında, bu Anayasa ve diğer yasalar tarafından belirlenen sınırlar dâhilinde Devlet Başkanı ve Volesi Cirga'ya karşı sorumlu olarak görevlerini yerine getirmektedirler (AA, md.77).

Afganistan İslam Cumhuriyeti idaresi, merkezi ve yerel idari birimler üzerine kurulmuştur. Merkezi idare, her biri bakan tarafından yönetilecek bir dizi idari birime bölünmüştür. Yerel yönetim birimi eyalet olup ülke 34 eyalete (il) bölünmüştür. Her ilde merkezden atanan bir vali ile birlikte bir eyalet meclisi bulunmaktadır. İl meclisinin üyeleri, yasaya uygun olarak dört yıl süreyle vatandaşların özgür, doğrudan, gizli oylamayla ve genel seçimlerle nüfusa oranla seçilmekte ve İl Meclisi, üyelerinden birini başkan olarak seçmektedir. Ayrıca insanları ilgilendiren faaliyetleri organize etmek ve onlara yerel yönetimle aktif olarak katılma fırsatı sağlamak için, yasalar uyarınca ilçelerde ve köylerde konseyler kurulmaktadır. Bu konsey üyeleri, üç yıl boyunca ücretsiz, genel, gizli ve doğrudan seçimler yoluyla yerel halk tarafından seçilir. Diğer taraftan kent meselelerinin yönetimi için belediyeler faaliyet yürütmektedir. Belediye Başkanı ve Belediye Konseyi üyeleri de hür genel gizli ve doğrudan oyla belirlenmektedir (AA, md.136-142).

4.2.2.3.4. Yargı

Afganistan adli sistemi, Anayasa Mahkemesi (Stera Mahkama), Yüksek Mahkemeler ve Temyiz Mahkemelerinden oluşmaktadır (AA, md.116). Anayasa mahkemesi Afganistan İslam Cumhuriyetinin adli organlarının başını temsil etmekte ve Devlet Başkanının atadığı ve Halk Meclisinin onayladığı 10 yıl süre ile görev alacak 9 üyeden oluşmaktadır (AA, md.116-117).

Afganistan Anayasasına göre davaların görülmesinde mahkemeler, Anayasa ve diğer yasaların hükümlerini uygulamakla birlikte, anayasa ve yasalarda her hangi bir hüküm bulunmaması halinde Hanefi içtihatlarına göre hüküm tesis etmektedirler. Diğer taraftan davanın taraflarının Şia olması halinde Şia hukuku uygulanmaktadır (AA, md.130-131).

4.2.2.4. Güvenlik Sektörünün Yapılandırılması

Sovyetler Birliği ile yaşadığı on yıllık savaş ve ardından devam eden iç çatışmalar, Taliban ve Taliban sonrası dönem ile yaşanan yeniden yapılanma süreçleri genel olarak ele alındığında, Afgan halkına güvenli bir çevre sunulamamıştır. Bölgesel ve küresel güçlerin ülkenin siyasi dinamiklerini etkileyen yasal ve yasadışı gruplara destek vermesi, coğrafi yapı, merkezi yönetimin otorite tesis edecek güce sahip olmaması, rüşvet, yolsuzluklar ve uyuşturucu ekonomisi, ülkede güvenliğin inşasında devam eden en önemli engeller olarak karşımıza çıkmaktadır (Arslan, 2015: 326).

Güvenliğin inşasında bir diğer önemli sorun da Karzai Hükümetinin egemenliğinin, Kabil dışına doğru genişletilmesi sürecinde Karza'nın uluslararası müttefiklerinin de müttefiki olan ve çoğunluğunu Kuzey İttifakı'nın oluşturduğu yerel güçleri kaybetme riskini ortaya çıkarmış olmasıdır (Fukuyama, 2012a: 355-356). Ne var ki yeniden inşa süreçlerinin en önemli safhası olarak da ifade edebileceğimiz güvenlik sütunu, yeniden yapılandırma sütunu ile birlikte madalyonu iki yüzünü oluşturmakta, biri olmadan diğeri de olmamaktadır (Weinbaum, 2012: 217-220).

Güvenlik her ne kadar ulus inşacıların dilinden düşürmediği birinci öncelikli bir hedef olarak ele alınmış ise de bunun ilk etapta az sayıda asker ile ele alınması (Goodson, 2012: 230); ekonomik yetersizlikler ve düşük ücretlerin de etkisiyle çeşitli milis liderlerinin, haşhaş ve eroin kaçakçılığının, eski ve yeni Taliban'ın, El Kaidenin ve zaten hiç bitmemiş olan yozlaşmanın varlığını sürdürmesine veya yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Plan, başlangıçta esasen rejim karşıtlarının bertaraf edilmesine odaklı, hem zayıflarının azaltılması hem de işgalci varlığın yarattığı hassasiyetlerin azaltılması üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda doğacak güvenlik boşluğunun da giderilmesinde, yetki alanı Kabil ile sınırlı olan UGYK ve Kuzey İttifakı askerleri düşünülmüştür. Ancak kısa vadeli güvenlik planı, UGYK'nın Kabil'de, Sonsuz Özgürlük Harekâtı güçlerinin ise çoğunluğunun Bagram ve Kandahar ile sınırlı bir bölgede faaliyet

yürütmesi nedeniyle ülke genelinde gereken sonuçları vermekten uzak kalmıştır. Uzun vadeli güvenlik planı ise UGYK'nin Afganistan geneline yayılarak, Güvenlik Sektörü Reformu (GSR) programı aracılığıyla Afganistan'a özgü bir kapasite oluşturulması üzerine oturtulmuştur (Goodson, 2012: 231).

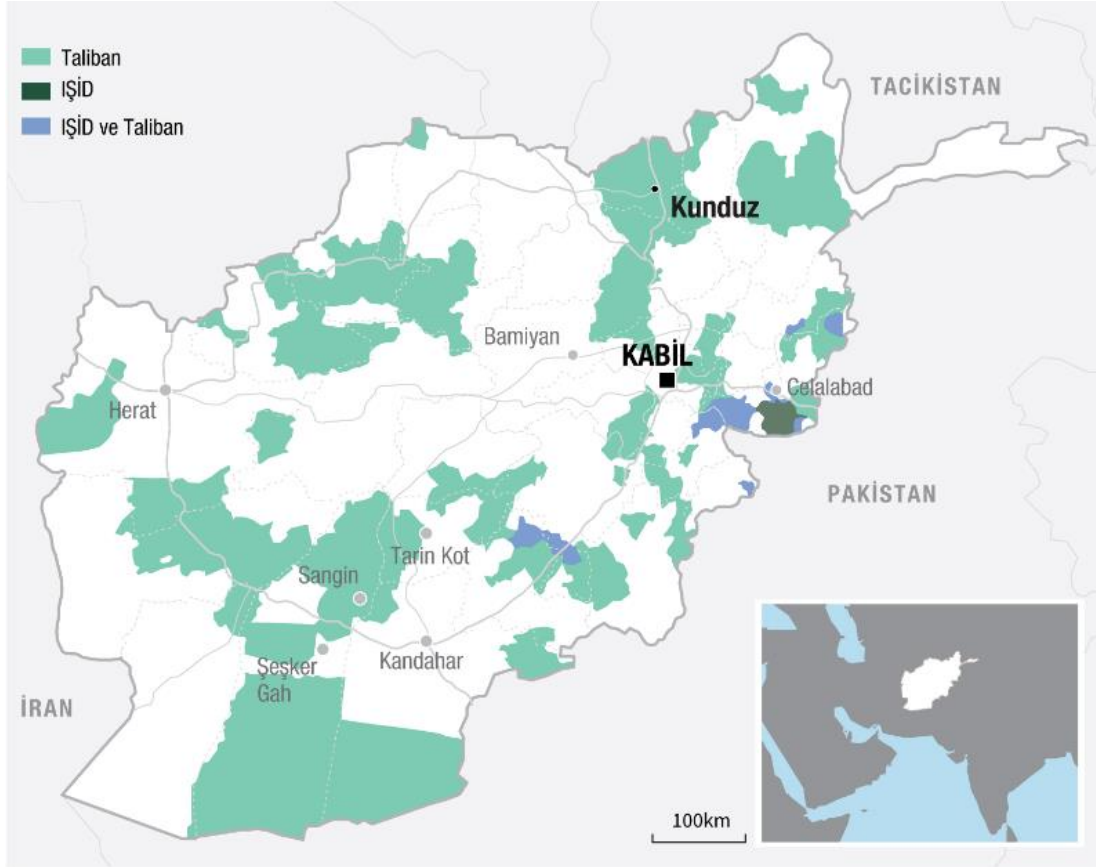
Güvenlik Sektörü Reformu'nun çerçevesi Bonn Anlaşması ve sonrasında Tokyo Konferansında belirlenmiştir (Bingöl, 2012: 212; Özerdem, 2013). Esasen Amerikalılar, Afganistan adımı ile başlattığı küresel savaşta, Afganistan'da güvenliği mümkün olan en kısa sürede sağlayarak, ülkenin yeniden inşasının büyük kısmını uluslararası toplumun sorumluluğuna devretmeyi amaçlamışlar ve bu maksatla Tokyo ve Berlin'de gerçekleştirilen bağışçılar konferansına önyak olmuşlardır. Nitekim bunda da başarılı olmuşlardır. Bu bağlamda ülkenin yeniden yapılandırılması çerçevesinde ele alınan GSR yapısı, 34 ülkenin destek ve katılımı ile yürütülmesi ve her biri farklı bir bağışçı devletin sorumluluğunda beş temel ilkedен meydana getirilmiştir. Bunlardan:

- a. Silahsızlandırma, terhis etme ve sivil hayata entegrasyon (STB/DDR) faaliyetleri Japonya liderliğinde,
- b. Afgan Milli Ordusunun (AMO/ANA) kurulması ve eğitilmesi, ABD'nin liderliğinde,
- c. Afganistan Milli Polis Teşkilatının kurulması Almanya'nın liderliğinde,
- d. Hukuk sistemi reformu ile ilgili faaliyetler İtalya liderliğinde,
- e. Uyuşturucu ile mücadele İngiltere'nin liderliğinde, yürütülmesi esasa bağlanmıştır (GENKUR, 2006: 69-70; Arslan, 2015: 326; Goodson, 2012: 232; Weinbaum, 2012: 2011-212).

Güvenlik Sektörü Reformu esasen kayıtlara geçen raporlar bir yana, koordinasyon eksikliği, yetersiz maaş nedeniyle görevlilerin devletten uzaklaşarak yerel liderlere yaklaşması, belirlenen hedeflerin sık sık revize edilmesi nedeniyle "öncü bağışçı devlet" modelinin de zaman zaman sorgulanmasına neden olmuş (Goodson, 2012: 232), gereken başarı tam olarak elde edilememiştir. Zira sadece ABD'nin bile 2001'de işgal ettiği Afganistan'a 15 yılda 2. Dünya Savaşı sonrası yıkılan Avrupa'nın yeniden inşası için hazırlanan Marshall Planı'ndaki miktardan daha fazla olarak 110 milyar dolar harcadığı, bu miktarın büyük bir miktarı da yolsuzluklar, kötü yönetim ve strateji eksikliği nedeniyle boşa gittiği, hala güvenliğin tesis edilemediği sıklıkla dile getirilmektedir (Aljazeera, 2016; Aljazeera, 2017). Nitekim neredeyse 20 yıla yaklaşan

ve 2014 sonu itibariyle yerele devredilen inşa süreci ve onun en temel sütunu güvenliğin geçirdiği aşamanın anlaşılmasında aşağıdaki haritanın incelenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Harita 4.1: Taliban ve İŞİD Güçlerinin Afganistan'da Kontrol Altında Tuttuğu Bölgeler

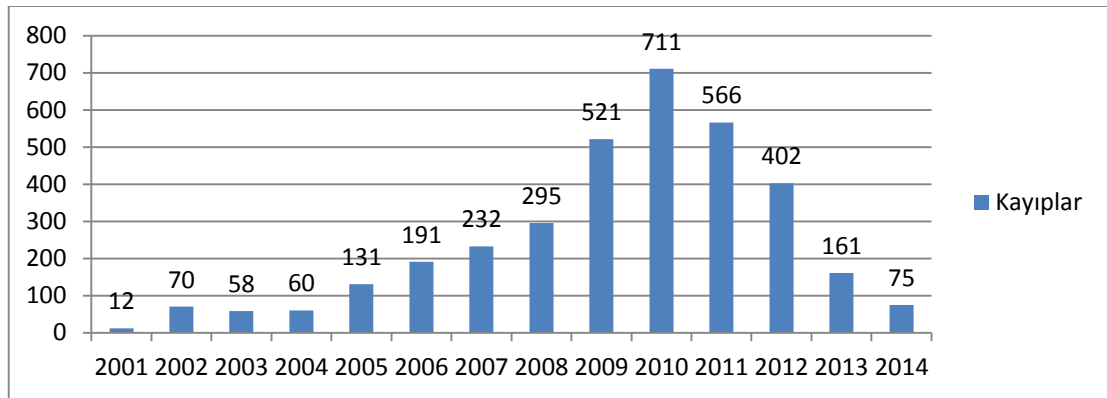
Kaynak: Aljazeera, 2016

Bu bağlamda UGYK'nın 13 yıllık görev süresi sonrasında 'Kararlı Destek Misyonu' adıyla güvenliğin tamamen yerel güçlere devrini içeren ve Afganistan'da yeni bir dönemin başladığını deklare eden bu süreç sonunda UGYK'nın asıl yaraya neşter vuramadığı ve şiddet sarmalının 2010 yılından sonra doruğa çıktığı ifade edilebilir. UGYK, Taliban militanlarıyla meydana gelen çatışma ve saldırılarda 3.532²⁵ askerini kaybetmiştir (T24, 2015; Göksedef, 2015; OEF, 2017b). Diğer taraftan Birleşmiş

²⁵ 2001-Nisan 2017 arası döneme ait verilerdir (Bkz. Göksedef, 2015; OEF, 2017b).

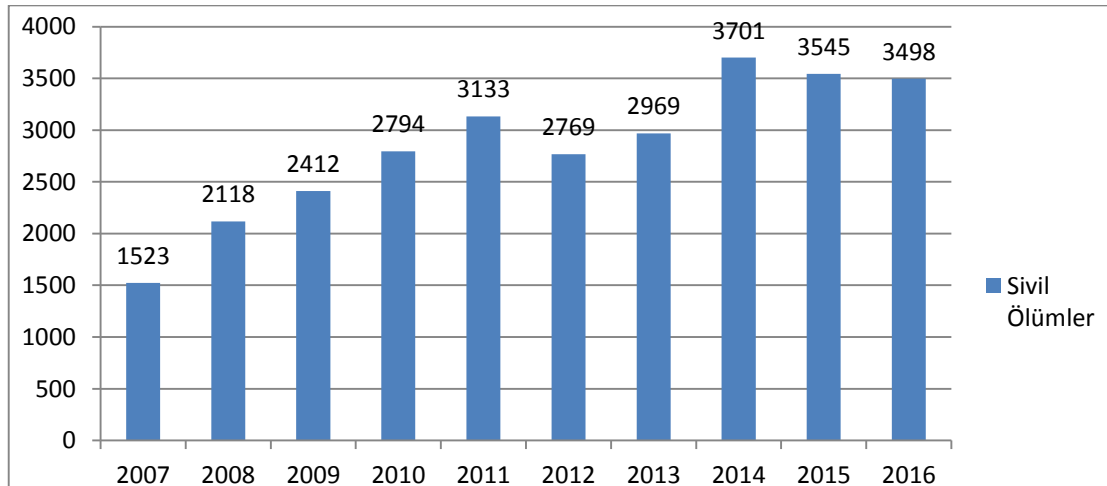
Milletlerin verilerine göre meydana gelen çatışmalarda sadece 2009-2016 yılları arasında 70.154 sivil savaş mağduru olmuş, bunlardan 24.841 sivil hayatını kaybederken, 45.347 kişi de yaralanmıştır (UNAMA, 2016: 1; UNAMA, 2017: 3-5; UNAMA, 2010: 5-7; UNAMA, 2008a: 1-2; UNAMA, 2009: 3-7). Bu rakamların doğru raporlandığı farz edilirse UGYK ve Koalisyon Güçlerinin verdiği kayıpları aşağıdaki şekilde grafiğe dökümleriz.

Çizim 4.2: Afganistan’da Görev Yapan UGYK ve Koalisyon Güçlerinin Verdiği Kayıplar

Kaynak: OEF, 2017b.

Çizim 4.3: Afganistan’da Meydana Gelen Saldırılarda Sivil Ölüm ve Yaralı Miktarı

Kaynak: UNAMA, 2016: 1; UNAMA, 2017: 3-5; UNAMA, 2010: 5-7; UNAMA, 2008a: 1-2; UNAMA, 2009: 3-7.

Her ne kadar yukarıda zikredilen sivillerle ilgili rakamlar mutlak bir kesinlik ifade etmese de Afganistan'ın güvenliği ile ilgili değerlendirmelerde bulunulması açısından da faydalıdır. Yıl bazında Afganistan'daki sivil ölümlerini incelediğimizde son iki yıldaki cüzi miktardaki düşüşe rağmen genel olarak Afganistan'daki güvensiz ortamın iyileştirilmesi bir yana daha da kötüye gittiği ifade edilebilir. Koalisyon Gücü askerlerinin ölümü ile ilgili grafik incelendiğine ise, 2010 yılına kadar sürekli artış gösteren kayıp oranları 2011 yılı itibari ile düşüşe geçtiği görülmekle birlikte, bu durumun Koalisyon Güçlerinin 2011 yılından itibaren güvenlik sorumluluğunu, yerel Afgan güçlerine devretmesi ve 2014 yılından itibaren de Kararlı Destek Misyonu çerçevesinde operasyonel görevlerde bulunmaması kaynaklı olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda her iki grafikten de anlaşılacağı üzere halen Afganistan'da güvenlik ortamının tesis edilebilmiş olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Tüm bu değerlendirmelere rağmen güvenlik sütunu inşa edilmemiştir demek de yanlış olacaktır. Güvenlik sektörünün inşası ile ilgili atılan adımlara aşağıda kısaca yer verilecektir.

4.2.2.4.1. Afgan Milli Ordusunun Yapılandırılması

Afganistan ordusunun kuruluşu, 1880'li yıllarda Emir Abdurrahman yönetimi zamanında başlamış ve rejimin garantisi bir kuvvet şeklinde varlığını sürdürmüştür. 1960'lı yıllardan 1990'lı yıllara kadar Sovyetlerin teçhiz ve eğitim desteği ile modernize edilen Afgan ordusu, en güçlü dönemini 1970'lerde 200.000 kara kuvveti personeline ulaşarak elde etmiştir. SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi ile birlikte de iç karışıklar ve kendi bölgelerini korumaya çalışan savaş ağalarının emrindeki milis kuvvetlerinin oluşturulması ile kara kuvvetleri dağılmış ve hava kuvvetleri de etkinliği olmayan uçaklarla dolu bir hurda yığınına dönüşmüştür (GENKUR, 2009b: 2-46, 2-47). Diğer taraftan deniz kıyısı bulunmayan Afganistan'da deniz kuvvetlerinin teşkiline gidilmemiştir.

11 Eylül müdahalesi ile tamamen dağılan ordu birliklerinin yerini alması ve güvenliğin tesisinde 2001 yılında Afgan yetkililer ve ABD ile Afganistan ile komşu devletler arasında yapılan antlaşmada bir Afgan ordusuna olan ihtiyaç ortaya konulmuştur. Bu bağlamda 2001 Bonn Anlaşması ile 50.000 kişilik AMO hedefi

belirlenmiş ve AMO hedefi 2002 yılında yapılan revizyon ile 70.000²⁶ personel gücüne genişletilmiştir (GS, 2012b; Ateş, 2014: 177-178; GENKUR, 2004: 64; GENKUR, 2009b: 2-46, 47).

2002 yılı itibariyle, Necibullah'ın 1992 yılında devrilen komünist hükümetinin bir grup milis topluluğu şeklinde olan Afgan silahlı güçleri, 200.000 civarında olduğu ifade edilmekle birlikte iyi bir tahmini raporlamaya göre silahlı güç toplamının 700.000 civarında olduğu ifade edilmiştir (GS, 2012b).

Afgan Milli Ordusunun oluşturulması, kanun dışı gruplarla mücadele, şeriat yanlısı ve terörist grupların oluşturduğu tehdit bağlamında, Merkezi Hükümet ve Koalisyon Güçlerince önemsenen bir konu olmuştur (GENKUR, 2004: 64; GENKUR, 2009b: 2-46, 47). Diğer taraftan Kabil yönetiminin, halkının güvenliğini sağlayabilecek duruma gelmesi ancak ulusal bir ordunun kurulması ile mümkün görülmüştür (Weinbaum, 2012: 200; Akkurt, 2005: 320).

Yeni Afgan ordusunun kurulmasındaki en büyük engel, hayatları boyunca sürekli savaşmış olan mücahit sayısının çok fazla olması ve bunların da ordu dışında bırakılmalarını kabullenmelerinin mümkün görülmemesi olmuştur. Nitekim tahmini bir değerlendirmeye göre 1995 yılı 15-49 yaş arasındaki erkek savaşçı sayısının 5,6 milyon olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan bu savaşçılar etnik ve bölgesel güç mücadelesinin ve bunları temsil eden savaş ağalarının da gücünün bir parçası olduğu değerlendirildiğinde sorunun büyüklüğü ortaya çıkmaktadır (Akkurt, 2005: 320-321, 317).

Afgan Milli Ordusunun²⁷ kurulması, ABD'nin öncülüğünde birçok devletin desteği ile 2002 yılında temelleri atılmıştır (GENKUR, 2004: 64; GENKUR, 2009b: 2-46, 47; ISW, 2017). Ardından Mayıs 2002'de Kabil Askeri Eğitim Merkezinde (KMTC) asker alma ve eğitim faaliyetlerine başlanılmıştır (Ateş, 2014: 177-178).

---

²⁶ Afgan Hükümeti'nin 01 Kasım 2002 tarihli kararnameğine göre kurulacak AMO'nun 50.000 Kara Ordusu, 12.000 Sınır Birliği ve 8.000 Hava Kuvveti olarak planlanmıştır (GENKUR, 2004: 64; GENKUR, 2009b: 2-47,48).

²⁷ 2002 yılında Afgan Milli ordusunun teşkilinde öncü devlet olarak ABD belirlenmiş ve bu kapsamda OMC-A (The Office of Military Cooperation-Afghanistan) AMO'nun eğitiminde ve AMP'nin teşkilinde Almanya'ya yardım için oluşturulmuştur. 2005'te OMC-A, OSC-A (Office of Security Cooperation-Afghanistan) olarak ardından 2006'da OSC-A, US CENTCOM yetkisi altında CSTC-A olarak yeniden adlandırılmış ve bu da 2008'de USFOR-A yetkisi altına devredilmiştir (ISW, 2017).

AMO'nun teşkili çalışmaları ile birlikte Cumhurbaşkanı Karzai, Aralık 2002'de AMO haricindeki bütün Afgan askeri güçlerinin yasadışı olduğunu ilan etmiştir (GS, 2012b).

Ancak ilk zamanlar düşük ücretler,²⁸ benimsememe gibi birçok nedenden aylık %50'ye varan eğitim sürecini terk etme oranları yaşanmış ve alınan önlemlerle bu oran yıllık yaklaşık %30 seviyelerine çekilmiştir (Ateş, 2014: 177-178). Yine de askere alma ve kapasite sorunları ve yüksek kayıp oranları nedeniyle arzu edilen başarıya ulaşamamıştır. 2003 Martında yaklaşık 1750 kişi olarak teşkiline gidilen AMO (Goodson, 2012: 232), 2004'te ivme kazanarak eğitim faaliyetlerine önem verilmiş ve 2005 yılı ortalarına gelindiğinde 22.000 asker iç güvenlik alanında sorumluluk almaya başlamıştır (Weinbaum, 2012: 200). Ardından kademeli bir artışla altyapının da oluşturulması sağlanarak Kasım 2008'de 70.000 kişiye ulaşılmıştır (ISW, 2017; O'hanlon ve Livingston, 2015: 6).

Afgan Hükümeti ve Birleşmiş Milletler ortak başkanlığındaki Müşterek Koordinasyon ve İzleme Kurulu²⁹ (MKİK/JCMB), AMO'nun toplam gücünü 5 Şubat 2008'de 80.000 kişiye; Eylül 2008'de 122.000 personele yükseltmeyi kabul etmiştir (GS, 2012a).

Ne var ki yapılan değerlendirmelere göre 134.000 rakamının bile Afganistan'ın güvenliğini sağlamada yeterli olmayacağı öngörülmüştür. Nitekim Kasım 2009'da 97.000 kişilik askeri güç Eylül 2010'da 138.200 kişiye kadar çıkarılmıştır. Müşterek Koordinasyon ve İzleme Kurulu Ekim 2010'da 134.000, Ekim 2011'e 171.000 kişi olan AMO kuvvetinin yükseltilmesine karar vermiştir. Nitekim onaylanan nihai hedeflere göre 2012 Aralık ayından Aralık 2014'e kadar bu rakam 187.000 kara 8.000 kişilik hava kuvveti olmak üzere 195.000 kişilik bir kuvvete yükseltilmiş ve 1 Nisan 2012'de AMO 194.000 kişiye ulaşmıştır (Ateş, 2014: 178-179).

Ancak bu rakamların stabil olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Nitekim Mart 2012 sonunda AMO personel sayısı, Eylül 2011'deki raporlama dönemine göre 23.685 kişilik bir artışla 194.466 personele ulaşmış, ancak 195.000 personellik bir kuvvet yapısına kadar yetki verilmesine rağmen Aralık 2014'ün başında,

---

²⁸ AMO'nda erler aylık 15-170 dolar arasında almakla birlikte, genellikle 70 dolar ücretine orduda kaldıkları her ay için 5 dolar ilave edilmektedir (GENKUR, 2006). Rütbeliler 240-280 dolar, generaller 930-950 dolar arasında maaş almaktadır (ISW, 2017).

²⁹ Resmi karar organı olarak Afgan Hükümeti ve UNAMA tarafından yönetilmektedir.

6.600'den fazla Afgan Hava Kuvvetleri personeli de dâhil olmak üzere personel toplamı yaklaşık 164.000 kişi olarak kaydedilmiştir. Yaklaşık 6.000 kişilik bir farkla Nisan 2015'te 6.600 Hava Kuvvetleri personeli de dâhil olmak üzere Afgan Milli Ordusu³⁰ yaklaşık 170.000 personel olarak yapısını sürdürmüştür (GS, 2015a).

10 Nisan 2012'de Afganistan Savunma Bakanı ve İçişleri Bakanı, ABD Savunma Sekreteri ile bir araya gelerek, 2014 yılında NATO misyonu sona erdikten sonra Afgan Güvenlik Güçlerinin önemli bir azalmayla 230.000 personele ihtiyaç duyacağını, bu rakamın da uluslararası katkıların azalması nedeniyle Afganistan'ı savunabilir ve sürdürülebilir bir kuvvet miktarı olduğunu öngörmüşlerdir. Ardından 21 Mayıs 2012'de Afganistan'daki NATO misyonuna katkıda bulunan 50 ülkenin liderleri Şikago'da bir araya gelerek, Afgan güvenlik güçlerinin Afganistan genelinde güvenlik sorumluluğunu üstlenecek şekilde yeni bir geçiş takvimini kabul etmişlerdir. Böylece ABD ve koalisyon ortakları, Afgan Milli Ordusu ve Afgan Milli Polisi bütününe ifade eden Afgan Milli Güvenlik Kuvvetlerinin toplam 352.000 hedefinin (195.000AMO, 157.000 AMP) 2017 yılına kadar kalmasını kararını almışlardır. Ancak NATO liderleri, güvenlik koşullarının izin vermesi halinde toplam kuvvetin mali açıdan sürdürülebilir olması için yukarıda da belirtilen rakamın yaklaşık 230.000 rakamına gerilemesine karar verdiler (GS, 2012a; Felbab-Brown, 2012)

Diğer taraftan güvenliğin Afgan güçlerine devredilmesi stratejisi kapsamında yetkilendirilen 195.000 olan personel mevcutlu askeri güç nihai hedefi, dünyadaki edineceği 22'nci en büyük askeri güç olarak, Tayvan'ın 200.000 kişilik gücünün gerisinde iken; 190.000 kişilik Tayland ve Brezilya'nın ise hemen önünde yer edinmektedir (GS, 2012a). Ayrıca AMO ve AMP'nin toplam 352.000 kişilik nihai hedefi, 2017 yılı verilerine göre dünyanın en fakir ülkelerinden Afganistan'a, personel sayısı bakımından Türkiye'nin iki sıra arkasında ironik bir şekilde dünyanın 16. büyük ordusu ünvanını vermektedir (GF, 2017).

Barışın tesisinde ve sürdürülmesinde diğer devlet kurumlarına göre hayati öneme sahip olan AMO, bu önemine ve yıllık katılım oranlarındaki yüksekliğe rağmen aylık %2,6 olan ve ölüm, yaralanma, emeklilik, istifa, firar gibi nedenlerle yıllık yaklaşık

---

³⁰ AMO ve AMP personel miktarlarındaki yıllık değişim miktarları için bkz. O'hanlon ve Livingston, 2015: 6.

%31'e tekabül eden kayıp oranları nedeniyle hassas bir yapıya sahiptir. Yüksek kayıp oranları halen devam etmekte ve bu oran yaklaşık olarak yıllık % 16 seviyesine indirilmeye çalışılmaktadır (Ateş, 2014: 176-179; GS, 2015a).

Hâlihazırda deniz sınırı bulunmadığından Deniz Kuvvetleri de olmayan Afgan Milli Ordusu, Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak: Yaklaşık 8000 kişiye yetki verilen Hava Savunma Kolordusunun da dâhil olduğu Hava Kuvvetlerine;³¹ Kabil'de 201'nci Kolordu, Gardez'de 203'ncü Kolordu, Kandahar'da 205'nci kolordu, Herat'ta 207'nci kolordu, Mezar-ı Şerif'te 209'ncü Kolordu olmak üzere beş bölgede beş muharip kolordudan teşkil edilen kara gücüne sahiptir (ISW, 2017; GS, 2012a; GENKUR, 2006: 63, 65; GENKUR, 2009b: 2-46-2-48). Kara ordusunun temelini de yaklaşık 600-700 kişiden oluşan kandaklar (tabur) oluşturmaktadır (ISW, 2017).

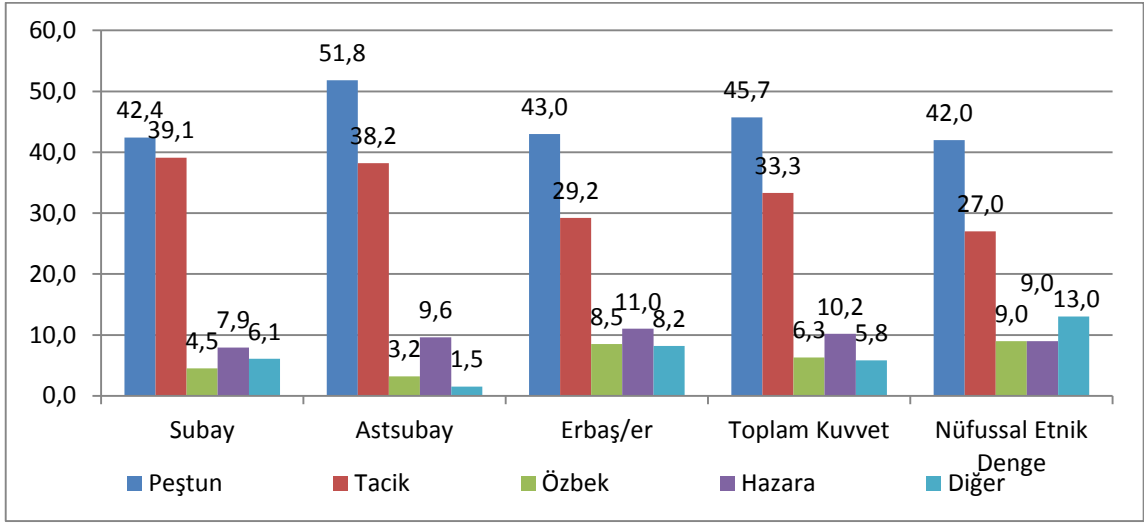
Afganistan'da gönüllü askerlik uygulaması mevcut olup, üç yıl süreliğine sözleşmeler yapılmaktadır. Gönüllüler her ildeki asker alma merkezlerinden Kabil Askeri Eğitim Merkezine sevk edilmekte ve burada 10 hafta süre ile temel askerlik eğitimleri verilmektedir. Eğitim sonrasında askerler merkez veya bölge kolordularından birine sevk edilerek branş eğitimine tabi tutulmaktadır. Afganistan'da eğitim veren ülkelerden Bulgaristan branş eğitimi; Romanya tank (T-62) ve piyade silahları; Moğolistan topçu eğitimi; ABD komando; İngiltere Uzm. Çvş. lider eğitimi; Kanada ve Almanya birlik eğitimi vermektedir (GENKUR, 2006: 66-67).

Ülkenin yeniden inşasında ve tesis edilen yapının sürdürülmesinde çok özel bir yeri olan Afgan Milli Ordusunun, ülkenin tarihsel mirası, gelenekler ve güç dengeleri bağlamında etnik dağılımın çok önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda ordunun yeniden inşasında gözetilen etnik dağılım oranlarını gösteren aşağıdaki grafik incelendiğinde, Peştunlara ülkenin etnik dağılımları ile nispeten orantılı bir pozisyon sağlanırken, Taciklerin özellikle lider kadro içerisinde ortalamanın çok üzerinde yer işgal ettiği, Özbeklerin ise özellikle lider kadrolarda olmak üzere ortalamanın çok altında yer işgal ettiği, bu bağlamda ülkenin inşası sürecinde özellikli yerini koruyamadığı, Hazaraların ise nispeten dengeli bir yer işgal ettiği görülmektedir.

---

³¹ Afgan Hava Kuvvetleri, hava savunma, sınırlı operasyonlar ve ulaşım hizmetlerinin ağırlıkta olduğu ve muharip niteliği zayıf olan bir yapıda planlanmıştır (GENKUR, 2009b: 2-50; GENKUR, 2006: 67).

Çizim 4.4: Afgan Milli Ordusu Etnik Dağılımı (%)

Kaynak: Bkz. Ateş, 2014: 181-182; Younossi vd., 2009: 22; O’hanlan ve Livingstone, 2015: 7; Lamer ve Foster, 2011: 7.

4.2.2.4.2. Afgan Milli Polisinin Yapılandırılması

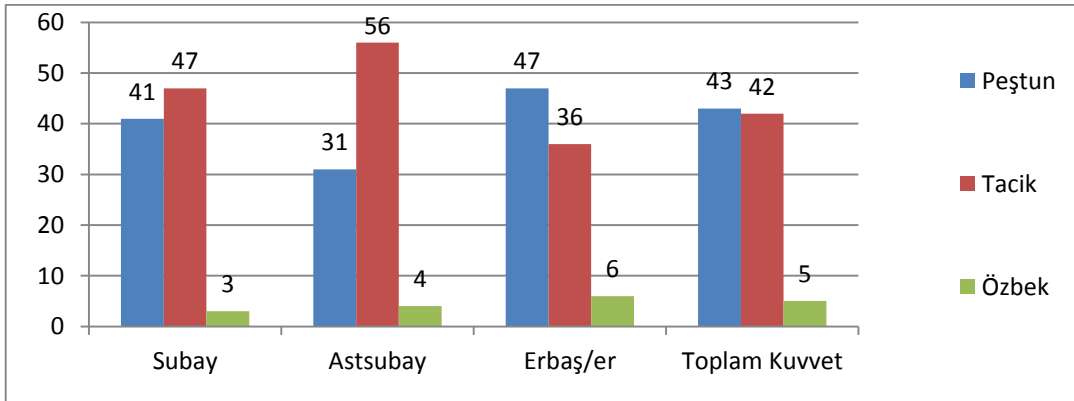
Güvenlik Sektörü Reformu kapsamında yapılandırılması önem arz eden diğer bir güvenlik gücü olan Afgan Milli Polisi’nin (AMP) teşkil edilmesi, Almanya’nın öncülüğüne bırakılmıştır (GENKUR, 2006: 69-70). Ne var ki AMP gücünün teşkili AMO’ndan daha sorunlu bir yapıda seyretmiş, bu da ağır ilerleyen polis eğitiminin, 2003 yılında başlatılan bazı polis eğitim programlarının ABD tarafından üstlenilmesine neden olmuş ve AMP’nin teşkiline bugüne kadar 37 fazla ülke katkıda bulunmuştur (Hughes, 2014: 7). AMP’nin teşkilindeki temel sorunlar olarak polislerin askerlerden farklı olarak daha az eğitim ve maaş alması, kendi kent veya eyaletlerinde görev alması kaynaklı olduğu görülmüştür. Zira kısa süreli eğitim ve kısıtlı maaş olanakları ile polislerin kendi yerleşim alanlarında görev alması zamanla etkinliklerinin azalmasına ve yapının yozlaşmasına neden olmuştur (Weinbaum, 2012: 198-202; Goodson, 2012: 233).

Polis teşkilatının inşasında ilk olarak 2001 Bonn Anlaşması, 50.000 kişilik AMO’nun yanında, 62.000 kişilik Afgan Milli Polisi hedefini de belirlemiş (GS, 2012b; OSC-A, 2006: 28), Mayıs 2007’de de Müşterek Koordinasyon ve İzleme Kurulu, AMP’nin 82.000 kişilik kuvvetine onay vermiştir (GS, 2012a).

Afganistan'ın güvenlik sorunları ve güvenliğin Afgan Hükümetine devrine yönelik planlar doğrultusunda 352.000 personelik Afgan Milli Güvenlik Güçleri'nin (AMGG) içerisinde, 157.000'nin AMP olması hususu öngörülmüş ve bu doğrultuda da Mart 2012'de genel olarak bu hedefe ulaşılmıştır. 21 Mayıs 2012'de de Afganistan'daki NATO misyonuna katkıda bulunan 50 ülkenin liderleri Şikago'da bir araya gelerek Afgan Milli Güvenlik Güçleri'nin Afganistan genelinde güvenlik sorumluluğunu üstlenecek yeni bir geçiş takvimini benimseyerek, 157.000 kişilik AMP'nin 2013 yazından 2017 yılına kadar sürdürülmesini karara bağlamışlardır (GS, 2012a; Felbab-Brown, 2012). Ancak bu rakamda, yaklaşık 230.000 AMGG kuvvetine orantılı olarak ileriki dönemlerde azaltılmaya gidileceği öngörülmüştür.

Afgan Milli Polisinin özellikle ülkede güvenliğin tesis edilmesi ile birlikte, AMO gibi ayrıcalıklı bir pozisyon teşkil edeceği değerlendirilmektedir. Diğer devlet organlarında yönetimin paylaşımı hususunda olduğu gibi etnisitenin önem arz etmesi hususu ele alındığında aşağıdaki grafik önemli ipuçları vermektedir. Buna göre AMP içerisinde Taciklerin lider kadro olarak ortalamanın çok üzerinde bir pozisyon teşkil ettiği, Peştunların ülke nüfusu ile dengeli, Özbek ve Hazaraların ise hem lider hem de diğer rütbe kadrolarında ülke etnik dengesinin çok gerisinde bir pozisyon teşkil ettiği görülmektedir.

Çizim 4.5: Afgan Milli Polisi Etnik Dağılımı (%)

Kaynak: O'hanlan ve Livingstone, 2013: 7; Lamer ve Foster, 2011: 7.

4.2.2.4.3. Silahsızlandırma, Terhis Etme ve Yeniden Bütünleştirme

Silahsızlandırma, Terhis Etme ve Yeniden Bütünleştirme Programı (STB/DDR), Afganistan Yeni Başlangıçlar Programı (AYBP/ANBP)³² bünyesinde takibi yapılan GSR'nun diğer bir sütunu olup, Japonya liderliğinde sürdürülmekte ve Afgan bölgesel liderlerinin milislerini, barış yanlısı, yasalara itaatkâr sivillere dönüştürmeyi hedeflemektedir (Goodson, 2012: 232; Özerdem, 2013: 147). STB sürecine 2002 yılında Almanya Peterberg'te yapılan "Afganistan'ın Yeniden İnşası: Barış ve İstikrar" konulu konferansta karar verilmiş ve bu bağlamda AYBP'nin kurulması 2003 yılında Tokyo Konferansında kararlaştırılmıştır (Özerdem, 2013: 152-153).

Afganistan'da silahlı unsurların dağıtılması çabaları: Afgan Hükümetiyle ilişkili yasal milislerin Ekim 2003'ten Haziran 2006'ya kadar olan sürede "Silahsızlandırma, Terhis Etme ve Yeniden Bütünleştirme (STB/DDR)" faaliyetlerini; Eylül 2005'te başlayan ve devam eden, "Yasadışı Silahlı Grupların Silahsızlandırılması" (Disarmament of Illegal Armed Groups-YdSGS/DIAG) faaliyetlerini; "Ağır Silah Rampalarının İmhası"; "Mühimmat Stokları ve Anti-Personel Mayınlarının Toplanarak İmhası" faaliyetlerini içeren dört sütunlu bir faaliyet programını içermektedir (Bhatia vd., 2009: 291-292).

4.2.2.4.3.1. Yasal Milisleri Silahsızlandırma, Terhis Etme ve Yeniden Bütünleştirme

Afganistan'da 2001 sonrası mevcut savaşçı sayısı ile hafif silah miktarını belirlenmesi çok mümkün görünmemekle birlikte, Small Arms Survey'in 2003 yılı tahminlerine göre Afganistan'da 500.000-1.500.000 arasında hafif ve küçük silah bulunduğu öngörülmüştür (SAS, 2003: 74; SAS, 2009: 290).

Yerel liderlerin milislerini barış yanlısı ve yasalara itaatkâr sivillere dönüştürmeyi hedefleyen "Hükümetle İlişkili Yasal Milisleri Silahsızlandırma, Terhis Etme ve Yeniden Bütünleştirme Programı", üst düzey bölgesel liderlerin programa yönelik isteksizliği nedeniyle planlana takviminin gerisinde kalarak Ekim 2003'te

---

³² Afganistan Yeni Başlangıçlar Programı (AYBP/ANBP), Birleşmiş Milletler Gelişme Programı (BMGP/UNDP) tarafından, Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Görevi (UNAMA) ve Afganistan Hükümeti adına yürütülen bir program olup; silahsızlandırma programı ve terhis işlemlerini Savunma Bakanlığı ile koordineli olarak yakından ve ortaklaşa yürüten, yabancı danışmanlarla birlikte çalışanlarının Afgan olduğu bir kuruluştur. Yeniden yapılandırma faaliyetleri kapsamında UNAMA, programa BM adına rehberlik politikası belirlerken; UNDP, Afgan hükümetine teknik destek sağlamaktadır (GENKUR, 2006: 69; SAS, 2009: 293-294).

başlayabilmiş, özellikle Savunma Bakanı Fehim Han ve Herat Valisi İsmail Han gibi nüfuzlu liderlerin saf dışı bırakılmasıyla süreç 2004 yılı ikinci yarısından itibaren hızlandırılmıştır. Bunda Karzai'nin, Haziran 2004'te milis liderlerinin Afganistan'daki başlıca güvenlik tehdidi olduğunu, yenilenen STB/DDR hedefinin Haziran 2005 yılı itibariyle tamamlanacak şekilde oluşturulduğunu açıklaması etkili olmuştur (Goodson, 2012: 232-233).

11 Ocak 2003 tarihinde Devlet Başkanı Hamid Karzai, silahların toplanması ve imhasına nezaret edecek Milli Silahsızlandırma Komisyonu (National Disarmament Commission-NDC); silahları alınanların terhis ve sivil hayata adaptasyonu faaliyetlerini koordine edecek Terhis Etme ve Yeniden Bütünleştirme Komisyonu (Demobilization and Reintegration Commission-D&R); subaylarla ilgili Subay İstihdamı ve Eğitimi Komisyonu; diğer askerlerle ilgili Asker İstihdamı ve Eğitimi Komisyonu, kurulmasını öngören bir kararname çıkarmış ve Afgan Hükümetine bu konuda yardımcı olmak amacıyla Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı (UNDP) da görevler üstlenmiştir (GENKUR, 2006: 70; SAS, 2009: 292).

AYBP'nin STB ile ilgili görevi yukarıda ifade edilen kararname ile de izah edildiği üzere üç yıllık bir süre içerisinde yaklaşık 100.000 askerden oluşan birlikleri lağvederek silahlarının toplanmasını; yeni Afgan ordusunun tesis edilerek terhis edilenlerin de sivil hayata entegre edilmesini öngörmüştür. Bu bağlamda STB programının masraflarının yaklaşık 2/3'lük kısmı Japonya³³ tarafından üstlenilmiş ve programa Ekim 2003'te başlanılmıştır (SAS, 2009: 293-294; Sedra, 2008: 124; Özerdem, 2013: 153). Silahsızlandırma ve terhis etme faaliyetleri, bir pilot olmak üzere dört farklı evreye yayılarak uygulamaya konulmuştur. Buna göre, silahsızlandırma, terhis etme faaliyetlerinin tamamladığı Temmuz 2005'e kadar 63.380 savaşçı silahsızlandırılmış ve 57.629 adet silah toplanmıştır (Özerdem, 2013: 148). Yeniden bütünleştirme faaliyetlerinin sonlandırıldığı Haziran 2006'ya kadar ise 55.804 eski savaşçı veya silahsızlandırılanların %88'i ağırlıklı olarak değişik alanda meslek edindirme kurslarından faydalandırılmışlardır (GENKUR, 2006: 70-72; SAS, 2009: 293-299; UNDDR, 2008).

---

³³ Bağışçı sekiz devlet 142,2 milyon ABD doları olarak fonladığı AYBP faaliyetleri için Japonya 91 milyon ABD doları yardımda bulunmuştur. Özerdem'e (2013: 153) göre 1 Temmuz 2006 itibariyle fonlanan miktar 141 milyon dolardır.

Ancak başarıya rağmen Silahsızlandırma, Terhis Etme ve Yeniden Bütünleştirme programı ile ilgili ciddi soru işaretleri de ortaya çıkmıştır. Nitekim ilk başta programın AMO komutanlarınca manipüle edildiği ve öncelikle sadık askerlerinin programa dâhil ederek niteliksiz silahlarını teslim ettikleri yönünde tespitler bulunduğu gibi (Sedra, 2008: 128), sahte belgelerle eski savaşçıların da programa alındığı yönünde tespitlerde bulunulmuştur (SAS, 2009: 296-297). Diğer taraftan programa katılanların % 89'nun erbaş ve erlerden oluştuğu görülmüştür.

4.2.2.4.3.2. Yasadışı Silahlı Grupları Silahsızlandırma

Afganistan'da merkezi otoritenin tesisinde önemli rolü olan yeniden yapılandırma programlarının önemli parçalarından birisi de güvenliği tehdit eden ve Afgan Hükümetinin işlevsel çalışma imkânlarını sınırlayan “Yasadışı Silahlı Grupların³⁴ Silahsızlandırılması Programı”dır. Üç aşamalı olarak öngörülen programda ilk aşamada gönüllülerin silahsızlandırılması; ikinci aşamada gönüllü olmayanlarla müzakere edilerek silahsızlandırılması; son aşamada ise zorla silahsızlandırma aşamalarından oluşan ve 15-18 aylık süreyi kapsayan bir program tasarlanmıştır (GENKUR, 2006: 72-73).

YdSGS (DIAG) faaliyetlerinin temelde iki ana hedefi bulunmaktadır. Bunlardan ilki yasadışı grupların dağıtılması suretiyle güvenlik ortamının geliştirilip yaygınlaştırılması iken, diğeri yasadışı grupların tehdidinden arındırılan bölgelerde kalkınma desteği sağlanmasıdır (GoA, UNAMA ve UNDP, 2006: 2; SAS, 2009: 299).

Program kapsamında öncelikli olarak Temmuz 2004'te, 50 sayılı Başkanlık Kararnamesi ile AMO dışında kalan tüm gruplar yasadışı olarak tanımlanmıştır. Buna göre 1870 kanundışı silahlı grup ve bu gruplara bağlı 129.000 silahlı kişinin bulunduğu öngörüldüğü Afganistan'da, 11 Haziran 2005 tarihinde kanun dışı silahlı grupların silahsızlandırılarak terhis edilmesi işlemi başlatılmış ve üç safhanın 2007 yılı sonuna kadar tamamlanması hedeflenmiştir. Ancak STB programının bile sonuçları şüphe arz ederken yaklaşık 129.000 kişiyi kapsayan bu program için konulan hedefe gerçekçi olarak ulaşıldığını söylemek mümkün değildir (GENKUR, 2006: 72-73; SAS, 2009: 299; Sedra, 2008: 135).

---

³⁴ Afgan Hükümetinin komuta ve kontrolünde olmayan silahlı grupları ifade etmektedir (ICG, 2003: 3).

Üç aşamalı bir program öngören YdSGS programında, ilk aşamada siyasete girmek isteyen komutanların silahlı gruplardan bağlarını koparması maksadıyla uygulanan STB programına benzer şekilde yasama kariyerine ikna olan komutanlar vasıtasıyla yasadışı grupların zorlanması öngörülmüştür. Nitekim Eylül 2005 yasama seçimlerinde 6000 adaydan 1108'nin silahlı gruplarla muhtemel bağlantıları olduğu görülmüştür. İkinci safhada ise daha ağırlıklı olarak yasadışı silahlı gruplarla ilişkisini sürdüren seçilmiş Hükümet yetkililerine odaklanılmıştır. Mayıs 2006'da başlayan üçüncü safhada ise gönüllülük, müzakere ve zorlamaya dayalı siyasi liderlerin, kanaat önderleri ve din adamları ile ekonomik etkenlerin kullanıldığı strateji benimsenmiştir (SAS, 2009: 300-301; IRoA, 2005).

Bu programda da her ne kadar Aralık 2008'de, 382 illegal silahlı grubun dağıtılarak 42.369 silah toplandığı rapor edilmiş ise de programın hem önceden rapor edilen yasadışı 1870 milis grubunun tamamının gerçekten aktif olup olmadığı, hem de toplanılan silahların 2/3'nün Kuzey İttifakı bölgesinden gelmesi soru işaretlerini beraberinde getirmiş, program tam olarak güven vermemiştir (IRoA, 2008; SAS, 2009: 301).

4.2.2.4.4. Adli Reform

Afganistan'da hukuk sisteminin iyileştirilmesine yönelik reformlar Afganistan'da 19. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. O dönemden itibaren hukuk sistemi düalist yapıda olup resmi ve resmi olmayan hukuk mekanizması birlikte işlemiştir. Resmi hukuk sistemi; Batı, radikal marksizm, İslam ve İslam'ın radikal yorumlarından etkilenmiştir. 1950-1960 döneminde başlayan modernleşme dalgasıyla resmi hukuk, şeriat hukukunun önüne geçmiş, işgal döneminde ise marksist hukuk, kök salmadan reddedilmiştir. 1992-1996 yıllarında mücahitlerin hâkim olduğu dönemde ise şeriat hukuku tekrar birincil kaynak olmuş, Taliban döneminde ise İslam'ın radikal yorumları hâkim hale gelmiştir (Wardak, 2004: 319; Arslan, 2015: 315).

Aralık 2001'de imzalan Bonn antlaşması ile birlikte kurulan Afgan Geçici Yönetimi ve daha sonra Afgan Geçiş Yönetimi döneminde, muhafazakâr düşünceden daha çok batı ile uyumlu olan ve temel hak ve özgürlüklerin geniş bir biçimde ele alındığı (ICG, 2003b: 3), 1964 tarihli Afgan Anayasasına daha fazla önem verilmiştir (ICG, 2003b: I). Bu bağlamda uluslararası toplumun artan müdahalesi ile mevcut yasalarla birlikte uluslararası insan hakları ilkeleri ve normlarının adli reform içerisine

konularak mevcut yasalarla uyumlu hale getirilmesi hedeflenmiştir (Wardak, 2004: 320; Chesterman, 2002: 8).

Bonn Antlaşması hükümleri doğrultusunda, BM'in desteği ve yardımı ile Afgan Geçiş Hükümeti, oluşturulan Adalet Komisyonu ile iç adalet sistemini inşa ederken, İslami ve uluslararası ilkeler ve normlar ile Afgan geleneksel yasalarını esas almıştır (Chesterman, 2002: 8-11). Nitekim en son kabul edilen 2004 Anayasasına göre mevcut mevzuatta hüküm bulunmaması halinde Hanefi mezhebine göre ve eğer tarafların Şia olması halinde Şia hükümlerine göre işlem tesis edileceği kabul edilmiştir (AA, md.130-131).

Tokyo Konferansında Ocak 2002'de İtalya'nın donör ülke olarak belirlendiği (Chesterman, 2002: 11; ICG, 2003b: 8) Afganistan'ın inşasında önem arz eden bir sütun olan adli reform boyutunda; İslami hukuk ve batı temelli hukuk olmak üzere Afganların iki önemli kampa ayrıldığı gözlemlenmiştir (ICG, 2003b: 3).

Adli reform sütunu, uyuşturucu ile mücadele sütunu ile birlikte, GSR içerisindeki en az başarıyı elde eden sütunlar olmuşlardır. İtalya liderliğindeki adli reform, Afganların gelecekteki adli sistem içerisindeki şeriatın yeri hususundaki tereddütleri, kısıtlı fonlar, uluslararası toplumun ilgisizliği nedeniyle öngörülen hedefleri gerçekleştirmekten uzak kalmıştır (Goodson, 2012: 233). Diğer taraftan kanunla koyulan kurallar geleneksel olarak da Afganistan'da bir öncelik elde edememiştir.

Hukuk sisteminin iyileştirilmesinin önündeki engeller; yolsuzluklar, nitelikli personel açığı, altyapısızlık, toplumsal güvenin sarsılmış olması ve uluslararası yardımların yetersizliği olarak ifade edilebilir. Hâkim, savcılar ve avukatların nicel ve nitel olarak yeterli düzeyde olmadıkları hususu bir yana, yasal mevzuatlara erişemedikleri için İslâm hukukunu temel başvuru kaynağı olarak ele aldıkları görülmüştür (Lau, 2003: 3). Onlarca yıldır süren savaşlar sonrasında, resmi kayıtların ve yasal kaynakların kaybı, yüzlerce hâkim, savcı, emniyet görevlisi ve cezaevi görevlisinin öldürülmesi, cezaevine atılması veya göç etmesiyle ülkenin adalet mekanizması ağır darbe almıştır (Wardak, 2004: 319). Resmi hukuk yolları, ülke genelinde yolsuzluğun yaygın olması, fazla rüşvet verenin lehine sonuç alınması, kamu dairelerinden sahte ruhsat çıkartmanın kolay olması gibi nedenlerle halk tarafından tercih edilmemektedir (Arslan, 2015: 315).

Diğer taraftan Afgan hukuk sistemi daha çok elit yapıya hizmet etmekte; halk, kırsal bölgelerde merkezin otoritesine yanaşmayan daha çok olarak şura, cirga³⁵, maraka gibi geleneksel çözüm alanlarını tercih etmektedir (Wardak, 2004: 320; ICG, 2003b: 3).

4.2.2.4.5. Uyuşturucu ile Mücadele

Uyuşturucu madde üretim ve kaçakçılığının yarattığı suç örgütlerinin ulaştığı boyutlar ve ortaya çıkardığı sonuçlar, devletlerin güvenliğini tehdit eden en önemli güvenlik sorunlarından birini oluşturmaktadır. Nitekim uyuşturucunun üretimi kaçakçılık, kullanım ve ölümler ile birlikte bu kaçakçılıktan elde edilen gelirlerin de terör ve suç eylemlerinde kullanılmasını beraberinde getirmektedir. Uyuşturucu üretimi, dünya genelinde yaklaşık 15 milyon afyon ve eroin bağımlısı yaratarak 65 milyar dolarlık³⁶ bir pazarın oluşumuna imkân sunmaktadır (Kuriş, 2011: 1-2).

Afganistan için terörizm ve hatta 1979 işgalinden bile daha ölümcül bir kanser haline gelen uyuşturucu ticareti (Aras ve Toktaş, 2008: 59), 1979-1988 Rus-Afgan harbi ile birlikte kendine bir milat edinerek, 1990 yılı ile birlikte Afganistan, dünyanın yeni eroin cenneti olduğu bir döneme girmiştir (Kuriş, 2011: 3). Yasadışı ekim alanları ve üretilen eroin miktarları 2001 yılı hariç olmak üzere genel olarak artış eğilimi göstermiştir. Bununla ilgili verilere ilişkin grafik aşağıda sunulmuş olup gerek uyuşturucu ile mücadele gerekse Afganistan'daki trajik durumu ortaya koyması bağlamında anlamlı görünmektedir.

Taliban yönetiminin, 1994-1995 yıllarındaki mücadelesi bir kenara bırakılırsa, köktendinci rejimini kurmaya çalışırken bir taraftan da kademeli olarak uyuşturucu ticaretinin de içerisine girdiği, uyuşturucu ticaretinin önlenmesinin mümkün olmadığını hatta bu durumun ekonomik olarak da akıllıca olmadığını değerlendirdiği ifade edilebilir. Nitekim Taliban milli gelirinin önemli bir bölümünü afyon yetiştiriciliği ile uğraşanlardan %10-20 oranlarında zekât veya vergi adı altında aldığı paydan elde etmeye başlamış ve 2000-2001 yıllarında uluslararası toplumun baskısı ile afyon

---

³⁵ Cirga Türkçe kökenli bir kelime olup, Arapça kökenli meşveret kelimesi ile benzer olarak toplanma, şura gibi anlamlara gelmektedir (ICG, 2003: 3). Aynı anlamda kullanılmak üzere cirga kelimesinin Peştuca kökenli olduğunu kabul eden çevreler de bulunmaktadır (Wardak, 2002: 3).

³⁶ Bu paranın %90'ı Afganistan dışındaki ülkelere gitmektedir (Kuriş, 2011: 2).

yetiştiriciliğini yasaklayana kadar bu durum bu şekilde devam etmiştir (Aras ve Toktaş, 2008: 59).

Afganistan, uluslararası pazara arz edilen eroinin %75'ini, Avrupa pazarına arz edilen eroinin ise %95'ini karşılamaktadır. Diğer taraftan Afganistan'da neredeyse her yıl artış gösteren afyon yetiştiriciliğinin önlenmesinde narkotik karşıtı uygulamaların etkili olmadığı, sadece olumsuz iklim koşullarının önemli bir etken olduğu ifade edilebilir (Rubin, 2007: 65).

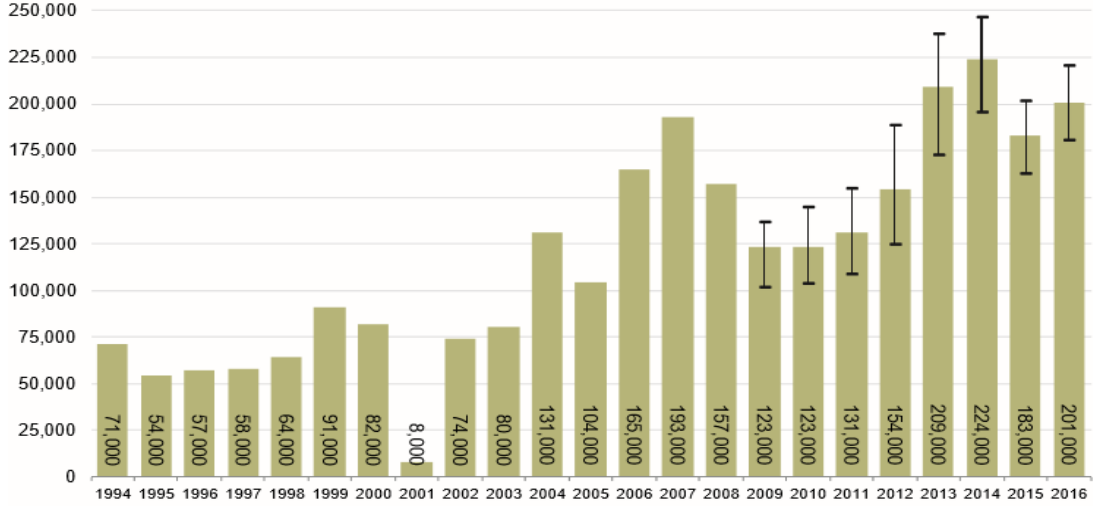
Afganistan'da afyon yetiştiriciliğinin başkaca önlenememe nedenlerinden olan yegâne süreklilik gösteren ve çiftçiyi destekleyen küçük çaplı kredi sisteminin afyon yetiştiriciliğinde etkin olması; diğer tarım ürünlerinin üretim ve pazarlama maliyetleri, dayanıklılık gibi hususlarda daha dezavantajlı olması hususu uyuşturucu ile mücadele sütunundaki başarısızlığa neden olan diğer faktörler olarak sıralanabilir (Aras ve Toktaş, 2008: 60; Felbab-Brown, 2005: 57).

Güvenlik sektörü reformu içerisinde yer alan ve dünya genelinde önemli bir sorunu teşkil eden ve İngiltere'nin liderliğinde sürdürülen uyuşturucu ile mücadele her ne kadar polis eğitimi gibi alanlarda olduğu gibi ABD'nin fiili öncülüğü ele almasına neden olmuş ise de (Goodson, 2012: 237), halen bir arpa boyu yol elde edemediği gibi 2001 yılına göre çok daha başarısız bir noktaya geldiği ifade edilebilir.

Afyon üretimi ekili alan ve işlenen ham afyon bakımından 1980'lerin ortasından itibaren sürekli artış göstermiş, 1990'dan itibaren 2000 ton altına hiç düşmediği gibi bu rakam 1999 yılında 4.600 ton ile doruğa ulaşmıştır. Bu artışın tek istisnası, yukarıda ifade edildiği üzere Taliban'ın haşhaş ekim ve afyon üretimine aldığı çok sert tedbirlerle gerilemenin bariz olarak görüldüğü 2001 yılı olmuştur (Aras ve Toktaş, 2008: 59). Afganistan'da afyon ve eroin üretimi, Afganistan'ın bir narko-terör devletine dönüşmesi riskini yaratmış, tahmin edilen afyon üretimi 2002'de 3400 ton, 2003'te 3600 ton, 2004'te 4200 ton olarak kayıtlara geçmiştir. 4200 ton miktarı 2004 yılı için dünya üretiminin %87'ni teşkil ettiği gibi Afganistan'daki nüfusun % 67'lik artış ile % 10'unun, yani 2.000.000 insanın afyon yetiştiriciliği ile uğraştığı değerlendirilmiştir. Piyasada oluşan afyon bolluğu fiyatları düşürmesine rağmen 2004 yılında ihraç edilen ham afyon değeri 2,8 milyar dolar olarak meydana gelmiş ve bu rakam Afganistan'ın 2003 yılı gayrisafi yurtiçi hasılasının yaklaşık 4,6 milyar dolar olduğu ele alındığında, Afgan ekonomisine yaptığı % 60'lık katkı ile zirveye oturmuştur (Goodson, 2012: 253,

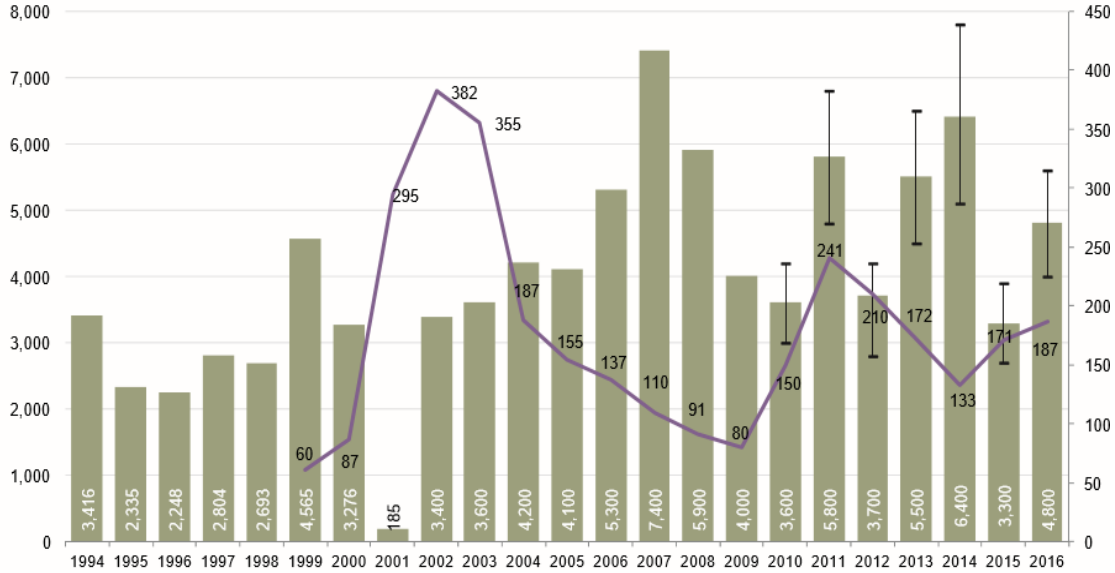
233). Detaylı bir kıyaslama için 1994-2016 yıllarına ait ekim ve üretim miktarlarını gösteren grafikler aşağıda sunulmuştur.

Çizim 4.6: 1994-2016 Yılları Afganistan'da Haşhaş Ekimi (Hektar) ³⁷

Kaynak: UNODC/MCN, 2016a: 14; UNODC/AMCN, 2015: 5.

Çizim 4.7: 1999-2016 Yılları Afganistan'da Afyon Üretimi (Ton) ve Hasat Zamanı Kuru Afyon Çiftlik Kapısı Fiyatları (Kilogram/ABD Doları) ³⁸

Kaynak: UNODC ve IRoAMCN, 2016: 39; UNODC/MCN, 2015: 7.

³⁷ Yüksek düşük çizgiler, % 95 güven aralığının alt ve üst sınırlarını göstermektedir (Bkz. UNODC/MCN, 2016a: 14; UNODC/AMCN, 2015: 5).

³⁸ Yüksek düşük çizgiler,% 95 güven aralığının üst ve alt sınırlarını göstermektedir (Bkz. UNODC ve IRoAMCN, 2016: 39; UNODC/MCN, 2015: 7).

Afganistan'da çok önemli bir yere sahip olan kaçakçılık ve uyuşturucu üretimi Afgan yönetimini iki handikapla yüz yüze bırakmaktadır. İlk olarak bu faaliyetlere göz yumulması, bir yandan toplumun yapısını bozarken diğer yandan da devletin uluslararası suç kartelleri ağı arasına girmesine neden olmaktadır. İkinci olarak bunlarla mücadele etmek ülkenin gayri safi yurtiçi hasılasının yarısından fazlasını uyuşturucu geliri ile elde eden bir devletin ekonomisinin darbe almasına ve bu faaliyet yürüten büyük miktarda düşük gelirli çiftçilerin de mağdur edilerek merkezden uzaklaşmasına neden olmaktadır (Weinbaum, 2012: 207-208).

Afganistan'da örgütlü suç olgusu haşhaş ve eroin üretilmesi ile bunların kaçak yollardan ülke dışına çıkarılarak küresel ve bölgesel pazarlarda pazarlanmasına dayanmaktadır (Goodson, 2012: 251). Milis liderleri, afyon ve eroin ticareti, gümrük gelirleri, yasadışı gayrimenkul alım satımı, maden, kereste ve yol ücretleri ekonomisinin nerdeyse %50'ni ele geçirerek kendilerini ve yandaşlarını 2001 sonrasında önemli derecede güçlendirmişlerdir (Goodson, 2012: 236).

2015 yılında dünyadaki 281.100 hektarlık ekim alanının 183.000 hektarını tek başına Afganistan gerçekleştirmiştir. Geri kalan % 20'lik kısmı Myanmar tarafından, % 9'luk kısım ise Meksika tarafından gerçekleştirilmiştir (UNODC, 2016: xii). Dünya genelinde yaklaşık olarak piyasaya yıllık 430 ton eroin ve morfin sürülmekte olup bunun 50 tonu Myanmar ve Lao Halk Demokratik Cumhuriyeti kaynaklı iken, geriye kalan yaklaşık 380 ton eroin³⁹ ve morfin ise yalnızca Afgan afyonundan üretilmektedir (UNODC, 2017) .

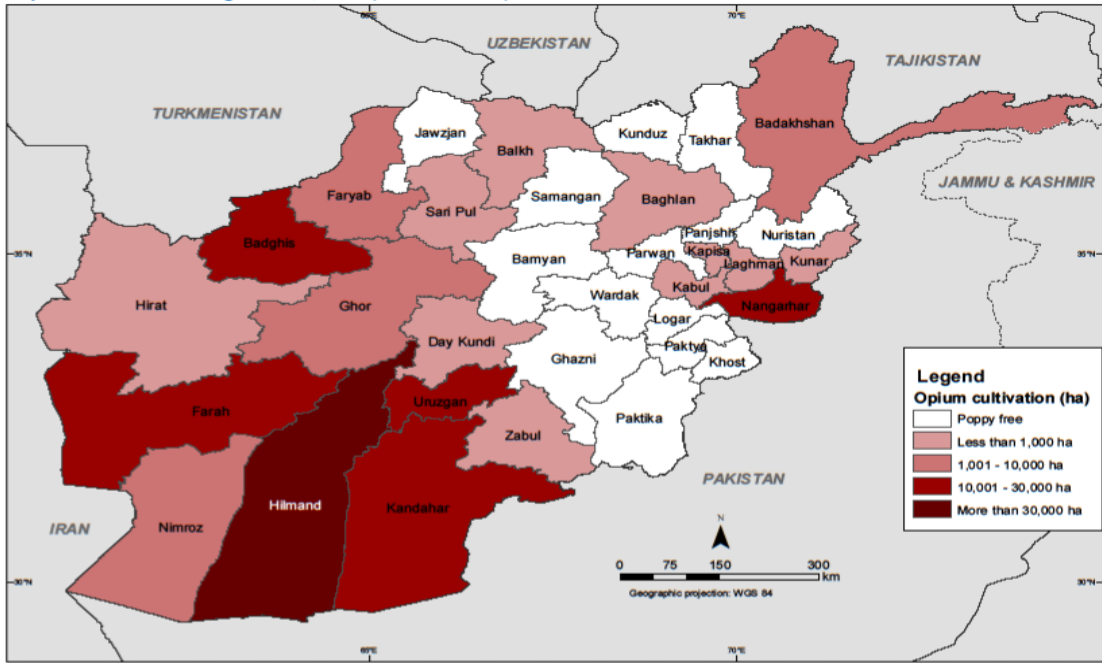
Fikir vermesi açısından Afganistan'da afyon üretimi 2015 yılı verilerine göre incelendiğinde, % 97'sinin ülkenin güney, doğu ve batı bölgelerinde gerçekleştiği görülmektedir. Bunun % 66'sı güney bölgesi, % 24'ü batı bölgesi, % 7'si doğu

---

³⁹ Piyasa şartlarında gerek laboratuvar şartları gerek uzmanlık yeterliliği gibi çevresel koşullar nedeniyle eroin üretiminde ne kadar afyondan ne kadar eroin üretileceğine dair net bir öngöründe bulunmak mümkün olmamakla birlikte %100 saflıkta eroin için 18,5/1 oranı; %51 saflık için ise 9,5/1 oranı esas alınmaktadır (UNODC/MCN, 2016: 38). Optimum koşullarda ise teorik olarak, 100 kilogramlık afyon, 12,3 kilogram saf morfin vermekte ve ikinci aşamada, optimum senaryoda, morfin tamamen saf eroin bazına dönüştürüldüğünde, eroin çıkışı, girdi olarak kullanılan morfenden 1,2922 kat daha ağır olmaktadır. Bu nedenle, reaksiyonun tamamlanmasıyla, 1 kg net morfin teorik olarak 1.29 kilogram saf eroine dönüştüğü ifade edilebilir (UNODC/MCN, 2016a: 56-57).

bölgesinde ve yoğunlukla Hilmand (86,443 hektar), Farah (21,106 hektar), Kandahar (21,020 hektar), Badghis (12,391 hektar), Uruzgan (11,277 hektar), Nangarhar (10,016 hektar), Nimroz (8,805 hektar) ve Badakhshan (4,056 hektar) vilayetlerinde gerçekleşmektedir. Dikkat edilirse afyon üretiminin en yoğun olarak gerçekleştiği bölgeler aynı zamanda güvenlik sorununun da en yoğun olduğu bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır (UNODC ve IRoAMCN, 2015: 5). Üretim ve ekimin önceki yıla göre arttığı 2016 yılı verileri incelendiğinde de benzer şekilde yukarıdaki vilayetlerin ön plana çıktığı ifade edilebilir (UNODC/MCN, 2016a: 46; UNODC/MCN, 2016b: 5).

Harita 4.2: 2015 Yılı Afganistan'da Afyon Ekimi

Kaynak: UNODC/MCN, 2015: 10.

Ne kadar afyon ve bunun da ne kadarının eroine dönüştürüldüğü hususu pratikte kolay ve net olarak tespit edilebilecek bir husus olmamakla birlikte; eroine dönüştürülen afyon miktarı, Afganistan ve komşu ülkeler ile transit geçiş ülkelerinde ele geçirilen eroin miktarı göz önüne alınarak hesaplanmaktadır (UNODC/MCN, 2016a: 55; UNODC, 2005: 48).

Afganistan kaynaklı eroinin arzında Avrupa son derece önemli bir pazar olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa'ya yapılan eroin kaçakçılığı; Balkan rotası, Kuzey Karadeniz rotası ve Doğu Akdeniz rotası olmak üzere 3 ana güzergâh kullanılmak

suretiyle gerçekleştirilmektedir. Türkiye bu bağlamda bir yandan özellikle Balkan rotası üzerinden gerçekleştirilen eroin maddesi kaçakçılığında ana güzergâh üzerinde olması nedeniyle hassasiyet arz ederken ve diğer yandan genellikle Avrupa ülkelerinde üretilen kimyasal ve sentetik maddelerin hedefi ve Ortadoğu ülkelerine geçişte kullanılan güzergâh üzerinde olması nedeniyle hassasiyet arz etmektedir.

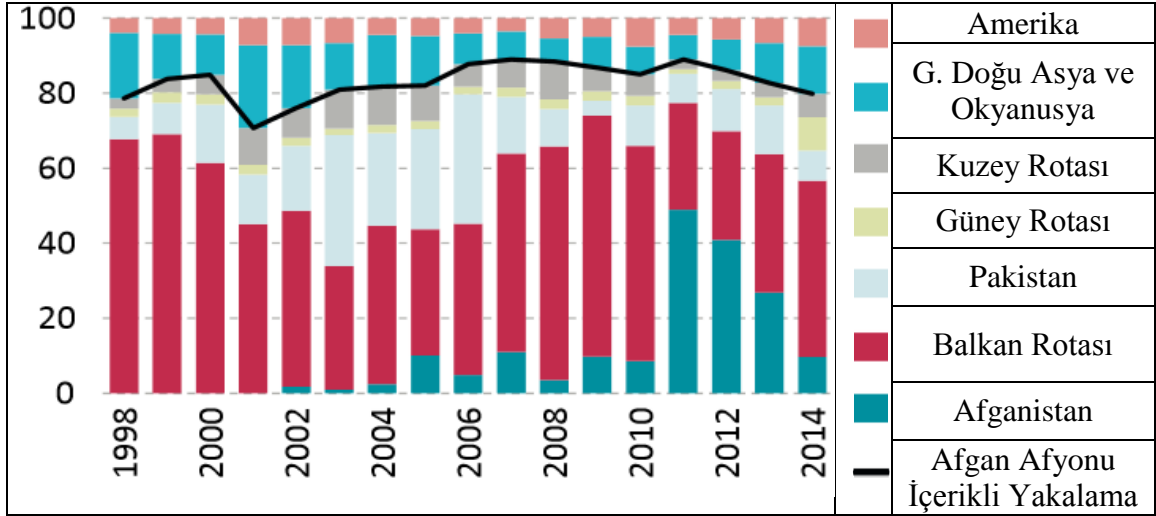
Harita 4.3: Uyuşturucunun Afganistan'dan Avrupa'ya Sevk Güzergâhları

Kaynak: TUBİM, 2009: 107.

Afganistan kaynaklı afyon türevlerinin arzının değerlendirilmesinin anlaşılması bağlamında dünyada ele geçirilen afyon türevi olan eroin ve morfin yakalama yüzdelerini gösteren aşağıdaki grafiğin incelenmesi de faydalı olacaktır.

Çizim 4.8: Dünyada Eroin ve Morfin Yakalama Oranları

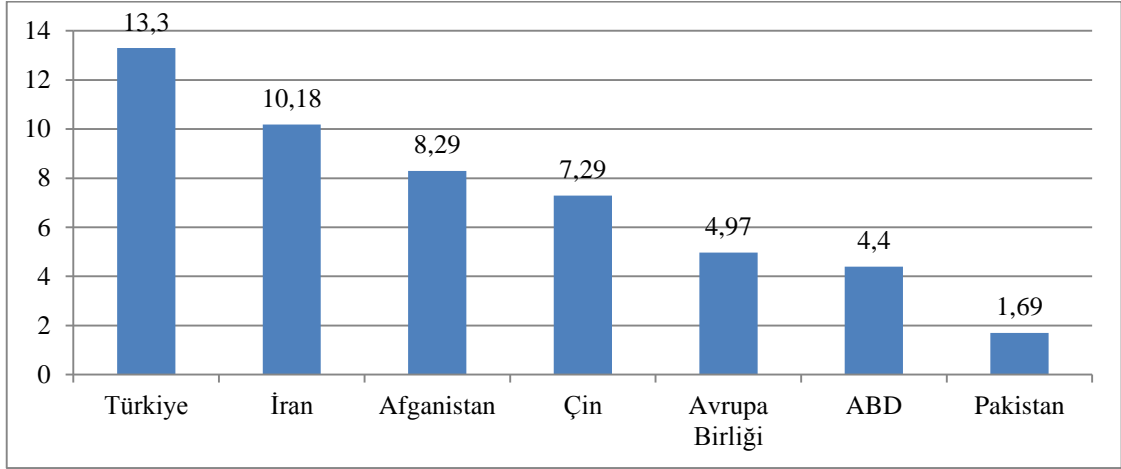
Kaynak: UNODC, 2016: 28.

Afganistan'dan Batı ve Orta Avrupa'ya, İran ve Türkiye üzerinden uzanan Balkan rotası, Afgan eroininin Batı ve Orta Avrupa'daki kâr eden piyasalara geçişinde bir koridor olarak kalmaya devam ediyor gibi görünse de etkili kolluk uygulamaları gibi değişik faktörler bu rotadan akışı azaltmıştır (UNODC, 2014: 23). Bununla birlikte Güney Afganistan'dan Avrupa'ya, yakın ve Ortadoğu ile Afrika'dan ve doğrudan Pakistan'dan eroin sağlayan Güney rotasının genişleme eğilimine girdiği görülmektedir (UNODC, 2014: 24; TUBİM, 2014: 186; EMCDDA, 2016: 22; UNODC, 2016: xiii).

Türkiye, stratejik konumu nedeniyle, yüzyıllardır doğu ile batı arasındaki kültür ve ticaret köprüsü olarak, yasal olarak sürdürülen ipek ve baharat ticaretinden olduğu gibi arz ve talep bağlamında aynı özellikteki uyuşturucu madde kaçakçılığında kaçınılmaz biçimde etkilenmektedir. Afyon ve türevlerinin kaçakçılığında yoğun olarak kullanılan ve halen Balkan rotası olarak tanımlanan rota, geçmişten günümüze var olan bu tarihi yolların da Avrupa'ya çıkışı niteliğinde olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda Türkiye uyuşturucu madde kaçakçılığında hem transit hem de hedef ülke boyutunda etkilenmektedir (UNODC, 2009: 44; TUBİM, 2014: 184; TUBİM, 2014: 104).

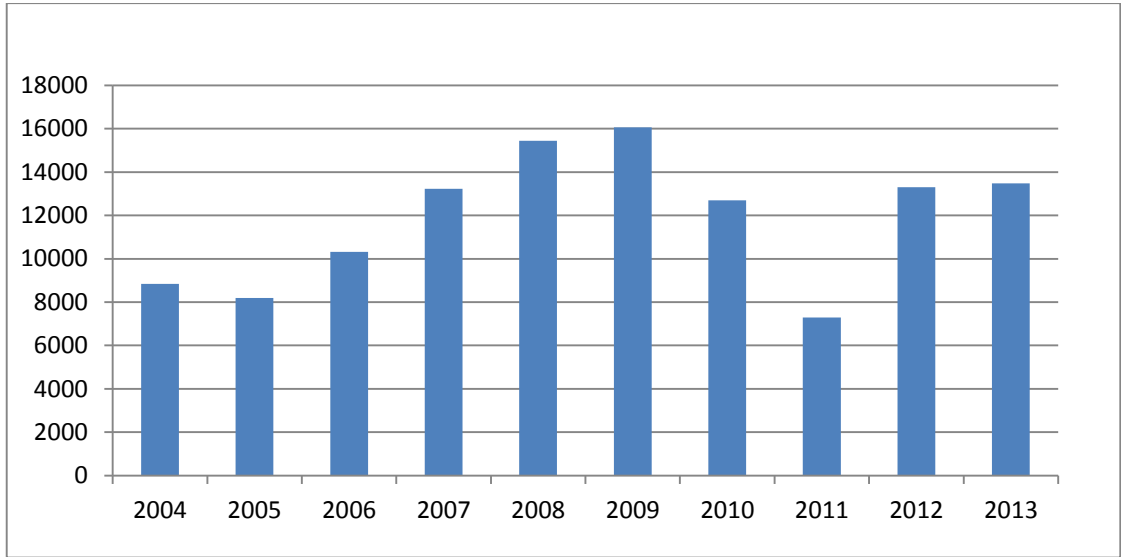
Afganistan eroini Türkiye'ye, Van ve Hakkari illeri üzerinden giriş yapmakta ve İstanbul ile Edirne üzerinden Avrupa'ya seyreden bir rota izlemektedir. Türkiye'de yakalanan eroinin %67'si de bu illerde ele geçirilmektedir (TUBİM, 2014: 192). Fikir vermesi açısından Türkiye'nin eroin yakalama oranlarına aşağıda yer verilmiştir.

Çizim 4.9: 2012 Yılı Dünyada En Çok Eroin Yakalama Oranına Sahip Ülkeler (Ton)

Kaynak: TUBİM, 2014: 189; UNODC, 2014.

Çizim 4.10: Türkiye'nin Eroin Yakalama Miktarı (Kg)

Kaynak: TUBİM, 2009: 115; TUBİM, 2014: 188.

4.2.2.5. Kapasitif Yapılandırma

Afganistan'ın yeniden inşasındaki en önemli koşullardan biri de işleyen devlet kurumlarının inşası olarak karşımıza çıkmaktadır (Weinbaum, 2012: 196). En az diğer sütunlar kadar önem arz eden işleyen devlet kurumlarının inşası, Afganistan'ın uzun süren savaş nedeniyle moloz yığına dönen altyapısı, 1981-1997 arası dünyanın en çok mülteci veren ülkesi durumu, siyasi, sosyal ve ekonomik olarak kurumların iflası gibi

nedenlerden ağır ilerlemiş bu da güvenliğin çıkmaza girmesine neden olmuştur. Ayrıca 2002 sonrasında yaklaşık 2 milyon mültecinin beklenmedik şekilde yurtlarına dönmesi yeniden yapılanmaya ayrılan yetersiz fonların çoğunun bunların iskan ve yardımına harcanması sorununu yaratması kapasitif inşaya fazladan yük getirmiştir (Goodson, 2012: 238).

Ayrıca Afganistan'da uzun yıllar süren işgal ve iç karışıklıkların her alanda yarattığı büyük tahribat neredeyse ülkeyi baştan ayağa inşaya ihtiyaç duyar hale getirmiştir (TİKA, 2006a: 87). Her ne kadar 2001 yılındaki Bonn Konferansı'ndan bu yana kapasitif olarak yapılandırmada önemli bir mesafe kaydedilmiş olsa da halen Afganistan'ın önünde kat edilmesi gereken çok daha uzun bir yol bulunmaktadır.

Afganistan'ın delik deşik olmuş içler acısı durumunun düzeltilmesi, ülkelerin veya uluslararası kuruluşların münferit gayretlerini beyhude kıldığından veya beyhude kılacağı anlaşıldığından ABD'nin teşvikiyle, Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasına, Afgan hükümeti, 50'nin üzerinde ülke, çok uluslu örgütler, BM Afganistan Yardım Misyonu, ülkede faaliyet yürüten diğer BM teşkilatları, yaklaşık üç bin STK katkıda bulunmaktadır (Goodson, 2012: 239; DW, 2004).

Afganistan'ın yeniden yapılandırılması çalışmalarında uluslararası toplumun desteğini kaçınılmaz hale getirmiş olması bir dizi zirvenin yapılmasını gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasına temel teşkil eden önemli konferansları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.

a. Bonn Konferansı (27 Kasım-5 Aralık 2001): Kuzey İttifakının Mezar-ı Şerif, Herat ve Kabil'e girerek Taliban Yönetiminin yenilgiye uğratılması ile birlikte Bonn'da Birleşmiş Milletler'in himayesi altında Afgan politik liderlerinin katılımı ile yapılan toplantıda Afganistan'ın siyasi kaderi ele alınarak; güç paylaşımı, anayasa yapımı, parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılması, milli ordu ve milli polis teşkili ve silahların toplanması gibi konular bağlamında Afganistan'ın yeniden inşasının yol haritası çizilmiştir (Yegin, 2015: 32; KBTMM, 2017: 14-15).

b. Tokyo Konferansı (21-22 Ocak 2002): Bakanlar seviyesinde yapılan konferansa Afgan yönetiminin desteklenmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için gerekli reformların yapılması amacıyla 21 uluslararası örgüt ve 61'in üzerinde ülke katılmış, katılımcı ülkeler 6 yıllık bir süre için 5,4 milyar dolar yardım taahhüdünde bulunmuşlardır (Yegin, 2015: 32; KBTM, 2017: 15). Konferansta bir yandan yeniden

inşa ve kalkınma boyutuna odaklanılırken diğer yandan acil insani yardım üzerinde uzlaşmaya varılmıştır (Bingöl, 2012: 171).

c. Berlin Konferansı (31 Mart 2004): Konferansta, Afganistan'ın geleceğinin inşası ve güvencesi niteliğindeki kalkınma programı üzerinde mutabakat sağlanmış; Afgan Ulusal Güvenlik Gücü teşkiline kadar UGYK'nın görevine devam etmesi kararlaştırılmış; İİE'nin yeniden yapılanma ve yürüttüğü çalışmalara devam etmesine, ilave beş İİE daha kurulması ve sonrasında kurulacak olan yeni İİE için UGYK'nın sorumluluğunun genişletilmesine karar verilmiştir. Ayrıca Mart 2004-Mart 2007 dönemi için 8.2 milyar dolar yardım yapılması konusunda taahhütte bulunulmuştur (Bingöl, 2012: 178; DW, 2004; Yegin, 2015: 32; KBTM, 2017: 15).

d. Londra Konferansı (31 Ocak-1 Şubat 2006): 66 ülke ve 15 uluslararası kuruluşun katılımı ile gerçekleşen Londra Konferansında, Afganistan'ın kalkınmasının yol haritasını sunan Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi (AUKS/I-ANDS) sunulmuştur. Ayrıca Afganistan ile uluslararası toplum arasında politik anlaşma olan Afganistan Sözleşmesi kabul edilmiş ve Afganistan, şeffaf ve hesap verebilir yönetim kurmayı, insan haklarına riayet etmeyi, yolsuzluk, uyuşturucu ve terörizmle mücadele etmeyi taahhüt etmiştir. Sözleşmenin genel stratejik uygulanışı ve koordinasyonundan sorumlu Müşterek Koordinasyon ve İzleme Kurulu (MKİK/JCMB) kurulmasına karar verilmiş; katılımcı ülkeler ve yatırım kurumlarınca AUKS'nin uygulanmasının desteklenmesi için gelecek 5 yıl için 10,5 milyar dolar yardım taahhüdünde bulunulmuştur (Yegin, 2015: 33; KBTM, 2017: 16).

e. Roma Konferansı (2-3 Temmuz 2007): Konferansta Afganistan'da yargı sistemine ilişkin düzenlemelerle, hukuk ve hukukun üstünlüğü hususlarına yoğunlaşmış ve bu bağlamda 360 milyon dolar yardım taahhüdünde bulunulmuştur (Yegin, 2015: 33; KBTM, 2017: 16).

f. Paris Konferansı (12 Haziran 2008): Paris Konferansında Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisinin yürütülmesinde ilk beş yılın desteklenmesi için yeni taahhütlerde bulunulması, Afganistan Sözleşmesine sahip çıkılması hususları üzerinde durularak 14 milyar dolarlık yeni taahhüt olmak üzere, 20 milyar dolar mali destek taahhüdünde bulunulmuştur (Yegin, 2015: 33; KBTM, 2017: 16; IRoAMoE, 2014: 2).

g. Lahey Konferansı (3 Mart 2009): Konferansta yaşam koşullarının ve güvenliğin artırılması, insan hakları gibi konular ele alınmıştır (KBTM, 2017: 17).

h. Moskova Konferansı (27 Mart 2009): Afganistan'ın altı komşusundan beşinin üyeliğine veya gözlemci üyeliğine sahip olan Şangay İşbirliği Örgütü çatısı altında güvenliğe yönelik alternatifler üzerinde durulmuştur (Ekrem, 2011).

i. Londra Konferansı (Ocak 2010): Konferansta güvenlik sorumluluğunun UGYK güçlerinden Afgan güçlerine devredilmesi ile ilgili taslak programın oluşturulması hedeflenmiş ve 2014 yılına kadar kademeli olarak Afgan güçlerince güvenliğin devralınması üzerinde anlaşılmıştır (KBTM, 2017: 17).

j. Kabil Konferansı (20 Temmuz 2010): İlk defa Afganlar tarafından Afganistan'da düzenlenmiş olması hasebiyle önem arz eden bir konferanstır. Kamu Mali Yönetim Yol Haritası ve Ulusal Öncelik Programı gibi hususlar ile ilgili planlar üzerinde durulmuş; ülkede kontrolün kademeli olarak Afgan güçlerinin kontrolüne bırakılması amacıyla ulusal güvenlik güçlerinin sayısının artırılması, Afgan Hükümeti eliyle dağıtılan dış yardımların yüzde 20'den yüzde 50'ye çıkarılması, muhalif gruplarla uzlaşma stratejisiyle 2014 yılı sonuna kadar ülkede kontrolün Afgan güçlerine devredilmesi gibi hususlar ön plana çıkmıştır (Yegin, 2015: 34; KBTM, 2017: 17).

k. Lizbon Konferansı (Kasım 2010): NATO'nun Afganistan'daki görevi temel tartışma konusu olmuş, 2014 yılı sonunda Afganistan'ın güvenlik sorumluluğunu alması planlanan Afgan Milli Güvenlik Güçleri kapasitelerinin artırılması için 2011 yılında başlayacak özel eğitim ile ilgili kararların ayrıntıları ele alınmıştır (KBTM, 2017: 18).

l. İstanbul Konferansı (2 Kasım 2011): Afganistan'ın, Asya'nın kalbindeki Orta Asya, Güney Asya, Avrasya ve Orta Doğu'yu birbirine bağlayan kara köprüsü rolü tanınarak güvenli ve istikrarlı bir Afganistan için Bölgesel Güvenlik ve İşbirliğine Dair İstanbul Süreci başlatılmıştır (Yegin, 2015: 34; KBTM, 2017: 18).

m. II. Bonn Konferansı (5 Aralık 2011): 5 Aralık 2011 yılında 85 ülke ve 15 uluslararası kuruluşun katılımıyla gerçekleşen buluşmada, "Afganistan ve Uluslararası Toplum; Geçişten Değişimin 10 Yılına" başlığıyla, 33 maddelik bir bildiri yayınlanmıştır. Konferansta uluslararası güçlerin çıkmasından sonra en az 10 yıl daha yardımların değişik şekillerde devam ettirilmesi taahhüt edilmiş, bunun karşılığında da Afgan hükümeti, demokratik reformlar ve yolsuzlukla mücadelede taahhütte bulunmuştur. Ayrıca bildiriyle, uluslararası toplum ve Afganistan, geçiş sürecinden sonra 2015-2025 yılları arasında, kendilerini stratejik ortaklıklarının gelişimine adayacaklarını kabul etmişlerdir (Yegin, 2015: 34).

n. İstanbul Süreci Bakanlar Konferansı (14 Haziran 2012): 28 ülkenin ve önemli uluslararası kuruluşların katılımı ile gerçekleşen konferansta, 2002 Kabil Deklarasyonu'nda yer alan taahhütler yenilenmiştir (KBTM, 2017: 18).

o. Şikago Konferansı (20-21 Mayıs 2012): Lizbon Konferansı çerçevesinde UGYK'nın 2015 yılına kadar güvenliği Afgan Ulusal Güvenlik Güçlerine devretmesi üzerinde durulmuş, geçiş süresi sonrasında da yardımların devam edeceği, 2014 yılı sonrasında eğitim birimlerinin ülkede kalmaya devam edeceği üzerinde mutabakata varılmıştır (Yegin, 2015: 34; KBTM, 2017: 18; Yiğittepe, 2017:349).

p. Tokyo Konferansı (2012): 55 ülke ve 25 uluslararası kuruluşun katılımı ile gerçekleşen konferansta 2014 yılında yabancı askerlerin çekilmesi ile birlikte Afganistan'ın geleceğinin güvence altına alınması maksadıyla dört yıla yayılan sürede 16 milyar dolar yardım yapılması ve geçiş sonrasında dönüşümü için 2015-2024 yılları öngörülmüştür (Rasuli, 2010; KBTM, 2017: 19).

Yapılan uluslararası konferanslar ve ikili görüşmeler doğrultusunda, ülkeler kısmen özerk hareket ederek projeler geliştirmişlerdir. Ülkelerin özerk gerçekleştirdiği projeler incelendiğinde öncelikli olarak tarım, sağlık, eğitim, sanitasyon alanlarına yoğunlaşmakla birlikte diğer sektörlerde de mikro ölçekli binlerce proje yürüttüğü görülmüştür. Uzun vadeli ekonomik strateji bağlamında Asya'nın kalbi ve köprüsü olarak görülen Afganistan'ın, ticaretin merkezi olması yönünde de vizyon geliştirildiği görülmekte olup bu maksatla yolların inşası üzerinde durulmuştur. Ulusal karayolunun "çevre yolu" olarak da bilinen Kabil-Kandahar kısmı bu bağlamda önem arz etmiştir (Goodson, 2012: 240).

Her ne kadar Afganlar egemenliklerine son derece düşkün ve sömürüye sert biçimde karşı olsalar da insani yardım ve kalkınma yardımında bulunan yabancıları, ülkenin olağanüstü durumu nedeniyle misafirperver bir şekilde kabul etmişlerdir (Weinbaum, 2012: 203). Ancak Afganistan'da yeniden yapılandırma ve güvenlik hususunun birbiri ile doğrudan ilişkilendirilmemesi yapılan hatalardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim STB programının etkinliğinin artırılması maksadıyla, yol inşaat sözleşmeleri gibi ihalelerde, milis liderleri ve onların savaşçılarının çalıştırıldığı şirketlerin öncellenmesinin programın verimliliği bağlamında faydalı sonuçlar verebileceği değerlendirilmiştir. Ayrıca UNDP veya USAID gibi çok büyük bürokratik yapılar ve çok yüksek giderli binlerce uluslararası STK ile onların masraflı

kadrolarının sözleşme aracılığı olarak kabul edildiği model, çok sayıda projenin hayata geçirilmesini sağlamakla birlikte tekrarlamalar, israf ve projelerde gecikmelere neden olması nedeniyle verimsiz olmuştur (Goodson, 2012: 243).

Ayrıca tüm diğer gelişmelere rağmen Afganistan hala son derece fakir bir ülke profiline sahiptir. Yaklaşık 51 yıl olan ortalama yaşam süresi, %13 bebek ölüm oranı, %38 oranında okuryazarlık oranı, %55 temiz içme suyuna erişim oranı ile hala kat edilmesi gereken yolun büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Afganistan ile ilgili diğer verilerin ekte sunulan ülke profilinden incelenmesi faydalı olacaktır.

4.2.2.6. Yerele Devretme ve Güçlendirme

Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti misyonu 31 Aralık 2014 itibarıyla sona ermiş olup yerini, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 12 Aralık 2014 tarih ve 2189 (2014) sayılı kararı ile 01 Ocak 2015 tarihinde başlatılan Kararlı Destek Misyonu'na bırakmıştır. Bu bağlamda Kararlı Destek Misyonu muharip olmayan eğitim, danışmanlık ve yardım odaklı bir görev olarak yerine getirilmektedir (GENKUR, 2017; UNSC, 2014: 2).

2010 yılında düzenlenen Kabil Konferansı'nda Hamid Karzai'nin, 2014 sonuna kadar Afgan güvenlik güçlerinin ülke genelinde kontrolü ele alacak güce kavuşacakları yönündeki açıklaması damgasını vurmuş ve Konferansta uluslararası toplum ve Afganistan yönetimi arasında 2014 itibarı ile ülkedeki güvenliğin Afgan güçlerine tam devri konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ancak ABD Başkanı Obama, tereddütleri gidermeye yönelik olarak bir açıklama ile 20 Kasım 2010'da, ABD'nin Afganistan'daki askerlerini 2014 itibarı ile tamamen geri çekeceğini ve bu tarihe kadar kademeli bir şekilde azaltacağını kararını açıklamış olsa da Aralık 2009'da Afganistan'daki asker sayısını 30.000 artırarak 100.000 düzeyine çıkarma kararı almış olması tereddütleri de beraberinde getirmiştir. Nitekim 19 Kasım 2011'de Kabil'de toplanan ve ülkedeki büyük aşiretleri temsil eden Loya Cirga (Büyük Meclis), Afganistan ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasında 10 yıllık bir stratejik ortaklığı 'şartlı olarak' prensipte kabul ederek, ABD askerlerinin 2014 sonrasında da ülkedeki askeri varlığını sürdürmesini kararlaştırmış ve yine 23 Kasım 2013'te, ABD askerlerinin 2014 sonrası ülkede kalmasına onay verilmiştir (ALJAZEERA, 2017; Arslan, 2015: 326).

NATO müttefik devletleri de 2014 sonuna kadar güvenlik alanında tüm yetkileri Afgan ordusu ve polisine devretmeyi planlamış, plan doğrultusunda, 2011'de bazı

bölgelerde devir başlamış ve 2014 sonu itibariyle güvenlik sorumluluğu tamamen Afgan güvenlik güçlerine devredilmiştir. Ancak ne Koalisyon Güçleri ne de 2002-2010 döneminde yapılan dış yardımların yarısına karşılık gelen 29 milyar doları kullanan AMO ve AMP ülkede kamu düzenini sağlayamamıştır (ICG, 2011: 1; Arslan, 2015: 326). Afganistan'ın güvenlik kuvvetlerini desteklemek amacıyla 2007 yılında UGYK ülkelerinin katkıları ile oluşturulan Afgan Milli Ordusu Bağış Fonu (ANA Trust Fund) 2015 yılı itibariyle her ne kadar UGYK görevini Kararlı Destek Misyonu'na bırakmış olsa da bu dönüşüm sürecinde eğitim, danışmanlık ve yardım görevlerinin yanında fona katkılarını devam ettirmektedirler. Bu bağlamda Afgan Milli Ordusu Bağış Fonu'na, 1 Ocak 2015 - 1 Aralık 2017 tarihleri arasında bağışçı 33 ülke tarafından yaklaşık 1,8 milyar dolar katkı sağlanmış ve Türkiye de yaklaşık 56 milyon dolar yaptığı katkı ile en fazla katkıda bulunan 8'nci ülke olmuştur (NATO, 2017b: 1-2).

Her ne kadar UGYK'nın misyonunun tamamlanarak, Kararlı Destek Misyonuna dönüşmesi 2014 yılı sonu itibariyle gerçekleşmiş ise de 2014 yılından itibaren ülkede Taliban ve Hakkani grupları ile birlikte Leşkeri Tayyibe ve Irak Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) yasadışı faaliyetleri görülmüştür. Halen Kararlı Destek Misyonu'na 39 ülke 13.459 askerle destekte bulunmaktadır. Türkiye, KDM kapsamında yaklaşık 900 kişilik bir kuvvetle; Kabil Eğitim, Yardım ve Danışma Komutanlığı görevini, Afganistan'ın dışa açılan tek kapısı olan Uluslararası Hamid Karzai Hava Limanı (Kabul Afghanistan International Airport-KAIA) ve Kabil hava sahasının işletme ve güvenlik sorumluluğunu üstlenmektedir (Arslan, 2015: 326-327). Ayrıca Afgan eğitim kurumlarına danışman görevlendirmekte ve Afgan 209'uncu Kolordusuna danışman katkısı sağlamaktadır. Bunların dışında Türkiye'nin halen Kuzey Eğitim, Yardım ve Danışma Komutanlığı Karargâhına görevlendirmede bulunduğu görülmektedir (GENKUR, 2017). Kararlı Destek Misyonuna katkıda bulunan ülkeler ve yaptıkları askeri katkılar Mart 2017 itibariyle ekte gösterilmiştir.

Genel olarak Afganistan'da yeniden inşa sürecinden çıkarılan kısaca şu şekilde ifade edebiliriz:

a. Çeşitli ülkeler ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kurumlar desteği ile oluşturulan koalisyonların, gerek işgal edilen ülkenin gerek uluslararası toplumun gözünde işgalin meşruiyetini artırmaktadır,

b. Çok aktörlü yeniden yapılandırma süreçleri, koordinasyon zaafiyeti gibi nedenlerden programların tekrarlanmasına, yerel ihtiyaçlara odaklanılmamasına veya programların birbiriyle çelişmesine sebebiyet verdiği için tek elden koordine edilen bir merkezin varlığı önem arz etmektedir,

c. İl İmar Ekibi şeklinde teşkil edilen yapılar iyi organize edilmeleri halinde yabancı güçlerin varlığını halk nezdinde meşrulaştırmaktadır,

d. Loya Cirga gibi geniş tabanlı karar organları ulus inşa süreçlerinin yaratılmasında iyi bir başlangıç ve yol haritası sunmaktadır,

e. Meşruiyetinin tesisi, egemenliğin tesisi ile paralel yürütülmesi gereken ve ikinci safhaya ertelenemeyecek kadar önemli bir husus olup, askeri operasyonların bu sürece zarar vermesinden kaçınılmalıdır,

f. Seçimlerin meşru bir hükümet için güçlü ve gerekli bir araç olduğu göz önünde bulundurulmalı ancak her şey olduğu düşünülmemelidir. Bu bağlamda geleneksel yapılar dikkate alınmalıdır,

g. Sağlam devlet kurumları inşa edilmeden STK'nın gereken verimi vermekten uzak olduğu, yerel otoritenin etkinliğine zarar verdiği gözden kaçırılmamalıdır,

h. Çok aktörlü işbirlikleri işgalin maliyetlerini azalttığı gibi, başarısızlıklarda ise prestij kaybını engellemektedir,

i. Yeniden inşa süreçlerinde işbirliği yapılan aktörlerin gayri ahlaki kalıplaşmış davranış kalıpları, kaynakları yok eden bir karadeliğe dönüşebilmektedir,

j. Çok aktörlü yeniden inşa süreçlerinde aktörlerin kimliği ön plana çıkabilmekte, bu da başarıya farklı açılardan etkilerde bulunmaktadır.

5. TÜRKİYE’NİN, AFGANİSTAN’IN YENİDEN İNŞASINDAKİ ROLÜ VE YUMUŞAK GÜÇ STRATEJİSİ

Türkiye, Afganistan’ın yeniden inşası sürecinde sınırlı bütçesine rağmen gerek UGYK döneminde gerekse KDM döneminde aktif rol alan ve en önde gelen ülkelerden biri olmuştur. Türkiye’nin yeniden inşa sürecine katkıda bulunan Müslüman bir ülke olması ve Afganistan üzerindeki yumuşak güce sahip olması uluslararası toplum tarafından dikkate değer bulunmuştur. Türkiye bu süreçte kadim dostu üzerindeki yumuşak gücünü zayıflatma riski ile yüzleşmiş ise de yeniden inşa sürecinde aktif rol almış ve eksikliklerine rağmen yumuşak gücünü sürdürdüğü gözlemlenmiştir. Bu bölümde ele alacağımız Türkiye’nin politik adımlarını, doğrudan bir yumuşak güç stratejisi doğrultusunda ele aldığını ifade etmek bütünüyle doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Ancak Türkiye’nin gerek resmi, gerek gayri resmi attığı adımlarla birlikte, görev alan personelin geleneksel kültürel değerleri doğrultusunda icra ettiği samimi, içten uygulamalar, onun kadim dostu üzerinde yumuşak gücünü yeniden ve yeniden inşa etmesine olanak sağlamıştır, demek de yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda bu bölümde ele alacağımız, Türkiye’nin, Afganistan’da diğer ülkelere farklı olarak ayrıcalıklı bir yer edinmesine imkân veren bu durumunun anlaşılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

5.1. Türk-Afgan İlişkileri

Tarih boyunca Sakalar’a (İskitler), Akhunlar’a, Göktürkler’e, Gazneliler’e, Büyük Selçuklular’a ve Harzemşahlar’a ev sahipliği yapan Afganistan’ın bugünkü egemen olduğu coğrafya, 11 Eylül öncesi Afganistan tarihini ele aldığımız bölümde yer verildiği üzere Türk tarihi açısından çok anlamlı bir yere sahiptir. Zira Afganistan coğrafyası bir nevi Türk tarihinin de coğrafyası gibidir (Genkur, 2009a: 27-31). Ancak Afganistan ile Osmanlı devleti döneminde de yakın ilişkiler tesis edilmesine rağmen Osmanlı devletinin güç kaybetmesi ile birlikte Afganistan coğrafyası Rusya ile İngiltere’nin 18. ve 19. yüzyıllarda “Büyük Oyun”na sahne olmuştur. 20. yüzyılda ise Türkiye’nin savaş sonrası yaralarını sarmaya çalışması ve kuruluş evresinin sıkıntıları ile boğuşması, Afganistan’ın Sovyet ve Amerikan dış yardımları arasında zamanla Sovyet baskısını daha derinden hissederek 1979 yılında Sovyet işgali ile yüzyüze kalmasına neden

olmuştur (Büyükbaş, 2006: 163; Sürücü, 2006: 249; Tuncer, 1963: 50-51; Katzman, 2003: 3). Afganlar savaşçı kimliği ile Sovyet işgalinden uzun soluklu bir mücadele sonrasında kurtulmuş ise de 11 Eylül sonrası yaşanan gelişmeler, Afganistan'ı bu seferde ABD merkezli bir iktidar mücadelesine konu etmiştir. (Akçay, 2012: 93, 95; Özpek, 2012: 189).

Diğer taraftan gerek Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde ve gerek genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni dış politik stratejisinde özel önceliğine haiz ülkelerden biri olan Afganistan ile ilişkiler her iki ülke açısından da her zaman pozitif yönde seyretmiş, Afganistan ile Türkiye'nin halkları arasında dostluk ve kardeşlik bağları çok öncelere dayanması her iki ülkenin kuruluş tarihlerinde bile etkisini kuvvetlice hissettirmiştir. Nitekim I. Dünya Savaşına girilmesinde ve savaşın sonucundan sorumlu tutulmaları sonrasında İstanbul'u terk eden Enver, Talat ve Cemal Paşalardan, Cemal Paşa 1920-1921 yılları arasında Afganistan'da faaliyet göstermiş ve Afganistan ile dostluk köprülerinin geliştirilmesinde büyük emeği geçmiştir. Afganistan'a gelişinde Emanullah Han tarafından çok sıcak karşılan Cemal Paşa, Kralın kendisinden istediği Örnek Alay (Kıta-ı Numune) kurulması işine girerek kısa zamanda Afgan ordusuna modern bir hava getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa ile sürekli irtibatta olan Cemal Paşa, Tiflis'te 23 Temmuz 1922'de Ermeni suikastçılarca öldürülünceye kadar Afganistan'da çok yararlı hizmetlerde bulunmuştur. Cemal Paşa Afganistan'a teknik yardım sağlamak amacıyla yurt dışında bulunduğu bu dönemde Afganistan Ordusu Genel Müfettişliğine atanmış olması, Afganistan'ın Türkiye'ye bakışında önemli bir gösterge olarak görülebilir (GENKUR, 2009a: 35-39).

Cemal Paşa'nın Afganistan'a bir askeri heyetin gönderilmesi talebi üzerine, 21 Aralık 1920'de Milli Müdafa Vekili Fevzi Paşa'ya yazdığı talimatta o dönemde geçirilen zorlu şartlara rağmen, "şartlar mümkün olduğu takdirde Afgan ordusunu teşvik için subay heyetinin görevlendirilmesini çok önemli gördüğünü" ifade eden Mustafa Kemal Paşa, Afganistan'a verdiği önemi ortaya koymuştur (GENKUR, 2009a: 39). Heyetin gönderilebilmesi dönemin koşullarında ancak 1922 yazında mümkün olabilmiş ise de Türkiye'nin var olma mücadelesi verdiği Kurtuluş Savaşı'nın en önemli nirengilerinden olan Sakarya Savaşı'nın hemen öncesinde Mustafa Kemal Paşa'nın, Fevzi Çakmak Paşa'ya 20 seçkin subayı seçmesini ve bunları derhal Afgan Ordusu'nu yetiştirmek ve mevcut Afgan Hanına destek olmak amacı ile Afganistan'a yollamasını

istediği bu adımla, Afganistan'ın, hem Sovyet hem de İngiliz etkisinden kurtarılarak uzun yıllar Türkiye'nin yanında kalması sağlanmıştır (Özdağ, 2012).

23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılması ve 3 Mayıs 1920'de ilk hükümetin kurulması ile birlikte dış ilişkilerde alınan en önemli kararlardan biri Bakü, diğeri Kabil'de birer temsilcilik açılması olmuş ve 18 Ağustos 1920'de Samadani Bey, Afganistan temsilciliğine atanmıştır (DEİK; 2012: 4; GENKUR, 2009a: 39). 1 Mart 1921'de Moskova'da imzalan Türk-Afgan İttifak Anlaşması ile Afganistan, “bir emel ve mukaddes maksada sahip, kardeş ve bir vücudun azası” ifadesiyle Türkiye'yi tanıyan ilk ülke, Türkiye de Afganistan'ı tanıyan ikinci ülke olmuştur (TBMM, 1921: md. 1-3).

Atatürk ve Emanullah Han zamanında çok üst düzeye çıkan ilişkiler neticesinde 25 Mayıs 1928'de tekrar Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmış ve 1. maddesinde “Türkiye ile Afganistan arasında ve keزالik iki millet arasında ihlali mümkün olmayan barış ve samimi ve ebedi dostluk yürürlükte olacaktır.” ifadesine yer verilerek iki ülke arasındaki dostluk ebedileştirilmiştir.

Emanullah Han iktidarının son bulmasından sonra da Türkiye-Afganistan ilişkilerinde herhangi bir olumsuzluk yaşanmamış ve Türkiye, Afganistan, İran ve Irak arasında 8 Temmuz 1937'de, “Sadabad Paktı” gerçekleştirilmiştir. Ne var ki SSCB'nin yayılmacı politikaları neticesinde II. Dünya Savaşı sonrasında, Afganistan'ın Sovyetlere yakın bir siyasal tercih yapması ve ülkede yaşanan komünist ihtilal gibi sebepler, her ne kadar iki ülke arasındaki dostluğa gölge düşürmemiş ise de Türkiye ile Afganistan ilişkilerinde bir kopukluğun yaşanmasına da neden olmuştur diyebiliriz (Burget, 2006).

NATO'ya girdikten sonra da Afganistan'a farklı bir pencereden bakan Türkiye, Afgan subaylarının Türkiye'de eğitilmesine önem vermeye devam etmiştir. Nitekim 1960'larda Afgan subaylarının eğitiminin, Türkiye'ye ekonomik maliyetinin yüksek olduğunu dönemin Genelkurmay Başkanı Org. Cevdet Sunay'a ifade eden bir subaya, Sunay'ın cevabı, “Afganistan Orta Asya'ya açılan kulağımızdır” şeklinde olmuştur. Ancak Türkiye'de eğitim alan bir kısım Afgan subayının Moskova'da Harp Akademisi'ne gitmesi üzerine ABD, NATO sırlarının SSCB'nin eline geçmesi gerekçesiyle Türk ordusunun Afgan subay eğitime son vermesini sağlamıştır. Bunun neticesinde de Afgan ordusu komünistleşerek SSCB'nin Afganistan'ı işgal süreci başlamıştır (Özdağ, 2012).

2001 sonrasında da Afganistan'ı kendi kaderine terk etmek istemeyen Türkiye UGYK'da aktif rol almış ve her iki ülke arasında 16 Ocak 2003'te Kabil'de, "Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Anlaşması, Askeri Eğitim İş Birliği Anlaşması," 06 Aralık 2004'te, "Tarım Alanında Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İş Birliği Protokolü ve 27 Nisan 2005 tarihinde de "Ticaret ve Ekonomik İş Birliği Anlaşması" imzalanmıştır.

UGYK bünyesinde Afganistan'a katkıda bulunan Türkiye'nin politik tutumu için Amerika'da, "Türkiye'nin niçin muharip asker göndermediği" sorusuna dönemin Başbakanı R.T. Erdoğan, baştan bu yana sözleşmede Türkiye'nin alacağı görevin niteliğinin belli olduğuna ve Türkiye ile Afganistan'da yaşayanların çoğunluğunun Müslüman olduğuna dikkati çekmiş ve Afgan halkının özgüvenini sarsmak istemediklerini, beyan etmiştir (Dünya, 2009). Bu bağlamda Türkiye'nin politik yaklaşımında, Afgan halkının güvenini kaybetmemeye özen gösterdiği ifade edilebilir.

Ayrıca Türkiye, sık sık görsel veya basılı medyadan görmeye alışkın olduğumuz, "Amerikalı askerler; camide halkın üzerine ateş açtı, pilotlar Madonna şarkısı eşliğinde şüpheliler üzerine ateş açtı..." gibi haberlerle güvenirliliği sarsılan ülkelerin kaybettiği imaja ortak olmak istememiştir.

Nitekim yaklaşık 1845 subay ve askerden oluşan Afganistan'daki gücünün görev tanımı daha en baştan net bir şekilde ortaya koyulan, misyonu daha çok Afganistan'ın yeniden yapılanmasına yardımcı olmak olan ve Afgan halkına gösterdiği barışçı ve insani davranış sayesinde, iki ülke arasında bir "sevgi köprüsü" oluşturmayı başaran Türk Silahlı Kuvvetlerinin de operasyonel görev almaya karşı olduğu görülmektedir (Kohen, 2012; Güller, 2010).

Ancak 2001 sonrası yürütülen başarılı misyonun ötesinde medyada sık sık ABD tarafından, Türkiye'ye muharip katkıda bulunması yönünde baskı yapıldığı da görülmektedir. Her ne kadar benzer bir haberi, Genelkurmay Başkanlığı 19.09.2012 tarihinde yalanlamakta birlikte medyada, ABD yönetiminin, Türk Silahlı Kuvvetlerine PKK'ya karşı mücadelede 24 saat istihbarat verme karşılığında Türkiye'den, Afganistan'da Taliban'la mücadele etmesini ve Suriye'de aktif rol almasını şart koştuğuna yönelik haberler yer almıştır (Ahaber, 2012b; İnternethaber, 2012; Milliyet, 2012).

Türkiye'nin, 2014 sonunda UGYK görevinin bitmesi ile birlikte başlayan Kararlı Destek Misyonu içerisinde de aktif rol alarak Afganistan halkı istediği müddetçe Afganistan'da kalmak üzere irade ortaya koyduğu görülmektedir.

Toparlamak gerekirse Türkiye, Afganistan'daki askeri varlığını ülkedeki yumuşak gücüne yaptığı vurgu ile birlikte düşünmektedir. Son dönemde Türkiye'nin Afganistan ile olan ilişkilerinde Atatürk dönemine benzer bir hareketliliğin yaşandığı görülmektedir. İkili ilişkilerde Türkiye'nin, Afganistan'a hâlihazırdaki şartları ve UGYK görevinin niteliği nedeni ile tek taraflı katkı sunma şeklinde bir politika belirlediği görülmektedir. Bu bağlamda eğitim, sağlık ve alt yapı alanlarında yaptıklarıyla halkın sevgisini kazanan Türkiye, Pakistan ile yakın ilişkileriyle de Afganistan'daki sürece en fazla katkıda bulunan ülkeler konumundadır. Bu ilişkiler ağı nedeni ile Türkiye'nin NATO içerisindeki konumu Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidine karşı kalkan ülke durumundayken, günümüzde terörle mücadele başta olmak üzere Afganistan gibi zor coğrafyalarda, sahip olduğu yumuşak gücünün de etkisi ile en etkin katkıda bulunan ülkelere dönüşmüştür (Kasım, 2012). Ancak güç merkezlerinin bir yandan gizli gayelerinin tahakkuku, bir yandan da yumuşak güçlerini yitirmemek amacıyla taşeron terör örgütlerinin, paralı özel askerlerin ve şirketlerin kullandığı bu yeni dönemde, Türkiye aldığı onca risk ve üstlendiği maliyetlere rağmen bir NATO üyesi olmasına rağmen, kendi liderleri NATO tatbikatlarında hedef gösterilebilmekte, terör örgütleri listesinde olmasına rağmen PKK ve türevlerine NATO'nun lider ülkelerince ağır silah yardımı yapılabilmektedir (Ensonhaber, 2017a; Ensonhaber, 2017b). Diğer taraftan Afganistan'da olduğu gibi İslam ülkelerinde, İslami terör örgütü yakıştırmamasıyla ironik bir şekilde Müslümanlar şiddet sarmalı içerisine hapsedilmektedir. Türkiye'nin kendisine ve akraba topluluklara yönelen asimetrik tehditlere karşı geliştirdiği politika, kendisine olduğu kadar katkıda bulunduğu akraba topluluklara da çıkış yolu sunması açısından hayati öneme haiz görünmektedir.

5.2. Türkiye Açısından Afganistan Harekâtı

11 Eylül saldırıları sonrasında Türkiye'nin tepkisi, Başbakan Bülent Ecevit tarafından, "ABD ile terörizmle mücadelesinde işbirliği yapmayı bir görev görüyoruz" sözleriyle dile getirilirken, Ankara'nın bu desteğindeki en önemli endişesi ise operasyonun "İslam dünyasına karşı düzenlenen yeni bir Haçlı Seferi" olarak yansıma

tehlikesi olmuştur. Nitekim Türk yetkililer, bu rahatsızlıktan yola çıkarak, operasyona dair sözlerinin hemen hemen hepsinde "terörizmin dini, coğrafyası ve uyruğunun olamayacağı" vurgusunu yapmaya ve "terörist saldırılarla İslam dini ve İslam toplumu arasında hiçbir biçimde bağlantı kurulmaması gerektiği" hususunun altının çizilmesine özen göstermişlerdir (Sezer, 2001). Nitekim 11 Eylül ve sonrasında kritik yerlere gönderilen biyolojik saldırı temelli şarbonlu zarflar, sadece müslümanlara yönelik getirilen kötü ve sıkı muamelelerin temelini oluştururken, gönderilen zarfların Müslüman olmayan Amerikalılar tarafından gönderildiği sonradan anlaşılmıştır (Demirel, 2002: 7). Ancak bu ve bunun gibi tespitler dünya genelinde Müslümanlara yönelik saldırı ve tepkilerin önüne geçmesine yeterli olmadığı gibi (Demirel, 2002: 138, 154-155), gündemin sadece satır aralarını süslemekten ibaret kalmıştır.

Diğer taraftan "Haçlı Seferi" söyleminin ve İslamın terörle ilişkilendirilmesinin büyük hata olduğunu vurgulamakla birlikte Türkiye, terörün her türlü ile mücadelede her türlü desteği sunmaya da özen göstermiştir. Nitekim 21 Eylül 2001'de Başbakan Ecevit'in Amerikan Başkanı'na gönderdiği mektupta, Türk hava sahası ve Türk hava meydanlarının Amerikan nakliye uçaklarına açılması ile ilgili taleplerin olumlu karşılandığı ifade edilmiştir (Akkurt, 2005: 239-240; Demirel, 2002: 170-171).

TBMM, Sonsuz Özgürlük Harekâtının başlamasının hemen akabinde 10 Ekim 2001'de yurtdışına asker gönderilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi'ni kabul etmiştir (TBMM, 2001). Türkiye'nin asker gönderme kararının, ilk kez bir Müslüman ülkenin bu kararı alıyor olmasından ötürü ayrı bir önem taşıdığını söylemek mümkündür. Operasyonun ilk günlerinde Afganistan'da El-Kaide ve Taliban'a karşı savaşan Kuzey İttifakı'na bağlı birliklerin eğitimine de yardımcı olmak ve insani yardım amacıyla 90 kişilik bir Özel Kuvvetler Birliğini bölgeye gönderme kararı alan Ankara, Özbek lider Raşid Dostum önderliğindeki İttifak kuvvetlerinin ani ilerleyişi nedeniyle bu kararını askıya almıştır. Ayrıca Türkiye tarihi bağları nedeniyle, kendi kaderine terk etmek istemediği Afganistan'da ana aktörlerden birisi olarak görev almayı gerekli hissetmiş ve bu maksatla katkılarını her hangi bir pazarlığın konusu yapmaktan kaçınmıştır (Bila, 2001a; Demir ve Ergan, 2001a).

ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın 4-5 Aralık'taki Ankara ziyaretinin ardından medyada, UGYK komutasını Türkiye'nin üstleneceğine dair haberler çıkarken, ibre daha sonradan ABD'nin yakın müttefiki İngiltere'ye doğru kaymıştır. Başbakan Ecevit,

tartışmaların sürdüğü günlerde “ABD'nin bu gibi konularda Türkiye'den önemli beklentileri olduğunun açıkça görüldüğünü” söylerken, Türkiye'nin, “Afganistan'ın kalkınmasına, sağlıklı ve işlerliği olan bir yönetime kavuşmasına elinden gelen katkıyı yapmaya hazır olduğunu” da bildirmiştir (Hürriyet, 2001b). Londra'da konuya ilişkin düzenlenen bir dizi toplantı çerçevesinde, 20 Aralık'ta oluşturulacak olan güce İngiltere'nin komuta edeceği kesinleşmiş ve aynı günlerde Türkiye de bu oluşuma, azami bir taburla katılacağını açıklamıştır (Hürriyet, 2001c).

Ankara, Sonsuz Özgürlük Harekatı ile birlikte Taliban sonrası dönemde, Afganistan için yönetim modelini, dış müdahalelerden uzak biçimde ülkedeki tüm etnik grupların temsil edileceği geniş tabanlı bir hükümetin oluşturulması olarak saptamıştır. Kuzey İttifakı içinde birbirine rakip olan lider ve komutanları mutlaka bir araya getirmek ve Afgan siyasi tarihinde önemli bir yer tutan Ulusal Meclis'in (Loya Cirga) toplanması gerektiğine inanan Türkiye, böyle bir toplantı için de ev sahipliğine soyunmuş ancak Ekim ayı sonunda yapılması planlanan toplantıya müdahil olmadığını da vurgulamıştır. Ne var ki Taliban muhaliflerinin Türkiye'de buluşması mümkün olmamış, önce ulaşım sorunu nedeniyle bir hafta sonraya kaydırılan toplantı, sonradan tamamen iptal edilmiştir. Diğer taraftan Afganistan'daki çözümsüzlüğün giderilmesi amacıyla elinden geleni yapmaya çalışan Türkiye, Bonn Anlaşması'nda⁴⁰ geri plana bırakılması ve önemsiz bakanlıklarla susturulmaya çalışılan, bu nedenle Geçici Hükümeti tanımayacağını ilan eden Özbek lider Raşid Dostum'u etnik yakınlığa rağmen, Dışişleri Bakanı Cem'in, 16-18 Aralık'ta Afganistan'a yaptığı ziyaret vasıtasıyla, “sorunlarınızı savaş alanlarında değil, masada çözün” telkiniyle ikna etmiştir (NTV, 2001a). Türkiye, Dışişleri Bakanı İsmail Cem'e yaptırdığı bu ziyaretle, ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in ani ziyareti ortaya çıkmamış olsaydı, Geçici Hükümet nezdinde temaslarda bulunmak için Afganistan'la en üst düzeyli temas kuran ilk devlet olmuş olacaktı. Bakan'ın bu ziyareti sırasında Türkiye'nin Kabil Büyükelçiliği de Afganistan'daki ilk Büyükelçilik olarak görkemli bir törenle yeniden açılmıştır (NTV, 2001c; Milliyet, 2001b).

---

⁴⁰ Kuzey İttifakı içerisinde Tacikler'in yer aldığı, suikasta kurban giden Ahmed Şah Mesud'un partisinin payına aralarında Dışişleri, İçişleri, Savunma, Adalet ve İletişim gibi önemli bakanlıkların yer aldığı 14 bakanlık; eski Kral Zahir Şah'ın heyetinin payına, Başkanlığın yanı sıra 8 bakanlık düşmüştür. Peşaver grubu lideri Ahmed Geylani, Özbek General Raşid Dostum ve Hazara lideri Kerim Halili antlaşmanın en memnuniyetsiz taraflarından olmuşlardır (NTV, 2001; Annan, 2001).

5.3. Afganistan'ın Yeniden İnşa Sürecinde Türkiye'nin Rolünü Etkileyen Faktörler

Ulusal ve uluslararası terörizm ayırımına gitmeyen, terörün her türlüünü her nerede ve her ne şekilde yapılırsa yapılsın karşısında olduğunu en üst düzeyde ifade eden Türkiye, 11 Eylül saldırıları faillerinin Afganistan'da konuşlandığı gerekçesiyle icra edilen operasyon sonrasında, terörizmle uluslararası mücadeleyi destekleyen ülkeler arasında Bonn Anlaşması ve BM Güvenlik Konseyi 1386 sayılı kararı doğrultusunda oluşturulan UGYK'ya tereddütsüz destek vermekle birlikte muharip birlik göndermemek şeklinde çekincelerini de ortaya koymuştur. Nitekim harekât süresince Türkiye, mayınlı sahaların temizlenmesi, terörizmle ve uyuşturucu ile mücadeleyi milli kısıtlamaları içerisine almıştır.

Türkiye, ISAF bünyesinde Afganistan'a verdiği katkıları her geçen gün artırırken, ABD dışında her ülke bu ülkedeki misyonlarını sorgulayarak, buradaki varlığına 2014 sonuna kadar son vermeyi planlamışlar ve her geçen gün askeri varlıklarını azaltmaya başlamışlardır. Ancak Türkiye'nin burada Afgan halkı istediği müddetçe kalmaya devam edeceği yönünde bir eğilim geliştirdiği, diğer ülkelerden farklı olarak Afgan halkı ve otoritelerinin üzerinde çok olumlu bir imaj sergilediği görülmektedir. Nitekim en olumsuz bir bakış açısıyla bile muhalif gruplar Türkiye hakkında tarafsız bir duruş sergilemektedir (Azizi, 2012). Diğer gruplar tarafından ise Türkiye'nin buraya gerçekten yardım için gelen tek ülke olduğu, diğer ülkelerin siyasi ve ekonomik hesaplar için Afganistan'da olduğunun ifade edildiği gözlemlenmiştir. Türkiye'nin kardeş Afgan halkına kendini bu hassas dönemlerinde bu kadar iyi ifade edebilmesi elbette azımsanacak bir husus değildir ve bunu yaratan faktörlerin ortaya koyulması önem arz etmektedir. Bu bölümdeki çalışmamızda Türkiye'nin Afganistan'daki varlığını, yeniden inşa sürecine katkıda bulunma gerekçelerini ele almaya çalışacağız. Bu kapsamda UGYK bünyesinde destek veren ancak muharip birlik göndermeyen Türkiye'nin bakış açısının sosyo-politik felsefi temellerini genel olarak aşağıdaki başlıklarda ele almak mümkün görünmektedir.

5.3.1. Müdahalenin Hukuki Durumu ve Uluslararası Yükümlülükler

ABD ve İngiltere'nin saldırıların faili olarak Usame Bin Ladin'i göstermesi ve bunda Taliban Yönetimi'ne sorumluluk yüklemesine rağmen Taliban Yönetimi, hemen saldırıları kınamış ve Usame bin Ladin'in saldırıların faili olduğuna yönelik yeterli kanıt olmadığı gibi, böyle bir eylemde bulunabilme potansiyelinin de bulunmadığını deklare etmiştir (Topal, 2004: 233). Ancak Başkan Bush, 11 Eylül sonrasında yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında, savaşta olduklarını, Amerika'ya karşı açılmış bir savaş olduğunu ve buna karşılık verileceğini belirtip, ardından da haçlı seferi vurgusuyla savaş ilan etmiştir (Bozkurt, 2003: 20; Milliyet, 2001a; Hürriyet, 2001a). Bundan kısa bir süre sonra da 11 Eylül saldırısından yaklaşık 1 ay sonra 7 Ekim 2001'de İngiliz askeri güçleri ile koalisyon oluşturarak Afganistan'a müdahalede bulunmuştur (Örnek, 2012: 109; Doğan, 2012).

Yapılan saldırıların faileri tespit edilmeden ve yeterli kanıtlar ileri sürmeden bir devlete karşı savaş başlatılması uluslararası hukukta yer bulmasa da bütün bu gelişmeler, ABD dış politikası ve uluslararası hukukta da bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Nitekim Bush Doktrini olarak da ifade edilen yaklaşım, henüz eyleme geçmemiş ancak eylem hazırlığında olduğu varsayılan düşman unsurlarının yok edilmesini, teröristlere ve terörizme yataklık eden devletler ile kitle imha silahlarına sahip olan veya bu silahları kullanma amacıyla olan devletlere karşı kuvvet kullanılmasını öngören, “önleyici vuruş doktrini veya önleyici savaş doktrini” adıyla, ABD tarafından uluslararası politikada yaygınlaştırılmıştır (Bingöl, 2014: 151-152; Fukuyama, 2008: 114).

Öncelikle Bush, Haziran 2002'de West Point'teki konuşmasında önleyici vuruş doktrinine değinmiş (Fukuyama, 2008: 114; Falk, 2005: 265), 20 Eylül 2002'de de yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni açıklamıştır (Bush, 2002; Sasaoğlu, 2014: 1). Bu stratejide önceki Başkan Clinton'ın stratejisinden ciddi bir kopuş sergilenerek ABD'nin yeni dış politikasının neleri kapsadığı açıkça ifade edilmiştir. İlk olarak düşman devletlere ve kitle imha silahlarına sahip olmak isteyen teröristlere karşı askeri müdahalede bulunulacağı açıklanmıştır. İkinci olarak stratejik anlamda Amerika'nın kendi askeri gücüne başka herhangi bir yabancı gücün rekabet edemeyeceği belirtilmiştir. Üçüncü olarak ise ABD'nin çok taraflı uluslararası işbirliğine taraf olmasıyla birlikte kendi güvenliği ve ulusal çıkarlarını korumak adına tek taraflı hareket etmekte tereddüt

edilmeyeceği açıklanmıştır. Son ve kayda değer stratejik amaç olarak, özellikle Müslüman ülkeler başta olmak üzere demokrasi ve insan haklarının tüm dünyaya yayılması, deklare edilmiştir (Bush, 2002; Halatçı, 2006: 82).

Bu doğrultuda ABD ve İngiltere, 7 Ekim 2001'de Afganistan'a yönelik başlattıkları Sonsuz Özgürlük Harekâtı ile Afganistan'a karşı kullandıkları askeri kuvveti (Sasaoğlu, 2014: 2), Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararlar ve BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer alan bireysel ve ortak meşru müdafaa hakkı doğrultusunda kullandıklarını ileri sürmüşlerdir. Diğer taraftan ABD, ulusal değerleri ve güvenliği için önleyici meşru müdafaa hakkına sahip olduğunu deklare etmiştir. Yine ABD ve İngiltere, ABD'ye yönelik terör eylemlerinin 1993'ten bu yana seri ve planlı bir şekilde gerçekleştirildiğini ve 11 Eylül saldırılarının da bunun bir devamı olduğunu ileri sürerek önceki saldırıların da bunun önemli bir kanıtı olduğunu ileri sürmüşlerdir (O'Connell, 2002: 1-3).

Tüm bunlara rağmen uluslararası hukukta kuvvet kullanımını meşru kılan iki durum söz konusudur. Birinci durum BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'nde düzenlenen Güvenlik Konseyi kararı ile ortak güvenlik sisteminin harekete geçirilerek saldırgan devlete karşı zorlama tedbirlerinin uygulanmasını ifade ederken; ikinci durum BM 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkı ile ilgilidir (Bozkurt, 2003: 25; Halatçı, 2006: 84,91; Başeren, 2003: 48).

BM sistemi içinde ortak güvenlik sisteminin harekete geçirilmesi ve bu kapsamda kuvvet kullanımı ancak Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin veto yetkisini kullanmaması ya da Kore Savaşında olduğu gibi çekimser kalması veya oylamaya katılmaması durumlarında mümkün görünmektedir. 11 Eylül saldırısı sonrası ise söz konusu durumlardan herhangi birisi gerçekleşmemiştir (Alvarez, 2003: 242; Önal, 2010: 45).

ABD ve İngiltere her ne kadar Afganistan'a karşı yaptıkları müdahaleyi BM Antlaşması'nın 51. maddesine dayandırmışlar ise de somut olayın hukuki açıdan silahlı saldırı, aciliyet, gereklilik ve orantılılık şartları bağlamında irdelenmesini gerektirmektedir. Zira Bush'un açıklamalarında, ABD'nin yanında olmayanları karşısında kabul edeceğini; teröristlerle ve teröristlere destek veren ülkelerin bir tutulacağını, bunlarla savaş halinde olduğunu; teröristlerin gerçekleştirdiği eylemlerden bu devletlerin de müşterek olarak sorumlu tutulacağını ve bu bağlamda

teröristlerin topraklarında barınmasına izin veren Taliban Yönetimi'nin saldırılardan sorumlu olduğunu deklare ederek cephenin taraflarını genişlettiği görülmektedir (Bush, 2001). Ayrıca meşru müdafaa hakkının Afganistan'a karşı uygulanabilmesi için söz konusu saldırıların Taliban Yönetimi'ne isnat edilebilmesi gerekmektedir. Zira Uluslararası Adalet Divanında görülen Nikaragua davası örneğinde görüleceği üzere bir gruba barınma, lojistik, finansal türden destekler doğrudan meşru müdafaayı gerektiren doğrudan silahlı saldırı anlamına gelmemektedir (Yılmaz ve Irk, 2015: 158; ICJ, 1986). Diğer taraftan Güvenlik Konseyi'nin 1214 sayılı kararında, Taliban Yönetimi'nin kontrolünde bulunan toprakların El Kaide başta olmak üzere terörist örgütler tarafından kullanıldığı belirtilip, terörist faaliyetleri önlemesi ve terörist kampları kapatması istenmiştir (UNSC, 1998). Güvenlik Konseyi'nin 1267 sayılı kararında da 1214 sayılı karara uyulmadığını, bu durumun uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturduğunu, 1998'da Tanzanya ve Kenya'daki saldırılar nedeniyle Ladin'in iadesi istenmiştir (UNSC, 1999). Taliban Yönetimi'nin ilgili kararlara kayıtsız kalması nedeniyle de Konsey, 1333 sayılı kararıyla etkili ekonomik yaptırımlar alınmasına karar vermiştir (UNSC, 2000). Ancak alınan kararlarda, Ladin ve El Kaide Örgütü ile Taliban Yönetimi arasında bir ilişki olduğu kabul edilmiş olmakla birlikte, bu ilişkinin 11 Eylül saldırıları ile ilişkilendirilmesinin ayrı bir husus olduğu değerlendirilmektedir (Halatçı, 2006: 93-94).

Afganistan operasyonunda meşru müdafaa hakkının kullanımı ile ilgili önemli sorunlardan bir tanesi de orantılılık şartı ile ilgili olduğu görülmektedir. Ancak Afganistan'a yapılan müdahale bütün olarak ele alındığında orantılık ilkesinin çok ötesine geçilerek müdahalenin Taliban Yönetimi'ni devirmeye yöneldiği bu durum da geri planda politik bir saikle hareket edildiğini ortaya koymaktadır (Halatçı, 2006: 96).

Birleşmiş Milletler Antlaşmasına göre Afganistan'a yapılan müdahalenin uygunluğunu anlamak için yine 11 Eylül saldırıları sonrasında alınmış olan kararların incelenmesinde fayda bulunmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak 12 Eylül 2001'de, BM Genel Kurulu 56 sayılı kararıyla saldırıları kınamış ve uluslararası işbirliği için bütün ülkelere çağrıda bulunmuştur. Ardından BM Güvenlik Konseyi, 1368 sayılı kararını almış ve ilgili kararında, saldırılar sert bir şekilde kınanarak saldırıların uluslararası barış ve güvenlik için ciddi bir tehdit oluşturduğu, üye devletlerin eylemleri

gerçekleştiren ve yardımcı olanların yakalanıp adalete teslim edilmesinde işbirliği yapmaları gerektiği ifade edilmiştir (UNSC, 2001).

Bundan sonra Güvenlik Konseyi, 28 Eylül 2001’de aldığı 1373 sayılı kararında 1368 sayılı kararın yanı sıra, uluslararası terörizm ile mücadele konusunda alınacak önlemler kapsamında; askeri nitelikte olmayan terörist örgütlerin malvarlıklarının dondurulması, terörist eylemlerin finansmanının engellenmesi, terörizme karşı işbirliğinin geliştirilmesi ile ilgili önlemler üzerinde durulmuştur (UNSC, 2001e).

Güvenlik Konseyi’nin 1368 ve 1373 sayılı kararlarında, BM Antlaşmasının 51. maddesi amir hükmü çerçevesinde ABD’ye, söz konusu saldırılar nedeniyle Afganistan’a karşı meşru müdafaa bulunma yetkisi tanımlanmamıştır. Nitekim benzer bir durum olan 1998’deki ABD elçiliklerine düzenlenen saldırılar nedeniyle ABD’nin Afganistan ve Sudan’a yönelik meşru müdafaa hakkı bağlamında kuvvet kullanması, Güvenlik Konseyi’nce kınanmıştır. ABD’ne olduğu gibi aynı şekilde alınan kararlarda NATO’ya da kuvvet kullanmasına yönelik bir yetkilendirmede bulunulmamıştır. Buna rağmen Güvenlik Konseyi’nin kuvvet kullanılması ile ilgili bir yetkilendirmesi bulunmadan, ABD ve İngiltere’nin Afganistan’a karşı Sonsuz Özgürlük Operasyonunu gerçekleştirmeleri uluslararası hukuka uygun düşmemektedir (Halatçı, 2006: 88-89).

Müdahale sonrasında 12 Kasım 2001’de Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1377 sayılı kararda ise, 1368 ve 1373 sayılı kararlarda yer alan ifadelerden daha kesin bir şekilde uluslararası terör eylemlerinin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik en önemli tehditlerden biri olduğu ve 1373 sayılı kararda belirtilen önlemlerin alınması gerektiği belirtilmiş ve iki gün sonra alınan 1378 sayılı kararda ise, El Kaide Terör Örgütü’nün Afganistan’ı kullanması ve Ladin’in barınmasına izin verdiği için Taliban Yönetimi kınanması deklare edilmiştir (UNSC, 2001f; UNSC, 2001b).

Operasyon NATO bağlamında değerlendirildiğinde ise; 12 Eylül 2001’de alınan kararla NATO’nun, tarihinde ilk kez, kurucu antlaşmasında yer alan “Taraflar, kendilerinden birine ya da daha fazlasına, Kuzey Amerika’da veya Avrupa’da yöneltilecek silahlı saldırının, hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa, Birleşmiş Milletler Şartı 51. maddesinde tanınan bireysel veya kolektif meşru müdafaa hakkını kullanarak her birinin, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için, bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte uyum içinde, silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere, gerekli görülen eylemlerde

bulunarak, saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır...” yönündeki 5. maddesini (NATO, 1949), uygulamaya geçirdiği görülmüştür (NATO, 2001). Nitekim bu madde hükmü doğrultusunda, 11 Eylül’de ABD’de gerçekleşen saldırıların 5. madde kapsamında değerlendirildiği yönündeki karar, 12 Eylül 2001 tarihinde, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’ne bildirilmiştir (Örnek, 2012: 128-129; Önal, 2010: 45). 2 Ekim’de de NATO, ABD’nin sunduğu ve saldırıların faili olarak El-Kaide terör örgütünü gösteren kanıtları yeterli görmüş, saldırıların ülke dışından yönlendirildiği belirtilerek 5. maddeyi ilk kez hayata geçirmiştir. Böylece 11 Eylül 2001 terörist saldırıları tüm NATO üyesi ülkelere yapılmış sayılmıştır (Sasaoğlu, 2014: 2). Bu bağlamda NATO Antlaşmasının 5. maddesinin uygulamaya geçirilmesi, ABD ve diğer NATO üyelerinin, Afganistan’da gerçekleştirdiği askeri müdahaleye NATO bağlamında meşruluk getirdiği ifade edilebilir.

Diğer taraftan Sonsuz Özgürlük Harekâtının Taliban’ı devirmesiyle birlikte, ABD’nin liderliğinde yürütülen müdahaleye destekte bulunan devletlerin ve Afgan önde gelen liderlerinin temsilcilerinin mutabakata vardığı Bonn Antlaşması (Annan, 2001: 1) uyarınca, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 1386 sayılı kararı doğrultusunda, Kabil ve çevresinin güvenliği ile Geçici Hükümete destekte bulunmak amacıyla 20 Aralık 2001 tarihinde 6 aylık süre için Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (UGYK/ISAF) oluşturulmuştur (UNSC, 2001; Akçay, 2012: 106; GENKUR, 2006: 41). UGYK, tahsisi yapılan birliklerin Kabil’e intikali sonrasında 16 Ocak 2002 tarihinden itibaren hareket kabiliyetine kavuşmuştur (Akkurt, 2005: 256).

Sonuç itibari ile Sonsuz Özgürlük Harekâtının meşruiyetinde ortaya çıkan şüpheler dış politikasında BM gibi uluslararası örgütlerin ilkeleri çerçevesinde hareket etmeyi önemseyen Türkiye’nin (Yaman, 2007: 94), bir yandan BM bünyesinde icra edilen UGYK’da bulunmayı önemserken diğer yandan, milli kısıtlamalarında operasyonel kuvvet kullanmamayı prensip edinmesi normal karşılanabilecektir veya yerinde olmuştur demek mümkün görünmektedir.

5.3.2. Ortak Tarihi ve Kültürel Miras ile Kadim Kardeşlik ve Dostluk Bağları

Önceki bölümde Türk-Afgan ilişkileri genel olarak değerlendirildiğinden burada ayrıca yer verilmeyecektir. Ancak yine de ifade etmek gerekirse Afganistan ve Türkiye,

birbirlerinin halkları arasında dostluktan öte kan bağı ile kuvvetlenmiş kadim bir mirasa sahiptir. Birbirine coğrafi olarak uzak ancak duygusal anlamda çok yakın bu her iki ülkenin taşıdığı ortak değerlerin ifadesini 1921 tarihli Türkiye-Afganistan İttifak Antlaşması'nın giriş bölümünde görmek mümkündür. Bu tarihi ve güçlü bağ sayesinde her iki ülke halkları birbirlerinin zor dönemlerinde birbirlerine sürekli kenetlenme örneği sergilemişlerdir. Nitekim I. Dünya Savaşının buhranlı dönemlerinde ve sonrasında sınırlı imkânlarına rağmen her iki ülkenin birbirlerine olan desteği sadece kan bağı ve emel birliği ile birbirlerine bağlı toplulukların yapacağı bir niteliğe sahiptir.

Diğer taraftan Orta Asya ile güney sınırını oluşturan Afganistan bölgesi, aynı zamanda İran, Türk ve Hint kültürlerinin birbirine temas ettiği, tarihi ve kültürel kırılma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Müslümanlığın bu bölgelere yayılması sonrasında bu üç tarihi ve jeo-kültürel hat, İslam Medeniyetinin de merkezi halini almıştır. XV. ve XVI. yüzyılda yükselen Avrasya İslam Medeniyeti bu bölgeyi sömürgeci mücadelenin dayanışma alanı yapmış, Osmanlı-Orta Asya havzasında Türkçülük öne çıkarken, Osmanlı-Hint havzasında İslamcılık yükselen politik değerlere dönüşmüştür (Davutoğlu, 2011: 459-466; Büyükbaş, 2006: 62).

Toparlamak gerekirse bir yandan Afganistan coğrafyası, Türklerle bir kısmının kan bağı olduğu bir kısmının ise tarihsel olarak kardeşlik ve dostluk geliştirdiği bugünkü Afgan halklarının ortak mirası ve kaderine dönüşürken; diğer yandan her iki milletin de Müslüman kimliği birbirlerini kendi kaderine terk etmeyecek kadar kuvvetli bir kaynaştırıcı olguya dönüşmüştür.

5.3.3. Taliban Yönetiminin Getirdiği Radikal İslam Uygulaması

Taliban hareketi bilerek veya bilmeyerek, Afganistan'ın komşuları üzerinden yaydığı şok dalgalarıyla bütün bölgenin önüne, İslami radikalizmin yeni bir gündem olarak getirilmesine vesile olmuştur. Taliban hareketi Suudi Arabistan ve Pakistan'dan destek görürken; Türkiye'nin de dâhil olduğu İran, Hindistan, Rusya ve Orta Asya Cumhuriyetlerinden dört ülkede (Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan)

kaygıyla karşılanmış ve bu ülkeler Taliban karşıtı Kuzey İttifakına⁴¹ para ve silah ile desteğinde bulunmuştur (Raşid, 2007: 7).

Şüphesiz bu ülkeler içerisinde Türkiye, laik devlet yapısı ve Müslüman halkı nedeni ile radikal İslamı, ülkesi içerisinde ve bölgede bir tehdit dalgası olarak görmek durumunda kalmıştır. Bu yüzden Türkiye'nin muharip birliklerle tarihsel kardeşlik ve dostluk bağları olan Afgan halkı ile karşı karşıya gelmeden, zaten yeterli olan ve diğer ülkelerin katkıda bulunduğu muharip birliklerdense, yeniden yapılandırma ve imar gibi diğer faaliyet alanlarını tercih etmesi daha mantıklı görünmektedir. Nitekim Başbakan Ecevit, 8 Kasım 2001'de parti grubunda yaptığı konuşmasında, "...Taliban'a karşı mücadeleye karşı katkımızı yaparken bir yandan şimdiye kadar olduğu gibi kardeş Afganistan halkının dertlerine, sorunlarına çözüm getirmek için elimizden geleni yaptık ve yapmaya devam ediyoruz. Türkiye'nin Afgan halkının özgürlüğüne ve kalkınmasına katkıda bulunması, Atatürk'ün bize bir vasiyetidir." ifadesi ile bu durumu özetlemiştir⁴².

5.3.4. Ulusal ve Uluslararası Terörizme Bakış Açısı

Belki de teröre dünyada hiçbir ülkenin olmadığı kadar bedel ödeyen Türkiye, onlarca yıldır terörle mücadele etmesine ve de terörü uluslararası toplumun kanayan bir yarası olarak görüp terörle mücadelede uluslararası işbirliğini esas almış olmasına rağmen, uluslararası kamuoyundan kendi mücadelesine ilişkin yeterli desteği görememiştir. Bazı batılı devletlerce beslenen PKK terör örgütü, birçok devletin Türkiye ile yaptıkları anlaşmalara ve de terör örgütleri listesine sokulmasına rağmen, destek görmeye uzun yıllar devam etmiş ve halen de devam etmektedir. Terörden yeterince acı çeken Türkiye bazı Batılı ülkelerin aksine, "senin terörün, benim terörüm" ayırımına gitmemiş ve diğer terör örgütleri ile mücadeleyi de kendisine vazife addetmiştir. Bu bağlamda 11 Eylül saldırılarını ve de faillerini en net şekilde kınayan ve teröre karşı mücadelede destek vadeden ülkelerden birisi olmuştur.

---

⁴¹ Kuzey İttifakı, Afganistan'daki Taliban karşıtı; Cemaati İslami, Ulusal İslam Birliği ve İslam Birliği gibi farklı İslamcı grupların birleşmesinden oluşmakta olup, yapısı itibari ile Afganistan'ın Taliban sonrası döneminde, sektörlere bölünme açısından Amerika ve diğer güçlere potansiyel imkân sağlamıştır (Akkurt, 2005: 245).

⁴² İlgili haber metni için bkz. Hürriyet, 2001d.

NATO'nun meşhur, "...Bir üyeye yapılan herhangi bir saldırı tüm üyelere yapılmış kabul edilir..." şeklindeki 5'nci maddesinin getirdiği kolektif savunma ve dayanışma anlayışının ittifak tarihinde sadece 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra kullanılmasında da görüleceği üzere (Sağır, 2009), NATO'ya kurulmasından üç yıl sonra 18 Şubat 1952'de üye olan Türkiye, 11 Eylül sonrasında sorumluluk alanı dışında ilk kez Afganistan Harekâtında yer alan NATO'ya desteğini yenilemiş olmakla birlikte (Bila, 2001), yaklaşık 30 yılı aşkın bir sürede kendi terörle mücadelesinde ittifakın kendisine gereken desteği verdiğini söylemek de mümkün görünmediği gibi, İttifakın baş aktörlerinin bir başka terör örgütü (DAEŞ) ile mücadele maskesiyle teröristleri ağır silahlarla silahlandığı, finansman sağladığı da artık alenilemiştir (Ensonhaber, 2017a; Ensonhaber, 2017b; Cnntürk, 2016; Cnntürk, 2017; Akşam, 2017). Oysa NATO'nun görev sahasını belirleyen 6'ncı maddesine göre, Kuzey Atlantik bölgesinde meydana gelen saldırılara karşı işlevselliği bulunan NATO, kendi üyelerinden birine karşı girişilen terör eyleminde, "esnek yorum" yöntemiyle içeriğini genişleterek Afganistan'a müdahale ile tarihinde bir ilke imza atmış, ancak bunda da yine Türkiye yalnız bırakılmıştır (Akmen, 2017).

Sonuç olarak, Türkiye'nin ulusal ve uluslararası terörizm ayırımına gitmeden terörle mücadeleyi esas alarak Afganistan harekâtına destek vermekte tereddüt etmemiştir. Oysa aynı desteği uluslararası toplumdan beklemekle birlikte halen olumlu yeterli adımla karşılaştığını söylemek güçtür. Ancak her şeye rağmen Türkiye halen terörün her türüsüne karşı uluslararası topluma olan vazifesini yerine getirdiği görülmektedir.

5.3.5. Afganistan'ın Stratejik Önemi

Afganistan, kuzeyde Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan; batıda İran; güneybatı, güney ve güneydoğuda Pakistan ve doğuda ise Çin Halk Cumhuriyeti'nin siyasî idaresinde kalan Uygur Özerk Bölgesi (Doğu Türkistan) ile aynı sınırları paylaşmakta olup, bu özelliği ile Avrasya coğrafyasının güneydoğu ucunun önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Selim, 2004: 14; Collins, 2011: 5). Afganistan bu coğrafi konumu nedeniyle tarihin çeşitli dönemlerinde, Büyük İskender'den Cengiz Han'a, Zahiraddin Babür Şah'tan Nadir Şah'a kadar Hindistan'ın cazip büyümesine kapılan orduların liderleri için Hint ovalarına geçişte hep bir jeopolitik güzergâha dönüşmüştür.

Bu köprü özelliği aynı zamanda Pers-Turan mücadelesinin hafızasına da beşiklik etmiştir (Albayrak 2002: 49; Fevzi ve Cankurt, 2013: 494). Benzer şekilde Rudyard Kipling'in "Büyük Oyun" olarak adlandırdığı, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında Rusya ile Britanya arasındaki cereyan eden güç mücadeleleri de Soğuk Savaş yıllarında ve sonrasında cereyan eden Amerikan-Rus mücadelesi de bu coğrafi konumun önemini getirdiği bir maliyet olarak karşımıza çıkmaktadır (Burget, 2006).

Sovyetler Birliği, bir yandan Avrasya'nın büyük bölümünü kontrol altında tutarken aynı zamanda da büyük oranda dünyanın petrol ve doğalgaz rezervlerinin de kontrolüne sahip olmuş ve bu durum onun iki kutuplu dünyanın hegemon güçlerinden birisi olmasına da katkıda bulunmuştur. Nitekim Zbigniew Brzezinski, 1997 yılında yayımlanan "Büyük Satranç Tahtası" adlı eserinde, dünyadaki insan gücünün yüzde 75'inin, dünya GSMH'sinin yüzde 60'nın, yeraltı zenginliklerinin çoğunun ve bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçünün Avrasya bölgesinde olduğunu ifade etmiştir. Bu durum Avrasya bölgesinin dolayısıyla Asya'nın kalbi Afganistan'ın da dikkatleri üzerine çekmesine neden olmaktadır (Brzezinski, 1998: 31-34). Nitekim petrol rezervleri yönünden önemli bir gündem oluşturan Ortadoğu, önemli petrol ve doğalgaz rezervleri ile Hazar Bölgesini yanına önemli bir rakip olarak almış, Afganistan da bu çatışma alanlarına zoraki ev sahipliği etmiştir (Emeklier ve Ergül, 2010: 69-70). Afganistan'ın bu zoraki ev sahipliğinde şüphesiz Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan güç boşluğunda küresel ve bölgesel güçlerin iştahının yattığı ifade edilebilir. Dolayısıyla Asya'nın kalpgahı Afganistan, küresel ve bölgesel güç mücadelesinde Kuzey Asya'dan, Güney Asya'ya, Avrasya'dan ve Orta Doğu'ya uzanan ve bunları birbirine bağlayan kara köprüsü olarak önemli bir jeopolitik güç ve aynı zamanda önemli bir jeopolitik güzergâh olarak görülmektedir (Burget, 2006; Yegin, 2015: 34; KBTM, 2017: 18). Bu bağlamda Asya'daki konumu nedeniyle Afganistan'ın enerji kaynaklarına ev sahipliğinden öte bu enerji kaynaklarının transferinde çok daha önemli bir yer işgal ettiği ifade edilebilir.

Nitekim Sovyetlerin parçalanması sonrasında, dünyadaki büyük petrol şirketleri, bu bölgelerdeki petrol ve doğalgaz kaynaklarının nakli konusunda Sovyet tekeline kırmak amacıyla özellikle Afganistan'ı transit yol olarak yakın takibe almışlardır (Şeyhanlıoğlu, 2008: 73-77). Nitekim Afgan iç çatışmasında, Taliban'ın ABD tarafından desteklenmesinin arkasında da Taliban ile petrol şirketlerinin işbirliği

yapması Afganistan'ı transit yol olarak belirlemiş olmaları etkili olmuştur. Zira 2 Kasım 2011 tarihli İstanbul Konferansı ile Afganistan'ın bu transit özelliğinin vurgulanması da ona biçilen değeri göstermesi anlamında önemlidir. Bu kapsamda ilk olarak 1991 yılında gündeme gelen Trans-Afgan Boru Hattı Projesi, kısa vadede Türkmenistan doğalgazını Afganistan üzerinden Hint Okyanusuna ve oradan da Güneydoğu Asya ülkelerine pazarlayarak bir yandan Rusya'ya olan bağımlılığın giderilmesi bir yandan da Batı'nın Pakistan ve Afganistan üzerinden Orta Asya ile bağ kurması bağlamında değer kazanmaktadır (Burget, 2003; Purtaş, 2011: 28). Ayrıca Kazakistan'ın Hazar kıyısındaki Tengiz Boru Hattından yeni bir hat çekilerek Özbekistan'daki Karakalpakistan Özerk Bölgesi üzerinden Türkmenistan'a getirilmesi ve Trans-Afgan Boru Hattı'na kavuşturulması hedefi de Afganistan'ın jeopolitik değerinin bir göstergesidir. Benzer şekilde İran'ın, Orta Asya ile Orta Doğu ülkelerine ve Basra Körfezi üzerinden Hint Okyanusu'na açılan bir kapı özelliği taşıması, onu Afganistan'a alternatif olarak sunsa da İran, Batı ile olumsuz ilişkileri nedeniyle tercih önceliğini yitirmektedir. Bu da Afganistan'ın jeopolitik önemini bir kez daha artıran diğer bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. (Burget, 2006). Kısaca ifade etmek gerekirse Afganistan Hazar Bölgesi enerji kaynaklarının dünya pazarına ulaştırılması açısından en ucuz ve en kısa yola sahip ülke konumundadır (GENKUR, 2009a: 91). Bu özelliği nedeniyle Afganistan çok önemli bir jeo-politik değere sahiptir.

Diğer taraftan Orta Asya ile Güneydoğu Asya'yı birbirine bağlayan köprü niteliğinde bir ülke olarak Afganistan; Orta Asya'yı, Hint yarımadasını (dolayısı ile denize açılan yolları), diğer taraftan da Dünya Ana Kıtası olarak tabir edilen Asya-Avrupa-Afrika'nın bağlantısını sağlayan yolları kontrol etmektedir. Orta Asya ve Ortadoğu, dünyanın ekonomik açıdan en verimli ve enerjinin kalbi olarak kabul edilen bölgesi olduğu düşünüldüğünde, Avrasya'nın bu zengin petrol ve doğalgazının hemen çevresindeki kuşağın, 21'inci yüzyıl yeni düzeninin oluşumunda başrolü oynayacak jeo-ekonomik öneme sahip olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Afganistan stratejik önemi nedeniyle farklı birçok jeopolitik teoriye de konu olmuştur. İngiliz jeopolitikçisi Mackinder'in Kara Hâkimiyeti Teorisinde, "Doğu Avrupa'ya hükmeden, Kalpgâh'a hükmeder. Kalpgâh'a hükmeden Dünya Adası'na hükmeder. Dünya Adası'na hükmedense tüm Dünya'ya hükmeder" şeklinde yer bulan teorisinde her ne kadar Kalpgah geniş bir coğrafyada tanımlanmış ise de Afganistan, bu

tanım içerisinde yer almaktadır (Sandıklı, 2015: 6; Tezkan, 2007: 17-18; Tezkan ve Taşar, 2013: 95).

Diğer bir önemli teori ise Nicholas J. Spykman(1893-1943)'in “Kenar Kuşak Teorisi” olup Spykman teorisinde dünya hâkimiyeti, “Kenar Kuşağa hükmeden, Avrasya'ya hükmeder; Avrasya'ya hükmeden ise, Dünya'ya hükmeder” şeklinde özetlenmektedir. Bu bağlamda önem vurgusu Kalpgah'dan (Heartland) ziyade Kalpgah'ı çevreleyen kenar Kuşağa atfedilmektedir. Kenar kuşak ise Kalpgahı çevreleyen Batı Avrupa, Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya olarak tanımlanmaktadır (Tezkan ve Taşar, 2013: 138; Karabulut, 2013:126-127; Sandıklı, 2015: 7). Dolayısıyla Afganistan Kenar Kuşak Teorisinin de önemli bir parçası özelliğindedir.

Ayrıca Almanya'nın, dönemin büyük deniz gücü İngiltere'nin hâkimiyetini dizginlemesi bağlamında Almanya, Rusya ve Japonya bir araya getirerek kıtasal bir blok öngören Alman Karl Haushofer'in Hayat Alanı teorisinde de Afganistan çok kilit bir önemdedir (Çevik, 2005: 83; Tezkan, 2007: 27; Tezkan ve Taşar, 2013:122-124). Bu durum Rus Avrasyacılığı ve Amerikan Jeopolitiği olarak nitelenen “Avrasya Satranç Tahtası”ndaki çizilen yaklaşımda da Afganistan'ın önemi konusunda benzerlikler göstermektedir.

Bunların haricinde mevcut durum değerlendirildiğinde ideolojik arka planını “Tarihin Sonu” teorisinden ve ruhunu “Medeniyetler Çatışması” teorisinden alan “Büyük Ortadoğu Projesi”, bir nevi pratiğini Kenar Kuşak Teorisi'nden aldığı göz önüne alındığında Afganistan'ın önemi bir kat daha gün yüzüne çıkmaktadır (Bingöl, 2012: 123).

Afganistan'ı bu denli önemli kılan hususlardan bir diğeri de Afganistan'ın coğrafi konumu itibari ile etkin güç olan ülkelere komşuluğunun bulunmasıdır (Polat, 2006: 136; Şahin, 2010: 4-5). Bunlardan Çin, Hindistan ve Rusya ekonomik ve nükleer güç olarak kendisini ortaya koymakta, Pakistan nükleer güce sahip olmakta ve İran'da bu alanda hızla ilerlemektedir. Yine bu ülkelerden Rusya ve İran enerji kaynakları açısından son derece zengin konumda bulunmaktadırlar (Erol, 2009: 19; GENKUR, 2009a: 91).

Sonuç olarak Afganistan'ın önemini ABD açısından incelemek gerekirse, SSCB'nin dağılması ile birlikte ortaya çıkan tabloda;

a. Bağımsızlığını kazanan ülkeler henüz kâğıt üzerinde olan, zenginliği olmakla birlikte stratejisi ve zenginliklerini işletecek olanakları olmayan ülkelerdir,

b. Bu devletler açık denizlere çıkışı olmayan birer kara devletleri olup güneye çıkış kapısı olarak Afganistan öncelikli bir yerdedir (Erol, 2009: 19),

c. Hazar bölgesi zengin enerji kaynakları olarak, Afganistan da bu kaynakların transit geçişi ve güvenliğinde gün yüzüne çıkmıştır (Erol, 2009: 19; Kök, 2009: 106),

d. İran'daki Molla rejimi bu devletler üzerinde hamilik rolü üstlenmeye çalışırken, yine bölgede nüfuzunu gittikçe artıran Çin ve Hindistan gelecek dönemlerin parlayan yıldızı olarak sinyal vermektedir,

e. İran'a benzer şekilde, nükleer güce sahip Pakistan, Taliban üzerinden Afganistan'da ciddi nüfuz elde etmiş ve Taliban'ın getirdiği radikal İslam bölgede tehdit olarak yayılma eğilimine girmiştir,

f. Onlarca yıldır harp içerisindeki Afganistan, harabeye dönmüş, halk çatışmalardan ve Taliban'ın yasaklarından bunalmış, uluslararası kamuoyunda ve hatta İran, Pakistan ve Suudi Arabistan'ın başı çektiği İslam âleminde bile destekten yoksun kalmış (İyigün, 2003: 29), böylece halk dış müdahaleye hazır hale gelmiştir,

g. Yıllarca ABD tarafından desteklenen ve kurtarıcı rolündeki Usame Bin Ladin, değişen jeopolitik ve jeo-kültürel dengeler nedeniyle dünyadaki diğer uzantıları ile birlikte yok edilmesi gereken acımasız bir terörist veya yeni küresel savaşta DAESH gibi bir meşrulaştırıcı bir araç haline gelmiştir,

h. Güç dengeleri açısından Afganistan, İran, Çin, Hindistan ve Rusya'ya karşı iyi bir üs haline geldiği gibi; Amerikan askeri gücü, Afganistan'da terörizle mücadele gerekçesiyle Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan gibi eski Sovyet nüfuz alanındaki ülkelerde üs ve askeri gücünü kullanma hakları elde etmiştir (Fukuyama, 2008: 114; UHİM, 2011: 27-28). Başka bir açıdan da Afganistan veya Afganistan'ı kontrol eden güç, Batı dışındaki İslam, Çin, Hint, Ortodoks olmak üzere dört büyük kültür havzasının içinde veya komşusu haline gelmiştir (Bkz. Balcı, 2010: 383; Erol, 2009: 19; İyigün, 2003: 20-21; Şeyhanlıoğlu, 2008: 79; Kültür Havzalarını Gösteren Harita).

Türkiye açısından ise:

a. Afganistan, Türkistan coğrafyasının güneyinde bulunmakta ve Afganistan'ın kuzeyinde; Kırgız, Türkmen, Özbek Türkleri yaşam sürmektedirler (Özdağ, 2012). Dolayısıyla Türkistan'a güneyden açılan kapı niteliğindedir. Ayrıca Türkiye açısından tarihi ve kültürel nedenlere ilave olarak Afganistan, Türkiye coğrafyasının hayat alanı olarak ifade edilebilecek alanlardan birinin giriş-çıkış kapısı konumundadır,

b. Etnik olarak Türkistan'a güneyden açılan kapı özelliğinin yanında Afganistan, Türkiye gibi halkı Müslüman bir devlet olarak bölgede benzer bir değer yaratmaktadır,

c. Mevcut jeopolitik konumu ile Türkistan coğrafyasını dolayısıyla Türkiye'yi siyasi açıdan doğrudan etkilemektedir,

d. Siyasi, tarihi ve kültürel olarak çok yakın ilişkilere sahip olunan bir ülke olarak bölgede kilit ülke konumunda olan Afganistan, gelişmekte olan bir Türkiye için, başta ekonomik olmak üzere, bölgesel bir güç olarak siyasi geleceği ve güvenliği için son derece önemlidir,

e. Zengin enerji kaynaklarına yakınlığı, üzerinde yaşanan büyük oyunlar nedeni ile bölgesinde liderlik üstlenme arayışında olan Türkiye, istese de istemese de bu coğrafyaya kanalize edilmektedir,

f. NATO'da oluşan çatlağı Pakistan'dan, Balkanlara kadar uzanan yeni bir altın zincir (İyigün, 2003: 286-287) ile telafi etmeyi amaçlayan ABD'nin bu zinciri oluştururken şüphesiz ihtiyaç duyacağı kilit ülke Türkiye olacak ve Türkiye de menfaatleri çakıştığı ölçüde bu coğrafyalardan birini oluşturan Afganistan topraklarında bulunmaya devam edecektir.

Bütün bunlardan hareketle dost ve kardeş ülke Afganistan, hiçbir emperyalist ülkenin eline bırakılacak kadar önemsiz olmadığı gibi, Türkiye istemediği sürece her halükarda gelişmelerin, Türkiye'nin buradaki varlığını sonlandıracak inisiyatife de sahip olmadığını göstermektedir. Bunun yanında dış politika aktif rol alan veya alma iradesinde olan bir Türkiye'nin Afganistan'daki gelişmelere sessiz kalması da zor görünmektedir.

5.3.6. Haçlı Seferi Söylemi ve Medeniyetler Çatışması Söyleminin Reddi

11 Eylül saldırıları öncesinde, uluslararası toplumda bütün dünyayı etkileyecek büyük olayların veya üçüncü dünya savaşının çıkacağı beklentisi oluşmuştur. Nitekim

Sinanoğlu da bu konuda, saldırıların hemen öncesinde, Avrupa'da katıldığı bir toplantıda ilginç bir şekilde herkesin bu beklenti içerisinde olduğunu gözlemlediğini ifade etmektedir (Sinanoğlu, 2005: 212-213).

Ayrıca bazı diğer tezler ile birlikte Samuel Huntington'un, 1993 yılında Foreign Affairs adlı dergide, 1990'lardan itibaren uluslararası ittifak veya ihtilaflarda belirleyici olan unsurun politik ya da ekonomik ideolojiler değil, kültür tabanlı medeniyetlerin olacağını işleyen "Medeniyetler Çatışması Tezi" büyük ilgi görmüş siyasi alanda taraftarlar da edinmiştir (Huntington, 2006: 26). Nitekim Huntington'un yayınladığı 3 haritadan üçüncüsü olan, Komünist blokun 1989 yılında çözülmesiyle birlikte, 1990'ları resmeden haritası sonuç vermiş görünmüştür. Örneğin, Sovyetler Birliği'nin parçalanması sonrasında Yugoslavya da parçalanmış ve yeni sınırlar değişik inanç ve kültüre sahip Boşnak, Sırp ve Hırvatlar arasındaki savaşla çizilmiştir. Ayrıca çatışmalar sürerken çocuk demeden Boşnaklara yapılan mezalimde sadece Müslüman ülkelerin sesini yükseltmesine bir yandan zulmü durdurmaya yönelik olarak Batı'nın gözlerini kapatması, diğer yandan da Batı'nın Sırp vahşetine tepki gösterirken, Hırvat vahşetine duyarsız kalması örneği Huntington'ı doğrular bir görüntü vermiştir. Nitekim bir zamanlar Batılı devletlerin önceleri komünist blokun bir parçası şeklinde ele aldıkları Yugoslavya artık Ortodoks Ruslar açısından Ortodoks Sırp, Katolik Almanlar açısından Katalolik Hırvat kardeşlerinin ülkesine dönüşmüştür. Bu durum da bundan sonraki süreçte uluslararası politikada ilişkileri kültürel tabanlı medeniyetlerin belirleyeceği şeklinde sunulmuştur (Huntington, 2006: 26-43).

Amerikan Başkanı Bush'un saldırıların hemen ardından henüz detaylı incelemeler yapılmadan ve kanıtlar sergilenmeden, olayın faili olarak Ladin'i göstermesi ve bunun bütün Müslümanlara mal edilerek, haçlı seferine girişileceği yönünde açıklama gafletinde bulunması (Sinanoğlu, 2005: 213), bütün İslam âleminde olduğu kadar Türkiye'de de kaygı ile izlenmiş, Türk yetkililer, bu rahatsızlıktan yola çıkarak, operasyona dair açıklamalarının hemen hemen hepsinde "terörizmin dini, coğrafyası ve uyuğunun olamayacağı" vurgusunu yaparak, terörist saldırılarla bilinçli olarak İslam dini ve İslam toplumu arasında bağlantı kurmaya gayret gösterilmesinin karşısında bir tutum gösterme çabası içerisinde olmuştur.

İnsanlığı bir felakete sürükleyecek olan bu tür açıklama ve tezlerin mesnetsizliğini ortaya koymak açısından UGYK bünyesinde katkı sunan tek Müslüman ülke olan

Türkiye'nin bu katkısı son derece önemli olmuş, kimin tarafından kurulduğu ve kime hizmet ettiği kolay bir şekilde ortaya konulamayan terör örgütlerinin vekâlet savaşları bağlamında güç merkezleri tarafından kullanıldığı günümüzde iyice aşikâr hale gelmiştir.

5.3.7. Kamuoyunun Tepkisi

Türkiye ISAF harekâtına önemli ölçüde destek vererek aktif rol sergilemiş olmakla birlikte muharip görev almamayı da önemsemiştir Türkiye'nin bu yaklaşımında kamuoyunun tepkisi etkili olmuştur. Zira NATO'nun aktif bir üyesi olan Türkiye, onlarca yıldır terörle mücadele etmesine rağmen NATO'nun 5. maddesinin PKK bağlamında kullanılmasını istemiş ancak Batıdan gereken desteği görmemiştir (Ural, 2009: 12). Böylece Batı'nın iki yüzlü tutumu karşısında kamuoyunun “Müslüman Müslümana silah doğrultmaz” şeklinde geliştirdiği bakış açısı önemli bulunmuştur. Türkiye’de, PKK’nın ilk eyleme başladığı 1984’ten terörün bitirilmesi ve toplumsal bir uzlaşma yaratmak maksatlı geliştirilen “demokratik açılım”ın sinyalinin verildiği Mart 2009’a kadar asker, polis ve geçici köy korucularından oluşan 6 bin 520 güvenlik görevlisi şehit olmuştur. PKK terörü, bu dönemde Türkiye’de 41 bin 828 kişinin can vermesine neden olurken ve bu süre zarfında 21 bin 615 kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Böylece bu veriler ışığında Türkiye’de terör örgütü PKK ile mücadele nedeniyle 63.443 kişinin doğrudan zarar gördüğü ifade edilebilir. Kişilerin gördüğü doğrudan ve dolaylı zararların dışında terör örgütünün Türkiye’ye verdiği ekonomik zararın miktarı 300 milyar dolar olarak ifade edilmektedir (Şener, 2010). NATO müttefiki ve Batı ile entegrasyonu felsefe edinen Türkiye'nin, terörle bu kadar büyük bir imtihan vermesi sonrasında Batılı devletlerce de önemsenerak 2012 yılının son aylarında başlatılan “çözüm süreci”nde PKK terör örgütü, Batılı devletlerden aldığı eğitim, silah ve finansman desteği ile şehirlerde büyük silah yığınağına girişmiş ve Türkiye genelinde Arap Pınarı (Kobani) olaylarını bahane ederek 6-9 Ekim 2014’te eş zamanlı olarak terör eylemlerinin provasını yapmış, ardından da yine eş zamanlı olarak Türkiye genelinde 2015 yılı ortasından itibaren şehirleri kan gölü ve harabeye çeviren eylemlerine başlamıştır. Nitekim 7 Haziran 2015-06 Haziran 2016 yılı arasında birçok yerleşim alanı harabeye dönerken vatandaşlar yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalmış ve 532 güvenlik görevlisi de bu süreçte şehit olmuştur (Yeniçağ, 2016).

Onlarca yıldır uluslararası toplumun terörle mücadelesine destek veren Türk halkı, diğer ülkelerden beklediği gereken desteği görmediği gibi ikiyüzlü bir tutumla da karşı karşıya kalmıştır. Her ne kadar Türk kamuoyu terörün hiçbir türüne destek vermeyi uygun görmese de zaten şehitleriyle sürekli ağladığı bir dönemde yeni gözyaşlarına da boğulmayı da tasvip eder bir yaklaşım sergilememiştir. Nitekim Türk halkı, Afganistan’da ISAF harekâtına destek verdiği 2001 yılından sonra 07.14.2009’da şüpheli bir trafik kazasında, bir Albay ve 1 Uzm. Çvş’unu (OEF, 2017a; Milliyet, 2009), 16 Mart 2012’de Afganistan’ın başkenti Kabil’de bir helikopterin teknik arıza nedeniyle düşmesiyle 12 askerini şehit vermesi ile (OEF, 2017a; Milliyet, 2012), büyük üzüntü duymuş, bütün ülkede hissedilen bu derin üzüntü ortamında, bazı çevrelerin, özellikle CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun “Bizim Afganistan’da ne işimiz var?” sorusuyla, bu ülkedeki Türk askeri varlığının sorgulanmasına da neden olmuştur (Kohen, 2012). Türkiye’nin Afganistan’daki varlığına diğer ülkelerden tamamen farklı bakan, tarihi ve kültürel bağları sorgulanamayacak kadar derin olan iki ülke halkının bu durumuna rağmen, Türk askeri her ne kadar Afganistan’da çatışma kaynaklı zayıat vermemiş olsa da, Türkiye’nin Afganistan’da operasyonel maksatlı asker bulundurmamasının önemi net bir şekilde bu vahim olayla da ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan Türk halkının Afganistan’a asker gönderilmesine soğuk yaklaşmasına neden olan ve Türk kamuoyunda yaygın bir söylem olan “Müslüman Müslümana ateş açmaz” yaklaşımı önem arz etmektedir. Nitekim bu söylemleri önemseyerek, namlusu aşağı bakar şekilde görev yapan ve Afgan halkına silah doğrultmayan Türk askerine, Afgan halkı o kadar sempati ile yaklaşmıştır ki ISAF askerlerinin kendini emniyette hissetmek maksatlı olarak kışla dışında üniformalarına Türk bayrağı takıyor olması, geniş gündem yaratmasına neden olmuştur (Zeyrek, 2012).

5.3.8. NATO ve ABD Ekseninden Bakış

Afganistan, önceki bölümde de değinildiği üzere jeopolitik konumu nedeniyle tarih boyunca büyük güçlerin at koşturduğu bir arenaya dönüşmüştür. Afganistan gerek jeopolitik gerek jeokültürel konumu nedeniyle Türkiye açısından da Orta Asya’daki kardeş ve akraba topluluklara yönelik yaklaşımlarda çok önemli bir yere sahiptir. Ancak Afganistan’ın Türkiye’den coğrafi uzaklığı, genç Türkiye’nin geçirdiği ekonomik ve

siyasi sorunlar, SSCB'nin yaydığı potansiyel tehdit gibi değişik nedenler ile Afganistan'ın Komünist bloğa kayması gibi nedenlerden Türk dış politikasında zaman zaman önceliğini kaybetmiştir. Ancak SSCB'nin dağılması ile birlikte artan jeopolitik önemi ile ABD'nin ilgi alanına kayan Afganistan ve bölgede yaşanan gelişmeler, ABD ve NATO ile birlikte bu ülkeye olan Türk dış politikasının seyirindeki hızı da beraberinde getirmiştir. Dolayısı ile Türkiye, son dönemlerde bu ülkedeki gelişmelere ağırlıklı olarak ABD ve NATO ekseninden bakmak zorunda kalmıştır (Burget, 2006; Yaman, 2007: 97). Zira Türkiye 1952'de katıldığı NATO güvenlik sisteminin aktif bir üyesi olarak, 11 Eylül saldırılarının 5. madde kapsamında ele alınması nedeniyle sorumluluk alma gereksinimi hissetmiştir.

Diğer yandan ISAF harekâtı öncesi ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın 4-5 Aralık'taki Ankara ziyaretinin ardından Başbakan Ecevit, tartışmaların sürdüğü günlerde "ABD'nin, Türkiye'den önemli beklentileri olduğunun açıkça görüldüğünü" ifade etmiş ve Türkiye'nin, "Afganistan'ın kalkınmasına, sağlıklı ve işlerliği olan bir yönetime kavuşmasına elinden gelen katkıyı yapmaya hazır olduğunu" bildirmiştir. Dolayısı ile her ne kadar Londra'da konuya ilişkin düzenlenen bir dizi toplantı çerçevesinde, 20 Aralık'ta oluşturulacak olan güce İngiltere'nin komuta edeceği kesinleşmiş ise de ilk zamanlar oluşturulacak Barış Gücünün komutanlığını bir Türk generalinin üstlenmesi Amerikalı yetkililerden talep edilmiş ve bu istek, Türk yetkililerden de destek görmüştür. 11 Eylül sonrası üst düzeyli yapılan ikili görüşmelerde yetkililerin yaptığı açıklamalar, gerek terörle mücadelede gerekse diğer dış politik gündemlerde, Türkiye'nin ABD ve NATO eksenli, Batılı bakış açısını ortaya koymasından önem arz etmektedir. Diğer taraftan Türkiye'nin Müslüman ve laik yapısı ABD açısından da Türkiye'nin model ülke boyutunu ön plana çıkararak bu ülkede aktif rol verilmesine de neden olmuştur (Zeyrek, 2001; Yenişafak, 2001; Bila, 2001b, Akgün, 2002).

5.3.9. Yumuşak Güç Olgusu

Afganistan'ın yeniden inşası sürecine katkıda bulunarak, sürece Türkiye'nin müdahil olmasının temelinde yatan en önemli neden olarak da ifade edebileceğimiz politik gerçek, şüphesiz yumuşak güç stratejisidir. Nitekim Türkiye, Afganistan harekâtına müdahil olarak ve katkıda bulunarak:

- a. Uluslararası toplumun kararlarının aktif bir üyesi olduğu (Zeyrek, 2001),
- b. Afganistan halkını yalnız bırakmadığı ve her gruba dost tek ülke olduğu,
- c. Laik devlet Müslüman toplum yapısını ön plana çıkarıp, model ülke olgusu yarattığı hususu (Kohen, 2001; Yenişafak, 2001), ele alındığında yumuşak güç strateji ile hareket ettiği ve bunda da başarılı olduğu ifade edilebilir.

Nitekim her iki ülke halkının da büyük çoğunluğunun İslam dinine mensup olması ve yukarıda ifade edilen tarihi kardeşlik ve dostluk bağları, her iki ülke halkları arasında kuvvetli bir bağ oluştururken, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Hilafete duyulan saygı da Afganistan'da halkın, Türkiye'ye ve Türk halkına ayrıca sempati beslemesine neden olmaktadır. Ayrıca Türkiye, Afganistan'da bir yandan İslam dünyasının en güçlü ve gelişmiş ülkesi olarak görülürken diğer yandan Batı dünyasına olan yakınlığı nedeniyle de uluslararası platformlarda kendilerini temsil edebilecek tek ülke olarak görülmektedir (Burget, 2006). Türkiye değişik nedenlerden dış politik yaklaşımlarında İslami bir liderliğe soyunmamış olsa da sahip olunan tarihi ve kültürel miras, kardeş ve akraba topluluklarda, yaşanan iç ve dış sorunlar nedeniyle himaye görme duygusunu tetiklemektedir. Diğer taraftan, 1 Mart 1921 tarihli "Türk-Afgan Dostluk Antlaşmasının üçüncü maddesi hükmü gereği, Afganistan Türkiye'yi İslam Dünyası'nın lideri olarak tanımaktadır. Her ne kadar Emanullah Han döneminde yapılan bu antlaşmalara gerek Türkiye'nin kendine böyle bir rol biçmemesi gerekse uluslararası ilişkiler pratiği Afganistan devletinin antlaşmaya sadakatini tartışmaya açık kılsa da bu ülkedeki toplumsal ve kültürel değerler bağlamında bakıldığında söz konusu antlaşmanın hala değerini koruduğunu söylemek mümkündür.

Diğer taraftan ilk zamanlar öncelikle bütün tarafların Türkiye'nin liderlik etmesi yönünde bakış geliştirdiği (Zeyrek, 2001; Akgün, 2002), Geçici Yönetim ile birlikte, Kabil'in güvenliğini sağlamak için kurulan UGYK'nın, bilindiği üzere komutası ilk olarak İngiltere'ye verilmiş ise de Türkiye, komutayı Haziran 2002'de İngiltere'den devralmıştır. Türkiye, komutayı devralması sonrasında Şubat 2003'e kadar başarılı bir görüntü sergilemiş (Tanesen, 2006: 55), Afganistan genelindeki olumlu bir imajını pekiştirerek eskiden olduğu gibi Afgan halkının güvenini yine kazanmayı bilmiştir. Türkiye'nin Şubat 2003'te komutayı Almanya ve Hollanda'ya devretmesi sonrasında ABD'nin girişimleri ile UGYK'nın komutası, 11 Ağustos 2003 tarihinde NATO'ya devredilmiş, Kabil ve çevresi ile sınırlı olan görev alanının da, ülke çapına yayılacak

biçimde genişletilmesi kararı alınmıştır (TSK, 2012; Bkz. ISAF, 2007a-2014f). Bu süreçte UGYK harekâtı çerçevesinde Afganistan'da oluşturulması öngörülen NATO Sivil Temsilciliği görevinde kimin rol üstleneceği hususunda NATO üyesi ülkelerin Türkiye'yi tercih etmesi nedeniyle Hikmet Çetin'e, Ocak 2004'te NATO Kıdemli Yüksek Sivil Temsilciliği görevi verilmiştir. Afganistan'daki Sivil Temsilcilik görevi için, NATO üyesi devletlerin Türkiye'den yana tercih yapmalarının arkasında şüphesiz Türkiye'nin laik ve Müslüman tek üye ülke olarak Afganistan'daki yarattığı olumlu imaj ve Afganistan-Türkiye arasındaki yakın tarihî ve kültürel ilişkiler yatmaktadır (Burget, 2006).

Tüm bunlarla birlikte, Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurumlarında eğitim gören yabancı uyruklu öğrenciler ile ikamet izni verilen yabancılardan Afganistan uyrukluların ilk on sıra içerisinde yer alması, Türkiye'nin Afganistan'a olan bakışını ortaya koyması açısından önemli bir göstergedir (Bkz. GİGM, 2015; GİGM, 2016a; GİGM, 2016a).

Sonuç olarak, Türkiye gerek laik devlet, Müslüman toplum olması bağlamında Batı'da yarattığı yumuşak gücü nedeniyle Afganistan'ın yeniden inşasında aktif rol alırken, Afganistan üzerindeki yumuşak gücüne de zarar vermek istememiş ve tarihsel bir sorumluluk bilinciyle Afgan halkının yanında yer alarak mevcut yumuşak gücünü artırma yoluna gitmiştir.

5.4. Türkiye'nin Afganistan'ın Yeniden İnşasındaki Rolü

UGYK bünyesinde destek veren ancak muharip birlik göndermeyen Türkiye, Afganistan'da resmi devlet organlarının faaliyetleri kadar resmi olmayan organları ile de destekte bulunarak Afgan halkının geniş kabulünü elde etmiştir. Bu bölümdeki çalışmamızda Türkiye'nin Afganistan'daki varlığını, Türk Silahlı Kuvvetleri, TİKA ve İl İmar Ekiplerinin (İİE) Afganistan'a yaptığı katkılar çerçevesinde ele almaya çalışacağız.

5.4.1. TİKA'nın 11 Eylül Sonrası Afganistan'ın Yeniden İnşasındaki Rolü

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanarak gerek Türkiye üzerinden dünyaya açılma, gerekse değişik alanlarda desteğe ihtiyaç duyan ve kalkınmalarını aldıkları

yardımlarla sürdüren, birçoğu ile ortak dil ve tarihi mirasa sahip olduğumuz diğer ülkeler ile işbirliği ve ilişkileri her alanda geliştirmek, ihtiyaç duyulan her türlü desteği temin etmek gerekçesiyle, 1992 yılında 480 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle "Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı adıyla, Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir teknik yardım kuruluşu olarak kurulmuştur. Başkanlık, ardından 2 Mayıs 2001 tarihli ve 24400 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4668 sayılı Kanun ile Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı adıyla Başbakanlığa bağlı olarak yapısal değişikliğe uğramıştır ⁴³(TİKA, 2015a: 10-11; 4668 sk., md.1).

TİKA'nın görev ve çalışma esasları, 12 Mayıs 2001 tarih ve 24400 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4668 sayılı Kanunun ilk maddesinde "Başta Türk dilinin konuşulduğu Cumhuriyetler ve akraba toplulukları ile Türkiye'ye komşu ülkeler olmak üzere, kalkınma yolundaki ülkeler ve topluluklarla diğer ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülke ve topluluklarla ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki işbirliğini projeler ve programlar aracılığı ile geliştirmek, yapılacak yardım ve işlemleri yürütmek üzere, Başbakanlığa bağlı ve tüzel kişiliği haiz Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının kurulması ile teşkilat ve görevlerine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir" şeklinde belirlenmiştir. 24 Ekim 2011 tarihinde kabul edilen 656 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile teknik işbirliği ve koordinasyon sürecinin etkinliğinin artırılabilmesi amacı ile Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, kısa adı TİKA olarak Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır (TİKA, 2015a: 10-11).

TİKA, Türkiye'nin dış politikasını belirleyen bir kuruluş olmayıp, belirlenen dış politika öncelikleri çerçevesinde ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitim projeleriyle bu politikaya hizmet eden kuruluşlardan sadece birisi olduğu da ifade edilmelidir. Ancak TİKA'nın, gerek "Küresel adalet ve insanlığın ortak refahı için, Türkiye'nin devlet geleneği, vakıf kültürü ve medeniyet değerlerinden aldığı ilhamla, uluslararası işbirliğini geliştirmeye yönelik olarak, faaliyet coğrafyasındaki ülkelerde, ortak tarihi ve kültürel mirasın korunmasını da gözeterek, ilgili kuruluşlarla koordinasyon içerisinde geliştirilen proje ve faaliyetlerle, Türkiye'nin uzmanlık kapasitesi, tecrübesi

---

⁴³ 4668 sayılı Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun, md.1

ve imkanlarını paylaşarak, ekonomik, sosyal ve insani kalkınma süreçlerini desteklemek” şeklinde belirlediği misyonu (TİKA, 2016: 6), gerek bu misyon çerçevesinde gerçekleştirdiği projeler ve yaratılan algı değerlendirildiğinde, kolaylıkla bir yumuşak güç unsuru olduğu ifade edilebilir (TİKA, 2005a-2015a; 2016; 2005b-2016b; Çay, 2001; Dedelek, 2001; Gökdemir, 2001; Budak, 2001).

Nitekim TİKA'nın kuruluş gerekçeleri ifade edilirken TBMM oturumunda Devlet Bakanı Abdulhaluk Mehmet Çay, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerin ortak kültürel ve tarihî mirasa sahip devletler olduğunu ve yapılması gerekenin bu yeni oluşumun Türkiye'ye siyasî, askerî, ekonomik ve kültürel zeminlerde yeni ittifak imkânları getirdiğini görüp, buna göre hareket etmek olacağını ve böylece ekonomik olarak kasten geri bırakılan ancak örf ve âdetleri, dilleri ve dinlerini muhafaza eden kardeşlerimize yardım etmek maksadıyla 1992 yılında alelacele TİKA kurulduğunu belirtmektedir (Çay, 2001).

Bu bağlamda Başbakan eski Yardımcısı Yalçın AKDOĞAN da TİKA'nın, geleneksel diplomasinin tek merkezli, tek aktörlü işleyişinden; kültürel, tarihi ve medeniyet birikimimizden güç alan, çok kültürlü, “yumuşak güç” anlayışını öne çıkaran yeni diplomasi anlayışının geliştirilmesinde önemli bir rol üstlenerek; “hatırlar yapmak ve gönüllere girmek” şiarıyla, hareket ettiğini ifade etmektedir (TİKA, 2015a: 5).

TİKA Başkanı Dr. Serdar ÇAM da TİKA'nın, “Dünyanın her yerine uzanıp, nerede dertli varsa Türkiye olarak oraya gidip az veya çok yardımda bulunma” vizyonu çerçevesinde hareket ettiğini, TİKA'nın gerçekleştirdiği kalkınma yardımlarının aynı zamanda insanlığın ortak vicdanını temsil ettiğini iddia etmektedir (TİKA 2015a: 6-7).

Bir ülkenin stratejik önemi algı ile de ilgilidir. Nitekim Devlet Eski Bakanı Abdulhaluk Mehmet Çay, Sovyetler Birliğinin dağılması karşısında, Batılı bazı stratejistlerin "Türkiye'nin, Batılı gözünde önemi bitti" iddiasını gündeme getirmesine rağmen, çok geçmeden, bu dağılmanın Türkiye'nin stratejik olarak ufkunu açtığına da şahit olduklarını ifade etmektedir (Çay, 2001). Zira Sovyetler Birliğinin dağılması Batılı devletlerde kendilerine yönelik tehdidin ortadan kalktığı algısını yaratırken sonraki aşamada Hazar ve çevresindeki fırsatlar ile 11 Eylül saldırıları ile birlikte geliştirilen yeni politikada, Müslüman ve ortak tarihi mirasa sahip bir ülke olan Türkiye'nin partnerliği de bir ihtiyaç algısı yaratmıştır.

Türkiye’de TİKA’nın kurulması ile birlikte; kalkınma yardımlarının yeniden tanımlanması, önemli bir dış politika enstrümanı olarak kullanılması ve çalışma alanlarının yeniden belirlenmesi sağlanmıştır. Bu kapsamda, TİKA’nın proje uygulamalarında vizyon değişikliğine gidilerek, dış hibe yardımlarının nakdi yardım olarak yapılması yerine, proje tabanlı gerçekleştirilmesine başlanmış, proje uygulamalarında görünürlük ve halkın temel ihtiyaçlarına cevap verilmesine önem verilmiş, proje anlayışından program anlayışına geçilmiştir. Bu anlayış çerçevesinde yürütülecek proje, program ve koordinasyonun sağlanması amacıyla ilgili ülkelerde Program Koordinasyon Ofislerinin (PKO) kurulması bir ihtiyaca dönüşmüştür (TİKA, 2015a: 10-11; TİKA, 2014a: 10-11; TİKA, 2013a: 12-14). Bu amaçla ilgili ülkelere ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim işbirliği ve yardım konularını belirlemek, amaca uygun proje ve programlar hazırlamak ve bunları yerinde uygulamak veya özel kurum ve kuruluşlarca uygulanmasını sağlamak amacıyla bir ülkede bir veya birden fazla PKO kurulabilmektedir (TİKA, 2014a: 13).

Afganistan’ın geniş ihtiyaç alanları ve bunlara yönelik kapsamlı proje üretme ihtiyacı nedeniyle bu ülkede de Program Koordinasyon Ofislerinin (PKO) kurulma gerekliliği ortaya çıkmış, bu bağlamda 4 Eylül 2004’te Kabil’de, 1 Şubat 2007’de Mezar-ı Şerif’de ve 9 Şubat 2007’de Vardak’da birer PKO kurulmuştur. PKO’nin işlevselliğinin artması ile birlikte, gerek yapılan dış yardımların verimliliği gerekse TİKA’nın etkinliği bağlamında daha da kurumsallaşmış bir sürece girilmiştir (Akçay, 2012: 81-82; Kulaklıkaya, 2008: 26).

TİKA, dünya genelinde, Türkiye’nin kamu, özel ve sivil toplum kapasitelerine öncülük ederek ve koordinasyonda bulunarak onları harekete geçirmekte, böylece faaliyet yürütülen ülkelerde toplumsal barışın güçlendirilmesi ve yerel öncelikler doğrultusunda, başta eğitim, sağlık, su ve sanitasyon gibi sosyal altyapılar olmak üzere ekonomik kalkınmayı ve istihdamı sağlayan tarım, hayvancılık ve mesleki eğitim alanlarında projeler gerçekleştirmektedir (TİKA 2015a: 6-7).

TİKA tarafından Afganistan’da gerçekleştirilen programların, Dışişleri Bakanlığı ile eşgüdüm halinde 34 Afgan vilayetinin 17’sinde yürütüldüğü ve bu bağlamda geliştirilen programların, özellikle eğitim, sağlık, su ve su hijyeni gibi sosyal altyapıların geliştirilmesi sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir (Kulaklıkaya, 2008: 26; TİKA, 2005a-2015a). Ayrıca TİKA’nın “Ayrı coğrafyalarda aynı imza” parolası da

ülkelerde giriştiği faaliyetlerin türü hakkında doğrudan ipucu vermektedir (TİKA, 2016: 56).

İleride değinileceği üzere İİE'leri ağırlıklı olarak kısa vadeli etkin projeler ile faaliyetlerine ağırlık verirken, yaptıkları ihtiyaç tespitleri ile Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'na (TİKA) projeler sunmakta ve bu kapsamda uygun görülenler TİKA tarafından hayata geçirilmektedir. Projeler kadar bunların uluslararası toplumda ifade edilmesi ülkenin saygınlığının artmasına fayda sağlayan kalkınma yardımlarının envanterinin tutulması ve raporlanması görevi, 2005/11 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'na verilmiştir.

Nitekim Türkiye'nin 2003 yılında 66 Milyon ABD doları olan kalkınma desteği, raporlamanın da etkisi ile 2004 yılında 339 milyon ABD doları olarak hesaplanmış ve OECD DAC'a üyelik için gerekli olan 100 milyon ABD doları eşiğinin aşılması sağlanmıştır.

2004 yılında Türkiye tarafından raporlanan resmi kalkınma yardımlarının tamamı bağış niteliğinde toplam 339,15 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Afganistan'a 2004 yılı raporlarına göre kalkınma yardımı olarak 8,74, acil yardım olarak da 0,42 milyon dolar yardım yapılmıştır (TİKA, 2005a: 23-25).

Afgan halkının ihtiyaçları doğrultusunda yapılan saha çalışmalarında, halkın yaklaşık % 20'sinin, dünyadaki en yüksek oranla okul çağındaki çocuklardan oluşması ve ilkokulu bitirme oranının % 45 olduğu görülerek eğitim altyapısının geliştirilmesi büyük önem taşıyan temel meselerden birisi olduğu tespit edilmiştir (TİKA, 2006a: 87). Diğer taraftan Afganistan'ın dünyadaki en kötü sağlık profiline sahip ülkelerden birisi olduğu ve ülkede ortalama yaşam süresinin 46 yıl olduğu görülmektedir. Doğumda anne ölüm oranı her 1000 canlı doğumda 165 oranı ile de Afganistan, yine dünyada doğumda anne ölümlerinin en sık yaşandığı ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca yetersiz olan ve toplam 8333 yatak kapasitesinin % 50'sinden fazlası Kabil'de olması nedeniyle Kabil dışındaki bölgelerde her 1000 kişiye 0.34 yatak düştüğü değerlendirilmiştir. Bu durumda en az eğitim kadar acil ve öncelikli konulardan birisinin de sağlık altyapısının iyileştirilmesi olduğu görülmektedir. Diğer taraftan uzun süren çatışmalar sonrasında Afganistan'da, işlemekte olan hiçbir içme suyu ve kanalizasyon şebekesi kalmamış, nüfusun sadece %12'si temiz su bulur hale gelmiştir (Akkurt, 2005: 35). Böylece Afganistan'da hijyenik su temini ve sanitasyon diğer aciliyet arz eden bir mesele olduğu

görülmektedir. Tüm bu verilerden hareketle, sağlık ve eğitim alanındaki yetersiz ve olumsuz verilerle benzerlik gösteren hijyenik içme su kaynaklarının temini, hususu Türkiye'nin Afganistan'ın yeniden imarı programı çerçevesinde, seçtiği üç öncelikli sektör olmuştur. Nitekim belirlenen bu faaliyet alanları neticesinde ilk etapta 2005 yılı için; eğitim alanında sekiz okul, sağlık alanında üç hastane, iki Ana Çocuk Sağlığı Kliniği ve iki adet gezici klinik işletilmesi, su temini alanında da sekiz içme suyu kuyusu açılması sağlanmıştır (TİKA, 2005a: 88-89). İleride de ifade edileceği üzere bu sektörlerde gerçekleştirilen projeler artarak devam etmiştir.

TİKA halen Afgan halkının ihtiyaçları doğrultusunda, Türkiye'nin desteğini Afganistan'a götürmeye devam etmektedir. Türkiye'nin gerçekleştirdiği yardımlar ve miktarı, raporlama sistemindeki halen devam eden eksiklikler ve kurumlar arası koordinasyon eksiklikleri gibi birçok nedenden mutlak doğruluk içermemekle birlikte genel durumu da ortaya koyduğundan kayda değerdir. Bu bağlamda Türkiye'nin dış politik bakış ve vizyonunu ortaya koyması açısından gerçekleştirdiği faaliyetlere genel olarak aşağıda değinilmiştir.

5.4.1.1. Eğitim Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

1999 yılı tahmini verilerine göre Afganistan'da 15 yaş ve üstü bireylerde okuma ve yazma oranı %36 ve bu oran bayanlarda %21, erkeklerde %51'dir (CIA, 2003). 2001 yılına gelindiğinde, Taliban'ın getirdiği yasakların etkisiyle, resmi okullarda öğrenim gören hiçbir kız bulunmazken kayıtlı erkek öğrenci sayısı bir milyon civarında seyretmiştir. Bu bağlamda erkeklerde okula kayıt oranı %43 olarak tahmin edilmekte iken kızlarda %3 olarak tahmin edilmiştir. Ülkede okul yaşında insan sayısı yaklaşık beş milyonun üzerinde iken yaklaşık sadece 21000 öğretmen bulunmakta bu da her 240 öğrenciye bir öğretmen düşüğünü göstermektedir (WB, 2017).

Yapılan araştırmalara göre; her ne kadar sağlıklı bir veri bulunmasa da 2003 yılında toplam öğrenci sayısının 2,3 milyon ve toplam okula devam etme oranının % 54 civarında olduğu tahmin edilmiş, önceki dönemlere göre okullara devam etme oranındaki artışa rağmen, halen 2 milyondan fazla çocuğun okula devam etmediği ve bunların üçte ikisinin kız çocuklarından oluştuğu değerlendirilmiştir (TİKA, 2006a: 88).

2015 tahmini verilerine göre 15 yaş ve üstü bireylerde okuma ve yazma oranı %38,2 ve bu oran bayanlarda %24,2, erkeklerde %52 olarak kayıtlara geçmiştir (CIA, 2017a). Nijer, Güney Yemen ve Gine'den sonra hala dünyada sondan dördüncü sırada

olması, her ne kadar Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasında uluslararası toplumun gayretleri görülse de bunun ne kadar yeterli olduğunu da tartışmaya açık kılmaktadır.

Her ne kadar Dünya Bankasının, 2002 sonrasında okula kayıtlı öğrenci sayısı artarak 2015 yılı itibariyle bir milyondan 8,7 milyona, kız öğrencilerin oranı %36; öğretmen sayısı ise 185 bine ulaştığı ve 2001 yılı sonunda özel ve resmi okullardaki öğrenci sayısı 10.000 civarında iken 2015 yılında bu sayı 300.000'e çıktığı yönünde, verileri bulunsa da bu veriler bile Afganistan'ın halen dünya ortalamasının çok gerisinde olduğunu göstermektedir (WB, 2017).

Nitekim Afgan halkının yaklaşık % 20'si okul çağındaki çocuklardan oluştuğu göz önüne alındığında bu oran dünyadaki en yüksek oran olduğu görülmektedir. 2002-2005 yılları arasında düzenlenen "Okula Dönüş" kampanyalarındaki başarılarla rağmen erkek öğrenci kayıt oranları da düşük olmakla birlikte kız öğrenci kayıt oranları hala çok düşük seviyededir (TİKA, 2006a: 87). Buradan hareketle Afganistan'daki eğitim ile ilgili sıkıntılardan en büyüklerinden bir tanesi kız çocuklarının eğitim imkânının kısıtlılığı olduğu ifade edilebilir (TİKA, 2012a: 224).

Yapılan saha çalışmalarında Afganistan'da 2005 yılı itibariyle 5.000 adet okul, 2.000.000 adet sıra masa, 56.000 adet yazı tahtası ve 1.000 adet muhtelif laboratuvar malzemesine ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiş (TİKA, 2006a: 88), bu bağlamda TİKA'nın faaliyet öncelikleri arasında eğitim haklı yerini elde etmiştir. Ne var ki hatırı sayılır gelişmelere rağmen Afganistan'da halen çok sayıda öğrenci eğitimini camilerde, çadırlarda veya derme çatma binalarda sürdürürken şartlar elverdiği takdirde ağaç altlarını kullanmaktadır (Selim, 2003: 139-145; TİKA, 2013a: 204; WB 2017).

2007 yılı itibariyle ülkede yüksek eğitim veren kurum sayısı sadece 5 olup, diğer taraftan Afganistan genelinde 560 ilkokul, 855 ortaokul bulunmaktadır. Bu durum, bir yandan, öğrencilerin camilerde veya çadırlarda, bazı durumlarda da açık havada, ders görmelerine neden olurken, diğer yandan da ilkokul çağına gelmiş her dört Afgan çocuktan üçünün örgün eğitime iştirak etme imkânından mahrum kalmasına ve ülke genelindeki okuma yazma oranının % 30'lu seviyelerde seyretmesi sonucunu da beraberinde getirmesine neden olmaktadır. Eğitim sektöründe yaşanan tüm bu olumsuzluklar, Afganistan'daki çalışmaların hatırı sayılır bir kısmının okullaşma alanına yoğunlaşmasını gerekli kılmıştır (TİKA, 2008a: 58). Tüm bu nedenlerden ötürü

TİKA'nın Afganistan'da faaliyet yürüttüğü en öncelikli üç alandan birisi eğitim olduğu görülmektedir.

Resim 5.1: Yetersiz Koşullarda Eğitim Gören Afgan Çocuklar

Kaynak: TİKA, 2006a: 87; TİKA, 2008a: 58.

Bu bağlamda TİKA, eğitim alanında yaptığı çalışmalarla 2005 yılından 2014 yılına kadar Afganistan'da 86 adet okul inşası gerçekleştirilerek bu sayede yılda 100 binden fazla öğrencinin eğitim hizmeti almasına imkân sağlamıştır (TİKA, 2014a: 194).

Resim 5.2: Saraysangi (Takhar-Talokan) Mahallesi 16 Derslikli Kız Lisesi (solda) ve Mısıabad Beldesi (Cevizcan) 16 Derslikli Okuldan (sağda) Birer Kare.

Kaynak: TİKA, 2009a: 5.

Resim 5.3: Cevizcan-Şibirgan Gevher Şad Begüm Kız Lisesinden (Çerimgerhane Lisesi) Bir Kare⁴⁴

Kaynak: TİKA, 2013a: 304.

TİKA'nın eğitim alanında gerçekleştirdiği projeler genel olarak değerlendirildiğinde:

a. Eğitim altyapısının inşası ve geliştirilmesi amacıyla okul ve dersliklerin inşası,

b. Eğitim kalitesinin yükseltilmesi ve bilgi alışverişinde bulunulması amacıyla Afgan öğretmen ve bürokratlara Türkiye'de eğitim verilmesi ve ziyaretlerde bulunmasının sağlanması (TİKA, 2013a: 303-308),

c. Afganistan Eğitim Bakanlığı ile yapılan 15 Eylül 2009 tarihli protokol çerçevesinde ülke genelinde hizmet veren öğretmenlere hizmet içi eğitim programları düzenlenmesi, amacıyla Kabil'de Sürekli Eğitim Merkezi inşa edilmesi (TİKA, 2013a: 304),

d. Kabil Askeri Lisesi⁴⁵ desteklenmesi ve tadilatının yapılması (TİKA, 2013a: 303-308).

---

⁴⁴ Çerimgerhane Lisesi 1984 yılından bu yana 4 bin öğrenci kapasiteli eğitim çalışmalarını iki farklı yerde kurulan çadırlarda yürütmesi nedeniyle Cevizcan Valiliğinin talebi üzerine Haziran 2011'de başlatılan Çerimgerhane 42 sınıflık Kız Okulunun inşasını tamamlanması, böylece okulun Afganistan'da TİKA tarafından hayata geçirilen en büyük ikinci okul projesi olarak hayat bulması sağlanmıştır (TİKA, 2013a: 304).

⁴⁵ 1933 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından inşa edilen Kabil Askeri Lisesi, 1940 yılında ilk mezunlarını vermiş ve lisede 1940-1949 yılları arasında 9 yıl süre ile Türk danışmanlar görev yapmıştır.

- e. Kabil’de Afganistan Eğitim Bakanlığı ve Afgan-Türk Okulları işbirliğinde Ulusal Bilim ve Proje Olimpiyatlarının düzenlenmesi (TİKA, 2013a: 303-308; TİKA, 2012a: 224-226; TİKA, 2011a: 51),
- f. Uluslararası Çocuk Bilim Olimpiyatlarına⁴⁶ destekte bulunulması (TİKA, 2011a: 51),
- g. Üniversitelerin “Türkoloji” bölümlerine ve Türkçe eğitim merkezlerine destekte bulunulması (TİKA, 2010a; TİKA, 2011a: 51),
- h. Türk Ocakları ve KOYAŞ işbirliğinde Afgan öğretmenlere Türkçe kursu ve Türkiye’de eğitim gören öğrencilere burs verilmesi (TİKA, 2007a: 146),
- i. Mesleki ve sosyal gelişime katkı sunmak amacıyla Kadın Eğitim Merkezi inşası (TİKA, 2008a: 61-62),
- j. Kütüphane kurulması (TİKA, 2010a), hususlarının öne çıktığı ifade edilebilir.

5.4.1.2. Sağlık Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Yıllarca devam eden savaş ve çatışmalar diğer alanlarda olduğu gibi sağlık sistemini de tahrip etmiş, ülke bu alanda da dışa muhtaç hale gelmiştir. 1981 yılı verilerine göre her 14,500 kişiye bir doktor düşerken; 1993 yılı verilerine göre her 7,000 kişiye bir doktor düşer hale gelmiştir. Ancak ülke içerisindeki karışıklıklar doktorların ülke dışına çalışmak için gitmelerine neden olmuştur. 2001 yılı sonrasına gelindiğinde Afganistan dünyadaki en kötü sağlık profiline sahip ülkelerden birisi haline gelmiş ve ortalama yaşam süresi yaklaşık 46 yıl olarak kayıtlara girmiştir. Ülkede doğumda anne ölüm oranı da benzer bir şekilde her 1000 canlı doğumda 165⁴⁷ olup, bu oran ile Afganistan yine dünyada doğumda anne ölümlerinin en sık yaşandığı ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Her 100 çocuktan 25’i beşinci doğum gününü göremeden ölmekte ve gerçekleşen bu 5 yaş altı ölümlerin bir çoğu da enfeksiyonlardan kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan bu ölümlerin % 60’ı kızamık, ishal gibi önlenebilir

---

Okul 1992 yılına kadar ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde eğitim verirken, 1992 yılından bu yana ise sadece lise düzeyinde eğitim vermektedir. Okul, çağın gereklerine uygun olarak, TİKA tarafından Mayıs 2010 tarihinde yeniden inşa edilmiştir (TİKA, 2013a: 307).

⁴⁶ 2010 yılında 7’ncisi düzenlenmiştir.

⁴⁷ Akkurt’a göre 163 olup %18 oranına sahiptir (Akkurt, 2005: 35). Ülke hakkında diğer veriler Ekte sunulan Afganistan Ülke Profilinden incelenebilir.

nitelikte olması madalyonun diğer acı tarafını göstermektedir (TİKA, 2006a: 89; Akkurt, 2005: 35).

Her ne kadar geçen süre içerisinde gelişmeler kaydedilmiş ise de 2015 yılı tahmini verilerine göre anne ölüm oranı 396 ölüm/100,000 doğum ile dünya ülkeleri içerisindeki sıralaması sondan 22 iken; bebek ölüm oranında 112,8 ölüm/1.000 canlı doğum ile son sıradadır. 2016 yılı verilerine göre beklenen yaşam süresi 51,3 yıl ile dünya devletleri içerisinde 222'nci sıradadır. Diğer taraftan 5.22 doğum oranı ile dünyadaki 10'ncu ülke durumundadır (CIA, 2016).

Afganistan'da nüfusun sadece %29'u sağlık hizmetlerinden faydalanabilirken sadece %12'si temiz su bulabilmektedir (Akkurt, 2005: 35). Hijyenik su kaynaklarına ulaşım sağlanamaması ve ülke genelinde kanalizasyon sistemi olmaması çoğu hastalığın oluşmasında esas etkenlerdendir. Yetersiz beslenme, temiz sağlıklı suya ulaşım imkânlarının bulunmaması ve çoğu kişinin kış şartlarında evinde sobasının bile olmaması nedeniyle tüberkülozdan her yıl 15.000 kişi ölmekte ve yaklaşık 3 milyon kişi malarya hastalığı riski altında yaşamaktadır. Kolera ve tifo salgılarından ölenlerin sayısı ise yılda yaklaşık 50.000 kişi olarak tahmin edilmektedir. Ülkenin senelerdir geçirdiği zorlu dönemlerin sonucunda, uzmanlar halkın büyük bir kısmında ruhsal rahatsızlıklar oluştuğunu ancak bu hastalıkların Afganistan'ın bu olağanüstü ortamında halk tarafından çok da ciddiye alınmadığını belirtmektedir (TİKA, 2006a: 89).

Harekâtın ilk yıllarında, Afganistan genelinde 17 ulusal, 9 bölgesel, 34 il ve 41 ilçe hastanesi bulunduğu, bunların yanında da ülke genelinde 365 sağlık ocağı ve 357 klinik bulunduğu görülmüştür. Toplam 8333 yatak kapasitesinin % 50'sinden fazlası başkent Kabil'de olduğu; Kabil dışındaki bölgelerde de her 1000 kişiye 0.34 yatak düştüğü görülmüştür. Az gelişmiş ülkelerin ortalaması olan her 1000 kişiye 3 yatak ile karşılaştırıldığında bile durumun ciddiyeti daha net anlaşılabilir. Bunun yanı sıra ilçelerin % 20'sinde hiçbir sağlık hizmetinin verilmediği görülmektedir (TİKA, 2006a: 90).

Ülke genelindeki sağlık kuruluşlarının üçte birinde eğitimli ebe veya bayan sağlık personeli bulunmamaktadır. Afganistan'daki yaygın gelenek ve yanlış dini yorumlamalar nedeni ile bayan hastalara erkek sağlık personeli müdahale edememekte, bu nedenle de kadınların sağlık hizmetlerine ulaşma imkânı azalmaktadır. Ülkede kısıtlı sayıda laboratuvar bulunmakta ve bu laboratuvarlarda da çok az sayıda testler

gerçekleştirilebilmektedir. Diğer taraftan ilaç temininde ülke tamamen dışa bağımlı olup ilaçlar özel şirketler veya insani yardım yapan kuruluşlardan temin edilebilmektedir (TİKA, 2006a: 90).

Türkiye sağlık sektörünü, Afganistan'ın acil müdahale gerektiren bu koşulları nedeniyle, Afganistan'da ele aldığı eylem planının en önemli direklerinden biri olarak ele almakta ve sağlık alanında çok boyutlu bir yaklaşım izlemektedir. Bu kapsamda, bir taraftan sağlık kuruluşlarının onarım ve tadilatına ağırlık verirken diğer taraftan Türkiye'nin sağlık sektörü alanındaki tecrübesini Afganistan sağlık otoritelerine aktarılması, nitelikli personel yetiştirilmesi, aşı kampanyaları ve gezici sağlık taramaları gibi faaliyet alanlarında katkılarda bulunmaktadır. T.C. Sağlık Bakanlığı ile yakın işbirliğinde yürütülen işletim projeleri kapsamında, Türkiye'nin sağlık sistemi baz alınarak oluşturulan tesisler, Türk doktorlar tarafından işletilmeye başlanmakta, proje bitiminde ise bu işletmeler, Afgan makamlarına devredilmektedir (TİKA, 2008a: 58-59).

Türkiye'nin Afganistan'da sağlık alanındaki çalışmaları esasen daha Afganistan'ın kuruluş yıllarına dayanmaktadır. Nitekim ülkemizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün özel doktorluğunu yapmış olan Dr. Rıfki Kamil Urga, Atatürk'ün görevlendirmesi üzerine Dr. İbrahim Rebi Barkın ve Dr. Fuat Togar'dan oluşan ekibinin başında Kabil'e giderek ülkenin ilk tıp fakültesini kurmuş ve Afganistan'da geçirdiği 17 yıl boyunca sayısız hizmette bulunmuştur. Urga, Afganistan'daki ilk yıllarında Mülkiye Hastanesi cerrahi uzmanlığı, Emanullah Han zamanında kralın özel doktorluğu ve sonrasında hanedan doktorluğu görevlerini de üstlenmiştir. Daha sonra Afganistan'da yaşanan karışıklıklar üzerine bir dönem Türkiye'ye dönen Urga, Afgan lider Muhammed Nadir Şah'ın daveti üzerine 1930'da tekrar Afganistan'a dönmüş ve ekibi ile birlikte Mektebi Tıbbiye Okulunda tıp eğitimi vermiştir (TİKA, 2014a: 198-199).

Şah'ın, Kabil'in batısındaki Aliabad bölgesinde 1931-1933 yılları arasında yaptırdığı büyük tüberküloz sanatoryumuna Afgan Kralı ve halkının, Dr. Rıfki Kamil Urga'ya duyduğu sevginin işareti olarak Dr. Rıfki Kamil Urga Sanatoryum Hastanesi adı verilmiştir (TİKA, 2014a: 198-199).

Göze çarpan faaliyetler incelendiğinde TİKA tarafından kurulan ve günlük 625 kişiye hizmet veren üç hastane, yaklaşık 225 kişiye hizmet veren iki ana-çocuk salıdı kiliniği ve 20.000 kişiye ulaşım hedefli iki gezici hastanenin işletilmesinin üstlenilmesi

ve bu hastanelerin borçlarının ödenerek işlevsellik kazandırılması sağlık alanında takdire şayan sonuçlar yaratmıştır (TİKA, 2006a: 90-91). Yapılan çalışmalarla 2005 yılından 2013 yılının sonuna kadar olan süre zarfında 5 milyona yakın Afgan vatandaşına sağlık hizmeti sunulmuştur (TİKA, 2014a: 197-198; TİKA, 2013a: 309).

Tahar ilinde Talokan ve Hoca Bahauddin İlçeleri Afgan-Türk Dostluk Ana-Çocuk Sağlığı Kliniklerine işletme desteği verilmesiyle birlikte örneğin sadece 2013 yılında yaklaşık 300.000 kişiye sağlık hizmeti verilebilmiştir. Söz konusu kliniklerde doğum kontrolü ile ana-çocuk sağlığı konusunda eğitim vermeye başlanmasıyla birlikte bir sağlık personelinin yardımı ile doğum yapanların oranı başlangıçta sadece % 5 iken 2013 yılında bu oran % 60'lara ulaşmıştır. Aile planlamasına yönelik eğitim vermeye devam edilmiş, eğitimlerden faydalanan ailelerin oranı ise % 10'lardan % 90'lara yükselmiştir (TİKA, 2014a: 197-198).

Resim 5.4: TİKA Tarafından Destek Verilen Sünnet Şölenlerinden (solda) ve TİKA'nın İşlettiği Talokan Çocuk ve Ana Sağlığı Kliniğinden Birer Kare

Kaynak: TİKA, 2009a: 53; TİKA,2009a: 52.

TİKA'nın sağlık alanında gerçekleştirdiği faaliyetler genel olarak değerlendirilirse;

- a. Bazı hastane ve sağlık kuruluřlarının⁴⁸ işletme giderlerinin karşılanması (TİKA, 2013a: 309; TİKA, 2013a: 313; TİKA, 2014a: 197-198; TİKA, 2014a: 197-198; TİKA, 2015a: 228; TİKA, 2011a:105-107; TİKA, 2010a: 102-103; TİKA, 2008a: 61; TİKA, 2010a: 102-103; TİKA, 2012a: 228-229),
- b. Hastane ve sağlık kuruluşlarının inşası ile tadilat ve tamiratlarının yapılması, ekipman desteğinde bulunulması (TİKA, 2013a: 315; TİKA, 2013a: 313; TİKA, 2014a: 198-199; TİKA, 2015a: 228; TİKA, 2015a: 228; TİKA, 2007a: 146; TİKA, 2012a:227-229; TİKA, 2011a:105-107; TİKA, 2010a: 102-103; TİKA, 2008a: 61; TİKA, 2010a: 102-103; TİKA, 2008a: ; TİKA, 2009a: 52),
- c. Türkiye'den sağlık hizmeti veren derneklere destekte bulunulması (TİKA, 2010a: 102-103),
- d. Sağlık personeli yetiştiren eğitim kurumlarının⁴⁹ inşası ve destekte bulunulması (TİKA, 2013a: 312; TİKA, 2014a: 198-199; TİKA, 2010a: 102-103; TİKA, 2008a: 61),
- e. Annelere yönelik eğitim programlarının icrası (TİKA, 2013a: 309),
- f. Sağlık personeline yönelik eğitim programlarının icrası (TİKA, 2013a: 315; TİKA, 2015a: 228; TİKA, 2014a: 198-199; TİKA, 2011a:105-107; TİKA, 2010a: 102-103; TİKA, 2008a; TİKA, 2009a: 52),
- g. Özellikle kimsesiz çocukların da dahil olduğu sünnet şlenlerinin düzenlenmesi (TİKA, 2013a: 309; TİKA, 2014a: 197-198; TİKA, 2014a: 199-200; TİKA, 2014a: 197-198; TİKA, 2008a: 61; TİKA, 2006a: 90-91),
- h. Sağlık hizmeti alma imkânından yoksun yerlerde sağlık taramalarının yapılması ve hastaların yerinde tedavi edilmesi (TİKA, 2013a: 309; TİKA, 2014a: 197-198; TİKA, 2014a: 197-198; TİKA, 2006a: 90-91),
- i. Tam teşekküllü ambulans tedarikine gidilerek mobil sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması (TİKA, 2013a: 316; TİKA, 2014a: 198-199),

---

⁴⁸ İşletme giderleri üstlenilen hastaneler: Faryab Vilayeti Meymene İli Afgan-Türk Dostluk Hastanesi, Tahar vilayeti Talokan ilçesi Afgan-Türk Dostluk Ana-ocuk Sağlığı Kliniği, Tahar vilayeti Hoca Bahauddin ilçesi Afgan-Türk Dostluk Ana-ocuk Sağlığı Kliniği, şibirgan Afgan-Türk Dostluk ocuk Hastanesi, Kabil Atatürk ocuk Hastanesi, Atatürk Milli ocuk Hastanesi, Kabil Aisa Bagrami Kliniği, şibirgan ve Tahar'da bulunan 2 Gezici Sağlık Kliniğidir.

⁴⁹ Bunlardan bir tanesi Faryab vilayetinde faaliyet yürüten Meymene Afgan-Türk Dostluk Ebe Eğitim Merkezi (TİKA, 2013a: 312) olup 2011 yılında hizmete açılmıştır (TİKA, 2011: 227-229).

j. Afganistan’da sağlık alanında faaliyet yürüten Afgan Kızılay Derneği, Afganistan İslam Cumhuriyeti zrller Birliği gibi derneklere destekte bulunulması (TİKA, 2015a: 228; TİKA, 2006a: 90-91; 2014a: 198-199),

k. Sağlık alışanlarının yurtdışındaki eğitim faaliyetlerine destekte bulunulması (TİKA, 2015a: 228), faaliyetleri göze çarpmaktadır.

5.4.1.3. Su Temini ve Sanitasyon Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Ülkede uzun süren çatışma ve karışıklar her alanda altyapıyı tahrip ederken, bundan içme suyu ve kanalizasyon sistemi de nasibini almış, işlemekte olan hiçbir içme suyu ve kanalizasyon şebekesi kalmamıştır. Nüfusun sadece %12’si temiz su bulur hale gelmiştir (Akkurt, 2005: 35). Hijyenik su kaynaklarına ulaşım sağlanamaması ve ülke genelinde kanalizasyon sistemi olmaması çoğu hastalığın oluşmasında esas etkenlerdendir. Konutlar içme suyunu kuyulardan sağlamakta, sanitasyon da ise genellikle foseptik kuyularından yararlanılmaktadır. Ülkenin büyük bir kısmı özellikle kırsal kesimde ve çoğu şehir merkezinde içme suyu ihtiyaını sağlayacak kuyu bulunmamaktadır. Su kuyusu bulunmayan yerlerde su ihtiyaı akarsulardan ve yağmur sularının biriktirildiği havuzlardan sağlanmaktadır. Bu havuzlarda biriken sular açık havaya maruz kaldığı ve herhangi bir dezenfeksiyona da tabi tutulmadıkları için birer mikrop yuvası ve hastalık kaynağı haline gelmektedir. Yapılan saha çalışmalarında Afganistan halkının yaklaşık % 75’inin acil içme suyuna ihtiyaı oluğu anlaşılmıştır. Düzenli içme suyu ve sanitasyon imkanlarının olmaması, ülkede salgın hastalıklara yüz yüze gelmesine neden olmakta ve bu hastalıklar nedeni ile çok sayıda kişi hayatını kaybetmektedir. 2005 yılı itibariyle ülke genelinde acilen 40.000 derin ve yarı derin içme suyu kuyusuna ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir (TİKA, 2006a: 91-92).

Ülkede barajların olmayışı ve buna bağlı olarak su dağıtımını sağlayacak şebeke sisteminin eksikliği, kuyu açmak suretiyle suya erişimi zorunlu kılmaktadır. Afganistan’da temiz içme suyuna sahip tek vilayet Herat olup ülke genelinde temiz suya erişim oranı yapılan çalışmalarla 2008 yılı itibariyle %23’e yükselmiş (TİKA, 2009a: 52-53), geçen süre zarfında hatırı sayılır bir gelişme kaydedilerek bu oran 2016 yılı itibariyle %53,3’e çıkarılmıştır (CIA, 2016). Ancak bu oran bile hale ülkenin içinde bulunduğu ihtiyaç halini göstermesi bakımından son derece önemlidir.

TİKA tarafından, Afganistan’ın içinde bulunduğu şartlar nedeniyle su kuyusu açılması ve sanitasyona yönelik çalışmalar öncelikli olarak ele alınan konulardan biri

olmuş ve 2005-2006 yılları arasında 49 su kuyusu hizmete açılmıştır. 2007 yılından itibaren 2005-2006 yıllarının aksine münferit su kuyuları açılması yöntemi genel anlamda benimsememiş, daha ziyade girişilen okul inşaatlarının içerisinde birer su kuyusu açma yoluna gidilmiştir (TİKA, 2008a:61-62). Yapılan çalışmalarda, Afganistan'ın çeşitli vilayetlerinde 2005-2007 yılında açılan 78 su kuyusundan toplam 230.000 kişi faydalanmış, 2008 yılında açılan 88 su kuyusundan ise 290.000 kişinin faydalanması sağlanmıştır (TİKA, 2009a: 52-53; TİKA, 2006a: 92; TİKA, 2007a: 148).

Resim 5.5: Afganistan'da Hijyenik Olmayan Su Toplama Yerlerinden (Solda) TİKA Tarafından Açılan Su Kuyularından (Sağda) Birer Kare

Kaynak: TİKA, 2006a: 92; TİKA, 2006a: 92.

2009 yılında Takhar ilinde 4 adet, Kabil ilinde 5 adet; 2010 yılında 1 adet; 2011 yılında 200 adet; 2012 ve 2014 yıllarında ise birer adet su kuyusu açılması öne çıkan çalışmalar olup 2010 yılından itibaren su depolarının da inşasına ağırlık verildiği görülmektedir.

Resim 5.6: Kabil’de Açılan Su Kuyularından (Solda) ve Okul Bünyesinde (Üstad Vicdan Lisesi) Açılan Su Kuyularından Birer Kare

Kaynak: TİKA, 2010a: 48; TİKA, 2010a: 48.

5.4.1.4. İdari ve Sivil Yapıların Geliştirilmesi Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Afganistan’ın onlarca yıldır süren savaş ve iç karışıklıklar dolayısıyla zarar gören bir diğer yanı da harabeye dönmüş idari ve sivil altyapıları olup, yeniden inşanın bir sütunu olarak uluslararası kuruluşların destek ve yardımlarıyla yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Büyük zarara uğrayan altyapıların yeniden inşası Afganistan’ın uzun dönem hedefleri arasında önemli yer edinmiştir (TİKA, 2010a: 102-103). Bu bağlamda eğitim, sağlık ve su alanındaki projelerinin yanında ülkede idari altyapının güçlenmesi ve demokrasinin gelişmesi için de birçok proje ve faaliyet gündeme alınarak gerçekleştirilme yoluna gidilmiştir (TİKA, 2006a: 92).

TİKA’nın bu alanda gerçekleştirdiği faaliyetleri incelendiğinde genel itibarıyla:

1. Kabil Askeri Lisesine ve Afganistan Kara Harp Okuluna destekte bulunulması, öğretim görevlisi gönderilmesi ve tercüman görevlendirmesinin sağlanması (TİKA, 2010a; TİKA, 2006a: 92),
2. Kadının statüsünün artırılması ve geliştirilmesi kapsamında, Afganistan Kadın İşleri Bakanlığına mali destekte bulunulması (TİKA, 2006a: 92; TİKA, 2010a),
3. Afgan sivil toplum kuruluşu AWSE ile işbirliği yapılarak kadınların toplum içerisindeki rolünün artırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunulması, sosyal ve ekonomik hayata entegrasi maksadıyla meslek edindirme ve insan haklarına yönelik

kursların verilmesi veya destekte bulunulması (TİKA, 2006a: 92; TİKA, 2007a: 151; TİKA, 2012a: 231; TİKA, 2013a: 316; TİKA, 2013a: 317; TİKA, 2014a: 203),

Resim 5.7: Maddi Destek Sağlanan UNIFEM'in Düzenlediği 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Etkinliklerinden Bir Kare

Kaynak: (TİKA, 2007a: 151)

yönelik doğrudan veya dernekler vasıtasıyla destekte bulunulması (TİKA,2007a: 148; TİKA, 2013a: 317; TİKA, 2015a: 229),

5. Gerek BM Güvenlik Konseyinin kararları ve NATO'nun Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasındaki genel hedefleri, gerekse kalkınma yardımların etkin bir uygulama alanı bulması, bölgedeki halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesinde etkinlik sağlamak ve ilin idari ve güvenlik kapasitesinin artırılması amacıyla Vardak İİE'nin kurulması (TİKA,2007a: 148; TİKA, 2008a: 60-61) ve aynı modelde Cevizcan İİE'nin açılması (Doğan, 2010),

6. Sivil toplum kuruluşlarının geliştirilmesi maksadıyla UNIFEM tarafından Afgan kadın parlamenterlere yönelik kurulan Eğitim ve Araştırma Merkezine ekipman ve teçhizat desteğinde bulunulması (TİKA, 2007a: 149),

7. Spor kompleksi kurulması ve sporculara ekipman desteğinde bulunulması (TİKA, 2007a: 149; TİKA, 2008a: 60; TİKA,2007a: 149; TİKA, 2008a: 60-61),

8. Çocuk parkı inşası (TİKA, 2007a: 149; TİKA, 2010a; (TİKA, 2011a),

9. Cami inşa ve onarımı (TİKA, 2007a: 151; TİKA, 2008a: 60-61; TİKA, 2013a: 320; TİKA, 2014a: 205)

10. Yazılı ve görsel medya organlarına destekte bulunulması (TİKA, 2007a: 151; TİKA, 2007a: 151; TİKA, 2010a),

4. Kimsesiz çocukların topluma kazandırılması ve meslek edindirerek yoksulluğun azaltılması amacıyla meslek edindirme kurslarının verilmesi, barınma ve iaşesi ile eğitimine

11. Vardak İl İmar Ekibi bünyesindeki Vardak Program Koordinasyon Ofisi vasıtasıyla Vardak vilayeti idari ve sivil altyapılarının iyileştirmesine yönelik faaliyetlere destek verilmesi ve bu konuda proje üretilmesi (TİKA, 2008a: 60-61),

12. Vardak Örnek Polis Karakolu ve Polis Eğitim Merkezi⁵⁰ inşası ve burada polis eğitimi verilmesi, Kabil Polis Akademisi'ne destek verilmesi (TİKA, 2008a: 60-61; TİKA, 2010a; TİKA, 2014a: 202; TİKA, 2014a: 202),

Resim 5.8: Polis Eğitim Merkezi'nde Verilen Eğitim Sonrası Gerçekleştirilen Mezuniyet Töreninden Bir Kare

13. Afgan istatistik uzmanlarının, Ekonomi Bakanlığı uzmanların ve Afganistan Standartlar İdaresi (ANSA) uzmanlarının eğitimine destekte bulunulması, Afganistan Dışişleri Bakanlığına, Savunma Bakanlığına, Su ve Enerji Bakanlığına teknik donanım sağlanması (TİKA, 2008a: 60-61; TİKA, 2010a),

14. Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin evinin restorasyonu ve Kültür Merkezi kurulması (TİKA, 2008a: 60-61; TİKA, 2010a; TİKA, 2011a),

15. Mevlana Köyü projesi ile Hoca Bahauddin Veled Medresesi tadilatı kapsamında, medrese etrafındaki evlerin boşaltılması ve boşaltılan evlerdeki ailelerin yeni yerleşim yerine intikal ettirilmesi amacıyla evleri boşaltılan Hoca Gulak Köylüleri için Belh Valiliğince belirlenen alana ev, çevre duvarları, mescit ve su kuyularının olduğu yeni yerleşim alanı inşası (TİKA, 2016: 45),

16. Kabil Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü içerisinde oluşturulan Türkoloji kürsüsüne ve diğer Türkoloji projelerine destekte bulunulması (TİKA, 2010a: 102-103; TİKA, 2010a),

---

⁵⁰ 2009-2013 yılları arasında 39 dönemlik üçer aylık sürelerle devam eden programlarda 1378 kişiye eğitim verilmiştir (TİKA, 2014a: 202)

17. Üniversitelere destekte bulunulması (TİKA, 2010a),
18. NRC uyuşturucuyla mücadeleye destekte bulunulması (TİKA, 2010a; TİKA, 2011a),
19. Afganistan Bağımsız Reform ve Sivil Hizmetler Komisyonunu uzmanlarının eğitimine destekte bulunulması (TİKA, 2010a; TİKA, 2011a),
20. Afgan ve Türk Dostluk Gününe destekte bulunulması (TİKA, 2010a; TİKA, 2011a),
21. Türkçenin yaygınlaştırılmasına yönelik faaliyetlere destekte bulunulması (TİKA, 2010a),
22. Ulusal Proje ve Bilim Olimpiyatlarına destekte bulunulması (TİKA, 2009a: 53),

Resim 5.9: TİKA Tarafından Destek Verilen Ulusal Proje ve Bilim Olimpiyatlarından Bir Kare

Kaynak: TİKA, 2009a: 53

23. Hâkim ve savcılara eğitim verilmesi (TİKA, 2011a; TİKA, 2014a: 200; TİKA, 2015a: 229),
24. Vardak ili Meydan-ı Şehir İl Şurasına⁵¹ destekte bulunulması (TİKA, 2011a; TİKA, 2014a: 201),
25. Âşık Mahsuni Şerif'i Anma ve Uluslararası Hacı Bektaşî Veli Ozanları Şölenine Afganistan'dan katılımın desteklenmesi (TİKA, 2011a),
26. Kutlu Doğum Haftası Etkinliklerine destekte bulunulması (TİKA, 2012a: 230),

---

⁵¹ İl Şura binaları halkın bir evi olarak nitelendirilmekte olduğundan sivil ve idari kalkınma çalışmalarında ayrı bir öneme sahiptir.

27. Göçebe hayatından sonra ülkenin batı vilayeti Herat'ta yerleşik hayata geçen ve Afganistan Türkmenleri gelenek ve kültürlerini koruyup geliştirmek amacıyla kurulan Afganistan Türkmenleri Kültür Derneğine donanım desteğinde bulunulması (TİKA, 2013a: 316),

28. Yasama organının işleyişine yönelik yerinde eğitim verilmesi (TİKA, 2014a: 200),

29. İdari yapının güçlendirilmesi projesi kapsamında kaymakam, vali yardımcısı ve il müdürleri bazı diğer bürokratlara eğitim ve çalışma ziyareti düzenlenmesi ve destekte bulunulması (TİKA, 2014a: 201; TİKA, 2014a: 201; TİKA, 2014a: 201; TİKA, 2014a: 202; TİKA, 2014a: 202; TİKA, 2015a: 229),

30. Yerel yönetimler ve mülki idare mensuplarına, Türkiye'de yerinde çalışma ziyareti düzenlenmesi (TİKA, 2014a: 201),

31. Türk Dünyası Belediyeler Birliği ile işbirliğinde yerel yönetimler konusunda eğitim programı ve çalışma ziyareti düzenlenmesi (TİKA, 2014a: 202),

32. Afganistan Adalet Bakanlığı'na bağlı bir kurum olarak 2010 yılından bu yana faaliyet gösteren ve Kunduz, Kunar, Celalabad, Host, Laman, Hilmend, Bağlan ve başkent Kabil illerindeki 12 şubesi ile Afganlara kimya, biyoloji, matematik, geometri, fizik, coğrafya, tarih, dil ve bilgisayar dersleri ve meslek edindirme gibi destekleyici eğitimler veren İslam Sakafat ve Kültür Merkezi'ne destekte bulunulması (TİKA, 2014a: 202),

33. İletişim altyapılarının geliştirilmesi (TİKA, 2011a),

34. Televizyon, radyo ve diğer medya alanlarının altyapısının geliştirilmesi ve ilgililerine eğitim verilmesi (TİKA, 2011a; TİKA, 2013a: 318; TİKA, 2013a: 318; TİKA, 2014a: 203), dikkat çeken faaliyetlerdir.

Resim 5.10: Mezar-I Şerif Vilayetinde 22.000 m².lik Alana İnşa Edilen Afgan-Türk Dostluk Parkından Birer Kare

Kaynak: TİKA, 2012a: 233.

5.4.1.5. Ekonomik Altyapıların Geliştirilmesi Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Diğer sektörlerde olduğu başkent Kabil dahil olmak üzere Afganistan, mevcut altyapı tesislerinin çoğunu aynı şekilde yıllarca süren savaş ve istikrarsızlık ortamında kaybetmiştir (TİKA, 2008a: 60; DEİK, 2003: 4). Ülkenin içinde bulunduğu darboğaz ekonomik altyapıların geliştirilmesi hususuna da eğilinmesini gerekli kılmıştır.

Ekonomik altyapıların geliştirilmesi alanında gerçekleştirilen faaliyetler incelendiğinde:

a. Bankacılık ve finans sektörlerinin geliştirilmesi amacıyla Afgan Ekonomi Bakanlığı'ndan uzmanların eğitim programına alınması (TİKA, 2007a: 150; TİKA, 2010a),

b. Afganistan'da sıkıntının en çok hissedildiği sektörlerin başında gelen ulaşım sektörünün yeniden yapılandırılmasına katkıda bulunmak adına köprü inşaatlarının gerçekleştirilmesi (TİKA, 2008a: 60; TİKA, 2011a; TİKA, 2012a: 232-233),

c. Yol yapımı ile yerleşim alanlarındaki meydan, resmi bina, ana yol ve merkezdeki sokak aralarının aydınlatılması (TİKA, 2008a: 60; TİKA, 2011a; TİKA, 2012a: 232-233; TİKA, 2014a: 203; TİKA, 2015a: 230; TİKA, 2010a: 102-103),

d. Uluslararası fuarlara katılımcı gönderilmesi (TİKA, 2009a: 54-56), göze çarpan faaliyet türleridir.

Resim 5.11: Tahar Vilayetinde 2009’da Sel Felaketinde Tahrip Olan ve Yeniden İnşa Edilen 60 m Boyunda 11m Eninde Kökçe Nehri Köprüsü

Kaynak: TİKA, 2012a: 232.

Afganistan’ın yeniden imarı kapsamında, takdir alan önemli projelerden birisi olan, başkent Kabil’in Şehir içi yollarının iyileştirilmesi amacıyla Aralık 2012’de başlatılan Puli Sokhta-Darulaman Sarayı arası yol yapımı projesi 2014 yılında tamamlanmış ve toplam altı Őeritli olan yol ve halkın hizmetine sunulmuştur. İnşa edilen yol, bölgeye ticari ve sosyal olarak büyük katkı sağlamış ve yolun  evresi Kabil’in yeni cazibe merkezi haline gelmiştir (TİKA, 2015a: 230).

Resim 5.12: Altı Őeritli Kabil, Puli Sokhta-Darulaman Sarayı Yolu

Kaynak: TİKA, 2015a: 229-230.

5.4.1.6. Üretim Sektörleri Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

1979 yılından bu yana süren karışıklıklar nedeniyle Afganistan'ın ekonomisi oldukça zayıflamış, ülke BM Kalkınma Programı'nın (UNDP) İnsani Gelişme Raporunda ekonomik verileri ve yaşam düzeyi açısından 173 ülke arasında 171. sırada yer almıştır. Ülke topraklarının sadece % 12'si ekilebilir olmasına rağmen, tarım Afganistan'ın en önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır. 2013 yılı resmi verilerine göre, ekilebilir alanların sadece % 6'sı kullanılmaktadır (TİKA, 2014a: 204; TİKA, 2013a: 319).

Oldukça zor bir durum içerisinde olan üretim sektörleri alanında gerçekleştirilen projeler incelendiğinde genellikle:

a. Tarım ve hayvancılık alanında eğitimler verilmesi (TİKA, 2008a: 62; TİKA, 2014a: 204-205) ve kayısı islimleme odası yapımı ve tefrişatının gerçekleştirilmesi (TİKA, 2009a: 54-56),

b. Meyvecilik ve sebzeçilik konusunda verilen eğitimler ile birlikte, bazı tür ağaçların temin edilmesi (TİKA, 2008a: 62; TİKA, 2012a: 233; TİKA, 2013a: 319; TİKA, 2014a: 203-204; TİKA, 2014a: 204; TİKA, 2014a: 204; TİKA, 2008a: 60-61),

c. Türk-Afgan Dostluk Ormanı projelerinin gerçekleştirilmesi (TİKA, 2006a: 93; TİKA, 2008a: 62; TİKA, 2012a: 233; TİKA, 2013a: 320; TİKA, 2013a: 320; TİKA, 2014a: 205; TİKA, 2014a: 231),

d. Soğuk hava depolarının inşası (TİKA, 2010a: 104-105; TİKA, 2009a: 54-56),

e. Hayvancılık konusunda eğitimlerin gerek Afganistan'da gerek Türkiye'de verilerek, ekipman desteğinde bulunulması ve özellikle sığır cinsini iyileştirme projelerinin yürütülmesi (TİKA, 2010a: 104-105; TİKA, 2014a: 231),

f. Tarım Meslek Lisesi açılması ve iletilmesine destekte bulunulması (TİKA, 2010a: 104-105; TİKA, 2013a: 319),

g. Süt toplama ve soğutma merkezi projelerinin yürütülmesi (TİKA, 2014a: 205), hususlarının ön plana çıktığı görülmektedir.

5.4.1.7. Acil ve İnsani Yardım Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Mevsim normallerinin üzerinde seyreden yağışlar nedeniyle oluşan sel felaketleri, heyelan, deprem gibi doğal felaketlerin yanında bulaşıcı hastalıklar ve salgınlar, yetersiz beslenme ve barınma sorunları, Afganistan'da her türlü insani ve acil yardımı

gereklilikten öte zorunlu kılmaktadır. Diğer taraftan ülkenin çok düşük seviye seyreden sosyo-ekonomik yapısı, yardımların yeterli seviyede kalmasına imkân vermemektedir. Her şeye rağmen Türkiye'nin belirli bir program ve ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda bazı yardımlarda bulunduğu görülmektedir. Yapılan yardımlar genel itibariyle gıda, giyecek ve barınma yardımından oluştuğu görülmektedir.

Resim 5.13: Sarı- Pul'da Meydana Gelen Sel Felaketinden Bir Kare

Kaynak: TİKA, 2013a: 321.

Resim 5.14: Gıda ve İnsani Yardım Faaliyetlerinden Birer Kare

Kaynak: TİKA, 2007a: 152; TİKA, 2009a: 53.

5.4.2. Türk İl İmar Ekiplerinin 11 Eylül Sonrası Afganistan'ın Yeniden İnşasındaki Rolü

İl İmar Ekibi (İİE) kavramı; İngilizce, Provincial Reconstruction Team (PRT) kavramının Türkçe karşılığı olup, “askeri bir lidere bağlı ünitelerden meydana gelen,

çoğunluğu askerlerden oluşan ve 50-100 kişilik gruplar halinde çalışan, temelde “Süper Sivil-Asker İşbirliği (SAİ)” veya “Süper Sivil-Asker Harekât Merkezi” olarak tanımlanmaktadır.

İl İmar Ekipleri, barışın korunması ve güvenliğin sağlanması ile meşruiyetin tesisinde özel önemi olan ve taktik düzeyde önemli ulus inşası aktörleridir (Goodson, 2012: 256-257). Afganistan’ın yeniden inşasında, merkezi yönetimin iktidarının yayılmasını sağlamak, küçük altyapı projelerinin koordinasyonu ve finansmanı, belli derecede yerel güvenlik temini maksadıyla kurulmakta (Weinbaum, 2012: 201), yerel yetkililer ile iyi ilişkiler kurup yerel koşulları iyileştirerek, koaliton güçleri ve Afgan yönetimi hakkında olumlu fikirleri güçlendirmekte ve yardım programları geliştirmektedirler (Goodson, 2012: 234-235). Bu bağlamda İİE’leri Afganistan’da yürütülen gerek istikrar gerek yeniden inşa çalışmalarının önemli bir unsuruna dönüşmüştür.

İl İmar Ekipleri, özellikle, diğer kuruluşların yetersiz kaldığı alanlarda imar çabalarına iştirak etmektedirler. İİE’i aynı zamanda; milislerin terhisi ve silahsızlandırılması, demokratik bir kontrol altında polis kuvvetlerinin ve sorumlu ulusal bir ordunun oluşturulması, uyuşturucu ticaretinin önlenmesi ve yasal bir sistem oluşturulması gibi Afgan Güvenlik Sektörü Reformlarını (GSR) da desteklemeyi amaçlamaktadırlar.

İİE’leri buldukları bölgelerde devriye faaliyetleri ile kamu düzenini kontrol etmek, etkilemek ve arabuluculuk etmek, diğer uluslararası toplulukların imar çabalarını kolaylaştırmak ve Afgan Hükümetinin etkisinin genişlemesini mümkün kılarak istikrarı sağlamak maksadıyla teşkil edilmişlerdir.

İİE’leri gerek yerel yapı, gerekse lider ülkenin tercihlerine göre değişik yapılarda kurulabilmektedir. Genellikle muharip kuvvetler ve sivil-asker işbirliği personeli ile mühendis, Dışişleri Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı gibi teknik görevli sivillerden mürekkep (Weinbaum, 2012: 201), yaklaşık 80 kişiden teşkil edilerek, gerek STK’nın gerek yerel ve uluslararası güçlerin rahat çalışabilecekleri güvenlik adaları oluşturmaya çalışmışlardır (Goodson, 2012: 234). İİE’lerinin görevi, esas itibari ile bulunduğu bölgede faaliyet yürüten ulusal ve uluslararası organizasyonları da kapsadığı ifade edilebilir. Bu amaçla her ne kadar Afgan Hükümeti ilk başta Loya Cirga tarafından Bonn Antlaşmasına göre kurulmuş, müteakiben 2004 seçimlerinde seçimle

işbaşına gelmiş ise de Kabil dışında yerel liderlerin halk üzerinde ağırlığı söz konusu olduğundan, Afgan Hükümetinin etkinliğini Afganistan geneline yaymak için Güvenlik Sektörü Reformu kapsamında; Afgan Milli Ordusu (AMO) eğitimi, silahsızlandırma, asker terhisi ve yeniden birleşme, polis eğitimi, hukuki reform ve narkotik suçlarla mücadele öncelikli hedef olarak benimsenmiştir. Dolayısıyla bağlamda yeniden inşayı kolaylaştırmak ikincil hedef olarak kalmıştır.

Ancak toplum gruplarıyla iyi bağlar tesis etme, yerel anlaşmazlıkların çözümlenmesi ve STK'larının rahat çalışabileceği güvenli ortamı sağlama gayretine rağmen, İİE'leri, STK'larınca yapıları itibariyle insani ve kalkınma hedeflerini askeri hedeflerle karıştırdıkları, böylece yerel yardım çalışanlarını da tehlikeye attıkları hususunda eleştiriye uğratılmışlardır (Weinbaum, 2012: 201-202). Bu bağlamda diğer ülkelerin teşkil ettiği İİE'lerinden farklı olarak Türkiye'nin açtığı Vardak ve Cevizcan İl İmar Ekipleri operasyonel görevden arındırılmış, sivil yapısı nedeniyle ayrıcalıklı bir yer edinmiştir.

Afganistan merkezi yönetiminin kontrolünün Afganistan'ın tümüne teşmil edilmesine katkı sağlayan İİE'lerinin ilki Afganistan'da, 31 Aralık 2002 tarihinde Gardez'de ABD tarafından kurulmuş olup, 2003 yılı başından itibaren Bamyana ve Kunduz illerinde yapılanmaya başlamışlardır. 27 Ocak 2004 tarihi itibariyle, Afganistan'da 14'ü Koalisyon Güçleri'ne ve 5'i NATO/İSAF komutasında olmak üzere toplam 19 PRT faaliyet göstermekte⁵² iken 2014 yılı itibari ile değerlendirildiğinde bu sayı 28'e⁵³ ulaşmış olup, bunlar da misyonlarını tamamlamalarını müteakip söndürülmesi sağlanmıştır.

2003 yılı ortası itibariyle Afganistan'da güçlü bir uluslararası güç bulunmaması, ulus inşası ile ilgili süreçleri sıkıntıya sokmuş, hem ISAF hem de Koalisyon Güçleri bu durumun önüne geçmek maksadıyla 2004 yılında asker sayısını artırma yoluna gitmişlerdir (Weinbaum, 2012: 201). Diğer taraftan 2003 yılında az sayıda olan İl İmar Ekipleri, yeniden inşa stratejisinin omurgası haline gelmişlerdir. Kırsal bölgelerde

---

⁵² ABD (Gardez, Sharana, Tarin Kowt, Lashkar Gah, Khowst, Qalat, Kandahar, Farah, Asadabad, Gazni, Celalabad, Herat), ABD-Yeni Zelanda (Bamyana), Kore-ABD (Parwan), Koalisyon Güçleri bünyesinde; İngiltere (Mezar-ı Şerif, Meymene), Almanya (Feyzabad ve Kunduz), Hollanda (Pul-i Kumri) NATO/UGYK bünyesinde İİE (PRT) açmıştır.

⁵³ Açılan İİE ve konuş durumları Ekte sunulmuştur.

istikrarın sağlanması ve yeniden yapılanmayı kolaylaştırma amacı güden İİE sayısı 4 iken böylece 6 ay içinde 16'ya çıkartılmıştır (Goodson, 2012: 234).

İl İmar Ekipleri'nin, yeniden inşa stratejisinin omurgası haline gelmesi, öncelikle 13 Ekim 2003'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, NATO yönetimindeki UGYK'nin yetkisinin Kabil dışında da (İİE ve geçici sınırlı konumlanmalar şeklinde) faaliyet göstermesini sağlayacak şekilde genişletilmesini oybirliğiyle kabul etmesiyle başlamış ve öncelikle Almanya tarafından kontrol edilmekte olan Kunduz'daki, İİE'nin, 30 Aralık 2003'te İSAF kontrolüne geçirilmesi sağlanmıştır. Haziran 2004'teki NATO İstanbul Zirvesini takiben Mezar-ı Şerif ve Mavnana'daki İngiliz kontrolündeki İİE'leri, 1 Temmuzda UGYK'ya devredilmiştir. Ardından diğer il İmar Ekipleri e sırasıyla ISAF komutasına devredilmiş, böylece, UGYK/ISAF'ın yetki alanının, kısa bir süre sonunda Afganistan geneline yayılması sağlanmıştır.

Yeni stratejiye göre öncelikle NATO, ISAF'ın komutasını Ağustos 2003'te üstlenerek komutanın her 6 ayda bir değiştirilmesi modeline son vermiş, 2 ay sonra da BM Güvenlik Konseyi, UGYK'ın görev alanını nispeten sakin olan Kuzeybatı ve Kuzey-orta bölgelerini de kapsayacak şekilde genişletmiştir. Yapılan değişiklikler ile NATO üyesi ülkelerin öncelikle İİE'nin görevini devralması ardından da Sonsuz Özgürlük Harekâtının (SÖH/OEF) komutasının da bu ülkelere üstlenmesi tasarlanmıştır. Nitekim NATO, Temmuz 2004'te düzenlenen İstanbul Konferansında, Afganistan'daki güçlerini Ekim 2004 Devlet Başkanlığı seçimlerine kadar 10.000'e çıkarmayı kararlaştırmıştır (Goodson, 2012: 235).

Ancak çoğunlukla 2004 yılı içerisinde Irak'tan kaydırılan Amerikan kara özel hareket güçlerinin saldırgan, ülkenin kültürünü hiçe sayan yaklaşımları, ülkenin güneybatı kesimlerinde görev alan İİE ve yardım kuruluşlarının faaliyetlerini güçleştirmiştir. Nitekim bu durum 2005 ilkbaharında Karzai'nin isyancılara karşı yapılan operasyonlarda hükümetin daha fazla yer alması gerektiğini talep etmesine neden olmuştur (Weinbaum, 2012: 216).

Farklı ülkelere teşkil edilen İİE'lerinin başarı düzeyleri birbirinden çok farklılıklar arz etmektedir. Özellikle Peştun bölgesinde bulunan İİE'lerinin kalkınma projelerini yürütme yeteneğinden yoksun olduğu, temel güvenlik sorunlarını çözemediği, bir kısım okul ve sağlık tesisi inşasını bile yönetemeyecek kadar kötü donanımlı olduğu gözlemlenmiştir (Weinbaum, 2012: 201).

UGYK/ISAF kapsamında ilki 2006 yılında Vardak ili merkezinde, diğeri 2010 yılında Cevizcan'da olmak üzere Türkiye tarafından, iki İİE kurularak diğeri İİE'lerinden farklı olarak sivil bir yapıda Afganistan'ın yeniden imarına katkıda bulunmuştur. Vardak İİE ve Cevizcan İİE'nin yapısı, görev, yetki ve icra ettiği görevlere aşağıda yer verilecektir.

5.4.2.1. Vardak İl İmar Ekibi

Vardak İl İmar Ekibi (İİE)⁵⁴ 3 Ağustos 2006 tarih ve 2006/8320 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuş ve 12 Kasım 2006 tarihinde Vardak ili merkezi Meydan Şehir'de faaliyetine başlamıştır. Vardak İl İmar Ekibi, sivil nitelikli ancak askeri unsura da sahip bir modeli esas almış olup Afganistan'da askeri yapıda faaliyet yürüten diğeri yapılardan farklı bir görünüm arz etmektedir. Bu bağlamda Vardak İl İmar Ekibi sivil yönetimi esas alan niteliğinden dolayı UGYK/NATO kapsamında ilk uygulama olup, diğeri ülkelerin PRT'lerinin aksine güvenlik ve narkotik amaçlı operasyonel görevler üstlenmemiştir. Vardak İİE Eski Sivil Koordinatörü Yavuzcan'a göre, amacı yeniden inşa olan İİE'lerinin, askeri olması işin doğasına aykırı olup sivil yapısı sayesinde, sivillerle ile irtibatla daha rahat hareket etmekte ve sivillerin daha kolay güvenini kazanmaktadır (Lobjakas, 2009). Ancak şunu belirtmekte fayda vardır ki; Türklerin ve Türk askerinin Afganistan'da varlığı hiçbir ülke ile kıyaslanamayacak özelliklere sahiptir. Nitekim Afganistan'da görev yaptığım süre içerisinde hiçbir Afgan sivil veya güvenlik personeli ile Türk askeri (jandarma) kimliğimle bireysel olarak, iletişim ve güven sorunu yaşamadığım gibi yaşandığına da şahit olmadım. Hatta Türk veya Türk askeri kimliğimizin, Afganistan'da alanı veya niteliği her ne olursa olsun, her bir Afgan'ın kalbinin veya kurumun kapısını açmakta bir anahtar olduğuna şahit olunmuştur. Nitekim bu durumun farkında olan diğeri ülke askerlerinin de Türk kimliğini çok sık olarak kullanmaya çalıştıkları veya nitelik arz eden faaliyet ve projelerde Türkler ile birlikte olmaya özen gösterdikleri görülmüştür.

Sivil yapıda olduğunu ifade ettiğimiz Vardak İİE, yukarıda da ifade edildiği üzere bünyesinde faaliyet yürüten askeri unsurlara da sahiptir. Bu maksatla teşkil edilen

---

⁵⁴ İngilizce kaynaklarda ve bazı Türkçe kaynaklarda PRT (Provincial Reconstructon Team) olarak adlandırılmakta olup Genelkurmay Başkanlığının kaynaklarında ise Bölgesel İmar ekibi olarak ifade edilmektedir.

Askeri Birlik Komutanlığının görevi ise İİE'nin, iskân ve tesislerinin emniyetinden, UGYK ve buna bağlı karargâh ve komutanlıklar ile irtibat ve koordinasyonda bulunmakla ilgilidir. Ancak Askeri Birlik Komutanlığı sivil-asker işbirliği gibi diğer görevlere de destekte bulunmuşlardır (TCDB, 2006).

Vardak Türk İl İmar Ekibi Vardak ili ve 9 ilçesinde faaliyet göstermekte olup Vardak ili ve ilçelerinde: Yönetim birimlerinin oluşumunu kolaylaştırmak; Afganistan'da yasal olarak faaliyet gösteren ve Dışişleri Bakanlığınca uygun görülen uluslararası kuruluşlarla ve sivil toplum örgütleriyle imkânlar ölçüsünde reform faaliyetlerinde ve sivil yönetimin güçlendirilmesi konusunda işbirliği yapmak; insani yardım ve yeniden yapılandırma faaliyetlerini desteklemek; Afgan makamlarıyla yakın işbirliği içinde ilin imar, sağlık, eğitim, tarım gibi altyapı ve kalkınma alanlarda destek vermek ve idarelerin kapasite geliştirmesine yönelik çalışmalarda bulunmaktadır (TCDB, 2006).

Vardak İİE 2006 yılında teşkilatlanma ve yerleşme çalışmalarını tamamlamasına müteakip; ilk aşamada 64 asker (Jandarma dâhil), 20 polis, 10 eğitimci, 2 Dışişleri Bakanlığı personeli, 1 Vali Yardımcısı, 2 Sağlık Uzmanı, 1 TİKA görevlisinden mürekkep kadrosu ile 2007 yılından itibaren de faaliyetlerine başlamıştır (TİKA, 2007b: 42).

Türkiye her ne kadar Afgan halkının ihtiyaçları doğrultusunda yardımlar yapmaya devam etse de Vardak İl İmar Ekibi, uzun süreli projelerini tamamlamayı müteakip 2013 yılından itibaren söndürülme aşamasına gelmiştir. Nitekim her iki ülkenin vardığı mutabakat sonrasında 2013 Mayısı itibari ile Emniyet genel Müdürlüğü personeli son görevini de tamamlamayı müteakip, İİE yerleşkesinin Türk – Afgan Dostluk Lisesi'ne dönüştürülmesi çalışmaları başlamış ve Kasım 2013 itibari ile Afgan halkına sunulması planlanmıştır. Ancak prosedürel işlemler ve devam eden çalışmalar nedeniyle okulun açılışı 28 Mayıs 2014 tarihinde yapılan törende Afganistan Eğitim Bakanı Faruk Wardak, Vardak Valisi Abdulmajid Khugyani, Afganistan Parlamentosu üyesi Milletvekilleri, Türkiye Cumhuriyeti Kabil Büyükelçisi İsmail Aramaz, TİKA, Vardak Valiliği ve Afganistan Eğitim Bakanlığı yetkililerinin de katılımıyla gerçekleştirilmiş böylece proje kapsamında söz konusu bina, bahçesi, yatakhane, kütüphanesi, yemekhanesi, sınıf ve laboratuvarlarıyla Afganistan eğitimine büyük katkı sağlayacak 300 kişilik bir yatılı liseye dönüştürülmüştür Lisenin açılışında bir konuşma yapan

Afganistan Milli Eğitim Bakanı Faruk Vardak'ın TİKA ya teşekkür ederek, "Afganistan'da faaliyet gösteren hiç bir yabancı misyonun veya oluşumun Türkler ile aynı olmadığını, Türklerin 'tek kalp iki beden' duygusu ile hareket ettiğini" ifade etmesi Türklerin Afganistan'da gerçekleştirdiği misyonun da ne kadar anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır (İHA, 2014).

Vardak İl İmar Ekibi binasının TİKA tarafından okula dönüştürülmesiyle birlikte, okul yönetimiyle TİKA arasında yapılan anlaşmayla okulda seçmeli olarak haftada 4 saat Türkçe dersi verilmektedir. Böylece Vardak Hamid Karzai Lisesi, Afganistan'da lise düzeyinde Türkçe eğitimin verildiği tek devlet okulu olma özelliğine de sahip olmuştur (TİKA, 2008a: 60-61; TİKA, 2015b: 226).

Her ne kadar Vardak İİE misyonunu tamamlamış olsa da Afganistan ile ilişkilerini tarih boyunca dostluk ve kardeşlik üzerine oturtan Türkiye, 2014 tarihinden sonra da, diğer ülkelerin buradan ayrılacağını açıklamasına ve de ayrılış sürecine girmiş olmasına rağmen, Afganistan'ın istediği müddetçe bu ülkede kalmaya devam edeceğini bu süreç içerisinde deklare etmiş ve ülkenin kalkınmasında aktif rol oynamaya devam edeceğinin iradesini süresiz olarak ortaya koymuştur. Nitekim 2009 yılından itibaren gündemde olan uluslararası misyonun Afganistan'dan ayrılması hususu ile ilgili olarak, 08 Temmuz 2012 tarihinde Japonya'nın başkenti Tokya'da düzenlenen ve Afganistan'ın geleceğinin tartışıldığı toplantıda, birçok ülke Afganistan'ın istikrarı ve kalkınmasına katkılarını açıklarken, Türkiye de, geçmişte verdiği taahhütlerin yanı sıra 2015-2017 yılları arasında kalkınma projelerine 150 milyon dolar sağlayacağını ve Afgan kardeşlerinin istediği sürece onların yanında olacaklarını, açıklamıştır (Ahaber, 2012a; Presstürk, 2012).

5.4.2.1.1. Vardak İl İmar Ekibinin Faaliyetleri

Vardak İl İmar Ekibi gerek kendi tespitleri gerekse yerel yönetim organları ve uluslararası organizasyonlarca yaptığı istişareler sonucunda Afgan halkının ihtiyaçlarını tespit ederek, esas itibari ile sağlık, eğitim ve tarım alanlarında ağırlıklı olarak faaliyet yürütmüştür. Kısa etkin projelerle doğrudan etkin sonuçlara ulaşmayı hedeflerken, diğer uzun vadeli projelerin tespitini müteakip bunların inşasını TİKA'ya devretmektedir.

Vardak İl İmar Ekibi'nin genel olarak faaliyetleri değerlendirildiğinde aralarında 21 okul, 11 klinik, 10 tarım tesisi, 18 muhtelif imar ve yenileme, 16 kapasite geliştirme, 15 kapsamlı yardım, 3 sosyal hizmetler, 11 insani yardım, 6 işletme ve bakım ve diğer

projeler olmak üzere 119 projeyi hayata geçirdiği görülmektedir (Sondakika, 2013; Haberler, 2013). Vardak İİE'nin yürürlüğe soktuğu projelerin birçoğu ekte⁵⁵ sunulmuş olup İİE'nin faaliyetlerinin değerlendirilmesi bağlamında incelenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Vardak İİE'nin ana faaliyet alanlarındaki çalışmalarını aşağıdaki alt başlıklar halinde incelemek mümkündür.

5.4.2.1.1.1. Üretim Sektörleri Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler⁵⁶

Vardak İl İmar Ekibinin, üretim sektörü altyapısının geliştirilmesine yönelik yürüttüğü kısa etkin projeler kapsamında, Vardak ilinin de genel yapısına uygun olarak tarımsal projelere ağırlık verdiği görülmüştür. Bu bağlamda önem arz eden proje olarak, 2008 yılında 80.000 m².lik arazi üzerinde, bilgisayar laboratuvarlı 16 derslik ve 160 yatak kapasiteli öğrenci yurdu ile birlikte, marangozhane, bitki ve gıda laboratuvarı binalarının da bulunduğu, Tarım ve Veterinerlik Meslek Lisesi hizmete açılmış, yerleşke içerisinde 2010-2011 eğitim ve öğretim yılında da Tarım ve Veterinerlik Enstitüsü hizmete girmiştir. Vardak Tarım ve Veterinerlik Lisesi ile Konya/Çumra Tarım Lisesi arasında 25 Mart 2009 tarihinde “Kardeş Okul Protokolü” imzalanmıştır.

Resim 5.15: Tarım ve Veterinerlik Meslek Lisesinden Birer Kare

Kaynak: Osman Kabacaoğlu'ndan alınmıştır.

⁵⁵ Projeler, Mayıs-Kasım 2012 döneminde Vardak İİE'de görev yaptığım süre içerisinde yerinde yapılan inceleme ve görev yapan personelin verdiği bilgilerden derlenmiştir.

⁵⁶ Bu bölümde verilen bilgiler, Mayıs-Kasım 2012 dönemindeki Vardak İİE'ndeki görevim süresince Vardak İİE'nde tarım uzmanı olarak görevli Osman Kabacaoğlu ve Vardak Tarım Lisesinde öğretmen olarak görevli Esadullah Azizi ile yaptığımız ikili görüşme ve yerinde yapılan ziyaretlerden derlenmiştir.

Vardak İİE'nin, Vardak ilinde takdirle karşılanan önemli diğer projelerinden bir tanesi de ilde hizmete açmış olduğu soğuk hava depolarıdır. Bu bağlamda Meydan Şehir'de ve Sayıdabad ilçelerinde 500 ve 1000 tonluk 2 soğuk hava deposu Afgan halkının hizmetine sunulmuştur.

Resim 5.16: 500 ve 1000 Tonluk Soğuk Hava Depolarından Birer Kare

Kaynak: Osman Kabacaoğlu'ndan alınmıştır.

Soğuk hava depolarının yanında yeraltı muhafaza depoları da benzer şekilde Afgan halkının hizmetine sunulan hizmetlerdendir. Ayrıca aşağıda bir görüntüsü verilen Meydan Şehir Veteriner Kliniği de, Vardak'a kazandırılan tarımsal kalkınmaya yönelik önemli hizmetlerden biri olmuştur.

Vardak İİE'nin tarımsal kapasitenin artırılması yönündeki yürüttüğü diğer faaliyetleri kapsamında, Türkiye gezileri ve eğitimleri, yerinde yapılan eğitimler kapsamında 1710 çiftçiye verilen hayvancılık ve bahçecilik eğitimi örnek olarak verilebilir. Ayrıca 2012 yılı sonunda Afgan halkının hizmetine sunulan, tarım alanındaki önemli hizmetlerden biri de 6 ton kapasiteli süt toplama ve soğutma merkezidir.

5.4.2.1.1.2. Sağlık Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler⁵⁷

Vardak İİE'nde bir askeri ve bir Afgan doktor tarafından Vardak halkına tüm giderlerin Türkiye tarafından karşılandığı sağlık hizmeti verilmiştir. Böylece beslenme ve hijyen şartları nedeni ile ciddi sağlık problemleri yaşayan Afgan halkının acıları dindirilmeye çalışılmıştır. Kurulduğu 2006 yılından itibaren sağlık hizmeti veren Vardak İİE'i bu kapsamda her ay ortalama 1000 kişinin muayenesini üstlenmiştir.

Ayrıca Vardak İİE tarafından il genelinde açılan 14 klinik de sağlık hizmeti vermeye devam etmektedir.

5.4.2.1.1.3. Eğitim Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Kurulduğu 2006 yılından 2014 yılına kadar Vardak İİE'nin Afgan halkının en önemli ihtiyaç alanlarından biri olan eğitim alanında da ciddi hizmetler vermiş, bu kapsamda kurs ve seminerler ile okul bakım onarım faaliyetleri dışında 21 okulun hizmete açılmasını sağlamıştır (İHA, 2014; Sondakika, 2013). Hizmete açılan okul ve yılları Ekte genel olarak listelenmiştir.

5.4.2.1.1.4. İnsani Yardım Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Kısa etkin projeler kapsamında değerlendirilen insani yardım faaliyetleri de Vardak İİE'nin üzerinde durduğu faaliyetler arasında olmuştur (Bkz. KB, 2006). Bu kapsamda ihtiyaçlı ailelere yiyecek, giyecek, yakacak yardımı yapılmış, imkânlar ölçüsünde yetimhaneler desteklenmeye çalışılmıştır.

---

⁵⁷ Bu bölümdeki veriler, Vardak İİE'nde doktor olarak görev yapan Yzb. Kadir Karaca'dan edinilen bilgilerden derlenmiştir.

Resim 5.17: 2012 Yılı Kurban Bayramı Yardım Faaliyetinden Birer Kare

Kaynak: Kişisel arşivimden alıntılanmıştır.

Resim 5.18: 2012 Yılı Vardak İli Yetimhanesi Çocuklarına Yapılan Giyecek Yardımından Birer Kare

Kaynak: Kişisel arşivimden alıntılanmıştır.

5.4.2.1.1.5. Askeri Birlik Faaliyetleri

Vardak İl İmar Ekibi Askeri Birlik Komutanlığının personelinin miktar, terki ve görevleri Genelkurmay Başkanlığı'nca belirlenmiştir. Her ne kadar personel mevcudu yıllar itibari ile değişiklik göstermekte ise de yaklaşık olarak 60 kişilik personele sahiptir. Asli olarak Vardak İl İmar Ekibinin iskân tesislerinin emniyetinden ve UGYK ve buna bağlı askeri karargah ve komutanlıklar ile irtibat ve koordinasyonun sağlanmasından sorumludur. Bunun yanı sıra personel ve unsurları ile Vardak ilinde sivil makamlarca yapılacak sivil-asker işbirliği faaliyetlerinde bulunarak değerlendirme ve tavsiyelerde bulunmak muhabere ve elektronik bilgi sistemleri desteğinin sağlanmasına katkı sağlamak gibi görevleri bulunmaktadır. Her ne kadar doğrudan görev ve sorumluluk verilmemiş olsa bile, askeri personelin, her türlü insani yardım

faaliyeti ve iki ülke insanını daha iyi tanıma ve kaynaştırma imkânı sağlayan organizasyon ve sportif faaliyetler içerisinde yer aldığı görülmüştür. Nitekim diğer ülke askerlerinden uzak durmaya özen gösteren Afgan gençlerinin, Türk askerleri ile yaptıkları sportif faaliyetlerden büyük zevk aldığı gözlemlenmiştir.

5.4.2.1.1.6. Emniyet Birimi Faaliyetleri

Vardak İİE’de görev yapan bir diğer unsur da Emniyet Birimidir. Emniyet Birimi, Vardak İİE’de, sivil personelin emniyetini almakla görevli 1 Özel Harekât Timi, karagah ve Vardak İİE’nin hizmete açtığı Polis Eğitim Merkezinde ders ve danışmanlık hizmeti veren amir ve memurlardan oluşan 10 personel ile toplamda 25 kişiden oluşan bir birimdir⁵⁸.

Afgan Ulusal Polisi eğitime katkı sağlayan Emniyet Birimi personeli, Vardak İİE’nin hizmete açtığı Afgan-Türk Polis Eğitim merkezinde, Afgan-Türk eğitimcilerin ortak eğitim verdiği yaklaşık 1,5 ay süreli bir nevi hizmet içi eğitim faaliyeti ile katkısını devam ettirmiştir. 2006 yılında hizmete açılan Eğitim Merkezi, Ekim 2012 tarihi itibarıyla Türkiye’den gönderilen 315 eğitici personelin katkısıyla 36 dönemde 1236 öğrenci mezun vermiştir (Öztekin⁵⁹, 2012). 2013 yılı içinde yaklaşık 140 öğrencinin daha eğitim alması planlanarak⁶⁰ eğitim almaları sağlanmıştır.

Her ne kadar Vardak İİE’nde görevli Emniyet Genel Müdürlüğü personelinin bir faaliyeti olmamakla birlikte, Emniyet Genel Müdürlüğü’nün faaliyetleri kapsamında zikredilmesi gereken bir husus da Sivas Polis Meslek Yüksek Okulu’nun AMP eğitimine yaptığı katkılarla ilgilidir. Afgan Ulusal Polisinin Eğitilmesi ve Kapasitesinin Geliştirilmesi Hususunda Türkiye ve Afganistan Hükümetleri Arasında İşbirliği Yapılmasına Dair Mutabakat Muhtırası 5 Mart 2011 tarihinde Kabil’de imzalanmış (RG, 2011), NATO ve Japonya’nın da para desteğini alan bu muhtırayla 6 aylık dönemlerde 500 öğrenciye Sivas Polis Meslek Yüksek Okulu’nda temel polislik eğitimi verilmesi hedeflenmiştir. Bu sayede Türkiye kendi eğitim tesis ve eğitimcilerini kullandırmak suretiyle 500’ü öğrenci, 10’u Afgan gözetmen, 32 tercüman 542 kişinin

---

⁵⁸ Görev yapan Emniyet Birimi personel sayısı dönem dönem değişebilmektedir (Bkz. Çiftçi, 2006: 49)

⁵⁹1. Sınıf Emniyet Müdürü İdris Öztekin, 2012 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü Vardak İİE Emniyet Müdürü görevini yürütmüştür.

⁶⁰ Vardak İl Emniyet Müdür Yardımcısı’nın 16.10.2017 tarihindeki Afgan-Türk Polis Eğitim Merkezi 36. Dönem Mezuniyet töreni konuşmasından derlenmiştir.

iaşe ve ibatesini yüklenerek, AMP eğitimine 2.239.436 dolarlık katkı sağlamıştır (TBMM, 2011). Projenin kalan bütçesinin yarıya yakın kısmı Japonya tarafından, yarıdan az fazlası da NATO Afganistan Eğitim Misyonu tarafından karşılanacaktır (Şahin, 2011).

Bu eğitim programı Afganistan'daki kapasite oluşumunu destekleme açısından ve de Afganistan ile yürütülen güvenlik işbirliği faaliyetleri açısından önem arz etmektedir.

Mutabakat zaptı gereğince Sivas Polis Meslek Yüksek Okulu'nda 14 Temmuz 2011 tarihinde başlayan 1. Dönem Afgan Ulusal Polisi Temel Eğitimi 13 Ocak 2012 tarihinde tamamlanmış ve 490 Afgan Ulusal Polisi mezun edilerek Afganistan'ın değişik birimlerinde göreve başlamışlardır. Devam eden dönem eğitimleri ile en son 05.01.2017 tarihinde 5'inci Dönem Afgan Bayan Polis Eğitiminin Mezuniyeti yapılmış olup 2011 yılından bugüne kadar 1 dönem uzmanlık, 4 dönem erkek ve 4 dönem bayan olmak üzere toplamda 2841 kişiye eğitim verilmiştir (EGM, 2017; EGM, 2012a). Varılan Mutabakatta göre dikkat çeken husus, taraflar mutabakatın iptalini istemediği sürece mutabakatın birer yıl kendiliğinden uzayacağı hususudur⁶¹.

5.4.2.2. Cevizcan İl İmar Ekibi

Cevizcan Türk İl İmar Ekibi, Afgan Hükümeti'nin daveti ve Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (UGYK) ülkeleri ile yapılmış yakın müzakereler sonucunda, 21 Temmuz 2010 tarihinde Şibirgan'da kurulmuştur. Cevizcan İl İmar Ekibi Afganistan'da görev yapan 27 ve Kuzey Bölge Komutanlığı altında görev yapan 6 İl İmar Ekibinden biri olup 2014 yılı sonuna kadar hizmet vermiştir (GENKUR, 2017). Afganistan'daki ikinci İİE'miz olan Cevizcan İİE, 21 Temmuz 2010 tarihinde Dışişleri Bakanı Ahmet DAVUTOĞLU ve Afganistan Sağlık Bakan Vekili Süreyya DELİL ile beraberindeki üst düzey heyetin katılımıyla hizmete açılmıştır (CİİE, 2012; TCDB, 2010b; Türk, 2010).

Açılıшта bir konuşma yapan Dışişleri Bakanı Ahmet DAVUTOĞLU, "Afganistan'a hizmet etmekle, Türkiye'ye hizmet etmek arasında hiçbir farkın olmadığını, Afganistan'ın kaderinin Türkiye'nin kaderi, Afganistan'ın sıkıntısı Türkiye'nin sıkıntısı, Afganistan'ın mutluluğu Türkiye'nin mutluluğudur" şeklinde

---

⁶¹ Bkz. Afgan Ulusal Polisinin Eğitilmesi ve Kapasitesinin Geliştirilmesi Hususunda Türkiye ve Afganistan Hükümetleri Arasında İşbirliği Yapılmasına Dair Mutabakat Muhtırası, 2011: md.1-9.

beyanda bulunarak Türkiye'nin Afganistan'a olan bakışını ortaya koymuştur (Köylü, 2010).

Cevizcan İl İmar Ekibi ile İsveç tarafından yönetilen Mezar-i Şerif İl İmar Ekibi, 15 Nisan 2010 tarihinde hem Cevizcan hem de Sar-i Pul illerinde müşterek olarak kalkınma ve kapasite oluşturmak için gösterdikleri çabalarda sorumluluk alma konusunda anlaşmışlar ve bu kapsamda Cevizcan ve Sarıpul vilayetlerinde kalkınma ve Afgan Güvenlik Güçlerinin eğitimi dahil, kapasite gelişiminden sorumlu olarak faaliyet yürütmüşlerdir. Cevizcan İl İmar Ekibi, Türkiye tarafından 2006 yılında Vardak vilayetinde başarıyla uygulanmakta olan sivil nitelikli, ancak askeri ve polis unsurlarını da bünyesinde barındıran Vardak İl İmar Ekibi modelini temel almıştır (TCDB, 2010b).

Cevizcan İl İmar Ekibinin faaliyetleri incelendiğinde, yukarıda ifade edildiği üzere Vardak İl İmar Ekibinin faaliyetleri ile benzer nitelikli olarak, Acil ve İnsani yardım, eğitim, sağlık, su temini ve sanitasyon, üretim sektörleri kapasitesinin artırılması, idari ve sivil yapıların geliştirilmesi ve desteklenmesi, ekonomik altyapıların geliştirilmesi alanlarında gayret artırımına gittiği görülmektedir (Doğan, 2012; Bkz. TİKA, 2010a-2015a).

Vardak İl İmar Ekibinin yapısı ve faaliyetleri önceki bölümde detaylı olarak incelendiğinden ve birebir benzerlik gösterdiğinden Cevizcan İl İmar Ekibinin yapısı ve faaliyetlerine burada tek tek yer vermeye gerek görülmemiştir. Ancak icra edilen faaliyetlerin detaylı olarak incelenmesi arzu edildiği takdirde TİKA 2010-2014 Faaliyet Raporlarının incelenmesi faydalı olacaktır.

5.4.3. TSK'nın 11 Eylül Sonrası Afganistan'ın Yeniden İnşasındaki Rolü

Atatürk, 1937 yılında Türkiye'ye ziyarette bulunan Romanya Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmede dünya siyasetine ile ilgili düşüncelerini "İnsanlığın hepsini bir vücut ve her milleti bunun bir organı saymak icap ettiğini; bir vücudun parmağının ucundaki acıdan, diğer bütün organlar etkilendiğini; dünyanın herhangi bir yerinde bir rahatsızlık var ise bundan bana ne, denmemesi gerektiğini; böyle bir rahatsızlık varsa tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla meşgul olmamız gerektiğini" ifade ederek ortaya koymuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu M. K. Atatürk'ün bu düşünceleri doğrultusunda Türkiye, barışı destekleme harekâtlarına uluslararası yükümlülükleri, millî menfaatleri ile imkân ve kabiliyetleri ile orantılı olarak katkıda bulunmaktadır

(TSK, 2012). Türk dış politikası gerekleri doğrultusunda TSK, Kore Savaşı'na katıldığı 1950 yılından bugüne kadar; Somali, Bosna-Hersek, Makedonya, Yugoslavya, Arnavutluk, Sudan, Irak, Libya, Kongo'da yürütülen harekatlara katkı sağlamış ve halen Bosna-Hersek, Kosova, Afganistan, Lübnan, Sudan ile Somali karasuları ve açıklarında icra edilen barışı destekleme harekatlarına katkı sağlamaktadır (TSK, 2012).

TSK'nin, Afganistan'a katkısının, Türkiye ile Afganistan arasındaki ilişki, tarihi, siyasi, sosyal ve kültürel bağlardan güç aldığı ifade edilebilir. Nitekim Türkiye'nin Afganistan ordusunun eğitime yönelik katkıları 4 Ekim 1928 tarihli Afgan Ordusunun Tensiki Hakkındaki Antlaşmaya uzanan köklü bir geçmişe sahiptir (TCDB, 2010a).

Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere Afganistan'da, güvenliğin sağlanmasında Afgan Geçici Yönetimine destek sağlamak amacıyla, 05 Aralık 2001 tarihli Bonn Anlaşması ve BM Güvenlik Konseyinin 20 Aralık 2001 tarih ve 1386 sayılı kararı ile Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (UGYK-ISAF) teşkil edilmiş ve 16 Ocak 2002 tarihinde göreve başlamıştı. UGYK Harekâtının sorumluluk sahası başlangıçta sadece Afganistan'ın başkenti Kabil ve çevresi ile sınırlıyken, BM Güvenlik Konseyi'nin 18 Ekim 2003 tarihli ve 1510 sayılı kararı ile tüm Afganistan'ı kapsayacak şekilde genişletilmiş ve Afganistan'ın tamamını kapsayacak şekilde UGYK Harekâtı kapsamında altı bölge komutanlığı oluşturulmuştur. UGYK Harekâtına, dönem dönem katılan ülke sayısı ve katkıda bulunduğu kuvvet miktarı değişmekle birlikte, uluslararası koalisyona 50 ülkeden yaklaşık 130.000 personel iştirak etmiştir. Türkiye de başlangıçtan beri UGYK Harekâtına katkıda bulunan en aktif olarak ülkelerden biri olarak; ilk UGYK görevi olan ve İngiltere liderliğinde yürütülen UGYK-I dönemine bölük seviyesindeki birlik ve bazı karargâh subayları ile birlikte toplam 276 kişilik personel katkısında bulunmuştur. Ardından Haziran 2002-Şubat 2003 tarihleri arasında 19 ülkeden 5000 kişinin oluşturduğu UGYK-II dönemine hem başarı ile liderlik etmiş, hem de kuvvet sayısını artırarak 1300 personel ile tabur seviyesinde katkıda bulunmuştur (Tanesen, 2006: 55). Türkiye bu süre zarfında Kabil Uluslararası Havaalanı'nın işletilmesi ile birlikte başta eğitim ve sağlık olmak üzere 176 projenin gerçekleştirilmesini sağlamıştır (Koçer, 2006: 56; Öztürken, 2009).

Türkiye, 3'üncü Kolordu Komutanlığı ile Şubat-Ağustos 2005 tarihleri arasında, UGYK-VII döneminde de ikinci kez 30 ülkenin katkıda bulunduğu 1450'si Türk olan 8000 personelden oluşan UGYK'ya komuta etmiş, aynı dönemde NATO komuta

kontrol yapısı içerisinde bulunan Kabil Uluslararası Havaalanı yine Türkiye tarafından işletilmiştir. Ayrıca 04 Ağustos 2008 ile 04 Şubat 2009 tarihleri arasında 3'üncü Kolordu Komutanlığının 100 personeli ile UGYK Karargâhı desteklenmiştir (TSK, 2012; ISAF, 2007a-2014h).

UGYK-X döneminde 06 Nisan 2007-06 Aralık 2007 tarihleri arasında, ISAF Harekâtının altı bölge komutanlığından biri olan Kabil Bölge K.lığı'nın lider ülke sorumluluğu Türkiye tarafından üstlenilmiştir. Türkiye bu görevini en son, 01 Kasım 2009'da tekrar devralmış ve bu görevi birer yıllık sürelerle uzatılarak Ağustos 2014'e kadar devam ettirilmiştir. Bu dönemde UGYK güvenlik sorumluluğunun Afgan Güvenlik Güçlerine devrinin dönüşümü kapsamında Kabil Bölge Komutanlığı'nın, Kabil Eğitim, Danışmanlık ve Yardım Komutanlığı'na dönüşmesi ile birlikte 01.01. 2015 tarihinden itibaren bu Komutanlığın sorumluluğunu almış ve halen bu görevini yaklaşık 550 personel ile devam ettirmektedir (TSK, 2012; ISAF, 2007a-2014h; NATO, 2015a-2017; GENKUR, 2016).

NATO liderliğinde icra edilmekte olan UGYK Harekâtının 2014 yılı sonunda tamamlanması ile birlikte NATO'nun, Afganistan'la ilişkilerinin temel unsurlarından birini Kararlı Destek Misyonu oluşturmuştur. 20-21 Mayıs 2012 tarihlerinde Şikago'da ve 4-5 Eylül 2014 tarihlerinde Galler'de gerçekleştirilen NATO Devlet ve Hükümet Başkanları zirvelerinde alınan kararlar çerçevesinde, 1 Ocak 2015 tarihinde başlatılması öngörülen Kararlı Destek Misyonu'nun muharip bir nitelik taşımaması ve Afgan makam ve kurumlarına eğitim, danışmanlık ve yardım sağlamak amacıyla iki yıl icra edilmesi planlanmış; Afgan Ulusal Güvenlik Güçlerinin ülke genelinde güvenlik sorumluluğunu bütünüyle üstlenmesi hedeflenmiştir. Nitekim Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti misyonu 31 Aralık 2014 tarihinde nihayete ererek yerini, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 12 Aralık 2014 tarihli ve 2189 (2014) sayılı kararı ile 01 Ocak 2015 tarihinde başlatılan Kararlı Destek Misyonu'na bırakmıştır. Bu kapsamda TBMM de, Türk Silahlı Kuvvetleri unsurlarının NATO'nun Afganistan'da icra edeceği Kararlı Destek Misyonu ve devamı kapsamında yurt dışına gönderilmesine yönelik olarak, Anayasa'nın 92'nci maddesi uyarınca Hükümete iki yıl süreyle izin verilmesi, TBMM Genel Kurulunun 06.01.2015 tarihli 38'inci birleşiminde kabul edilmiştir.

TBMM'nin de verdiği yetki ile Türk Silahlı Kuvvetleri, Afgan halkına desteğini 2015 yılından itibaren, Kararlı Destek Misyonu (KDM/ RSM) çerçevesinde yaklaşık 550 kişilik bir kuvvetle sürdürerek:

- a. Kabil Eğitim, Yardım ve Danışma Komutanlığı görevini üstlenmiş,
- b. Kabil Uluslararası Havaalanı'nın işletilmesini üstlenmiş,
- c. Afgan Eğitim Kurumlarına danışman görevlendirme desteği sağlamış,
- d. Kuzey Eğitim, Yardım ve Danışma Komutanlığı karargâhına subay görevlendirmesi ve Afganistan 209. Kolordusuna danışman katkısı sağlamıştır (GENKUR, 2017; GENKUR, 2016).

Türkiye, UGYK'daki görevi süresince, Afganistan'da dönem dönem değişmekle birlikte yaklaşık 700 personeli ile görev icra etmiş ve katkıda bulundurduğu kuvvet ve yardımları ile UGYK/ISAF Harekâtına destek veren ülkeler içerisinde ilk altı ülke içinde yer almıştır (Bkz. ISAF, 2007a-2014f; GENKUR, 2016).

TSK, Afganistan'da icra ettiği görevler kapsamında, Afganistan Askerî Lisesinin sponsorluğunu sürdürmekte olup eğitici, danışman ve öğretmenleri ile Komuta Kurmay Kolejinde ve çeşitli askerî eğitim merkezlerinde görev yapmaktadır. Türkiye'nin Afganistan'a verdiği eğitim desteği kapsamında Afganistan'da ve Türkiye'de 235 personel görev icra etmiştir. UGYK/ISAF Harekâtı çerçevesinde 12.500'den fazla Afgan personele, Afganistan'da görev yapan Türk personel tarafından yerinde eğitim verilmiştir (TSK, 2012).

Bunlar haricinde UGYK tarafından Başkanlık Sarayı'nın korunması maksadıyla kurulan Afgan Milli Muhafız Taburunun tekâmül eğitimi 21 Eylül-28 Kasım 2002 tarihleri arasında Türkiye tarafından görevlendirilen 30 subay ve astsubay tarafından verilmiştir (Akkurt, 2005: 318-319).

Her yıl tahsis edilen kaynağın yaklaşık 550.000 ABD dolarlık kısmı, 13 TSK personelinin danışman ve öğretmen olarak görev yaptığı Afgan Harp Okulu öğrencilerinin giyim kuşam ağırlıklı ihtiyaçlarında kullanılmaktadır. Askerî eğitim ve iş birliği kapsamında Afganistan ve Türkiye'de eğitimler verilmektedir (GENKUR, 2009a: 103).

Afganistan Milli Ordusunda bağımsız görev icra edebilecek şekilde diğer ekipman ve sarf malzemeleri ile birlikte 6 milyon ABD doları tutarında 3 adet 155 mm'lik çekili obüs bataryası kurulması sağlanmış ve Afganistan Millî Ordusu bünyesinde topçu

birliği oluşturmak maksadıyla hibe edilen yirmi dört adet 155 mm'lik çekili obüslerle ilgili, yüz on altı Afgan personelin eğitimi ülkemizde tamamlanmıştır. Ayrıca Afganistan Komando Taburlarında eğitici olarak görev yapacak on sekiz Afgan personele de Türkiye'de eğitim verilmiştir (GENKUR, 2009a: 102-103).

TSK'nın Afganistan'da üstlendiği birçok görevden birisi de Afgan Ulusal Güvenlik Güçlerinin Afganistan'ın güvenliğini tek başına sağlayabilecek yeterliliğe ulaştırılmasıdır. Bu maksatla TSK tarafından Kabil'de açılan Gazi Askerî Eğitim Merkezi'nde 2010-2011 yılları arasında Afgan astsubayların temel eğitimleri Türk askeri tarafından verilmiştir (TSK, 2012). Merkez, 08.02.2010 tarihinde kursa katılan 598 Afgan Ulusal Ordusu askerini 1 Nisan 2010 tarihinde mezun ederek ilk mezunlarını vermiş (TCDB, 2010a), yaklaşık olarak 3 ay süren eğitimler sonrasında 3000 civarında Astsubay eğitim görmüştür.

Türkiye-Afganistan Askerî Eğitim İşbirliği faaliyetleri çerçevesinde 2001 yılından beri yaklaşık 3.300 Afgan personele TSK eğitim kurumlarında eğitim verilmiştir. Halen Afgan personelin Türkiye'deki eğitimlerine de devam edilmektedir (TSK, 2012).

Afganistan'da etnik kökeni ne olursa olsun halkın tamamına eşit yakınlıkta olacak şekilde; Afgan yönetimini desteklemek, Afganistan Millî Ordusunu eğitmek ve Afganistan halkına güvenlik, istikrar ve gelişme konusunda yardım etmek maksadıyla bulunan TSK, Türkiye'nin millî kısıtlamaları gereği; kendi sorumluluk sahası dışında ve mayın temizleme, terörle mücadele, uyuşturucuyla mücadele faaliyetlerinde yer almayarak (TSK, 2012; GENKUR, 2009b: 6-17, 18, 21; Zeyrek, 2012), Türkiye'nin Afganistan üzerinde yarattığı yumuşak gücün tüketilmesine de engel olduğu gibi bu gücünün artırılmasına yönelik sivil-asker işbirliği faaliyetleri de yürütmüştür.

Nitekim Türk Silahlı Kuvvetleri bu maksatla kısa vadeli etkin projelerle Afgan halkına el uzatmakta ve bu kapsamda okul onarımları, insani yardım faaliyetleri gibi faaliyetlerle Afgan halkının gönlünde taht kurmaktadır. Bu faaliyetler içerisinde: Afganistan dikimevinin modernleştirilmesi (GENKUR, 2009a: 102); yerel halk eğitim merkezleri aracılığı ile 13 farklı kursta 700 öğrenciye, Türkçe ve meslek edindirme kursları verilmesi; Mayvand Hastanesi Bulaşıcı Hastalıklar Polikliniği inşası; su kuyuları açılması; Afgan Genel Kurmay Başkanlığı bahçesine VİP salonu inşası; Parvarish Gah Kız-Erkek Yetiştirme Yurdu onarımı, Özgürlük Parkı Spor Kompleksi inşası, Kabil Üniversitesi Türkoloji bölümüne teknik destekte bulunulması, Kabil Milli

Müzesine destekte bulunulması, Türk Mezarlığı onarımı, öğrenci ve okullara kırtasiye yardımı, okullara sıra masa ve yazı tahtası yardımı, Sayed Nur Lisesi'nin onarımı, Prof. Kamil Rıfki Urga Anıtının onarımı, Atatürk Çocuk Hastanesi onarımı ve Ek Poliklinik binası inşası örnek olarak gösterilebilir (Tanesen, 2006: 53).

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, önem arz eden bir faaliyeti de, onlarca yıl süren savaşın getirdiği rahatsızlıklar ve yetersiz beslenme, hijyen problemleri nedeni ile hastalıklarla mücadele eden Afganlıların yaralarına merhem olabilmek maksadıyla Doğan Kamp yerleşkesinde, Atatürk Asker Hastanesinde verdiği sağlık hizmetidir. Bütün masrafların Türkiye tarafından karşılandığı hastanede; 9 Türk, 2 Azeri, 3 Afgan doktor görevli olup 2003-2011 yılları arasında 152.972 hasta tedavi edilmiştir. 2012 yılında görevli Afganistan'da görevli bulunduğum esnada yerinde yapılan incelemelere göre 2012 yılı Ocak-Ekim dönemi Kabil Atatürk Hastanesi tedavi faaliyet durumu: UGYK personeli 3.715; Afgan askeri personeli 375; Afgan sivil 18.293; Türk 535 kişi olmak üzere toplam 22.918 hastanın tedavisi şeklinde gerçekleşmiştir.

Yıllar itibari ile değerlendirildiğinde her geçen gün hizmet alan Afganlı hasta sayısında artış görüldüğü rahatlıkla söylenebilir. Yerel Afgan çalışanlarla yapılan görüşmelerde ilginç bir şekilde hastanenin bulunduğu mahalle sakinlerinin hastaneyi sahiplendikleri, diğer bölgelerden gelen insanlara zorluk çıkardıkları tedaviye gelen Afgan hastaların şikâyetlerinden öğrenilmektedir. Ancak zamanla bu olgunun yıkılacağı rahatlıkla söylenebilir.

5.5. Türkiye'nin, 11 Eylül Sonrası Afganistan'ın Yeniden İnşa Sürecindeki Yumuşak Güç Rol Stratejisi

Kendi bölgesinde önemli bir aktör olan Türkiye, yukarıda genel olarak zikredilen saiklerle 11 Eylül sonrasında Afganistan'ın yeniden inşası sürecine katılmayı diğer uluslararası aktörlerin yanında önemli görmüştür. Ancak diğer önemli aktörler gibi Türkiye de her şeyden önce bu süreçte sahip olduğu yumuşak gücünün farkında olarak bu sürece dahil olmuştur. Bu noktada Türkiye'nin yüz yüze geldiği en büyük handikap, ortak tarih ve kültür mirasıyla önemli derecede yumuşak güce sahip olduğu Afganistan üzerinde, sahip olduğu bu gücü kaybetme olasılığı olmuştur. Bu nedenle Türkiye, bazı milli kısıtlamalar geliştirmiş, bu milli kısıtlamalar içerisinde de önemli yer edecek şekilde, her ne kadar sert güç unsurlarını aktif olarak sahada kullansa da muharip bir rol

almaktan imtina etmiştir. Diğer taraftan Türkiye, gerçekçi bir bakış açısı geliştirerek, Afgan halkının ihtiyaçlarına yönelik tespitlerde bulunmuş ve bu dönemdeki ekonomik sıkıntılara ve kısıtlı imkânlarına rağmen seçtiği bu faaliyet alanlarında Afganistan'ın inşasına katkıda bulunmuştur.

Bu bağlamda Türkiye, Nye tarafından sert güç unsuru olarak gösterilen ekonomik güç kaynakları ile askeri güç kaynaklarını kullanarak yumuşak güç yaratmayı başarmıştır. Türkiye'nin yumuşak güç yaratan stratejisini; düşman yok milli kısıtlaması, muharip görevin reddi, kapasitif inşanın aktif aktörü başlıkları altında ele alınabileceği değerlendirilmektedir.

5.5.1. Düşman Yok Milli Kısıtlaması

Türkiye, Afganistan'ın yeniden inşası sürecinde genel olarak saha çalışması bağlamında sivil unsurlarla TİKA, askeri unsurlarla Kabil Bölge Komutanlığı ve UGYK/NATO müşterek kadro görevlerini; hem askeri hem sivil unsurları ile Vardak İl İmar Ekibi ve Cevizcan İl İmar Ekibi ile görevler icra etmiştir. İcra edilen görevlerde özellikle kültürel ve tarihi bağlarla sıkı sıkıya kenetlenmiş dost ve kardeş Afgan halkı arasında yanlış yorumlamalara sebebiyet verebilecek durumların önüne geçmek amacıyla Türkiye, icra ettiği görevlerin icrasıyla ilgili bir kısım milli kısıtlamalara gitmiştir. Bu milli kısıtlamalar:

- a. Muharip bir görev icra etmemekle birlikte muharip bir kuvvet olan Kabil Bölge Komutanlığı Tabur Görev Kuvvetinin Kabil ili sınırları dışında görev almaması,
- b. Hiç bir Türk kuvvetinin terörizmle mücadelede kullanılmaması (Zeyrek, 2012),
- c. Hiç bir Türk kuvvetinin uyuşturucu ile mücadelede doğrudan kullanılmaması,
- d. Hiç bir Türk kuvvetinin mayın temizleme gibi görevlerde kullanılmaması,
- e. İl İmar Ekiplerinde görevli unsurların birlik emniyeti dışında bölge güvenliği gibi amaçla kullanılmaması,
- g. Kara Havacılık Birliğinin Cevizcan ve Vardak İl İmar Ekipleri bölgesi ve desteği hariç olmak üzere Kabil Bölge Komutanlığı sorumluluk sahası dışında ve muharip maksatlı kullanılmaması şeklinde ortaya konulmuştur (GENKUR, 2009b: 6-17-18, 21).

Dikkat edileceği üzere geliştirilen milli kısıtlamalarla, yıllardır iç çatışmalarla boğuşan Afganistan'da kendine hiç bir grubu düşman tanımlaması içine almadığı gibi,

halkının büyük bir kısmının gelirini uyuşturucudan elde ettiği düşünüldüğünde, düşman yaratacak uygulamalardan da kaçınıldığı görülmektedir. Ancak milli kısıtlamalar kadar ve hatta ondan daha önemli bir diğer husus görev alan personelin izlediği tutumla ilgilidir. Zira Afganistan’da görev alan personelin tutum ve davranışlarında Afgan halkına terörist gözüyle bakmaması veya şüphe ile yaklaşmaması, samimi ve dostane tutum sergilemesi yumuşak güç yaratılmasında daha etkin bir faktör olduğu görülmüştür.

5.5.2. Muharip Görevin Reddi

Her ne kadar askerler, Nye ve takipçileri açısından sert güç yapısının en temel unsuru olarak görülse de askerlerin, ülkelerin artık daha çok yoğunlaştığı yeni savaş şekilleri ve ulus inşa süreçlerinin gerekliliği nedeniyle yumuşak gücün de en önemli unsurlarından birisi olmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, bir yandan Türk Silahlı Kuvvetlerini, Afganistan’ın yeniden inşa sürecinde aktif olarak kullanırken, diğer yandan, yukarıda izah edildiği üzere geliştirilen milli kısıtlamalarla meşru müdafaa hariç olmak üzere onları muharip vasfından arındırarak, insani yardım, sağlık, eğitim, sanitasyon gibi Afgan halkının ihtiyaç alanlarında faaliyet yürütmelerini öncelleştirmiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin muharip nitelikli olmayan ve kapasitif inşaya yönelik bu tutumu onun aynı zamanda bir yumuşak güç mimarı olmasını sağlamıştır.

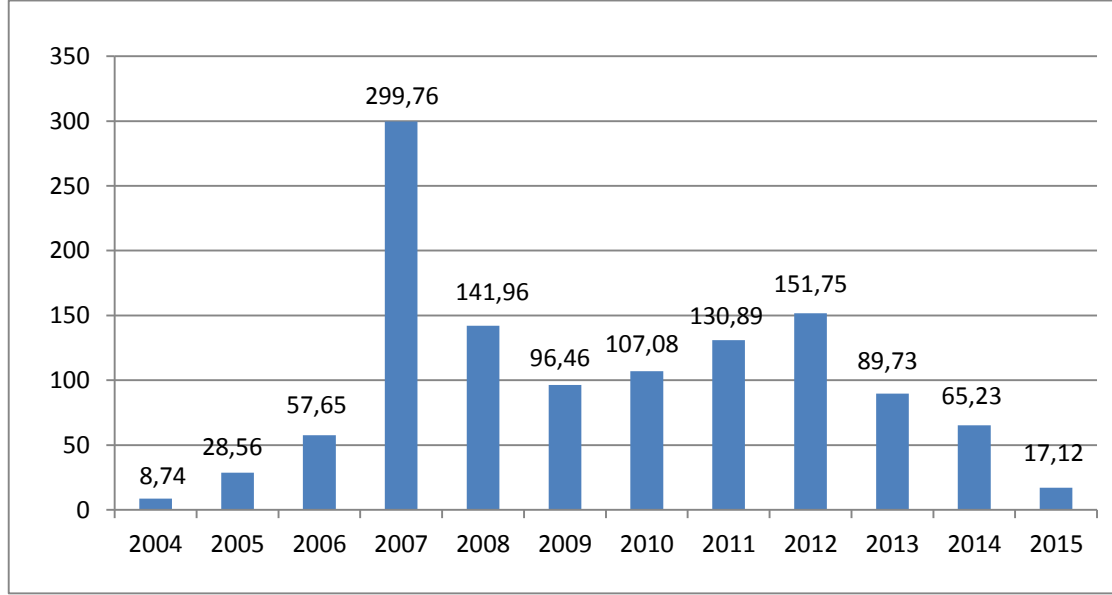
Bu bağlamda Türk askeri ve jandarması kışlası dışında görev icra ederken, silahının namlusu yere bakar şekilde görev icra etmeyi kendine düstur edinmiştir (Zeyrek, 2012). Türkiye’nin silahlı unsurları bu tutumuyla Afganistan’da kendine düşman unsur olmadığını ve her Afgan’ın bir dost olduğunu simgesel bir davranış boyutuyla da göstermiştir. Türk askerinin Afgan halkının dostluğundan emin bir şekilde Afgan halkı içerisinde rahat hareket etmesi, diğer uluslararası güçlerin askerlerini şaşırtırken, Afgan halkı ile Türk silahlı unsurları arasında meydana gelebilecek duygusal boşluğu da giderdiği görülmüştür.

5.5.3. Kapasitif İnşanın Aktif Aktörü

Türkiye gerek Cumhuriyet öncesi gerek Cumhuriyet sonrasında kendisi açısından çok öncelikli bir yeri olan Afganistan için kayıtsız kalmamış, 11 Eylül sonrasında

uluslararası toplumdan yardımda bulunanlar arasında ilk sıralarda yer almıştır. Türkiye'nin Afganistan'ın yeniden yapılandırılması sürecinde yaptığı yardımlar aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

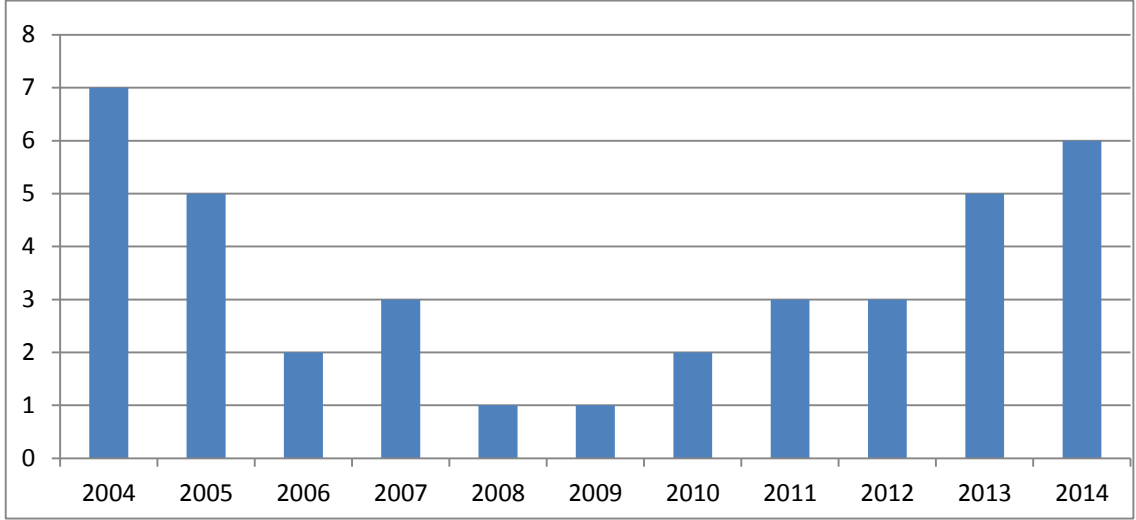
Çizim 5.1: Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımlarına Göre Afganistan'a Yaptığı Yardım (Milyon ABD Doları)

Kaynak: TİKA Kalkınma Yardımları Raporları 2004-2014 ve TİKA İdare Faaliyet Raporu 2015 verileri esas alınmıştır.

Yapılan yardımlar ve OECD kriterleri kapsamında yapılan yardımların tasniflendiği en az gelişmiş ülkeler kategorisinde (EAGÜ) Türkiye'nin yaptığı yardımlar ele alındığında aşağıdaki grafikte de görüleceği üzere Afganistan 2004-2015 yılları arasında sekiz yıl boyunca yardım yapılan ilk üç ülke arasında yer almış, diğer zamanlarda da hep ilk yedi arasında yer alarak öncelikli konumunu muhafaza etmiştir.

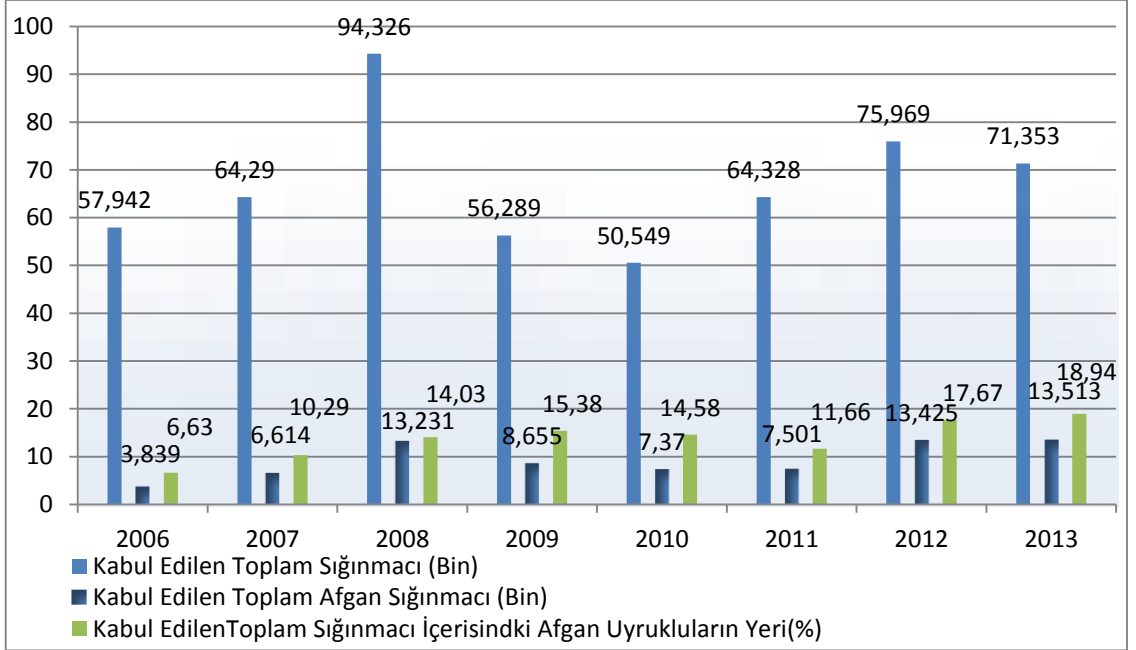
Çizim 5.2: Türkiye'nin EAGÜ'e Yaptığı Yardımlarda Afganistan'ın Yeri

Kaynak: TİKA Kalkınma Yardımları Raporları 2004-2014 verileri esas alınmıştır.

Kabul edilen sığınmacı miktarları da incelendiğinde Afganistan halkının gerek Türkiye'yi transit ülke olarak, gerekse sığınılan ülke olarak ele almasında Türkiye'ye, Afganların bakışında derin ipuçları vermektedir. Türkiye'nin yıllar itibariyle kabul ettiği sığınmacı ve bunlar içerisinde Afgan uyrukluların yeri aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Çizim 5.3: Türkiye'nin Kabul Ettiği Toplam ve Afgan Uyruklulu Sığınmacı Durumu

Kaynak: TİKA, 2015a: 193; TİKA, 2014a: 225). TİKA Kalkınma Yardımları Raporları 2004-2014 verileri esas alınmıştır.

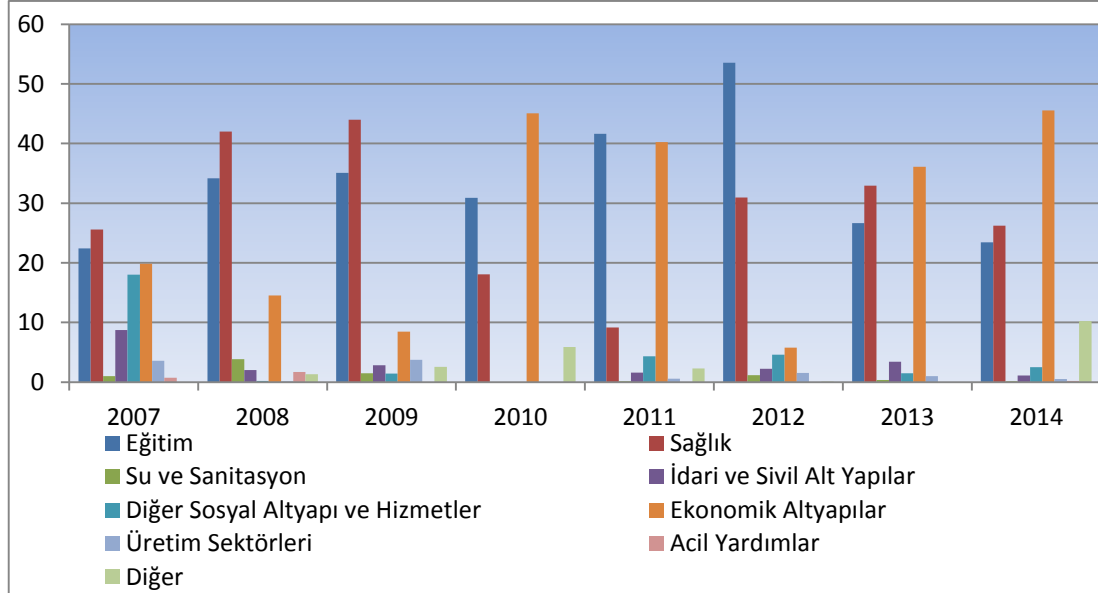

Türkiye, Afganistan'ın yeniden inşası programı çerçevesinde temel aktör olarak TİKA, TSK ve Vardak İİE ile Cevizcan İİE'ni kullanarak gerek Afgan Hükümetine ve halkına katkıda bulunmuş, gerekse BM çatısı altında uluslararası toplumun önemli etkin bir aktörü olarak faaliyet yürütmüştür. TSK öncelikli olarak güvenlik sektörünün yapılandırılmasında etkin rol alırken; TİKA ve İl İmar Ekipleri de kapasitif yapılandırmanın önemli bir ayağını oluşturmuştur.

Bu bağlamda, TİKA önceki bölümde de ifade edildiği üzere temel aktör olarak, öncelikle yerel halkın ihtiyaçları doğrultusunda alan araştırmaları yapmış; eğitim, sağlık ve hijyenik su temini seçilen üç öncelikli sektör olmuştur. Söz konusu sektörlerle yönelik hazırlanan programlar çerçevesinde yıllara bağlı olarak birçok proje de hayata geçirilmiştir (TİKA, 2004a-2015a).

Gerçekleştirilen projelere sektörel bazda aktarılan kaynak transferleri yüzdesini aşağıdaki grafikten daha detaylı bir şekilde değerlendirilmesi mümkündür.

Çizim 5.4: TİKA'nın Afganistan Harcamalarının Sektörel Dağılımı (%)

Kaynak: TİKA Faaliyet Raporları 2005-2014 verileri esas alınmıştır.

Dikkat edileceği üzere ve önceki bölümde daha geniş olarak izah edildiği üzere Türkiye, gerek müstakil olarak, gerekse Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde oluşturulan Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti (UGYK)

Harekâtının bütün safhalarına katkıda bulunmuş olmakla birlikte; halkın kültürel ve sosyal yapısını ön planda tutan, milli kısıtlamalar çerçevesinde, halkın ihtiyaçlarına yönelik bir politika belirlemeye özen gösterdiği görülmektedir.

SONUÇ

Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrasında kendisini ABD merkezli Batı bloğunda konumlandırmış ve Sovyetlerin dağılmasına kadar, uluslararası politikada nispeten pasif bir tutum sergilemiştir. Ancak Sovyetlerin dağılması ile birlikte Batılı güç merkezleri bir yandan Sovyetlerin yarattığı siyasi ve ekonomik boşluğu kendi çıkar tanımlamalarına göre doldurma eğilimine girerken, Türkiye de dost ve akraba toplulukların yaşam sürdüğü bu coğrafyada kendisini hazır olmadığı bir oyunun içerisinde bulmuştur.

Bu süreç içerisinde 11 Eylül saldırıları, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası “haçlı seferi” tanımlaması ile küresel anlamda başlattığı savaşın da meşruiyet zeminini yaratması ve bu savaşın ilk adımı olması anlamında nirengi oluşturmuştur. 11 Eylül bu bağlamda ABD'ye Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında müttefiklerini kendi hegemonik kurgusu içerisinde yeniden kenetleyebilmesi için eşsiz bir ödül olmuştur.

Türkiye ise bu süreçte, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte “önemi kalmadı” argümanlarının tersine kendi yumuşak güç havzalarında girişilen ulus inşası süreçlerinin laik ve Müslüman kimliği ile aranan rol model ülkesi haline gelmiştir. Türkiye bir yandan tüm dünyanın tam bir konsensus içerisinde onay ve destek verdiği Afganistan'ın inşasına, medeniyetler çatışması tezinin reddiyle Batılı müttefiklerinin yanında yer alırken; bir yandan da Afganistan üzerindeki yumuşak gücünü kaybetmemek maksadıyla diğer devletlerden farklı olarak kendine özgü bir strateji belirleyerek Afganistan halkının yanında olmak istemiştir. Türkiye'nin 11 Eylül sonrası Afganistan harekâtına katılmasında ve izlediği stratejide;

- a. Müdahalenin hukuki durumu ve Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleri,
- b. Ortak tarihi ve kültürel miras ile kadim kardeşlik ve dostluk bağları,
- c. Taliban yönetimin getirdiği radikal İslam uygulaması,
- d. Ulusal ve uluslararası terörizme bakış açısı,
- e. Afganistan'ın stratejik önemi,
- f. Haçlı seferi söylemi ve medeniyetler çatışması söyleminin reddi
- g. Kamuoyunun tepkisi,
- h. NATO ve ABD eksenli bakış,
- i. Yumuşak güç olgusu faktörlerinin önemli etkenler olduğu görülmüştür.

Türkiye tüm bu faktörlerle birlikte 5 Aralık 2001’de imzalanan Bonn Anlaşması ve BM Güvenlik Konseyi’nin 1386 sayılı kararı doğrultusunda 20 Aralık 2001’de Kabil ve çevresinin güvenliğini sağlanması ve oluşturulan Geçici Hükümet’e yardımcı olmak üzere tesis edilen Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti’ne (UGYK/ISAF) katılarak Afganistan’a katkılarıyla aktif rol alan ilk on ülkeden biri olmuştur.

Türkiye, öncelikle Taliban yönetimi ve El-Kaide terör örgütüne yönelik girişilen bu harekâta, bir yandan uluslararası toplumun aktif rol alan bir üyesi rolünü üstlenirken, bir yandan da Afgan halkını yalnız bırakmak istememiştir. Ancak Türkiye’nin ağırlıklı olarak sert güç unsurlarıyla aktif rol üstlendiği bu durum onun Afganistan ve diğer akraba topluluklar üzerindeki yumuşak gücünü yitirme riskiyle yüz yüze bırakmıştır.

Türkiye yüzyüze kaldığı bu riski minimize etmek maksadıyla sahada aktif rol üstlenen sert güç unsurlarının, “uyuşturucu ve terörle mücadelede kullanılmaması”, şeklinde belirlediği milli kısıtlamalarıyla bir nevi düşman yok milli kısıtlamasına giderek Afganistan’da kendine hiç bir grubu düşman tanımlaması içine almadığı gibi, düşman yaratacak uygulamalardan da kaçındığı dolayısıyla muharip bir rol üstlenmediği görülmüştür. Ayrıca Türkiye, onlarca yıldır devam eden çatışmalar nedeniyle harabeye dönen Afganistan’da, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Jandarma personeli, TİKA, Vardak ve Cevizcan İl İmar Ekipleri ile öncelikle Afgan halkının ihtiyaçlarına yönelik saha çalışması yaptırarak belirlemiş olduğu; eğitim, sağlık ve hijyenik su temini gibi Afgan halkının öncelikli temel meselelerinde sorunların çözümüne yönelik katkı sunarak kapasitif inşanın aktif bir aktörü olmuştur.

Böylece Türkiye, harekâta katılan diğer ülkelerden farklı olarak geliştirdiği milli kısıtlamalar ve bu doğrultuda izlediği yumuşak güç stratejisi ile Afganistan’da etnik veya mezhepsel hiç bir ayrıma gitmeden Afgan halkının bu zor döneminde destekte bulunarak ve Afgan ulusal bütünlüğünü tesis etmek için gayret göstererek geçtiği samimiyet testi ile yumuşak gücünü artırabilmiştir. Hatta Afganistan’daki her gruba eşit yaklaşmak maksadıyla izlenilen strateji nedeniyle zaman zaman etnik olarak yakın olduğu grupların kendilerine ayrıcalıklı davranılmamasını eleştirdikleri gözlemlenmiştir. Nitekim Türklerin yoğun olarak yaşadığı kuzey bölgesindeki illerden ziyade ilk olarak Peştun yoğun Vardak bölgesinde İİE açılması; Afganistan’ın geleceğinin tayininde Afgan Milli Ordusu’nun yönetim kademesinin belirleyici olacağı

değerlendirildiğinde nispeten temsil oranına göre mağdur edildiği değerlendirilen Türklerin bu durumuna Türkiye'nin toplumsal barışın tesisini zora sokmamak adına seyirci kalması Afganistan'a yaklaşımında önemli bir ipucu niteliğindedir. Afganistan'a komşu olan ülkelerin etkisi altında olan ve "öteki" olarak tanımlanan diğer komşu ülkeleri suçlayan Afganlılar ile yapılan görüşmelerde Türkiye'nin bu tutumunun uzun vadede garantisi olmamakla birlikte takdir topladığı gözlemlenmiştir. Diğer taraftan Türkiye, laik ve Müslüman kimliği nedeniyle uluslararası toplumun ulus/devlet inşa sürecinin rol model ülkesi haline gelerek de bölgedeki önemini artırmıştır.

Davranışın türü ve kaynakların somutluğuna vurgu yaparak ekonomik ve askeri kaynaklar ile bunların kullanımını sert güç; kültür, değerler, politika gibi soyut değerler ve bunların kullanımını da yumuşak güç olarak ele alan Nye'nin (2005a: 14-17) tanımının, Türkiye'nin izlediği strateji bağlamında eksik kaldığı görülmüştür. Zira Türkiye, TİKA ve İİE içerisindeki sivil unsurlarla birlikte Türk Silahlı Kuvvetleri, Jandarma ve Emniyet personelini bir yandan kapasitif inşa süreçlerinde bir yandan da koruma, emniyet, danışmanlık ve eğitim gibi alanlarda ekonomik kaynaklarla birlikte aktif olarak kullanmasına rağmen Türkiye yumuşak gücünü kaybetmediği gibi artırma yoluna bile gitmiştir. Türkiye'nin elde ettiği bu başarının temelinde kullandığı kaynak/unsurların somutluğundan ve davranışın türünden ziyade davranışın ve kaynak kullanımının niteliğinin ön plana çıktığı görülmüştür. Zira Afganlar, Türklerin yaptığı yardımları tarihsel bir vefa veya kardeşlik bağlamında ele alarak minnet ve şükran duyarken; diğer ulusların yaptığı yardımları kabul etmekle birlikte değişik hesaplar nedeniyle yapılmış politik bir yaklaşımın ürünü olduğu konusunda hem fikirdirler. Nitekim Mayıs-Kasım 2012 döneminde Afganistan'da görev icra ederken, Afganlarla olan ilişkilerimde bunu gözleme şansını buldum. Ayrıca makamı her ne olursa olsun Türklere gösterilen sıcaklık nedeniyle Türk zannedilen Afgan tercümanların bile Türklere duyulan sempatiyi zaman zaman kendi lehlerine kullandıklarına şahit oldum. Diğer taraftan Türk askerinin Afganistan'da düşmanca bir tutumla karşılaşmamış olması ve en muhalif gruplarca bile düşman tanımını içerisine girmemesi, yumuşak gücün daha geniş bir pencereden ele alınması zaruretini de beraberinde getirmektedir.

Zira yumuşak güç, sadece davranışın türü ve kaynakların somutluğundan ziyade, ilişkisel gücün gerek yaratılan etki boyutu gerek davranış boyutu gerekse kapasitif güç

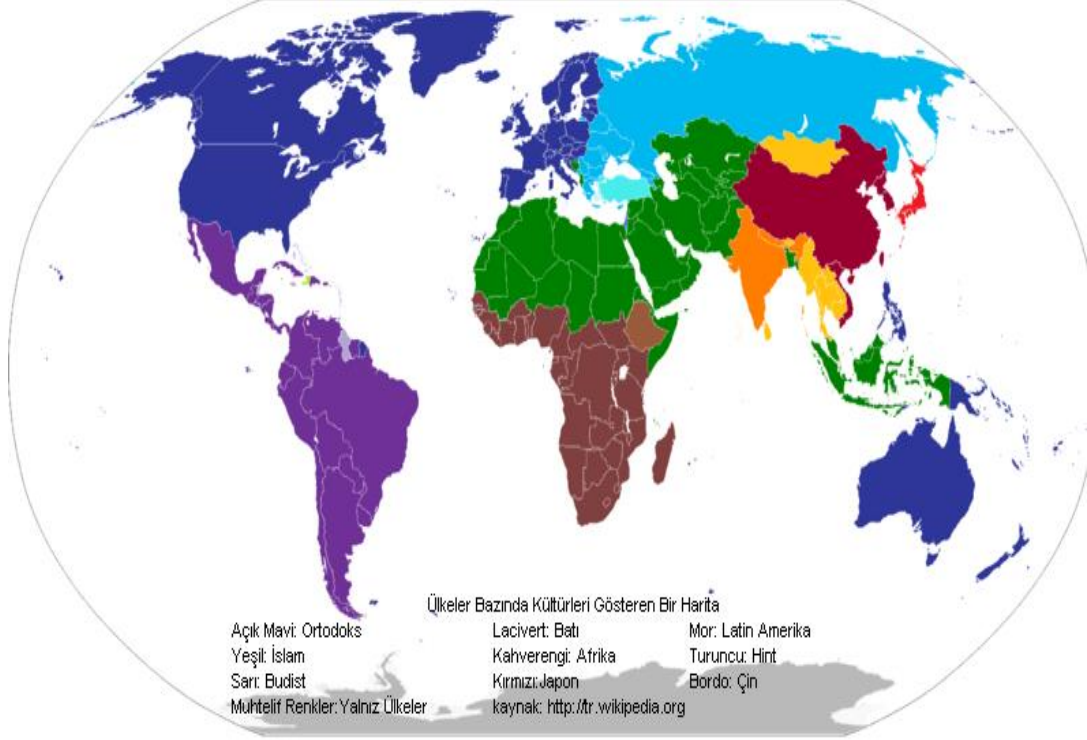
ile sosyalleştirme süreçleri birlikte bir bütün olarak ele alınması durumunda ancak bütünsel bir bakış açısıyla ele alınmış olacaktır.

Nitekim Afganistan üzerinde Türkiye'nin, halkı Müslüman olan Pakistan, İran, Suudi Arabistan, Mısır, Azerbaycan ve Arnavutluk'tan daha fazla yumuşak güce sahip olduğu hususu göz önüne alındığında, Türkiye'nin hem soyut hem de somut güç unsurlarını yüksek bir felsefe ile harekete geçirerek kendisine yönelik olumsuz bir algı yaratmadan, fikirde müşterekliğe gidecek şekilde hedef aktörde tutum değişikliği yaratma ve nihayetinde sosyal alışkanlık formuna dönüştürme stratejisine uygun hareket etmesi nedeniyle başarı elde ettiği görülmüştür.

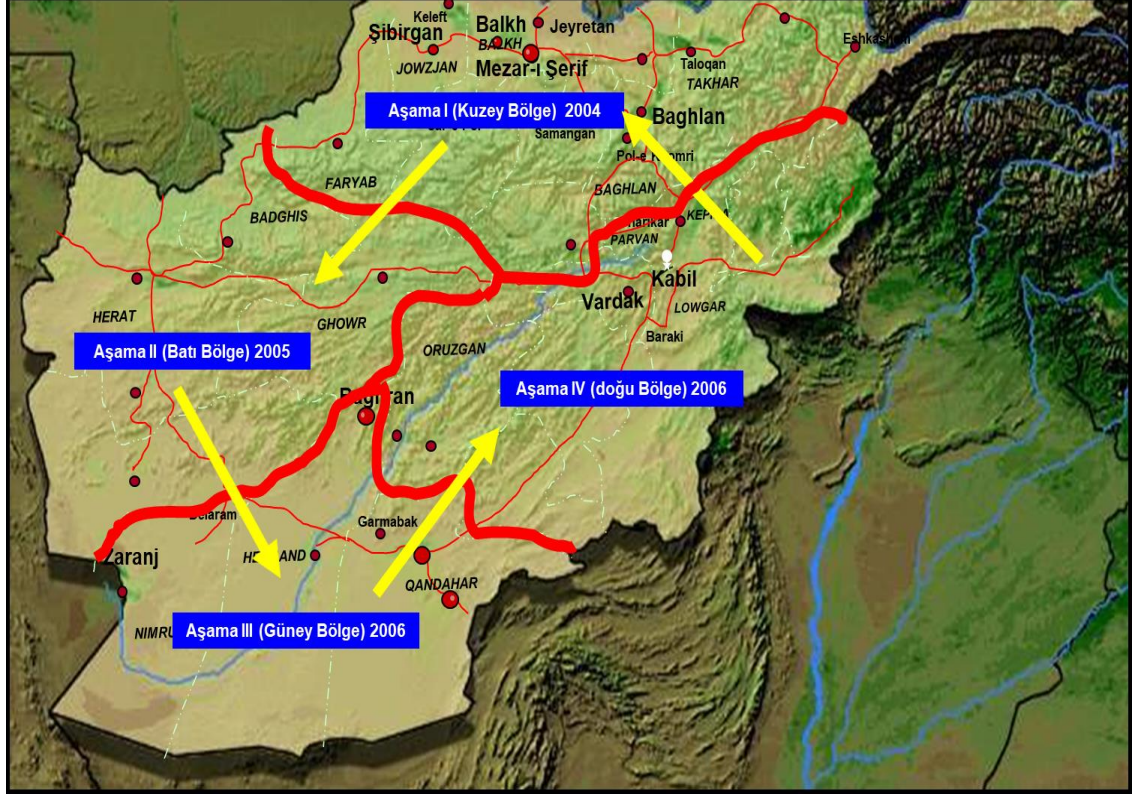
Ancak tüm yukarıda ifade edilen hususlara rağmen Türkiye'nin Afganistan'ın yeniden inşasında tüm boyutlarıyla mutlak bir yumuşak güç stratejisi doğrultusunda hareket ettiğini ifade etmek de yanlış olacaktır. Nitekim Türkiye'nin Afganistan'ın yeniden inşası sürecinde izlediği yumuşak güç stratejisi iki eski dostu birbirinden ayırmamış ve hatta kenetlemiş ise de Türkiye'nin stratejisini, uzun vadeli bir yumuşak güç stratejisi temel vizyonu içerisinde de ele almadığı aşikârdır. Zira kendi güvenliğini doğuda Afganistan'dan başlatan Türkiye, yeniden inşa sürecinde aldığı rol ve sahip olduğu yumuşak güç gibi tüm avantajlarına rağmen ABD, İngiltere, Almanya, Japonya gibi diğer aktörlerin yanında Afganistan'ın inşasında çok daha küçük ayak izleri bırakmış görünmektedir.

EKLER

Harita Ek 1: Dünya Kültür Havzaları

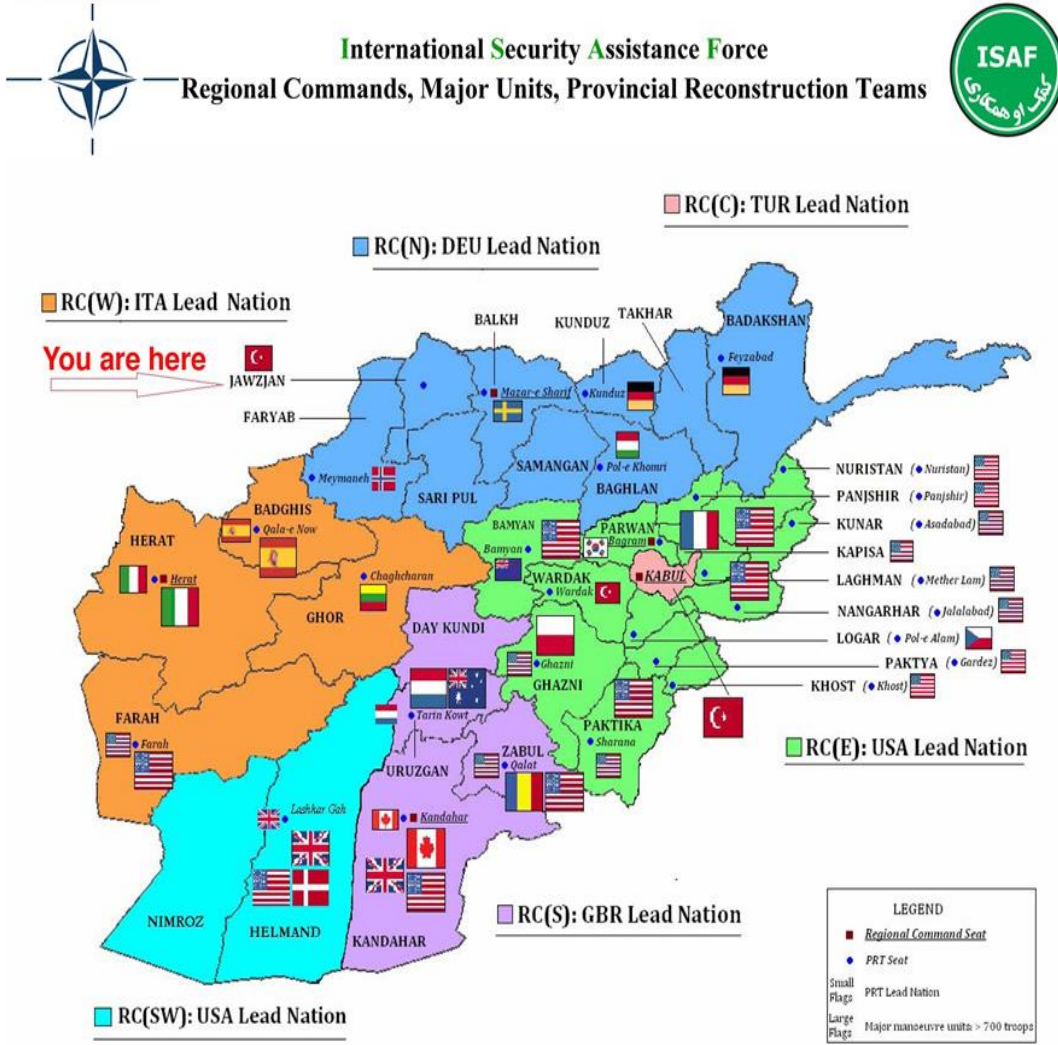
Harita Ek 2: UGYK'nın Afganistan Genelinde Genişlemesi

Kaynak: ISAF, 2007a

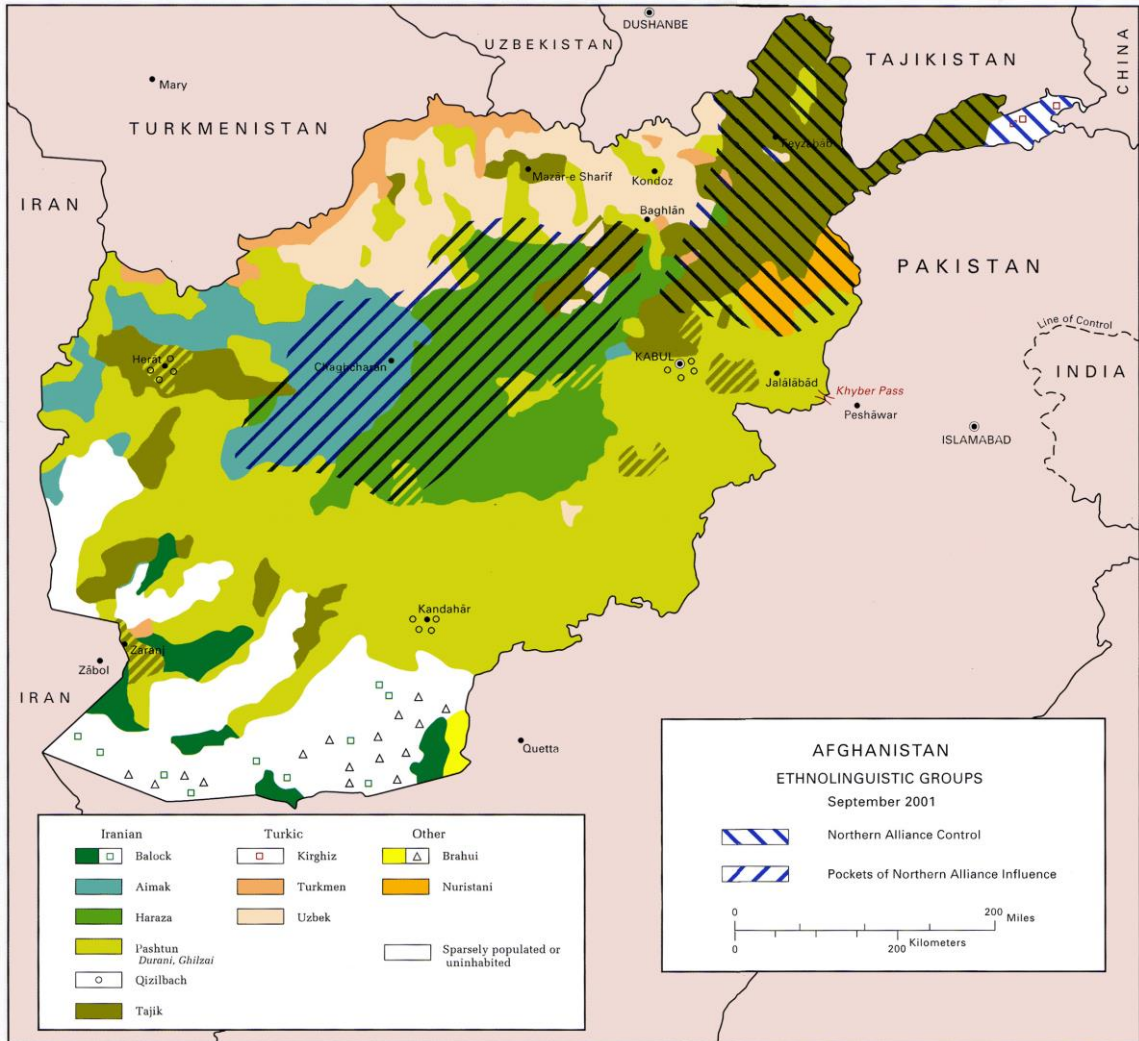

Harita Ek 3: UGYK Bölge Komutanlıkları ve İl İmar Ekipleri

Kaynak: CİİE, 2012

Harita Ek 4: Afganistan Etnik-Dilsel Yapısı

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bb/US_Army_ethnolinguistic_map_of_Afghanistan--_circa_2001-09.jpg

Çizelge Ek 1: UGYK ve Afganistan Türk Görev Kuvveti

DÖNEM	BİRLİK	KUV.	LİDER ÜLKE	KBK.lığı
20 Aralık 2001- 20 Haziran 2002	Türk Bölük Komutanlığı	Bl.	İngiltere (UGYK-I)	-
20 Haziran 2002-10 Şubat 2003	Türk Tabur Görev Kuvveti Komutanlığı	Tb.	Türkiye (UGYK-II)	-
10 Şubat 2003- 11 Ağustos 2003	Türk Bölük Komutanlığı	Bl.	Almanya/ Hollanda (UGYK-III)	-
11 Ağustos 2003-09 Şubat 2004	Türk Bölük Komutanlığı	Bl.	NATO ⁶² (Almanya) (UGYK-IV)	-
09 Şubat 2004- 07 Ağustos 2004	Türk Bölük Komutanlığı	Bl.	Kanada (UGYK-V)	-
07 Ağustos 2004- 06 Şubat 2005	Türk Bölük Komutanlığı	Bl.	EUROCORPS (Fransa) (UGYK-VI)	-
06 Şubat 2005- 05 Ağustos 2005	Türk Tabur Görev Kuvveti Komutanlığı	Tb.	Türkiye UGYK-VII	-
05 Ağustos	Türk Bölük	Bl.	İtalya	-

⁶² Bu dönem aynı zamanda NATO'nun ISAF görevini devraldığı ilk görevdir.

2005-04 Mayıs 2006	Komutanlığı		UGYK-VIII	
04 Mayıs 2006- 07 Şubat 2007	Türk Görev Kuvveti Komutanlığı	Tb.	İngiltere (UGYK-IX)	KBK-I (06 Ağu 06-06 Nis 07) Lider Ülke: Fransa
07 Şubat 2007- 2 Haziran 2008	Türk Görev Kuvveti Komutanlığı	Tak. Tb.	ABD (UGYK-X)	KBK-II (06 Nis 07-06 Ara 07) Lider Ülke: Türkiye KBK-III (06 Ara 07-06 Ağu 08) (Lider Ülke: İtalya)
02 Haziran 2008- 15 Haziran 2009	Türk Görev Kuvveti Komutanlığı	Tak. Tb.	ABD UGYK-XI	KBK-IV (06 Ağu 08-06 Ağu 09) (Lider Ülke: Fransa)
15 Haziran 2009- 23 Haziran 2010	Türk Görev Kuvveti Komutanlığı	Tak. Tb.	ABD (UGYK-XII)	KBK-V (01 Kas 09) (Lider Ülke: Türkiye)
23 Haziran 2010- 04 Temmuz 2010	Kabil Bölge Komutanlığı	Tugay	İngiltere (UGYK-XIII)	KBK-V (Lider Ülke: Türkiye)
04 Temmuz2010- 18 Haziran 2011	Kabil Bölge Komutanlığı	Tugay	ABD (UGYK-XIV)	KBK-VI (Lider Ülke: Türkiye)
18 Haziran 2011-Şubat 2013	Kabil Bölge Komutanlığı	Tugay	ABD (UGYK-XV)	KBK-VII (Lider Ülke: Türkiye)

Şubat 2013- Ağustos 2014	Kabil Bölge Komutanlığı	Tabur	ABD (UGYK-XVI)	KEDYK/TAAC-C ⁶³ (Lider Ülke: Türkiye)
Ağustos 2014- Ocak 2015	Kabil Bölge Komutanlığı	Tabur	ABD (UGYK-XVII)	KEDYK/TAAC-C (Lider Ülke: Türkiye)

Kaynak: TSK, 2012; ISAF, 2007a-2014h; NATO, 2015a-2017.

---

⁶³ Kabil Eğitim, Danışmanlık ve Yardım Komutanlığı

Çizelge Ek 2: Geçici ve Geçiş Afgan Hükümetleri Kabinesi

S. No	Geçiş Hükümeti		Adı-Soyadı
	Unvan	Adı-Soyadı	
1	Dev. Başkanı	Hamid Karzai	Hamid Karzai
2	Devlet Başkanı Yardımcısı	Fehim Han	Dr. Sima Samar
3		Kerim Halili	M. Kasım Fahim
4		Hacı Kadir Han	Hacı Muhammed Muhakkik Shaker Kargar Hidayet A. Arsala
5	Milli Sav. Bak.	Mareşal Fehim Han	Mareşal Fehim Han
6	İçişleri Bak.	Taç Muhammed Vardak	Muhammed Yunus Kanuni
7	Dışişleri Bak.	Abdullah Abdullah	Abdullah Abdullah
8	Maliye Bak.	Eşref Gani Ahmetzey	Hidayet A. Arsala
9	Ziraat Bak.	Seyid Hüseyin Enverci	Seyid Hüseyin Enverci
10	Sağlık Bak.	Süheyla Siddiki	Süheyla Siddiki
11	Ticaret Bak.	Mustafa Kazımi	Mustafa Kazımi
12	Maden Bak.	C. Muhammed Muhammedi	Muhammed Alem Razm
13	Planlama Bak.	Muhammed Muhakkik	Muhammed Muhakkik
14	Ulaştırma Bak.	Masum Sımıksey	Abdul Rahman
15	Haberleşme Bak.	Masum Stanamzai	Abdul Rahim
16	Sınırlar Bak.	Muhammed Arif Nurzai	Amanullah Zadran

Kaynak: Akkurt, 2005:298; Bonn Antlaşması.

Çizelge Ek 3: Ülkelerin UGYK Bünyesindeki Kuvvet Katkıları

NATO OTAN		International Security Assistance Force				ISAF		
Troop Contributing Nations								
	Albania	286		Georgia	935		Norway	433
	Armenia	126		Germany	4,818		Poland	2,475
	Australia	1,550		Greece	154		Portugal	140
	Austria	3		Hungary	413		Romania	1,876
	Azerbaijan	94		Iceland	4		Singapore	39
	Bahrain	95		Ireland	7		Slovakia	329
	Belgium	520		Italy	3,952		Slovenia	79
	Bosnia & Herzegovina	55		Jordan	0		Spain	1,488
	Bulgaria	598		Republic of Korea	350		Sweden	500
	Canada*	556		Latvia	175		The former Yugoslav Republic of Macedonia**	163
	Croatia	312		Lithuania	237		Tonga	55
	Czech Republic	626		Luxembourg	11		Turkey	1,845
	Denmark	750		Malaysia	46		Ukraine	23
	El Salvador	24		Mongolia	114		United Arab Emirates	35
	Estonia	154		Montenegro	37		United Kingdom	9,500
	Finland	156		Netherlands	166		United States	90,000
	France	3,916		New Zealand	188		Total	130,408

Kaynak: Veriler 01.12.2011 tarihine ait olup yaklaşık rakamları vermektedir (ISAF, 2011). Ayrıca 2011 yılı UGYK'ne gerek en fazla ülke gerekse en fazla kuvvetle katkıda bulunulan bir döneme de işaret etmektedir (Bkz. ISAF, 2007a-2014f).

Çizelge Ek 4: Ülkelerin KDM Bünyesindeki Kuvvet Katkıları

	Albania	83		Germany	980		Portugal	10
	Armenia	121		Greece	4		Romania	588
	Australia	270		Hungary	90		Slovakia	40
	Austria	13		Iceland	2		Slovenia	7
	Azerbaijan	94		Italy	1,037		Spain	8
	Belgium	62		Latvia	22		Sweden	25
	Bosnia-Herzegovina	55		Lithuania	21		the former Yugoslav Republic of Macedonia ¹	39
	Bulgaria	86		Luxembourg	1		Turkey	558
	Croatia	94		Mongolia	120		Ukraine	10
	Czech Republic	216		Montenegro	18		United Kingdom	500
	Denmark	97		Netherlands	100		United States	6,941
	Estonia	4		New Zealand	10			
	Finland	29		Norway	42			
	Georgia	870		Poland	192		Total	13,459

Kaynak: NATO, 2017.

Çizelge Ek 5: Afganistan Ülke Profili

AFGANİSTAN ÜLKE PROFİLİ	
YÖNETİM	
Resmi Adı	Afganistan İslam Cumhuriyeti
Başkent	Kabil
Resmi Dili	Darice ve Peştuca
Yönetim Biçimi	İslami Cumhuriyet
Bağımsızlık Tarihi	19 Ağustos 1919
COĞRAFİ ÖZELLİKLER	
Yüzölçümü	647,500 Km ²⁶⁴
Kara Sınırları Uzunluğu	5529 km (Çin, 76 km; İran, 936 km; Pakistan, 2430 km; Tacikistan, 1206 km; Türkmenistan 744 km; Özbekistan 137 km)
Arazi Kullanımı	Tarımsal Arazi %58,1 Ekilebilir %11,9 Sürekli Ürün Alınan %0,20 Orman %2,1 Diğer %39,8 (2011 tah.)
Tarım Ürünleri	Afyon, Buğday, Meyveler, Fındık, Yün, Koyun, Koyun Derisi, Kuzu Derisi
Doğal Kaynaklar	Doğalgaz, Petrol, Kömür, Bakır, Kromit, Talk, Baryum, Sülfür, Kurşun, Çinko, Demir, Tuz, Değerli ve Yarı Değerli Taşlar
Gelişmiş İçme Suyuna Erişim	- %55.3 Nüfus (2016)
DEMOGRAFİK YAPI	
Nüfus	27.000.000 ⁶⁵ (2002 taht.)

⁶⁴ 652,230 km² (UNDP, 2016), 652,100 km² (Akkurt, 2005: 15).

⁶⁵ Akkurt, 2005: 15.

	33.332.025 ⁶⁶ (2016 tah.)
Şehirleşmiş Nüfus	- %26.7(2016)
Etnik Gruplar	Peştun %44 Tacik %25 Hazara %10, Özbek %8, Diğer %13 (2003) ⁶⁷ (2004 Anayasasına Göre Kabul Gören 14 Etnik Grup: Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Beluçi, Türkmen, Nuristani, Pamir, Arap, Gujar, Kızılbaş, Aymak, Pasha)
Başlıca Dinler	Sünni Müslüman %84,7, Şii Müslüman %15, Diğer %0,3
Başlıca Diller	Darice %50, Peştuca %35, Türki Diller %11(Özellikle Özbek Ve Türkmen), Diğer 30 Azınlık Dil %4 (2003) (Darice ve Peştuca resmi dil olup, çoğunluğun konuştuğu yerlerde Özbekçe ve Türkmençe gibi Pamirce, Beluçice, Pashaca, Nuristanca da üçüncü remi dil olarak kabul edilmekte)
Okur Yazarlık Oranı	Genel, %36; Erkek, %51; Bayan, %21 (1999 tah.) Genel, %38,2 ⁶⁸ ; Erkek, %52; Bayan, %24,2 (2015 tah.)
Bebek Ölüm Oranı	142.48 Ölüm/1000 Doğum(2003) 112.8 Ölüm/1000 Doğum(2016)
Yoksulluk Sınırı Altındaki Nüfus	% 35.8 (2011 tah.)
Ortalama Yaşam Süresi	46.97 ⁶⁹ Yıl (2003 tah.) 51.3 ⁷⁰ Yıl(2016)
EKONOMİ	
GSMH (Satın Alma	19 milyar Dolar (2002 tah.)

⁶⁶ 2006 tahmini 31.000.000 (GENKUR, 2006: 17)

⁶⁷ Peştun %40 Tacik %25 Hazara %15, Özbek ve Türkmen %10, Diğer %10 (Kırgız, Beluci, Aymak, Pamir, Nuristanlı vb.) (GENKUR, 2006: 19). DEİK'e göre (2012) Peştun (%42), Tacik (%27), Hazara (%9), Özbekler (%9), diğer etnik gruplar (Aymak, Türkmen, Baluci %13). 2004 Anayasasına göre kabul gören 14 etnik grup; Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Beluçi, Türkmen, Nuristani, Pamir, Arap, Gujar, Kızılbaş, Aymak, Pasha.

⁶⁸ %31.7 (UNDP, 2016).

⁶⁹ 43,35 yıl (GENKUR, 2006: 17).

⁷⁰ 60,4 yıl (UNDP, 2016).

Gücü Paritesi)	62.32 Milyar Dolar(2015 Tah.)
GSMH -Kişi Başı (SAGP)	700 Dolar (2002Tah) 1900 Dolar (2015 tah.)
GSMH-Sektörlere Göre	Tarım % 60; Sanayi %20; Hizmetler %20 (1990 tah.) Tarım % 24; Sanayi %21; Hizmetler %55 (2014 tah.)
İhracat	1.2 Milyar \$ (2001 Tah.) 658 Milyar \$ (2014 Tah.)
İthalat	1.3 Milyar \$ (2001 Tah.) 7.004 Milyar \$ (2014 Tah.)
İhracat Kalemleri	Afyon, Meyve ve Fıstık, El Dokuması Halılar, Yün, Pamuk, Deri Ve Keçeler, Değerli ve Yarı Değerli Taşlar
Başlıca İhracat Ortakları	Pakistan %19, Japonya %16, Belçika %7, Almanya %5, Rusya %5, BAE %4 (1999) Hindistan % 42,3, Pakistan %29, Tacikistan %7,6, (2015)
İthalat Kalemleri	Makine ve Diğer Yatırım Ürünleri, Gıda, Tekstil, Petrol Ürünleri
Başlıca İthalat Ortakları	Pakistan %19, Japonya %16, Kenya %9, Güney Kore %7, Hindistan %6, Türkmenistan %6, (1999) Pakistan %38,8, Hindistan %8,9, ABD %8,3, Türkmenistan %6,2, Çin %6, Kazakistan %5,9, Azerbaycan %4,9 (2015)
Türkiye İle Ticaret	
Dış Borç	
Bütçe	Gelir 200 Milyon Dolar; Gider 550 Milyon Dolar (2003) Gelir 1,7 Milyar Dolar; Gider 6.639 Milyar Dolar (2015 tah.)
İLETİŞİM	
Telefon Ve Mobil Telefon Kullanıcısı	29,000(1998) 19.819.000(19,7109 Mobil)(2016)
İnternet Kullanıcısı	- 2.69 Milyon(2016)
ULAŞIM	

Demiryolu	24.6 km(2003)
Karayolu	Toplam 21000 km; 2793 km Asfalt; 18.207 Stabilize (1998 tah.) Toplam 42,150 km; 12,350 km Asfalt; 29800 Stabilize (2006 tah.)
Havaalanı	47 adet; 10 Asfaltlanmış; 37 Asfaltlanmamış (2002) 43 adet; 25 Asfaltlanmış; 18 Asfaltlanmamış (2016)

Kaynak: CIA, 2003; CIA, 2016; CIA, 2017a; UNDP, 2016; Akkurt, 2005; GENKUR, 2006; DEİK, 2012; KBTM, 2017.

Çizelge Ek 6: Afgan Tarihi Kronolojisi

Tarih	Olay
1747	Ülke bütünlüğünün sağlanması ve Kral Ahmed Şah Durani tarafından ilk monarşinin kurulması
1839-1842	I. Afgan-İngiliz Savaşı
1878-1880	II. Afgan-İngiliz Savaşı
1893	Durand hattıyla Afganistan doğu sınırının belirlenmesi
19 Ağustos 1919	-İngiltere ile Revalpindi Antlaşmasının imzalanması ve Afganistan'ın bağımsızlığının sağlanması -Emanullah Han'ın bağımsız Afganistan'ın ilk kralı olması
1 Mart 1921	Türk-Afgan Dostluk Antlaşmasının imzalanması
8 Temmuz 1937	Türkiye, İran, Pakistan, Afganistan arasında Sadabat Paktının imzalanması
17 Temmuz 1973	-Kral Muhammed Zahir Şah'ın darbe ile tahttan indirilmesi -Monarşinin kaldırılması -Serdar Muhammed'in Cumhurbaşkanı ve Başbakan olarak Afganistan'ın başına geçmesi
27-28 Nisan 1978	Marksist devrimin gerçekleşmesi ve Nur Muhammed Taraki'nin Devrim Konseyi Başkanı ve Afganistan Demokratik Cumhuriyeti yeni Başbakanı olması -İslami liderlerin karşı devrim başlatmaları
Eylül 1979	Nur Muhammed Taraki'nin suikast ile öldürülmesi ve Hafizullah Amin'in yönetimi devralması
24 Aralık 1979	-Sovyetlerin Kabil'e girmesi ve Babrak Karmal'ı yönetime getirmesi
1980	Sovyet işgaline karşı mücahitlerin ittifak kurarak ABD, Pakistan, Mısır, Suudi Arabistan, Çin'den silah desteği alarak direnişe başlamaları
1986	Dr. Muhammed Necibullah'ın, Babrak Karmal'ın yerine Devlet Başkanı olması
1988	Mücahitlerin taraf olmadığı, Afganistan, ABD, Pakistan, SSCB arasında Sovyet askerlerinin 15 Şubat 1989'da Afganistan'dan çekilmesi öngörülen Cenevre Antlaşmasının imzalanması
15 Şubat 1989	Sovyet askerlerin Afganistan'dan çekilmesi

1992	-Mücahitlerin Kabil'i ele geçirmesi -Necibullah'ın rejiminin çöküşü -Burhaneddin Rabbani'nin İslam Konseyi Başkanı olarak yeni Devlet Başkanı olması
Ağustos 1992	Mücahitlerin parçalanması ve çarpışmaların başlaması
Mart 1993	Pakistan'ın öncülüğünde önemli mücahit gruplar arasında güç paylaşımını müzakereye açan İslamabad Müzakerelerinin başlatılması
Eylül 1994	Ömer Akhund'un Taliban hareketini kurması
1994-	Pakistan'ın, desteğini Taliban'a kaydırması
27 Eylül 1996	Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesi ve Afganistan'ı şeriata bağlı bir İslam devleti olarak ilan etmesi
Ekim 1996	Kuzey İttifakı'nın teşkili
Mayıs 1997	Pakistan'ın ve ardından Suudi Arabistan ile Birleşik Arap Emirliklerinin, Taliban'ı Afganistan'ın yasal hükümeti olarak tanınması
Ağustos 1998	Taliban'ın, Kuzey İttifakı'nın karargahı Mezar-ı Şerifi ele geçirmesi
20 Ağustos 1998	ABD, Usame Bin Ladin'i barındırdığı iddiasıyla Afganistan'ın Host ve Celalabad şehirlerine füze saldırısında bulunması
Ekim 1999	ABD'nin Taliban'a karşı ekonomik ve siyasi yaptırımlara başlaması
9 Eylül 2001	Ahmet Şah Mesut'un suikast sonucu öldürülmesi
11 Eylül 2001	Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a terörist saldırıların düzenlenmesi
12 Eylül 2001	BM Güvenlik Konseyi'nin 1368 nu.lı karar ile 11 Eylül saldırılarını kınaması
7 Ekim 2001	Sonsuz Özgürlük Harekatının başlaması
18 Ekim 2001	Japon Parlementosunun geri hizmette kullanmak kaydıyla Afganistan'a asker gönderilmesini kabulü
12 Kasım 2001	İngiltere'nin, İngiliz güçlerinin Afganistan'da olduğunu ve Kuzey İttifakı'na yardım ettiğini duyurması
19 Kasım 2001	Fransa'nın Afganistan'daki harekatına destek vereceğini ilanı
27 Kasım 2001- 05 Aralık 2001	Afgan aşiret liderleri ile Bonn Konferansı'nın yapılması ve Loya Cirga toplanıncaya kadar Geçici Yönetimin kurulmasının kabulü
20 Aralık 2001	18 ülkenin katılımı ile İngiltere liderliğinde UGYK'nin oluşturulması
22 Aralık 2001	-Hamid Karzai liderliğinde Afganistan Geçici Hükümetinin kurulması

28 Aralık 2001	Afganistan'da yeni kurulan hükümetin ABD'den bombardımanın durdurulmasını istemesi
16 Ocak 2002	İngiltere liderliğinde UGYK'nin Kabil'de göreve başlaması
18 Ocak 2002	Türkiye'nin Afganistan'a 20 kişilik bir birliği göndermesi
21-22 Ocak 2002	Tokyo'da Afganistan'ın iyileştirilmesi ve yeniden yapılandırılması yönünde toplantının yapılması
21 Mart 2002	Geçici Hükümet Başkanı Karzai'nin BM Güvenlik Konseyinden UGYK'nin görev alanının Kabil dışına genişletilmesini istemesi
4 Nisan 2002	Geçici Hükümet Başkanı Karzai'nin görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'ya gelmesi
11 Nisan 2002	Türkiye'nin UGYK komutasını üstlenmeyi kabul etmesi
Haziran 2002	İngiltere'nin UGYK komutasını üstlenmesi
11 Haziran 2002	1551 delege ile Afganistan Loya Cırgasının (Büyük Meclis) toplanması
19 Haziran 2002	Afganistan Kurucu Hükümetinin kurulması ve Hamit Karzai'nin Devlet Başkanlığına seçilmesi
20 Haziran 2002- 10 Şubat 2003	Türkiye'nin UGYK komutasını devralması
27 Haziran 2002	25 yıl sonra Türkiye'nin Afganistan'a Büyükelçi ataması
18 Eylül 2002	Trans-Afgan Boru Hattı çalışma grubu görüşmeleri yapılması
7 Ekim 2002	Yeni Afgan parası (Afgani) tedavüle girmesi
20 Aralık 2002	BM'in 1386 nu.lı kararın imzalanması
6 Mayıs 2003	Kabil'de Amerikan müdahalesi sonrası ilk kez Amerikan karşıtı gösterilerin düzenlenmesi
11 Ağustos 2003	NATO'nun UGYK komutasını devralması
04 Ocak 2004	Yeni Afgan Anayasasının kabulü
09 Ekim 2004	Başkanlık seçimlerinin yapılması
23 Aralık 2004	Yeni Hükümetin kurulması
Şubat-Ağustos 2005	Türkiye'nin VII. Dönem UGYK komutasını devralması
18 Eylül 2005	Parlemanto seçimlerinin yapılması
19 Aralık 2005	30 yıl aradan sonra Parlemantonun ilk defa toplanması
22 Mart 2006	Yeni Kabinenin açıklanması
Ekim 2009	Başkanlık seçimlerinin yapılması ve Karzai'nin seçimi kazanması

2010 Kasım	NATO Lizbon zirvesinde, 2014'ün sonuna kadar Afgan kuvvetlerine güvenliğin devredilmesinin kararlaştırılması
5 Nisan 2014, 14 Haziran	Başkanlık seçimlerinin yapılması ve Eşref Gani Ahmedzai seçimin ikinci turunda oyların yüzde 56.44'ünü alarak seçimi kazanması
1 Ocak 2015	Güvenliğin Afganistan güvenlik güçlerine devredilerek Kararlı Destek Misyonunun başlaması
Ağustos-Ekim 2016	NATO kuvvetlerinin büyük kısmının 2014 yılı sonuna kadar geri çekilmesinden bu yana Taliban'ın Helmand ve Kunduz eyaletlerinin büyük kısmını kontrol altına alması
Eylül 2016	Afgan Hükümetinin muhalif Hizb-i İslami grubu lideri Gulbettin Hikmetyar ile barış anlaşması imzalaması

Kaynak: Akkurt, 2005; GENKUR, 2006; TRT, 2014; NTVMSNBC, 2002; BBC, 2018.

Çizelge Ek 7: Vardak İİE'nce Yürütülen Proje ve Faaliyetler

Sıra Nu.	Proje Adı	Proje Yapım Süresi
1	Vardak PRT Yerleşkesi İnşası	2006-2006
2	Bilgisayar Kursları Düzenlenmesi	2007-2012
3	Kan İzzet Kız İlkokulu İnşası	2006-2007
4	Bibi Ayşe Kız İlkokulu İnşası	2006-2007
5	Kale-i Saadetin Kız İlkokulu İnşası	2006-2007
6	Deşti Top CHC Kliniği İnşası	2006-2007
7	Meydan Şehir Soğuk Hava Deposu İnşası	2006-2007
8	Tarım Meslek Lisesi İnşası	2006-2007
9	Spor Kompleksi İnşası	2006-2007
10	Su Deposu ve İsale Hattı İnşası	2006-2007
11	De Afgan Kız Lisesi İnşası	2007-2008
12	Veteriner Kliniği İnşası	2007-2008
13	Örnek Polis Karakolu İnşası	2007-2008
14	Sayedabad Soğuk Hava Deposu İnşası	2007-2008
15	Polis Eğitim Merkezi İnşası	2006-2007
16	Su ve Enerji Müdürlüğü İnşası	2006-2007
17	Meydan Şehir Merkez Camii Onarımı	2006-2007
18	Meydan Şehir Yol Aydınlatması	2006-2007

19	Şehabuddin İlköğretim Okulu İnşası	2008-2009
20	Şuheda Abparan Okulu İnşası	2008-2009
21	Çagatu Lisesi Öğretim Binaları İnşaat ve Müştemilatı	2008-2009
22	Sangı Şanda İlköğretim Okulu İnşası	2008-2009
23	Gazi Kebir Han Lisesi İnşası	2008-2009
24	Farahlam İstiklal Lisesi İnşası	2008-2009
25	Çelem Çay Orta Okulu İnşası	2008-2009
26	Çagatu BHC Kliniği İnşası	2008-2009
27	Çavni CHC Kliniği İnşası	2008-2009
28	Marak BHC Kliniği İnşası	2008-2009
29	Rakul CHC Kliniği İnşası	2008-2009
30	Haç ve Evkaf Müdürlüğü Çevre Duvarı İnşası	2008-2009
31	Ab-i Şirin Halkına Gıda Yardımı Yapılması	2006
32	Çakı Vardak Okulu Tefrişatı Yapılması	2006
33	Çakı Okuluna Malzeme Yardımı Yapılması	2006
34	Kurban Bayramı Kurbanlık Et Dağıtımı	2007
35	De Afgan Kadın Eğitim Merkezi Tefrişatı Yapılması	2008
36	Bibi Ayşe Kız İlkokulu Tefrişatı Yapılması	2008
37	Kale-i Saadetin Kız İlkokulu Tefrişatı Yapılması	2008
38	Kan İzzet Kız ilköğretim Okulu Tefrişatı Yapılması	2008
39	Tarım Meslek Lisesi Tefrişatı Yapılması	2008
40	Deşti Top CHC Kliniği Tefrişatı Yapılması	2008

41	Kurban Bayramında Kurbanlık Et Dağıtımı Yapılması	2008
42	Deşti Top CHC Kliniğine Teknik ve Tıbbi Donanım Desteği Yapılması	2008
43	Sayedabad Soğuk Hava Deposu Donanımının Yapılması	2008
44	Sayedabad Soğuk Hava Deposu Donanımının Yapılması	2008
45	Saydabad Cadde Düzenlenmesinin Yapılması	2009
46	Vardak Radyo İstasyonu İnşası	2008
47	Meydanşehir Soğuk Hava Deposu Donanımının Yapılması	2008
48	Meydan Şehir Soğuk Hava Deposu Donanımının Yapılması	2008
49	Veteriner Kliniği Hizmet Binası Mobilya Tefrişatı Yapılması	2008
50	Tarım Meslek Lisesi Yurt Binası Tefrişatının Yapılması	2008
51	Tarım Meslek Lisesi Yemekhane İnşası	2008
52	Tarım Meslek Lisesi Müştemilatı İnşası	2008
53	Tarım Meslek Lisesi Bilgisayar Laboratuvarı Desteği	2008
54	Tarım Meslek Lisesi Tefrişatı	2008-2009
55	4 Klinikte Teknik Donanım ve Mobilya Desteği Verilmesi	2008-2009
56	19 Adet Su Kuyusu Açılması	2008
57	Aile Tipi Kayısı Kurutma Sistemi Kurulması	2008
58	Behsud Halıcılık Projesi	2007-2008
59	Meydan Şehir Vilayet Şurası Binası İnşası	2008
60	Elma Üreticilerine Türkiye Seyahati Düzenlenmesi	2008
61	Veteriner Kliniği Uzmanlarına Türkiye Seyahati Düzenlenmesi	2008
62	Vardak Genelinde İnsani Yardım Yapılması	2008
63	Çak Kaymakamlık Binası Çevre Duvarı Yapımı	2008

64	Daymirdad Kaymakamlık Binası Çevre Duvarı Yapımı	2008
65	Bahçeciler Birliği Üyelerine Türkiye Ziyareti Düzenlenmesi	2009
66	Polis Eğitim Merkezine Mutfak ve Stabilize Yol Yapımı	2009
67	Meydan Şehir’de Cadde Düzenlenmesi Yapılması	2009
68	Dr. Abdulvekil Okulu İnşası	2009-2010
69	Kotali Molla Yakup Okulu İnşası	2009-2010
70	Ömer Faruk Okulu İnşası	2009-2010
71	Pai Helmend Okulu İnşası	2009-2010
72	Mehran BHC Klinik İnşası	2009-2010
73	Sangi Şanda BHC Kliniği İnşası	2009-2010
74	Dahani Garmap BHC Kliniği İnşası	2009-2010
75	Şah Kalandar GHC Kliniği İnşası	2009-2010
76	Farahlam CHC Kliniği İnşası	2009-2010
77	Polis Noktası İnşası	2009
78	Yeraltı Muhafaza Depoları İnşası	2009
79	Suni Tohumlama Desteği Verilmesi	2009
80	Vardak İl Emniyet Başkanlığı Binası Onarımı Yapılması	2009
81	Gorbat İmam Ebu Hanife Okulu İnşası	2009
82	Sengerulhak Ortaokulu İnşası	2009
83	Meydan Şehir Hastanesi Kadın ve Çocuk Bölümünün Onarımı	2009
84	Vardak Genelindeki Bazı Köprülerin İnşası	2009
85	Meydan Şehir Hastanesi Çamaşırhane Tefrişi	2009
86	Ulema Şurası Ofisi Tefrişi	2009
87	Vardak Tarım Meslek Lisesi Türkiye Odasının Tefrişi	2009
88	Okuma-Yazma Kursları Verilmesi	2007-2012
89	Afgan Ulusal Polisi Eğitimi Verilmesi	2007-2012
90	Türkçe Dil Kursları Verilmesi	2007-2012

91	Vardak Tarım Meslek Lisesinin Elektrik Tesisatının Onarımı	2009
92	Vardak Genelinde Acil İnsani Yardım Yapılması	2009
93	Vardak Genelindeki Dini Kurumlara Yardım Yapılması	2009
94	Vardak Bahçeciler Birliğinin Çalışmalarının Desteklenmesi	2009
95	Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi Faaliyetlerinin Teşvik Edilmesi	2009
96	Kurban Bayramında Kurbanlık Et Dağıtımı	2009

Kaynak: Veriler Vardak İİE bünyesinde Mayıs-Kasım 2012 döneminde görev aldığım süre zarfında Vardak İİE’de görevli değişik kişilerden derlenmiştir.

KAYNAKÇA

AGNEW, John A. (2005), *Hegemony: The New Shape of Global Power*, Temple University Press.

AHABER (2012a), “Türkiye'den Afganistan'a 150 Milyon Dolar”, <<http://www.ahaber.com.tr/dunya/2012/07/08/turkiyeden-afganistana-150-milyon-dolar>> (08.07.2012).

AHABER (2012b), “ABD'den Ankara'ya Tuzak Teklif” <<http://www.ahaber.com.tr/gundem/2012/09/19/abdden-ankaraya-tuzak-teklif>> (19.09.2012).

AKÇAY, Engin (2012), *Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları*, Ankara: Turgut Özal Üniversitesi Yayınları.

AKGÜN, Murat (2002), “Ecevit-Rumsfeld Afganistan’ı Görüştü”, <<http://arsiv.ntv.com.tr/news/130425.asp>> (16.01.2002).

AKHUNDOVA, Jale (2015) *Rusya’nın Yumuşak Güç Politikaları*, İstanbul: Ekin Yayınevi.

AKKURT, Mehmet (2005), *Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

AKMEN, Tolga (2017), “İşçi Partisi Lideri Corbyn: Türkiye'yi Korumak Zorunda Mıyız?”, 13.05.2017, <<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201705131028448674-isci-partisi-corbyn-turkiyeyi-korunmak-zorundamiyiz/>> (28.05.2017).

AKŞAM (2017), “ABD Teröristlere 100 Tır Silah Yolladı”, (24.05.2017).

AKYÜREK Salih, N., KIBRIS, vd. ..., (2012), “Afganistan'da Sivil Ölümleri”, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor 46, ss.1-45.

ALBAYRAK, Recep (2002), *Afganistan Türkleri*, Ankara: Berikan Yayınevi.

ALJAZEERA (2014), “Kronoloji: Afganistan Savaşı”, <<http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-afganistan-savasi>> (18.01.2014).

ALJAZEERA (2016), “Afganistan'ın Kayıp Milyarları”, <<http://www.aljazeera.com.tr/haber/afganistanin-kayip-milyarlari>> (04.10.2016).

ALJAZEERA (2017), “ABD’li Orgeneral: Afganistan’dan Çıkmazdayız”, <<http://www.aljazeera.com.tr/haber/abdli-orgeneral-afganistanda-cikmazdayiz>> (09.02.2017).

ALPAYDIN, Utku Ali Rıza (2010), Soft Power in Turkish Foreign Policy Under The Akp Governments: 2002-2009, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Bilkent Üniversitesi.

ALVAREZ, Jose E.(2003), “The UN’s War on Terrorism”, International Journal of Legal Information, Vol. 31.

ANNAN, Kofi (2001), Letter Dated 5 December 2001 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council, 05.12.2001, <http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/AF_011205_AgreementProvisionalArrangementsinAfghanistan%28en%29.pdf> (10.12.2016).

ARAS, Bülent, Ş. TOKTAŞ (2008), “Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan”, Seta Yayınları II, ss.1-86.

ARI, Tayyar (2008), Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Bursa: Marmara Kitap Merkezi.

ARI, Tayyar (2012), Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma. Hegemonya, İşbirliği, Bursa: MKM Yayınları.

ARIBOĞAN, Deniz Ülkü (1998), Kableden Küreselleşmeye, İstanbul: Sarmal Yayınları.

ARIBOĞAN, Deniz Ülkü (2007), Uluslararası İlişkiler Düşüncesi, İstanbul: Uğur Eğitim Hizmetleri ve Yayıncılık.

AREU (2015), The A to Z Guide to Afghanistan Assistance, 2015 Thirteenth Edition, Kabil: Afghanistan Research and Evaluation Unit.

Baskı, Kabil, Afghanistan, 2011. s 66.

ARISTOTELES (1993), Politika, (çev. M. Tuncay), İstanbul: Remzi Kitabevi.

ARMAOĞLU, Fahir (1995), 20. Yüzyıl siyasi Tarihi, Ankara: Alkım Yayınevi.

ARMİTAGE, Richard L., J. S. NYE (2007), CSIS Commission on Smart Power, <www.csis.org> (23.08.2014).

ARON, Raymond (2003), Peace and War: A Theory of International Relations. Transaction Publishers.

ARPACIOĞLU, Kenan (2012), Bir Yumuşak Güç Aracı Olarak Kamu Diplomasisinin Terörle Mücadelede Uygulanması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Polis Akademisi.

ARSLAN, Mustafa (2015), Abdurrahman Han Reformlarından 2015'e Afgan Modernleşmesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2015, 1.13: 309-336.

ATEŞ, Barış, (2014), Afghan National Army Challenge with Attrition: A Comparative Analysis, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl. 10 S.19, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, ss.167-197.

AYDOĞAN, Bekir (2011), Rapor: Güç Kavramı ve Kamu Diplomasisi, <http://politikadergisi.com/sites/default/files/guc_kavrami_ve_kamu_diplomasisi_-_bekir_aydogan-pdf.pdf> (12.10.2014).

AYDOĞDU, Muhammed (2013), “Sivas PMYO 1 Dönem Afgan Polis Eğitimi Tanıtım Filmi”, <<https://www.youtube.com/watch?v=LHmWK-hWUDk>>(02.05.2013).

AYDOS, Serpil (2013), “Türkiye’nin Ortadoğu’da Yumuşak Güç Olma Çabası: “Batıya Doğru Akan Nehir” Belgeseli Üzerinden Bir Okuma”, The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science S.6, ss.107-128, <http://www.jasstudies.com/Makaleler/358489388_08Aydosserpil_T-107-128.pdf> (23.11.2014).

AYHAN, Veysel (2006), İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Orta Doğu, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

AYSULTAN, Hayri (2007), Afganistanda Türkçe Eğitiminin Tarihi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi.

AZİZİ, Asadullah (2012), Vardak İlin’e Genel Bakış, Yüksek Eğitim Bakanlığı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kabil Üniversitesi.

BACHRACH, Peter, M. S. BARATZ (1962). “Two Faces of Power”, American Political Science Review, 56, ss. 947- 52.

BACIK, Gökhan (2007), Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik, İstanbul: Kaknüs yayınları.

BAHAR, Halil İbrahim (2005), Sosyoloji, Ankara: USAK Yayınları.

BALCI, Ali (2010), “Afganistan: Ulus Devlet ve Kabilecilik Arasında”, Dünya Çatışmaları, Çatışma Bölgeleri ve Konuları, Ankara: Nobel Yay.

BALDWIN, D. (2013) A Handbook of International Relations İçinde W. Carlases, T. Risse and B.A. Simmons (Ed.) Power and International Relations (ss. 273-298). Washington: SAGE Publications.

BALDWIN, David, (1979), "Power Analysis and World Politics," World Politics, 31, January 1979, pp.161-194.

BARRETT, Michele (1996) Marx'tan Foucault'ya İdeoloji (çev. Ahmet Fethi) Ankara: Sarmal Yayınevi.

BAŞEREN, Sertaç H. (2003), Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

BAYAT, Mert (1986), Milli Güç ve Devlet, İstanbul: Belge Yayınları.

BAYRAKTAROĞLU, Serkan (2000), "Klasik Örgütsel Güç Kuramlarından Clegg'in "Güç Devreleri" Yaklaşımına", Bilgi (3), 2000/2: ss.109-122.

BBC (2018), Afghanistan Profile, <<http://www.bbc.com/news/world-south-asia-12024253>> (06.01.2018).

BHATIA, Michael, EMİLE L., ROBERT M., Mark S. (2009), "DDR İn Afghanistan", Small Arms Survey 2009, Cenevre.

BİLA, Fikret (2001a), "Başbakan: Savaş Mecbur Hale Gelirse Kaçınmamak Gerekir", Milliyet, (02.11.2001).

BİLA, Fikret (2001b), "Ecevit-Powell Görüşmesi", Milliyet, <<http://www.milliyet.com.tr/2001/12/06/yazar/bila.html>> (06.12.2001).

BİLGE, A. Suat (1966), Milletlerarası Politika, Ankara: Ankara üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yay.

BİNGÖL, Oktay (2014), ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinin Küresel Uygulayıcıları: Coğrafi Muharip Komutanlıklar, Güvenlik Stratejileri Yıl: 10 Sayı: 19, ss.133-166.

BİNGÖL, Oktay (2014), Afganistan'da Devlet İnşası Sürecinde Savaş Ağaları İle İşbirliği, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

BKK (2006), T.C. Vardak İl İmar Ekibinin Kuruluşu İle Görev ve Yetkilerine Dair 3 Ağustos 2006 Tarihli ve 2006-8320 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

BM (1945), Birleşmiş Milletler Antlaşması, <<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>> (25.08.2017).

BMKİB (2008) Birleşmiş Milletler Hakkında Herşey, New York. <unic.ankara@unic.org>(23.11.2014).

BOLLIER, David (2003), The Rise of Netpolitik: How the Internet is Changing International Politics and Diplomacy, A Report of the Eleventh Annual Aspen Institute. Roundtable on Information Technology, Washington D.C.: The Aspen Institute.

BOURDİEU Pierre (1977) Sembolik İktidar Üzerine, (çev. Kadir YOĞURTÇU), <http://www.academia.edu/16688886/Sembolik_%C4%B0ktidar_%C3%9Czerine-Pierre_Bourdieu> (25.08.2017).

BOZKURT, Enver (2003), Birleşmiş Milletler Sistemi'nde Kuvvet Kullanımı, Ankara: Nobel Yayınları.

BOZKURT, Veysel (1997), Avrupa Birliği ve Türkiye, Siyasal Kurumlar, Çıkar Grupları, Kamuoyu Ortaklık Belgeleri, İstanbul: Alfa yayınları.

BOZKURT, Veysel (2005) Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller-Kavramlar-Kurumlar, İstanbul: Aktüel yayınları.

BROWN, Chris, K. AINLY (2007), Uluslararası İlişkileri Anlamak, (çev. A. Oyacıoğlu), İstanbul: Yayınodası Yayıncılık.

BRZEZİNSKİ, Zbigniew (1998). Great Chess Board. America's Domination and Its Geostrategic İperatives, M. International Relations, 4.

BUDAK, Yakup (2001), “TBMM Genel Kurulunda Milletvekili BUDAK’ın yaptığı Konuşma”, 02.05.2001,T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem 21, C.62, <<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil3/bas/b095m.htm>>(01.01.2015).

BURGET, Fazıl A. (2003), “Hayalden Gerçeğe Trans-Afgan Boru Hattı Projesi: Boru Hattı Gölgesinde Devam Eden Bir Savaşın Anatomisi”, <<http://21yyte.org/assets/uploads/files/192-213%20Fazil.pdf>>, (02.10.2017).

BURGET, Fazıl, A. (2006), Afganistan'da Başlayan Yeni Dönemde Türkiye'nin Yeri, <<http://www.turksam.org/tr/a273.html>> (02.10.2012).

BUSH, George W. (2001) Statements and Releases, <www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> (20.09.2001).

BUSH, George W. (2002) The National Security Strategy Of The United States Of America, Washington DC: Executive Office Of The President.

BÜYÜKBAŞ Murat (2006), ABD'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İsparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

CAMBRIDGE (1998), International Dictionary of English, New York: Cambridge University Press.

CARR, Edward Hallett (2010), "Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)", (çev. C. Cemgil), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

CEYLAN, Ahmet, İ. USLU (2012), 1 Mart Tezkeresinin Türk Dış Politikasına Etkisi, <<http://politikaakademisi.org/1-mart-tezkeresinin-turk-dis-politikasina-etkisi>>(10.06.2014).

CHANDLER, David C. (2006), Empire in Denial: the Politics of State-Building, London: Pluto Press.

CHESTERMAN, Simon (2002), Justice Under International Administration: Kosovo, East Timor and Afghanistan, New York: An International Peace Academy Report, September 2002, <www.ipacademy.org> (02.10.2012).

CIA (2003), The World Factbook, "Afghanistan", 01.08.2003, <<http://www.factbook.org/factbook/af.shtml>> (01.12.2016).

CIA (2016), The World Factbook, "Afghanistan", 21.11.2016, <<http://www.factbook.org/factbook/af.shtml>> (01.12.2016).

CIA (2017a), "CIA The World FactBook, "Afghanistan", 01.05.2017, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>> (29.05.2017).

CIA (2017b), "CIA The World FactBook", 30.11.2017, <<https://www.cia.gov/library/>> (29.05.2017).

CİİE (2012), "Cevizcan İl İmar Ekibi", <<http://cevizcanprt.org/tur/icerik.php?no=6>> (28.10.2012).

CLAUSEWITZ, Carl V. (1999), Savaş Üzerine, (Çev. H. Fahri Çeliker), İstanbul, Özne Yayınları.

CLEGG, S.R. COURPASSON, D. ve PHILLIPS, N. (2006), Power in Organizations, London: Sage, Foundations of Organization Science Series.

CNN, (2001), "Bin Laden Says He Wasn't Behind Attacks", 17.09.2001, <<http://edition.cnn.com/2001/US/09/16/inv.binladen.denial>> (29.05.2017).

CNNTÜRK (2016), “Almanya Parlamentosu 'Soykırımı' Kabul Etti”, <<http://www.cnnturk.com/video/dunya/almanya-parlamentosu-soykirimi-kabul-etti>> (02.06.2016).

CNNTÜRK (2017), “ABD'nin YPG'ye Silah Sevkiyatı Görüntülendi”, 10.03.2017, <<http://www.cnnturk.com/dunya/abdinin-ypgye-silah-sevkiyatigoruntulendi?page=1>> (02.06.2016).

COLLINS, Joseph J. (2011), *Understanding the War in Afghanistan*, Washington: National Defense University Press.

COOPER, Richard N. (2004) “Is Economic Power" a Useful and Operational Concept?, Working paper series (Weatherhead Center for International Affairs) 04-02 <<https://dash.harvard.edu/handle/1/3677050>> (07.09.2017).

COX, Robert (1993), “Gramsci, Hegemony and International Relations An Essay in Method”, Stephen Gill (ed), *Gramsci, Historical Metarialism and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, ss. 49-66.

ÇALIŞ, Şaban; ÖZLÜK, Erdem (2007), *Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2007, 18, ss. 225-243.

ÇAKIR, Mikdat (2004), "Uluslararası İlişkiler Ve Beşeri Güç Açısından Demopolitika.", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 1.3 (2004), ss. 39-52.

ÇAM, Esat (2011), *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: Der Yayınları.

ÇAMIR, Mehmet (2009), *Yumuşak Güç Kavramı ve Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı.

ÇAVUŞ, Tuba (2012), *Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı*, http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Images/images/files/2012-2-3_0.pdf>(23.11.2014).

ÇAY, A. Mehmet (2001), “TBMM Genel Kurulunda Devlet Bakanı Abdulhalik Mehmet Çay'ın Konuşmaları”, 02.05.2001,T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem 21, C.62, <<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil3/bas/b095m.htm>>(01.01.2015).

ÇELİKKANAT, Ersin (2008), *Atatürk'ün Afganistan'a ilgisi, Bakışı, Türk-Afgan İlişkileri Hakkındaki Görüşleri ve Günümüze Yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi,

İstanbul: Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü.

ÇENGEL, Yunus (2012), Bilim ve Teknoloji, <http://www.vizyon21y.com/documan/Genel_Konular/Bilim_Teknoloji/Bilim_ve_Teknoloji.pdf>(17.11.2016).

ÇEVİK, Halis (2005). Uluslararası Politikada Ortadoğu, İstanbul: Nüve Kültür Merkezi.

ÇİFTÇİ, İrfan (2006), Bölgesel İmar Ekibi Faaliyetleri Kapsamında Afganistan Polisinin İncelenmesi: Vardak Vilayeti Örneği, Eğitim Dairesi Başkanlığı, PBD, 10 (4) 2008, ss. 43-70.

ÇOBAN, Savaş (2013), Hegemonya Aracı ve İdeolojik Aygıt Olarak Medya İstanbul: Parşömen Yayıncılık.

DAHL, Robert A. (1957), The Concept of Power, Behavioral Science, 2: 201- 15.

DAHL, Robert A. (1961), Who Governs? New Haven; Yale University Press.

DAVUTOĞLU, Ahmet (2011), Stratejik Derinlik, İstanbul: Küre Yayınları.

DEDELEK, İ. Yaşar (2001), “TBMM Genel Kurulunda Anavatan Partisi Grubu Adına Milletvekili İ. Yaşar Dedelek’in Konuşmaları”, 02.05.2001,T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem 21, C.62, <<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil3/bas/b095m.htm>>(01.01.2015).

DEİK (2003), Afganistan’ın Yeniden Yapılandırılması ve Türkiye, Ekim 2003. Dış Ekonomik İlişkiler Kulübü. S.1-16.

DEİK (2012), Afganistan Ülke Bülteni, Dış Ekonomik İlişkiler Kulübü, Temmuz 2012.

DEMİR, Metehan, ERGAN, U. (2001a), “Afganistan’a 1 Tugay Hazırlığı”, Hürriyet,<<http://www.hurriyet.com.tr/afganistan-a-1-tugay-hazirligi-37318>> (16.11.2001)

DEMİR, Metehan, ERGAN, U. (2001b), “Afgan Karargahı'na Türk Kurmayları”, 25.12.2001, < <http://www.hurriyet.com.tr/afgan-karargahina-turk-kurmaylari-44559> (26.11.2017).

DEMİREL, Emin (2002), Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

DEMİRER, Temel vd. (2010), “11 Eylül Dönemeci ve Ydd Terörü”, 11 Eylül’den Afganistan’a ABD İmparatorluğu, Ankara: Ütopya.

DOĞAN, Salih (2012). Türkiye’nin Afganistan’daki Varlığı ve Önemi, <www.usak.org.tr> (20.10.2012).

DOĞAN, Salih, (2010) Türkiye’nin Afganistan’daki Varlığı ve Önemi, <http://www.salihdogan.com/etiket/turk-afgan-iliskileri/> (17.09.2010).

DOĞAN, Salih; KAVAK, Şeref (2014), Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları, Hükümdar Yay.

DOĞAN, Sercan, (2012), Afganistan’dan Türk Yatırımcılara Davet, <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/2772?s=orsam%7Cturkish> (22.02.2012).

DÜNYA, (2009), Türkiye'nin Afganistan Görevinin Niteliği Belli, http://www.dunya.com/turkiyenin-afganistan-gorevinin-niteliği-belli-70679h.htm> (09.12.2009).

DW (2004), “Berlin'de Afganistan Buluşması”, 31.03.2004, http://p.dw.com/p/AbL6 > (25.05.2017).

EGELİ, Ş. Ece (2015), “Türkiye-ABD İlişkileri”, Türk Dış Politikasında Güncel Eğilimler (2000-2014), İstanbul: Kanes Yay.

EGM (2012a), “Afgan Ulusal Polisinin Temel Polislik Alanında Ülkemizde Eğitimi”, <http://www.disiliskiler.pol.tr/Birimler/egitim/Sayfalar/afganistanegitim2012.aspx> (01.11.2012).

EGM (2012b), “Vardak”, <http://www.disiliskiler.pol.tr/Birimler/upm/gecici/Sayfalar/Vardak.aspx> (01.11.2012).

EGM (2017), “Genel Müdürümüz Sivas POMEM’de Eğitim Gören Afgan Bayan Polislerin Mezuniyet Heyecanına Ortak Oldu.”, 05.01.2017, <https://www.egm.gov.tr/haberler/Sayfalar/Genel-Mudurumuz-Sivas-POMEM-de-Egitim-Goren-Afgan-Bayan-Polislerin-Mezuniyet-Heyecanina-Ortak-Oldu.aspx> (05.01.2017).

EKREM, Erkin (2011), Afganistan’ın ŞİÖ Üyeliği ve Çin, Erişim Tarihi: 27.05.2011, http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/afganistanin-sio-uyeligi-ve-cin/859

EMCDDA (2016), Avrupa Uyuşturucu Raporu 2016, Lüksemburg: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Bürosu, <<http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/2637/TDAT16001TRN.pdf>> (22.04.2017).

EMEKLIER, Bilgehan, ERGÜL, Nihal (2010), Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik, Bilge Strateji, güz 2010, C.1, S.3. ss.52-74.

ENSONHABER, (2012), Dünyanın Soft Power'ı En Güçlü Ülkeleri Listesi, 30.11.2012, <<http://www.ensonhaber.com/duyanin-soft-poweri-en-guclu-ulkeleri-listesi-2012-11-30.html>> (22.04.2017).

ENSONHABER, (2015), Ukrayna'dan Rusları Kızdıracak Türkiye Videosu, 27.11.2015, <http://www.ensonhaber.com/ukraynadan-ruslari-kizdiracak-turkiye-videosu-2015-11-27.html>> (22.04.2017).

ENSONHABER, (2017a), “Bir YPG'li Teröristin ABD'ye Bedeli”, 08.05.2017, <http://www.ensonhaber.com/bir-ypgli-teroristin-abdye-bedeli.html>> (22.04.2017).

ENSONHABER, (2017b), “YPG'ye 19 ülkeden silah gönderiliyor”, Erişim Tarihi: 26.11.2017, <http://www.ensonhaber.com/ypgye-19-ulkeden-silah-gonderiliyor.html>> (26.11.2017)

EoIRoA (2016), Bonn Agreement, <http://www.afghanistanembassy.no/afghanistan/government/core-state-documents/bonn-agreement>> (10.12.2016).

ERALP, Atilla (2000), Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, İstanbul: İletişim Yay.

ERÇANDIRLI, Yelda (2009), Uluslararası Politikada Güç ve Güce İlişkin Alternatif Stratejiler, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.

ERGUVAN, Esra (2010), The Instruments Of Soft Power Within Turkish Foreign Policy In The Post- Cold War Era: Turkish International Cooperation And Development Agency (Tika) As A Case Of Turkey's Soft Power Application, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

EROL, M. Seyfettin, BURGET Fazıl A. (2002), "Yeni Bir Tarihi Süreç İçerisinde Afganistan: İstikrarın Neresinde?", Stratejik Analiz, Sayı:22, 2002.

EROL, M. Seyfettin (2009), “Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyası”, Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya’nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun (der. M. Seyfettin Erol), Ankara: Barış Platin Kitabevi.

ERTUĞRAL, Yusuf (2013), Amerika’nın Yeni İhtiyatlı Dış Politikası: “Akıllı Güç”ün Pasifik Vizyonu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi.

ERTUĞRUL Ümmühan Elçin (2016), Koruma Sorumluluğu: İnsani Müdahaleyi Makyajlamak, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XX, Y. 2016, Sa. 2 ss.441-470.

ESEN, Hüsamettin, (1994), Bugünün ve Geleceğin Dünya Güç Merkezleri ve Dengeleri ile Türkiye’ye Etkileri, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.

ESLEN, Nejat, (2005), Tarih Boyu Savaş ve Strateji, İstanbul: Truva Yayınları.

EŞKİ, Hülya (2010) Bugünü Anlamak İçin Max Weber’i Yeniden Okumak, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 11, ss. 187–198.

FALK, Richard A. (2005), Dünya Düzeni Nereye?, Amerikan Emperyal Jeopolitikası, İstanbul: Metis Yay.

FAN, Ying (2008) Soft Power: Power of Attraction or Confusion?, Place Branding and Public Diplomacy, 4.2: pp. 147-158.

FÂRÂBÎ, Fususu’l-Medenî (2001), El-Medinetü’l-Fazıla,(çev. Nafiz Danışman), Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.

FELBAB-BROWN, Vanda (2005), “Afghanistan: When Counternarcotics Undermines Counterterrorism”, Washington Quarterly, 28, 4, pp.55-72.

FELBAB-BROWN, Vanda (2012), Afghan National Security Forces: Afghan Corruption and the Development of an Effective Fighting Force, <<https://www.brookings.edu/testimonies/afghan-national-security-forces-afghan-corruption-and-the-development-of-an-effective-fighting-force/>> (2.8.2012).

FEVZİ, Firuz; CANKURT, Hasan (2013), Afganistan'da Türkoloji ve Türkçe Çalışmaları Hakkında Bir Araştırma, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, 11.2.

FONTANA, Benedetto (2008), “Hegemony and Power in Gramsci”, Richard Howson and Kylie Smith (der.) (2008), Hegemony: Studies in Consensus and Coercion, New York: Routledge. pp. 80-107.

FONTANA, Benedetto, (2013), Hegemonya ve İktidar (Çev. Onur Gayretli), İstanbul: Kalkedon Yayınları.

FRANKEL, Joseph (1973), Contemporary International Theory and the Behaviour of States, Oxford University Press.

FUKUYAMA, Francis (2008), Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim (çev. D. Çetinkasap), İstanbul: Remzi Kitabevi.

FUKUYAMA, Francis (2012a), “Müstakbel Ulus İnşacılarına İpuçları”, (çev. H. Kaya), Francis Fukuyama (der.) (2012), Ulus İnşası, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2. baskı, ss.351-372.

FUKUYAMA, Francis (2012b), “Ulus İnşası ve Kurumsal Hafıza'nın İflası”, (çev. H. Kaya), Francis Fukuyama (der.) (2012), Ulus İnşası, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2. baskı, ss.11-33.

GALLAROTTI, Giulio (2011), “Soft Power: What it is, Why it's Important and the Conditions Under Which it Can Be Effectively Used”, Journal of Political Power, Vol:4, Issue 1, ss.25-47.

GALLAROTTI, Giulio (2014), Smart Power: Definitions, Importance and Effectiveness, <http://wescholar.wesleyan.edu/div2facpubs/163> (08.10.2015).

GALLAROTTI, Giulio, AL FILALI, Isam Yahia (2014), The Soft Power of Saudi Arabia, International Studies, 2014, 49(3&4).

GENKUR (2006), Afganistan El Kitabı, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

GENKUR (2009a), Geçmişten Günümüze Türk Afgan İlişkileri, Ankara: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları.

GENKUR (2009b), Afganistan Broşürü, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

GENKUR (2010a), Türk Silahlı Kuvvetleri Barışı Destekleme Harekatı Doktrini, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

GENKUR (2010b), Türk Silahlı Kuvvetleri Barışı Destekleme Harekatı Konsepti, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

GENKUR (2012), Tarihçe, http://www.tsk.tr/1_tsk_hakkinda/1_1_tarihce/tarihce.htm (04.01.2012).

GENKUR (2016), Genelkurmay Başkanlığının 23 Aralık 2016 tarih ve BASHALK: 26702250-5010-164786 -16/ Hlk.İlş.Ş.Bilgi Edinme ve BİMER Ks.(3) Sayılı Cevabi Yazısı.

GENKUR (2017), Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Barışı Destekleme Harekatına Katkıları, <http://www.tsk.tr/Uluslararasıİlişkiler/BarisiDestekleme>> (22.05.2017).

GF (2017), Global Firepower Index, <<https://www.globalfirepower.com/active-reserve-military-manpower.asp>> (25.11.2017).

GİGM (2015), 2013 Türkiye Göç Raporu, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yay.32.

GİGM (2016a), 2014 Türkiye Göç Raporu, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yay.34.

GİGM (2016b), 2015 Türkiye Göç Raporu, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yy.35.

GOODSON, Larry P. (2012), "Afganistan'dan Alınan Ulus İnşası Dersleri", (Çev. Hasan Kaya), Francis Fukuyama (der.) (2012), Ulus İnşası, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2. Baskı, ss.225-262.

GÖKALP, Ziya (1997) Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I, (Haz. Rıza Kardaş), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

GÖKDEMİR, Ayvaz (2001), "TBMM Genel Kurulunda DYP grubu Adına Erzurum Milletvekili Ayvaz GÖKDEMİR'in Konuşmaları", 02.05.2001, T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem 21, C.62, <<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil3/bas/b095m.htm>>(01.01.2015).

GÖKSEDEF, Ekinci (2015), NATO'dan Afganistan için 'devam' kararı, Al Jazeera, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/natodan-afganistan-icin-devam-karari>> (13.05.2015).

GÖKTEN, Y. Sarıöz (2013) Hegemonya İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği, Ankara: NotaBene Yayınları.

GÖNLÜBOI, Mehmet (1993), Uluslararası Politika, İlkeler-Kavramlar-Kurumlar, Ankara: Atilla Kitabevi.

GÖZEN, Ramazan (2016), "İdealizm", Uluslararası İlişkiler Teorileri (der. Ramazan Gözen), İstanbul İletişim Yay.

GRAMSCI, Antonio (1986). Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler, (Çev. K. Somer). İstanbul: Onur Yay.

GS (2012a), Afghan National Army-End Strength, <<http://www.globalsecurity.org/military/world/afghanistan/ana-end-strength.htm>> (21.08.2012).

GS (2012b), Afghan Military Forces (AMF), <<http://www.globalsecurity.org/military/world/afghanistan/amf.htm>> (21.08.2012).

GS (2015a), Afghan National Army (ANA), <<http://www.globalsecurity.org/military/world/afghanistan/ana.htm>> (21.08.2012).

GUZZINI, Stefano (1993), Structural Power: The Limits of Neorealist Power Analysis. International Organization, 47.3, pp. 443-478.

GÜLLER, M. A. (2010), ABD Afganistan'dan Kuzey Irak'a Çekilecek, <<http://mehmetaliguller.com/2010/06/24/abd-afganistan%E2%80%99dan-kuzey-irak%E2%80%99a-cekilecek>> (21.08.2012).

GÜNAY, Bekir (2008), “Terörden Arındırılmış Bir Dünya mı Terörist (Trös) leşen Güçler mi?”, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, (Ed.İdris Bal), Ankara: Lalezar Kitabevi.

GÜNEY, Arda (2014) Güç, Enerji ve Kuvvet Kavramları, Birimler, Akım, Gerilim, Direnç, Lineerlik Nonlineerlik Kavramlar, <http://www.yildiz.edu.tr/~aguney/ehm_giris.pdf> (15.11.2014).

GÜRBÜZ, Sait, ŞAHİN, Faruk (2017), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, *Ankara: Seçkin Yayıncılık*.

GÜVEN, Esin (2012), Rusya Federasyonu'nun Yumuşak Güç Geliştirme Gayretleri ve Çevresel Politikalarına Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi.

GÜZELSARI, Selime (2003) Neo-Liberal Politikalar ve Yönetişim Modeli, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 36 S.1 Haziran 2003, ss. 17-34.

HABERLER, (2013), “Türk İl İmar Ekibi Vardak'a Veda Etti.”, <<https://www.haberler.com/turk-il-imar-ekibi-var-dak-a-veda-etti-4931585-haberi/>> (12.08.2013).

HABERTÜRK, (2011), “Ankara Nefesini Tuttu-Fransa Tepkileri Dinlemedi”, 22.12.2011, <<http://www.haberturk.com/dunya/haber/699231-fransa-parlamentosu-ermeni-teklifini-kabul-etti-video>> (12.08.2013).

HACİP, Yusuf Has (2006), Kutadgu Bilig, (Haz. K. EFE), Ankara: Genç Yayıncılık.

HALATÇI, Ülkü (2006), 11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonu'nun Bir Değerlendirmesi, Uluslararası Hukuk ve Politika, 2006 Cilt 2, No 7, ss.80-98.

HALDUN, İbn (2015), Mukaddime I-II, İstanbul: İlgü Kültür Sanat.

HARDY, Cynthia; LEIBA-O'SULLIVAN, Sharon (1998) "The Power Behind Empowerment: Implications for Research and Practice", Human Relations, 51, 4, ss.451-483.

HARTMANN, Frederick (1978), The Relations of Nation, New York: Macmillan Publishing Co.

HENDERSON, Conway W. (1998), International Relations: Conflict and Cooperation at the Turn of the 21st Century. McGraw-Hill Humanities, Social Sciences & World Languages.

HİPLER, Jochen (2007), Ulus İnşası, (çev. Algan Sezgintüredi, Burhan Şaylı), İstanbul: Versus Kitap.

HOBBS, Thomas (2007), Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti Hakkında, (Çev. S. LİM), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

HOLSTI, K. J. (1964), "The Concept of Power in the Study of International Relations," Background, 7/4, pp. 179-194.

HOLSTI, K. J. (1964), "The Concept of Power in the Study of International Relations", Background, 7(4), ss. 179-194.

HUGHES, Michelle, (2014), The Afghan National Police in 2015 and Beyond, United States Institute of Peace, Special Report 346: Washington, <https://www.usip.org/sites/default/files/SR346_The_Afghan_National_Police_in_2015_and_Beyond.pdf> (02.06.2016).

HUNTINGTON, Samuel P (2006), "Medeniyetler Çatışması mı?", Medeniyetler Çatışması, (der. Murat Yılmaz), Ankara: Vadi Yayınları.

HÜRRİYET, (2001a), "Bush'tan 'Haçlı Seferi' Yakıştırması", 17.09.2001, <http://www.hurriyet.com.tr/bushtan-hacli-seferi-yakistirmasi-16285>> (02.06.2016).

HÜRRİYET, (2001b), “Ecevit: Yeni Afganistan'da Türkiye'nin Ağırlıklı Bir Yeri Olacak”, 07.12.2001, <<http://www.hurriyet.com.tr/ecevit-yeni-afganistanda-turkiyenin-agirlikli-bir-yeri-olacak-41384>> (02.06.2016).

HÜRRİYET, (2001c), “Afganistan Barış Gücü'ne İngiltere Liderlik Edecek”, 11.12.2001, <<http://www.hurriyet.com.tr/afganistan-baris-gucune-ingiltere-liderlik-edecek-42041>> (02.06.2016).

HÜRRİYET, (2001d), “Afganistan'a Gidiş Atatürk'ün Vasiyeti”, 09.11.2001, <<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/afganistana-gidis-ataturkun-vasiyeti-36039>> (02.06.2016).

HÜRRİYET, (2015), ABD Temsilciler Meclisi'nde Ermeni Tasarısı Sunuldu, 19.03.2015, <<http://www.hurriyet.com.tr/abd-temsilciler-meclisinde-ermeni-tasarisi-sunuldu-28490887>> (02.06.2016).

ICG (2003a), Disarmament And Reintegration in Afghanistan, ICG Asia Report N°65 Kabul/Brussels.

ICG (2003b), Afghanistan: Judicial Reform And Transitional Justice, 28 January 2003 Asia Report N°45 Kabul/Brussels, <<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan016653.pdf>> (02.06.2016).

ICG (2011), Working to Prevent Conflict Worldwide, Conflict In Afghanistan, Asia Report, N°. 210.> (02.06.2016).

ICISS (2001), Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, December 2001, Ottawa: International Development Research Centre, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>.

ICJ (1986), “Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua V. United States of America)” <<http://www.icjci.org/docket/index.php?sum=367&code=nus&p1=3&p2=3&case=70&k=66&p3=5>> (20.12.2014).

IroAMoE (2014), Afghanistan National Development Strategy 2008 – 2013, June 2014, <<http://mfa.gov.af/Content/files/EXECUTIVE%20SUMMARY%20English%20A5.pdf>> (21.11.2015).

ISAF (2007a), International Security Assistance Force, 29.01.2007,
<http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2007-01-29-ISAF-Placemat.pdf>(19.09.2015).

ISAF (2009c), International Security Assistance Force and Afghan National Army strength & laydown, 13.02.2009,
<http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2009-02-13-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2009e), International Security Assistance Force and Afghan National Army strength & laydown, 03.04.2009,
<http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2009-04-03-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2009f), International Security Assistance Force and Afghan National Army strength & laydown, 15.06.2009,
<http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2009-06-15-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2009g), International Security Assistance Force and Afghan National Army strength & laydown, 23.07.2009,
http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2009-07-23-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2007b), International Security Assistance Force,
14.03.2007,<http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2007-03-14-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2007c), International Security Assistance Force,
20.04.2007,<http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2007-04-20-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2007d), International Security Assistance Force,
31.05.2007,<http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2007-05-31-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2007e), International Security Assistance Force, 13.07.2007,
http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2007-07-13-ISAF-Placemat.pdf (21.11.2015).

ISAF (2007f), International Security Assistance Force, 10.09.2007, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2007-09-10-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2007g), International Security Assistance Force, 18.10.2007, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2007-10-18-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2007h), International Security Assistance Force, 22.10.2007, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2007-10-22-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2007i), International Security Assistance Force, 05.12.2007, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2007-12-05-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2008a), International Security Assistance Force, 06.02.2008, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2008-02-06-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2008b), International Security Assistance Force, 01.04.2008, http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2008-04-01-ISAF-Placemat.pdf (21.11.2015).

ISAF (2008c), International Security Assistance Force, 03.06.2008, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2008-06-03-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2008d), International Security Assistance Force, 01.09.2008, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2008-09-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2008e), International Security Assistance Force, 01.12.2008, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2008-12-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2008f), International Security Assistance Force, 01.12.2008, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2008-12-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2008g), International Security Assistance Force, 01.10.2008, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2008-10-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2008h), International Security Assistance Force, 06.10.2008, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2008-10-06-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2008i), International Security Assistance Force, 25.11.2008, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2008-11-25-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2009a), International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures, 12.01.2009, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2009-01-12-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2009b), International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures, 12.01.2009, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2010-11-15-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2009d), International Security Assistance Force and Afghan National Army strength & laydown, 13.03.2009, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2009-03-13-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2009h), International Security Assistance Force and Afghan National Army strength & laydown, 01.10.2009, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2009-10-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2010a), International Security Assistance Force and Afghan National Army Strength & Laydown, 01.02.2010, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2010-02-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2010b), International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures, 05.03.2010, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2010-03-05-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2010c), International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures, 16.04.2010, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2010-04-16-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2010d), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 07.06.2010, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2010-06-07-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2010e), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 06.08.2010, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2010-08-06-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2010f), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 25.10.2010, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2010-10-25-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2010g), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 15.11.2010, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2010-11-15-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2011a), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 25.01.2011, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2011-01-25-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2011b), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 03.02.2011, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2011-02-03-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2011c), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 04.03.2011, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2011-03-04-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2011d), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 16.05.2011, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2011-05-16-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2011e), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 09.09.2011, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2011-09-09-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2011f), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 16.08.2011, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2011-08-16-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2011g), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 26.07.2011, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2011-07-26-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2011h), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 06.06.2011, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2011-06-06-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2011i), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 01.12.2011, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2011-12-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2011j), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 08.12.2011, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2011-12-08-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2012) ISAF Commanders, Erişim Tarihi: 10.12.2012, <<http://www.isaf.nato.int/history.html>> (21.11.2015).

ISAF (2012a), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 06.01.2012, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2012-01-06-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2012b), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 09.01.2012, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2012-01-09-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2012c), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 16.03.2012, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2012-03-16-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2012d), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 18.04.2012, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2012-04-18-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2012e), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 01.08.2012, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2012-08-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2012f), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 15.05.2012, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2012-05-15-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2012g), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 03.12.2012, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2012-12-03-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2012h), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 10.09.2012, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2012-09-10-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2012i), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 08.10.2012, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2012-10-08-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2012j), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 04.12.2012, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2012-12-04-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2013a), International Security Assistance Force: Key Facts and Figures, 14.02.2013, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2013-02-14-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2013b), International Security Assistance Force: Key Facts and Figures, 19.02.2013, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2013-02-19-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2013c), International Security Assistance Force: Key Facts and Figures, 01.03.2013, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2013-03-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2013d), International Security Assistance Force: Key Facts and Figures, 13.04.2013, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2013-04-19-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2013e), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 22.04.2013, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2013-04-22-ISAF-Placemat.pdf, > (21.11.2015).

ISAF (2013f), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 01.06.2013, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2013-06-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2013h), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 19.06.2013, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2013-06-19-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2013i), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 24.06.2013, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2013-06-24-ISAF%20Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2013j), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 01.08.2013, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2013-08-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2013k), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 01.10.2013, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2013-10-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2013l), International Security Assistance Force(ISAF): Key Facts and Figures, 01.12.2013, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2013-12-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2014a), International Security Assistance Force: Key Facts and Figures, 15.01.2014, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2014-01-15-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2014b), International Security Assistance Force: Key Facts and Figures, 15.02.2014, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2014-02-20-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2014c), International Security Assistance Force: Key Facts and Figures, 01.04.2014, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2014-04-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2014d), International Security Assistance Force: Key Facts and Figures, 01.06.2014, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2014-06-01-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2014e), International Security Assistance Force: Key Facts and Figures, 04.08.2014, <http://www.nato.int/isaf/placemats_archive/2014-08-04-ISAF-Placemat.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2014f), International Security Assistance Force: Key Facts and Figures, 03.09.2014,

<http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_09/20140901_140903-ISAF-Placemat-final.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2014g), International Security Assistance Force: Key Facts and Figures, 06.10.2014,

<http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_10/20141014_141006-ISAF-Placemat-final.pdf> (21.11.2015).

ISAF (2014h), International Security Assistance Force: Key Facts and Figures, 07.11.2014, <<http://www.nato.int/nato>> (21.11.2015).

ISW, (2017), Afghanistan National Army (ANA) <<http://www.understandingwar.org/afghanistan-national-army-ana>> (05.03.2017).

İHA (2014), “Afganistan’da Hamid Karzai Lisesi Açıldı.”, 28.05.2014, <<http://www.ihacom.tr/haber-afganistanda-hamid-karzai-lisesi-acildi-358768/>> (30.05.2017).

İNTERNETHABER, (2012), Genelkurmay'dan Tuzak Açıklaması, <<http://www.internethaber.com/genelkurmaydan-tuzak-aciklamasi-462099h.htm>> (30.05.2017).

İYİGÜN, İzzettin (2003), Devleşen Ortadoğu ve Kabaran İştahlar, Ankara: Ertem Matbaa.

JABLONSKY, David (1997), National Power. Parameters, 27.1, <<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army-usawc/strategy2004/08jablonsky.pdf>> (01.04.2016).

KANT, Immanuel (1992), Perpetual Peace A Philosophical Essay, Bristol: Thoemmes Press.

KARABULUT, Bilal (2005), Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: Strateji Jeostrateji Jeopolitik, Ankara: Platin Yay.

KARABULUT, Bilal (2013), Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik Ankara: Barış Kitabevi.

KARDAŞ, Tuncay (2007), “Güvenlik Kimin İkilemi” Zeynep Dağı (der.), Uluslararası Politikayı Anlamak, İstanbul: Alfa Yayınları, ss.125-152.

KASIM, K. (2012), Türkiye-ABD-Afganistan, <<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1772>> (19.10.2012).

KATZMAN, Kenneth (2003), Report for Congress, Afghanistan: Current Issues and U.S. Policy, Updated April 1, 2003, ss.1-39.

KAYA, Sezgin (2008), Uluslararası İlişkilere Konstruktivist Yaklaşımlar, AÜSBF Dergisi, 63.03, ss.83-111.

KAYGUSUZ, Özlem (2014), Devlet İnşası ve Küresel Güneyde Güvenlik: Güçlü Devlet Arayışının Kuramsal ve Siyasal Açmazları, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 10, Sayı: 39, ss.27-61.

KB (2006), Humanitarian Assistance by Turkish PRT in Wardak Turkish Embassy in Kabul, Press Release, <<http://www.eariana.com/ariana/eariana.nsf/allDocs/140E8B643102D37D8725721E005924BD?OpenDocument>> (30.05.2017).

KBTM (2014), Afganistan Ülke Raporu, < <http://docplayer.biz.tr/8030867-Afganistan-ulke-raporu.html>> (01.11.2016).

KBTM (2017), Afganistan Ülke Raporu, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-236898;jsessionid=K-M8GZmdX0-bSKpv0O7NR8_CD-VSxKcz_UZZqpyDWSK6Oq9YaU-M!3487174> (01.11.2017).

KDK (2013), Türkiye'nin Dış Yardımları-2012, <http://www.kdk.gov.tr/sayilarla/turkiyenin-dis-yardimlari/35>> (01.11.2016).

KEOHANE, Robert O. (1984), After Hegemony, Cooperation and Discord in the World Political Economy, New Jersey: Princeton University Press.

KEOHANE, Robert O., NYE, J. S. (1987), "Güç ve Karşılıklı Bağımlılığı Yeniden Ele Almak", Uluslararası İlişkiler, Cilt 12, Sayı 46, ss. 79-104.

KEOHANE, Robert O., J. S. NYE (1998), "Power and Interdependence in the Information Age" Foreign Affairs, Sep/Oct 1998; Vol.77, No5; Alumni-Research Librarys. pp.81-94.

KEOHANE, Robert O., NYE, Joseph S. (1987). Power and Interdependence Revisited. International Organization, 1987, 41.4, pp. 725-753.

KEOHANE, Robert, NYE, Joseph (2001), Power and Interdependence, New York: Longman.

KNUTSEN, Tobjörn L. (1992). A History of International Relations Theory, New York and Manchester: Manchester University Press.

KOÇER, Gökhan (2006), "Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katkısı", Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, S.11 Güz 2006 ss.47-70.

KOHEN, S. (2012), "Afganistan'da Ne İşimiz Var, Tartışması", 20.03.2012, <<http://dunya.milliyet.com.tr/-afganistan-da-ne-isimiz-var-tartismasi/dunya/dunyayazardetay/20.03.2012/1517476/default.htm>> (16.11.2012).

KOHEN, Sami (2001), "Öteki Tehlike'ye Dikkat!", Milliyet, 07.12.2001, <http://www.milliyet.com.tr/2001/10/07/yazar/kohen.html>> (01.11.2016).

KÖK, Havva (2009), "NATO'nun Genişlemesi: Avrasya'da Rusya-ABD Nüfuz Mücadelesi", Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun (der. M. Seyfettin Erol), Ankara: Barış Platin Kitabevi.

KÖYLÜ, Hilal (2010), "İkinci İmar Ekibi de İşe Koyuldu", 22.07.2010, <http://www.radikal.com.tr/yorum/ikinci-imar-ekibi-de-ise-koyuldu-1009374/>> (11.11.2015).

KRAUSE, Keith, J. MILLIKEN (2002), "State Failure, State Collapse, and State Reconstruction: Concepts, Lessons and Strategies", Development and Change, Cilt 33. 5: pp.753-774.

KROENİNG, Matthew, M. MCADAM, S. WEBER (2010), "Taking Soft Power Seriously", Comparative Strategy, 29: 5, pp.412-431.

KULAKLIKAYA, Musa (2008), "Kalkınma Yardımında Dünyadaki Son Trendler ve TİKA", Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, S.31.

KURİŞ, Ali (2011), Afganistan Kaynaklı Uyuşturucu Ticareti, Güvenlik Konseyi, Araştırma Raporu.

KUZU, İ. Yaşar, GÜLECEN, Sadık (2008), Afganistan Eğitim Sisteminin İncelenmesi, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları 2008, ss. 25-31.

KÜÇÜK, Mustafa (2016), "Uluslararası İlişkilerde Sosyal inşacılık", Uluslararası İlişkiler Teorileri (der. Ramazan Gözen), İstanbul İletişim Yay.

LAMER, Wiebke, E. FOSTER (2011), "Afghan Ethnic Groups: A Brief Investigation.", Civil Military Fusion Centre, Afghanistan Thematic Report: Social-Cultural Development, Civil-Military Fusion Centre, <http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/6393~v~Afghan_Ethnic_Groups_A_Brief_Investigation.pdf> (12.10.2014).

LASSWELL, Harold D., KAPLAN, Abraham, (1950), Power and Society. A Framework for Political Inquiry, New Haven: Yale University Press.

LAU, Martin (2003), Islamic Law and the Afghan Legal System, State Reconstruction and International Engagement in Afghanistan, 30 May-1 June 2003, London School of Economics and Political Science and University of Bonn.

LEE, Geun (2009), A Theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy, <<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.108>> (05.12.2014).

LERCHE, Charles O., SAID, Abdul (1970), Concepts of International Relations in Global Perspective.

LIJPHART, Arend (1974), The Structure of The Theoretical Revolution in International Relations. International Studies Quarterly, 18.1, pp.41-74.

LOBJAKAS, A. (2009), Wardak: Where Nothing is What_It_Seems, 16.01.2009, <http://www.rferl.org/content/Wardak_Where_Nothing_Is_What_It_Seems/1371007.html, > (05.12.2014).

LUKES, Steven (1974), Power: A Radical View. London and New York: Macmillan.

LUKES, Steven (2005) Power and the Battle for Hearts and Minds, Millennium, 2005, 33.3, pp. 477-493.

MACHIAVELLİ, Niccolo (1955), Hükümdar, (çev. Y. A. Egeli), Ankara: Yıldız Matbaası.

MEAD, Walter Russell (2004), "America's Sticky Power", Foreign Policy, 141. March, pp.46-53.

MEYDAN, Cem Harun (2010), Örgüt Kültürü, Örgütsel Güç ve Örgütsel Adalet Algılarının Bireyin İş Tatmini ve Örgüte Bağlılığı Üzerine Etkisi: Kamuda Bir Araştırma, Doktora Tezi, Ankara: Kara Harp Okulu.

MEYDAN, Cem Harun, M. POLAT (2010), Liderin Güç Kaynakları Üzerine Kültürel Bağlamda Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi, 65-4 ss.123-140, <<http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/65/4/6.pdf>> (05.12.2014).

MEYSSAN, Thierry (2002) 9/11. The Big Lie, London: Carnot.

MİLAT (2012), "Ankara'nın Yumuşak Gücü: TV Dizileri", (12.02.2012).

MİLLİYET (2001a) “Bush: Bu Bir Haçlı Seferi”, 18.09.2001, <<http://www.milliyet.com.tr/2001/09/18/guncel/gun00.html>> (05.12.2014)

MİLLİYET, (2001b), “Türk Modelinin Afgan Çıkarması”, 18.12.2001, <<http://www.milliyet.com.tr/turk-modelinin-afgan-cikarmasi/dunya/haberdetayarsiv/18.12.2001/83751/default.htm>> (05.12.2014).

MİLLİYET, (2009), “Afganistan'da 2 Türk Askeri Şehit”, 14.08.2009, <http://www.ntv.com.tr/turkiye/afganistanda-2-turk-askeri-sehit,yYBb4tB0KjpMIbwSsseA?_ref=infinite> (05.12.2014).

MİLLİYET, (2012a), “Afganistan'da 12 Şehit”, 17.03.2012, <<http://www.milliyet.com.tr/afganistan-da-12-sehit-gundem-1516407/>> (05.12.2014)

MİLLİYET, (2012b), ABD'den Ankara'ya Tuzak Teklif, 19.09.2012, <http://www.milliyet.com.tr/abd-den-ankara-ya-tuzak-teklif-siyaset-1598700/> (05.12.2014).

MoFAIRoA (2016), Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-establishment of Permanent Government Institutions, <<http://mfa.gov.af/Content/files/Bonn-agreement.pdf>> (21.02.2017).

MoJ (2016) The Constitution of Afghanistan, <<http://moj.gov.af/en/page/legal-frameworks/168329941684>> (21.02.2017).

MORGENTHAU, Hans (1970), Uluslararası Politika, I-II, (çev. B. Oran), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.

NATO (2001), AJP-3.4.1 Peace Support Operations, Allied Joint Publication.

NATO (2013), AJP-3.4.9: Allied Joint Doctrine For Civil-Military Cooperation, Nato Standardization Agency (NSA), <<http://www.cimic-coe.org/wp-content/uploads/2014/06/AJP-3.4.9-EDA-V1-E1.pdf>> (21.02.2017).

NATO (2015a), Resolute Support Mission (RSM): Key Facts and Figures, Aralık, 2015, <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_12/20151210_2015-12-rsm-placemat.pdf> (21.02.2017).

NATO (2015b), Resolute Support Mission (RSM): Key Facts and Figures, Ekim. 2015, <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_10/20151007_2015-10-rsm-placemat.pdf> (21.02.2017).

NATO (2015d), Resolute Support Mission (RSM): Key Facts and Figures, Mayıs 2015, <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_05/20150508_1505-RSM-Placemat.pdf> (21.02.2017).

NATO (2015e), ISAF's Mission in Afghanistan (2001-2014) (Archived), 01 Sep. 2015, <http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm> (21.02.2017).

NATO (2016a), Resolute Support Mission (RSM): Key Facts and Figures, Aralık 2016, <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_12/20161207_2016-12-RSM-Placemat.pdf> (21.02.2017).

NATO (2016d), Resolute Support Mission (RSM): Key Facts and Figures, Mayıs 2016, <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_05/20160518_2016-05-RSM-placemat.pdf> (21.02.2017).

NATO (1949), The North Atlantic Treaty, Washington DC, 4 Nisan 1949, http://www.nato.int/cps/bu/natohq/official_texts_17120.htm

NATO (2001) Press Release (2001)124,12 September 2001, <<http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm>> (21.02.2017).

NATO (2001), AJP-3.4.1: Peace Support Operation, <<https://info.publicintelligence.net/NATO-PeaceSupport.pdf>> (21.02.2017).

NATO (2015c), Resolute Support Mission (RSM): Key Facts and Figures, Haziran 2015, <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_06/20150622_2015-06-RSM-Placemat.pdf> (21.02.2017).

NATO (2016b), Resolute Support Mission (RSM): Key Facts and Figures, Temmuz 2016, <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160707_2016-07-RSM-Placemat.pdf> (21.02.2017).

NATO (2016c), Resolute Support Mission (RSM): Key Facts and Figures, Haziran 2016, <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_06/20160614_2016-06-RSM-Placemat.pdf> (21.02.2017).

NATO (2017), Resolute Support Mission Afghanistan, 22.05.2017, <http://www.rs.nato.int/history.html>> (21.05.2017).

NATO (2017), Resolute Support Mission, March 2017, <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_03/20170313_2017-03-RSM-Placemat.pdf> (21.05.2017).

NATO (2017b), Afghanistan National Army (ANA) Trust Fund, May 2017, <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_05/20170502_1705-background-ana-en.pdf> (21.05.2017).

NOORY, Muzaffer Toofan. (2011) "11 Eylül Saldırısı Sonrası: Nato ve Birleşmiş Milletlerin Afganistandaki Rolü." <www.academia.edu/5886563/11_Eylul_Sonrası_Afganistan> (21.05.2017).

NOYA, Javier (2005), "The Symbolic Power of Nations", Real Instituto Elcano, Working Paper (WP) 35/2005, <www.isn.ethz.ch/Digital-Library>> (12. 10. 2014).

NTV, (2001a), "Anlaşmaya Etnik Gruplardan Tepki", 07.12.2001, <<http://arsiv.ntv.com.tr/news/123410.asp>> (12. 10. 2014).

NTV, (2001b), "Kuzey İttifakı Taliban'a Alternatif Değil", 01.11.2001, <<http://arsiv.ntv.com.tr/news/116494.asp>> (12. 10. 2014).

NTV, (2001c), "Cem Kabil Büyükelçiliği'ni Açtı", 18.12.2001, <<http://arsiv.ntv.com.tr/news/125139.asp>> (12. 10. 2014).

NTVMSNBC (2002), Afganistan'ın Siyasi Kronolojisi, <<http://arsiv.ntv.com.tr/news/157734.asp?cp1=1>> (12. 10. 2014).

NYE, Joseph S. (1990a), Bound to Lead: The Changing Nature of American Power, New York: Basic Books.

NYE, Joseph S. (1990b), Soft Power, Foreign Policy, No.80, pp.153-171.

NYE, Joseph S. (2002). The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go it Alone. New York: Oxford University Press.

NYE, Joseph S. (2004a), Soft Power The Means to Success in World Politics, New York: Public Affairs.

NYE, Joseph S. (2004b), Soft Power and American Foreign Policy. Political Science Quarterly, 119(2), pp. 255-270.

NYE, Joseph S. (2005), Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu, (çev. R. İ. Aydın), Ankara: Elips Kitap, 1. Baskı.

NYE, Joseph S. (2006), "Think Again: Soft Power," Foreign Policy, February 2006, <http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=3393> (12. 10. 2014).

NYE, Joseph S. (2011), The Future of Power, New York: Public Affairs.

NYE, Joseph S., WELCH, David A. (2015) Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, (Çev. Renan Akman), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

O'CONNELL, Mary Ellen.(2002), "The Myth of Preemptive Self-Defense," American Journal of International Law, 3: 1-24, <http://www.pegc.us/archive/Authorities/OConnell_self_def_2003.pdf> (12. 10. 2014).

ODMAN, Tevfik (2003), Uluslararası Uyuşmazlıkların Yargı Dışı Barışçıl Yöntemlerle Çözülmesi ve Barışı Destekleme Operasyonları, Adana: Çağ Üniversitesi Yay.

O'HANLON, Michael, L.S. LIVINGSTON (2013), Brookings Afghanistan Index, April, 2013, <<https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/index20130426.pdf>> (08. 10. 2016).

O'HANLON, Michael, L.S. LIVINGSTON (2015), Brookings Afghanistan Index, July, 31, 2015, <<https://www.brookings.edu/wpcontent/uploads/2016/07/index20150731.pdf>> (08. 10. 2016).

OECD (2002), Geographical Distributuon of Financial Flows to Aid Recipients 1996-2000: Disbursements, Commitments, Country İndicators, OECD Publishing, Paris, <http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/development/geographical-distribution-of-financial-flows-to-aid-recipients-2002_fin_flows_aid-2002-en-fr#page1> (16. 10. 2016).

OECD (2005), Geographical Distributuon of Financial Flows to Aid Recipients 1999-2003: Disbursements, Commitments, Country İndicators, OECD Publishing, Paris, <http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/development/geographical-distribution-of-financial-flows-to-aid-recipients-2005_fin_flows_aid-2005-en-fr#page1> (16. 10. 2016).

OECD (2005a) Piloting Principles for Good International CD (2005)11/REV2&docLanguage=En (pp. 8–10). > (16. 10. 2016).

OECD (2005b), Principles for Good International Engagement in Fragile. State, OECD document DCD (2005), 11/REV2, <http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=Dnt> in Fragile State, OECD document DCD (2005), 8/REV2, [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DCD\(2005\)11/REV2&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DCD(2005)11/REV2&docLanguage=En) (pp. 8–10). > (16. 10. 2016).

OECD (2007), Geographical Distributuon of Financial Flows to Aid Recipients 2001-2005: Disbursements, Commitments, Country Indicators, OECD Publishing, Paris, <http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/development/geographical-distribution-of-financial-flows-to-aid-recipients-2007_fin_flows_aid-2007-en-fr#page5> (16. 10. 2016).

OECD, (2010), Geographical Distributuon of Financial Flows to Developing Countries 2004-2008: Disbursements, Commitments, Country Indicators, OECD Publishing, Paris, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/development/geographical-distribution-of-financial-flows-to-developing-countries-2010_fin_flows_dev-2010-en-fr#.WEyT6I9OIc8> (16. 10. 2016).

OECD, (2011), Geographical Distributuon of Financial Flows to Developing Countries 2005-2009: Disbursements, Commitments, Country Indicators, OECD Publishing, Paris, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/development/geographical-distribution-of-financial-flows-to-developing-countries-2011_fin_flows_dev-2011-en-fr#.WEyT_49OIc8#page3> (16. 10. 2016).

OECD, (2012), Geographical Distributuon of Financial Flows to Developing Countries 2006-2010: Disbursements, Commitments, Country Indicators, OECD Publishing, Paris, <http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/development/geographical-distribution-of-financial-flows-to-developing-countries-2012_fin_flows_dev-2012-en-fr#.WEyUBY9OIc8#page3> (16. 10. 2016).

OECD, (2016), Geographical Distributuon of Financial Flows to Developing Countries 2016: Disbursements, Commitments, Country Indicators, OECD Publishing, Paris, http://dx.doi.org/10.1787/fin_flows_dev-2016-en-fr> (16. 10. 2016).

OECD, (2016a), Total official and private flows, <<https://data.oecd.org/drf/total-official-and-private-flows.htm>> (01.11.2016).

OEF (2017a), Coalition Deaths by Nationality, <<http://www.icasualties.org/OEF/Nationality.aspx?hndQry=Turkey>> (23.05.2017).

OEF (2017b), Coalition Military Fatalities by Year and Month, 23.05.2017, <<http://www.icasualties.org/OEF/Index.aspx>> (23.05.2017).

OĞUZ, Esedullah (2001), Hedef Ülke Afganistan, İstanbul: Doğan Kitapçılık.

ORGANSKI, Abramo F.K. (1968), World Politics, New York: The University of Michigan Press.

OSC-A (2006), Afghan National Security Forces Information Book, January 2006, Kabil.

OXFORD (2015), Oxford Living Dictionary, <<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/co-opt>>(10.05.2015).

ÖNAL, Hilal (2010), ABD'nin Afganistan Politikasının Acmazları: Bölgesel Bir Analiz, Uluslararası Hukuk ve Politika, 2010 Cilt 6, Sayı 23, ss.43-71.

ÖRNEK, Serdar (2012), Onbir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu, Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (2012/1), ss.108-134.

ÖZDAĞ, Ümit (2012), Afganistan'da Çok İşimiz Var, Güntürk, 22.03.2012, <<http://guneyturkistan.wordpress.com/2012/03/22/afganistanda-cok-isimiz-var>>(19.10.2012).

ÖZDEMİR, Haluk (2008), Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2008, 63.03, ss. 113-144.

ÖZERDEM, Alpaslan (2013), Savaş Sonrası Yeniden Yapılanma Eski Savaşçıların Silahsızlandırılması, Terhisi ve Yeniden Entegrasyonu, (çev. CESRAN), Ankara: Nobel Akademik Yay. Eğ. Dan. Tic. Ltd. Şti.

ÖZPEK, B. Bilgehan (2016), "Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler" , Uluslararası İlişkiler Teorileri (der. Ramazan Gözen), İstanbul İletişim Yay.

ÖZPEK, Emre İsmet (2012), "En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası", Ortadoğu Etütleri, Cilt 3, No 2, Ocak 2012, ss.183-215.

ÖZTEKİN, İdris (2012), "İdris Öztekin'in 36. Dönem Mezuniyet Töreni Konuşması", Vardak İİE, Vardak.

ÖZTÜRKEN, Ebubekir (2009), Afganistan Ülke Raporu ve Mültecilerin Durumu, <www.mercek.net >(11.06.2012).

PAZARCI, Hüseyin (2017) Uluslararası Hukuk, Ankara: Turhan Kitabevi

PLATON, (2006), Devlet, (çev. I. Soner), İstanbul: Kaynak Yayınları.

POLAT, İrfan (2006), 11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

PRESSTÜRK, (2012), “Türkiye'den Afganistan'a 150 Milyon Dolar”, 08.07.2012, <http://www.pressturk.com/ekonomi/haber/84580/turkiyeden-afganistana-150-milyon-dolar.html>> (05.12.2014).

PUCHALA, Donald (1977), “Power As The Capacity to Act”, James Barber, Michael Smiths (der.), The Nature of Foreign Policy, Edinburgh: Holmes McDougall.

PURTAŞ, Fırat (2011), Orta Asya ile Güney Asya Arasında Modern İpekyolu Projesi, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Ankara.

RASULİ, Khalilullah (2010), “Bonn’dan Kabil Konferansı’na Afganistan’da Barış Süreci”, <<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1186/bonndan-kabil-konferansinaafganistanda-baris-sureci.aspx>> (03.12.2010).

RAŞİD, Ahmet, (2007), Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya’da Yeni Büyük Oyun, İstanbul: Everest-Mozaik Yayınları.

RAVEN, Bertram, J. R. P. FRENCH (1959), The Bases of Social Power, <http://www.communicationcache.com/uploads/1/0/8/8/10887248/the_bases_of_social_power_-_chapter_20.pdf>(05.12.2014).

REGOLİ, R. M. (1974), The Conception of Power: Reconsidered, Kansas Journal of Sociology, pp. 157-169.

RG (2011), “Afgan Ulusal Polisinin Eğitilmesi ve Kapasitesinin Geliştirilmesi Hususunda Türkiye ve Afganistan Hükümetleri Arasında İşbirliği Yapılmasına Dair Mutabakat Muhtırası”, “Milletlerarası Andlaşma”, S. 27930, 10.05.2011, <<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/05/20110510-1.htm>>(05.12.2014).

ROJEK, Chris (1999), Decentring Leisure: Rethinking Leisure Theory, London: Sage.

ROSKİN G. Michael, BERRY, Nicholas O. (2014), Uluslararası İlişkiler, (çev. Ö. Şimşek), Ankara: Adres Yayınları.

ROTBURG, Robert I. (ed.), (2004), State failure and state weakness in a time of terror. Washington D.C: Brookings Institution Press.

ROUSSEAU, Jean Jacques (2015), Toplum Sözleşmesi, (çev. V. Günyol), İstanbul: İş Bankası Yayınları.

RUBIN, Barnett R. (2007), "Saving Afganistan", Foreign Affairs, 86, pp. 57-78.

RUSSELL, Bertrand (1994). İktidar. (çev. M. Ergin), İstanbul: Cem Yayınevi.

SABUNCU, Hüseyin Bahacan (2013), Türkiye'nin Afrika Kıtasında Yumuşak Güç Olma Potansiyeli, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ufuk Üniversitesi.

SAE, (2009), 21. Yüzyılda Küresel Ekonomik Güç Kayması, <www.turksae.com> (15.11.2014).

SAĞIR, C. (2009), "NATO'da 5. Madde Sancısı", Zaman, 22.03.2009, Erişim <http://www.zaman.com.tr/newsDetail_getNewsById.action?haberno=828546&title=na-toda-5-madde-sancisi&haberSayfa=0> (13.09.2012).

SAMUR, Sebahattin (2005), İslam Coğrafyacılarına Göre Horasan; Yeri ve X. Yüzyıldaki Durumu, Bilimname IX, 2005/3, ss.89-104.

SANDIKLI, Atilla (2015), Türkiye'nin Jeopolitiği: Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm, İstanbul: Bilgesam Yay.

SANDIKLI, Atilla; EMEKLİER, Bilgehan (2012), "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm", Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, İstanbul: BİLGESAM Yay.

SANDIKLI, Atilla; KAYA, Erdem (2012), "Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış", Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, İstanbul: BİLGESAM Yay.

SAS (2003), Small Arms Survey 2003: Development Denied. Oxford: Oxford University Press.

SAS (2009), Small Arms Survey 2009: Shadows of War, Cambridge: Cambridge University Press.

SASAOĞLU, Dicle (2014), NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan, BİLGESAM Analiz, No.1176, 8 Ocak 2014, ss.1-8.

SEDRA, Mark (2008), 'The Four Pillars of Demilitarization in Afghanistan.' In Michael Bhatia and Mark Sedra. Afghanistan, Arms and Conflict: Armed Groups, Disarmament and Security in a Post-war Society, London: Routledge, pp. 119–57.

SELİM, Yavuz (2003), Ah Afganistan, Ankara: Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası.

SELİM, Yavuz (2004), Afganistan ve Dostum, Ankara: Ankara Ticaret Odası.

SERDAR, İskender (2015) Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış, The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies, 1,1.

SEZER, Ahmet N. (2001), İslâmiyet-Terör Bağlantısı, 21.10.2001, <<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a127154.aspx>>(11.02.2016).

SILAH, Mehmet (2005), Sosyal Psikoloji: Davranış Bilimi, Ankara: Seçkin Yay.

SİNANOĞLU, Oktay (2005), Hedef Türkiye, İstanbul: Alfa yayınları.

SMITH, Michael E. (2010), International Security: Politics. Policy, Prospects, New York: Palgrave Macmillan.

SNYDER, Jack, (2005), "Bir Dünya, Rakip Teoriler", Foreign Policy, Ocak-Şubat 2005, S.31, ss.40-51.

SÖNMEZOĞLU, Faruk (2014), Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, İstanbul: Der Yayınları.

SPOMEM (2016), "3. Dönem Bayan Afgan Ulusal Polis Eğitimi Video Klibi" <<https://www.youtube.com/watch?v=11v-9uVKgFw>>(11.02.2016).

STARR, S.Frederick (2012), "Afganistan'daki Ulus inşası Çalışmasında Egemenlik ve Meşruiyet", (çev. H. Kaya), Francis Fukuyama (der.) (2012), Ulus İnşası, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2. Baskı, ss.167-193.

STRANGE, Susan (1996), The Retreat of the State, The Diffusion of Power in The World Economy, Cambridge University Press.

SÜRÜCÜ, Cengiz, (2006), "Radikal İslam ile Mücadele Etmek, Geleceği Geçmişin İpoteğinden Kurtarmak ve Afganistan'ı Yeniden Kurmak: Bir Kabil Hikâyesi", Avrasya Dosyası, Cilt:12, Sayı:1, ss.243-270.

SWARTZ, David. (2009) Kültür ve Din İncelemeleri Arasındaki Köprü: Pierre Bourdieu'nun Sembolik Gücün Politik Ekonomisi. (çev. İlkay Şahin) Dergi Karadeniz, 17(17).

ŞAHİN, Ali (2010), Gasam Afganistan Raporu ve Çözüm Stratejidesi, Güney Asya Starejik Araştırmalar Merkezi.

ŞAHİN, İ. Naim (2011), “İçişleri Bakanı İdris Naim Şahin’in Sivas Polis Meslek Yüksekokulunun Açılış Töreni Konuşması” 13.09.2011, <http://www.sivas.gov.tr/default_B1.aspx?id=1742>(15.10.2012).

ŞENER, B (2014). Dış Politikada Yumuşak Güç Olgusu, Erişim Tarihi: <http://www.21yyte.org/> >(09.03.2014).

ŞENER, Nedim (2010), “26 Yıllın Kanlı Bilançosu”, Milliyet, 24.06.2010, <<http://www.milliyet.com.tr/26-yilin-kanli-bilancosu-gundem-1254711>>(09.03.2014).

ŞEYHHANLIOĞLU, Hüseyin (2004), 11 Eylül Sonrası Değişen Dünya Dengelerinde Afganistan, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.

ŞEYHHANLIOĞLU, Hüseyin (2008), “18. Yüzyıldan Günümüze Kadar Afganistan’ın Jeostratejik Önemi”, Avrasya Etüdüleri, S.34(2008/2), ss.61-83.

T24, (2015), NATO'nun Yeni Afganistan Misyonu Başladı, <<http://t24.com.tr/haber/natonun-yeni-afganistan-misyonu-basladi,282267>>(01.01.2015).

TANESEN, T. (2006), Kore’den Afganistan’a Türkiye’nin Uluslararası Barışı Koruma Operasyonlarına Katkıları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

TANRISEVER, Oktay F. (2004), “Güç”, Devlet ve Ötesi, (der. Atilla Eralp) İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 53-72

TBMM (1921), “Türkiye-Afganistan Muahednamesi”, Ceride-i Resmîye, 21.07.1921, III. Tertip, C. 2,

TBMM (2001), “Anayasanın 92 nci ve 117 nci Maddeleri Uyarınca Hükümete İzin Verilmesine Dair TBMM Kararı”, T.C. Resmi Gazete, Sayı: 24551, 12 Ekim 2001, <<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/10/20011012.htm#1>>(01.01.2015).

TBMM (2011), “Afgan Ulusal Polisinin Eğitilmesi ve Kapasitesinin Geliştirilmesi Hususunda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İşbirliği Yapılmasına Dair Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/1019)”, Yasama Yılı: 5, Dn:23, <<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss752.pdf>>(01.01.2015).

TCDB (2006), “Vardak İl İmar Ekibimiz Hk”, BN:9, 08.11.2006, <http://www.mfa.gov.tr/bn_9---8-kasim-2006_-vardak-il-imar-ekibimiz-hk_.tr.mfa>(01.01.2015).

TCDB (2010a), “Kabil’de Kurulan Gazi Asker Eğitim Merkezi Hk.”, No: 72, 01 Nisan 2010, <http://www.mfa.gov.tr/no_-72_-01-nisan-2010.tr.mfa>(01.01.2015).

TCDB (2010b), “Cevizcan İl İmar Ekibi Kurulması Çalışmaları Hk.”, No: 85, 19.04.2010, <http://www.mfa.gov.tr/no_-85_-19-nisan-2010_-cevizcan-il-imar-ekibi-kurulmasi-calismalari-hk_.tr.mfa>(01.01.2015).

TCDB (2012a), Uyuşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk, 19.02.2012, <<http://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa>>(01.01.2015).

TCDB (2012b), Ülkemizin Yurtdışında Tanıtımı, 20.03.2012, <<http://www.mfa.gov.tr/ulkemizin--yurtdisinda-tanitimi.tr.mfa> >(01.01.2015).

TDK (2015), Büyük Türkçe Sözlük, <<http://www.tdk.gov.tr>>(10.05.2015).

TEZKAN, Yılmaz, TAŞAR, M. Murat, (2013), Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye, İstanbul: Ülke Yayınevi.

TEZKAN, Yılmaz. (2005), Jeopolitikten Milli Güvenliğe, Ülke Kitapları, İstanbul.

TEZKAN, Yılmaz (2007), Jeopolitik Yazılar, İstanbul: Ülke Kitapları.

TİKA (2005), TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2004, Ankara: Gökçe Ofset Mat. Amb. Tur. Org. San. Tic. Ltd. Şti.

TİKA (2006a), TİKA Faaliyet Raporu 2005, Ankara: Gökçe Ofset Mat. Amb. Tur. Org. San. Tic. Ltd. Şti.

TİKA (2006b), TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2005, <<http://www.tika.gov.tr>>(01.01.2016).

TİKA (2007a), TİKA Faaliyet Raporu 2006, Ankara: POTKAL Bilişim İletişim Danışmanlık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.

TİKA (2007b), TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2006, Ankara: Özyurt Matbaası.

TİKA (2008a), TİKA Faaliyet Raporu 2007, Ankara: Öncü Basımevi.

TİKA (2008b), TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2007, Ankara: Kozan Ofset.

TİKA (2009a), TİKA Faaliyet Raporu 2008, Ankara: Dumat Ofset.

TİKA (2009b), TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2008, Ankara: Korza Basım.

- TİKA (2010a), TİKA Faaliyet Raporu 2009, Ankara: Altan Matbaacılık.
- TİKA (2010b), TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2009, <<http://www.tika.gov.tr>>(01.01.2016).
- TİKA (2011a), TİKA 2010 Faaliyet Raporu, <<http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2010.pdf>>(01.01.2016).
- TİKA (2011b), TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2010, <<http://www.tika.gov.tr>>(01.01.2016).
- TİKA (2012a), TİKA 2011 Faaliyet Raporu, Ankara: Net Basım.
- TİKA (2012b), TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2011, Ankara: Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
- TİKA (2013a), TİKA Faaliyet Raporu 2012, <http://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tika_faaliyet_raporlari-22>(01.01.2016).
- TİKA (2013b), TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2012, Ankara: Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
- TİKA (2014a), TİKA Faaliyet Raporu 2013, Ankara: Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
- TİKA (2014b), TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2013, Ankara: Bilnet Baskı Çözümleri.
- TİKA (2015a), TİKA 2014 Faaliyet Raporu, Ankara: Özyurt Matbaacılık Ltd. Şti.
- TİKA (2015b), TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2014, Ankara: Özyurt Matbaası.
- TİKA (2016), TİKA İdare Faaliyet Raporu 2015, Ankara. <<http://www.tika.gov.tr/upload/2016/Prestij%20Eserler/T%C4%B0KA%202015%20%C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu-.pdf>>(01.01.2016).
- TOJE, Asle (2005), "European Union Security Strategy: A Critical Appraisal", *European Foreign Affairs Review*, 10, ss.117–133.
- TOPAL, H. Ahmet (2004), *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, Ankara: Beta.
- TOPÇU, Yücel, E. ALMAÇ (2014), "Hava Gücünün Yükselişi ve Harp Prensipleri.", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Kasım 2014, 13(2), ss.1-25

TRT (2014), İşte Afganistan'ın Yeni Devlet Başkanı, 22.09.2014
<http://www.trthaber.com/haber/dunya/iste-afganistanin-yeni-devlet-baskani-145147.html>>(01.10.2015).

TSK (2012), “Türk Silahlı Kuvvetlerin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları”,
< www.tsk.tr>(01.01.2014).

TUBİM (2014), 2014 National Report (2013 Data) to The EMCDDA, Ankara,
<<http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/1012/2014%20TURKISH%20DRUG%20REPORT.pdf>>(22.04.2017).

TÜRK, Gün (2010), “Türkiye, Afganistan’daki İkinci İl İmar Ekibi’ni Açtı.”,
23.07.2010, <<https://guneyturkistan.wordpress.com/2010/07/23/turkiye-afganistandaki-ikinci-il-imar-ekibini-acti/>>(22.04.2017).

UÇAROL, Rifat (2013), Siyasi tarih, 1789-2012. İstanbul: Der Yayınları.

UĞRASIZ, Bülent (2003), Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 5, S. 2, 2003.

UHİM (2011), Tarihten Bugüne Ülke İhlal Karneleri, İstanbul: Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi.

UNAMA (2008a), Annual Report 2007,
<<https://unama.unmissions.org/sites/default/files/poc-civilian-casualties-report-2007.pdf>> (10.05.2017).

UNAMA (2008b), Cıvılian Casualties During 2007,
<<https://unama.unmissions.org/sites/default/files/poc-civilian-casualties-report-2007.pdf>> (10.05.2017).

UNAMA (2009), Annual Report (2008): Protection of Cıvılıans in Armed Conflict, 17 February 2009,
<https://unama.unmissions.org/sites/default/files/pressr2_2008_eng.pdf> (10.05.2017).

UNAMA (2009a), Annual Report 2008,
<https://unama.unmissions.org/sites/default/files/pressr2_2008_eng.pdf> (10.05.2017).

UNAMA (2009b), Annual Report on Protection of Civilians in Armed Conflict, 2008,<https://unama.unmissions.org/sites/default/files/unama_09february-annual20report_poc202008_final_11feb09.pdf> (10.05.2017).

UNAMA (2010), Annual Report on Protection of Civilians in Armed Conflict, 2009,

<https://unama.unmissions.org/sites/default/files/protection_of_civilian_2009_report_english_1.pdf> (10.05.2017).

UNAMA (2011), Annual Report 2010 Protection of Civilians in Armed Conflict, <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/engi_version_of_poc_annual_report_2011.pdf> (10.05.2017).

UNAMA (2012), Afghanistan Annual Report 2011 Protection of Civilians in Armed Conflict, <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/unama_poc_report_final_feb_2012.pdf> (10.05.2017).

UNAMA (2013), Afghanistan Annual Report 2012 Protection of Civilians in Armed Conflict, <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/2012_annual_report_eng_0.pdf> (10.05.2017).

UNAMA (2014), Afghanistan Annual Report 2013 Protection of Civilians in Armed Conflict, Kabil: Rahmat Gul/Associated.

UNAMA (2015), Afghanistan Annual Report 2014 Protection of Civilians in Armed Conflict, <<https://unama.unmissions.org/sites/default/files/2014-annual-report-on-protection-of-civilians-final.pdf>> (10.05.2017).

UNAMA (2016), Annual Report 2015 Protection of Civilians in Armed Conflict, <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/poc_annual_report_2015_final_14_feb_2016.pdf> (10.05.2017).

UNAMA (2017), Afghanistan Annual Report on Protection of Civilians in Armed Conflict: 2016, February 2017, <https://unama.unmissions.org/sites/default/files/protection_of_civilians_in_armed_conflict_annual_report_2016_16_feb_2017_final.pdf> (10.05.2017).

UNDP (2009), Turkey as an Emerging Donor, Monthly Newsletter, Issue 46, October.

UNDP (2016), UNDP in Afghanistan, <<http://www.af.undp.org/content/afghanistan/en/home/countryinfo/#Challenges>> (10.05.2017).

UNODC (2005), 2005 World Drug Report, New York : United Nations Publication, Volume 1: Analysis <http://www.unodc.org/pdf/WDR_2005/volume_1_web.pdf> (22.04.2017).

UNODC (2014), World Drug Report 2014, New York : United Nations Publication, June 2014, <http://www.unodc.org/documents/wdr2014/World_Drug_Report_2014_web.pdf> (22.04.2017).

UNODC (2016), World Drug Report 2016, New York : United Nations Publication, May 2016, <http://www.unodc.org/doc/wdr2016/WORLD_DRUG_REPORT_2016_web.pdf> (22.04.2017).

UNODC (2017), Drug Trafficking, <<http://www.unodc.org/unodc/en/drug-trafficking/index.html>> (22.04.2017).

UNODC/MCN (2015), Afghanistan Opium Survey 2015 – Executive Summary, October 2015, <http://www.unodc.org/documents/rpanc/Afg_Executive_summary_2015_final.pdf> (22.04.2017).

UNODC/MCN (2016a), Afghanistan Opium Survey 2016: Cultivation and Production, December 2016, <http://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/Afghanistan_opium_survey_2016_cultivation_production.pdf> (22.04.2017).

UNODC/MCN (2016b), Afghanistan Opium Survey 2016: Cultivation and Production Executive Summary, October 2016, <http://www.globalsecurity.org/security/library/report/2016/afghanistan-opium-survey2016_exsum.pdf> (22.04.2017).

UNSC (1998), Resolution 1214 (1998), 8 December 1998, <[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1214\(1998\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1214(1998))> (22.04.2017).

UNSC (1999), Resolution 1267 (1999), 15 October 1999, <http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1267%281999%29> (22.04.2017).

UNSC (2000), Resolution 1333 (2000), 19 December 2000, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/806/62/PDF/N0080662.pdf?OpenElement>> (22.04.2017).

UNSC (2001), Resolution 1368 (2001), 12 September 2001, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement>> (22.04.2017).

UNSC (2001a), United Nations Security Council Resolution 1363 (2001), 30 July 2001.

UNSC (2001b), United Nations Security Council Resolution 1378 (2001), 14 November 2001.

UNSC (2001c), United Nations Security Council Resolution 1383 (2001), 6 December 2001.

UNSC (2001d), United Nations Security Council Resolution 1383 (2001), 20 December 2001.

UNSC (2001e), Resolution 1373 (2001), 28 September 2001, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement>> (22.04.2017).

UNSC (2001f), Resolution 1377 (2001), 12 November 2001, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/633/01/PDF/N0163301.pdf?OpenElement>> (22.04.2017).

UNSC (2003), Resolution 1510, 13.10.2003, <<http://www.un.org/Docs/scres/2001/sc2001.htm>>(10.12.2016).

UNSC (2014), Resolution 2189 (2014), 12 December 2014, <<http://unscr.com/en/resolutions/doc/2189>>(10.12.2016).

URAL, Abdullah (2009), 11 Eylül Sonrası Abd'nin Ortadoğu Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları, İstanbul: Akademik Kitaplar,

UTSAM (2010), ABD'nin Afganistan ve Irak'ta Terörle Mücadele Politikası, UTSAM Raporlar Serisi:14.

VASQUEZ, John A. (1996), Classics of International Relations, New Jersey: Prentice-Hall.

VASQUEZ, John A. (1998), The Power Of Power Politics: From Classical Realism To Neotraditionalism, Cambridge University Press.

VIOTTI Paul R., KAUPPI, Mark V. (1993), *International Theory,: Realism, Pluralism, Globalism*, New York: Macmillan Publishing Co.

VIOTTI Paul R., KAUPPI, Mark V. (2016), *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, (Çev.Ed. M. Aksoy), Ankara: Nobel Akademik Yay.

VUVING, Alexander (2009), “How Soft Power Works.” Paper presented at the panel “Soft Power and Smart Power,” American Political Science Association Annual Meeting, Toronto, 2009 September 3, <<http://www.apcss.org/Publications/Vuving%20How%20soft%20power%20works%20APSA%202009.pdf>>(09.03.2014).

WALTZ, Kenneth (1979), *Theory of International Relations*, New York: McGraw Hill.

WALTZ, Kenneth, (1982), *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*, (çev. E. Onulduran), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları.

WARDAK, Ali (2002), “Jirga: Power and Traditional Conflict Resolution in Afghanistan”, University of Glamorgan, UK, <<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan017434.pdf>>(03.05.2017).

WARDAK, Ali (2004), “Building a Post-War Justice System in Afghanistan”, *Crime, Law & Social Change*, No.41, pp.319–341. Kluwer Academic Publishers: Netherlands <https://www.usip.org/sites/default/files/file/wardak_article.pdf>(03.05.2017).

WB (1997a) *World Bank, Reforming Public Institutions and Strengthening Governance: A World Bank Strategy* (Washington, DC: IBRD/World Bank): <<http://www1.worldbank.org/publicsector/Reforming.pdf>. >(03.05.2017).

WB (1997b), *World Development Report 1997: The State in a Changing World*, Washington: Oxford University Press.

WB (2016), *Afghanistan*, <<http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview>>(02.11.2016).

WB (2017) *“Afghanistan”*, <<http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview> >(14.04.2017).

WEBER, Max (2014), Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı (çev. Ö. Ozankaya), İstanbul: Cem Yayınevi.

WEINBAUM, Marvin G. (2012), “Afganistan’ın Yeniden İnşası: Engeller, Dersler ve Beklentiler”, (çev. H. Kaya), Francis Fukuyama (der.) (2012), Ulus İnşası, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2. Baskı, ss.194-224

WENDT, Alexander (1999), Social Theory of International Politics, Cambridge: Cambridge University Press.

WOMACK, Brantly (2010) “China Among Unequals”, Attention, Attraction, and Persuasion: Dissecting Soft Power, Singapore: World Scientific Publishing.

YAHYA, S. R. M. (2017), Afganistan Eğitim Sisteminde Nitelik Sorunun Tarihsel, Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Temelleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi

YALÇINKAYA, Haldun (2014), Uzman Gözünden Afganistan’daki Cumhurbaşkanlığı Seçimleri, 06.02.2014, <<http://www.turksam.org/tr/haberin-yorumu-detay/911-uzman-gozunden-afganistan-daki-cumhurbaşkanlığı-seçimleri>>(25.11.2015).

YALÇINKAYA, Haldun (2008). Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı, Ankara: İmge Kitabevi.

YALVAÇ, Faruk (2000), “Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar”, Devlet, Sistem ve Kimlik (ed. Atilla Eralp), İstanbul: İletişim Yay.

YAMAN, Tamer (2007), Barışı Destekleme Harekâtının Hukuksal Temelleri ve Barışı Destekleme Harekâtına Katılımın Türkiye’ye Sağladığı Faydalar, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

YARAŞIR, Volkan (2008), İmparatorluğun Yeni Av Sahaları, İstanbul, Siyah Beyaz Basım Yayım.

YAREN, Özgür ve C. SARAÇOĞLU (2016), “Ortadoğu’yu İnşa Etmek: Medya, İdeoloji ve Kültür” , İlef Dergisi, ss.241-244.

YAVUZ, Celalettin (2013), Strateji ve Güç Kullanımı Üzerine, Ankara: Berikan Yayınevi.

YEGİN, Abdullah (2015), Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu, İstanbul: SETA Yayınları.

YENİÇAĞ, (2016), “Bir Yılda 532 Şehit Verdik!”, 06.06.2016, <<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/bir-yilda-532-sehit-verdik-138996h.htm>>(06.06.2016).

YENİŞAFAK, (2001), “Powell'den Atatürk Örneği”, 07.12.2001, <<http://www.yenisafak.com/arsiv/2001/aralik/07/p5.html>>(06.06.2016).

YILMAZ, Aliye (2005), Afganistan'da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

YILMAZ, AYTEKİN (2012), Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler, Ankara: Kadim Yayınları.

YILMAZ, E. Alper, Orhan, İRK (2015), Nikaragua Divan Kararları Işığında Kuvvet Kullanma ve Meşru Müdafaa Sorunu, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2015, 13.2. ss.151-166.

YILMAZ, Nuh (2009), ABD'nin AF-PAK Stratejisi Ekseninde Afganistan Seçimleri, Seta Analiz, 2009,11.

YILMAZ, Sait (2007), Yumuşak Güç Nedir, Nasıl Uygulanır?, <<http://www.beykent.edu.tr/WebProjects/Web/egitim.php?CategoryId=897&ContentId=591&phpMyAdmin=26b1ab37aa748d52c4747d623bec741b>>(06.06.2016).

YILMAZ, Sait (2008a), Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi, Stratejik Araştırmalar Dergisi, ss.27-65.

YILMAZ, Sait (2008b), Güç ve Politika, İstanbul: Alfa Basım Yayım.

YILMAZ, Sait (2011), Yumuşak Güç ve Evrimi, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Sonbahar 2011,12, ss. 31-36.

YILMAZ, Sait (2012) Akıllı Güç, İstanbul: Kum Saati Yayınları.

YILMAZ, Sait (2014), “Kriz Yönetimi ve Güç Kullanımı”, <[http://usam.aydin.edu.tr/krizyonetimiveguckullanimi\(3a4a\).pdf](http://usam.aydin.edu.tr/krizyonetimiveguckullanimi(3a4a).pdf)>(23.11.2014).

YILMAZ, Sait (2016) ABD Hegemonyası, <[http://usam.aydin.edu.tr/abd_hegemonyasi\(4a5a\).pdf](http://usam.aydin.edu.tr/abd_hegemonyasi(4a5a).pdf)>(06.06.2016).

YOUNOSSI, Obaid, vd. ... (2009), The Long March: Building an Afghan National Army, Rand Corporation, RAND, pp. 12-14. <<http://www.rand.org.>>(25.11.2017).

YİĞİTTEPE, Levent (2017), NATO'nun Güvenlik Algılaması ve Türkiye Tartışmaları, Javstudies, S.3, ss.344-359

ZEYREK, Deniz (2001), “ABD Dışışleri Bakanı Powell, Afganistan'a Gidecek Barış Gücüne Bir Türk Generalin Komuta Etmesini Desteklediklerini Açıkladı.”, Radikal, 06.12.2001, <<http://www.radikal.com.tr/yorum/barisa-turk-general-617976>>(06.06.2016).

ZEYREK, Deniz. (2012), “Şimdi Tartışmazsak Yüzleşemeyiz”, 21.03.2012, <www.radikal.com.tr>(17.11.2012).